ՇԱԲԱԹ
ՅՈՒՆԻՍ 1
SAMEDI
1er JUIN
1991

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.548 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.548

LE FIGARO (31 mai)

Vive l'Arménie libre

Pourquoi soutenir Gorbatchev contre les Arméniens d'URSS?

Անգամ մը եւս Փաթրիք Վաժըմանն է, որ այս համարձակ խորագրով կ'արտայայտուի «Ֆիկառօ»ի մէջ (Մայիս 31) :

Սկիզբէն, յօդուածագիրը մատը կը դնէ Հայոց վէրքին վրայ, երբ, ակնարկելով պաշտօնական աշխարհի ղեկավարներու անտարբերութեան վերջին դէպքերուն առթիւ, կը գրէ. - «Ինչո՞ւ : Անո՞ր համար որ Հայերը միայն բաժանորդներ են դժբախտութեան : Անո՞ր համար, որ ամէն ինչին, որ կուգայ Գորպաչովէն, ներառեալ անդրդարութիւնն ու հալածանքը պէտք է համակրութիւն տալ, երաշխիք տալ եւ օրհնել» :

Ու Վաժըման կ'ողբերգէ Սումգայիթը, Ազերիներու տեւական ջարդերը 1988-էն ցայսօր ու անդրդուելով կեղեքումներու արիւնոտ հայրութեան ստանձնումին Գորպաչովի կողմէ, կը բացատրէ անոր դրդապատճառները. - Ա) Ամբողջովին համայնավար ազերի նախագահին դիրքը եւ դոյն վարձատրել : Բ) Վախ ազդել Հայ բնակչութեանց եւ կորսնցնել տալ անոնց վստահութիւնը հանդէպ իրենց ընտրած դեմոկրատ ղեկավարներուն : Գ) Անկայունացնել երիտասարդ նախագահը՝ Լեւոն Տէր - Պետրոսեան, Ֆրանսախօս մտաւորական որ իր երկիրը դրաւ անկախութեան գործընթացին ճամբուն վրայ : Դ) Մտածել տալ, հայկական օրինակին ընդմէջէն, բոլոր միւս հանրապետութեանց, որոնք Միութենէն դուրս ելլելու փորձութիւնն ունին : Ե) Օգտագործել ազգութեանց տագնապալից պատրուակը, որպէսզի հարկ եղած պահուն արդարացնէ արեւմտեաններու աչքին, ամէն ինչ ճեղք անել, զինուորական միջոցներով : Եւ յօդուածագիրը չի հասկնար թէ ինչո՞ւ պիտի ընդունուի որ Հայերու արիւնը ծառայէ այդքան զզուելի հաշիւներու : Ընդհակառակն, կ'ըսէ, պէտք է զօրավիգ կենալ՝ զգացումով եւ տրամաբանութեամբ, ու կուսակցայ երկուքին պատճառները : Յիշելէ ետք քանի մը ծանօթ անուններ, կը չեշտէ որ ինչ որ պէտք է գիտնալ այն է որ Ֆրանքօ-հայկական կապերը խաչակիրներու կ'երթան, ապա, կ'անցնի 1915-ի ցեղասպանութեան եւ Քլեմանսոյի ճառերուն, Կիլիկիոյ, եւայլն, եւայլն : Քաջութիւն ունի ճշդելու որ. - "Եթէ համակրութիւնս Հայերուն կ'երթայ, պատճառն այն է որ դաւաճանեցինք իրենց" :

Ցետոյ, տրամաբանութեամբ կուտայ այլ դրդապատճառներ, որոնք իրատես քաղաքականութեան մտածելակերպ մը կը մատնեն : Արեւմուտքի յաւատես կարծիքը Գորպաչովի մասին սխալ կը գտնէ : Կը մէջբերէ երեսփոխան - քաղաքապետ՝ Փաթրիք Տէվէճեանի յայտարարութիւնը, ուր ան կը չեշտէ որ իրական իրատեսութիւնը չի կայանար Գորպաչովին օգնելու մէջ, այլ նպաստելու ազգի մը ծնունդին, որու անկախութեան հասնիլը անդարձելի է եւ վաղը կրնայ շրջանի զօրեղներէն ըլլալ :

**

Նման յօդուածներ, ուր հեղինակը միայն պարզ լրատուութիւն մը եւ վարանոտ խորհրդածութիւններ չըներ, այլ քաջ դիրքորոշում մը կը ճշդէ, արեւմտեան թերթերու սիւնակները չեն խճողեր : Այդ իսկ պատճառաւ, կ'ուզենք յիշել թէ 1989, Յունուար 20-ին ալ, Փաթրիք Վաժըման, առաջին յօդուածով մը՝ «Մեր Հայ Եղբայրները» կը ծանրանար նոյն հարցին վրայ, նոյն դիպուկ վերլուծումով մը :

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԻԹԵՐԱՆ _ ՔՈՀԼ տրամադիր են Գորպաչովը հրաւիրելու Լոնտոնի եօթը հարուստ Պետութեանց ժողովին, իրենց ձայնը միացնելով Իտալիոյ, Գանատայի եւ Ճափոնի : Հրաւիրող երկիրը՝ Անգլիա կարծիք չէր յայտնած տակաւին : Ամէն պարագայի մէջ, Խորհրդային Միութիւնը միայն որպէս դէտ կրնայ մասնակցիլ : Գորպաչով միշտ օգնութիւն կ'ուզէ եւ կը ջանայ համոզել արեւմուտքը : 45-էն 60 միլիառ տոլարի խօսք կայ երեք տարուան վրայ կամ 30 միլիառ տարեկան, հինգ տարի շարունակ : Գորպաչովի համար, երբ Ծոցի պատերազմը 100 միլիառ տոլար արժած է, Խորհրդային Միութեան Պերեսթրոյկային յաջողութիւնն ալ այդքան կ'արժէ : Արեւմուտքը սակայն շատ տաք չէ, գերմանեւֆրանսացի դիւանագէտներու համար, ցարդ եղած օգնութիւնն ալ՝ «աւազին մէջ ջուր թափել է» :

ՍՊԱՆԱԿԱՆ ոստիկանութիւնը հակայարձակման անցաւ եւ Վիքի ահաբեկչական արարքին հեղինակները նկատուող ԷԹԱ-ի անդամներու դէմ գործողութեան մը ձեռնարկեց : Երկու ահաբեկիչ սպաննուեցան, չորս ալ՝ ձերբակալուեցան :

ԼԻԲԱՆԱՆԻ վարչապետը՝ Օմար Քարամէ «խոր ցաւ» յայտնած է ֆրանսական դիրքորոշման առթիւ եւ մեղադրած Ռոլան Տիւմա, որ «ներքին հարցեր կ'արծարծէ, որոնց մէջ կը մերժենք ոեւէ մէկուն միջամուխ ըլլալը» : Ծանօթ է, որ մետասաներորդ ժամուն, այսինքն երբ ամէն ինչ վերջացած էր (Սուրիա - Լիբանան համաձայնագիր), Ֆրանսա ձայն բարձրացուցած էր, պահանջելով որ Սուրիա իր զօրքը քաշէ եւ ազատ ընտրութիւններ տեղի ունենան :

ՄԻԱՑԵԱԼ - ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ մէջ - զինեալ ուժերու սպայակոյտին պետը, զօր. Փաուըլ յայտարարած է թէ ամերիկեան զօրքերը նախատեսուածէն աւելի առաջ կրնան հեռանալ Իրաքէն, ճշդելով սակայն, թէ կը մեկնին միայն, երբ ապահովութիւն ունենան որ Սատտամ Հիւսէյն «դէշ վերաբերում չունենար Քիւրտերու նկատմամբ»... : Ի՞նչ հոգածութիւն... :

ՄՈՍԿՈՒԱ - ԲԱՔՈՒ կառախումբին մէջ պայթում մը պատահած է Տաղստանի մօտ : Բազմաթիւ զոհեր կան, ըստ ԹԱՍ-ի, մեռեալ եւ վիրաւոր : Պատճառը ծանօթ չէ :

ՄԻՏԱՑԻ վիրխուին յայտնաբերումը կը պատկանի Ֆրանսայի Փասթէօր հաստատութեան : Այս յայտարարութիւնը, զոր կ'ընէ վերջապէս ամերիկացի փրոֆէսէօրը՝ Ռոպըրթ Կալօ, վերջ կը դնէ մօտ եօթը տարուան բանավէճի մը : Յօդուածով մը անգլիական գիտական պարբերականի մը մէջ՝ Նէյչըր, Ամերիկացին կը խոստովանի որ փրոֆէսէօր Մոնթանիէի ղրկած նմոյշը խառնուած է իր տարրալուծարանին մէջ, այլ վիրխուներու հետ եւ պատճառ դարձած շփոթութեան : Ինք՝ այդ գործողութիւնը արկածի հետեւանք կը նկատէ, մինչ չարամիտներ կան, ըստ որոնց բացայայտ խլրացումի հարց է : Այս էր Ռոպըրթ աւատ պարզուած կացութիւնը, երբ ամերիկացի փրոֆէսէօր Կալօ կը հերքէր իրեն վերագրուած «խոստովանութեանց» մէկ մասը եւ կ'ամբաստանէր ֆրանսական մեթոտները իրենց խեղաթիւրումներուն համար :

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ՆՈՐ ԴՐԱՑԻՆԵՐԸ

Մայիս 30-ի «Միլլիյէթ»ին մէջ Սամի Քոհէն կ'անդրադառնայ Խորհ. Միութեան մէջ կատարուող քաղաքական վերջին փոփոխութիւններուն, անկախութեան շարժումներուն որոնց մասնակից են նաեւ Թուրքիոյ սահմանակից Հայաստան ու Վրաստան : Ան կը գրէ թէ Մոլտովայի մայրաքաղաք Կիշնեւի մէջ անկախութեան դիմած վեց հանրապետութիւնները - երեք պալթեանները, Մոլտովան, Հայաստանն ու Վրաստանը - ժողով մը գումարած ու «վեցերու ճակատ» մը ստեղծած են :

Թուրքիան մօտէն հետաքրքրող կէտը այն է որ այս ճակատին մասնակից երկու երկիրներ սահմանակից են իրեն : Նոյնիսկ եթէ ամբողջութեամբ իրականանայ անոնց անկախութիւնը, նախկինէն տարբեր իրենց իրավիճակով աւելի ազատ շարժելու կարելիութիւնը պիտի ունենան ու իրենց շահերուն համաձայն ուղղութիւն տան դրացի երկիրներու հետ յարաբերութիւններուն :

Սամի Քոհէն անդրադառնալով Վրաստանի փոքրամասնութիւններու հարցերուն եւ Հայաստանի արցախեան կնճիռին, անկայուն ու խառնակ հեռանկարներ կը նշմարէ Թուրքիոյ հիւսիսային սահմաններուն վրայ. վախ կը յայտնէ նաեւ որ այդ կացութիւնը կրնայ դժուարացնել անաչառ քաղաքականութիւն մը վարելու պարագան :

Գրութեան վերջին մասը կը նշէ Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի թրքական քաղաքականութեան հանդէպ դիրքը. կ'ըսուի թէ ան ջանք կը թափէ Թուրքիոյ բարեկամութիւնը գրաւելու համար : Կը նշուի Ֆրանսայի այցելութեան ընթացքին ունեցած արտայայտութիւնը թէ Հայաստան առանց Թուրքիոյ եւ միւս դրացիներուն հետ լաւ յարաբերութիւն հաստատելու, չի կրնար ամբողջական անկախութեան հասնիլ : Այս արտայայտութեան կը կցուի նաեւ հետեւեալը. - «Միացեալ - Նահանգներու, Ֆրանսայի նման երկիրներու Հայութիւնն ալ պէտք է օժանդակէ Հայաստանի ու Թուրքիոյ միջեւ բարեկամական յարաբերութիւններու հաստատումին» :

Ու Սամի Քոհէնի գրութիւնը կ'աւարտի իր կողմէ հնարուած այս նախադասութեամբ մեկնաբանութեամբ. «Հայ ղեկավարին այս խօսքը կարելի է հայկական Սփիւռքի վերջին տարիներու հակաթուրք թշնամութեան վերջ տալու ազդանշան մը

(Շար.ը Դ. էջ)

Վ Ա Ղ Ը՝

«ՅԱՌԱՋ - ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ – Միտք եւ Արուեստ»ի նոր (161) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ. –

Թուղթ չափաբերական
վահէ Օշականին.

ԱԲՐԱՀԱՄ ԱԼԻՔԵԱՆ

Միհւնոյն ծառի
տարբեր ճիւղերը

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

Deux
(+2) Films — FR. MESTOUDJIAN

ԵՐԵԿ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓՈՒՐԻՉ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՄԱՅԻՍ 29)

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ _ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ԿՈՂՄԷ

Մայիս 29-ին, Լեւոն Տէր - Պետրոսեան ընդունած է Սախարովի յիշատակի համախմբումին կարգ մը մասնակիցները : Գերագոյն Խորհուրդի նախագահը բացատրած է որ երկու հիմնական հարցերու հետ դէմ - յանդիման է Հայաստանի իշխանութիւնը. առաջինը Հայաստանի ու Արցախի շրջաններէն գերի տարուած Հայերու ճակատագիրն է, երկրորդը՝ Արցախէն տեղահանուած գիւղացիներուն ապագան որոնք փափաք յայտնած են իրենց բնակավայրերը վերադառնալու : Անդրադառնալով Արցախի հարցին, Լեւոն Տէր - Պետրոսեան նշած է որ մարդու քաղաքացիական իրաւունքներուն երաշխաւորը միայն քաղաքացիական իշխանութիւնը կրնայ ըլլալ, մինչդեռ մարզի իշխանութիւնը երկու տարիէ ի վեր զինուորականներու ձեռքը կը գտնուի : Աւարտին, նախագահը արժեւորած է Խորհրդային Միութեան քաղաքական գործընթացները, վերլուծած հանրապետութիւններու եւ կեդրոնի յարաբերութիւնները, պատասխանած հարցումներուն :

**

ՊԱՏԱՆԴՆԵՐԸ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱԾ

Երկու երեւանցի եւ մէկ գետաշէնցի բժիշկներ որոնք պատանդ առնուած էին ազերի օմոնականներու կողմէ, վերադարձած են Մայիս 23-ին (*) : Անոնք պատմած են որ երբ Գետաշէնի մէջ բժշկական իրենց պարտականութիւնը աւարտած պիտի վերադառնային Երեւան, մեկնումի պահուն ձերբակալուած են այն պատրուակով որ տեղացի չեն, ուրեմն «գրոհայիններ» պէտք է նկատուին : Անոնք տարուած են Գանձակի բանտը ուր խոշտանգուած ու մարմնական լուրջ վնասներ կրած են : Անոնցմէ Սարգիս Ցակոբջանեանը այնքան ծեծած են որ հինգ օր ետքը ուշքի եկած է : Իրենց հետ վերադարձած են 12 այլ պատանդներ :

(*) Տե՛ս՝ «Յառաջ», Մայիս 28

**

ՎԵՐԱԴԱՐՁ ԴԷՊԻ ՏՈՒՆ

Հադրութի շրջանէն վտարուած հայ ընտանիքները սկսած են վերադառնալ ու ամբողջովին թալանուած կը գտնեն իրենց տուները : Ցատուկ յանձնաժողով մը կը զբաղի անոնց օժանդակելու գործով : Տեղահանուածներու բազմութենէն հարիւրաւոր դիմումներ կը հասնին երկրին նախագահին ու մարզին ղեկավարութեան, իրենց գիւղերու ապահովութիւնը երաշխաւորելու պահանջքով : Արտակարգ վիճակի հրամանատարութիւնը մտադիր է հայկ. բնակավայրերուն մէջ պահակակէտեր զետեղելու : Մինչդեռ ազերի յելուզակները կը շարունակեն յարձակումներ գործել նոյնիսկ զինուորներու վրայ : Փոխադարձ կրակոցներով սպաննուած են երկու ազերի եւ զինուոր մը :

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՐԴԻ ՆԱԽԱԳԱՀ ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՀԵՏ (*)

Փարիզ հայաստանեան եռուն օրեր կ'ապրի, իշխանութեան բարձրագոյն մակարդակի ներկայացուցիչներու յաջորդական այցելութիւններով. Մայիսի սկիզբի օրերուն հոս կը գտնուէր Գերագոյն Խորհուրդի փոխ - նախագահը՝ Բաբգէն Արարքցեան որ Արցախի վերջին դէպքերուն պատճառով դարձաւ լրատուներու կողմէ յաճախ փնտռուած անձնաւորութիւն մը. ան իր տեղեկատուութեամբ, յուսաբանութիւններով ուրոշապէս օժանդակեց ֆրանսական հանրային կարծիքին մօտ հարցին մասին ճիշդ ընկալում ստեղծելուն ու հետաքրքրութեան:

Անոր մեկնումէն քանի մը օր ետք Փարիզ հասաւ Գերագոյն Խորհուրդի նախագահը Լեւոն Տէր - Պետրոսեան, այս անգամ կիսապաշտօնական այցելութեան մը համար: Ֆրանսայի իշխանութեան ամէնէն բարձրաստիճան անձնաւորութիւններուն հետ անոր հանդիպումները, մամուլի ասուլիսը, գլխաւոր գործօններ եղան ստեղծուած արձագանգը ամրացնելու եւ ընդլայնելու:

Ինչ կը վերաբերէր մե՛ր աշխարհին, ինչպէս Բաբգէն Արարքցեանի պարագային, Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի ներկայութիւնը եւս առիթ մըն էր լրատուներով հասածէն անդին, կենդանի զրոյց մը ունենալու ընդհանուր հետաքրքրութիւն շարժող հարցերու մասին որոնք կը վերաբերէին մեր ցաւերուն, վախերուն, մտահոգութիւններուն, ներկային ու փառքին:

***

Հ.- Մերձաւոր - Արեւելքի քաղաքական ներկայ ու հաւանական փոփոխութիւնները - քրտական հայրենիք մը ստեղծելու առաջին քայլեր, Խորհրդային Միութեան ներքին հաւանական նոր կազմաւորում մը եւայլն-, կրնա՞ն ազդեցութիւն ունենալ Հայաստանի վրայ:

Պ.- Պարզ է որ Հայաստանում տեղի ունեցող արմատական - յեղափոխական փոփոխութիւնները միայն ներքին գործօններից կախուած չեն. նրանց վրայ մեծապէս ազդում են արտաքին հանգամանքները, երկրամասում տեղի ունեցող իրադարձութիւնները. այդ իմաստով դրանք արժանի են լուրջ ուշադրութեան:

Այդ պատճառով, այսօր մեզ համար լաւագոյն քաղաքականութիւնը մանեւրելու, ճկուն դիւանագիտութեան եւ առկա՛յ հնարաւորութիւնների լիակատար օգտագործման քաղաքականութիւնն է: Ներկայ իշխանութիւնների գործունէութիւնը պէտք է գնահատել միայն ու միայն այս չափանիշով. այսինքն՝ թէ ինչպէս այդ իշխանութիւնները օգտագործում են պայմանների ընծայած հնարաւորութիւնները:

Արդեօ՞ք անցած ամիսների ընթացքում մենք հնարաւորութիւններ չենք կորցրել, եւ արդեօ՞ք այսօր իրապէս գնահատում եւ օգտագործում ենք բոլոր հնարաւորութիւնները:

Ինչ վերաբերում է Խորհրդային Միութիւնից դուրս, Մերձաւոր - Արեւելքում տեղի ունեցած լուրջ իրադարձութիւններին, նրանք առ այժմ որեւէ էական ազդեցութիւն չունեն Հայաստանի իրավիճակի վրայ: Սակայն դա չի նշանակում որ ռազմավարական տեսակէտից նկատի ունենալով Հայաստանի աշխարհաքաղաքական վիճակը, նրանք նման ազդեցութիւն չեն ունենայ ապագայում:

Մասնաւորապէս մերձաւոր արեւելեան երկրների միջեւ յառաջացած նոր խնդիրները՝ Քրտերի նկատմամբ Իրաքում կիրառուած ցեղասպանութեան եւ դրա քաղաքական հետեւանքները կարող են այս կամ այն կերպ որոշիչ դեր խաղալ նաեւ Հայաստանի եւ իր անմիջական հարեւանների ապագայ յարաբերութիւններում:

Հ.- Մեծերու միջազգային հաշիւներուն մէջ նկատելի տեղ մը ունենալու հաւանականութիւն ունի՞ Հայաստան:

Պ.- Պարզ է եւ արդէն դրա անհրաժեշտութիւնը ընդգծւում է քաղաքական շրջանակներում որ Մերձաւոր - Արեւելքում հաստատուել է անվտանգութեան մի կայուն համակարգի ստեղծման անհրաժեշտութիւնը. այդ համակարգը պէտք է ստեղծուի նախ եւ առաջ բուն երկրամասի Պետութիւնների կողմից. օտար երկրների միջամտութիւնը, մասնաւորապէս Միացեալ - Նահանգների ուժերի իրական եւ խորհրդային ուժերի հաւանական ներկայութիւնը կարծում եմ կարող է աւելի խորացնել հակասութիւնները երկրամասում: Եւ քանի որ շրջանի պետութիւնները իրենք պէտք է գտնեն ընդհանուր անվտանգութեան համապատասխան ձեւը, Հայաստան դառնալով անկախ Պետութիւն, կ'ունենայ իր որոշակի տեղը որպէս կապող օղակ մի շարք չհապրգխո կողմերի՝ Թուրքիայի եւ Իրանի, Վրաստանի եւ Իրանի միջեւ; Մանաւանդ նկատի ունենալով քրիստոնեայ եւ մահմետական աշխարհների սահմանագծում գտնուելու նոր հանգամանքը, Հայաստանը ինչ որ դեր կ'ունենայ այս համակարգում:

Հ.- Այսինքն, Հայաստանի աշխարհաքաղաքական դիրքը որ ժխտական ազդակ կը նկատուէր մինչեւ այսօր, կրնայ առաւելութի՞ւն մը ըլլալ:

Պ.- Այո, դա մենք պէտք է կարողանանք ապացուցել որ Հայաստանը այդ աշխարհաքաղաքական պայմաններում կարող է չինիչ դեր խաղալ:

Հ.- Գալով խորհրդային ճակատին, ոչ Գորբաչով, ոչ ալ Ադրբեջան կը ծածկեն Հայերը ճնշելու իրենց արարքը, ինչպէս եղաւ օրինակ Լիթուանիայի պարագային. այս երեւոյթը ի՞նչպէս մեկնաբանել:

Պ.- Նախ անով որ աշխարհը մինչեւ հիմա միանշանակ չգատապարտեց Գորբաչովի բռնութիւնները՝ Լիթուանիայի, Լատվիայի, Վրաստանի. դա փաստօրէն կարծէք խրախուսիչ դեր է խաղացել. պարզ է որ աւելի ըկտի են սկսել գործել, մտավախութիւն չունենալով որ այս գործողութիւնները նոյնպէս կ'արժանանան դատապարտման:

Երկրորդը՝ կենտրոնը չէր սպասում որ մեզ կը յաջողուի այսպէս մեծ միջազգային արձագանգ ստեղծել: Մինչեւ հիմա Հայաստանին չէր յաջողուած նոյնիսկ Սումգայիթի, Բաքուի կոտորածների պարագային նման մեծ արձագանգ ստեղծել ու փաստօրէն պարտադրել իր տեսակէտը: Դա գալիս էր այն բանից որ այդ ժամանակ այդ գործով զբաղուած էին միայն ընդդիմադիր ուժերը եւ Հայաստանի Պետութիւնը ուղղակի հակառակ գործողութիւն էր անում. ամէն կերպ փորձում էր քօղարկել կատարուածը: Այս անգամ մեր պետութեան բոլոր կարողութիւնները լծուեցան այս գործին:

Երրորդը՝ կենտրոնը վերջերս ոչ միայն այս հարցում, այլ ընդհանրապէս չի թաքցնում որ պատրաստ է դիմելու վճռական գործողութիւնների, անիշխանականութիւնը վերացնելու ուղղութեամբ: Եւ այդ պատճառով Հայաստանի նկատմամբ կիրառուած վերջին գործողութիւնները յետին թուով ունէին նաեւ խորհրդային ժողովուրդները ահաբեկելու եւ Գորբաչովի վճռականութիւնը ապացուցելու նպատակ:

Չորրորդը՝ այս բացայայտ ըկտութիւնը բացատրւում է նաեւ այն հանգամանքով որ Ադրբեջանին եւ կենտրոնին թւում էր թէ իրենք լուրջ հիմնաւորում են գտել իրենց այդ ահաբեկչական գործողութիւնները արդարացնելու համար: Դա այսպէս կոչուած հայ գրոհայինների, հայ անօրինական զինուած խմբերի զինաթափման խնդիրն էր, որը ըստ նրանց պէտք է ըմբռնումով ընկալուէր բոլորի, այդ թւում նաեւ համաշխարհային հասարակական կարծիքի կողմից:

Ես կարծում եմ որ այստեղ էր որ կենտրոնի հաշիւները միանգամայն սխալ դուրս եկան եւ այսպիսի լայն ահաբեկչական գործողութիւններից ետք անգամ նրան չյաջողուեց ապացուցել հայ գրոհայինների կամ զինուած խմբերի գոյութեան փաստը:

Հ.- Ձեր մամուլի ասուլիսին ընթացքին ըսիք. «Եթէ Գորբաչով չի կրնար ղեկավարել, թող քաշուի»: Նման պարագայի մը ի՞նչ յաջորդականութեան մասին կը մտածէք ու ի՞նչ ապագայ կը նախատեսէք խորհրդային Միութեան համար:

Պ.- Էականը այն է որ կենտրոնական իշխանութեան իշխելու, կառավարելու լծակները օրը օրին տկարանում են: Դա վերաբերում է բոլոր բնագաւառներին. եւ՛ տնտեսական, եւ՛ քաղաքական, եւ՛ ընկերային, եւ՛ մշակութային: Բոլոր բնագաւառներում նուազում է կենտրոնի ազդեցութեան ոլորտը եւ դրան հակառակ մեծանում հանրապետութիւնների իշխանութեան շրջանակը:

Եթէ ընդամէնը մի վեց ամիս առաջ կենտրոնը ունէր դեռեւս լուրջ տնտեսական լծակներ, հանրապետութիւնների վրայ ազդելու եւ նրանց իր իշխանութեան տակ պահելու, ինչպէս՝ դրամական շրջանառութիւնը, դրամատները, արտաքին առեւտուրը, տարադրամը, հումքի մատակարարումը, ապա այսօր այս լծակներից ոչ մէկը այլեւս կենտրոնի ձեռքում չէ: Հիմա կենտրոնի միակ յենարանը պատժիչ մարմիններն են՝ բանակը, ոստիկանութիւնը եւ ՊԱԿ-ը: Ուստի այս միտումը ցոյց է տալիս որ հասարակութեան բնական զարգացման դէպքում, կենտրոնը շուտով կը դառնայ աւելորդ մարմին: Ի հարկէ ես չեմ բացառում անբնական զարգացումը, նկատի ունենալով բանակի կողմից ռազմական բռնատիրութեան հաստատումը. թէեւ որը նոյնպէս կարող է միայն ժամանակաւոր լինել: Ուրեմն, եթէ կենտրոնը ըսպառի իրեն եւ Գորբաչովը հեռանայ ասպարէզից, ոեւէ մէկը չի կարող փոխարինել նրան. պարզապէս, նրան փոխարինելու պէտք է գայ մի ուրիշ համակարգ եւ ոչ թէ մի ուրիշ անձ:

Այդ համակարգը պէտք է լինի Հանրապետութիւնների իսկ ձեռքով, նրանց նախաձեռնութեամբ եւ նրանց իրական շահերից բխող մի նոր համագործակցական դրութիւն: Այդ համագործակցութիւնը կարող է ունենալ Միութեան ներկայ քաղաքական կառուցուածքը, մի փոքր այլ կառուցուածք, կամ կարող է մօտենալ եւրոպական ժողովուրդների համագործակցութեան ձեւին. բայց ձեւը չէ կարեւորը, կարեւորն այն է որ Հանրապետութիւնները այլեւս չեն հանդուրժի մի այնպիսի Միութիւն որտեղ նրանք հանդէս չգան որպէս լիակատար իրաւահաւասար անդամներ:

Հ. – Ներկայ իշխանութեան վարած արտաքին քաղաքականութեան մէջ ամէնէն աւելի հակազդեցութիւն արթնցնողը Թուրքիոյ հետ յարաբերութիւններու հարցն է. տուեալ իրավիճակը կը ստիպէ այսօրուան համար անգործադրելի պահանջքներու զգացական ոլորտը փոխարինել իրապաշտ կեցուածքով, ինչ որ ընկալումի դժուարութեան կը բախի յատկապէս Սփիւռքի Հայութեան կողմէ: Ի՞նչ կ'ըսէիք այս մասին Սփիւռքի թերթի մը ընթերցողներուն:

Պ.– Յայտնի է որ Հայաստանի ներկայ իշխանութիւնները ռիսկի դիմելով եւ հակադրուելով հայ ժողովրդի ստուարագոյն զանգուածների ընկերային հոգեբանութեանը եւ հայ քաղաքական կուսակցութիւնների աւանդական քաղաքականութեանը, յաղթահարելով հոգեբանական ծանր խնդիրներ, այսօր պատրաստակամութիւն են յայտնել յարաբերութիւններ հաստատելու Թուրքիայի հետ:

Ինչի՞ց է բխում այս նոր միտումը: Միայն ու միայն իրատեսութիւնից:

Վերլուծելով Խորհ. Միութեան մէջ տեղի ունեցող գործընթացները, մենք եկել ենք այն համոզման որ Միութիւնը վերջին երեք տարիներին ապացուցեց որ այլեւս չի կարող կայուն երաշխիքներ ապահովել հայ ժողովուրդի գոյութեան եւ Հայաստանի տնտեսական բարգաւաճման ուղղութեամբ: Նոյնիսկ մեր կամքից անկախ, բուն Ռուսաստանի ներքին խնդիրների թելադրանքով ռուսական զօրքերը մի օր կարող է հեռանան Անդրկովկասից եւ մենք նորից մնանք մեն-մենակ, -մեր բոլոր հակասութիւններով- մեր հարեւանների հետ: Փաստ, որ մի անգամ արդէն տեղի է ունեցել 1918 թուին: Սա մէկ:

Գաղափարախօսական տեսակէտից նոյնպէս պէտք է հայ ժողովրդի մտածողութեան մէջ մեծագոյն բեկում համարեմ այն գիտակցութիւնը որ չափազանց վտանգաւոր է երբ մի ժողովուրդ իր գոյութեան ապահովութիւնը կապում է որեւէ արտաքին ուժի, որեւէ օտար -թէկուզ եւ հզօր - տէրութեան հետ. քանի որ մի օր դա կարող է չափազանց ճակատագրական անակնկալի առջեւ կանգնեցնել մի ողջ ժողովրդի:

Այստեղից բխում է այն որ պէտք է լինի մեր արդի ազգ. մտածողութեան էութիւնը որ հայ ժողովուրդը ինքը իր սեփական ուժերով պէտք է ստեղծի իր գոյութեան եւ բնականոն զարգացման կայուն երաշխիքները: Ես չեմ ուզում խօսել բոլոր երաշխիքների մասին. այսինքն՝ տնտեսութեան, սահմանների անվտանգութեան, ապահովման եւն.ի մասին, այլ այստեղ մեկնելով կոնկրետ հարցից, ուզում եմ խօսել միայն Հայաստանի եւ նրա հարեւանների յարաբերութիւնների վերաբերեալ:

Որեւէ պետութեան - թէկուզ եւ ամենահզօր - գոյութեան ամենայուսալի երաշխիքը ոչ թէ նրա զինուորական կամ տնտեսական հզօրութիւնն է, այլ նախ եւ առաջ նրա բնականոն յարաբերութիւնները իր անմիջական հարեւանների հետ: Այդ պատճառով Հայաստանի ներկայ իշխանութիւնների առաջնահերթ խնդիրը պէտք է լինի յարաբերութիւնների բնականոնացումը Վրաստանի, Իրանի, Թուրքիայի եւ Ադրբեջանի հետ:

Գալով Թուրքիային, պէտք է նկատի ունենալ որ Հայաստանը այդ յարաբերութիւնները կառուցում է հետեւեալ նկատառումների հիմքի վրայ. անցեալը խոր կնիք է դրել այդ յարաբերութիւնների վրայ, մեծապէս ազդել ե՛ւ հայ, եւ թուրք ժողովուրդների ընկերային հոգեբանութեան վրայ եւ բնական է որ այս հոգեբանական գործօնները շուտ չեն յաղթահարուի. եւ անիմաստ է նոյնիսկ այս ուղղութեամբ ջանքեր գործադրել: Ուրեմն, շեշտը պէտք է դրուի ոչ թէ այս հակասութիւնների, այլ Թուրքիայի եւ Հայաստանի որպէս հարեւան Պետութիւնների, ներկայի իրական շահերի վրայ:

Այդ իմաստով մենք վստահ ենք եւ թրք. շրջանակների հետ շփումներն էլ մեզ ամրապնդել են այս վստահութեան մէջ որ Հայաստան եւ Թուրքիա այսօր կարող են եւ պատրաստակամ, լուրջ յարաբերութիւններ հաստատել առեւտրի, տնտեսութեան, զբօսաշրջիկութեան եւ մշակոյթի ասպարէզներում, անցեալի իրադարձութիւնների նկատմամբ մնալով իրենց սեփական տեսակէտների վրայ, բայց դրանք չդարձնելով քաղաքական պայման ապագայ յարաբերութիւնների ձեւաւորելիս: Այսինքն՝ եղակէտը այսօրուայ ռէալ փոխադարձ շահն է եւ կողմերը այնքան բարձր պէտք է գնահատեն այս շահը որ այն չվիժեցնելու համար իրար քաղաքական պայմաններ չներկայացնեն:

Հ. – Իշխանութիւնը քննադատութիւններու թիրախ դարձնող քաղաքական այլ մարզ մըն ալ արցախեանն է. ի՞նչպէս կը ներկայացնէք անոր ներկայի հանգրուանը:

Պ. – Դեռեւս 7–8 ամիս առաջ խորհրդակցելով Արցախի լուրջ ուժերի հետ, մենք յանգել էինք այն եզրակացութեան որ Արցախի հարցում այս առճակատման քաղաքականութիւնը պէտք է փոխարինել աւելի շատ բանակցութիւնների քաղաքականութեամբ ու երկխօսութեան դիմել Ադրբեջանի եւ կենտրոնի հետ, քանի որ բոլորիս համար պարզ է թէ հարցը չի կարող ունենալ կտրուկ քաղաքական լուծում. ուրեմն, պէտք էր գտնել փոխզիջումների ճամբայ, որը ընդունելի լինի Հայաստանի ու Ադրբեջանի համար:

Ամենակարեւորը այն է որ Արցախցիները մնան իրենց հողում, ունենան բնականոն կենսագործունէութեան հնարաւորութիւններ. դրա համար պէտք է ապահովել համապատասխան պայմաններ: Այդ պայմանների մէջ ամենակարեւորը Արցախի ազգ. ինքնավարութեան վերականգնումն է եւ մարզային իշխանութիւնների վերահաստատումը. եթէ միայն սա անգամ իրագործուէր Արցախը կարող էր դառնալ շատ կենսունակ մի պետական կազմաւորում: Ուրեմն, այդ փոխ-զիջումային տարբերակը մշակուած էր մեր կողմից, բազմիցս քննարկուած Ադրբեջանի հետ երկկողմանի, եւ Մոսկուայի հետ եռակողմ բանակցութիւնների ընթացքում. կարծէք բոլոր կողմերը համաձայն էին նման ծրագրի ու արդէն այն ձեւակերպուած էր Խորհ. Միութեան նախագահի հրամանագրի ձեւով եւ այս տարուայ փետրուարի 18-ին Գորբաչով պատրաստ էր ստորագրելու այդ փաստաթուղթը, բայց վերջին պահին որոշ ուժեր ե՛ւ Ադրբեջանում, ե՛ւ կենտրոնում, եւ դժբախտաբար նաեւ Արցախում, վիժեցրին այս ծրագրի իրագործումը: Եւ այսօր երբ Լեռնային Ղարաբաղի իշխանութեան մարմինների մնացորդները հանդէս են եկել մի յայտարարութեամբ որտեղ պատրաստակամութիւն են յայտնում բանակցու-

թիւնների մէջ մտնել ադրբեջանական կողմի հետ եւ խորհ. օրէնքների ու Սահմանադրութեան շրջաններում վերականգնել մարդի ինքնավարութիւնը, դա պէտք է համարել այս փոխ-զիջման տարբերակի իրականացմանն ուղղուած մի նոր քայլ, որը ես յուսով եմ կը հասնի յաջողութեան, քանի որ բխում է բուն Արցախից եւ չի հակասում նրա ժողովրդի ինքնորոշման իրաւունքին :

Հ. – Սփիւռքը ի՞նչ տեղ ունի Հայաստանի ղեկավարութեան համար : Սփիւռքի անկազմակերպ վիճակը որուն հետեւանքով կը տուժէ Հայաստան եւս, ի՞նչ անդրադարձ կ'ունենայ ձեր մօտ :

Պ. – Ինձ իրաւունք չեմ պահի որեւէ թելադրանք կատարել Սփիւռքին. ըՍփիւռքը կենդանի օրկանիզմ է որը ունի իր ներքին օրէնքները : Այդ օրէնքների տրամաբանութեամբ է որ պէտք է գտնի իր կենսունակութիւնը պահպանելու եւ Հայաստանի նոր պետականութեանը զօրավիգ կանգնելու եղանակներն ու դրանց իրագործմանն ուղղուած կառուցուածքների ձեւաւորումը :

Ես վստահ եմ որ Հայաստանում տեղի ունեցած արմատական – յեղափոխական այս փոփոխութիւնները անպայման ինքնին արդէն, առանց որեւէ թելադրանքի, կը ստիպեն Սփիւռքին գտնելու գործունէութեան յարմարագոյն եղանակներ : Ուստի ես կողմնակից եմ այն բանի որ Սփիւռքում բնականոն ճանապարհով հասունանան այդ անհրաժեշտութիւնները :

Ինչ վերաբերում է Հայաստանում ըՍփիւռքի անելիքին, դա առաջին հերթին Սփիւռքի մտաւորական կարողութիւններ անմիջական օգտագործումն է մեր պետականութեան եւ արդիական տնտեսութեան ստեղծագործում : Դժբախտաբար դեռեւս չեն գտնուած այն ձեւերը որոնք թոյլ տային կարողութիւնները առաւելագոյնս օգտագործելու : Լաւագոյն ձեւը ի հարկէ կը լինէր Սփիւռքի մասնագէտների անմիջական, գործնական մասնակցութիւնը այդ գործերին, բուն հայրենիքում :

Մենք բազմիցս առաջարկել ենք ըՍփիւռքի մասնագէտներին առայժմ թէկուզ պայմանագրային հիմունքներով վեց ամսից մէկ տարի աշխատել ուղղակի մեր պետական, տնտեսական եւ վարչական կառոյցներում : Դժբախտաբար մինչեւ հիմա միայն երկու հոգի է արձագանգել այդ առաջարկին :

Մենք պատրաստ ենք Գերագոյն Խորհրդի մեր բոլոր յանձնաժողովներում Սփիւռքից 2-3 մասնագէտ ունենալու. բացի դրանից, բոլոր Նախարարութիւններում, մինչեւ փոխ-նախարարի մակարդակին, մենք պաշտօններ կարող ենք տալ Սփիւռքի մասնագէտների :

Տեսակցեցաւ՝
Ա. Թ.

(*) Այս տեսակցութիւնը տեղի ունեցաւ Շաբաթ, Մայիս 25-ին, «Յառաջ»ի խմբագրատունը :

ՔԻՉ ԵՆ ԲԱՅՑ ՀԱՅ ԵՆ

ԼԱ ՍԻՈԹԱՅԻ ԳԱՂՈՒԹԷՆ

Մայիս 24, Ուրբաթ գիշեր, Լա Սիոթայի ափերուն յաւերժացաւ հայ երաժշտութիւնը :

Լա Սիոթայի Հայ Բարեկամական Միութիւնը նախատեսած էր ձեռնարկ մը Ապրիլ 24-ի յիշատակութեան առիթով, սակայն պայմաններու բերումով այդ ձեռնարկը տեղի ունեցաւ Մայիս 24, Ուրբաթ գիշեր հիանալի հնչականութեամբ օժտուած տեղւոյն Ֆրանսական Նոթրը - Տամ Եկեղեցւոյ մէջ :

Եկեղեցին լեցուած էր երաժշտասէր ունկնդիրներով, ուր ուշադրութիւն կը գրաւէին աւելի մեծ թիւով օտարականներ, քան՝ Հայեր, որոնք եկած էին ծափահարելու երկու հայ հռչակաւոր նուագածուներ : Եթէ ըսենք թէ անոնցմէ մին էր ծանօթ ջութակահար Ժան Տէր - Մէրկերեան միթէ՞ տեղին է աւելցնել գովասանքի որեւէ բառ, քանի ինքնին այդ անունը ամէն ինչ է : Ջութակի լարերու վրայ վերացող եւ հոգիները յափշտակող այդ մեծ արուեստագէտին դաշնամուրով կ'ընկերանար Սերժ Փալոյեան : Իսկ ի՞նչ կը վերաբերի այդ վերջինին, գիտենք թէ մինչեւ անցեալ տարի տնօրէն էր Լա Սիոթայի երաժշտանոցին, իսկ այժմ հեռացուած իր պաշտօնէն քաղաքապետարանի որոշումով, չենք գիտեր ինչո՞ւ :

Երաժշտահանդէսին բացման խօսքը ըրաւ միութեան նախագահ Պր. Արօ Կարապետեան, մաղթելով բարի գալուստ հանդիսականներուն : Օրուան յայտագիրն էր .-

Sonate KV 304, Allegro - Minuetto (Mozart) Partita n° 2, Allemande - Courrente - Sarabande - Gigue - Chaconne (Bach), Poème (Khatchaturian), Danse (Harutunian), L'abricotier (Komitas), Romance Andalouse (Sarasate), Airs Bohemiens (Sarasate).

Խրախուսիչ ծափահարութիւնները վերջ չէին գտներ, խանդավառուած ունկնդիրները չէին ուզեր մեկնիլ, փոխադարձ էր եռանդը եւ նուագածուները երիցս ներկայացան տալով մեզի Քրայսլերէն՝ Թամպուրէն Շինուա, Կոմիտասէն Կռունկը :

Գնահատելի ձեռնարկ մը որ կը կարօտի յաջորդներու :

Կը շնորհաւորենք մեր արժանաւոր արուեստագէտները եւ նոյնպէս կազմակերպիչները :

Կը նշմարենք թէ Լա Սիոթայի Հայ Բարեկամական Միութեան ձեռնարկները քիչ են, սակայն՝ որակաւոր :

ԱՆԻ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԺԵՐԱՐ ՏԷՏԷԵԱՆԻ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ ԹՈՒԼՈՆ

Շաբաթ, Մայիս 18-ին, Թուլոնի, «Փորթ տ'Իթալիի Քաֆէ Թէաթր»ի կոկիկ սրահին մէջ, «Ապրիս Ակումբ»ը, որ կը համախմբէ Վառ նահանգի Հայերը, կազմակերպեց դասախօսութիւն մը՝ Ֆրանքեւհայկական յարաբերութիւնները նիւթին շուրջ, հրաւիրելով Մոնփըլիէէն փրոֆ. Ժերար Տէտէեանը : Դասախօսութիւնը կը վայելէր հովանաւորութիւնը բժիշկ Ֆրանսուա Թրիւաքի՝ Թուլոնի քաղաքապետ եւ Վառ նահանգի ծերակուտական : Նկատի առնելով շրջանի ցրուածութիւնը եւ Հայերուն համեմատաբար փոքր թիւը, նկատի առնելով որ Հոգեգալուստի շաբաթավերջն էր, սրահը գրեթէ լեցուն էր, շուրջ ութսուն հոգի, ինչ որ յոյժ գնահատելի է :

Միութեան նախագահը Ժաք Կազերեան բացաւ երեկոյթը, անդրադառնալով Հայաստանի եւ Արցախի այժմեան դէպքերուն ու չեշտեց տեղական - քաղաքական անձնաւորութիւններու կատարած միջամտութիւնները երկրի իշխանութիւններու մօտ, եւ ցուցաբերած համակամութեան ոգին : Ժաք Կազերեան վերյիշեց որ «Ապրիս Ակումբ»ը վերջին ամիսներուն Հայաստանէն վեց որբ, հիւանդ կամ հաշմանդամ, բերած եւ ենթարկած է բժշկական եւ վիրաբուժական խնամքներու : Հինգը արդէն վերադարձած են, եւ վերջինը 5 տարեկան մանչ մը որ Հայաստանէն եկած է չարժական աթոռի վրայ, մօտ առնէն բոլորովին անկախ իր շարժումներուն, այսինքն ոտքի, պիտի վերադառնայ Կումայրի : Երեխան ներկայ էր երեկոյթին. վկայ եղանք իր ուրախութեան :

Դասախօսութենէն առաջ, Ալեքսանտր Փալոյեան, 14 տարեկան, ջութակի վրայ նուագեց Կոմիտասէն փունջ մը երգեր՝ «Գարուն ա», «Քէլէ քէլէ», «Կաքաւին երգը», «Ալ այլուխս» եւ «Կռունկ», ընկերակցութեամբ դաշնակի վրայ իր հօր՝ Սերժ Փալոյեանի, Լա Սիոթայի երաժշտանոցին տնօրէնը : Ապա, նուագեց նաեւ Սէն Սանսէն կտոր մը եւ արժանացաւ երկարատեւ ծափահարութիւններուն : Երիտասարդ մը որ ապագայ կը խոստանայ :

Օրուան դասախօսը ներկայացուց «Ապրիս Ակումբ»ի անդամներէն՝ Ռոպէր Զափութեան :

Ժերար Տէտէեան հմուտ պատմագէտ, պարզ եւ յստակ ոճով մը շուրջ մէկ ժամ գրաւեց ունկնդիրներուն ուշադրութիւնը տալով, պարզաբանելով Ֆրանքեւհայկական յարաբերութիւններու դարաւոր շրղթային գլխաւոր անցքերն ու դէպքերը :

Քլովիսէն մինչեւ 10-րդ դար յատկապէս կրօնական բնոյթ կրող կապերը հայ ուխտաւորներու ներկայութեամբ գանազան քաղաքներու մէջ՝ Թալառ, Թուռ, Փիթիվիէ ... կը ստանան քաղաքական, պատմական, տնտեսական - մշակութային ծաւալ Խաչակիրներու շրջանին : Լեւոն Ա., Լեւոն Բ., Հեթում թագաւորները, Լուսինեան արքաները կ'ամրապնդեն այդ յարաբերութիւնները ամուսնական կապերով : Ապա, 17-րդ դարուն Նոր - Ջուղայի հայ վաճառականներու ներկայութիւնը Ֆրանսական նաւահանգիստներուն մէջ եւ մասնաւորապէս Մարսէյլ, Ռիշըլիէօի եւ Քոլպէռի յատուկ արտօնագիրներով առիթ կուտան առաջին գաղութի մը հաստատման. ինչպէս Արմէնի ընտանիքը, Ոսկան Վարդապետի տպարանը եւայլն : Ժերար Տէտէեան որպէս փաստ հայկական ներկայութեան մը Ֆրանսա 18-րդ դարուն, վերյիշեցուց Ժան - Ժաք Ռուսոն որ հայկական զգեստ կը հագնէր : Յետոյ, Յակոբ Դ. Կաթողիկոսին ծրագիրը դէպի Եւրոպա Ղարաբաղի հայ մելիքներու հետ եւ Իսրայէլ - Օրի, ողիսականը մինչեւ Ֆրանսա Լուդովիկոս ԺԴ. թագաւորին մօտ, Ֆրանսական յեղափոխութեան գաղափարները առաւել կը մօտեցնեն Հայերը Ֆրանսային : Նափոլէոնի մամլուքներուն մէկ մասը Հայեր եղած են. ինչպէս՝ ղարաբաղցի Ռուսթամը : Ժերար Տէտէեան յիշեց Նափոլէոն Գ.ի միջամտութիւնը 1862-ին Զէյթունի Հայերուն ի նպաստ : Ապա, անցաւ ժամանակակից շրջանին խօսելով դարուն սկիզբը Ֆրանսայի մէջ ստեղծուած հայասէր շարժումին վրայ Քլեմանսոյով, Ա. Տը Մէօնով, Ժան Ժօրէսով ... : Եւ վերջապէս 1915-ի ցեղասպանութիւնը, Սեւրի դաշնագիրը, Բ. աշխարհամարտի վաղորդայնին ներկայացուած յուշագիրը ... եւ մեզի աւելի մօտ ՄԱԿ-ի մարդկային իրաւանց ենթայանձնախումբին որոշումը, 1987 Յունիս 18-ը Սթրազպուրկի մէջ եւայլն ... : Ժերար Տէտէեան եզրակացուց յայտարարելով թէ «Հայերուն եւ Ֆրանսայի պատմութիւնը որոշ շրջաններուն իրարու խառնուած են, ինչ որ փոխադարձաբար պատասխանատուութիւններու ստանձնում կը պահանջէ : Այս իսկ պատճառաւ, Ֆրանսան այսօր չի կրնար անտարբեր դիտել Ղարաբաղի Հայերուն ողբերգութիւնը եւ Հայաստանի ապրած ճակատագրական այս ժամանակաշրջանը» :

Դասախօսութեան աւարտին Ժերար Տէտէեան լուսարձակեց քանի մը տեղեկութիւններ . Ապա, ծանուցեց Փրիվա հրատարակչական տունէն լոյս տեսած, իր ղեկավարութեան տակ, երկու հատորները՝ «Հայերուն պատմութիւնը» եւ «Հայաստան, քրիստոնէութեան մը պատմութիւնը» :

Երեկոյթը վերջ գտաւ համակրելի գինեձօնով մը :

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԳՈՂԳՈԹԱ ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՈԴԻԿ

ՊԱՐՏԻԶԱԿ

Պարտիզակի Աւետարանական Հայոց հովիւն էր

Պատուելի Պետրոս Գըրգեաշարեան, 30 տարու, ամուրի, Գոնիա քշուելով՝ բոլորած աքսորի տարիներ, նաեւ գինուորագրուած : Վերապրող : Յարդ կը մնայ հոն՝ իրր ուսուցիչ Ճէնանեան Գոլէճի :

Իսկ Աղէտի տարին՝ օդափոխութեան համար իր ծննդավայրը Պարտիզակ կը գտնուէր Կաթողիկ Հայոց յայտնի եկեղեցականներէն

Հ. Արսէն Վ. Ղազիկեան. – Ծնած 1870 Հոկտեմբեր 8-ին, աշխարհական անուամբ Ղազարոս : Նախնական կրթութիւնը տեղւոյն ազգային վարժարանը կը ստանայ, ուրկէ շրջանաւարտ կ'ելլէ 1885-ին՝ Դուրեան Սրբազանի օրով : Այնուհետեւ կուգայ Պոլիս եւ 3 տարի գրաշարութեամբ կը զբաղի «Գրաշարաց Ընկերութեան» տպարանը, մինչեւ կամովին իր լքելը Կիւթէմպէրկեան այդ արուեստը, անցնելու համար 1888 Հոկտեմբեր 20-ին Վենետիկ՝ ուր 1895 տարւոյ Յարութեան տօնին քահանայ կը ձեռնադրուի եւ Ս. Ղազարու խաղաղաւէտ մենաստանին մէջ շուրջ 20 տարիներ կը սպասարկէ Գրականութեան տաճարին, արտադրելով բազմաթիւ հանրահռչակ գործեր՝ մեծամասնութեամբ թարգմանածոյ. – Հատընտիր քերթուածք, գրաբար (Գառմէն Սիլվա եւ Լէօբարտի) Մահ Արթուրոյ, նոյնպէս (Թէննիսըն), Քերթուածներ (Օսսիան), Յաւիտենական զրոյց եւ Նոր երգեր (Վիգթորիա Աղանուր), Երգեր (Լէօբարտի), Եմէական (Վիրգիլիոս), Իլիական (Հոմերոս), Երուսաղէմ ազատեալ (Դասսօ), Դրախտ կորուսեալ (Միլտոն) Ճակատագիր (Աստունէկրի) եւայլն : Այս երկարաշունչ գործերուն յաջող թարգմանութեամբ եւ իր ճըկուն աշխարհաբարով Հ. Արսէն իրաւամբ կոչուեցաւ «Աշխարհաբարի Հ. Արսէն Բագրատունին» եւ առեն - առեն ձեռք առաւ լեզուապայքարի շարք մը՝ իր ախոյեաններուն ի պատասխան : Իսկ ինքնագիր երկասիրութիւնն է Հայկական մատենագիտութիւնը որ անփոխական պատուղ է տարիներու անվերջ, համբերատար եւ խղճամիտ աշխատութեան եւ անխոնջ պրպտումներու, «Հանրագիտարան հայ կեանքի» կոչուելու իսկապէս արժանի, տպագրութիւնը հասած մինչեւ Ն տառը : Հ. Արսէն 8 տարիի չափ Հ. Սիմոն Երեմեանի հետ վարած է խմբագրութիւնը «Բազմավէպ»ի եւ «Գեղունի»ի, անոնց մէջ սփռելով իր բանասիրական յօդուածները : Բաց աստի, տարիներով Հայերէնի ուսուցիչ եղած է վանքին եւ Մուրատ Ռափայէլեան վարժարանի մէջ, հասցնելով բազմաթիւ սաներ : Ունի ինչ - ինչ ոտանաւորներ «Վարազդատ» ծածկանունով :

Վենետկոյ Ուխտին այս ներհուն միաբանը իր ծննդավայրին տեղահանութենէն երեք ամիս առաջ Պոլսի Պատերազմական Ատեանը երթալ մը ունի զոր կ'արժէ մէջբերել : Գրչի եւ դասի զբաղումներէ վերջ՝ պահ մըն ալ մշակական կեանքի քաղցրութեանց անձնատուր, արտ կ'երթայ՝ եգիպտացորեն տնկել տալու : Պօղոս եղբայրը - դասալիք զինուոր - աշխատած պահուն՝ յանկարծ 3 ժանտարմաներէ յարձակում կրելով կը բռնուի եւ իր մէջքի գօտիովը կապուելով կը զրկուի գիւղ : Լուսաղբիւր հասնելուն, եղբօրորդին կը տեսնէ ու կը վազէ լուր տալու իր մօր որ, իր կարգին, կ'աղերսէ ժանտարմային՝ արտօնել զանէ զգեստները փոխելու համար : Փատուրը փատուր է ամէնուրեք, որ խօսք չի հասկնար . կը փոխանակուին աւելի - պակաս խօսքեր, ուր ժանտարմային հայհոյութիւնը կը տիրէր ամէնէն շատ : Քոյրն ալ կը հասնի վրայ, այն պահուն երբ բիրտ զինուորականը կալանաւոր Հայը գետին փռած՝ հրացանին կոթովը կը ծեծէր զայն : Եւ ողբումը կը սկսի : Զէնքը շփոթուելու ձեւ կ'առնէ՝ կըրակելու համար Պօղոսի վրայ, երբ քոյրը կը խոյանայ վրան, անձայն ու շնչառ, անոր բունէն կախուելով : Ժանտարման, նոյնպէս անբարբառ, կը նայի անոր եւ մաղձխառնած կ'արձանանայ, մինչ Պօղոս առիթէն օգտուելով՝ կը խուսափի զինքը ճմլող հուժկու ծունկերէն. կը հասնի տուն, ձեռքերուն կապերը կտրել կուտայ եւ կը սուրայ դէպի լեռ : Մարդը, նման որսորդի մը որ իր պարարտներէն վախցուցած՝ կ'այպնահարի, կը փութայ «միւտիր»ին մօտ, ուզած կերպովը պատմելու եղելութիւնը : Շուտով՝ չունի պէս կառոյած՝ կը հրամայէ ձերբակալել եւ բանտ նետել երկու մանկամարդուհիները : Հ. Արսէն իրիկուան տուն դարձին միայն իրազեկ կը դառնայ անցուդարձերուն : Յաջորդ օր «յանցաւորուհի»ները Նիկոմիդիա կ'ուղարկուին, միւտիրին՝ իրողութիւնը խեղաթիւրող տեղեկագիրովը : Վարդապետն ալ կը մեկնի հոն եւ Յովակիմեան Սրբազան կ'օգնէ անոր ջանքերուն, բայց կարելի չըլլար վերջ մը տալ խնդրոյն :

(Շար. 240)

(Շար. Ա. էջէն)

ճկատել: Իսկ ատիկա անցեալի իրենց քաղաքականութեան մէջ դրական փոփոխութիւն մը կը նշանակէ»:

***

Վերոյիշեալ գրութեան մէջ ընդգծուած մասերը Քոհէնի հնարովի յաւելումներն են Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի արտայայտութիւններուն: Թուրք մամուլին մէջ նոր չէ որ կը հանդիպինք իրականութիւն ու երեւակայութիւն ըստ կամս միաձուլող գրիչներու, նոյնիսկ երբ անոնց տէրերը Թուրք ալ չըլլան:

Ամէն անոնք որոնք առիթը ունեցան Գերագոյն Խորհուրդի նախագահին Փարիզի ելոյթները լսելու, դիւրաւ պիտի թափանցեն Սամի Քոհէնի յաւելումներուն էութիւնը: Լեւոն Տէր-Պետրոսեան խօսեցաւ հայ-թուրք փոխ յարաբերութիւններու մասին, բայց թէ առանց շուրջի երկիրներու հետ բարի դրացնութեան կապերու, անկարելի էր իսկական անկախութեան հասնիլ. սակայն անոր արտայայտութեան մէջ Սփիւռքին ուղղութիւն թելադրելու ախորժակ նկատել, իրականութեան կամաւոր ու գիտակից ուրացումի փաստ մը կ'ըլլայ միայն. ուրիշ ոչինչ: Ատիկա՝ յատկապէս մամուլի մարդուն համար որ հրապարակ իջած է նախ եւ առաջ իրականութիւնը ափռելու, Քոհէն կոչուի ան, Մէհմէտ, կամ ուրիշ բան:

Ամէն անգամ որ խօսքը, կամ իրեն ուղղուած հարցում մը առընչուեցաւ մեր Սփիւռքին, Լեւոն Տէր-Պետրոսեան չեշտեց. - «Ինծ իրաւունք չեմ պահի ՈՐԵՒԷ (ընդգծումը մեր կողմէ) թելադրանք կատարել Սփիւռքին. Սփիւռքը կենդանի օրկանիզմ է որը ունի իր ներքին օրէնքները» (տե՛ս, Գ. էջ):

Երբ այս է իրականութիւնը, Սամի Քոհէնի խնքնակոչ յաւելումն ու մեկնաբանութիւնը, պարզ է որ կը թարգմանեն Թրքական կողմին փափաքը. այսինքն՝ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանը դնել Թուրքիոյ հետ բնականոն յարաբերութիւններ մշակելու Հայաստանեան վարքագիծը Սփիւռքին պարտադրողի, կամ գոնէ թելադրողի դերին մէջ. որպէսզի Թուրքիա իր պատմութեան ծանրագոյն խնդիրներէն մէկը հարթուած տեսնելու պատրանքը ներշնչէ ... գոնէ ինքն իրեն: Արեւմուտքը ու միջազգային հանրային կարծիքը, անշուշտ, Թուրք մամուլէն չեն հետեւիր հայ-թուրք յարաբերութիւններու զարգացումներուն: Այնպէս որ, խեղաթիւրել, ապա հիւսած հաւատալ իր գիւտին, ինչպէս կ'ընէ Քոհէն՝ ու ապահովաբար բոլոր ծայրերու քոհէնները, ներքին սպառումի ապրանք ըլլալէ անդին չի կրնար անցնիլ...:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԾԱՆՐԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄՐՑԱՆԱԿ ՀԱՅԵՐՈՒ

Լեհաստանի Վլատիսլավովօ քաղաքին մէջ տեղի ունեցան Եւրոպայի ախոյեանութեան մրցումները: Խորհրդային Միութեան կազմին մէջ կան միշտ Հայեր:

Իւրի Սարգիսեան, վեթերան մը արդէն, 30 տարեկան, որ, շուրջ երեք տարիէ ի վեր, զանազան պատճառներով, հեռու կը մնար մրցահանդէսներէ, յաջողած է խլել արծաթ մրցանակ:

Սարգիսեան (60 քկրմ.) բարձրացուցած է 290 քկրմ. (130+160), ինչ որ իր յաւագոյն արդիւնքը չէ: Իր տապարէզին ընդմիջումէն առաջ, յաճախ կ'անցնէր 300 քիլոկրամէն անդին: Առաջինը, պուլկար մը բարձրացուցած է 302,5 քկրմ. Հաւանական է որ Սարգիսեան պայ Ֆրանսա՝ մասնակցելու երկրին ախոյենական մրցումներուն, Յունիս 22-ին:

Երկրորդ եղած է նաեւ Իսրայէլ Միլիտոսեան (67,5 քկրմ.), ան 23 տարեկան է: Նորէն Պուլկար մը շահած է առաջնութիւնը 340 (155+185) քիլոկրամով, մինչ Հայը բարձրացուցած է 2,5 քկրմ. նուազ (152,5+185):

Յիշենք որ ծանրաբարձութեան Պուլկարիոյ ազգ. մարզիչը Նորայր Նուրիկեանն է՝ որ երկու անգամներ եղած է Ողիմպիականներու ախոյեան, Պուլկարիոյ խումբին մէջ:

Վ. Մ.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Ի ՅՈՒՇԱՏԱԿ

Տոքթ. Փաթրիք Խուպէսէրեանի թարմ յիշատակին Տիկին Յակոբ Խուպէսէրեան եւ Տիկին Շահան Վահանեան 5000 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

ՏԱՐԵՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ

ԻՍԻ-Ի ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Հովանաւորութեամբ Եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան, կազմակերպութեամբ ծնողաց եւ ուսուցչական կազմերուն: Ելոյթ կ'ունենան դպրոցի 110 աշակերտներ եւ պարախումբի 30 անդամ-անդամուհիներ. Յունիս 2-ին, Կիրակի օր, ժամը 15-ին Իսի-ի քաղաքապետարանի սրահին մէջ 25 Ավիւնիւ Վիքթոր Քռէսոն

Երգ ու պարով, նուագ ու արտասանութեամբ:

Կը հրաւիրուի կրթասէր հասարակութիւնը ներկայ ըլլալու եւ քաջալերելու աշակերտներն ու պատասխանատուները:

LA GALERIE LES CENT
8, rue de Jouy — 75004 Paris
Tél. : 42. 77. 30. 00

présente

Alex BERLIAN

PEINTURES

EXPOSITION
du 16 mai au 8 juin

Ouverture du mardi au samedi de 14 à 18h30
Métro : Saint-Paul — Pont Marie

Kermesse annuelle

organisée par la Commission des Dames de la Cathédrale Arménienne Apostolique Serpotz - Tarkmantchatz

au Centre Culturel Saints Sahak-Mesrop
7, 8 et 9 JUIN
de 10 heures à 18 heures

— PROGRAMME —

Vendredi 7 Juin
— 19 heures : Inauguration de la KERMESSE
— 21 heures : Conférence «l'Arménienne à travers l'histoire» par Mme Nevart Madoyan-Darakdjian *Prof. à l'Université d'Alep (Syrie) Diplômée de l'Université d'Erevan Diplômée de la Sorbonne.*

Samedi 8 Juin
— 16 heures : «THEYASEGHAN» et présentation de vêtements.

Dimanche 9 Juin
— 10 heures : Messe solennelle
— 11 heures : Requiem à la Mémoire des disparues de la Commission des Dames
— 15 heures : Tirage de la Tombola.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Շաւիլի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները. - Տէր եւ Տիկին Հաճի Դաւիթեան 150 Ֆր., Տիկին Էլիզ Քոչեան 150 Ֆր. փոխան ծաղիկի՝ Տիկին Ատրինէ Պօյաճեանի մահուան առթիւ:

***

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տ. Սերենկիւլեան մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Տիկին Եպրաքսէ Մանուկեանէ 500 ֆրանք իր սանուհի՝ Ատրինէ Պօյաճեանի մահուան առթիւ:

***

Կապոյտ Խաչի Աստղիկ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Յակոբ Ստամբուլցեանի մահուան առթիւ:

Տէր եւ Տիկին Կարպիս Ինճէարապեան 1.000, Տիկին Աստղիկ Պարսամեան 500, Օր. Միրէյ Կազարեան 400, Տիկին Մատլէն Նորիկեան 300, Տիկին Ալիս Տիլանեան 200, Ոմն 200, Ոմն 100, Տիկին Էլիզ Աւետիսեան 100, Տիկին Շաքէ Մարտինի 50:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE DECINES
15, rue du 24 Avril 1915 — 69150 DECINES
Tél. : 78. 49. 42. 97

PROJECTION DE DIAPOSITIVES / CONFÉRENCE

par PATRICK DONABEDIAN
Historien de l'Art

L'art médieval du Karabagh

Vendredi 7 Juin à 20 h 30

à la Maison de la Culture Arménienne de Décines

Présentation et signature du livre de Patrick DONABEDIAN et de Claude MUTAFIAN «Artsakh : Histoire du Karabagh»

— Un cocktail clôturera la soirée —

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռ-Պուա-Գոլոմպ եւ Արժանթէօյի Ակնունի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Երկուշաբթի, Յունիս 3, ժամը 20.30-ին
CENTRE CULTUREL D'ASNIERES
16, Place de l'Hôtel de Ville
92600 ASNIERES

ՊՏՈՅՏ ԴԷՊԻ ԹՈՒԱՐԻ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի Արշալոյս Թագէոսեան մասնաճիւղը պտոյտ մը կը կազմակերպէ դէպի Թուարիի կենդանաբանական պարտէզը

Կիրակի, Յունիս 9

Տեղեկութիւն եւ արձանագրութիւն՝
Շաբաթ օրերը ժամը 15-էն 18
48 24 63 89
Յերեկը
48 71 22 77
ժամը 20-էն 22
39 83 71 19

Տեղերը սահմանափակ են:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SECTION "ASTRIG"

Dîner Dansant

Samedi 8 Juin à partir de 20 h 30

au restaurant scolaire
169, rue Jean-Jaurès
95400 Arnouville-les-Gonesse

Chanteur B E D I K

Animation disc-jockey

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Սէն-Ժերմէի Զ. Շանթ մասնաճիւղս շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. Գազուճեանի մահուան առթիւ՝ Կիւլեան ընտանիքէ 100 Ֆր., Զիթճեանի հոգեհանգիստի առթիւ Պիլլիս (Քրիսթէլ-Ֆլէօր) 100 Ֆր.:

LE COLLEGE
T E B R O T Z A S S E R E
est heureux de vous inviter le Dimanche 16 Juin à 20 heures
à une

CROISIERE SUR LA SEINE

à bord du CHATEAU GAILLARD
avec

DINER DANSANT

animé par un orchestre T Z I G A N E

Départ Quai de Grenelle — Paris 15ème, Face à l'Hôtel Nikko
Levée de l'ancre à 21 h. précises

Réponse rapide souhaitée — Participation aux frais : 400 F. par personne
(Tenue de soirée) — Réservation au Collège Tebrotzassère
Tél. : (1) 43. 81. 01. 72

Meubles **Ghazarian**
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

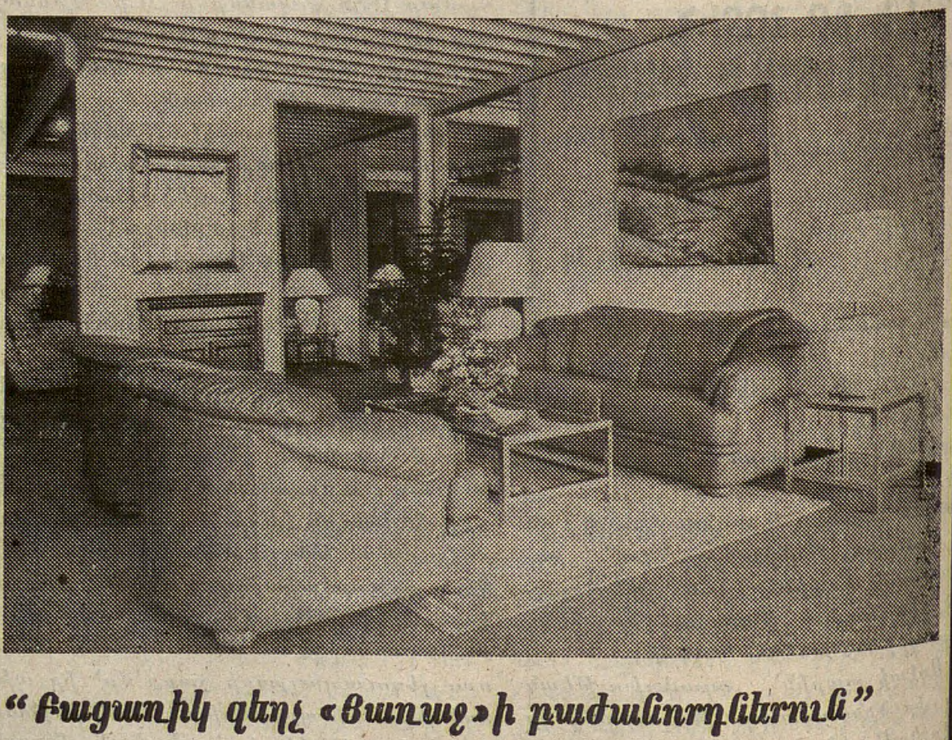

“Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն”

ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒՆԻՍ 2
DIMANCHE
2 JUIN
1991

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԹԻՒ 161

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.549 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 66e ANNEE — No 17.549

ՄԻԵՒՆՈՅՆ ԾԱՌԻ ՏԱՐԲԵՐ ՃԻՒՂԵՐԸ

Գրեց՝

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

Արեւմտահայերէնի եւ արեւելահայերէնի մերձեցումի հարցը այնքան հին է, որքան անոնց բաժանումը: Լիակատար ներկայացումի պարագային (գոնէ յիշողութիւնները թարմացնելու համար՝ խիստ չահեկան գործ), վստահաբար քանի մը հատորներ կ'ունենայինք: Բայց եւ այնպէս, խնդիրը չարունակուած է արծարծուիլ մինչեւ օրս եւ, յատկապէս ներկայ ժամանակներուն, երբ կարծես կրկին կը բարձրանայ «ազգային հրամայական»ի ատեանին (մեսրոպեան ուղղագրութեան վերականգնումի հարցը արդէն քաղաքական կուսակցութեան մը ծրագրին մէջ ներմուծուած է Հայաստանի մէջ...), բնականաբար տեղի ու անտեղի կարծիքներու հօսքը պիտի աճի: Ի հարկէ, խօսքը մասնագիտականութեանն է եւ ոչ թէ քաղաքական գործիչին:

Մտահոգութիւնը չատ յստակ մեկնակէտ ունի. եթէ երկու լեզուաճիւղերը չարունակեն իրենց տարանջատումի հոլովոյթը, ապագային փոխադարձ անհասկնալիութեան հարցը պիտի ծագի: Բայց այսօր իսկ կա՛յ այդ հարցը. սովորական Արեւելահայը յաճախ չի հասկնար գրաւոր կամ բանաւոր արեւմտահայերէնը, եւ փոխադարձաբար (անշուշտ, խօսքը կը վերաբերի զանգուածին): Ուրեմն, պէտք է զանոնք մօտեցնել: Անշուշտ, Ջուլալ Գազանճեանի ըսածը տրամաբանութենէ զուրկ չէ. «Անհրաժեշտ է որ Հայաստանի մէջ արեւմտահայերէն եւս ոչ թէ տպուի միայն, այլ՝ գրուի՛ ու տպուի: Ժողովուրդը պէտք է այդ երկու լեզուներն ալ կարդայ հաւասարապէս՝ ինչպէս անցեալին: Խորքին մէջ նոյնն է մեր լեզուն՝ երբ չկայ տարբերութիւն քառամթերքի ու, նամանաւանդ, անցեալի ժառանգութեան: Թող ժողովուրդը հաւասարապէս կարդայ, որպէսզի յետոյ ստեղծուի մէ՛կ լեզուն» (1): Բայց հասկնալի է, որ այդ «իրաւահաւասար ընթերցումէն» պիտի մնայ արեւելահայերէն մը, թերեւս քանի մը արեւմտահայերէն պատուաստներով, մեծ մասամբ՝ բառապաշարային: Քերականութիւնները չեն կրնար խառնուիլ. մէկը կը յաղթէ միւսին վրայ: Յետոյ, բառամթերքի տարբերութիւնները կարեւոր են. ապա թէ ոչ, ինչո՞ւ արեւմտահայ գրականներու գործերը բառացանկերով կը տպուին Հայաստանի մէջ (եւ անոնց բացակայութիւնը հրապարակաւ կը մատնանշուի, ի հարկին): Ուրիշ հարց, որ արեւմտահայերէն գրելը Հայաստանի մէջ քիչ մը դժուար է, ջերմանոցային ծաղիկի տպաւորութիւն կը թողու, երբ չըկայ խօսողներու միջավայր:

Ցամենայնդէպս, ներկայ փուլին մէջ մերձեցումը աշխարհագրական – ժողովրդագրական տեղաշարժեր չենթադրեր, այնպէս որ հարցը կը կեդրոնանայ, Հ. Լեւոն Զէքիեանի դրոյթներուն համաձայն, գրելաձեւի (ուղղագրութիւն, տառադարձութիւն) եւ բառամթերքի վըրայ (2):

Սկսինք բառամթերքէն, որ մեզ կը հետաքրքրէ բաւական մեծ չափով: Բնական է, զուգահեռ ձեւերու գոյութիւնը (արեւմտ. պանդոկ, արեւել. հիւրանոց, արմ. օդանաւ, արլ. ինքնաթիռ) մտահոգիչ չէ, եթէ նկատի առնենք լեզուի բառաչինական արտասովոր յատկութիւնը եւ երկու ճիւղերու լեզուական վարքը, ուր նորակերտումներ ու պատճէնումներ կատարուած են իրարմէ անկախ ուղիներով: Յիշենք, որ «սաւառնակ» բառը (օդանաւ), որ 20–30–ական թուականներուն բաւական տարածուած էր արեւմտահայերէնի մէջ (հմմտ. Գահիրէի «Սաւառնակ» թերթը, Երուանդ Օտեանի խմբագրութեամբ, եւ Նիկողոս Սարաֆեանի «Սաւառնակ» բանաստեղծութիւնը), ներկայիս գրեթէ դուրս եկած է գործածութենէ (երբեմն անոր կը հանդիպինք պոլսահայ գրիչներու մօտ, որոնք արեւմտահայերէնի զարգացման ընթացքէն մասնակի կերպով կտրուած են), իսկ «ինքնաթիռ»ը ռուս. самолёт բառի պատճէնումն է (հմմտ. «ինքնաեռ» եւ самовар):

Նորաբանութիւններու մէջ, աւելի մըտահոգիչ է միեւնոյն բառին բազմաթիւ հայերէն ձեւերու անհակակշիռ մուտքը: Մտահոգիչ, որովհետեւ ցոյց կու տայ այնպիսի անիշխանութիւն մը, որ հասարակաց քիչ եզրեր ունի, այսինքն, դժուար թէ կարելի ըլլայ լեզուական որեւէ միտումի ընթացք տալ այսքան անորոշութեան մէջ: Պարզ է, որ այդ «հոմանիշները» հակամէտ են ժամանակի ընթացքին նուազելու, բայց չատ անգամ այդպէս չէ: Օրինակ, ռոսպէկտ բառին համար արձանագրած ենք հետեւեալ հայացումները. համագիր, դրածիր, շրջածիր, շրջարկ, համոլորտ, ծնագրադաշտ, համատեքստ, կոնտեքստ: Կամ видео որուն հայերէն ձեւերէն են տեսագրութիւն, տեսերիզ, տեսաերիզ, պատկերիզ, տեսոյց, տեսաժապաւէն, վիտէօերիզ, վիտէոժապաւէն: Ասիկա կը թելադրէ, որ մամուլի լեզուն, որ գրական լեզուին գըրեթէ վերջին ապաստարանն է, իր կիսաբրածոյ ու կիսագրագէտ (գրագէտ՝ արեւելահայերէնի իմաստով) վիճակէն դատ –բացառութիւնները յարգելի են–, կ'ապրի նաեւ բառապաշարային խառնաբանի մը մէջ:

Մանր–մունր կէտեր կրնան թուիլ ասոնք, բայց նախընտրելի կը գտնենք զբաղիլ մե՛ր ճիւղի հարցերով, քան ժամանակ անցընել արեւելահայերէնի լեզուական իրադարձութիւններով, ինչ որ չի նշանակեր՝ անտեսել զանոնք: Եթէ մենք չյարգենք մեր լեզուն ու անոր խնամք չտանինք, ինչպէ՞ս ակնկալել այլոց յարգանքը:

Արեւմտահայերէնը վտանգուած է այսօր: Խօսքը չի վերաբերիր այս անգամ անոր կորուստին, այլ՝ արեւելահայերէնի կողմէ անկշիռ ներխուժումին: Թերթեր կը բանանք եւ ծայրէ–ծայր արեւելահայերէնի ոճերով, դարձուածքներով, կաղապարներով, յապաւումներով ու լեզուական ամբողջ մթերքով ողողուած լեզու մը կը կարդանք, որ իբրեւ թէ արեւմտահայերէնի վերածուած է: Եթէ մերձեցումը այս ձեւով պէտք է ըմբռնել, չատ ուրախալի կացութիւն մը չենք ապրիր իսկապէս: Եւ չմոռնանք, որ արեւելահայերէնը, իր հերթին, լեզուառճական մեծ ազդեցութիւն կը կրէ ռուսերէնէն, զոր մենք ի վիճակի չենք զանազանելու:

Կան նաեւ ուրիշ պախարակելի երեւոյթներ.

1) Հայաստանի մէջ նուիրագործուած են բառեր, ճիշդ հայացումներ, զորս Սփիւռքը կարծես կը վախնայ որդեգրելէ վերջնականապէս: Ցայտուն օրինակ մըն է «հանրագիտարան» եզրը, որուն դիմաց արեւմտահայերէնի մէջ դեռ շրջան կ'ընէ «համայնագիտարան»ը, իսկ մարդիկ սեւով ճերմակի վրայ կը գրեն. «ինչպէս կ'ըսէ հայկական համայնագիտարանը...»:

2) Հայաստանի մէջ կը հայցուի օտարաբանութիւն մը, անտեսելով արեւմըտահայերէնի համազօր եզրը: Ահա թարմ նմոյշ մը. անցեալ տարուան Սեպտեմբերին, արեւելահայերէնը որդեգրեց «պատգամաւոր»ը՝ депутат փոխարէն, առանց հաշուի առնելու արեւմտահայերէնի «երեսփոխան»ը եւ մէկ բառի վրայ աւելորդ տեղը երկու իմաստներ բարդելով:

Հ. Զէքիեանի դէմ իր հակաճառութեան մէջ, Մարկ. Նշանեան չատ ուշագրաւ նշումներ կ'ընէ սթանտարտ եւ ենթասթանտարտ լեզուներու մասին (մենք կը նախընտրենք «կանոնական» եւ «ոչ-կանոնական» բնորոշումները) (3): Բայց, անդրադառնալով Պուրճ Համուտի ժողովրդական լեզուի անկարելիութեան՝ մերուելու «կանոնական» արեւմտահայերէնին (եւ զայն հարստացնելու, նորոգելու), ան կը մոռնայ Պոլիսը: Պոլսահայ մերօրեայ գրականութեան, յատկապէս արձակին մէջ, նկատելի է լեզուական չեշտ մը որ բանաւոր հայերէնէն կու գայ եւ հետեւանք է այն շարժումին, «երբ յանդուգն ու ինքնատիպ գրողներ, բանաստեղծներ, յաջողեցան գրական լեզուն վերանորոգել՝ ժողովրդականացնելով եւ տափակ առօրեային խառնելով զայն» (4): Նկատի ունինք, օրինակ, Անդան Խօղէրի «Եւ...» պատմուածքներու ժողովածուն (Պոլիս, 1990), ուր, յարակարծօրէն, իրապաշտութեան «տեղական գոյնը» թըրքերէնէն չի գար, այլ՝ խօսակցական այն լեզուէն որ առհասարակ Պոլսահայոց մօտ սովոր ենք լսելու: Այդպիսի չեշտ մը միայն ներկայ է, այսօր, Վահէ Օշականի եւ Վեհանոյշ Թեքեանի արձակին մէջ, ուր «ոչ-կանոնական» հայերէնի մը խուլ տնքոցը կը նշմարուի:

Անցնելով գրելաձեւի խնդրին, ուղղագրութեան հարցը չատ մանրամասնութեան չի կարօտիր. ուշ կամ կանուխ, դասական ուղղագրութիւնը պիտի վերահաստատուի Հայաստանի մէջ, ըլլայ քաղաքական պատճառներով կամ գիտաուսումնական չարժառիթներով: Որոշ նախանշաններ յստակ են արդէն. մեսրոպեան ուղղագրութեամբ երկու թերթեր կը տպուին, լուսանկարչական վերահըրատարակութիւնները կը բազմանան, ըսփիւռքահայերու կողմէ գրուած յօդուածները դասականով կը հրատարակուին, արտատպումները եւ մէջբերումները կը պահպանեն աւանդական ձեւը եւլն.: Մընաց որ այս անցումը մէկ օրէն միւսը չըլլար: Նախապատրաստական ժամանակաշրջանի մը կարիքը կայ, որովհետեւ, ինչպէս որ մենք կը դժուարանանք 1922ի ուղղագրութեամբ «Յերեվան», «եյական» կարդալու, նոյնպէս անոնք վարժըւած չեն կարդալու «յոյս»՝ «հույս»ի փոխարէն:

Ինչ կը վերաբերի տառադարձութեան, Հ. Լեւոն Զէքիեանի առաջարկը, զոր Մ. Նշանեան երկար ու ընդհանուր գիծերով հիմնաւոր քննադատութեան կ'ենթարկէ (5), վերադարձ մըն է այն համակարգին, որ մինչեւ դարասկիզբ ի զօրու էր, յատկապէս Մխիթարեաններու հրատարակութեանց մէջ, եւ որ հիմնուած էր 5–րդ դարու գրաբարի հնչիւնական արժէքներու վրայ: Պէտք է նշել, որ Մխիթարեաններէն ոմանք չարունակած են կիրարկել այս դրութիւնը (թէեւ ոչ-հետեւողական կերպով) մինչեւ մեր օրերը:

Կ'ուզենք բանաձեւել կարգ մը առարկութիւններ.

1) Եթէ այդ համակարգը մէկդի ձըգուեցաւ, նոյնիսկ Մխիթարեաններու կողմէ, կը նշանակէ որ անյարմար է արեւմըտահայերէնին համար: Անյարմար, ո՛չ միայն լեզուին իւրայատկութիւնը փոխելու տեսակէտէն, այլեւ ընթերցումի յաւելեալ դժուարութեան համար: Եթէ արեւմտահայ ընթերցողը, արեւելահայերէն ընագիր մը կարդալու պահուն, Բաբայեանը կը հնչէ Papaian, միայն կրնանք սպասել որ արեւմտահայերէնի պարագային Լենինգրադը հնչէ Leninkrat, ինչպէս Լիբանանը արդէն Lipanan է:

2) Գրաւոր եւ բանաւոր լեզուները հակադրող դրութիւնը ուսուցումի դըժուարութիւններ կը բերէ աչակերտին, որ պէտք է իւրացնէ կանոն մը, որով արժանթինեան Cordoba քաղաքի անունը պէտք է գրուի Կորդոբա (6):

3) Յստակ չէ, թէ յատուկ անունին ո՞ր հնչումը պիտի ընտրուի: Օրինակ, ՄԱԿ-ի ընդհ. քարտուղարի մականունը կը գրուի Pérez de Cuéllar. ինչպէ՞ս պէտք է գրել՝ Պերէզ դէ Կուէլլար (զ = z եւ լլ = ll, միայն Սպանիոյ կեդրոնը), Պերէս տէ Կուէեար (ս = z եւ ե = ll, ընդհ. քարտուղարի ծննդավայրի՝ Փերուի մէջ), թէ՞ Պերէս դէ Կուէյար (ս = z և յ =ll, Արժանթինի մէջ):

4) Հետաքրքրական է նշել, որ արեւելահայերէնը չի կիրարկեր «լատին տառերու հնչական նախնական արժէքները» (7), այլեւ՝ ռուսերէնի: Եթէ արեւմըտահայերէնը դիմէ «նախնական արժէքներ»ու օգնութեան, երկճիւղումը պիտի չանհետանայ, պարզապէս նոր կերպարանք պիտի առնէ:

Կրնայ պահանջուիլ, որ արեւելահայերէնը եւս որդեգրէ այդ դրութիւնը: Բայց կրնա՞նք պատկերացնել լեզուական գործընթացի վրայ այնպիսի միջամտութիւն մը, որ հրովարտակով ի չիք դարձնէ ռուսերէնի հետ փոխազդեցութիւնը: Քիչ մը դժուար է. լեզուական կապերը սերտօրէն առնչուած են քաղաքական, աշխարհագրական, պատմական եւ ընկերային գործօններու հետ, որոնք երկարատեւ են, երբեմն՝ տեւական:

Մեր գլխաւոր առաջարկն է յարգել արեւմտահայերէնի հնչիւնակարգը, թելադրելով կարգ մը բարեփոխումներ՝ նըւազեցնելու համար անոր անհաւասարութիւնները.–

1) «Քանի որ ս–ից, շ–ից, խ–ից յետոյ պ, տ, կ բաղաձայնները խուլ են արեւմըտահայերէնում, ուստի այդ դիրքում դրանք պէտք է տառադարձուեն p–ով, t–ով, k–ով, և ոչ թէ b–ով, d–ով, g–ով», կը գրէր Ա. Մէյէ դարասկիզբին, պատասխանելով հայերէնի լատինագիր տառադարձութեան մասին եղած հարցումի մը (8): Ուրեմն, այս սկզբունքը պէտք է խրախուսել եւ ընդհանրացնել, որովհետեւ հիմնուած է հնչիւնակարգի մէկ առանձնայատկութեան վրայ. գրել Լիխտենչտայն (Liechtenstein), Էուսկատի (Euskadi), Պախտին (Bakhtin): (Այս իսկ հնչիւնախումբերու կիրառումը կարեւոր համեմատութեամբ պիտի մերձեցնէ տառադարձութիւնները առանց բռնանալու արեւմտահայերէնին վրայ (9):

2) Երբ կատարուին նոր տառադարձումներ, որոնք առնչութիւն ունին հիներու հետ, հարկ է պահպանել ընդունուած ձեւը: Օրինակ, Արժանթինի ներկայ դրամանիշը՝ austral, պէտք է գրուի աւստրալ (հմմտ. Աւստրալիա) եւ ոչ թէ աուսթրալ կամ օսթրալ:

3) Որդեգրել դասական ուղղագրութեան տառադարձութիւնը միայն ա՛յն փոխառութիւններուն պարագային, որոնք հայերէնի բառապաշարի մէջ ընդունուելու իրաւունք կրնան ունենալ, մրցակցելով ոչ–լիարժէք հայացումին հետ (օրինակ, թանձրացական – կոնկրէտ): Մնացեալները պէտք է տառադարձուին սովո–

(Շար.ը Դ. էջ)

ԹՈՒՂԹ ՉԱՓԱԲԵՐԱԿԱՆ ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆԻՆ

Սիրով, հիացմամբ

Գրեց՝ ԱԲՐԱՀԱՄ ԱԼԻՔԵԱՆ

Մոսկուայի ծուռտիկ փողոցներուն մէջ
Մեռնիլ, երեւի, գրուած է ճակտիս···
Սերկէյ Եսենին

Սիրելի՛ Վահէ, այսօր երազիս տեսայ ցայգային Սան Ֆրանսիսքոն
Եւ դեռ հեռաւոր քու աքսորանքըդ իմ աքսորիս քով,
Ինչպէս աշխարհի ծայրին, պրկուած քաղցով վագրերու,
Եղջիւր եղջիւրի հիւսած սրափուն զոյգ մը եղջերու:

Բարեկա՛մ, մենք չէ որ ընտրեցինք այս աքսորն ի վերջոյ,
Սակայն ջանացինք, որ ան ըլլայ միշտ երկինքին նման աստուածահանոյ:
Քուկդ եղաւ լերկ կղզեակի մը պէս, ուր կ՚ապրէր բարի ոգի մը գոնէ,
Մինչ իմինիս մէջ վխտացին միայն պէս-պէս գորգոններ,
Սրոնց նայուածքէն կ՚եռային քարեր, թանձր քափ կապած,
Եւ դժոխքին մէջ անթրոց-ակիշով կը զնգացնէին կաթսայ ու տապակ:
Գոց էր դրախտն առժամ: Տխուր ննջնն, ինչպէս շնաճանճերու պարսերը
ճանճկէն,
Կ՚այրէր կուղպ կողեր, որ ջրոտ էին դարձեր արցունքէն:
Բայց ինչո՞ւ հիմա արձակել կրկին յիշողութեան սեւ սթարով սեւ ձին,
Երբ, կ՚ըսեն, «լման, լմա՛ն ժողվեցին»
Այս համատարած ու միակտուր անծայր Կուլակէն
Ոսկորներն ամէն, մրդէն խորհուխի պէս փուխր ու խորշկէն:

/Ու ահա ներսէս ցաւոտ խշրտուք մ՚անցաւ վերստին,
Ինչպէս պարկի մէջ խիճ ու կոպիճի խոշիւնը ցրտին·
Ոսկորնե՛րս էին իմ մաշկէ պարկիս մէջը ամրակապ՝
վէգ ու ողնայար, ձղի ու ոլոք, անրակ ու կառափ,
Ձորս սեւ, ծակոտկէն, ինչպէս չեչաքար,
Կ՚ալէին հիմա: Զալեցի՛ն: Մի՞թէ չարէն մոռցուած մատուռի մը մէջ
աստուածիկ մը կար,
Որուն պարտական են ոսկորներըս չեմ գիտեր որքա՛ն ատենէ ի վեր
Իրենց մութին մէջ լոյսի պէս խրուող շարժում ու հրայրք եւ մերթ ալ,
ի՛նչ փոյթ, քո՛ւթ յօդացաւեր/:

Ներէ՛, բարեկա՛մ, ես չեմ ուզեր որ բառ ու տողերէս···
Թախծի նոճիի տերեւիկ անգամ ապակիիդ վրայ, սառած, նշմարես,
Բայց, լսած կ՚ըլլաս: Ֆելլահի խօսք է· ուղտն իր կուտկէնը քունին մէջ անգամ
ծծրակով կը զգայ·
Իմ անցեալըս ալ կուզ դարձաւ ինծի եւ սպատ հսկայ:
Ան սամարացւոց հրեշտակին պէս ծածկեց աչքերով մարմինս համօրէն,
Որ ցայգ ու ցերեկ եւ ամէնուրեք լոկ իրեն տեսնեմ, միմիայն իրեն:

Այսօր երազիս եկաւ ցայգային Սան Ֆրանսիսքոն
Իր տանարով, շէնք շթաքարերով, ուր լոյսերն, ինչպէս հրային ցտկոն
Կը փշրեն բուրգի տեսքով եռանիստ թուրմալին ու թարկ,
Եւ օզնը բարկ՝ շատրուանօրէն դէպի Սէնթրըլ փարք···
Օ՛ խորանարդեայ սաւառնումներն այդ, սլացքներն անհիզ,
Ինչպէս մետաքսէ դերձանի ծայրին բիլ կապոցներով մանկական փուչիկ:
Եւ դալարիքի թոքերը մինչեւ ջրեզերքներն ու կղզին լրթասքող,
Ովկիանոսին հետ շունչ շունչի հսկող···

Որքա՛ն ուժգին էր բաշխած պատրանքըդ, օ՛ Սան Ֆրանսիսքօ·
Իմ պէյրութեան վաղ պատանութիւնս էր, զոր վայրկեան մ՚իսկ քու
Դէմքէդ չկրցաւ պոկել այսօրուան երազըս անգամ, –
Պատանութիւնըս «մինչսովետական»···

Դեռ չէր խառնած իր խարշափն ու շունչը «նայիրեան բարդին»
Աստուածաշնչեան լիբանոս ծառի խիժոտ խորհուրդին,
Արեւմտահայ լեզուն էր մէջըս ու շուրջըս, ինչպէս
Այն «լուսնկափայլ ճամբայէն» հասնող ձիու դրնդիւնն ու
Բագրատունի կարշնեղ Տրդատէս:
«Հին Աստուածներ»ը (1) հիւրերս էին դեռ, բարեկամ, դոկից
Եւ ոչ թէ անկոչ այցելու, վարնոց սադրիչ ու փորձիչ:
Դեռ «Թօփալ Կարօ»-ն «թաթար եղբայրներ» չէր ջարդած լանջին
Արագած լերան,
Եւ «արիւնարբու Լոկին»-ը կացին չէր բարձրացուցած Աւիսի վրան:
Վախերըս թեթեւ երկիւղներ էին եւ ունէին դեռ
Խաժ ու լայնաբաց աչուկներ մանկան
Եւ ոչ թէ պատին սեղմուած մարդոց կապիճներէն դուրս
պոռթկացած գունդեր,
Հիերոնիմոս Պոսխին հետապնդ փորձութեան ահեղ յառումին նման:
Եւ ես սպատող չէի տակաւին·
Իմ ներկաս, նման բրուտի դուրգին դրուած կաւ կաւին,
Իր ձեւն հազնելու արբշռանքին էր տրուած դարձդարձիկ,
Եւ ընտրելագոյն գինին էր միայն բաժինն իր փարչին···
Օ՛ խաղաղականի քղանցքատուտը քնքշօրէն բռնած դուն, նաժի՛շտ-քաղաք,
Ի՛նչ հեշտագին էր քու անաքաղաք
Առտուն արթնցած ըղձանոյշներու դէմքերով ընծայ,
Որ քու «պէյրութեան» ծովածոցերէդ կը յառնէր արծաթ
Քօղք մը երեսին, զոր իբրեւ հաջալ վեր կ՚առնէր յանախ,
Ինչպէս արեւմայ, անգայտ ամպերուն ակնթարթային հատնումէն առկախ:

Եւ խորխ կը փոխէր ովկիանոսն հեռուն
Եւ մատանիի մուգ դահանակէ մեծ ակի հանգոյն
Ճկոյթիս վրայ կ՚եռար, կը խայտար, կը մարէր ապա,
Բիւր խեփորներու հիր շեփորներով արթնցընելով ափ ու ափափայ:

Յանկարծ թուեցաւ, թէ տեսայ ես զիս,
Տռի կրծուած ու ծուատ-ծուատ բեկոր մը վիզիս,
Որուն ծայրն յուշիկ կը քաշքշուէր իմ քամակէս, ինչպէս
Խղճի խայթերու խոր հետքեր սրտի ամէն տրոփէս···
Բայց ես կայսրութեան մը օրհասական հոնչիւնն էի ափերուդ վրայ,
օ՛ Սան Ֆրանսիսքօ:
Յանա՞խ կը տեսնեն ծիածաններու ծոպեր սրսկող
Ջուրերդ ինծի պէս շուքեր տարօրէն,
Որոնք նիւթացած Կալիգուլայի ջղաձգութեան հանդէպ կը կայտռեն
Խինդ ու խնծիղի որպէս կենդանի
Այլակերպութիւն ու խորհրդանիշ:

Եւ սակայն մի՞թէ,
Սարսելով ներքին մլար ու մութեր,
Եւ նստած ահա սա, սա՛ պարեխին,
Ուր կը քթուի փրփուրը կարծես, նման տառեղին,
Ձեմ ճչած այս պերն օրուան դէմ, որով
Արքշիռ՝ կը ճախրեն ճայեր ու որոր:
Մի՞թէ ալեւոր սառնամանիքին,
Վանելու համար սոսկումի ամէն սարսուռ ու որքին,
Ձեմ որոնացած արեւածագիդ ծառաքոսն հիւթեղ,
Տամկաւուն դունչով պոկոտելով զայն, ինչպէս որմզդեղն:
Մի՞թէ սիւքիդ տակ, սպասումներուս քարայրէն ծագած,
Չէ խռռոչացած ձիւներու ձագար,
Կայլակելով գէթ ձնծաղկի մը վրան
«Կաթիլ մի կաթին» լոյսի կուսութեան···

Սիրելի՛ Վահէ,
Երախտապարտ եմ մեր ծանօթութեան համար, որ վիհէ
Հանուած զաղտակուր մը կարծես ըլլար, –
Բռնութեան ամէն տարուան հետ սուզուած պլուցքներն ի վար:

Երախտապարտ եմ վաթսուն երեքին ձօնով մը ընտիր քու դրկած
ջղուտ «Բաղաք»-իդ համար,
Ձոր, երկբայելով անոր վերացիկ կողքի նկարին· –
– «հիւլէական սեւ սունկե՞ր են, թաթա՞ռ»
Տարի մը յետոյ յանձնեց ինձ Չեկան,
Խիստ պատուիրակելով, որ լոկ ես կարդամ, ուրիշին չտամ, –
Ի հարկէ բացի իրմէն, որ քիչ անց՝ կարծես զղջացած, վերստին եկաւ: –
/ Խե՛ղճ գրաքննիչ, անշուշտ, հայազգի եւ կուսակցական:
Միմիայն Աստուած գիտէ, թէ քանի, թէ քանի՛ անգամ
Գրքիդ էջերը շրջելու ատեն յօնքերն իր ճակտին թռան ու իջան
Քու բաց բառերէդ, լորուստներու պէս թուխ ու անակնած,
Որ միակն էին անկասկած, ուր ան չէր տեսներ «թաքուն» մտքերու ակնատ, -
Տարիներ ամբողջ անոր քո՛ւն լեզուն,
Իբրեւ պատի թերթ, ագիտկայ, լոզունգ··· /:
Երախտապարտ եմ կշռաքարերուդ համար, զորս դրիր «Նժար»-իս դիմաց(2),
Խախտելով խոփած կշիռներ, բայց եւ սթափեցնելով հսկումներ թմրած:

Երախտապարտ եմ քու այս գեղանիստ քաղաքիդ համար,
Որ քեզմով դարձաւ հեռու ծովափի մը մէջէն յառնող ձեռք մը թափահար,
Որու մատներու ջրիմուռներուն մանրիկ ծփանքին ժամադիր հոգիս
Սպասեց երկա՛ր՝ այնքան, որ խորդաց «դարերու ճամբորդ» խպլիկ մը,
ինչպէս սիպերեան աքիս:

Երախտապարտ եմ քու խուցին համար,
Իմ լեզուէս ինկած պախուրցին համար, պարխուրցի՛ն համար,
Որ, ի՛նչ աղուամազ, ստե՛ւն հոգիս փշաքաղելով չոր սէզի հանգոյն,
Ընդերքներուս մէջ աւելի տաքցուց ու շտապեցուց
Բերրի տրտմութեամբ ի մի տարմուած քաղցրութիւններու գարնանային չուն:

Երախտապարտ եմ եւ մեր զրոյցին համար վաղնջուց,
Որ տարիներու մեծ լռութեան մէջ պտղունց առ պտղունց ու մերթ կուց
առ կուց
Կուտուելով, ինչպէս մոնազնի մը ծեր աշտուն պլիւրին խորշը ժայռափոր,
Ամրան խնողուած մարագի մը պէս յորդեցաւ այդ օր···

Օ՛ յատակ է ա՛լ· ես պիտի մինչեւ վերջին իմ բոպէն
Զդադրիմ բնաւ լռիկ ողբալէ, ինչպէս Նիոբէն,
Որ ճակատագրիս նժոյգը Մասեաց շուքին չծնաւ
Եւ առջի օրէն չվարգեց զարգուն, յագեցած անոնց ջուրովը ձնան:

Երանի՛ անոր,
Որու գոյութեան կածանը, թէկուզ դէպի Գողգոթա,
Իր առասպելեալ եւ անմիջական նախնեաց նշխարքը քերելով կ՚երթայ
Եւ իր աւարտին կը հասնի միշտ հոն,
Ուր երկրայնութեան փառքը կը բուրեն մուրտ ու բրաբիոն:

Երանի՛ անոր,
Որ հանապազօր
Ունի իբրեւ կուժ, լիսեռ ու ջրհոր
Կաւն իր նախահօր:

Երանի՛ անոր, որուն իր շիրմի
Խոտերը միայն կը յայտնեն, կ՚երգեն, կը հծծեն մեղմիւ,
Թէ հողն այն, ուր ինք ծնաւ, ապրեցաւ, մեռաւ եւ զոր լուռ
Ու առհաւօրէն սիրեց ամենուր,
Իր Հայրենիքն էր,
Ծննդավայր, տուն
Եւ յիշատակնե՛ր ու յիշատակնե՛ր···

Եւ ծործորներու ծոյլ ծմակներէն ու ամայքներէն
Ծովափ իջնելով, նաւ նստան մարդիկ, զորս ներիներու դիմակով նեռեր
Առաջնորդեցին Յիշատակներու Երկիրը դէպի,
Կէս ճամբուն վրայ քառահերձելով մոզ ու մարգարէ, քերթող ու դպիր:

Նաւու ցռուկին կարթի պէս խրած խարիսխի ժանգոտ շղթային կառչած
Մակընթացն, ինչպէս խրտչած, փրփրերախ ու տրմուղ արջառ,
Ծովու բացերէն քաշեց, վեր բռնեց, շպրտեց նաւը գութին այն Լերան,
Որ ըսեր էին, թէ հաց է կենաց, ջուր աղբերական,
Հաց՝ յաւերժութեան մարմարիոններուն նաշիհէն շաղուած,
Ջուր՝ երկինքներու մանկութեան փորհուրդ ու առեղծուած···
Յանկարծ թուեցաւ ափ իջնողներուն, թէ հով մը երան-երան եղլելով,

Գահ մը լեցուեցաւ ծանօթ շուքերու ջերմիկ շշուկով ու առասպելով :
Գահ մը, պա՛հ մը լոկ : Ա՛լ չփչեց այդ քամին ժամանման.
Քամի՞ էր արդեօք, որ անցաւ ամբողջ առհաւութեան մը ոգին նման :

Սերկեւիլի բոյլ դողդողի մը պէս տժգոյն էր օդը եւ դողդողագին.
կարծես բոքերու մէջ կը սպրդէր, քսուելով վախի վիրոտ վարակին :

Թխիտով իւղած ու կարկատանոտ մոյկեր զգեցած ամառն առաքուր
կը ճզմէր խոտ ու խոզաններու մէջ ջորեակ ու կիտուռ,
Մինչ բազմութիւն մը, փրթելով Լերան անտառին խորէն,
Ջգոյշ մօտեցաւ աղապատանքի պէս երկչոտ կեցած մարդոց այդ նորեկ :
– Այ բարո՛վ տեսանք, – լսուեցան միայն հատուկտոր ձայներ,
Յետոյ՝ լռութիւն ու խուլ եռուզեռ :
Նոյն հետայն ճչեց գունտա մը սուրսայր, եւ պարր, ինչպէս տանիքին փռուած գոյնզգոյն լուացք,
Շափշափեց, շաչեց, կարծես հեռացող ամբոխէն խլուած :
Ճիչն այդ երկինքի փայլատ այտն ի վար
Զմելիի մը սկրտուքն էր շեշտ, հարուածը երկար,
Որ տարիներով, միշտ, սուգ ու քուքին, խինդ ու խնճոյքին երեւաց այնտեղ
Մինչեւ որ նորեկ մարդիկն այդ, արդէն թոռ ու ծոռան տէր,
Ա՛լ յոգնած այլոց յիշատակներուն մէջ մականելէն խորթութեան ափին,
Ա՛լ կուշտ օրն ի բուն լուռ որոճալէն արհաւիրքներու բանգն ու ափարփին,
Ա՛լ վստահ, որ չոր սպիներ վէրքին յուշքով չեն կոտտար,
Ա՛լ անյոյս, որ հին պատեանի փոխան կը գտնեն թէկուզ խեցի մը օտար,
Ա՛լ իմաստնացած, որ ամէնուրեք մարդ ինքն իր հետ է լոկ ի՛ր անցեալով,
Եւ որ աքսորի կլիման արցունք–սնդիկէն անդին կը չափեն, լալով,–
Այդ նորեկ մարդիկ, որ *Հնէկ* չեղան,
Ահ, նոյնիսկ, նոյնիսկ ձիւնի չափ հերուան,
Լերան նայելով, Յիշատակներու այդ անյուշ Երկրէն նորէն նաւ նստան
կարծես առաջին, առաջին անգամ զոհ ու խանդավառ,
Որ ձուկերու պէս դարձան վերջապէս անծննդավայր...

Բայց ե՞րբ, արդեօք ե՞րբ, մեծ ոստաններու ոստղի պէս կպչուն տիղմով բծոտած անե՛ղծ բանաստեղծ
/Թէեւ աւելի դիւրին է, գիտեմ, վար բերել «երկնից հոյլք ու բոյլք աստեղց» /,
Պիտի ե՞րբ մեր ալ ձեռնափերուն մէջ ջամբուելու գան
Նոր վարգումներու ճարտուկ ու շառատ ձիեր ցեղական,
Հեւքոտ պինչերով հոտուրտալով մեր երթի հնամբեզրին
Տառապանքէն յագ փորձութիւններու սուսուռ մասուրի չափ ոսկեզարին :
Ախ, վի՛շտ, վի՛շտ Հայոց, եթէ գիտնայիր, թէ յաճախ ինչպէ՛ս
ինքնազանանքի բրդոտ խծուծներ կը խուժեն դէպի ըմբանըս ներսէս,
Երբ քեզ գոյացնող բիւր մասնիկներէն կը քսուի սրտիս մէկն իսկ, ինչպէս բաց
Սարդոստայններէն թելիկ մը փրթած :

Կային, չէ՞, անոնք՝
Կրծնաւորներ կային ատենօք,
Որ միահամուռ ինքնաձաղկումով կը հաւատային,
Թէ իրենց մարմնի ծակտիքներէն դուրս կը պուղին մեղքերն, ինչպէս գոլորշին :

Իսկ մեր հոգի՛ն է որ մեր էութեան մազանօթներէն կը քաղուի ընդմիշտ
Քու կրակէ նուկ նշոյններուդ եւ գելոցիդ տակ, վի՛շտ,
Մինչդեռ հոգիի պատմութիւն է որ պէտք է ալ մեզի,
Պատմուած ձայնով ժամերու ծորակ բարակ աւազի :

Ես՝ ի՛նչ, ես անձայն անցեալ եմ արդէն,
Կը քաշուի շուտով իմ շուքըս անգամ զիս քեզի բերող հին արահետէն,
Բայց տխուասիկ որ կը մտրեմ ի մասին հեռու այն նուտ ու նիւին,
Որոնք զալոց են նովին մարմնովն եւ հոգւովն նովին...

Օրհնութի՛ւն այսպէս ու այսքան երկար զիս դատապարտած քու դատաստանին.
Թող այսուհետեւ խեցեվճռներդ ըլլան աւելի մեղմ ու անքնին :
Օրհնութի՛ւն զոցուած այն հեռաստանին, ուր կամքիդ կապոյտ ծաղիկն էր բուսած
Զոր հոտոտելով սորվեցայ՝ ինչպէ՛ս լոկ քեզմով քեզմէ փրկութիւն յուսալ :
Օրհնութի՛ւն Բանին, որ զարնանազայր յորձքին մէջ եղաւ սառոյցի բեկոր,
Ուր հոգին՝ կնքում, ժպտեցաւ կեանքին նոյնիսկ ընկլուզման մէջ տխրեկող :
Ահ, օրհնութի՛ւն եւ այս Հայաստանին՝ այնքա՛ն քեզ նման, նման քեզ այնպէ՛ս,
Որ կ'ապշիմ յաճախ, թէ ի պատկեր իւր ո՛վ զո՛վ արարեց՝ դո՞ւն զինք, թէ՞ ան՝ քեզ

Այս Հայաստանի՛ն... Բայց չէ՞ որ միայն գրկանքներուս է որ Ալմա մաթեր եղաւ ան ինձնին,
Իր բոլոր Ջանչուլ Իվանիչներով (3), տականք տէրերով, «Ռսաց Հայութեամբ» (4)
Պարտադրուելով հայութեանս, ինչպէս հայրէնիս՝ օտար քողաղօտ ու եամպ :
Ես բերեր էի աղօթք ու օրհնանք, բերեր էի ես տոհմիկ անդաստան,
Որ մոշի գոյնով մշուշի նման մարմաշեմ Մշոյ մով դաշտի վրան,
Որ սրբատաշեմ զանոնք Անիի վանքերուն ամէն ինկած քարին տեղ,
Որ Կիլիկիայէն ի Մասիս՝ համակ հարսնեաց տեղամ իբրեւ ոսկի տեղ,
Որ Վանայ ծովու փոքրորկին շաղուեմ, ուր Նարեկացին ջրանոյշ որսար,
Որ ծխեմ սրտիս, ծխեմ սրտերու որպէս լօշտակի ձիւթ ու լալազար,
Որ...

Իմ բանաստեղծ, ազնի՛ւ բարեկամ,
Այսպէս է որ ես զանխուլ եզրերուս եղայ բացական
Եւ դիակնօրէն տարուբերուելով ու դարձդարձելով բախեցայ ուժգին
Ինքնայօշոտման, ուրացումներու եւ, օ, մա՛նաւանդ
Հայօրէն դաժան խտրականութեան՝ ահեղ կտտանքին :

Չէի գիտեր, թէ աքսորն ունի գոյն,
Զոր ժամանակի հպանցումն է որ առտու–իրիկուն
Կը բողու, ինչպէս արջասպն ու մուրի փայլարին վրայ՝
Սիրահարներու դրժումը դժնէ, գրկումը երահ :

Ես աղօթեցի մոխիր մաղմղող դեւին, որ կեանքէս
Մռնայ անցեալըս ու չըսէ ներկաս խոր փչակի մը ներսի կողմին պէս,
Ուր ոչ թէ հովիւն էր կրակ վառած ցուրտ ու ցմախին,
Այլ մեծ ու բանուկ ճանապարհներու զողերը մախիզ :
Անոնք էին որ, ծպտուած որպէս վեստալուհիներ,
Ջուր սրսկեցին իմ սրբազնագոյն կրակիս վրայ « իրենց» բազինէն :
Անոնք էին որ զուտ պարզեւական հռչակելով ողջ երկիր մը բնիկ,
Քամի ցանելու նման տնկեցին անժառանգութեան եղին ու դժնիկ :
Անոնք էին որ վիշապի առթած պասուքը ցյազ ըմպած ծարաւին
Նախկին պասուքն իր խունկ ու մոմով է որ փնտռել տուին,
Արբելով իրենց զոհի զալարմամբ, ինչպէս Պրոկրուստ,
Եւ չխորհելով, որ կայ հատուցում, եթէ ոչ յերկրէ, գոնէ ի վերուստ... :

Կը թուի, թէ ա՛լ սէր չկայ բնաւ հայրենիքի եւ հայութեան հանդէպ,
Կը թուի, աւա՛ղ, թէ կարելի է առանց ատոնց ալ ճանապարհ հարթել
Դէպի Ստիւքսի այն ափը դժխեմ,
Ուր լոկ Քարոնի թեւնակներն են որ Ոչինչին կ'իշխեն :

Կը թուի, թէ լայն, զարթխում յօրանջով մը ճապկտելով կը հեղգայ հոգիդ,
Եթէ առաւօտն իսկ Նաւասարդի ժպտի քեզ, ինչպէս խատուտիկ խայտիտ :
Կը թուի, թէ ա՛լ ամէն «հայկական» պոկեր ես մէջէդ, ինչպէս կսկծոտ կոշտուկ ու քցիմ,
Թէ միեւնոյնն է՝ ներքին երկինքէդ կո՞ւնկ կը կանչէ, թէ՞ ափրիկեան ցին :
Կը թուի, թէ մորմ ու փաղէ՛ծի պէս քամեր են խսպառ լեզուիդ անխտիր
Ամէն մէկ բառի ոսկերզէզէն հոյզ ու պսպղուն, թռիչք ու թրթիռ...

Կը թուի... Սակայն այն ատեն ինչո՞ւ, ահ, ինչո՞ւ աղի արձան կը կտրիս
Ցուզուած, կարծես թէ աղջիկ մը լեզուով երկարէր քեզի կոնգամի կորիզ,
Երբ ամբոխին մէջ օտար քաղաքի հազագ մը Հայու
Կ'արտաբերէ բառ մը, զուգէ բառեր, զորս հեռուէ հեռու
Նոյնիսկ, սրարբած, տեսնել կը կարծես՝
Ցուրտէն կարմրած շրթներու վերեւ գոլորշիի բիլ փերթիկի մը պէս...

Ի՞նչ տուաւ ինծի երկիրն իմ, բացի փշրանք բառերէն,
Զո՛րս կերայ ոտքի, շտապ, ուրիշի որսէն պատառ մը կորզած կինեհի պէս եւ–ետ նայելէն,
Քանզի իր ճամբուն վրայ Յիսուսը առեւանգեցին փղշտացիներ,
Երբ Կանայի մէջ դատարկ թակոյկով հոգիս աղքատիկ հարսնիքն իր կ'ընէր...

Աքսորի վայրագ հովերն արդեօք ե՞րբ, ե՞րբ կ'առնեն դադար,
Որ մեզ ձմեռնուկ մամուխի նման թողուցին տհաս ու կիսակատար...

Ուրկէ՞ կու գանք մենք : Ո՞վ ենք : Ո՞ւր կ'երթանք, վահէ Օշակա՛ն :

Ըլլայի՛ն հիմա... Ըլլայի՛ն գետեր, ուռիներ լալկան,
Եւ ես, տաւիղըս կախած անոնց մէջ, անոնց ճիւղերէն՝
Լայի սիւքերու հետ սաղմոսօրէն,
Քանզի ահա որ իմ սիոններըս ոգեկոչելով նորէն ես ինծի,
Յիշեցի, որ ես մոսկուացի եմ, իսկ դուն, բարեկա՛մ, սան փրանսիսքոցի :

Մոսկուայի ծուռտիկ փողոցներուն մէջ
Մեռնիլ, երեւի, գրուած է ճակտիս...
Բայց չէ՞ որ տեղ մը պարիսպներով լերջ
Հին քաղաքներ կան կարծես՝ Վան, Մուշ, Սիս,
Որ արդէն խափան շիրմատուներու ճամբաներ գիտեն,
Ուր մացառուտներ յուշ ու փուշով են դեռ սպառազէն...

Խաղաղութի՛ւն այն խեռ պատանութեան,
Որ իմըս եղաւ, ինչպէս վառ վարդին՝ իր գոյնը որդան,
Եւ որ օտարի նաւ բարձրանալով, չիմացաւ ամբո՛ղջ իր հայրենախտով,
Թէ հայրենիք չեն տանիր, այլ կ'երթա՛ն
Եւ կ'երթան ո՛չ թէ իբրեւ ներգաղթող, այլ իբրեւ յաղթո՛ղ :

Խաղաղութի՛ւն դեռ ահիւ, դողութեամբ լեցուն վերյուշին այն գիշերներու,
Որ ինծերու պէս սրատես էին, զայլաշուներու նման հոտառու
Եւ ամառնային ամիսներուն իսկ՝ այնքա՛ն սեւ ու ժեռ՝
Կարծես սպիտակ գիշերներն ամէն անդուռ խաւարի իշխանն էր խժռեր :

Խաղաղութի՛ւն օր–արեւ չտեսած օրերուս, որոնք
Կայքեր չդարձան, այլ զայթեցան թեք ժամանակն ի վար, ինչպէս հարթ դրոկ :
Խաղաղութի՛ւն իմ անհուն որբութեան, զոր անվերադարձ մեկնումներ վրաս
Պրկեցին տակաւ, ինչպէս երազագ :

Խաղաղութի՛ւն մեր զրոյցին, անոր սո՛ւր խթանութեան,
Որ ահա անգամ մըն ալ յուշեց ինձ, թէ ի՛նչ Հայաստան,
Թէ իբր Հայաստան զորշ համազգեստով ժողկոմ մօրուի ի՛նչ մռայլ պատկեր
Սպրդեցուցին օր մը հէքեաթիս մէջ սրբանուէր,
Որմէ քնքշագին զորով մը իմ մէջ դեռ մինչեւ հիմա
Դառնօրէն գլխու պտոյտ կ'ունենայ,
Որ ա՛լ թերեւս դադրի այն ատեն,
Երբ որ ամէն հոյզ կտրուի ծառի տակոիք–արմատէն :

Խաղաղութի՛ւն եւ քեզի, վերջապէս, թռ՛ւղթ իմ, քերթուա՛ծ իմ, զուգէ դրուժան :
Ա՛լ ննջէ հիմա : Միայն աղօթքիդ մէջ երեկոյեան
Մաղթէ՛, որ վերջի՛ն խաբուածը ըլլաս
Այն հայրենաւանդ ձիգ ճամբուն վրայ ուր, գիտե՛մ, Թովմաս
Առաքեալ անգամ պէտք չէ որ յածի,
Ո՛ւր մնաց Յուդա, Պետրոս կամ թէկուզ եւ Յոբ Հուսացի :

(1) *Մեր տարիներուն մանաւանդ, Ներքին Գործոց Նախարարութեան Հասարակ եւ ընդհանրապէս բուն աշխատողները այսպիսի մակդիրներ կը գործածէին իբր թէ «պատահական լուղներէն» չհասկցուելու համար : Այստեղ անշուշտ խօսքը կը վերաբերի Շանթին, Կարօ Սասունիին եւ Ադրալեանին (Լոկինը Նիկոլ անունն է, չրջուած) :*

(2) *Վ. Օշականը յօղուածաշարքով մը գնահատած էր յիշեալ ժողովածոն :*

(3) Ջանչուլ Իվանիչ – *շատ յաճախ այլազգի, պարապ–սարապ եւ երբեմն յատուկ նպատակներով սլքտացող անբան ու խման անձնաւորութիւններ :*

(4) «Ռսաց հայութեամբ» – *արտայայտութիւնը Մկրտիչ Արմէնինն է : Երեւի «Ռուսահայ» բառին մէջ եղող ռուսականը քիչ կու գար Հիւսիսի տաքն ու պաղը տեսած գրողին :*

ՄԻԵՒՆՈՅՆ ԾԱՌԻ ՏԱՐԲԵՐ ՃԻՒՂԵՐԸ

(Շար. Ա. էջէն)

բական կերպով, առանց զանց ընելու տարադծումը, զոր վերջերս մարդիկ կը թուին մոռցած ըլլալ:

Արեւելահայերէն անուններ կամ օտար բառերու տառադարձութիւններ նշելու պարագային, պէտք է պահել սկզբնական ձեւը (Ջահուկեան, Գիւլբուդաղեան, մարքոնեա, պոլիտեխնիկական): Իսկ արեւելահայերէնը, ինչպէս որ կը պահէ Բաշալեան ձեւը, պէտք է անփոփոխ պահէ արեւմտահայերէն գրութիւնը (Պըլտեան եւ ոչ Բլդեան, Տէօքմէճեան եւ ոչ Դոքմեջեան):

Պէտք է խոստովանինք, որ Պոլսոյ «Ազատամարտ» օրաթերթի հաստատած տառադարձութիւնը (p–փ, t–թ, c–ք) մեզ շատ չի խանդավառեր: Հակառակ Մարկ. Նշանեանի պնդումին, շատեր դեռ այսօր կը գրեն Բարիզ, Գանատա–ն ու Քանատա–ն փոխնիփոխ կը կիրարկուին, եւայլն (10): Մեր կարծիքով, նկատի ունենալով եռաստիճան համակարգի վիճակը, գերադասելի էր p–բ, t–դ, c–գ տառադարձութիւնը, քանի որ «Պոլսոյ գրական լեզուն» (իմա՛ արեւմտահայերէնը) երկու շարքերն ալ իբրեւ շնչեղ խուլ կը հնչէ (11) եւ այս ձեւով ա) զոյգ լեզուաճիւղերու հակադիր շարքերը յստակօրէն կը զանազանուէին (Բօլ – Պօլ, Գանատա – Կանադա, Սերվանդէս – Սերվանտէս) (12) եւ բ) փ, թ, ք տառերը կ'արտայայտէին p', t', c' հնչիւնները (հմմտ. phenix, Thakeray, Christine), որով երեք աստիճանները կրնային ունենալ որոշ կիրառում մը: Տրուած ըլլալով այս գրութեան ծաւալումը այսօր, կը գտնենք, սակայն, որ մեր այդ տառադարձական առաջարկը դժուար որդեգրելի է:

Այսուամենայնիւ, մերժելի է Մարկ. Նշանեանի առաջարկը՝ ամբողջութեամբ ենթարկել տառադարձութիւնը «Ազատամարտ»ի օրէնքին, «մինչեւ իսկ յատուկ անուններու գրելաձեւը փոխելով: Աստուածաշունչի անուններու պարագային՝ պէտք է ընտրել: Կա՛մ հնչումի միասնութիւն եւ գիրի տարբերութիւն, կամ հակառակը» (13): Մերժելի, որովհետեւ, ինչպէս որ աշխարհաբարը գրաբարի յետնորդն է, պահելով գրաբարի քերականական ձեւեր, բառեր ու ոճեր, նոյնպէս տառադարձութիւնը կը բխի գրաբարի աւանդած կերպերէն, թէեւ ստրկական շարունակութիւնը չի կրնար ըլլալ: Վաղը չէ միւս օրը, նոյն պատրուակով, կրնանք «պատրիարք»ը գրել «փաթրիարք», եւայլն:

Տառադարձութեան հարցը գոնէ մասամբ կապ ունի փոխառութիւններու հետ, որով եւ կրկին կ'արծարծենք բառամթերքի հարցեր: Առանց ջատագովելու մաքրամոլութիւնը, կը մտածենք, որ հայերէնը պէտք է փորձէ իւրովի արտայայտել ամէն գաղափար, քանի որ միջոցները ունի: Ներելի չէ, որ անհարկի փոխառութիւններ սկսին վխտալ արեւմտահայերէնի մէջ, մասամբ՝ արեւմտեան բառապաշարի թերի իւրացումի պատճառով, մասամբ՝ արեւելահայերէնի ազատամտութեան հետեւողութեամբ (որ ռուսերէնի նոյն յատկանիշին ընդօրինակութիւնն է): Համաձայն ենք, Մարկ. Նշանեանի հետ, որ մուլտֆիլմ բառի իմաստը կարելի է սորվիլ, առանց ռուսերէն իմանալու: Բայց ինչո՞ւ անգլերէնը (cartoon), ֆրանսերէնը (bande dessinée) եւ սպաներէնը (dibujo animado) ունենան այդ բառին համարժէքը, իսկ հայերէնը՝ ոչ: Բառացանկերու (եւ աւելի լայն ընդգրկումով՝ արեւմտահայ աշխարհաբարի բառարաններու, ըստ Մ. Ն.ի գաղափարին) օգտակարութիւնը հոս կը տեսնուի: Կեղծամ եւ կտրօն բառերը կը պարտինք անձի մը՝ Նահապետ Ռուսինեանի խելքին: Ստեղծեց, ընդունուեցաւ, եւ վերջ: «Հայրենիքի Ձայն»ի մէջ, 1985–ի շուրջ (ճիշդ թուականը չունինք), անըստորագիր լրատուութիւն մը կ'օգտագործէր բազմանկար բառը՝ մուլտֆիլմի տեղ: Յաջող կազմութեամբ, դիւրահունչ բառ մը որ չնշմարուեցաւ, որեւէ բառացանկի մէջ չմտաւ եւ առ այսօր կը շարունակենք դառնալ «մուլտֆիլմ»ի բոլորտիքը:

Կամ gen բառը, զոր Հ. Լեւոն Ջէքիեան կը թելադրէ հայացնել գեն տառադարձութեամբ: Ըստ մեզի աւելորդ փոխառութիւն մը, քանի որ շատ դիւրաւ կարելի է շրջանառութեան մէջ դնել ծին–ը, որ հնդեւրոպական gen արմատի հայկական ածանցն է, իբրեւ առանձին եզր (ուրկէ պիտի բխի ծնագիտութիւն՝ génétique իմաստով):

***

Լեզուին հետ կապուած խնդիրները մեզի համար ազգային հարցի բնոյթ կրած են միշտ, 5–րդ դարէն սկսեալ: Այն պատճառով, որ Մեսրոպ Մաշտոցի գիւտին շարժառիթները յաճախ մեկնաբանուած են միայն ազգային – քաղաքական տեսակէտէ, մոռնալով որ Մաշտոց նախ եւ առաջ կրօնաւոր էր: Քանի որ մեր պատմութիւնը, իբրեւ կանոն, առհասարակ... անբնական եղած է, երբեք առիթ չէ ստեղծուած որեւէ բան սահմանազատելու. լեզուն դարձած է ազգային դիմագծումի ամենազօր (նոյնիսկ՝ միակ) ազդակ, Եկեղեցի եւ ազգ նոյնացած են, եւ մասամբ նորին:

Ուրեմն, իրաւացի է Հ. Ջէքիեանը, երբ կ'ըսէ թէ լեզուն եղած է «տեսակ մը ըննազանցական, գերանցական էացում, գրեթէ կախարդական զօրութեամբ մը օժտուած, որ վերջին հաշուով սփիւռքահայութեան դրօշը կը կազմէ, անոր ինքնութեան եւ միութեան խորհրդանիշը» (14): Իրաւացի է, որովհետեւ, ի նըմանութիւն Հրէից, սփիւռքէն ետք լեզուն ստանձնեց (կամ ուզեցին որ ստանձնէր) կրօնքի համախմբումի դերը, թէեւ, ի տարբերութիւն Հրէից –որոնց Թալմուտը անվթար էր–, լեզուն անվերադարձ պայթած էր:

Ուղղագրական տարբերութիւնը, հետեւաբար, արտացոլումն մըն է այդ պայթումի – երկճիւղումի – սփիւռքացումին, եւ փորձել անոր վերացումը արուեստական միջոցներով կը նշանակէ ժխտել արեւմտահայերէնի ինքնուրոյն գոյութեան իրաւունքը, հեղինակութեան կեդրոնի պակասը (զոր Հ. Ջէքիեան կը նշէ) փոխարինել կեղծարանութեամբ մը (fiction) յար եւ նման այն միւսին, որ կը պարտադրէ «Սփիւռք» ջնջել, «Արտերկիր» գրել եւ ստեղծել կեդրոնի ինքնախաբէութիւնը, միասնականութեան պատրանքը եւ հեղինակութեան կեղծիքը:

Նաեւ իրաւացի է Մարկ. Նշանեան երբ, քննադատելով Հ. Ջէքիեանի հաստատումը, կ'ըսէ. «...Եթէ վերածենք զայն (լեզուն. Վ. Մ.) դրօշի, խորհրդանիշի կամ կռուանի, կը նշանակէ որ իր կենդանութիւնը կորսնցնելու վրայ է ան, որ դարձած է սրբազան բեւեռ, պաշտամունքի առարկայ, անշարժացումի ենթակայ, հետեւաբար՝ իր ամբողջ հիւթէն ու կենսունակութենէն պարպուած» (15): Բանաձեւումը ճիշդ է (հմմտ. գրաբարի վիճակը 19–րդ դարու գրապայքարի ընթացքին), բայց «եթէ»ն սխալ է: Լեզուն է՛ արդէն սրբազան բեւեռ, պաշտամունքի առարկայ, վկայ՝ արեւմտեան Սփիւռքի մէջ անոր աննպատակ ուսուցումը («ինչի՞ համար»ը չէ մտածուած դեռ) (16), գրականի եւ խօսակցականի միջեւ հետզհետէ խորացող խրամատը, մամուլի լեզուի աստիճանական քարացումը, եւայլն:

Կորսնցուցա՞ծ ենք կապը լեզուին հետ:

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

---

(1) Մովսէս Պչաքճեանի հետ կատարուած հարցազրոյցէն, «Գրական Յաւելուած – Հորիզոն», Օգոստոս 1989, 12:

(2) Հ. Լեւոն Ջէքիեան, «Հայերէն լեզուի հարցեր եւ ազգային միութիւն», «Գրական Յաւելուած – Հորիզոն», Հոկտեմբեր 1989, 12–16:

(3) Մարկ. Նշանեան, Կասկածելի մերձեցումներ, «Յառաջ», 1991, Փետրուար 5:

(4) Վահէ Օշական, Ուրուագիծ սփիւռքահայ բանաստեղծութեան, «Յառաջ – Միտք եւ Արուեստ» Մարտ 1991, 2:

(5) Մարկ. Նշանեան, «Յառաջ», 1991, Փետրուար 6 եւ 7:

(6) Կ'արժէ նշել, որ արեւելահայերէնը սխալմամբ կը տառադարձէ Կորդովա:

(7) Հ. Լ. Ջէքիեան, Նշ. աշխ., 16:

(8) Անթուան Մէյէ, Հայագիտական ուսումնասիրութիւններ, Երեւան, 1978, 35:

(9) Ճիշդ բառը «նիշտ» գրողներուն կը յիշեցնենք, որ եթէ կը հետեւին չտ հնչիւնախումբի կանոնին, թող նկատի ունենան, որ ճիշդ գրելաձեւը ներկայ է մատենագրական բոլոր վկայութիւններուն մէջ (տե՛ս Հրաչեայ Աճառեան, Հայերէն արմատական բառարան, հ. 3, Երեւան, 1977, 200), եւ ըստ այնմ... ճշդեն իրենց դիրքը:

(10) Մարկ. Նշանեան, Նշ. աշխ., «Յառաջ», 1991, Փետրուար 7:

(11) Հրաչեայ Աճառեան, Հայոց գրերը, Երեւան, 1984, 535–536:

(12) Կ'արժէ նշել, որ «ադիկա» ձեւը ոչ մէկ կերպով հիմնաւորուած է: Ըստ Հ. Ա. Այտընեանի, բ. դէմքին ցուցականներն են այդ, ատ, ատի, ատիկա (Արսէն Այտընեան, Քննական քերականութիւն աշխարհաբար կամ արդի հայերէն լեզուի, Երեւան, 1987, 42):

(13) Մարկ. Նշանեան, Նշ. աշխ., «Յառաջ», 1991, Փետրուար 7:

(14) Հ. Լ. Ջէքիեան, Նշ. աշխ., 13:

(15) Մարկ. Նշանեան, Նշ. աշխ., «Յառաջ», 1991, Փետրուար 6:

(16) Պուէնոս Այրէսի մէջ, հայերէնի ուսուցիչ մը կը գրէ. «Կենդանի հայախօսութիւն. սա պէտք է ըլլայ հայ դպրոցին սեպուհ նպատակը: (...) Այս օտար ափերուն այսպէս միայն հայ սերունդը կրնանք ուծացումէ հեռու պահել, որպէսզի երբ ազգահաւաքի փողը հնչէ, անոնք հարազատի զգացումով մէկտեղուին իրենց հայրենիքին մէջ» («Սարտարապատ», 1990, Նոյեմբեր 21): Նոյն քաղաքի հայկական միջնակարգ դպրոցի մը 83 աշակերտներու վրայ (17–18 տարեկան), 90 առ հարիւրը կ'ըսէ, թէ կարեւոր է հայերէն գիտնալը, իսկ 90 առ հարիւրը հայերէնը չի գործածեր (10%՝ երբեք, 80%՝ մեծ մայրերու հետ, հայերէնի դասապահերուն մէջ, ի հարկին, հանրային վայրի մը կամ հանրակառքին մէջ – որպէս գաղտնի լեզու) (տե՛ս Պետրոս Հաճեան, Ի՞նչ եւ ինչպէ՞ս կը մտածեն մեր ուսանողները, «Արմենիա», 1988, Մայիս 14): ■

DEUX (+2) FILMS

Dans *I Hired A Contract Killer* de Aki Kaurismaki, Henri, un homme désespéré, veut mourir. Il sera sauvé par l'amour et le hasard. Ou l'amour et le destin. Peu importe puisque c'est un film poétique, que sous la triste lumière diffuse des faubourgs londoniens, dans cette partie de l'East-End qui sera bientôt détruite, la bouilloire d'Henri est aussi bleue que, dehors, la cabine téléphonique est rouge. Linéaire surtout, parce que la mise en scène de Kaurismaki est au service de la narration et que son style nous apparait avec d'autant plus d'évidence que, comme Louis Lumière, il filme clairement des choses claires. Fantaisiste aussi, à cause des péripéties qui jalonnent l'intrigue et font du drame une comédie. Emouvant enfin, par le mélange de ces qualités. Certains, pourtant, lui trouveront un aspect tragique et documentaire. Car derrière le masque d'Henri transparait le trouble de Jean-Pierre Léaud, celui d'un homme absent de lui-même et du monde, au passé soit oublié, soit trop ancré dans les mémoires. Le cinéaste a beau, comme la marchande de fleurs, lui redonner la vie, son masque ne tombe pas. C'est l'homme absurde par excellence, il ne s'agit plus pour lui d'expliquer et de résoudre, mais d'éprouver et de décrire. Le cinéaste, alors, n'a plus qu'à se fier à la réalité de son regard, certain de nous toucher parce que suffisamment décalé, que celui-ci se pose sur l'East-End (qu'il ne connait pas), sur Joe Strummer (le rocker admiré) ou sur Léaud (le mythe renouvelé). Regard scandinave limpide sur les rapports entre ce temps et d'autres temps, en des lieux que nous découvrons en même temps que lui. Risques pris par le cinéaste et son acteur, suggérés par la séquence où Margaret, à la recherche d'Henri, manque de l'écraser. Plans autonomes et épurés, ne renvoyant qu'à eux-mêmes, dans un film où l'unité, parfaitement réalisée, efface la notion de temps.

Puisqu'un film bien fait n'est pas un bon film, il faut pour le réussir, rater quelque chose, donc le sacrifier. *La Discrète* de Christian Vincent n'échappe pas à la règle, mais il y manque l'essentiel: le souci de la vérité. Les films de l'intrigue ont beau être captivants — un vieux libraire, Jean, incite un jeune ami à séduire une femme au hasard et à tenir le journal de leur relation, à des fins d'édition — nous sommes déçus, malgré la puissance de la parole et son charme glacé, comme nous le serions par une toile d'araignée qui n'accrocherait pas ses proies. C'est dire combien les protagonistes ne prennent, au fond, pas de risques, puisque la violence passe par la parole et met de côté les corps. De toutes les façons, Catherine, auparavant, vivait avec un Anglais et ils faisaient tout le temps l'amour (elle sait ce qu'elle faisait, elle sait ce qu'elle fait); Antoine, quoi qu'il arrive, aura écrit un livre. Voilà pourquoi le rôle de deus ex machina joué par Jean ne sert qu'à renvoyer les héros à eux-mêmes, à ce qu'ils n'ont pas fini d'être : Catherine chez ses parents, Antoine à son écriture. L'idée d'une sur-machination nous effleure, Catherine et Jean de connivence, un film sur le naturel et le mensonge.... Mais les héros ne mentent pas naturellement, ni anti-naturellement d'ailleurs : ils mentent comme dans un film. Un film séduisant dans sa démarche, par la rigueur de son irréalité et le tourbillon des paroles maîtrisé... par nos héros, justement.

On se souvient de *Trop Belle Pour Toi*, le précédent film de Bertrand Blier. l'émotion montait par paliers jusqu'à nous étouffer, c'était, dans le temps, le mouvement dans l'espace des marées sur les plages. La Vie et la Beauté. Aujourd'hui, *Merci La Vie*, à la première vision on se laisse emporter, ébahi, confondu. Dès la seconde, la magie n'opère plus, l'émotion que l'on cherchait derrière les fils enchevêtrés s'évanouit en même temps que l'on défait les nœuds. Blier veut déranger, sa démarche a beau être authentique, là, elle est usée.

Dans les salles où est projeté *Delicatessen* de Jeunet et Caro, on entend des rires coupables... et complaisants. Sur l'écran défilent des images de publicité qui illustrent une intrigue de bande dessinée. Pas de doute, il ne s'agit pas de cinéma, on se laisse mollement prendre au jeu. Mais lorsqu'un spectateur doué d'imagination voit un film comme celui-là, il en a vu cent. Et lorsqu'il en a vu cent, il s'ennuie. Pourtant, la salle est pleine... comme s'il n'y avait plus que des enfants... des spectateurs qui n'ont pas de passé.

François MESTOUDJIAN

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris   Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆԻՍ 4

MARDI
4 JUIN
1991

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.550 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 66e ANNÉE — No 17.550

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԱՅՑԵԼՈՒԹԵՆԷՆ ԵՏՔ

Հաւանականօրէն մը աւելի չի տար Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի փարիզեան կարճ այցելութիւնը, քանի անոր գլխաւոր, եթէ ոչ միակ, նպատակն էր Ֆրանսայի պետական եւ քաղաքական դէմքերու հետ տեսակցութիւններ եւ անոնց բովանդակութիւնը, ի մասնաւորի Նախագահ Միթերանի հետ, բնականաբար չհրապարակուեցաւ: Մնաց որ այս հանդիպումին կարեւորութիւնը կը կայանար իր երեւոյթով իսկ: Եւ եթէ ցայսօր, կը յիշուի թէ Նախագահ Միթերան - պատիւ իրեն առաջին պետական ղեկավարն եղաւ ճանչնալու Հայոց ցեղասպանութիւնը, եթէ նոյնիսկ անոր տրամադրական հետեւանքը Ֆրանսայի Ազգային Ժողովի մէջ չիրագործուեցաւ, նաեւ պիտի յիշուի թէ կրկին Ֆրանսան է, յանձին իր նախագահին, որ առաջինը եղաւ ընդունելու Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահը, ճանչնալով, ուրեմն, Հայաստանի ինքնիշխան պետութեան հանգամանքը:

Նախագահ Միթերանէն ետք, քաղաքական բարձրաստիճան անձնաւորութեանց հետ շարունակուեցան տեսակցութիւնները, Ազգ. Ժողովի Նախագահ, Արտաքին նախարար, Ընկերվարական կուսակցութեան քարտուղար, Փարիզի քաղաքապետ եւայլն, եւայլն: Եւ, լրինք, այս էր Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի փարիզեան առաքելութեան հիմնական դրդապատճառը: Իրատեսութիւնն ալ կը պահանջէ դոհանալ այս հանդիպումներու խորհրդանրշական երեւոյթով, առանց, անգամ մը եւս, ինչպէս սովոր ենք, տխն յոյսեր դընելու մեծ Պետութեանց վրայ, որոնք երբեք իրենց շահերը պիտի չզոհեն փոքր ժողովուրդներու, թէկուզ արդար, դատերուն: Չմոռնալ որ Հայաստանը՝ Քուէյթ չէ:

Աւելի լուսանցքային բնոյթ ունէր, բատ մեզի, հայ գաղութին հետ հանդիպումը, եթէ նոյնիսկ անոր մեծապէս ծառայեց կնճռոտ եւ փափուկ հարցեր լուսաբանելու, քանի Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահը ոչ մէկ խուսափում ունեցաւ եւ իր համոզիչ տրամաբանութեամբ ու մասնաւոր պետական ըմբռնումի իր դնահատանքով, խորապէս տպաւորեց այն աւելի քան 700 հանդիսականները, որոնց առաջին հրապարակային շփումն էր Հայրենիքի նորընտիր նախագահին հետ: Հոս, պիտի չծանրանանք այդ հարցերուն վրայ, քանի թղթակցութիւններով եւ առանձին հարցազրոյցով ալ կարելի արձագանգը տուինք:

Կը մնայ, անշուշտ, խորհրդածել, ի պահանջեալ հարկին քննադատել, բայց, երբեք, ինչպէս բաւծ ենք քանիցս, այլ առիթներով, Փարիզ նստած քաղաքական դասեր չտալ Երեւանի իշխանութեանց, որոնք, թէկուզ իրենց սխալներով, ինչպէս խոստովանեցաւ նոյնինքն Լեւոն Տէր - Պետրոսեան, ինը ամիսէ իրենց ճակտի քրտինքը կը թափեն եւ շունչը կը սպառեն, ի շահ հայ ժողովուրդի բարօրութեան: Զի՞ն յաջողած: Թերեւս: Ընդդիմադիրի ոչ - պատասխանատու դիրքերէն անցնիլ իշխանութեան պատասխանատու աթոռներուն փորձութիւն մըն է, որուն ոչ ոք կրցած է յաղթահարել մէկ օրէն միւսը, ան ալ երկրի մը մէջ, որ եօթանասուն տարուան բռնակալութենէ մը ետք կ'ողջունէ ազատութեան արշալոյսը: Ուրեմն, հարկ է գիտակցիլ որ ժամանակ պէտք է տալ ժամանակին, չանտեսել որ ժողովրդավար ընտրութեամբ իշխանութեան գլուխ եկող ողջամիտ անձեր, անպայման պէտք է յաջողին, իրենց ճիտին պարտքն է, եթէ չենք ուզեր որ Հայաստան այնպիսի քաոսային վիճակի մը մէջ գտնուի, որ փրկարար ելք իսկ չգտնուի: Ճիշդ այս պատճառով, անհրաժեշտ է չխանգարել իրենց գործը: Ճիշդ է, Արցախը, հայաբնակ գիւղերու բռնագաղթը, անունդի, տնտեսութեան դժուարութիւն - ները կրնան այն տպաւորութիւնը թողուլ, որ ամէն ինչ աւելի լաւ էր - կամ գուցէ - ղարաբաղեան շարժման սկիզբնաւորութեան օրերուն եւ թերեւս նախընտրելի էր բի օրերուն եւ թերեւս նախընտրելի էր չաճապարել ու նախ երկրին տնտեսութիւնը զօրացնել, ապա՝ լաւագոյն պայման - ներու մէջ անցնելու համար անկախութեան գործընթացին: Եւ ուրեմն, հարց կրնայ ծագիլ. ի՞նչ բերաւ այս երեք տարիներու «մտքի, հոգու, մտածումի յեղափոխութիւնը» Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի իսկ բառերով: Նախ, բերաւ ինչ որ ամէնէն աւելի կը պակսէր տասնամեակներէ ի վեր եւ քիչ բան չէ՝ մտքի, հոգիի եւ մտածումի ազատութիւն: Եւ հարկ է չմոռնալ որ ոչ մէկ յեղափոխութիւն կրնայ յանկարծ «Աստուծոյ լոյսը, արեգակն արդար» շնորհել իր ժողովուրդին:

Կարեւորն այն է որ վաղը՝ կարենայ:

«ՅԱՌԱՋ»

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԱՐՑԱԽ՝ ՄԻՇՏ ԼԱՐՈՒԱԾ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Յունիս 3-ին, Երկուշաբթի առտու, Երեւանէն մեր առած լուրերը այնքան խըրախուսիչ չէին, գլխաւորաբար՝ Արցախի, ուր կացութիւնը միշտ լարուած է:

× Կրկժանի մէջ է այս անգամ, որ 4 հոգի առեւանգուած է:

× Շահումեանի շրջանն ալ անասուններու գողութիւն եղած է կրկին եւ հովիւ մըն ալ սպաննուած:

× Հադրութի շրջանը զօրքի տեղաշարժը կը շարունակուի:

× Լենինգրադի քաղաքային խորհուրդի պատուիրակութիւնը Երեւանէն անցած էր Արցախ եւ 48 ժամ է լուր չկար: Վախ կար, որ առեւանգուած ըլլայ:

× Մոսկուայի մէջ կը բացուի Միութեան ուխտի պատրաստութեան ժողովը: Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի եղած հրաւէրին Գորբաչովի կողմէ (նոյնիսկ եթէ Հայաստան մերժած էր մասնակցիլ, հրաւէր կ'ըլլայ), Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահութեան նիստէն ետք, մերժողական պատասխան տրուած է: Լ. Տէր-Պետրոսեան երկարօրէն պարզած է վերջին ամսուան ամբողջ պատահարները հայաբնակ թէ հայկական գիւղերու մէջ, բռնագաղթ, թալան, պատանդ եւլն. ու նկատել տուած թէ պարզուած ոչ մէկ հարցին պատասխան տրուած է կեդրոնին կողմէ, ուրեմն կարելի չէ դրական պատասխան տալ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՊԸ, չորրորդ անգամ ըլլալով այցելեց իր հայրենիքը, բայց առաջին այցելութիւնն է ազատ Լեհաստան, ուր ընդունուեցաւ Նախագահ Լէք Վալեզայի կողմէ: Այս այցելութեան ընթացքին Պապը ինը քաղաք կ'այցելէ, 38 ճառ կը խօսի եւ 12 պատարագ կը մատուցանէ: Գնաց նաեւ արեւելեան Լեհաստան, ուր պատարագեց Սէնթ-Թէրէզ եկեղեցւոյ մէջ յունադաւան Ուկրանացիներուն համար, հաշտեցնելու նպատակով Լեհերն ու Ուկրանացիները: Մինչեւ շարաթավերջը կաթողիկէները գրաւած էին եկեղեցին որպէսզի «ան մնայ ճշմարիտ Լեհերու ձեռքը»: Ուկրանիոյ յունադաւան կաթողիկէները կը ճանչնան Հռոմը եւ բիւզանդական ծէս կը կատարեն: Լեհաստան, այսօր, 300 հազար Ուկրանացի ունի, 80%-ը՝ յունադաւան: Արեւելքի այս Եկեղեցին այս անունը կը կրէ, որովհետեւ Հռոմի կը միանար Պրեսթ - Լիթովսկի «միութեան Ուխտով» (1596):

Ժ..Փ. ՇԸՎԷՆԸՄԱՆ համեմատականի նպաստաւոր դիրքի մէջ կը գտնուի, Կիրակի օրուան երեսփոխանական մասնակի ընտրութեանց, Պելֆորի մէջ, ստանալով ձայներու 38,5%-ը: Ընտրութեան

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԳՈՐԾԱՐԱՐ ՄԱՐԴՈՑ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ

Երեւանի Ստեփան Շահումեան պալատին մէջ Մայիս 25-ին բացումը կատարուեցաւ գործի մարդոց համաժողովին, որուն կը մասնակցէին երեսուն երկիրներէ գործի մարդիկ, գործի աշխարհի իրաւաբաններ, խորհրդականներ, փորձագէտներ: Արտաքին տնտեսական կապերու նախարար Եսայի Ստեփանեան ողջունեց ներկաները ու պարզեց աշխատանքներու ծրագիրը: Ապա, վարչապետ Վազգէն Մանուկեան խօսք առնելով շեշտեց ի մէջ այլոց. - «Հայ ազգային պետականութեան վերականգնումը, անկախութեան գործընթացը յոյս կը ներշնչեն, որ մենք կրնանք հաւասար իրաւունքներով մտնել միւս ժողովուրդներու ընկերակցութեան մէջ, ստանալով ատոր բոլոր առաւելութիւնները, միաժամանակ մարդկութեան տալով այն ինչ պարտաւոր է քաղաքակիրթ ազգը: Այդ ճամբուն վրայ, մեր Հանրապետութիւնը իր առջեւ դրած է քաղաքական, տնտեսական, ազգային մեծ խնդիրներ: ... Պիտի ըսեմ, որ ոչ մէկ երկիր կրնայ զարգանալ բարեգործութեամբ: Հայաստանի տնտեսութեան զարգացման համար մենք պէտք է ստեղծենք այնպիսի կառոյցներ, որպէսզի գործարար մարդիկ օգտուին այն հանգամանքէն, որ կայ Հայաստան, ուր կրնան գալ եւ շահ ունենալ եւ ուրեմն շահ կ'ունենայ նաեւ Հայաստանը, եւ կը յայտնուի այն իրատեսութիւնը, որ կայ հայրենիքը եւ անոր շուրջ համախմբուած է ամբողջ աշխարհի Հայութիւնը»:

Վազգէն Մանուկեանի յաջորդեց Գերագոյն Խորհուրդի նախագահի տեղակալ Գագիկ Յարութիւնեան եւ ծանրացաւ այն իրողութեան վրայ, որ հայ ժողովուրդի աշխարհասփիւռ վիճակը իր տկարութեան պատճառէն կը վերածուի ուժի աղբիւրի:

Արտաքին տնտեսական կապերու նախարար Ե. Ստեփանեան ներկայացուց Հանրապետութեան տնտեսական վիճակը, խօսեցաւ այն ուղիներու մասին, որոնք Հայաստանը կ'առաջնորդեն դէպի կայունացում: Ժողովին մասնակցողներէն գործնական առաջարկներով ելոյթներ ունեցան. - Մէթր Խաւար Ժախեան (Պելժիա), Ստեփան Զարիկեան (Վենեզուելա), Վարուժան Գնունի (Ցունաստան), Գէորգ Քոլոյեան (Գանատա), Ճոն Օհանեան (Ամերիկա), Ռուբէն Թէրզեան (Ամերիկա), Վարդան Ուզունեան (Մեծ-Բրիտանիա), Սարգիս Եգէլեան (Աւստրալիա), Յովսէփ Սէֆէրեան (Հընդկաստան), Էմիլ Ռեզային (Ամերիկա), Արա Պալտասարեան (Լիբանան), Մանուկ Գալուստեան (Պրազիլ), Լեւոն Ահարոնեան (Իրան), Մասիս Ալեքսանտրեան (Լիբանան), Շահէ Արք. (Երուսաղէմ), Յարութ Սասունեան (Ամերիկա), Պերճ Մըսըրլեան (Զուիցերիա), Ճորճ Քիւրքճեան (Մեծ-Բրիտանիա): Ընդհանուր ձեւով, բոլորն ալ յոյս յայտնեցին, որ հայ գործարար մարդոց այս առաջին միջազգային ժողովը կը նպաստէ հայրենիքի բարգաւաճման ու ուժեղացման:

Եռօրեայ աշխատանքներու աւարտին, հիմնուեցաւ հայ գործարար մարդոց միջազգային Ընկերակցութիւն (տե՛ս. «Յառաջ» Մայիս 29), որու հովանաւորող անդամներ դարձան (25 հազար տոլար անդամավճարով) .— Ճորճ Քիւրքճեան (Անգլիա), Ստեփան Զարիկեան Վենեզուելա), Շահէ Արք. (Երուսաղէմ), Սուրէն Սարգսեան, Պերճ Մըսըրլեան (Զուիցերիա), Լեւոն Ահարոնեան (Իրան): Ընկերակցութեան ներկայ կազմը կը բաղկանայ արտասահմանեան 97 եւ Հայաստանէն 16 անդամներէ եւ ձեռնարկութիւններէ: Ընտրուեցաւ Ընկերակցութեան 27 հոգինոց վարչութիւն մը:

Ելոյթ ունեցաւ Հայաստանի Հանրապետութեան Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանը, որ շեշտեց — «... Այս երեք տարիներուն մենք զբաղեցանք քաղաքականութեամբ, արմատական տեղաշարժեր եղած են Հայաստան, որոնք իրենց ներգործութիւնն ունեցած են նաեւ Սփիւռքի վրայ: Բայց, քաղաքականութիւնը կրնայ սնանկ դուրս գալ, եթէ չամրապնդուի լուրջ, գործնական, տնտեսական միջոցառումներով, որոնք ալ պէտք է դնեն Պետութեան իսկական, որակական հիմքերը»:

Վազգէն Մանուկեանն ալ նկատեց որ մեծ քայլ մը տեղի ունեցած է դէպի ազգին ապագան:

Հաւաքոյթը որ բացուած էր «Հայր Մեր»ով, փակուած է «Մեր Հայրենիք»ով:

ԵՐԵՒԱՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՄԱՅԻՍ 29)

ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԻՄՈՒՄԸ ԳՈՐԲԱՉՈՎԻՆ

Խորհ. մտաւորականներու խումբ մը որուն մէջ կան 14 ակադեմականներ, դիմած են Գորբաչովի. դիմումին մէջ «հըրէշաւոր» նկատուած է Արցախի ու Հայաստանի սահմանամերձ շրջաններու մէջ կատարուածը: Մտաւորականները պահանջած են որ արիւնահեղութիւնը, Հայերու տեղահանութիւնը դադրին, պատանդները ազատ արձակուին, դատապարտուի ազգերու միջեւ ծագած կնճիռները բարբարոսութեամբ լուծելու եղանակը:

***

ՀՐԱՒԷՐ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԷՆ

Վիսպատէնի երաժշտական համաշխարհային փառատօնին մասնակցելու հրաւիրուած է Հայաստանի օփերայի թատրոնին 200 հոգինոց պալէի խումբը: Անոր ղեկավարը՝ Տիգրան Լեւոնեան յայտնած է թէ պիտի ներկայացնեն Խաչատրեանի «Գայեանէ»ն ու Մանսուրեանի «Զինէ Թագուհին»: Հայկ. խումբը պիտի կատարէ փառատօնին բացումը:

ԵՕԹԱՆԱՍՈՒՆԱՄԵԱԿ ՀԱՒՈՒԸՐՏ ԳԱՐԱԿԷՕԶԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

1921 - 1991

ԲԻՒԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

Ամերիկահայ Ազգային Բարերար Տէր եւ Տիկին Միհրան եւ Զապէլ եւ իրենց աղջիկը՝ Օր. Լէյլա Գարակէօզեանի կողմէ հիմնադրուած Հաւըրտ Գարակէօզեան Հիմնարկութեան Միջին - Արեւելքի մէջ վարիչ - տնօրէն Նուպար Դաւիթեան 50-եակ տարիներու իր անձնուէր ծառայութեանց իբր ազգային երախտաց վերջին պարտք գրի առած է եզական այդ հաստատութեան պատմութիւնը՝ 1921-ին Կ. Պոլսի մէջ հիմնադրութեան օրէն սկըսած:

Տէր եւ Տիկին Նուպար եւ Անահիտ Դաւիթեանը ես ճանչցած եմ 1923-էն ի վեր, երբ Զուիցերիայէն դէպի Անգլիա ճամբու վրայ՝ հանդիպեցայ Ֆրանսայի Լա - Կոտինիէռ աւանի մօտ հաստատուած «Հաւըրտ Գարակէօզեան Դպրոցին», ուր կը պաշտօնավարէր իմ հօրաքրոջս աղջիկը Մարի Մարտիրոսեան: Ապա նաեւ 1934-ին, երբ տնօրէն Նուպար Դաւիթեան այցելեց Լիբանան՝ ուսումնասիրելու համար Գարակէօզեան դպրոցի Ֆրանսայէն Լիբանան փոխադրութեան կարելիութիւնները, իմ հաճոյքս եղաւ երաշխաւորը ըլլալ իր Լիբանան մուտքի արտօնութեան: Եւ ան եկաւ տեսակցութիւններ ունեցաւ Բաբգէն Ա. Կաթողիկոսի հետ, Անթիլիաս:

Այնուհետեւ, տարիներու ընթացքին, մենք ունեցած ենք հանդիպումներ՝ Լիբանանի եւ Սուրիոյ մէջ, Հ. Գ. Հիմնարկութեան վերհսկողութեան համար Նուպար Դաւիթեանի եւ Օր. Լէյլա Գարակէօզեանի այցելութեան առիթներով: Ինծի համար անձնական կապ մըն ալ էր՝ Պէյրութի եւ Այնճարի Գարակէօզեան Առողջապահական Ձեռնարկին մէջ ունենալ իմ քրոջս որդին Տոքթ. Պարէտ եւ քոյրը Ալիս Մինասեանը: Նաեւ անցեալ տարի ինծի հաճոյք պատճառեց իմանալ որ Պր. Ն. Դաւիթեան ֆրանսերէնի թարգմանած է «Զուիցերական Օրագրութիւններ» շարքէն իմ մէկ գրութիւնս, լոյս տեսած «Նաւասարդ» ամսագրի 1986 Դեկտեմբերի թիւին մէջ - «Վոլթէռ Եկեղեցին» - որ արժանացած էր «Փեռնի - Վոլթէռ» աւանի քաղաքապետութեան արխիւներուն մէջ դասաւորուելու, եւ որմէ Պր. Դաւիթեան հաճած էր օրինակ մը ղրկել ինծի:

Ու վերջին աս տարիս, Նուպար Դաւիթեանէ նամակ մը, 1990 Յուլիս 12 թուականի, կը յայտնէր իր աղնիւ գնահատանքը Լա - Կոտինիէռի մէջ ուսուցչուհի՝ Մարի Մարտիրոսեան - Գրիգորեանի օրագրութիւններէն վերամշակուած իմ Յուշավէպս - «Աստանայէն՝ Մարտինի թրքական որբանոցը, 1915 - 1918» - որ իբր թերթօն հրատարակուեցաւ «Յառաջ»ի 1989 Հոկտեմբեր - 1990 Յուլիս թիւերուն մէջ:

Իր այդ նամակին մէջ Նուպար Դաւիթեան կ'անդրադառնար թէ՝

«Իբր ժողովուրդ, վերջին 75 տարիներու ընթացքին՝ այնքան արմատախիլ ըլլալով, նոր սերունդներու հանդէպ պարտականութիւն մըն է գոր ունինք մենք երէցներս՝ գրաւոր հետքեր ձգել այն կենցաղէն, այն միջավայրէն որոնք յաւէտ կորսուած են»:

Եւ ահա Նուպար Դաւիթեանէ նոր նամակ մը 1990 Նոյեմբեր 19 թուակիր կ'ըսէր.-

«Սեպտեմբեր 10 թուակիր նամակիս մէջ ըսած էի թէ Գարակէօզեան Բարեսիրական գործին պատմականը պիտի ղրկէի ձեզի: Արդ, այսօր միայն կրցայ «վարդի բերել» ու փոստով ձեր հասցէին ուղղել այդ պատմականին վեց հատորները՝ մեքենագրուած»:

Արդարեւ չաքաթ մը ետք հասաւ ծանր ծրարը–վեց հատորներ՝ անգլերէն մեքենագրուած, նամակաթերթի ծաւալով ընդամէնը 650 էջ ժամանակագրութիւն մը՝ որ կը պատմէ 1921-ին Կ. Պոլսոյ մէջ հաստատուած Հաւըրտ Գարակէօզեան Տան նախաձեռնութիւնը, ապա՝ Քեմալական տիրապետութեան հետեւանքով անոր փոխադրութիւնը Ֆրանսա, յետոյ՝ Ֆրանսայի մէջ ալ իրենց դպրոցի շէնքերու հրդեհումէն ու գործի փակումէն ետք, Գարակէօզեան մարդասիրական հաստատութեան գործունէութեան ծաւալումը Յունաստանի, Լիբանանի եւ Սուրիոյ հայակեդրոն գաղութներուն մէջ: Հմայիչ վկայագրութիւն մը, ցարդ հասցուցած մինչեւ 1955 թուականը, բայց խոստանալով լրացնել զայն՝ աշխատելով «ժամանակիս ներած չափովը» ինչպէս կ'ըսէ իր նոր նամակը (*): Միաժամանակ Պր. Նուպար Դաւիթեան կ'ըսէ թէ կը գրէ իր ինքնակենսագրութիւնը, այս անգամ՝ ֆրանսերէնով, սա՛ արդարացումով՝ թէ «Քանի որ ան ուղղուած է մեր յաջորդներուն՝ որոնք, աւա՜ղ, հայերէն չեն կարդար»:

Ներկայ դարուս աղէտեալ մեր սերունդները սփոփանք գտան ազգային ու միջազգային բազում մարդասիրական հիմնարկութեանց բարիքներովը - ինչպէս՝ ամերիկեան Նիր - Իսթ Րիլիֆ, Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութիւն, Մելգոնեան Կրթական Հաստատութիւն, Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութիւն, Ամերիկայի Հայոց Միսիոնարական Ընկերակցութիւն (AMAA), Համազգային Մշակութային Ընկերութիւն, Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարան, Հայ Օգնութեան Միութիւն, Վարդան Ճինիշեան Ֆոնտ, Մխիթարեանց Մուրատ - Ռափայէլեան Վարժարան եւ այլ տասնեակ հիմնադրամներ, որոնք նախախնամական օգնութիւն փութացուցին հայ նոր սերունդներու վերականգնումին: Համազգային երախտագիտութեան արժանացած այս հաստատութեանց կարգին՝ բացառիկ տեղ ունի Հաւըրտ Գարակօզեան Մարդասիրական Հիմնարկութիւնը, վարչականօրէն բոլորովին ինքնիշխան եւ անկախ ազգային կրօնական կամ քաղաքական հաստատութենէ, այլ՝ ազգային ամբողջականութեան ըմբռնումով ամէնուն հանդէպ գործակից դիրքով հաստատութիւն մը, որուն հմայիչ պատմութիւնը պէտք է ճանչնան բոլոր Հայերը:

Ինծի ընծայուած այս վեց - հատոր ընադիր վկայագրութիւնը ես պիտի չուզէի կղպուած պահել իմ անձնական մատենադարանիս մէջ, այլ՝ հարկ է զայն յանձնեմ ազգին կեդրոնական մէկ մատենադարանին, ինչպէս՝ NAASR (National Association for Armenian Studies and Research), որպէսզի ան տրամադրելի ըլլայ հետաքրքիր ուսումնականներու, մաղթելով որ Պ. Նուպար Դաւիթեան ժամանակ եւ ուժ ունենայ իր պատմագրութիւնը հասցնելու մինչեւ ներկայ ժամանակները, նաեւ յուսալով որ Օր. Լէյլա Գարակէօզեան այս մեքենագրեալ վաւերագիրքերը ազգին ընծայաբերէ տպագրե՛լ կազմով:

Բայց նախ՝ ուրուագծային ներկայացում մը ներկայ վեց մեքենագրեալ վաւերագիրքերու բովանդակութեան:

Ա.– ՀԱՒՈՒԸՐՏ ԳԱՐԱԿԷՕԶԵԱՆ ՏՈՒՆ՝ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

Հաւըրտ Գարակէօզեան Բարեսիրական Հաստատութեան հիմնադիր Միհրան Գարակէօզեան կրտսեր եղբայրն էր Արշակ Գարակէօզեանի՝ երկար տարիներ Հ. Բ. Ը. Միութեան նախագահ: Իրենց հայրը մէկն էր Գարակէօզեան եօթը եղբայրներու՝ որոնք Կ. Պոլիս հաստատուած էին ԺԹ. դարուն եւ առեւտրական յաջող գործի տէր էին: Մանաւանդ 1856ի «Ղրիմի Պատերազմ»էն ի վեր անոնք առեւտրական կապեր հաստատած էին Անգլիոյ հետ՝ Մանչեսթըրէն հիւսուածեղէնի ներածումով: Երկու եղբայրներու հայրը մեռած էր՝ երբ Միհրան չորս տարեկան էր, 1874ին ծնած: Սակայն ընտանիքի տնտեսական ապահովութեան մէջ մեծնալով՝ Միհրան ինքն ալ իր եղբօր պէս գոլէճական ուսում ստացած էր Պոլսոյ Ամերիկեան Ռապըրթ Գոլէճէն, եւ երկու եղբայրներ միասին զարգացուցած էին իրենց հօրենական վաճառականութիւնը:

Բարի բախտով մը՝ Գարակէօզեան ընտանիքը խնամիացած էր Դաւիթեան ընտանիքին հետ՝ պատմագրութեանս հեղինակ Նուպար Դաւիթեանի հայր տոքթ. Գրիգոր Դաւիթեանի ամուսնութիւնովը Գարակէօզեան եօթը եղբայրներէն մէկուն աղջկան հետ, խնամութիւն մը՝ որ նախախնամական գործակցութեան մը պիտի ապահովէ երաշխաւորութիւն դառնար «Գարակէօզեան Հաստատութեան» ծագման եւ վարչական ղեկավարութեան մէջ:

Ինչպէս որ ծանօթ պատմութիւն է, ԺԹ. դարու վերջին քառորդին, Թուրքիոյ Հայոց մէջ եւս սկսած էր յեղափոխական շարժումը՝ քաղաքացիական բարեկարգ վարչութիւն մը յառաջ բերելու համար, օսմանեան հպատակ ժողովուրդներու անխտիր խաղաղ եւ անվտանգ կեանք ապահովելու նպատակով: Ու յեղափոխական շարժումի հայ վարիչները՝ իրենց գործունէութեանց դրամական կարիքին համար սկսած էին կամաւոր եւ ի հարկին բռնի պահանջքով դրամ հաւաքել մայրաքաղաքի հայ հարուստներէն: Պատմագրողը կը յիշէ իր մօրը զրոյցը՝ թէ իր հայրը, Գարակէօզեան եօթը եղբայրներէն մին եւս կոչնագիր ըստացած էր մեծագումար նուիրատուութիւն մը ընելու, հակառակ պարագային՝ կեանքին դէմ սպառնալիքով... ինչպէս որ այդպիսի պարագային դժբախտ մէկ զոհը պիտի ըլլար մեծահարուստ Աբիկ Ունճեան... Բայց եօթնեղբայր Գարակէօզեան Աղան անտեսած էր պահանջքն ու սպառնալիքը... Սակայն աւոր կինը (պատմագրողին մեծ–մայրը) իր ամուսինէն գաղտնաբար գոհացուցած էր պահանջողները...... Թէեւ յետոյ՝ այդ եօթնեղբայր Աղան ալ զոհ պիտի իյնար 1896ի Համիտեան վայրագութեանց դէպքերուն:

Այդպիսի խառնաշփոթ քաղաքական կացութիւնը պատճառ եղած էր որ Կ. Պոլսոյ հայ բարեկեցիկ ընտանիքներու երիտասարդներ արտասահմանի մէջ փընտռէին իրենց ապահովութիւնը: Այս կարգէն՝ Արշակ եւ Միհրան Գարակէօզեան եղբայրները, որոնք Անգլիոյ հետ առեւտրական ապահով կապեր հաստատած էին, 1890–ական թուականներուն՝ Ատլանտեան Ովկէանոսը անցնելով կը հաստատուին Նիւ–Եորքի մէջ, ուր կը զարգացնեն իրենց «Արեւելեան գորգեր» ներածելու առեւտուրը, յետոյ նաեւ իրենց ձեռնարկը կ'ընդարձակեն տեղական գորգեր արտադրելու ճարտարարուեստով:

Եւ 1915 – 1918 Համաշխարհային Պատերազմի վերջին տարին, երբ յայտնի կը դառնար թէ ազգերու ճակատամարտերու հրդեհները քիչ առ քիչ կը մարէին եւ խաղաղութեան նոր արշալոյսը կը ծագէր նաեւ Հայոց Արարատեան աշխարհին, Գարակէօզեան ընտանիքին կը պատահէր մեծ դժբախտութիւն մը –Միհրան եւ Զապէլ Գարակէօզեանի միակ որդին Հաւըրտ կը մեռնի սաստիկ փնեմոնիայի (կողատապ) հետեւանքով 14 տարեկանին, 1918, Ապրիլ 23–ին, Նիւ – Եորքի մէջ, ամբողջ գերդաստանը ձգելով խոր սուգի մէջ:

Բայց ահա ընտանեկան այդ մեծ սուգէն պիտի ծնէր մխիթարիչ բարեգործութիւնը: Երեք տարիներու խորհրդածութիւններէ ետք, Միհրան եւ իր կինը Զապէլ կ'որոշեն իրենց վաղամեռիկ որդւոյն յիշատակին կանգնել մարդասիրական հաստատութիւն մը՝ հայ մանուկներու խնամքին ու կրթութեան համար: Եւ իրենց այդ մտադրութիւնը կը յայտնեն, 1921, Մարտ 8–ի իրենց նամակովը, ուղղուած՝ իրենց խնամի եւ գոլէճական հին օրերէ ի վեր բարեկամ տոքթ. Գրիգոր Դաւիթեանի, Իսթանպուլ.

«Ever since we lost our beloved Howard we have been considering to from a Foundation. . .

«We therefore have concluded to start an orphenage in Constantinople or its suburbs».

Բարերարները Նիւ–Եորքի մէջ կը կազմեն «Թրըսթի» Խնամակալ Մարմին մը –Միհրան Գարակէօզեան, իր կինը՝ Զապէլ, եղբայրը՝ Արշակ, նաեւ՝ Կարապետ Փուշման: Նոյնպէս Իսթանպուլի մէջ կը կազմուի Խնամատար Մարմին մը– նախագահ՝ տոքթ. Գ. Դաւիթեան եւ անդամներ՝ երկու Գարակէօզեան հօրեղբօրորդիներ՝ Արամ եւ Սարգիս, նաեւ՝ Յակոբ Անտոնեան:

Հ. Գ. Հաստատութեան «Կանոնագրութեան» մէջ Միհրան Գարակէօզեան կը յանձնարարէ որ Որբանոցին մէջ «Ուսումը գործնական կեանքի պատրաստութեան ծրագիրով» տրուի, նաեւ «Քրիստոնէական եւ հայեցի ոգիով» ներշնչըւի:

Ու նամակներու փոխանակութենէ, ծըրագրի կազմութենէ եւ գործնական նախապատրաստութիւններէ ետք, 1921–ի Օգոստոսին՝ Պոլսոյ ասիական կողմը, Գուզկունճուքի մէկ հին փաշայի քոնաքին երեք տարիներու կանխավճար վարձքովը կը հաստատուի «Հաւըրտ Գարակէօզեան Տուն»ը: «Որբանոց» բառին տեղ Պոլսոյ խնամատարները կը նախընտրեն Հաստատութիւնը «Տուն» կոչել՝ ընտանեկան ջերմ մթնոլորտ մը տալու համար դպրոցին:

Հ. Գ. Տան առաջին սերունդ բախտաւոր սաներու ընտրութիւնը կը կատարուի բծախնդիր քննութեամբ –Պոլսոյ մէջ «Գուլէլիի Որբանոց»էն 45 տղաք, Պէյրութի որբանոցներէն ընտրովի բերուած 20 տղաք, եւ զանազան տեղերէ անհատապէս ընտրուած 32 տղաք – ընդամէնը 97 սաներ:

Ու Միհրան Գարակէօզեան դարձեալ իր Ծրագիր – Կանոնագրի յանձնարարութեանց մէջ կը շեշտէ Հաստատութեան առաջնորդող սկզբունքները.–

— To prepare the boys for practical life;

— To shape their character in accordance with sound moral principles;

— To guard them againist the selfishness of the age;

— And tho inspire in them :

- First, Faith in God;

- Second, Faith in themselves.

Նորահիմն իր հաստատութեան տեւականութեան համար՝ բարերար Միհրան Գարակէօզեան կը յատկացնէ 200,000 տոլար հիմնադրամը, աւոր տոկոսային եկամուտովը հոգալու համար տարեկան պիւտճէն, շէնքի եւ այլ բացառիկ ծախքերու մասնաւոր յատկացումէն զատ:

Ապա նաեւ ան կը յայտնէ փափաքը նման դպրոցի մը հաստատման՝ «Աղջկանց համար»:

Իսկ հաստատութեան ուսուցչական կազմը եւ առանին խնամքի ու մատակարարութեան անձնակազմը կ'ընտրուին տոքթ. Գրիգոր Դաւիթեանի ընդհանուր տնօրէնութեամբը:

Ու Հ. Գ. Տունը իր կանոնաւոր ընթացքը կը գտնէ 1921–22 տարեշրջանին:

Հազիւ սակայն մէկ տարի անցած, կուտակուին քաղաքական ու միջազգային նոր փոթորիկները. – քեմալական ազգայնական շարժումը՝ ընդդ. օսմանեան կառավարութեան– – Զինադադարին Թուրքիոյ միջերկրականեան եզերքները գրաւած անգլիական, ֆրանսական, իտալական ու յունական զինուորական ուժերու մէկ առ մէկ նահանջը – Եւրոպայի մէջ Խաղաղութեան միջազգային դաշնագիրներու դանդաղ պատրաստութեամբ գրգռած յաղթական դաշնակից Պետութեանց կողմէ Թուրքիոյ հետ խաղաղութեան դաշնագրի խնդրոյն ձգձգումը - եւ միջազգային այդպիսի անորոշութենէն օգտուելով քեմալական վերակազմ բանակներու կողմէ եւ գրաւումը Ուրֆայի, Կիլիկիոյ, Ատալիոյ, Իզմիրի եւ Իսթանպուլէն եւս անգլեւֆրանսական ուժերու հեռացումը – վերջապէս՝ արեւելեան ճակատի վրայ քեմալական ներխուժումը Նորահաստատ Հայաստանի Հանրապետութեան հողերուն... այսպիսի արտակարգ խանգարումներ, ապա մանաւանդ Պոլսոյ մէջ իշխանութեան գլուխը անցած քեմալական կառավարութեան պարտադրած սեղմումները Հ. Գ. Տան ներքին անկախ գործունէութեանց դէմ. այդ բոլորը պատճառ կ'ըլլան որ Հ. Գարակէօզեան Տունը եւս, ինչպէս ըրած էր ամերիկեան Նիր–Իսթ–Րիլիֆը, իր հաստատութիւնը փոխադրէ Թուրքիայէն դուրս:

Բայց ո՞ւր փոխադրուիլ:

Ու երկար փնտռտուքներէ եւ երկրէ երկիր այցելելով քննութիւններ կատարելէ ետք՝ թէ արդեօք դրացի երկիրներ՝ Պալքաններ, Պուլկարիա կամ Ռումանիա՞ փոխադրուիլ, կամ Իտալիա՞ կամ Երուսաղէմ... Վերջապէս կ'որոշուի, 1924-ի գարնան Հ. Գ. դպրոցը փոխադրել Ֆրանսա ու յաջորդականութիւնը թողելով իր կնոջ՝ Արուսեակ, ծնեալ Գարակէօզեանի եւ որդւոյն՝ Նուպարին՝ շըլնաւարտ Ռապըրթ Գոլէճի – յաջորդականութիւն մը, որուն հաւանած էր, զոր քաջալերած էր Միհրան Գարակէօզեան, տոքթ. Գ. Դաւիթեան կը վախճանի 1924 Ապրիլ 27–ին –դարձեալ՝ չարաշուք Ապրիլ:

Բ.– ՀԱՒՈՒԸՐՏ ԳԱՐԱԿԷՕԶԵԱՆ ԴՊՐՈՑ՝ ՖՐԱՆՍԱ 1924 – 1936

Տնօրէն Նուպար Դաւիթեանի վկայագրութեամբ Բ. եւ Գ. հատորները կու տան Հաւըրտ Գարակէօզեան Դպրոցի Իսթանպուլէն Ֆրանսա փոխադրութեան ու պահպանման 11 տարիներու պատմութիւնը՝ օրական մանրամասնութիւններով:

Նախ՝ յարմար վայրի ընտրութեան կը ձեռնարկէ նոյնինքն՝ Միհրան Գարակէօզեան, որ կնոջը եւ աղջկան՝ Լէյլային

ՊԱՔԱԼՈՐԷԱ 1991

Համալսարաններէն, Մեծ դպրոցներու պատրաստական դասարաններէն մինչեւ երկրորդական ուսմանց հաստատութիւն-ները քննութիւններու շրջանն է:

Այդ քննութիւններէն ամէնէն հռչակ ու-նեցողն է առանց որուն չիք բարձրագոյն ուսում՝ Պաքալորէան:

Հին եւ յաճախ որակուած՝ հինցած, Պաքալորէան կը մնայ այլուհանդերձ ազ-գային քննութիւն մը որ կը պահէ իր ար-ժէքը, նոյնիսկ եթէ այդ արժէքը վէճի նիւթ ըլլայ:

Բազմիցս վերատեսութիւններու, բարե-փոխումներու ենթարկուած իր խորքին եւ ձեւին մէջ, այսօրուան Պաքալորէան «սէռի»ներու բազմազանութեամբ՝ ութ ընդհանուր, տասնըեօթը թեքնոլոժիք եւ տասնեակէ մը աւելի արհեստագիտական, կ՚ապրի իր վերջին նստաշրջանը: Լուսա-ւորութեան Նախարարը՝ Լ. Ժոսփէն, նոր բարեփոխումով մը, կ՚ուզէ որ Պաքա-լորէա կը խտացնէ երեք «սէռի»ներու մէջ միայն, եւ գործադրելի 1992-ին իսկ:

Աւարտական դասարաններուն համար դասընթացքները վերջացած են եւ ուսում-նական ծրագիրները փակուած: Վերա-քաղներու վերջին օրերուն հետ կ՚առաջա-նայ թեկնածուներուն անձկութիւնը:

Յունիս 5-ին, բոլոր «սէռի»ներուն հա-մար իմաստասիրութեան քննախօսութիւնն է: Պէտք է խորհրդածել փիլիսոփայական մեծ չարժումներու, կեանքի եւ ընկերու-թեան մեծ յղացքներուն վրայ՝ կրօնք, ճշմարտութիւն, իրաւունք, դրամ, ար-ուեստ, գիտութիւն եւայլն...: Ապա, Յունիս 20-էն սկսեալ միւս գրաւոր եւ բե-րանացի նիւթերն են՝ մաթեմաթիք, բնա-գիտութիւն, տարրաբանութիւն, կեն-սաբանութիւն, պատմութիւն, աշխարհա-գրութիւն, լեզու եւայլն:

Արդիւնքները պիտի տրուին Յուլիսի առաջին օրերուն եւ ապա պիտի սկսի վազքը դէպի համալսարանները, ար-ձանագրութիւններուն համար:

**
*

Ինչ կը վերաբերի հայերէն լեզուի քըն-նութեան Էքս - Մարսէյլ Ակադեմիին մէջ թեկնածուներուն ընդհանուր թիւն է այս տարի 39: 24-ը ընտրած են հայերէնը որպէս «օփսիոն» եւ ներկայացան Մայիս 29-ին, իսկ 15-ը որպէս Ա. կամ Բ. լեզու Յունիս 24-ին: Այս վերջիններէն մէկը մի-այն հայերէնը որպէս գրաւոր նիւթ առած է: Մէկ տարիէն միւսը թեկնածուներուն թիւը կը մնայ բաւականին կայուն: Հա-յերէնի քննիչն է, Էքս - Մարսէյլ Ակա-դեմիին համար, փրոֆէսէօր Ռոպէր Տէր - Մերկերեան:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

«ՔԱԹՐԱ»յի ճռաժեշտը

Մայիս 24, Ուրբաթ, երեկոյեան համեր-գով «Քաթրա» փակեց 1990 - 1991 շրջանը, սենեկային երաժշտութեան յայտագրով մը որ շնորհիւ հրաւիրուած «Զիլինկիրեան քառեակ»ին, երկար ատեն պիտի մնայ երաժշտասէրներու յիշողութեան մէջ:

Երեկոյթը բացուեցաւ Հայտընի ռօ մա-ժէօր քառեակով. ապա «Զիլինկիրեաննե-րը» նուագեցին Մոցարթի Ռէ մինէօր քառ-եակը:

Միջնադարէն ետք, Բ. մասին սկիզբին բեմ բարձրացաւ Գ. Համբարձումեան խօսք ուղղելու ներկաներուն. ան ըսաւ թէ հակառակ յառկապէս նիւթական դժուա-րութիւններու, «Քաթրա» պիտի շարու-նակէր իր գործունէութիւնը բեմ հանդի-սանալով մեր արժէքներուն: 1991 - 1992 տարեշրջանը պիտի յատկանշուէր մաս-նաւորաբար Յունուարի երաժշտահանդէ-սով, քանի որ անով «Քաթրա» պիտի տօնէր իր հիմնադրութեան քսանամեակը:

Ապա անցնելով այդ իրիկուան յայտա-գրին, Գ. Համբարձումեան ոգեկոչեց յի-շատակը սիրուած ու գնահատուած երա-ժիշտի մը՝ Լուտվիկ Բագիլի, որուն ա-նակնկալ մահը անցեալ տարի մեծ յուզում պատճառած էր երաժշտասէր հանրու-թեան: Մայիս 24-ի յայտագրին առաջին ունկնդրութեան բաժնին մէջ տեղ տրուած էր անոր թիւ 5 քառեակին, սակայն յետոյ երբ ձեռագիրներուն մէջ գտնուած էր ան-տիպ մը, եօթներորդը, նախընտրելի եղած էր անով փոխանակել յայտարարուածը:

Բ. մասը սկսաւ այս առաջին ունկընդ-րութեամբը թիւ եօթը քառեակին որ հայ-կական մեղեդիներու խաղերով, արդիա-կան շունչով կտոր մըն էր. աւելորդ է գրել որ անոր ստեղծած տպաւորութեան մէջ մեծ դեր ունեցաւ «Զիլինկիրեան» քառեակին ուշագրաւ մեկնաբանութիւնը:

Յայտագրին աւարտը որոշուած էր Պէթհովէնի քիչ ծանօթ մէկ գործով. թիւ 14 քառեակը իսկապէս հաճելի անակնկալ մըն էր ունկնդիրներուն համար ու «Զի-լինկիրեան» քառեակը այդ անակնկալը մատուցանեց լաւագոյն ձեւով: Այնքան մեծ էր գոհունակութիւնը որ «կափօ» սրահը լեցուցած բազմութիւնը խանդա-վառ, երկարատեւ ծափերով փափաք յայտնեց որ խնջոյքը շարունակուի:

Այս փափաքը անարձագանգ չմնաց ու քառեակին անդամները վերստին գրաւե-ցին իրենց տեղերը բեմին վրայ, քիչ մը եւս երկարելու համար վայելքը: Անոնք նուագեցին Մոցարթի մէկ քառեակը, եր-կարաձգելով ստեղծուած խանդավառու - թիւնը ու յարմարագոյն հրաժեշտը տա-լով «Քաթրա»յի համակիրներուն:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԱՅԻՍ 28-Ը ՆԻՍ

ՆԻՍ. – («Յառաջ»). –

Տարուէ տարի ա՛լ աւելի միակամ, ա՛լ աւելի բազմամարդ եւ, մանաւանդ, ա՛լ աւելի գիտակից ըմբռնումով կը տօնակա-տարուի Հայաստանի Անկախութեան հռչակման թուականը, – 1918 Մայիս 28: Այս երբեակ խորզութեան ապացոյցը այն հանդիսութիւնը, որ տեղի ունեցաւ Կի-րակի, Մայիս 26-ին, Պարսամեան համա-լիրի ընդարձակ սրահը:

Ցերեկոյթը, ինչպէս անցեալ տարի, նախաձեռնուած եւ կազմակերպուած էր միացեալ յատուկ մարմնի մը կողմէ՝ բաղ-կացած համայնքիս (Նիս, մօտաւոր եւ հեռաւոր շրջանները) բոլոր կազմակեր-պութիւններու ներկայացուցիչներէ: Ու-րեմն՝ ներքին ճակատով՝ համազգային:

Բեմը յարդարուած էր պատշաճ ոճով: Անկիւնը հպարտ կը ցցուէին ֆրանսական, հայկական ազգային – պետական, ինչպէս նաեւ Նիս քաղաքի խորհրդանշան դրօշ-ները: Հանդիսականներուն աչքին առջեւ՝ Եռագոյն երիզներով շրջանակուած Արամ Մանուկեանի մեծադիր նկարը. քովը՝ մե-ծատառ երեք գոյներով հոգեկոյս Եղիշէ Արք. Դուրեանի սա խօսքը, - Ազգերը ա-ռանց յեղափոխութեան չեն կրնար ազա-տագրուիլ: Ազատութիւնը նուէր չի տրը-ուիր, կ՚առնուի: (Ի դէպ, բեմի նկարա-զարդում, յարդարումը կը պարտինք Վահէ Թաշճեանի):

Բացումը հայերէն եւ ֆրանսերէն կա-տարեց եւ այնուհետեւ հանդիսութիւնը վարեց Տիկին Անոյշ Սերովբեան, շեշտը դնելով օրուան խորհուրդին վրայ՝ պատ-մական եւ այժմէական միաժամանակ:

Յաջորդական կարգով արտասանեցին Տիկին Շաքէ Հայխեան եւ պատանի Կարօ Քէշքէկեան: Առաջինը բանաստեղծ Ժագ Յակոբեանի Եռագոյնը, երկրորդը ազատաշունչ քերթող Միքայէլ Նալբանդ-եանի Երգ Ազատութեանը:

Ֆրանսերէն, գրաւոր բանախօսեց Օր. Անահիտ Օհանեան: Ընդգծեց թէ Սարդա-րապատի, Բաշ - Աբարանի եւ Ղարաքի-լիսէի աննախընթաց գուպարներով է, որ վեց դարերու ստրկութեան յաջորդեց ազ-գային գերիշխանութիւնը խորհրդանշող եւ մարմնացնող 1918 Մայիս 28՚ը: Հաս-տատեց նաեւ այն աներկբայ փաստը, թէ Հայաստանի Հանրապետութեան ստեղ-ծումով հիմնաքարերը զետեղուեցան հայ ազգային պետականութեան՝ քաղաքա-կան, տնտեսական, ընկերային, մշակու-թային, օրէնսդրական եւ այլք: Պատմա-կան կարգ մը տուեալներու մատնանշումէ ետք անդրադարձաւ այժմու վիճակին հասնելու համար սա պարզ եւ բացայայտ ճշմարտութեան, իբրեւ պատգամ ներկա-յացուած համայն հայութեան, Կարմիր սպանդի զոհ Զարենցի բառերով, - Ո՛վ հայ ժողովուրդ, քո միակ փրկութիւնը քո հաւաքական ուժի մէջ է:

Օրուան գլխաւոր բանախօսն էր Հա-յաստանէ յատուկ հրաւիրուած հայրենի բանաստեղծ Հենրիկ Էդոյեան, որ Երե-ւանի Համալսարանի Արեւմտեան Եւրոպա-յի եւ ամերիկեան գրականութիւններու, ինչպէս նաեւ գրական տեսութեան ամ-պիոնի վարիչն է, բանասիրական գիտու-թիւններու տոքթէօր, - փրոֆէսէօր:

Ան իր շուրջ երեք քառորդ ժամուան խօսքով ուզեց «կիսել» մեր ալ զգացում-ները, միտքերը, խոհերն ու հոգերը մեր ազգային ամէնէն մեծ «սուրբ» տօնին, այ-սինքն՝ Հայաստանի Հանրապետութեան օրուան առթիւ: Համոզուած է, մեզի նը-նման, թէ մեր վերջին երկրորդ հազա-րամեակին աւելի լուսաւոր էջ մեր պատ-մութեան մէջ չէ արձանագրուած, քան Հայաստանի Հանրապետութեան ստեղ-ծումը: Ուրեմն՝ խանդավառ մտածում-ներ: Միաժամանակ մտահոգ, եթէ նկատի առնենք Հայաստանի ներկայ տագնապալի վիճակը:

Այս զուգահեռ գիծերով ան կատարեց հաստատումներ՝ խորազգած դատումնե-րով: Այլ նոյնպէս առողջ մտածումներու հիւսքով:

Հիմնական ճշմարտութիւններէն մէկը սա թէ՝ եթէ չըլլար Հ.Հ.-ը, ապա գո-յութիւն չէր ունենար Խորհրդային Հա-յաստանը, որովհետեւ Լենին, մեր ազգի ոխերիմ թշնամին, չէր կրնար հաշուի չառնել առոր գոյութիւնը: Խօսքը դառնա-պարտեց այդ թուականներու հայածումնդ համայնավար ղեկավարները, որոնք չեն վարանած ազգադաւ կոչերով կազմալու - ծել հայկական բանակը՝ «Թուրք պրոլե-տար սակեարներ»ու դէմ չկռուելու հը-րահէրով, որոնք չեն վարանած ներսէն հարուածելու նորաստեղծ Հայաստանը եւայլն: Հ. Հ. երկուքուկէս տարին, իր-րեւ պատմութիւն «ընդմիջումի» սահ-մաններուն մէջ պարփակելի ժամանակա-հատուած մըն է. բայց մեր ժողովուրդը իր հոգիին եւ միտքին լման հարստութիւ-նը ի յայտ բերաւ ստեղծելով եւ պահպա-նելով ազգային ժողովրդավար Պետու-թիւնը, որու նմանը կարելի չէր գտնել Վոսփորէն մինչեւ Հեռաւոր - Արեւելք: Եթէ արտաքին պատմական հանգամանք - ները նպաստաւոր ըլլային եւ այդ Հան-րապետութիւնը յարատեւէր, ապա մենք այսօր կ՚ունենայինք եւրոպական տիպի մաքուր իմաստով արտակարգ բացառիկ ժողովրդավարական յառաջադէմ Պետու-թիւն մը աշխարհի մէջ: Չմոռնանք, որ հայկական ոգին իր լայն եւ խորունկ ստ-տիճանով, տարողութեամբ ազատատենչ է՝ ազգային — պետական — մարդկային տարրերով: (Հոս օրինակ բերաւ Շահա—միրեանի Որոգայթ Փառացը, Մատրաս, ԺԸ. դարուն, իբրեւ ծրագիր յղացուած ապագայ հայկական Պետութեան կազմու-թեան հեռանկարով):

Խօսելով ներկայի մասին ըսաւ, թէ անցեալի հարցերը ցաւօք սիրտի դեռ չեն լուծուած, այսպէս կամ այնպէս յիշեցնե-լով 1918 - 1920-ական թուականները, քա-նի օտար համայնավարը արդելակեց ա-սոնց յաջող ելքը, 1920-ի վերջը իր բիրտ, ճնշող թաթը հաստատելով մեր վրայ: Այժմ մենք պէտք է ամէն ճիգ թափենք, որպէսզի անցեալի դասերէն օգտուելով նոր սխալներ չգործենք. որպէսզի հա-մազգային թափով՝ մտածում եւ սիրտ միախառնելով, ապահովենք մեր գերիշ-խան երթը աշխարհի մէջ, պատմութեան մէջ, յաւերժական քայլերով:

1918 Մայիս 28-ին հաստատեցինք մեր գոյութեան իրաւունքը:

Այսօր նոյնպէս նոյն վճիռն է, որ օրա-կարգի հարց կը դառնայ: Յաջող հեռա-նկարի շողով:

Յայտագրին գեղարուեստական բա-ժինին առանցքը հայրենի Բարեկամու - թիւն պարախումբը եղաւ: Վեց - եօթը նուագածուներու ընկերակցութեամբ քանի մը տասնեակ երկու սեռէ մանկտիներ, իբրեւ գեղարուեստական վարիչ ունենա-լով Յովսէփ Շամանեան, ազգային, կով-կասեան, ժամանակակից տարազներով խանդակաթ, թովռուն շարժում - սոտոս-տումներով սրահը վերածեցին հայրենա-կան բեմի: Պարմանուհի Լուիզա Օհան - եան, պատանեկիկ Խաչիկ Բաղալեան ի-րենց երգերով, Օրիորդ Արմինէ Սիմոնեան իր ջութակով, արինդով եւ այլ ներկաներուն պարգեւեցին առաւել ուրախութիւն:

Հանդիսութիւնը տեսագրեց Յակոբ Յա-կոբեան:

Յիշեցնենք, թէ այս առիթով հրապա-րակ հանուեցան յայտագիր - գրքոյկներ՝ հայերէն – ֆրանսերէն, Հայաստանի Հան-րապետութեան նուաճումներէն ոմանց յիշատակութեամբ: Նաեւ լամբակներ՝ Հանրապետութեան զինանշան, եռագոյն դրօշով, տպուած Քանատա:

Օր աւուր՝ հայադրոշմ նուաճում:

ԳՐԱԿԱՆ ԱՍՈՒԼԻՍ

Օգտուելով Հենրիկ Էդոյեանի Նիս ներ-կայութենէն, Հայ Մշակոյթի Ակումբի համանուն յանձնախումբը գրասէրներ մէկտեղեց Երկուշաբթի, Մայիս 27-ին, Պարսամեան սրահ:

Բացումը կատարեց ճարտարապետ՝ Տ. Հաճեան: Երեկոյթը վարեց՝ Ժ. Միրի-ճեան:

Մինչեւ ուշ գիշեր ընդհանուր պատկե-րացում գրական - մշակութային կեանքի մասին Խորհրդային Միութիւն եւ Հայաս-տան, Հենրիկ Էդոյեանի կողմէ: Անշուշտ շահագրգռութիւններէ մղուած հարցում - ներ, պատասխաններ, միտքերու փոխան-ցումներ, օգտակար բոլորին համար:

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

հետ եկած էր Ֆրանսա 1924 ամառուան սկիզբը: Նախապատրաստական փըն-տռտուքի աշխատանք տարած էին՝ Միհրան Գարակէօզեանի բարեկամ՝ Վար-դան Ճինիշեան, որ այդ շրջանին Փարիզ կը գտնուէր (յետոյ՝ ինք եւս հիմնա-դիր - բարերար «Ճինիշեան Ֆոնտին», խը-նամակալութեամբ ամերիկեան փրեզպի-թերեան Եկեղեցիին, որուն մէկ անդամն էր ինք), նաեւ Փարիզի մէջ ճարտարա-պետ Հրանդ Գազանճեան: Երկար խոր-հրդակցութիւններէ ետք՝ Հաստատու-թեան ո՞ւր տեղաւորուելիքին մասին – Փարիզի՞ մօտ, թէ Լիոնի կամ Հարաւա-յին Ֆրանսայի Մարսէյլի մօտ, ուր յետ-եղեռնեան հոսանքներով հոծ թիւով հայ գաղութներ հաստատուած էին արդէն – ի վերջոյ ընտրութիւնը կ՚որոշուի Ֆը-րանսայի միջին Վանտոմ քաղաքէն դէպի հիւսիս-արեւելք, Վիլ-օ-Քլէռ աւանի մօտ, Լա Կօտինիէռ, ԺԹ. դարու դուքս Ռուշփուքօ-Տուտօվիլի դղեակը՝ Փարի-զէն 160 քմ. հեռու:

Կալուածին կեդրոնական շէնքը կը գրաւէր 50 X 30 մեթր տարածութիւն՝ գետնայարկէն վեր չորս յարկերով, շին-ուած՝ 1860ական թուականներուն, շուր-ջը՝ յարակից ընտանեկան եւ ագարակա-յին շէնքերով, շրջապատուած՝ 2000 հեկ-տար տարածութեամբ անտառով մը, մէջը՝ վայրի ճագար ու որսի անասուն-ներ:

Դղեակին դքսուհիին մահուընէ ետք -1917-ին- կալուածը ծախու կը հանուի ժառանգորդներուն կողմէ: Դղեակը իր յարակից շէնքերով եւ 80 հեկտար հո-ղով -մեծաւ մասամբ անտառ- կը գնէ Միհրան Գարակէօզեան 1924-ի Օգոստո-սին, շուրջ 65.000$-ի, ներառեալ մաս մը կահ կարասի եւ փոխանցման տուրք ու ծախք: Մօտ 50.000$ եւս կը ծախսուի յաջորդող ամիսներուն ընթացքին, նորո-գութեանց եւ հարկ եղած փոփոխութիւն-ներն ու յարմարութիւնները մտցնելու համար:

Դպրոցի պատասխանատու՝ Արուսեակ եւ Նուպար Դաւիթեան անմիջապէս յա-րաբերութիւններ կը հաստատեն շրջա-կայ պաշտօնական անձերու հետ: Նաեւ դպրոցի առօրեայ մատակարարութեան համար -հաց, կաթ, միս, պարէն եւլն.- պայմանագրութիւններ կը կնքուին մօ-տիկ գիւղերու եւ ագարակներու հետ:

Շէնքին նորոգութեան եւ ներքին փո-փոխութիւններու աշխատանքները հա-զիւ սկսած, 1924 Հոկտեմբերին, սպաս-ուածէն առաջ, կը հասնին Իսթանպուլէն 75 սաներու խումբը՝ աւագ ուսուցիչ Փայլակ Սանասարի առաջնորդութեամբ, հետը ունենալով 2 - 3 հին պաշտօնեանե-րէն:

Բայց 1924-25 տարեշրջանի առաջին ձմեռնային խիստ կլիման զգալ կուտայ անպատեհութիւնները, հաստատութեան ա՛յնքան մեկուսացած անտառային հե-ռաւորութեան մը մէջ գտնուիլը:

1925-ի Յունիսին, Լա Կօտինիէռ կ՚այ-ցելէ հիմնադիր-բարերար ընտանիքը, Միհրան եւ իր կինը Զապէլ եւ իրենց աղջիկը Լէյլա Գարակէօզեան: Եւ այդ ա-ռիթով՝ Յուլիս 6-ին, Փարիզի Հայոց Եկեղեցիին մէջ, տեղի կ՚ունենայ Միհ-րան Գարակէօզեանի կնքահայրութեամբ՝ ամուսնութիւնը Նուպար Դաւիթեանի ընդ Անահիտի: 1901-ին ալ, Միհրանի աւագ եղբայր՝ Արշակ Գարակէօզեան եղած էր Նուպարի մկրտութեան կնքահայրը:

(*) «The Story of *The Howard Karagheusian Philantrophic Venture* (Founded 1921); by *Nubar Tavitian*, (Director 1926-1973); Typewritten 6 vols., Paris.

(Շար. 1)

(Շար. Ա. էջէն)

գլխաւոր յատկանշական երեւոյթը ձեռընպահներու համեմատութիւնն էր, քանի քուէարկողներու հազիւ կէսը (52%) քուէատուփ դիմեց: Պաշտպանութեան նախկին նախարարը իր դէմ ունի էՌ - Փէ - էՌ Իւ - Տէ - էՖ-ի թեկնածուն որ ստացաւ 26,9%: Ազգ. Ճակատը յառաջ-դիմեց:

ՎԱՐՁՈՒ ԱՐԳԱՆԴՆԵՐԸ ապօրէն նըկատուեցան բեկանիչ Ատեանին կողմէ, ինչ որ իրաւական նախընթաց մը կը ստեղծէ: Առաջին անգամն է որ Ֆրանսայի դատական բարձրագոյն Ատեանը պէտք է արտայայտուէր այն պայմանագրութիւններուն մասին, որոնք կը կնքուին ամուլ ամոլի մը եւ կնոջ մը միջեւ որ դըրամի փոխարէն իր արգանդը կը վարձէ: Որեւէ կնոջ յանձնառութիւնը իր զաւակը լքելու ծնունդին օրը, բոլորովին ապօրինի հռչակուեցաւ եւ նոյնիսկ որդեգըրման կանոնին շեղումը:

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 54-ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Յունիս 1-ի եւ 2-ի խաղերու արդիւնքներն են. –

Լոկոմոտիւ – Շախտեոր	0 – 0,
Տորպեդօ – Չերնոմորեց	0 – 0,
Մետալիստ – Դնեպր	1 – 1,
ԲԿՄԱ – Պախտակոր	3 – 1,
Մետալուրգ – Դինամօ Մ.	2 – 0,
Սպարտակ Վ. – Պամիր	2 – 0,
Դինամօ Մն. – Սպարտակ Մ.	1 – 0,
ԱՐԱՐԱՏ – Դինամօ Կ.	1 – 1:

Այս հանդիպումներէն ետք դասաւորումը հետեւեալ պատկերը կը պարզէ. –

ԲԿՄԱ	21 կէտ
Շախտեոր	15
Տորպեդօ	14
Սպարտակ	13
ԱՐԱՐԱՏ	13
Դինամօ Կ.	13
Մետալիստ	13
Պամիր	13
Դինամօ Մն.	12
Դնեպր	12
Չերնոմորեց	12
Դինամօ Մ.	10
Սպարտակ Վ.	10
Մետալուրգ	10
Լոկոմոտիւ	10
Պախտակոր	9

ՊՏՈՅՏ ԴԷՊԻ ԹՈՒԱՐԻ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի Արշալոյս Թադէոսեան մասնաճիւղը պտոյտ մը կը կազմակերպէ դէպի Թուարիի կենդանաբանական պարտէզը

Կիրակի, Յունիս 9

Տեղեկութիւն եւ արձանագրութիւն՝

Շաբաթ օրերը ժամը 15-էն 18

48 24 63 89

Յերեկը

48 71 22 77

ժամը 20-էն 22

39 83 71 19.

Տեղերը սահմանափակ են:

ՎԱԼԱՆՍ

ՀՐԱՒԷՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ

Վալանսի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ ընտրողական մարմնի, եւ Հոգաբարձութեան նստաշրջանը լրացած ըլլալով, կը հրաւիրէ Վալանսի եւ շրջանի հաւատացեալները, ընտրելու համար ընտրողական մարմին մը, նոր նստաշրջանի համար, որ տեղի պիտի ունենայ Ս. Սահակ Եկեղեցին, Յունիս 7, Ուրբաթ, երեկոյեան ժամը 20.30-ին:

ՕՐԱԿԱՐԳ

Ա.- Բարոյական զեկուցում
Բ.- Նիւթական հաշուետուութիւն
Գ.- Ընտրութիւն ընտրողական մարմնի.

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ
ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Խաչիկ Ռուբէնեանի մահուան առթիւ՝ (Գասապացի Զմիւռնիոյ շրջանէն) ու համայն Ռուբէնեան ննջեցեալներու յիշատակին Տէր եւ Տիկին Կարապետ Գարոյեան եւ զաւակները 500 Ֆր. կը նուիրեն Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի կայանին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 500 Ֆր. «Յառաջ»ին:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Պր. Օննիկ Պայրամեան իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տիկին Սեսիլ Հայթայեանի եւ ընտանիքին Նշան - Վէնսան Հայթայեանի մահուան առթիւ եւ իր յիշատակին 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի Սեւան մասնաճիւղին տարեկան դաշտահանդէսը Յունիս 9, Կիրակի, ամբողջ օրը Ժէմանի (Gemens) դաշտը:

Հայկական մթնոլորտ, մասնակցութեամբ՝ ԱՆԻ նուագախումբին:

les 3 Jours J de l'U.G.A.B.

L'U.G.A.B.-Paris clôture sa saison 90-91 avec 3 jours J :

J 1 : SOIREE CULTURELLE, en collaboration avec le CRDA et l'A.A.A. Projection et conférence sur les églises et monuments arméniens.
Vendredi 14 juin à 20 h 30, au Centre Culturel Alex Manoogian de l'U.G.A.B., 118, rue de Courcelles, Paris 17e
Entrée libre.

J 2 : DINER avec ORCHESTRE GREC.
Samedi 15 juin à 20 h 30, au Centre Culturel Alex Manoogian.
Participation aux frais: 350 Frs.

J 3 : FETE DE L'ECOLE au Collège Samuel - Moorat, 26, rue Troyon, 92310 Sèvres. Dimanche 16 juin à 15 heures. Après-midi artistique préparé par les enfants : danse, musique, poésie, théâtre.
Participation aux frais : Adultes : 30 Frs., entrée libre pour les enfants.

COMITE DE L'U.G.A.B. - PARIS

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE DECINES
15, rue du 24 Avril 1915 — 69150 DECINES
Tél. : 78. 49. 42. 97

PROJECTION DE DIAPOSITIVES / CONFÉRENCE
par PATRICK DONABEDIAN
Historien de l'Art

L'art médieval du Karabagh

Vendredi 7 Juin à 20 h 30
à la Maison de la Culture Arménienne de Décines

Présentation et signature du livre de Patrick DONABEDIAN et de Claude MUTAFIAN «Artsakh : Histoire du Karabagh»

— Un cocktail clôturera la soirée —

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Իւղագինի հետեւեալ նուէրները.-

Տէր եւ Տիկին Պօղոս Գոյումճեան՝ 200, Տէր եւ Տիկին Արթիւր Գույումճեան 500, Պր. Ահարոն Պօյաճեան 220, Պ. Ալանեան 500, Պր. Մարտիկ Տակոռեան 300, Տիկին Մաղլէն Միքայէլեան 500, Պր. Արթիւր Մխիթէվէլեան 1000, Տիկին Ռօզ Ալեքսանեան 500, Տիկին Սաթենիկ Ֆրէնկեան 200, Տէր եւ Տիկին Վահրամ Գըրմըզեան 300, Տիկին Հ. Երամեան՝ 500, Պր. Մինաք Կիւլպէնկեան 200, Տիկին Իրիս Բարսեղեան 100, Պր. Ստեփան Ստեփանեան 150, Պր. Գրիգոր Համբարձումեան 1000, Օր. Ալիս Գազազեան 300, Օր. Արաքսի Թերճանեան 300, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Թուլլույեան 50, Տիկին Վիքթորիա Սրկատրեան 500, Պր. Գառնիկ Գառլու 300, Պր. Կարապետ Թապագեան 1000, Տիկին Լիւսի Շերոյեան 300, Պր. Ֆրեդերիք Անամի 500, Տիկին Զարուհի Դաւիթեան 200, Տիկին Ս. Փէշտիմալճեան 200, Պր. Արարատ Մելոնեան 200, Տիկին Աստղիկ Սերոբեան 200, Տիկին Տընիզ Նիքոլայտէս՝ 2000, Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Լօզլընկիր 2000, Տէր եւ Տիկին Համբարձում Մումճեան 1000, Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Տաքէսեան 1000, Տիկին Սեդա Մեսճեան 500, Տէր եւ Տիկին Թիէրի Քէփէնէկեան 500, Պր. Ճորճ Կիրակոսեան 300, Տիկին Էլլիզ Գոչեան 300, Տէր եւ Տիկին Բարսեղ Քէլէճեան 100, Տիկին Մարի Իւսթատ 100, Տիկին Սրբուհի Աչճեան 300, Տիկին Մարի Ճորթայեան 300, Տիկին Սալի Պապայեան 300, Պր. Յ. Յովհաննէսեան 1000, Տէր եւ Տիկին Արշաւագ Էթեմէզեան 250, Տէր եւ Տիկին Ժան Նաթոսեան 300, Պր. Նշան Սամուէլեան 500, Տիկին Արմենուհի Գեւոնեան 200, Տիկին Հ. Թիւֆէնկճեան 300, Տէր եւ Տիկին Ստեփան Տամլամեան 250, Տէր եւ Տիկին Փէշիմէնեան 200, Տէր եւ Տիկին Կ. Կարապետեան 200, Տէր եւ Տիկին Էտկար Շահվէքիլեան 250, Տիկին Հելէն Տամլամեան 300, Պր. Ալպ եւ Տիկին Ժանին Փանոսեան 100, Տիկին Գալաճեան 100, Էլմայեան ընտանիք 100, Տէր եւ Տիկին Ս. Զիթճեան 300, Տէր եւ Տիկին Գ. Տէրվէնթեան 300, Պր. Կոպենիկ Միլոշեան 300, Պր. Արսէն Գալայճեան 250, Պր. Ժագ Գասապեան 200, Մադլէն Արապեան 100 Ֆր.:

(Շար.)

***

Լիոնի Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան Ամէնօրեայ Վարժարանի խնամակալութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները դպրոցի բարգաւաճման համար:

Այրի Տիկին Ծուհար Ագըլեան 1000, Այրի Տիկին Եղուպեան 1000, Պր. Եղիա Մխիթարեան 1000, Կապոյտ Խաչ Լիոնի մասնաճիւղ 1000, Այրի Տիկին Առուսեակ Վանէտեան 1000, Տէր եւ Տիկին Անթոնի Ալէքսանեան, Տէր եւ Տիկին Մարգարեան, եւ Սէն - Թ'էթիէնէն Պր. Զաւէն Գիւլա 500-ական, Աթէնեան ընտանիք 400, Տէր եւ Տիկին Ճարպիքեան 300, Սէն Մորիսի Կապոյտ Խաչուհիները 200 Ֆր.:

Dîner Dansant

Samedi 8 Juin à partir de 20 h 30

au restaurant scolaire
169, rue Jean-Jaurès
95400 Arnouville-les-Gonesse

Chanteur B E D I K

Animation disc-jockey

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
SECTION "ASTRIG"

Kermesse annuelle

organisée par la Commission des Dames de la Cathédrale Arménienne Apostolique Serpotz - Tarkmantchatz

au Centre Culturel Saints Sahak-Mesrop
7, 8 et 9 JUIN
de 10 heures à 18 heures

— P R O G R A M M E —

Vendredi 7 Juin
— 19 heures : Inauguration de la KERMESSE
— 21 heures : Conférence «l'Arménienne à travers l'histoire» par Mme Nevart Madoyan-Darakdjian *Prof. à l'Université d'Alep (Syrie) Diplômée de l'Université d'Erevan Diplômée de la Sorbonne.*

Samedi 8 Juin
— 16 heures : «THEYASEGHAN» et présentation de vêtements.

Dimanche 9 Juin
— 10 heures : Messe solennelle
— 11 heures : Requiem à la Mémoire des disparues de la Commission des Dames
— 15 heures : Tirage de la Tombola.

L A G A L E R I E L E S C E N T
8, rue de Jouy — 75004 Paris
Tél. : 42. 77. 30. 00

présente

Alex BERLIAN
PEINTURES

E X P O S I T I O N
du 16 mai au 8 juin
Ouverture du mardi au samedi de 14 à 18h30
Métro : Saint-Paul — Pont Marie

LE COLLEGE
T E B R O T Z A S S E R E
est heureux de vous inviter le Dimanche 16 Juin à 20 heures
à une

CROISIERE SUR LA SEINE

à bord du *CHATEAU GAILLARD*
avec

DINER DANSANT

animé par un orchestre T Z I G A N E

Départ Quai de Grenelle — Paris 15ème, Face à l'Hôtel Nikko
Levée de l'ancre à 21 h. précises

Réponse rapide souhaitée
(Tenue de soirée)

Participation aux frais : 400 F. par personne
Réservation au Collège Tebrotzassère
Tél. : (1) 43. 81. 01. 72

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՅՈՒՆԻՍ 5
MERCREDI 5 JUIN 1991

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.551 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 66e ANNEE — No 17.551

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Ազգ. Ժողովը ջախջախիչ մեծամասնութեամբ (495 թեր, 61 դէմ, ընդդիմութիւնը, ի վերջոյ միացաւ, բացի քանի մը երեսփոխաններէ) քուէարկեց Շէնկէնի պայմանագրութիւնը, որ կը ջնջէ քննութիւնները եւրոպական վեց երկիրներու սահմանագլուխները: Համայնավարները դէմ քուէարկեցին, մինչ ընդդիմադիրները որոշեցին քուէարկել, երբ Խաւիէ Ֆրէյսոն ապահովութիւն տուաւ որ պայմանագրութիւնը կը գործադրուի միայն այն ատեն, երբ բոլոր միջոցները ձեռք առնուին առաջքն առնելու համար, գլխաւորաբար գաղտնի գաղթականութեան: Սկզբունքով, ուրեմն, 1993 Յունուար 1-էն, Ֆրանսայի, Գերմանիոյ, Իտալիոյ, Պելճիոյ, Հոլանտայի եւ Լիւքսանպուրկի սահմանագլուխները քննութիւնները կը վերնան, կը մնան միայն արտաքին սահմանագլուխներու համար: Շէնկէնի (Լիւքսանպուրկ) համաձայնագիրը ստորագրուած է 1985, Յունիս 14-ին: Հարկ էր հաշտեցնել երթեւեկի ազատութիւնը, քաղաքացիներու ապահովութեան պահպանման եւ թմրեցուցիչի շահատակութեան, ծաւալուն աւազակութեան, ահաբեկչութեան եւ գաղթի դէմ պայքարին հետ:

ՎԻԼՆԻՈՒՍԻ Խորհրդարանը, օդակայանը եւ կայարանը պաշարուած են, քանի մը ժամ, խորհրդային բանակին կողմէ, Յունիս 3-ի իրիկունը: Լանտըսպերկիսի կոչին պատասխանելով, ժողովուրդը փողոց իջած է եւ ի վերջոյ բանակը քաշուած է եւ վերադարձած քաղաքին շուրջ, ուր դիրք բռնած էր ամիսներէ ի վեր: «Կացութիւնը սպառնական է» յայտարարած է Լիթուանիոյ նախագահը: Այս «պաշարումը» կը պատահէր այն օրը, երբ Մոսկուայի մէջ լոյս կը տեսնէր պաշտօնական տեղեկագիրը, որ «անմեղ» կը հռչակէ խորհրդային բանակը Յունուար 13-ին, Վիլնիուսի հեռատեսիլին դէմ կատարած յարձակման համար, որուն հետեւանքով բազմաթիւ մեռեալներ կային:

ԳՈՐԲԱՉՈՎ եւ ինը Հանրապետութիւններու նախագահները համաձայնած են, Յունիս 3-ին, որ URSS-ը (Խորհրդային Ընկերվարական Հանրապետութեանց Միութիւն) այլեւս նշանակէ «Union des Républiques souveraines soviétiques» (Խորհրդային Ինքնիշխան Հանրապետութեանց Միութիւն):

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՆԱԽԱԳԱՀԸ Թ. ԷՕԶԱԼ Փարիզ հասաւ Երեքշաբթի (Յունիս 4) արեւմտեան Եւրոպայի Միութեան ժողովին առթիւ, ուր ճառ մըն ալ պիտի խօսի Միջերկրականի ապահովութեան մասին: Պիտի ընդունուի նախագահ Միթերանի կողմէ:

ԻՐԱՔԻ ՀԻՒՍԻՍԸ, Տոհուքի մէջ, վեց հոգի սպաննուած եւ տասնեակ մը ուրիշներ ալ վիրաւորուած են, Քիւրտերու յարձակման մը հետեւանքով քաղաքին նահանգապետարանին եւ Պաասի կեդրոնատեղիին դէմ: Մեռեալներէն երկուքը արդէն, կուսակցութեան անդամ էին: Յարձակողները, որոնց թիւը 1000 կը նկատուի, այս ձեւով կը բողոքեն զինուորներու հաւանական մեկնումին դէմ:

ԱՏՏԻՍ - ԱՊԱՊԱՅԻ արուարձանի մը մէջ, զինամթերքի պահեստանոցի մը պայթումը 800 հոգիի մահուան պատճառ եղած է, ըստ Կարմիր Խաչի վիճակագրութեան:

ՄԱՕ - ՑԷ - ԹՈՒՆԿԻ այրին անձնասպան եղած կ'ըլլայ Փեքինի բանտը, ուր կը մնար հսկողութեան տակ, ըստ Թայմ պարբերականին: 77 տարեկանին, Մաօ-Ցէ-Թունկի այրին ինքզինք կախեր է, Մայիսի վերջ: Տասը տարի առաջ մահուան դատապարտուած էր «մշակութային յեղափոխութեան» ընթացքին իր կատարած դերին պատճառաւ, 1983-ին մահապատիժը ցկեանս բանտարկութեան վերածուած էր:

ԻՏԱԼԱԿԱՆ «ԻԼ ՃԻՈՐՆՕ» օրաթերթին համաձայն Յովհ.-Պօղոս Բ.ի դէմ 1981, Մայիս 13-ի մահափորձը կատարուած է ՔԱ - ԿԷ - Պէ-ի հրահանգով: Թերթը կը գրէ թէ արձանագրութիւն մը ունի, պուլկար գաղտնի սպասարկութեանց կողմէ եղած եւ Սոֆիայի իր թղթակիցն ալ կ'աւելցնէ թէ արեւմտեան գաղտնի սպասարկութիւնները տեղեկացած էին շաբաթ մը առաջ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԱՆՈՐՈՇ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԱԲՆԱԿ ԳԻՒՂԵՐԸ

Ըստ երեւոյթին խորհրդային պահակազօրքերը «խաղեր» կը խաղան, որոնց հետեւանքով հայաբնակ գիւղերու բնակիչները միշտ անստոյգ եւ սպառնական վիճակի մէջ են: Այսպէս, Հադրութի շրջանի Դոլանլար գիւղը, ուր յանկարծ պահակազօրքը կը հեռանայ տեղը ձգելով ՕՄՈՆ-ականներուն: Հին Թաղլար 350 անասուն գողցած են եւ առեւանգած երեք հովիւ, մէկը հազիւ 14 տարեկան: Աւելի ուշ երկուքը վերադարձուած են, բայց ոչ՝ երրորդը: Կը կարծուի որ երրորդը չվերադարձնելուն պատճառն այն է, որ ճանչցած է առեւանգող եւ գողութիւն ընող Ազերիները:

Մոսկուայի հայ - ազերի բանակցութեանց իբրեւ հետեւանք 104 բանտարկեալներէն Շուշի տարուող 12-ը, առեւանգուած Շուռնուխէն, պէտք է վերադարձուէին, բայց Երեքշաբթի առտու (Յունիս 4) Հայաստան չէին հասած:

– Վրաստանի նախագահը՝ Զ. Գամսախուրդիա խստօրէն դատապարտած է խորհ. բանակի միջամտութիւնները հայ եւ հայաբնակ գիւղերը եւ իր միջնորդութիւնը առաջարկած Ազերիներու եւ Հայերու հարցին:

– Ղարաբաղէն տարուած պատանդները 250-300 կը գնահատուին, որոնց 100-ը վերադարձուած են:

– Գերագոյն Խորհուրդի Յունիս 3-ի նիստին, փարիզեան այցելութեան մասին զեկուցում կատարած են Լեւոն Տէր-Պետրոսեան եւ Հրանտ Բագրատեան: Պարզուած է նաեւ իրավիճակը, ինչ որ առիթ տուած է ելոյթներու: Սահմանադրական կուսակցութենէն՝ Աշոտ Նաւասարդեան խօսք առնելով, առաջարկած է որ յանուն իրենց ներկայացուցած կուսակցութեան, պատրաստուած ելոյթներ ունենան եւ մանաւանդ ինչ որ կուսակցութիւնները ունին ըսելիք, ըսեն Գերագոյն Խորհուրդի նիստին, ոչ թէ քննադատական յօդուածներ հրատարակեն թերթերու մէջ:

× Մոսկուա – Բաքու ճեպընթացին 12 մեռեալներուն մէջ երկու հայ կիներ կային: Ծանօթ է որ պայթում մը պատահած էր Տաղստան:

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՄԱՅԻՍ 29 ՅՈՒՆԻՍ 3)

ՄԱՅԻՍ 28

Երեւանի Հանրապետութեան հրապարակին վրայ ժողովրդական խանդավառութեամբ նշուած է Հայ պետականութեան հիմնադրութեան 73-րդ տարեդարձը: Ժամը 11-ին հրապարակին կեդրոնէն օդ բարձրացած է հսկայ օդապարիկ մը քաղաքին վրայ ծածանելով եռագոյն հսկայ պաստառ մը: Հրապարակին վրայ հնչած են ազատութեան, անկախութեան, յիշատակի երգեր, հանդէս եկած են բազմաթիւ խումբեր, ծանօթ արուեստագէտներ, արտասանողներ եւայլն:

Տօնակատարութիւններու աւարտին ներկայ բազմութեան խօսք ուղղած է Լեւոն Տէր - Պետրոսեան որ շնորհաւորելէ ետք անկախութեան տօնը, անդրադարձած է զայն նուաճելու դժուարութեան, հակառակ որ մարդ արարածը ազատ կը ծնի ու յետոյ աշխարհի օրէնքները ստրուկ կը դարձնեն զայն: Անկախութիւնը ան նկատած է միակ պայմանը որ կ'ապահովէ ամէն անհատի ու ժողովուրդի երջանկութիւնն ու բարօրութիւնը: Գերագոյն Խորհուրդի նախագահը իր ելոյթը աւարտած է ըսելով. «Հայ ժողովուրդը իրաւունք ունի երջանիկ լինելու եւ այդ իրաւունքը կ'ապացուցէ աշխարհին, կը ստիպի որ աշխարհը յարգի այդ իրաւունքը»:

Նախորդ օրը Կինոյի տան մէջ ալ տեղի ունեցած է հանդիսաւոր հաւաքոյթ մը, կազմակերպութեամբ Հ.Յ.Դ. Հայ Դատի Յանձնախումբին: Բացումը կատարած ու շնորհաւորական խօսք արտասանած է Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէին քաղաքական դիւանի ներկայացուցիչը Ռուբէն Յովսէփեան: Ներկաները վայրկեանի մը լռութեամբ յարգած են թշնամիին դէմ կռուելով ինկած հինգ երիտասարդներուն յիշատակը: Ապա ելոյթ ունեցած է Հ.Յ.Դ. բիւրոյի անդամ Հրաչ Տասնապետեան:

Կումայրիի մէջ, Տէրեան փողոցի Զօր. Անդրանիկի յուշարձանին առջեւ հաւաքուած բազմութեան ներկայացուած է պրոնզէ այն արձանախումբը ուր քանդակուած են՝ Սա. Զօրեան, Ք. Միքայէլեան, Ս. Զաւարեան, Ա. Մանուկեան, Դրօ, հայդուկապետեր՝ Աղբիւր Սերոբ, Նիկոլ Դուման, Սեւքարեցի Սաքօ, Գէորգ Չաւուշ, Գիւմրեցի Պետօ, Գ. Նժդեհ, Սմբատ Սպարապետ, Տիկին Սօսէ, Գէորգ Ե. Կաթողիկոս, Ս. Թէհլիրեան: Խօսք առած են Կումայրիի քաղաքային խորհուրդի նախագահ Կ. Համբարձումեան, Շիրակի թեմի առաջնորդ Գրիգորիս Եպիսկոպոս Բունիաթեան, Հ.Յ.Դ. բիւրոյի ներկայացուցիչ՝ Հ. Մարուխեան եւ ուրիշներ. ապա երկրաշարժէն աւերուած Ամենափրկիչ եկեղեցիին հրապարակին վրայ հակիրճ ելոյթ մը ունեցած է խմբավար Լորիս Ճգնաւորեան: Աննպաստ օդին պատճառով յետաձգուած է ծրագրուած համերգը:

Նոյն առիթով ընդունելութիւն մը կատարուած է Մոսկուայի Հայաստանի մշտական ներկայացուցչութեան մէջ. Ներկայ գտնուած են դիւանագիտական դեկավարներ, կարգ մը արտասահմանեան երկիրներու դեսպաններ, միութենական հանրապետութիւններու ներկայացուցիչներ: Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդին մշտական ներկայացուցիչ՝ Ֆելիքս Մամիկոնեանի հակիրճ խօսքէն ետք, նուագած են Հայաստանի Երգահաններու Միութեան Մոսկուայի մենակային երգչախումբը ու կարգ մը արուեստագէտներ:

Նոյն օրուան նշումին նուիրուած է Երեւանի Նկարիչներու տան մէջ բացուած գարնանային ցուցահանդէսը որ քանի մը տասնեակ աշխատանք ցուցադրուած է:

**

Անկախութեան օրուան առթիւ Լիթուանիայի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահը՝ Վ. Լանտսպերկիս շնորհաւորական հեռագիր մը ղրկած է Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի, զօրակցութիւն յայտնելով Հայաստանի իղձերուն իրականացումին համար մղուող խաղաղ պայքարին:

Իսկ Վիլնիուսի Արուեստի աշխատանքներու պալատին մէջ երեկոյթով մը նշուած է Մայիս 28-ը: Ներկայ եղած են տեղացիներ, ներկայացուցիչներ, մշակոյթի գործիչներ, Վիլնիուսի ապրող Հայեր: Հայաստանի ներկային մասին տեսերիզի մը ցուցադրումէն ետք ելոյթ ունեցած են հայ եւ լիթուանացի արուեստագէտներ: Հայաստանի անկախութեան օրուան նուիրուած ցուցահանդէս մըն ալ բացուած է Լիթուանիայի Ազգ. գրադարանին մէջ:

**

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»Ի ՆՈՐ ՏՆՕՐԷՆԸ

Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդին որոշումով Գէորգ Յովհաննիսեան Պետական լրատուական գործակալութեան տնօրէն նշանակուած է Արտակ Վարդազարեանի տեղ: Նոր տնօրէնը որ 1973-ին աւարտած է Երեւանի համալսարանին բանասիրական ճիւղը, 1988-էն քարտուղարի օգնական եղած է Հայաստանի Համայնավար Կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէին: Ան հեղինակ է շարք մը գիրքերու եւ ստորագրած է յօդուածներ, հարցազրոյցներ: Գէորգ Յովհաննիսեան 41 տարեկան է:

**

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ՔԱՐՏՈՒՂԱՐԸ

Տեղի ունեցած է Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէին ընդհանուր ժողովը. հրաժարեալ Ս. Պօղոսեանի փոխարէն Ա. քարտուղար ընտրուած է Արամ Սարգսեան: 42 տարեկան, նոր քարտուղարը կուսակցութեան անդամ է 1971-էն ի վեր: Ռուսական գրականութեան դասախօս է:

**

Ռ. ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆԻ ՄԱՀԸ

Երեւանի մէջ մահացած է ժողովրդական երգերու ծանօթ վարպետ Ռաֆֆի Յովհաննիսեան: Ան ուսումը կատարելով Սեւանի շրջանի Լճաշէն գիւղը, մասնակցած էր հեռատեսիլի եւ ձայնասփիւռի Արամ Մերանգուլեան ժողովրդական նուագարաններու խումբին: Սիրուած արուեստագէտ մըն էր նաեւ Սփիւռքի մէջ:

**

ԼԵՆԻՆԳՐԱԴՑԻ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Լենինգրադի մտաւորականութեան հանրային - քաղաքական «Լենինգրադսկայա Տրիբունա» կազմակերպութիւնը յայտարարութիւն մը հրապարակած է, որով դատապարտած է Հայ ժողովուրդին դէմ պետական մակարդակի անօրինական գործողութիւնները: Յայտարարութեամբ կը պահանջուի հետաքննել անօրինականութիւնները եւ արդիւնքները հրապարակել. կը պահանջուի նաեւ տեղահանուածները վերադարձնել եւ Արցախի հարցը հրապարակային քննարկման ենթարկել:

ԵՕԹԱՆԱՍՈՒՆԱՄԵԱԿ ՀԱՒՈՒԸՐՏ ԳԱՐԱԿԷՕԶԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ
1921 - 1991

ԲԻՒԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

Միհրան Գարակէօզեան յարմար գտած էր իր Հաստատութեան համար նախ Ֆրանսայի ընդհանուր տնօրէն մը նշանակել: Անյաջող փորձէ մը ետք, 1925-էն 1927, այդ տնօրէնութիւնը կը վստահուէր Նուպար Դուրիթեանին, որ ցարդ զբաղած էր Հաստատութեան միմիայն մատակարարական բաժինով: Իսկ մայրը Արուսեակ պիտի չդադրէր կատարելէ մինչեւ վերջ իր գործօն մայրիկութեան դերը, զոր ստանձնած էր ամուսնոյն քովն ի վեր Պոլիս՝ 1921-ին եւ շարունակեց Ֆրանսա, ըլլալով նաեւ անոր իմաստուն խորհրդատուն: Սաները միշտ շատ կապուած մնացին «մայրիկ»ին: Իսկ Անահիտը Լա Կոտինիէռի շրջանին զբաղած էր իր զաւակներով. աւելի ուշ էր՝ 1936-էն սկսեալ որ աշխատակիցն եղաւ իր ամուսնոյն, մինչեւ իրենց հանգստեան կոչումը, 1973-ին:

1925-ի աշնան, Ն. Դուրիթեան, շրջելով Յունաստանի մէջ հաստատուած Նիր-Իսթ-Րիլիըֆի որբանոցները, անոնցմէ կ'ընտրէ 28 նոր սաներ: Հ. Գ. Դպրոցին համար նաեւ պաշտօնի կը կոչէ նոր անձնակազմ, որոնց կարգին ուսուցիչ Վահրամ Թաթուլ:

Այնուհետեւ գրեթէ ամէն ամառնային արձակուրդին՝ Լա Կոտինիէռ կ'այցելէ բարերար Գարակէօզեան ընտանիքը, ուր անուշիկ Լէյլան կ'ուրախանայ իր «եղբայրները» ողջունելով:

1926-ի Դեկտեմբերին պետական կրթական քննիչը այցելելով Հ. Գ. Դպրոցը, ապօրինի կը գտնէ ուսուցման ծրագիրն ու եղանակը, որոնք հիմնուած էին Կ. Պոլսոյ վարժարաններու օրինակին վրայ: Յետ բանակցութեանց կը նշանակուի կրթական իշխանութեանց կողմէ Ֆրանսացի ուսուցիչ – ուսուցչուհի զոյգ մը, որ սկսեալ 1927-էն մինչեւ Հաստատութեան գոցուիլը 1936-ին պիտի պաշտօնավարէին: Այս զոյգը կը կիրարկէ ամբողջական Ֆրանսական նախակրթարաններու պետական ծրագիրը, առաւօտուան ժամը 9-էն մինչեւ 4.12: Ժամը 5-էն 6.12 էր միայն որ երկու պահ հայերէն դասաւանդելու հնարաւորութիւն պիտի ըլլար:

1929 տարին կ'ըլլայ Հաւուըրտ Գարակէօզեան Դպրոցի բարեյաջող ընթացքին բարձրագոյն լուսակամարը, ընդլայնուած ուսման-ծրագիրով եւ յաւելեալ կրթական անձնակազմով: Ու Ֆրանսայի մէջ բարգաւաճող հայ գաղութէն եւս 22 նոր սաներ կ'ընդունուին: Ընդհանուր ուսանողութեան թիւը բարձրացնելով 112-ի:

Տարիներու ընթացքին նախակրթարանի շրջանը աւարտող եւ զանազան արհեստաւորներու մօտ իբր աշակերտ տեղաւորուող սաներու թիւը կ'աւելնայ: Ասոնց կարեւոր մէկ թիւը Փարիզ եւ շրջակայքը գտնուելուն հարկ կը տեսնուի վերահսկիչ մը նշանակել, պաշտօն տալով իրեն կապ պահել այդ աշակերտներուն հետ, օգնել իրենց բարոյապէս եւ նիւթապէս մինչեւ ինքնաբաւ դառնալնին եւ պարբերաբար հաւաքել զիրենք ճաշասեղանի մը շուրջ:

Եւ զարգացող կրթական գործին իբր բարենշան գնահատութիւն՝ Ֆրանսական կառավարութիւնը կը պատուէ բարերար Միհրան Գարակէօզեանը «Լեժիոն տ'Օնէօր»ի «Շըվալիէ» շքանշանով, շնորհուած՝ Նիւ-Եորքի մէջ Ֆրանսական հիւպատոսի ձեռքով:

1930 Յունիսին, Հ. Գ. Դպրոցը իր սաներէն երկու հոգի «փորձի համար» կը ներկայացնէ Ֆրանսական պաշտօնական քննութեանց, եւ անոնք յաջողելով կը ստանան «նախակրթական վկայագիր»ը, իբր Դպրոցին առաջին սաները՝ արժանացած այդ վկայագրի: Դպրոցը լման ընթացքի մէջ է – մշակոյթ, տօնական հանդէսներ, հիւր մտաւորականներ, գեղարուեստ զբօսանք, անտառի վայրի որս:

Սակայն վրայ կը հասնի Ամերիկայի մէջ 1929-ին սկսած տնտեսական «տէփրէշըն»ի հետեւանքով ընդհանուր աշխարհի մէջ դրամական տագնապի աւելծումը, նաեւ Ֆրանսայի մէջ անոր անդրադարձը: Ու տոլարի 25-էն 15 Ֆրանք արժէզրկումովը՝ ծանրապէս կը նուազի նաեւ Հ. Գ. Դպրոցի տարեկան պիւտճէն: Ու ծախքերը թեթեւցնելու համար՝ Դպրոցը կը սկսի ամառները 50-60 սաներ ղրկել իրենց ծնողքի կամ ազգականներու մօտ: Ապա Նիւ-Եորքէն խնամակալ մարմնին հրահանգով՝ ծախքերու նոր կրճատումներ կը կատարուին, ու տարուէ տարի սաներու թիւն ալ կը պակսեցուի, 94-ի, 85-ի, 70-ի, եւ 1932 տարին՝ 59-ի:

Բարերար Միհրան Գարակէօզեան եւս իր վաճառականական ու ճարտարարուեստի գործերուն մէջ, Ամերիկա եւ արտասահման մինչեւ Չինաստան, մեծ անկումներ կրելով, իր մտահոգութիւնները թեթեւցնելու համար, իր իսկ թելադրութեամբ՝ Հ. Գ. Հիմնարկութեան կեդրոնական վարչութեան նախագահութիւնը կը փոխանցէ իր աղջկան Օր. Լէյլա Գարակէօզեանի, 1933-ին, պահելով հանդերձ իր հետաքրքրութիւնը մեծ բարեսիրութեան հանդէպ:

Ցաջորդաբար, 1934 տարուան սկիզբները, Նիր-Իսթ-Ֆաունտէյշընի վարիչները կ'առաջարկեն Միհրան Գարակէօզեանի՝ Հ. Գ. Դպրոցը փոխադրել Լիբանան, նախկին իրենց Ն.-Ի. Րիլիըֆի Որբանոց Անթիլիասի կալուածին մէջ, ուր հաստատուած էր Կիլիկիոյ Հայոց Կաթողիկոսութիւնը եւ Դպրեվանքը 1930-էն ի վեր: Այս մասին Միհրան Գարակէօզեան կը գրէ Նուպար Դուրիթեանի՝ 1934 Մայիսին: Եւ կարծիքներու փոխանակութենէ ետք, ամառը Գարակէօզեան ընտանիքը Փարիզի մէջ տեսակցութեան կու գայ Ն. Դուրիթեանի հետ:

Արդ, Յունիս – Յուլիս ամիսներուն էր որ տնօրէն Նուպար Դուրիթեան եկաւ Լիբանան, Անթիլիասի մէջ երկար տեսակցութիւններ ունեցաւ Բաբգէն Ա. Կաթողիկոսին հետ, ի հարկին՝ միասնաբար պահելու համար Անթիլիասի մէջ Հ. Գ. Դպրոցը եւ Կիլիկեան Կաթողիկոսութեան Դպրեվանքը... Սակայն ուսումնասիրելով ընդհանուր կացութիւնը եւ բացայայտ կերպով տեսնելով այդպիսի միացեալ հաստատութեանց պահպանութեան անգործնական ծրագիրը, մանաւանդ Բաբգէն Կաթողիկոսի հաստատ որոշումը իմանալով՝ թէ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը եւ Միաբանութիւնը իրե՛նք կ'ուզէին Անթիլիասի կալուածին «վարձակալ»ի փոխարէն «կալուածատէր»ի վիճակին դառնալը՝ Ն.-Ի. Ֆաունտէյշընի պահանջած գումարը հայթայթելով, նրկատելով նաեւ որ ամառուան ամիսներուն՝ Լիբանանի ծովեզերեայ Անթիլիասի օդը ճնշիչ ըլլալով՝ անհրաժեշտ էր Լեռնալիբանանի մէջ եւս Հ. Գ. Դպրոցի համար ամարանոց – կալուած մը ունենալ... Այսպիսի նկատումներով՝ Նուպար Դուրիթեան Գարակէօզեան բարերարներուն կը տեղեկագրէր թէ Ն.-Ի. Ֆաունտէյշընի առաջարկութիւնը իրագործել խոհեմութիւն պիտի չըլլար: (Բ. Ե. «Ժամանակակից Պատմութիւն Կաթողիկոսութեան Հայոց Կիլիկիոյ, 1914 – 72», էջ 447):

Այդ անորոշ կացութեան մէջ կը պատահէր Դպրոցի կեդրոնական դղեակ – շէնքին մեծ հրդեհը, 1934 Նոյեմբեր 17-ին: Տնօրէն Ն. Դուրիթեան, որ պաշտօնով մը Փարիզ կը գտնուէր, աղէտը իմանալուն՝ առաջին շոգեկառքով կը փութայ Լա Կոտինիէռ, անհով տեսնելու համար դղեակին ամբողջ «մոխրացումը», բարեբախտաբար առանց որեւէ կեանքի կորուստի:

Ամէն կողմերէ ցաւակցական հեռագիրներ ու թուղթեր ափսոսանք ու յոյս կը մաղթեն: Հայ մամուլը արձագանգ կու տայ մեծ աղէտին: «Յառաջ» թերթի թղթակցութիւնը կ'եզրակացնէ – «Շէնքը կործանած է, բայց գործը կը շարունակուի»:

Արդ, տնօրէն ու կեդրոնական խնամակալութիւն հարկ էր լուծէին հրդեհի հետեւանքով ծագած նո՛ր հարցերը: Նախ, սաները կը տեղաւորուին առժամեայ շէնքերու մէջ: Ապա կը հետապնդուի ապահովագրեալ վնասուց հատուցումը: Նախորդ տարիներուն եւս փոքր հրդեհներ պատահած էին –1930 Յունուար 2-ին, 1933-ի Մարտին ու դարձեալ Օգոստոսին– ուստի շէնքերը ապահովագրուած էին վեց միլիոն Ֆրանքի, իսկ գոյքը՝ 400,000ի: Հետեւաբար՝ երկար բանակցութիւններէ ետք՝ ապահովագրութեան ընկերութիւնը կը համաձայնի հատուցանել 5,454,000 Ֆրանք..., սակայն մինչեւ պաշտօնական գործողութիւնները լրացուին՝ ամիսներ կ'անցնին, եւ վճարումը կը կատարուի Յունիս 5-ին, 1934: Եւ այդ գումարէն ծախսուած ըլլալով 467,000 զանազան գործառնութեանց համար, մնացած գումարը՝ 4,987,000 Ֆրանք կը փոխանցուի Նիւ-Եորքի Կեդրոնական Վարչութեան, օրուան սակով 160,000 տոլար:

Կը մնար մեծ հարցը –Դպրոցը փոխադրել այլուր, թերեւս Մարսէյլի մօտ վայր մը: Իսկ Պէյրութի Ամերիկեան Համալսարանի նախագահ Պայարտ Տաճ երբ Ամերիկա կ'այցելէ, Միհրան Գարակէօզեանին կ'առաջարկէ Հաստատութիւնը փոխադրել Լիբանանի հարաւային ծովեզերեայ Սայտայի մօտ բլրային վայրը լքուած շէնք մը ամերիկեան միսիոնարութեան:

Սակայն կարելիութիւնները քննելէ ետք, կեդրոնի խնամակալ մարմինը կ'որոշէ հրաժարիլ նեփական դպրոց պահելու գործէ, քանի որ ցեղասպանութենէն վերապրած որբերու սերունդը այլեւս չափահաս դարձած՝ կեանքի ասպարէզին մտած էին: Եւ փոխարէնը՝ Հաւուըրտ Գարակէօզեան մարդասիրական Հաստատութեան գործունէութիւնները շարունակել Միջին Արեւելքի մէջ –Յունաստան, Լիբանան եւ Սուրիա, մասնաւորապէս վերակազմուած հայ գաղութներու օգնութեան ծրագրով, ժողովրդային առողջապահական գործերու, մանուկներու խնամքին, ընկերային ծառայութեանց եւ ազգային ինքնապահպանութեան բազմապիսի նախաձեռնութիւններով:

Հետեւաբար լուծարքի կ'ենթարկուի Լա Կոտինիէռի Հ. Գ. Դպրոցը: Կալուածը առեն մը՝ պետական կարգադրութեամբ՝ Սպանիայէն գաղթականներու ապաստան ծառայելէ ետք, 1936-ին խնամակալութիւնը զայն ծախու կը հանէ: Միակ հետաքրքրուողը կ'ըլլայ «Անտառներու, փայտի ու տախտակի Ընկերութիւնը», որ սակայն կ'առաջարկէ վճարել միայն 100,000 Ֆրանք... Եւ ամիսներ տեւող բանակցութիւններէ ետք՝ գինը կը բարձրացնէ 135,000 Ֆրանքի: Եւ այդ չնչին գումարով հսկայ կալուածը միայն իր անտառային փայտի գինովը կը ծախուի, 1936 Սեպտեմբերին, օրուան սակով 4,500 տոլար: Ապա նաեւ մնացած կահ-կարասիները, կենդանիները, նաեւ մօտակայ գիւղի մէջ բնակարանի վաճառումներէն կը գոյանայ շուրջ 100,000 Ֆրանք եւս, 3000 տոլար:

Նոյն ամառը Գարակէօզեան բարերար Տիկին Նուպար եւ Անահիտ Դուրիթեան կը փոխադրուին Փարիզ, վարձու առժամեայ բնակարան մը:

Նոյն ամառը գարակէօզեան բարերար ընտանիքը վերջին այցելութիւնը կու տան տասնեակ տարիներու յիշատակներով լի հաստատութեան:

1939-ին, Համաշխարհային Բ. Պատերազմի պայթումին, Հ. Գ. Դպրոցի նախկին սաներէն 44 երիտասարդներ Ֆրանսական բանակի մէջ զինուորական ծառայութեան կը կոչուին:

Ու տարիներ ետք, Ֆրանսայի մէջ խումբ մը նախկին սաներ ուխտի կ'երթան Լա Կոտինիէռ, հրկիզուած իրենց դղեակին դեռ կանգուն մնացած կմախքային պատերու շուքին տակ վերապրելու իրենց պատանութեան երջանիկ օրերը...:

Գ.– ՀԱՒՈՒԸՐՏ ԳԱՐԱԿԷՕԶԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԻ ԳՈՐԾԸ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ, 1937-ԻՆ

Լա Կոտինիէռի դպրոցին փակումէն ետք, Հաւուըրտ Գարակէօզեան Յիշատակի Հիմնարկին (Howard Karagheusian Commemorative Corporation) գործունէութեան դաշտը Յունաստանի, Լիբանանի ու Սուրիոյ մէջ այնքան ընդարձակ է, որ կարելի չէ զանոնք ներկայացնել մէկ կեդրոնական շրջանակով:

Տարածուն այդ գործունէութեան եռուն մղիչ ուժն է այս անգամ Լէյլա Գարակէօզեան, որ մեծ հրդեհէն ետք առաջադրուած բազում ծրագիրներու մէջէն կը նախընտրէ Յունաստանի հայ գաղութին մէջ սկսիլ մանկախնամ առողջապահական գործ մը:

Հետեւաբար՝ կ'որոշուի որ Նուպար եւ Անահիտ Դուրիթեան Յունաստան երթան ու քննեն այնտեղ կատարուելիք գործին կարելիութիւնները: Եւ անոնք 1936 Հոկտեմբերին՝ կ'երթան Աթէնք, ուր ամսուան մը ընթացքին կը քննեն կացութիւնը, ապա եւ կ'երթան հիւսիսի կեդրոն քաղաք Սելանիկ՝ նոյն նպատակով: Եւ իրենց երկար տեղեկագրին մէջ կեդրոնի խնամակալ մարմնին կը ներկայացնեն իրենց դատումները:

- Մայրաքաղաք Աթէնքի եւ շրջակայ արուարձաններուն մէջ - Տէրքոթի, Գոկինիա, Սինկրու, Կիրադմա եւ այլ - կայ րին 22–25 հազար Հայեր. նոյնպէս Սելանիկի շրջանին՝ 8–10 հազար Հայեր, գաղթականական խեղճ վիճակի մէջ, փայտաշէն թիթեղապատ անապահով խրճիթներու մէջ:

- Այս գաղթակայաններուն մէջ կազմակերպուած միակ ազգային ձեռնարկներն են մանկապարտէզ - նախակրթարաններ տարբեր - տարբեր վարչութեանց ենթակայ - Հայոց Ազգային Առաջնորդարան, Հայ Աւետարանական Եկեղեցի, Հայ Կաթոլիկ Եկեղեցի, Հ. Բ. Ը. Միութիւն, Հայ Օգնութեան Միութիւն եւ ուրիշներ, ընդհանրապէս այս կամ միւս կուսակցական կապերով, եւ իրենց մէջ կը տիրէ գործակցութեան տեղ մրցակցութեան ու պայքարի ոգին, երբեմն իսկ թշնամական կեցուածք:

- Յունական կառավարութիւնը հայկական այդ արուարձանները կը նկատէ առժամեայ կայաններ, եւ ընդհանրապէս անտարբեր է անոնց քաղաքացիական բարելաւութեան հանդէպ:

– Տեղւոյն Հայ ազգային իշխանութիւնները եւ կրթական վարչութիւնները համաձայնին որ գաղթակայաններու մէջ մարդասիրական օգնութեան գործերը պէտք տարուին՝ գլխաւորապէս առողջապահական ձեռնարկներու ուղղութեամբ - մանուկներու խնամք, աչքի, ականջի, կոկորդի, կուրծքի հիւանդութեանց դարմանատուներ եւ այլ ընկերային ծառայութիւններ:

Ու Փարիզ վերադարձին, Նուպար Դուրիթեան կը կանչուի Նիւ - Եորք, 1937 Փետրուարին, խորհրդակցելու համար հիմնարկի բարերարներ՝ Միհրան եւ Լէյլա Գարակէօզեանի հետ: Եւ այնտեղ երկար - երեք շաբաթներու միջոցին, միասնաբար վերաքննելով առաջադրութիւնները վերջնականապէս կ'որոշուի Յունաստանի մէջ սկսիլ «Մանկանց Առողջապահութեան ու Բարեկեցութեան Գործը» (Children's Health and Welfare Work) տեղւոյն հայ դպրոցներու շրջանակին մէջ:

Ու Նուպարի Փարիզ վերադարձին, ընտանեկան այդ նոր որոշումին համաձայն, Անահիտ կը սկսի, 1937 Մայիսին, աշակերտիլ «Ընկերային Ծառայութեանց» խիտ դասընթացքի մը, նախապատրաստուելով յառաջիկայ պատասխանատուութեանց: Ապա Նուպար եւ Անահիտ Փարիզի մէջ իրենց ընտանեկան գործերը վերամփոփելով կ'երթան Յունաստան, Հոկտեմբերին, Փարիզի մէջ ձգելով իրենց երկու մանչ զաւակները, 11 եւ 9 տարեկան, բարի խնամքին տակ՝ Նուպարի մօրը:

Աթէնքի մէջ Նուպար անմիջապէս յարաբերութիւններ կը հաստատէ Հ. Բ. Ը. Միութեան տեղւոյն Շրջանային Յանձնաժողովին հետ, որուն Նիւ - Եորքի կեդրոնական Վարչութեան մէջ Գանձապահի պաշտօն վարած էր բարերար Միհրան Գարակէօզեան –նաեւ Նիր – Իսթ Ֆաունտէյշընի Աթէնքի Գրասենեակին հետ:

Իրենց առաջին գործը կ'ըլլայ պետական արտօնութիւն ապահովել Գարակէօզեան Հիմնարկի գործունէութեան համար: Եւ ամերիկեան Near East Foundation-ի վարիչ Mr. Laird Archer-ի յանձնարարութեամբ՝ իրենց փաստաբան Mr. Michaelides Scourzos-ի միջոցով Նուպար դիմում կը կատարէ յունական կառավարութեան, 1937 Դեկտեմբեր 2-ին: Եւ նոյն ամսուան 15-ին՝ տեսակցութեան կը կանչուի «Ընկերային Առողջապահութեան Վերահսկիչ» պաշտօնեային հետ, յետոյ նաեւ «Ընդհանուր Առողջապահութեան Տնօրէն» Տոքթոր Ստեֆանոսին հետ: Եւ բառ յանձնարարութեանց՝ կը ներկայացնէ նոր դիմումնագիր մը, 1938 Յունուար 28-ին, «Յունաստանի Կրթական Նախարարութեան», որով կը ծանուցանէ Հ. Գ. Յ. Հիմնարկին «անկախ» հանգամանքը անձ-

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՀԵԼԻՈՊՈԼՍՈՅ Յուսարեր ակումբին մէջ Մարտ 21-ին տօնուած է Մայրերու Օրը: Հայ կարիքի խաչի կազմակերպած ատանդական նշումը բացուած է Սօսէ Պայրամեանի կողմէ, ապա դասախօսած է Լիբանանէն Շաքէ Յովակիմեան, ծանրանալով հայ կնոջ կատարած պատմական դերին ու ներկայի պարտաւորութիւններուն վրայ: Հանդէսը փակուած է հիւրասիրութեամբ մը:

**

ՊԷՅՐՈՒԹԻ «Համազգային»ի կազմակերպութեամբ Մայիս 5, Կիրակի օր Ճեմարանի Վասպուրական սրահին մէջ տեղի ունեցած է Սօսի Մինասեանի երգահանդէսը: Յայտագիրը բաղկացած էր եւրոպական եւ հայ երգահաններու-Հէնտըլ, Սքարլաթի, Վիվալտի, Պիզէ, Ռաւէլի, Կոմիտաս, Հ. Պէրպէրեան, Բ. Կանաչեան, Ե. Միրզոյեան, Միհրապեան - գործերէն: Երգչուհիին դաշնակով ընկերացած է Անժելա Խրարչեան:

**

ԼԻԲԱՆԱՆԻ հայութեան կեանքին ու ընկերային կառոյցներուն ծանօթանալու նպատակով Պէյրութ այցելած է Սփիւռքի հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէի նախագահը՝ Հրաչիկ Սիմոնեան: Մայիս 11-ին ան այցելած է ԼՕԽ-ի կեդրոնը, Համազգայինի Ճեմարանը, Ծերանոց, Կուրանոց ու «Շանթ» մշակութային կեդրոնը: Յաջորդ օրը իրեն ի պատիւ սարքուած ԼՕԽ-ի ճաշէն ետք ան այցելութիւն մը տուած է Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին:

**

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Յակոբ Տէր - Մելքոնեան սրահին մէջ Մայիս 12, Կիրակի օր, նշուած է ՀՕՄ-ի 80-ամեակը եւ ԼՕԽ-ի 60-ամեակը: Հանդիսութիւնը հովանաւորած է Լիբանանի հանրապետութեան նախագահը ու զինքը ներկայացուցած է կինը Մոնա Հրաուի: Ներկայ եղած են կրօնական ու քաղաքական անձնաւորութիւններ, ինչպէս նաեւ Սփիւռքի հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէի նախագահը Հ. Սիմոնեան: Քնար Ֆուճուրեանի բացման խօսքէն ետք բանախօսած են Կարօ Յովհաննէսեան եւ Յակոբ Բագրատունի (արաբերէն) յատկապէս շեշտելով վերջին տարիներուն ԼՕԽ-ի վիճակած դժուարին գործը Լիբանանի տագնապի շրջանին: Հ.Օ.Մ.-ի կողմէ խօսք առած է Տիգի Թոփիկեան եւ կոչ ուղղած աննահանջ գործը շարունակելու: Կատարուած է նաեւ գեղարուեստական բաժին մը որուն աւարտին Մոնա Հրաուի նախագահին կողմէ ողջունած է ԼՕԽ-ի գործունէութիւնը ու գալն պատուած Մայրիներու Սպայի կարգի շքանշանով: Փակման խօսքը արտասանած է Լիբանանի առաջնորդ Արամ Արք. Քէշիշեան:

ՀՈՂՎՈՐՏԻՔ

ԼԻՈՆ

ԿՈՐՈՒՍՏ ՄԸ ԵՒՍ՝ ՆԱԶԱՐԷԹ ՍԱՆՃԵԱՆ

Մայիս 28-ին հողին յանձնեցինք Լիոնի հայ ծանօթ անձնաւորութիւն մը եւս՝ Նազարէթ Սանճեանը, մէկը՝ մարաշցի ծանօթ ընտանիքին անդամներէն: Մահացաւ 76 տարեկանին:

Սգակիր ազգականներու եւ բարեկամներու հոծ բազմութիւն մը, Լիոնի եկեղեցիներէն Սէն - Մորիսի մէջ, բերաւ իր յարգանքը անձի մը՝ որ երկար տարիներ ծառայած էր համայնքին, ընդհանրապէս առանց աղմուկի, բայց արդիւնաւէտ կերպով եւ ազրայրաբար, կէտ մը՝ զոր մասնաւորապէս շեշտեց Գրիգոր Եպիսկոպոս Կապրոյեան իր խօսքին մէջ, յետ արարողութեան:

Եպիսկոպոսը կատարեց յուղարկաւորութիւնը, մատոյց պատարագ, շրջապատուած Լեւոնեան եւ Մալճեան վարդապետներէ եւ Հայր Սանճեանէ, եղբայրը հանգուցեալին: Երգչախումբին մէջն էին համայնքին ծանօթ երկու խմբավարներ՝ Յակոբ Աբրահամեան եւ Մարթէն Օֆլազ՝ որոնք, կը կարծենք, կրցան լաւ գաղափար մը տալ ներկայ օտարներուն մեր ժամերգութեան մասին: Ներկայ էր նաեւ Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեան, որ աղօթեց միասնաբար:

Նազարէթ Սանճեան, դրեթէ սկիզբէն իսկ, նախագահ էր շրջանին հայ կաթողիկէ համայնքային կազմակերպութեան՝ ուր իր բացակայութիւնը զգալի պիտի ըլլայ: Կը պատկանէր այն սերունդին՝ որ, մանուկ, եկաւ Ֆրանսա իր ծնողաց հետ, ապրեցաւ գաղթականութեան դժուար սկիզբը, վարժուեցաւ տեղական բարքերուն եւ շնորհիւ յամառ ճիգերու, կրցաւ իրեն լաւ դիրք մը ապահովել առեւտրական ասպարէզին մէջ:

Իր անձնական յաջողութիւնը չհեռացուց զինքը իր ծնողաց համայնքէն, անոր աւանդութիւններէն: Ընդհակառակը, իր կնոջ հետ, ծառայեց անոնց, խրախուսեց իր համայնքը. օգտակար ալ հանդիսացաւ, զանազան առիթներով, նոյնիսկ Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ ձեռնարկներուն ալ:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱՄԱՅՐ

Հեղինակ՝ ԹԱՄԱՐ ՏԱՍՆԱՊԵՏԵԱՆ

Անթիլիաս, 1991

ԱՆԻԻ ԿԱԹՈՂԻԿԷԻՆ ԵՒ ԳՈԹԱԿԱՆ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋԵՒ ԿԱՊԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԳՈՅՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԱԿԱՆԸ

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ԿԱՐԴԱՑՈՒԱԾ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ ՓՐՈՖԷՍԷՕՐ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆԻ ԿՈՂՄԷ ԻՐ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

Ապահով գիտենք որ Գագիկի եւ իր կնոջ Կատրամիդէի կառուցած Անիի կաթողիկէն 1001 թուականին կը պատկանի, իսկ գոթական ամենահին կառուցածքները ԺԲ. դարէն վերջ մտած են ճարտարապետութեան պատմութեան մէջ. Saint-Denis (1140 թ.) ուր թաղուած է մեր Լեւոն Ե. թագաւորը, N. D. de Paris (1183 թ.), Reims (1121 - 23):

Այս ժամանակաշրջանին, աւելի ճիշդ 1096-էն մինչեւ 1270, տեղի ունեցած են 8 խաչակրութիւններ, որոնց մասնակցած են Եւրոպայի ամէնէն ականաւոր անձնաւորութիւնները. ազնուապետներ, մասնագէտներ եւ ճարտարապետներ. պատերազմիկները Հայաստանէն չեն անցած, բայց մասնագէտները եւ ճարտարապետները ապահովաբար անցած են հազար ու մէկ եկեղեցի ունեցող Անիէն, այցելած են Կաթողիկէն եւ գայն դիտած մասնագէտի աչքով: Նախ քան եզրակացութեան յանգիլը, օգտակար կը սեպեմ համառօտ ակնարկ մը տալ գոթական ոճին:

Գոթական ճարտարապետութիւնը իր որոշ առանձնայատկութիւններով կը զանազանուի ճարտարապետական միւս ոճերէն, նամանաւանդ «ռոմանական»էն, սակայն այդ ոճին շատ մօտ ըլլալուն կարելի է նկատել անոր շարունակութիւնը:

Այս բնորոշիչ նշաններուն մէկ մասը զուտ ձեւական զարդի եւ ճաշակի արտայայտութիւններ են, ինչպէս՝ սիւնախուրձերը (piliers à faisceaux) - որոնք աւելի մտապատկերային (conceptuel) են քան իրական-, երկերանգութիւնը (bichromatisme), խաչաձեւ կամարները (voûtes croisées): Գոթական եկեղեցիներ կան որոնք փայտով ծածկուած են (Ֆրանչեսքեանները) եւ կամ երկրաչափական բարդ եւ այլազան ձեւեր ունեցող մակերեսներով. ուշ շրջանի գոթական եկեղեցիներուն մէջ կան վարդաձեւ կլոր պատուհաններ (rosaces):

Իսկ միւսները, հիմնական եւ սկզբունքի երեւոյթ ունին, ինչպէս՝ սուր կամարը (ogives), մագլցող կամարները (arcs boutants), բրգաձեւ զարդասիւները (flêches, clochettes), որմնայեցերը (contreforts), հակազդեցութեան սկզբունքը (principe de la réaction) եւ համագործակցութեան սկզբունքը (principe de la collaboration):

Գոթական ոճէ յուշարձանի մէջ յիշեալ այդ բոլոր յատկանիշները միշտ ներկայ չեն, բայց սուր կամարին եւ կամարներու համագործակցութեան տուութիւնը հիմնական բնոյթ կը կրէ: Գոթական ճարտարապետութիւնը տարածուած է Եւրոպայի մէջ ԺԲ. եւ ԺԳ. դարերուն, մասնաւորապէս Գաղղիոյ, Գերմանիոյ, Անգլիոյ, Սպանիոյ եւ Իտալիոյ մէջ:

Իմ տեսակէտը բացատրելու համար, անհրաժեշտ է անդրադառնալ բնութեան մի քանի օրէնքներու մասին. մասնաւորապէս՝ ճնշման գիծի ծանօթութեան, կամարի քարերուն իրերօգնութեան եւ գործակցութեան դրութեան - ըստ որու՝ վերի քարերը իրենց ծանրութիւնը կը փոխադրեն դէպի գիրենք բռնող պատերը - եւ նայելու թէ ի՞նչ պայմաններով պատերը կրնան դիմանալ:

Բնութեան այս գաղտնիքները հին շինարարները հասկցած էին մասամբ բնազդով, մասամբ ալ փորձառութեամբ, եւ կարողացած են կառուցանել հրաշալեղ կոթողներ որոնք յաղթած են բնութեան ժլատ օրէնքներուն եւ լայն ճամբայ բացած՝ իրենց ապագայ երեւակայութեան:

Այսօր գիտութիւնը այդ գաղտնիքները լաւ ուսումնասիրած է եւ գիտէ թէ ինչպէս պէտք է գործածել բնութեան մարմինները եւ օրէնքները: Սուր կամարը եւ կամարներու համագործակցութիւնը մեծ դեր ունեցած են բնութեան դէմ մարդուն մղած պայքարին մէջ, եւ անիկա իր կամքին համաձայն գործածելով ու - գրեթէ - ուղարկուելով այդ ճնշումներու գիծը, զայն բանի կերպով արգելափակած է նեղ սիւներու եւ պատերու մէջ:

Հայ ճարտարապետ քարագործը ըմբռնած է սուր կամարը եւ օգտագործած է անոր յատկութիւնները Անիի կաթողիկէին կառուցման մէջ: Գրեթէ երկու դար վերջ այդ սկզբունքը օգտագործուած է գոթական ճարտարապետներէն:

Հայաստանէն խաչակիրներու անցքը իր օգտագործութիւնը չէ՞ ունեցած արդեօք...:

Ամփոփեց՝ Հ. Բ.

ԻՍԻ

ՄԱՅՐԵՐՈՒ ՕՐԸ

... Աշխարհի մեծ զանձն է մայրը,
Երնէկ նրան, ով ՄԱՅՐ ունի:
ՍԱՐՄԷՆ

Մարդու կողմէ սահմանուած տօներէն ամենադողջը վեհագոյնն ու մեծագոյնը անկասկած «ՄԱՅՐԵՐՈՒ ՕՐ»ն է:

Կին մը ամէն բանէ առաջ մայր է եւ մայրը գերագոյն կինն է:

Մօր առաքելութիւնը ամէն քնքշագոյնութենէ, ամէն վեհաբանութենէ եւ ամէն կասկածանքէ վեր է: Բնութիւնը մարդկային սեռը խնամելու վսեմ պաշտօնը յանձնած է կին արարածին:

Մօր նկատմամբ մեր սէրը պաշտամունքն ու երախտագիտութիւնը արտայայտելու համար Կիրակի, Մայիս 26-ին Իսիի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ Նուրհան Ֆրէնկեան Մշակութային սրահին մէջ ժամը 16.30-ին Ռէնսիի Դպրոցասէր Երկսեռ Վարժարանի աշակերտութիւնը պատրաստած էր օրինակելի ու շատ գեղեցիկ հանդիսութիւն մը:

Սրահին մէջ գտնուող 100-ի մօտ հանդիսականները մեծ ուշադրութեամբ ու հետաքրքրութեամբ լսեցին աշակերտութեան կողմէ կարդացուած գրութիւններն ու արտասանութիւնները, ուր «ՄՕՐ» պարտականութիւնը, առաքելութիւնն ու գոհողութեան ոգին կը գովերգուէր: Զանազան տարիքի աշակերտ - աշակերտուհիներ որոնք մէկը միւսէն գերագոյն, իրենց յուզմունքն ու ամբողջական տաղանդը դրին, մայրութեան գաղափարին վեհագոյն արտայայտութիւնը տալու համար:

Բացման խօսքը կատարեց վարժարանի տնօրէն Պր. Կարապետ Տաքէսեան, որ օրուան խորհուրդը ներկայացնելէ վերջ, յանուն տնօրէնութեան ու խնամակալութեան շնորհակալութիւն յայտնեց Իսիի Եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան ու հոգեւոր հովիւին, որ սիրով տրամադրած էին եկեղեցւոյ սրահը:

Մասնաւոր ուշադրութեան արժանի է Վահան Թէքէեանի «Խորհուրդ Վարդանանց» խմբային արտասանութիւնը որ արժանացաւ ծափերու:

Գնահատութեան արժանի է յուզապրուած գծագրութիւնները կատարուած աշակերտութեան կողմէ, քանի վաճառքէ գոյացած հասոյթը պիտի տրամադրուի Հայաստանի աղէտեալներուն եւ վարժարանի ծախքերը թեթեւցնելու:

Հանդիսութեան երկրորդ բաժնին իր մասնակցութիւնը բերաւ Տարօն Մշակութային Միութեան երգչախումբը, որ Պր. Ստեփան Եօրկանճեանի ղեկավարութեամբ կատարեց տասը հայրենասիրական, գեղջկական ու ազգային երգեր, մեծ խանդավառութիւն ստեղծելով սրահին մէջ ու արժանանալով երկար ծափերու:

Դպրոցասէրի տնօրէնութիւնն ու խնամակալութիւնը, աշակերտութիւնն ու Իսիի Հայ Առաքելական Եկեղեցին, Տարօն երգչախումբն ու ներկաները, բոլորն ալ անխտիր ուրախ էին ու ազդուած, քանի իւրաքանչիւրը այն գիտակցութիւնը ունէր որ իր մասնակցութիւնն ու իր «լուման» բերաւ՝ մայրութեան գաղափարի բարձրացման:

Այս առիթով մեր մաղթանքն է որ Հայ Մայրը այսօր, Մայր Հայրենիքի մէջ թէ Սփիւռքի տարածքի վրայ առաւել քան երբեք հաւատարիմ իր պարտականութեան ու առաքելութեան, շարունակէ իրեն վստահուած մեծ ու պատասխանատու, անփոխարինելի ու սրբազան դաստիարակիչ գործը. շարունակէ վառուած մարդը եւ վառուած Հայը պատրաստելու համար:

ՄԻԽՌՈՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

նակազմի ընտրութեան ու վարչութեան մէջ: Եւ ասոր ի պատասխան կու գայ Նախարարութեան ծանուցագիրը՝ թէ ըստացուած է իր դիմումնագիրը: Եւ այս պաշտօնագիրը կը նկատուի իբր Հ. Գ. Յ. հիմնարկի արտօնագիր:

Նոյնպէս ձեռնարկի մասին տեղեակ կը պահուի Աթէնքի մէջ ամերիկեան հիւպատոսարանը: Եւ ի լրումն ամենայնի Նիւ-Եորքի Խնամակալ Մարմինը հեռագրով ու նամակով կը վաւերացնէ ծրագիրն ու բացումը Հ. Գարակէօզեան Ցիշատակի Հիմնարկին. տարեկան 12.000 տոլար պիւտճէով:

Վերջապէս 1937 Մայիսին, կը յայտարարուի Աթէնքի մէջ հայ վարժարաններու ի նպաստ բացումը Գարակէօզեան Առողջապահական Կեդրոնին, մեծադոյն գաղթակայան Տերզութիի մէջ: Պաշտօնի կը կոչուին՝ Ամերիկեան աղջկանց վարժարանի շրջանաւարտուհի Ագատուհի Հայրապետեան եւ տոքթէօրներ Մինասեան, Գալուստեան եւ Իսրայէլեան: Գործակցութիւնը կ'ապահովուի շրջանի երեք հայ դպրոցներու տնօրէնութեանց –Հայ Առաքելական, Հայ Աւետարանական եւ Հայ Կաթողիկէ: Ու նկատելով որ դըպրոցներու բակերը հողայարդար են եւ ուստի յաճախ հովերը փոշի կը փչեն բակին մէջ խաղացող մանուկներու աչքերուն, Լէյլա Գարակէօզեանի բացառիկ նուիրատուութեամբ բակերը կպրապատ կը հարթուին: Եւ աշնան, դպրոցական տարեշրջանի բացումին, աշակերտներու ընդհանուր քննութեամբ ախտաճանաչումը կը կատարուի զանազան հիւանդութեանց, որոնց գլխաւորը կը նկատուի աչքի թրախոման: Ու կը սկսին իւրաքանչիւր ախտի համապատասխան դարմանումները:

Յաջորդող տարիներու փորձառութեամբ՝ մանկախնամութեան եւ ընկերային ծառայութեանց գործը կ'ընդարձակուի.

– Տուներուն այցելու հիւանդապահուհիներ,
– Կաթի եւ ձկան իւղի բաշխում,
– Հակամալարիական պայքար,
– Թոքախտի դարմանում,
– Գաղթականաց տեղաւորման օգնութիւն:

Մանաւանդ երբ 1939-ին կը ծագի Համաշխարհային Բ. Պատերազմը.

– Ամերիկայէն հագուստեղէնի բաշխում մանուկներու համար,
– Աղքատներու կերակրումի խոհանոց,
– Ծերերու եւ անկեալներու օգնութեան թոշակ,
– Օդանաւային ռմբակոծումներէն աղէտեալներու օգնութիւն,
– Եւայլն, եւայլն:

(Շար. 2)

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ օր, Յունիս 8, տօն է Սրբոյն Ներսէսի Մեծի, Հայրապետին եւ Խադայ Եպիսկոպոսին։

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Իւղագինի *հետեւեալ նուէրները.–*

Տիկին Մաքրուհի Ղազարոսեան 100, Օր. Ֆրանսուին Գազանճեան 100, Պր. Յարութիւն Քէչեան 500, Տէր եւ Տիկին Նուպար Դաւիթեան 250, Տիկին Ալիս Ֆալք 100, Տիկին Սօլանժ Կոտօ՝ 500, Պր. Արթիւր Հայրապետեան 1000, Տէր եւ Տիկին Սերժ Երէպազանեան 300, Տիկին Ալիս Չիլինկիրեան 150, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Պէրպէրեան 200, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Աչըգեան 1000, Տիկին Արտաշէս Գարտաշեան 100, Տիկին Վերոնիք Վան Լօվ 100, Տէր եւ Տիկին Ջաւէն Մուրատեան 100, Տէր եւ Տիկին Հ. Սապունճեան 100, Տէր եւ Տիկին Յարէթ Յարութիւնեան 3000, Պր. Մեսրոպ Մարթայեան 150, Տիկին Մարկրիտ Ալթունեան 100, Պր. Նուպար Մաղըսեան 800, Տէր եւ Տիկին Մարտիկ Պալեօզեան 2000, Պր. Հանրի Նալպանտեան 250, Տէր եւ Տիկին Փիէռ Պիւրթէ 500, Պր. Արթիւր Մարտիրոսեան 200, Տէր եւ Տիկին Ա. Գաւուքճեան 500, Տիկին Նելլի Գրիգորեան 100, Տէր եւ Տիկին Արման Տէր-Սահակեան 400, Տէր եւ Տիկին Պենոար Անդրէասեան 1500, Տէր եւ Տիկին Ենովք Հավլարդեան 200, Տիկին Ժերմէն Թօփաքեան 1000, Տէր եւ Տիկին Ժերար Սօրէն 150, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Տէր-Սարգսեան 700, Տէր եւ Տիկին Պարոյր Թերզեան 100, Պր. Պեռնար Փափազեան 100, Տէր եւ Տիկին Արամ Ֆըրէնկեան 300, Պր. Սեպուհ Գարախանեան 250, Տէր եւ Տիկին Նորտիկեան 50, Տէր եւ Տիկին Կարպիս Աֆրիկեան 200, Տէր եւ Տիկին Ալպէր Սարեան 50, Պր. Մարսէլ Հիմինեան 200, Պր. Դանիէլ Շահինեան 1000 Ֆր., Օր. Գոհարիկ Գէորգեան 300, Տիկին Մարլէն Մեծատուրեան 200, Տիկին Վերգինէ Պօղոսեան 200, Տէր եւ Տիկին Ժազ Արէլեան 300, Պր. Յակոբ Քամիսեան 200, Պարոնայք՝ Նուպար եւ Ժան Պալեան 500, Տիկին Ազատնի Արզարեան 100, Մի Ոմն 100, Պր. Ֆիլիփ Սէմէրճեան 1500, Տէր եւ Տիկին Միհրան Տէմիր 300, Տէր եւ Տիկին Ժան Սըվազլեան 300, Տիկին Պէաթրիս Մալեան 100, Տէր եւ Տիկին Անթուան Ալթունեան 100, Պր. Մուշեղ Զալօյեան 1000, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Գէորգեան 300, Տիկին Սեդա Թահան 250, Տիկին Կ. Գորգիկեան 200, Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Տամլամեան 100, Տէր եւ Տիկին Ժան Միքայէլեան 300, Տիկին Իսպարեր Եազուպեան 50, Օր. Իվէթ Փերէն 100, Պր. Ժան Զօրայեան 200, Տէր եւ Տիկին Անթուան Պալտիկեան 300, Տէր եւ Տիկին Տէր-Թովմասեան 200, Տէր եւ Տիկին Ժազ Դաւիթեան 200, Տիկին Արմենուհի Խոտիկեան 300, Օր. Սիւզան Անդրէասեան 100, Պր. Է. Տէր-Յարութիւնեան 500, Տիկին Հռիփսիմէ Մարկոսեան 100, Տիկին Ե. Զաքմաքեան 200, Տէր եւ Տիկին Հերվաճեան 100, Տէր եւ Տիկին Մէրիկօ 100, Տիկին Անահիտ Գափթան 200, Տէր եւ Տիկին Ժան Ստեփանեան 200, Տիկին Էօժէն Շագուկեան 100, Տէր եւ Տիկին Մարգարեան 400, Պր. Քանճեան 500, Պր. Օննիկ Պայրամեան 500, Պր. Վահէ Քէօքճեան 100, Պր. Սուրէն Տողրամաճեան 100, Տէր եւ Տիկին Արմէն Մուրատեան 200, Տէր եւ Տիկին Եդուարդ Վրթանէսեան 150, Տէր եւ Տիկին Պաղտասարեան 1000, Պր. Ժազ Մինասեան 100, Տիկին Անահիտ Օճաղճեան 200, Օր. Ռընէ Մուսայեան 500, Տիկին Նուարդ Պօյաճեան 400, Պր. Էսմօն Աչըգեան 200, Պր. Գաբիկ Յովակիմեան 300, Տէր եւ Տիկին Լութֆիկ Տէմիրճեան 100, Օր. Վիրժինի Սասունեան 200, Տէր եւ Տիկին Ներսէս Պետրոսեան 100, Տիկին Մարի Այտինեան 400, Տիկին Սիմա Տուզմանեան 400, Տէր եւ Տիկին Վահան Պետրոսեան 200, Տէր եւ Տիկին Իվ Չիլեան 200, Պր. Պեռնար Քիլիճեան 100, Պր. Երուանդ Փափազեան 500, Տիկին Լօրանս Գէորգեան 100, Տիկին Քիրէմիթճեան 100, Տիկին Լ. Մխիթարեան 100, Տիկին Վէզնէեան 200, Պր. Գէորգ Պազըրճեան 2000, Տիկին Քարօլին Հիսիսեան 2500, Պր. Ժերար Ունճեան 350 եւ Տիկին Էմիրզայեան 100 Ֆր.։

CENTRE CULTUREL
ST. MESROB
10 bis, rue Thouin, Paris 5e

organise

U N E   R E N C O N T R E
avec
M. G A R B I S   K O R D I A N

Sur le thème :
LES PROBLEMES POLITIQUES DE LA NATION ARMENIENNE CONTEMPORAINE

Le Vendredi 7 Juin à 20 h 15 dans la Salle du Centre Culturel Saint Mesrob 10 bis, rue Thouin, Paris 5e

M°s Cardinal Lemoine
Monge

E n t r é e   l i b r e

ՊՏՈՅՏ ԴԷՊԻ ԹՈՒԱՐԻ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի Արշալոյս Թագէոսեան մասնաճիւղը պտոյտ մը կը կազմակերպէ դէպի Թուարիի կենդանաբանական պարտէզը

Կիրակի, Յունիս 9

Տեղեկութիւն եւ արձանագրութիւն՝
Շաբաթ օրերը ժամը 15-էն 18
48 24 63 89
Յերեկը
48 71 22 77
ժամը 20-էն 22
39 83 71 19
Տեղերը սահմանափակ են։

ԳԱՍՏԱՀԱՆԴԷՍ ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի Սեւան մասնաճիւղին տարեկան դաշտահանդէսը Յունիս 9, Կիրակի, ամբողջ օրը Ժէմանի (Gemens) *դաշտը։*

Հայկական մթնոլորտ, մասնակցութեամբ՝ ԱՆԻ նուագախումբին։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
SECTION "ASTRIG"

Dîner Dansant

Samedi 8 Juin à partir de 20 h 30

au restaurant scolaire
169, rue Jean-Jaurès
95400 Arnouville-les-Gonesse

Chanteur B E D I K

Animation disc-jockey

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE DECINES
15, rue du 24 Avril 1915 — 69150 DECINES
Tél. : 78. 49. 42. 97

PROJECTION DE DIAPOSITIVES / CONFÉRENCE

par PATRICK DONABEDIAN
Historien de l'Art

L'art médieval du Karabagh

Vendredi 7 Juin à 20 h 30

à la Maison de la Culture Arménienne de Décines

Présentation et signature du livre de Patrick DONABEDIAN et de Claude MUTAFIAN «Artsakh : Histoire du Karabagh»

— Un cocktail clôturera la soirée —

Kermesse annuelle

organisée par la Commission des Dames de la Cathédrale Arménienne Apostolique Serpotz - Tarkmantchatz

au Centre Culturel Saints Sahak-Mesrop
7, 8 et 9 JUIN
de 10 heures à 18 heures

— P R O G R A M M E —

Vendredi 7 Juin
— 19 heures : Inauguration de la KERMESSE
— 21 heures : Conférence «l'Arménienne à travers l'histoire» par Mme Nevart Madoyan-Darakdjian *Prof. à l'Université d'Alep (Syrie) Diplômée de l'Université d'Erevan Diplômée de la Sorbonne.*

Samedi 8 Juin
— 16 heures : «THEYASEGHAN» et présentation de vêtements.

Dimanche 9 Juin
— 10 heures : Messe solennelle
— 11 heures : Requiem à la Mémoire des disparues de la Commission des Dames
— 15 heures : Tirage de la Tombola.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

---

les 3 Jours J de l'U.G.A.B.

L'U.G.A.B.-Paris clôture sa saison 90-91 avec 3 jours J :

J 1 : SOIREE CULTURELLE, en collaboration avec le CRDA et l'A.A.A. Projection et conférence sur les églises et monuments arméniens.
Vendredi 14 juin à 20 h 30, au Centre Culturel Alex Manoogian de l'U.G.A.B., 118, rue de Courcelles, Paris 17e
Entrée libre.

J 2 : DINER avec ORCHESTRE GREC.
Samedi 15 juin à 20 h 30, au Centre Culturel Alex Manoogian.
Participation aux frais: 350 Frs.

J 3 : FETE DE L'ECOLE au Collège Samuel - Moorat, 26, rue Troyon, 92310 Sèvres.
Dimanche 16 juin à 15 heures.
Après-midi artistique préparé par les enfants : danse, musique, poésie, théâtre.
Participation aux frais :
Adultes : 30 Frs., entrée libre pour les enfants.

COMITE DE
L'U.G.A.B. - PARIS

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն-Ժեռոմի եւ Շրջակայից Ս. Սահակ-Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները եկեղեցւոյս պայծառութեան համար.–

Սիրարփի Մարգարեանի *հոգեհանգստեան առթիւ՝ Մարգարեան եղբարք 500 եւ 500 Ֆր. Կապոյտ Խաչին, Տէր եւ Տիկին Պերճ Կարապետեան 100, Այրի Տիկին Տէր-Սահակեան Ֆրանսիս 100 Ֆր.։*

Սիւզան Բաստրմաճեանի *թաղման առթիւ՝ Թաշճեան եղբայր 500, Տէր եւ Տիկին Դաւիթ Պանտիկեան 300 Ֆր., Մարկոսեան ընտանիք 200, Մանուկեան, Քարաճեան 100-ական Ֆր.։*

Թագուհի Նահապետեանի *թաղման առթիւ՝ Նահապետեան ընտանիք 500, Պր. Տօնիկեան, 400 եւ 100 Կ. Խաչին, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Էքէր, Շահպազեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Սերժ Սփագլեան, Տէօլալեան ընտանիք, Ոմն, Յ. Է. Կիւլէսեան 200-ական Ֆր., Նօթր Տամ Գօնսօլասիոնի բնակիչները 300, Համազգայինի Դպրոց 250 Ֆր. Կապ. Խաչին, Աճէմեան, Խօրտէքեան ընտանիք, Զամանեան, Տէր եւ Տիկին Պապոյեան, Մինասեան եղբարք, Գասպարեան, Մաթէոսեան 100-ական, Տէր եւ Տիկին Պասմաճեան 100 եւ 100 Ֆր. Կապոյտ Խաչին, Ջիջէքեան ընտանիք 100 Կ. Խաչին, Տէր եւ Տիկին Օհանեան, Տէր եւ Տիկին Վահրամ Ճառայեան 100-ական Մշակոյթի Տան, Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Տէր-Վարդանեան 200 Ֆր. Համ. Դպ.։*

Արմենուհի Համալեանի *թաղման առթիւ՝ աղջիկը Տօնօ 500, Տէր եւ Տիկին Ժորժ Քաշեան, Տէր եւ Տիկին Մարիոս Մէգալեան 300-ական, Տէր եւ Տիկին Սահակ Աւետեան, Պարդեւ Էժտէրեան, Աւետիս Քաշեան, Ժորժ Օննօեան, Տէր եւ Տիկին Աստուր Մէգալեան, Զինճեան ընտանիք, Պր. Յովհաննէս Զիւրիկեան, Տէր եւ Տիկին Փիէռ Մէգալեան, Տէր եւ Տիկին Սիմոն Մատէնեան, Տէր եւ Տիկին Մինաս Օտապաշեան, Տէր եւ Տիկին Պակօյեան, Եկաւեան ընտանիքներ 200-ական, Տէր եւ Տիկին Դուրիկեան 100, Տէր եւ Տիկին Գօգոս Դուրիկեան 100, Տէր եւ Տիկին Մինասեան 100 Ֆր. Համազգայինի Դպրոցին։*

***

Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցին շնորհակալութեամբ ստացած է. Տիկին Սաթենիկ Սարաֆօղլուի *մահուան առթիւ. - Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Ապաճեան 200, Պր. Հայրապետ Սիրապակ 200, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Վան (Զուիցերիա) 500, Տէր եւ Տիկին Ելտէրմեան 250 Ֆր.։* Տիկին Մարիամ Զօպանեանի *մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Պարպարեան 200 Ֆր., Տիկին Յակոբեան 200 Ֆր.։*

LE COLLEGE
T E B R O T Z A S S E R E
est heureux de vous inviter le Dimanche 16 Juin à 20 heures
à une

CROISIERE SUR LA SEINE

à bord du *CHATEAU GAILLARD*
avec

DINER DANSANT

animé par un orchestre T Z I G A N E

Départ Quai de Grenelle — Paris 15ème, Face à l'Hôtel Nikko
Levée de l'ancre à 21 h. précises

Réponse rapide souhaitée — Participation aux frais : 400 F. par personne

(Tenue de soirée) — Réservation au Collège Tebrotzassere

Tél. : (1) 43. 81. 01. 72

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆԻՍ 6

JEUDI
6 JUIN
1991

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.552 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNEE — No 17.552

ԱՐՑԱԽ

ՇՎԱՐՆԱՁԷ ՊԱՏՐԱՍՏ Է ՄԻՋԱՄՏԵԼՈՒ

Խորհրդային Միութեան Արտաքին նախկին նախարարը էտուար Շեւարնաձէ Փարիզ եկած է ներկայացնելու համար իր գիրքը՝ «Ապագան՝ ազատութեան կը գրուի» եւ Երեքշաբթի օր խիկ, 45 վայրկեան ընդունուեցաւ նախագահ Միթերանի կողմէ :

Այս առընչութեամբ, Յունիս 5-ի «Քոթիտիէն»ը կը յայտնէ թէ նախկին դիւանագէտին գլխաւոր նպատակն է չարունակել ժողովրդավարութեան ամրապնդումը իր երկրին մէջ եւ «հասկցուած է» որ կրնայ իբրեւ միջնորդ ծառայել Հայերու եւ Ազերիներու միջեւ լուծելու համար Լեռնային Ղարաբաղի կնճիռը, եթէ նման դիմում մը ըլլայ իրեն : Այս մասին առուլխոսին ընթացքին, Շեւարնաձէ ակնարկելով Լիթուանիոյ վերջին դէպքերը դէմ արտայայտուած է զինեալ ուժի կիրարկումին : «Ոչ մէկ բանակ, չեշտած է, որքան զօրաւոր ալ ըլլայ, կրնայ արդիւնաւոր ըլլալ : Եթէ այս մեթոտները չարունակենք, մեր ձեռք ձգածը կը կորսնցնենք» : Յայտնած է նաեւ թէ կողմնակից է Հանրապետութեանց ինքնորոշման իրաւունքին : Կը խորհի թէ Գորբաչով եւ Ելցին դատապարտուած են գիրար հասկնալու, որովհետեւ երկիրը որ «քաոսի եզրին է ինքն իրեն չի կրնար թոյլ տալ իր եռանդը վատնելու երկրորդական հարցերով» :

«ՖԻԿԱՐՕ» .-

«ՀԱՅԵՐՈՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԲԱՑԱՌՈՒԹԻՒՆ ԷՐ, ՈՉ՝ ԿԱՆՈՆ»

Թ· Խօզալը Փարիզ այցելութեան առթիւ, «Ֆիկարօ» (Յունիս 5) լրատուութենէն դատ, յօդուած մը հրատարակած էր ծիշդի որ Մոնպրեալի ստորագրութիւնը կրող եւ որու միտումնին այն է, որ պէտք է վերջ տալ Թուրքիոյ դէմ եղած անարդարութեան : Վասն զի Եւրոպայի ոչ մէկ կազմակերպութիւն կրնայ ապրիլ, եթէ Թուրքիան նկատի չառնէ : Յօդուածագիրը կը վերլուծէ անցեալի դէպքերը, նկատել տալու համար որ Օսմանեան կայսրութիւնը հանդուրժող դրութիւն մըն էր (օրինակ՝ Սպանիայէն արտաքսուած Հրեաներու պարագան, 500 տարի առաջ) եւ թէ Հայերու ցեղասպանութիւնը բացառութիւն էր աւելի քան՝ կանոն : Կ'անցնի նաեւ ներկայիս հայեւթուրք յարաբերութեանց ու կ'ըսէ թէ՝ «Թուրքերը կը խորհին որ արեւմտեաններ չատ ձգտում ունին քաջալերելու «քրիստոնեայ» Հանրապետութիւնները - պալթեան, Հայաստան, Վրաստան - դէպի անկախութիւն զոր դժուար թէ կարենան ստանձնել···: Հայաստանի հետ, Թուրքիա կ'ուզէ վերահաստատել բարի դրացնութեան յարաբերութիւնները : Հայաստան, արդէն ընտրութեան կարելիութիւն չունի, եթէ կ'ուզէ ձերբազատիլ ռուսական հովանաւորութենէն» :

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՄԱՅԻՍ 29 ՅՈՒՆԻՍ 3)

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆԻՍՏԸ

Մայիս 30-ին Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը նիստ գումարած է Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի ղեկավարութեամբ : Յատկապէս ընդգծուած է ներքին քաղաքական խմորումներ քննարկումը չարունակելու անհրաժեշտութիւնը :

Երեսփոխաններ՝ Խոսրով Յարութիւնեան ու Վիգէն Խաչատրեան ծանօթացուցած են այն աշխատանքը զոր կը տանի Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխանական խումբը Մոսկուայի մէջ Հայաստանէն ու Արցախէն տարուած գերիները ազատ արձակելու, Արցախէն վտարուածները իրենց գիւղերը վերադարձնելու եւ ընդհանուր վիճակը կայունացնելու համար : Առաջարկներ կատարուած են յետագայ աշխատանքներու մասին :

**

ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍ

Մայիս 29-ին, Մոսկուայի «Օգոնեօկ» հանդէսին խմբագրութեան մէջ տեղի ունեցած է Սախարովի յիշատակին ոգեկոչման համաժողովին մասնակից խումբ մը միջազգային գործիչներու մամուլի ասուլիսը : Ինչպէս ծանօթ է, այս խումբը այցելած էր Հայաստան, սակայն Ազրբէջան եւս այցելելու անոնց փափաքին գոհացում չէր տրուած քանի որ Ազրբէջանցիները պատրուակած էին թէ չեն կրնար երաշխաւորել բարձրաստիճան այս հիւրերուն ապահովութիւնը :

Հայաստան եւ Արցախ այցելած խումբը լրագրողներուն ծաւալուն վաւերագրական նիւթ ներկայացուցած է պատահարներուն մասին : Անոնք դժգոհութիւն յայտնած են Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Ա· Լուկեանովի ու Պաշտպանութեան նախարար Եազովի հետ կայացած հանդիպումներէն :

**

ՅԱՐՁԱԿՈՒՄ՝ ԿԱՊԱՆԻ ՕԴԱԿԱՅԱՆԻՆ ՎՐԱՅ

Մայիս 27-ին եւ 28-ին հրետանիի կրակոցներու թիրախ եղած է Կապանի օդակայանի թռիչքները ղեկավարող կայանը : Երկու յարձակումներն ալ կատարուած են գիշեր ատեն, ազրբէջանական Սէյիթլար գիւղին մէջ բանակած խորհրդային զօրքերու տարածքէն : Զոհ չկայ : Ստորանքը նպատակ ունի Արցախէն եւ Զանգեզուրը զրկել օդային կապէն : Ըստ նախնական տուեալներու, մօտ կէս միլիոն ռուբլիի վնաս կայ զոր կարելի է գարմանել շուրջ ամիս մը :

**

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԱՌԱՋԻՆ ՏԻԿԻՆԸ

22 տարեկան մոսկուացի Նաթալիա Ալեքսանեան առաջնութիւնը շահած է Մոսկուայի մէջ Մայիս 26-ին կատարուած գեղեցկուհի ընտրողներու մրցումին, որուն մասնակցած են 71 կիներ : Մրցումը հեռասփռուած է նաեւ ամերիկեան հեռատեսիլէն, մասնակցողներուն մէջ գտնուելով նաեւ Ամերիկուհիներ :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԼԺԵՐԻՈՅ մէջ պաշտերազմական վիճակ հռչակուեցաւ եւ կառավարութիւնը հրաժարեցաւ : Երեք օրերու բուռն բախումներէն մեռեալներ կան (եօթը, առնուազն) : Ամբողջ պատասխանատուութիւնը կ'իյնայ Փրկութեան իսլամական ճակատին վրայ, յայտարարեց Ներքին նախարարը : Նախագահ Շատլի Պէնճէտիտ յայտարարեց թէ ընտրութիւններն ալ յետաձգուած են ցնոր տնօրինութիւն (տեղի պիտի ունենային Յունիս 27-ին) : Արդէն, այս ընտրութիւններն են, որոնք պատճառ եղան այս արիւնալի դէպքերուն : Ծայրայեղ մահմետականները («մօրուսաւոր Ալժերացիները») քաջալերուած անցեալ տարուան թաղապետական ընտրութիւն - ներուն ձեռք ձգած յաջողութիւններէն, սկսած էին արդէն իսկ յաղթանակ ըսել՝ «Հրաշքներ պիտի գործենք, Ալլահի օգնութեամբ» : Մնաց որ տարուան մը քաղաքապետական մատակարարութիւնը լեղի համ մը ձգած է Ալժերացիներուն բերանը, թէեւ իսլամները կ'առարկեն որ իրենց գործը չեն գլխաւորուցած : Երկու շաբաթ առաջ ընդհանուր գործադուլի կոչ ընելով, ըստ դէտերու, գերագնահատած էին իրենց ուժը եւ այդ ձախողութիւնը վախ պատճառեց ընտրութեանց համար եւ չկարենալով ելք մը գտնել, փորձեցին կացութիւնը փոխել : Գալով իշխանութեան – ԷՖ – ԷԼ – ԷՆ-ին, փորձեց բազմակուսակցական այս առաջին ընտրութեան առթիւ ցոյց տալ որ երկու ելք կայ միայն (ինք՝ կամ իսլամական ճակատ) եւ «մօրուսաւորներուն» սարսափով, հրաւիրել որ «օգտակար քուէարկեն» : Այժմ, երկիրը բանակին յանձնուած է :

ՊԱՊԻՆ համար կամաւոր վիժումը եւ ցեղասպանութիւնը նոյն բաներն են : Ըստ մամուլ խօսած իր ճառին մէջ է, որ Յովհ· Պօղոս Բ· բուռն ելոյթ մը ունեցաւ Լեհաստանի բարոյականին պատասխանատուներու հասցէին : Անդրադառնալով պատերազմի սարսափներուն եւ ոճիրներուն, չեշտեց համայն ազգերու – ի մասնաւորի Հրեաներու – կամ այլ ցեղախումբերու ինչպէս ցիկանները, ջարդերու ահաւոր բնոյթը, ըսելու համար՝ «Ներեցէք եթէ աւելի հեռու երթամ : Մարդկային անողոքութեան զոհերու այս գերեզմանատան վրայ կ'աւելնայ ուրիշ գերեզմանատուն մը, չծնած մանուկներու գերեզմանատունը» :

ՔՐՏԱԿԱՆ ԱՂԲԻՒՐՆԵՐՈՒ համաձայն, որոնց կ'արձագանգէ անգլիական «Կուարտիըն» օրաթերթը, բրիտանացի լրագրուհի մը՝ Ռոզաննա Տէլլա Քազա սպաննուած է, Մարտին, երբ Քիւրտերու գաղթականան մը կը գտնուէր, Թուրքերու հսկողութեան տակ : Այս աղբիւրներուն համաձայն, կինը սպաննուած է նկարելէ ետք Թուրք բանակի համազգեստը կրող զինուորներու բիրտ վերաբերումը :

ՓԻԷՐ (ՊԵՏՐՈՍ) ԹԵՐԶԵԱՆ հարցազրոյց մը տուած է «Քոթիտիէն տը Փարի»ի (Յունիս 5), ուր կ'անդրադառնայ քանիցս մէջտեղ դրուած քարիւղային համաշխարհային նոր կարգին : Թերթը կը ներկայացնէ Թերզեանը որպէս՝ «տնօրէն ֆեթրօսթրաթեժի պարբերականին եւ համբաւաւոր դէտ քարիւղային աշխարհի» : Թերզեան կը չեշտէ որ Միացեալ - Նահանգներու դրած պայմանները թոյլ չեն կրնար տալ որ այդ նոր կարգը ծընունդ առնէ : Կարեւոր է, որ Ամերիկա, գոնէ, դուռը բաց ձգէ որեւէ վիճարանութեան : Այս չահեկան հարցազրոյցը լոյս տեսած է ՕՓԷՓ-ի (քարիւղ արտածող երկիրներու կազմակերպութիւն) ժողովին առթիւ, որ բացուեցաւ Վիէննա, Յունիս 4-ին :

ԱՆԳԼԻԱՑԻ ԲԺԻՇԿ ՄԸ տոքթ· Ֆրէնքլէնտ ինքզինքին չի ներեր որ 15 տարի առաջ ծխելը արգիլեր է Սատտամ Հիւսէյնի : «Շատ մեծ սխալ մը գործեցի : Անկեղծօրէն, կը խորհիմ թէ առանց իմ խրատիս, Սատտամ չատոնց մեռած կ'ըլլար» կ'աւելցնէ բժիշկը : Սատտամ Հիւսէյն օրը 3 տուփ գլանիկ կը ծխէ եղեր : Երբ Պաղտատի ղեկավարները, մտահոգ, տոքթոր Ֆրէնքլէնտի դիմեր են, ան ալ ըսեր է թէ եթէ ծխելը չդադրեցնէ, ի մօտոյ, այլեւս պիտի չղեկավարէ իր երկիրը : Յաջորդ օրը ծխելը դադրեցուցեր է··· :

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

● Հ· Մ· Ը· Մ·
ԿԸ ՊԱՀԷ ԻՐ ՏԵՂԸ

Հ· Մ· Ը· Մ· Լիոն - Տէսին, իր նախավերջին մրցման, Սէն - Սէմփորիէնի մէջ, յաղթած է տեղական խումբին՝ 5 - 1 : Այսպէսով, Հ· Մ· Ը· Մ· կը խուսափի անկումէ եւ կը պահէ իր տեղը Ռոն - Ալփ լիկի շրջանային պատուոյ դասակարգին մէջ, մինչ իր երկրորդ կազմն ալ կը մնայ լիկի փրոմոսիոն ախոյենութեան մէջ :

Հ· Մ· Ը· Մ· իր վերջին մրցումը կը կատարէ այս Կիրակի, Տէսինի մէջ, Ռուանիի դէմ : Երթ մրցման, Ռուանի յաղթանակը՝ 3 - 1 :

Նոյն ախոյենութեան ի հաշիւ, Վալանս Հ· Մ· (2) իր դաշտին վրայ, պարտուած է Ուլէնէ՝ 0 - 2 :

Փարիզեան շրջանին մէջ, Ժուանվիլ - Ալֆորվիլ Հ· Մ· 2 – 2, Իսի Հ· Մ· - Ռիւէյ՝ 7 – 3, Խուլերու ակումբ - Հ·Մ·Մ· 0 - 1 : Առնուվիլի Հ· Մ·-ը չէ ներկայացած Արժանթէօյի առջեւ :

● ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ԽՈՒՄԲԵՐ

Հայանուն ակումբներէն, Վալանսի Հ· Մ·-ը միակն էր որ կը մասնակցէր լիկի առաջնութիւններուն տարիքային երեք դասակարգերու մէջ ալ :

Մրցաշարքերը վերջացած են : Դիրքին չեն եղած Վալանսցիներուն համար : Միայն Քատէ կազմը կը պահէ իր տեղը· դասուած է 5-րդ : Ժիւնիոր եւ Մինիմ խումբերը կ'իջնեն դասակարգի մը վրայ, յառաջիկայ Սեպտեմբերին :

Նոյնպէս, լիկի ախոյենութիւններուն մէջ, Սէն - Թ'Անթուանի Հ· Մ·-ին ժիւնիոր կազմը դասուած է 6-րդ, Քատէն՝ 7-րդ : Երկուքն ալ կը մնան ուրեմն իրենց ներկայ դասակարգերուն մէջ :

ԼՈՂ

● ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ ՄԻՇՏ
ԼԱՒԱԳՈՅՆՆԵՐՈՒ ՄԻՋԵՒ

Շաբաթ եւ Կիրակի, աշխարհի լաւագոյն մարզիկներէն ոմանք Մոնաքօ էին, միջազգային մրցահանդէսի մը առթիւ :

Քրիսթոֆ Գալֆայեան երկրորդ մրցանակ ստացած է 50 մէթր ազատ լողի մէջ եւ չորրորդ եղած է 100 մէթրի վրայ : Իր արդիւնքները՝ 23″,10 եւ 51″,42 :

Երկու մրցումներուն մէջ ալ, առաջին հանդիսացած է 16-ամեայ խորհրդային մարզիկ մը, Պոպոֆ, որ կը թուի ըլլալ ապագայ աստղ մը այս մարզաձեւին մէջ :

ԱԹԼԷԹԻԶՄ

● ԷՄՄԻԵԱՆ՝ ՅԱՌԱՋԴԻՄՈՒԹԻՒՆ

Սէվիլլայի մրցահանդէսին, Ռոպէր Էմմիեան ցատքած է 8·05 մէթր եւ դասուած՝ չորրորդ : Առաջինը, Ամերիկացի մը՝ 8·28 մէթր :

Վ· Մ·

ԵՕԹԱՆԱՍՈՒՆԱՄԵԱԿ ՀԱՅՈՒՊՐՏ ԳԱՐԱԿԷՕԶԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

1921 - 1991

ԲԻՒԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

Սակայն երբ գերմանական զինուորական գրաւումի տակ կ'իյնայ Յունաստան, Դաւիթեան ամոլը կ'արտօնուի վերադառնալ Ֆրանսա: Եւ 1941 Օգոստոս 18-ին, իտալական զինուորական օգնութեամբ անոնք կ'երթան Թորինօ, ապա երկաթուղիով Լիոն, ուր շուրջ երեք ամսուան սպասումէ ետք Գերմանական Գրաւման Ուժերու արտօնութեամբ կը հասնին Փարիզ Նոյեմբերի կէսին, մնալու իրենց սիրելիներուն, 1940-ին գնուած իրենց սեփական տան մէջ:

Բարեբախտաբար կարելի կ'ըլլայ, հակառակ պատերազմական վիճակի, շարունակել Գարակէօզեան գործը Աթէնքի մէջ՝ ամերիկեան հիւպատոսարանի միջոցով սկիզբները պահեստի փոխանցուած գումարներով եւ մատակարարութեամբը անձնուէր գործակատար Երուանդ Ճէճիզեանի, ամուսնացած՝ Ազատուհիին:

Համաշխարհային Բ. պատերազմի տարիները, 1941 - 1945, Յունաստանի հայ գաղթականներուն համար դառնութեան ու սովի օրեր եղան, ինչպէս կը նկարագրէ Ազատուհիի մէկ նամակը՝ 1942 Յունուարին. –

«Ամէն օր, Տուրգութի եւ Նոր - Զմիւռնիա գաղթակայաններու մէջ կը տեսնեմ մաշած դէմքեր, խոր սուզուած աչքեր, ուռած ոտքերով մարդեր, մանուկներ՝ սովի մատնուած, կմախքի վերածուած երիտասարդներ՝ փողոցներու մէջ չորցած ձեռքերը կարկառած՝ աղաղակելով - «փինա՛օ» - «անօ՛թի եմ» ... մանուկներու թափառուն խումբեր - աղբանոցներու մէջէն պատառ մը բան փնտռելու վրայ, ընտանիքներ՝ հացի համար իրենց գոյքերն ու զգեստները ծախու հանած...

«Յաճախ, գրեթէ ամէն շաբաթ, գիշերը մեր դուռը կը զարնուի ... մեռած է մէկը, եւ ընտանիքի անդամներ եկեր են տոքթ. Իսրայէլեանէ «Մահուան վկայագիր» խնդրելու, թաղումին համար...

«Քաղաքապետութեան կառքերը փողոցները կը շրջին՝ մեռած մարմինները հաւաքելու...»:

Իշխանութեանց դիմումին վրայ, Գերման Գրաւման Բանակներու Հրամանատարութիւնը կը ծանուցանէ թէ որեւէ արգելք պիտի չդնէր եթէ միջազգային օգնութեան կոչ մը ընէին երկրին կառավարիչները ... Հետեւաբար Եկեղեցիներու Պետերը միացեալ կոչ կ'ուղղեն՝ ատեանի վրայ՝ Միջազգային Կարմիր Խաչի ... Եւ այդ ճամբով՝ երբ արտասահմանէն կը սկսին գալ սննդանիւթ ու դեղօրայք եւ առողջապահական պիտոյք, 1943 - 1944 թուականներուն, զգալապէս կը թեթեւնան հիւանդութիւններն ու թշուառութիւնները:

1942-ին արդէն կազմուած էր «Հայ Օգնութեան Մարմին» մը բոլոր եկեղեցիներու եւ ընկերային կազմակերպութեանց ներկայացուցիչներով: Եւ կերակուրի բաշխման խոհանոցներ կը բացուին, ուրկէ ձրի բաժին կը ստանան աղքատներէ զատ նաեւ 400 մանուկներ:

Միաժամանակ Հայուպրտ Գարակէօզեան Հիմնարկը կը շարունակէ մանուկներու աչքի եւ այլ հիւանդութեանց դարմանումի գործը:

Իտալական գրաւման բանակի մէջ դեղագործ սպայ մը, որ հայկական ծագում ունի եղեր - Իլիաս Պալլինի - Եղիա Պալեան, բանակի մթերքէն որոշ չափով դեղօրայք կը հայթայթէ, եւ Հ. Գարակէօզեան Հիմնարկը կը շարունակէ իր գործունէութիւնները Ազատուհիին հետ նաեւ Երուանդ Ճէճիզեանի եւ Ծովիկ Թօփճեանի ջանքերով:

Երբ կը սպառի իրենց մօտ պահեստի ձգուած գումարը, տնօրէն Նուպար Դաւիթեանի յանձնարարութեամբ՝ հիմնարկի գործակատարները փոխ դրամ կը ստանան տեղւոյն մէկ քանի հարուստ անհատներէ շարունակելու համար օգնութեան գործը:

Ու Նուպար Դաւիթեան կը պատմէ հայ հաւատարմութեան դրուագ մը. - Յունական նպաստից մարմինը յատկացում մը ըրած էր բոլոր մանուկներու համար օրական մէկ փոքրիկ կտոր շոքոլա: Երուանդ Ճէճիզեան, օր մը երբ կը բերէ ամսուան մթերքի բաժինը, կը համրէ որ 100 շոքոլա աւելի եկած է...: Ու կրկնակի ստուգելէ ետք, այդ աւելի բաժինը ետ կը տանի Յունաց կեդրոնին ... ուր պարենաւորման պատասխանատու պաշտօնեան երախտագիտութեամբ կ'ողջագուրէ Երուանդը՝ թէ - «հարիւր մարդիկ եկան տարին իրենց բաժինը. ես ի՞նչպէս պիտի գիտնայի թէ սխալմամբ այս յաւելեալ շոքոլաները որո՞ւ տուի ... Ո՛չ միայն ես իմ պաշտօնս կորսնցուցած պիտի ըլլայի, երբ մթերքը ստուգուէր այլեւ իմ անունս պիտի արատաւորուէր... Քու այս արարքովդ՝ իմ հաւատքս վերադարձա՛ծ է մարդկային բնութեան մասին»:

1944 Հոկտեմբեր 13-ին Յունաստան կ'ազատագրուի գերման եւ իտալական գրաւման բանակներու ծանր լուծէն, շնորհիւ Յունաստանի մէջ ներքին ընդդիմութեան պայքարին եւ դաշնակից բանակներու յառաջխաղացքին:

Հետեւաբար, հաղորդակցութեան ճամբաները բացուած ըլլալով, Հ. Գարակէօզեան Հիմնարկի գործունէութիւնը եւս կը վերակազմուի: Լէյլա Գարակէօզեան միջոցները կը դնէ Ամերիկայէն Յունաստան ղրկելու հագուստեղէնի հակեր եւ խտացած կաթի ու սննդեղէնի պաշար:

Ու պատերազմի վերջանալէն (1945 գարնան) տարի մը ետք Նուպար Դաւիթեան Աթէնք կուգայ (1946 Ապրիլ) ու կ'ընդարձակէ Գարակէօզեան Հիմնարկի գործունէութիւնը: Նիւ - Եորքի կեդրոնական խնամակալութեան ուղղած իր տեղեկագրին մէջ՝ ան գոհունակութեամբ կը հաստատէ թէ պատերազմի տարիներուն, հակառակ նեղութեանց, գործը շարունակուած է ճշդապահութեամբ ու նուիրումով: Ու կեդրոնը հաճութեամբ դարմանատուներու պիւտճէն կ'աւելցնէ ամսական 1500 տոլարի:

Հ. Գարակէօզեան Հիմնարկը իր օժանդակութիւնը կը բերէ նաեւ երբ 1947-ին կը սկսի դէպի Հայաստան ներգաղթի շարժումը: Նախ Սելանիկէն երեք նաւերով վեց հազար հոգի, ապա Աթէնք - Փիրէի նաւահանգիստէն չորս նաւերով 7.000 Հայեր կ'երթան Հայրենիք:

Մինչ այդ, զարգացած էր արդէն Լիբանանի մէջ 1940-ին սկսած գործունէութիւնը: Ու երբ 1948-ի ամառը Նուպար եւ Անահիտ Յունաստան կ'այցելեն, կեդրոնին կը տեղեկագրեն որ Տէր եւ Տիկին Երուանդ Ճէճիզեան կատարեալ ձեռնհասութեամբ կրնան վարել Յունաստանի գործը: Ուստի կեդրոնի համաձայնութեամբ պատասխանատուութեան փոխանցումը կը կատարուի անոնց. Եւ Նուպար եւ Անահիտ կ'երթան գործը շարունակելու Լիբանանի եւ Սուրիոյ մէջ:

Հայուպրտ Գարակէօզեան յիշատակի հիմնարկին պատմութեան այս գլուխը փակելու համար, արտայայտ է լսել՝ վաղամեռիկ Հայուպրտի ի յիշատակ Աթէնքի մէջ կատարուած տարեկան յուշահանդէսի պահուն, 8 - 10 տարեկան մանուկի մը արտայայտութիւնը, որ իր մօրը դառնալով կ'ըսէ.

- Մամի, եթէ փոքրիկն Հայուպրտ իր մահուա՛ն մէջ այսքան շատ բարիք կ'ընէկոր, որքա՛ն աւելի՛ն պիտի ընէր եթէ ապրա՛ծ ըլլար...

Դ.- Հ. ԳԱՐԱԿԷՕԶԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ԵՒ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ. – 1940 –

Բոլորովին տարբեր պայմաններու տակ քան Պոլսոյ եւ Յունաստանի՝ կը սկսէր Լիբանանի եւ Սուրիոյ Հ. Գ. Յիշատակի Հիմնարկի գործը:

Նախ, Լիբանանի եւ Սուրիոյ հայութիւնը պատմականօրէն բնի՛կ հայրենի հողի ժողովուրդ էին՝ իբր Օսմանեան կայսրութենէն անկախ դարձած երկիրներ, ինչպէս էին նաեւ Եգիպտոսի, Պաղեստինի եւ Իրաքի հայ գաղութները: Եւ մեծ պատերազմի յեղաշրջումներէն վերապրած, ապա եւ քեմալական արշաւանքի հետեւանքով ներքին նահանգներէն ու Կիլիկիայէն գաղթած, նոյնպէս համաշխարհային Բ. պատերազմի նախօրեակին՝ Ալեքսանդրէթի Սանճաքէն տեղահան ժողովուրդ, իրողութեան մէջ, նո՛յն հայրենի երկրին մէկ - քանի նահանգներէն դէպի այս երկու նահանգները՝ Լիբանան ու Սուրիա փոխադրուած ժողովուրդ էին: Հալէպի նահանգը դարերէ ի վեր Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան թեմն էր եղած: Ու Սանճաքի, Անտիոքի եւ Մուսալեռան վեց գիւղերու գաղթէն ետքն ալ՝ իբր Սուրիոյ երկրամաս մնացած Քեսապի եւ շրջակայ գիւղերու, եւ Լաթաքիոյ ու շրջակայ գիւղերու զուտ հայաբնակ հանգամանքը դարերէ ի վեր պահպանուած էր: Ու Լիբանանի թեմն եւս՝ 1929-ին՝ Երուսաղէմի Պատրիարքութենէն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան փոխանցումովը, Լիբանանի ու Սուրիոյ եւ Կիպրոսի հայութիւնը, 1863-ի Ազգային Սահմանադրութեան հիման վրայ միակեդրոն իշխանութիւն մը կը կազմէին 200 հազար հոգիով, որ սերունդի մը ընթացքին՝ պիտի բարձրանար 270 հազարի:

Երկրորդ, Լիբանան ու Սուրիա Մեծ Պատերազմի զինադադարէն ի վեր կը վայելէին Ֆրանսական պետութեան հովանաւորութիւնը: Օսմանեան շրջանին իսկ, 1862-էն ի վեր Լիբանան ինքնավար ըլլալուն, անոր առաջին կառավարիչները Հայեր եղած էին - Տավուտ Փաշա եւ Յովհաննէս Փաշա Գույումճեան ու Ֆրանսական ուսումն ու մշակոյթը լայնօրէն տարածուած էին երկրին մէջ: Ուստի Հայութիւնը հաղորդակցութեան լեզուական դժուարութիւն չունէր Լիբանանի ու Սուրիոյ մէջ, եւ իբր բնիկ ժողովուրդ՝ ունէին իրենց երեսփոխան ներկայացուցիչները կառավարութեան մէջ, նաեւ երեք - չորս նախարարութիւններ՝ դահլիճի մէջ: Ու Լիբանանի եւ Սուրիոյ պետական ու եկեղեցական բոլոր իշխանաւորները գնահատանքով կ'արտայայտուէին հայութեան մասին՝ իբրեւ երկրին տնտեսական ու մշակութային բարգաւաճումին կարեւոր նպաստ բերած ժողովուրդ:

Երրորդ, Լիբանանի եւ Սուրիոյ մէջ 1922-էն ի վեր գոյութիւն ունէին կազմակերպուած հաստատութիւններ, գլխաւորուած՝ Հայ եկեղեցական իշխանութիւններով, հայրենակցական միութիւններով եւ կուսակցութիւններով: Հ. Բ. Ը. Միութեան հովանիին տակ աճած կային կրթական, ընկերային, մշակութային գործունէութիւններ: Նոյնպէս Համազգային Մշակութային Ընկերութեան կրթական ու հրատարակչական գործունէութիւնը: Գործօն ծառայութեան մէջ էին դարմանատուներ ու հիւանդանոցներ, ինչպէս Ազունիէի Հայ Բուժարանը, որ 1923-ին Մամըլթէյնի մէջ հիմնուած, յետոյ 1938-ին՝ լեռնալիբանան Ազունիէ փոխադրուած էր, շուրջ 50 հէքթար ընդարձակ կալուածով: Կային նաեւ միջազգային հայանպաստ հաստատութիւններ, ինչպէս՝ Ճըպէյլ-Պիպլոսի Դանիական Որբանոցը, Պէյրութի եւ Լեռնաշրջան Ղազիրի զուիցերական պատսպարանը՝ ծերերու, խուլերու եւ կոյրերու համար, նաեւ ամերիկեան միսիոնարութեանց դպրոցները, եւ ընկերային ծառայութեանց կեդրոնները: Ու Հալէպի մէջ, «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ի ձեռնարկները, դանիական Քարէն Եփփէ ընդարձակ կեդրոնը ընկերային ծառայութեանց, որ յետոյ պիտի վերածուէր Հայոց Երկրորդական Վարժարանի: Եւ անգլիացի Օր. Բոլըրթընի ազգասէր գործը:

Չորրորդ, այդ բոլոր հաստատութեանց ետին զօրավիգ կանգնած ուժեր էին Լիբանանի եւ Սուրիոյ նախաբնիկ հայ հեղինակաւոր անձեր, ինչպէս՝ տոքթոր Յովսէփ Ենիգոմշեան եւ տոքթ. Երուանդ Ճիտէճեան՝ Ամերիկեան Համալսարանի փրոֆէսէօրներ, տոքթ. Պաղտասար Մելքոնեան՝ Ֆրանսական Համալսարանի փրոֆէսէօր, Հալէպի «Օթէլ Պարոն»ի նշանաւոր Մազլումեան եղբայրներ, Ալթունեան Հիւանդանոցի տէր՝ տոքթ. Ասատուր Ալթունեան, Լիբանանի Կեդրոնական Դրամատան գանձապահ՝ Վահրամ Վարժապետեան, պանդոկատէր՝ Թոսպաթ ընտանիք, փաստաբան Հրաչ Շամլեան եւ Լեւոն Հազարապետեան, առեւտրական Հայկ Թիւֆէնկճեան եւ ուրիշ նախաբնիկ եւ արաբախօս ընտանիքներ, որոնք պետական շրջանակներու մէջ իրենց վայելած բարձր վարկով նպաստեցին հայ գաղթականութեան տեղաւորման ու զարգացումին:

Եւ հինգերորդ՝ բացառիկ պարագայ մը, Մայր Հայաստանէն դուրս ամբողջ աշխարհի հայ գաղութներուն մէջ, առաւելապէս Լիբանանի եւ Սուրիոյ Հայութիւնն էր որ -արժանի յարգանքը չմոռնալով՝ Եգիպտոսի, Պաղեստինի եւ Իրաքի հնահաստատ հայ գաղութներուն - իր 100եակ մը մանկապարտէզ-նախակրթարաններով, 20-եակ մը երկրորդական վարժարաններով, երկու գոլէճներով ու երեք դպրեվանքներով, 1929-ին հիմնուած կիրակնօրեայ դպրոցներով եւ սկաուտական շարքերով, նաեւ օրաթերթ - շաբաթաթերթ - ամսաթերթ մամուլով ու բազմազան հրատարակութիւններով, առանց արգելքի շէն ու պայծառ պահեցին հայ մշակոյթի գոյութիւնը եւ տեւականութիւնը: Եւ հետեւաբար՝ Լիբանանի եւ Սուրիոյ Հայութեան լուսահաւատ ընտանիքներու ծոցերէն յառաջ եկան ազգանուէր եկեղեցականներ, ուսուցիչներ, գրագէտներ, գիտնականներ եւ ազգային գործիչներ, որոնք պիտի կոչուէին Սփիւռքի գաղութներուն մէջ ազգապահպանութեան սուրբ առաքելութեան:

1939-ին, Ալեքսանդրէթի Սանճաքին Թուրքիոյ կցումին հետեւանքով, նաւահանգիստ այդ քաղաքի եւ լեռնագաւառ Պէյլանի, Աթըքի, Սօղուք-Օլուքի, Նարկիզլիի եւ դաշտային Քըրքխանի, Րէհանիէի, Անտիոքի եւ Մուսա Լերան վեց գիւղերու ամբողջ Հայութիւնը, 30.000 հոգի զանգուածային գաղթով փոխադրուեցան Սուրիա եւ Լիբանան: Պէյրութի մէջ կազմուեցաւ Հ. Բ. Ը. Միութեան Գաղթականաց Օգնութեան Մարմինը, նախագահութեամբ Կիլիկիոյ Պետրոս Ա. Կաթողիկոսի եւ ատենապետութեամբ տոքթ. Յովսէփ Ենիգոմշեանի: Այդ կազմակերպութեան վեց տարիներու տեղեկագիրը զոր մենք՝ իբր ատենադպիր՝ հրատարակեցինք, կը ներկայացնէր հետեւեալ գործունէութիւնը.–

1.– Հանգանակուած ու ծախսուած ընդհանուր գումար՝ 1.200.000 Լիբանանեան Լիրա, շուրջ՝ 600.000 Տոլար:

2.– Գաղթականաց փոխադրութեանց օգնութիւն:

3.– Գաղթականաց տեղաւորման գործեր:

4.– Առողջապահական ձեռնարկներ.- Դարմանատուներ, դպրոցական մանուկներու խնամք ու ժողովուրդի պատուաստում:

5.– Հակա-մալարիական պայքար, կայուն ջուրերու եւ ոռոգման ջրանցքներու մժեղներու փճացում – Այնճարի ու Պէյրութի գետեզերքի ու Սուրի գաղթակայանին մէջ:

6.– Երկրագործական նախաձեռնութեանց օժանդակութիւն. –
– Հերկի, ցանքի ու հունձքի մեքենաներու հայթայթում,
– Սերմացուներու հայթայթում,
– Երկրագործական գործիքներու եւ անասուններու գնումին համար փոխատուութիւններ:

7.– Եւ նպաստից գործերու շարունակութեան համար յանձնարարութիւններ՝ դարմանատուներու եւ մանկանց առողջապահական խնամքի կեդրոններու հաստատումով:

(Բ. Ե. «Ժամանակակից Պատմութիւն Կաթողիկոսութեան Հայոց Կիլիկիոյ, 1914-728, Գլ. ԺԶ. «Յաւելուած Ա.- «Տեղեկագիր Սուրիոյ եւ Լիբանանի Նպաստից Յանձնաժողովի, 1939 - 1945». էջեր՝ 555-561):

Եւ այդ գործը շարունակողը եղաւ ահա Հ. Գարակէօզեան Հիմնարկը, որ 1940-էն ի վեր արդէն իր նպաստի բաժինը բերած էր: Հիմնարկի առաջին ձեռնարկը եղաւ 1940 Հոկտեմբերին հաստատել դարմանատուն մը Այնճարի մէջ, Ամերիկեան Համալսարանի բժիշկներու եւ նըրսերու վարչութեան տակ:

Միաժամանակ Ֆրանսական բարձր կոմիսարութեան կողմէ կը հաստատուէր առողջապահական կեդրոն մը Այնճարի մէջ, 1942-ին, որու պատասխանատուութեան կը կոչուէր 1943 Յունուարէն սկսեալ՝ տոքթ. Լեւոն Մինասեան, ինքն ալ Սանճաքէն ներգաղթած բժիշկ մը, նախապէս Քըրքխանի մէջ հաստատուած եւ Սանճաքի պետական առողջապահութեան բաժնի պատասխանատու բժիշկը:

Մինասեան ընտանիքէն՝ Այնճարի գաղթականաց տեղաւորման գործին նուիրուած ուրիշ մասնագէտ մըն էր տոքթ. Լեւոնի եղբայրը Զարմայր, Ֆրանսայի

ՎՐԱՑԱԿԱՆ ՀԱՆԳՈՅՑԸ

Անկախութեան ճամբուն հետեւորդ Վրաստան ունեցաւ նոր շրջանի առաջին նախագահը. երեկուան հալածուած այլախոհը դրաւեց պետութեան բարձրագոյն աթոռը: Հակառակ ժողովուրդին ջախջախիչ մեծամասնութեան ընտրեալը ըլլալու իրողութեան, Զ. Գամսախուրդիա բազմաթիւ կնճիռներով հանգուցուած երկրի մը ղեկը կը ստանձնէ: Բացի քաղաքական բնոյթի հարցերէն, միայն նախագահական ընտրութեան պարագաները ցոյց կուտան թէ ինչ դժուարութիւններ ունի Վրաստանի նորընտիր նախագահը:

Գամսախուրդիայի գլխաւոր մրցակիցը Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխան մըն է. փրոֆէսօր Վալէրիան Ադվաձէ. ան Վրաստանի Տնտեսութեան ու տնտեսական նախատեսութիւններու հիմնարկին ու Ազգ. վերածնունդի եւ համաձայնութեան միութեան: Մայիս 12-ի երեկոյեան անոր գործատեղին յարձակումի ենթարկուեցաւ. իր բնակարանին վրայ Հոկտեմբերին կատարուած յարձակումէ մը ի վեր, ան Մոսկուայի ոճրային արարքներու սպասարկութենէն պահակներ ունէր. ու զանոնք ձերբակալելու փորձ մը պատրուակ ծառայեց վերջին միջադէպին: Պէտք է ըսել նաեւ որ Ադվաձէ հանրապետութեան հեռատեսիլէն ելոյթով մը Մայիս 8-ին երկրին քաղաքական ներկայ կացութիւնը խստիւ քննադատած էր: Ըսած էր թէ վրացական ընկերութեան մէջ կ'իշխէ բարոյական ու ֆիզիքական բնաջնջումի վախը. իշխանութեան գաղափարականէն ամէն շեղում հալածանքի ենթակայ է: Քաղաքացիական պատերազմի մը սպառնալիքը կայ երկրին մէջ:

Այս արտայայտութիւնը ռումբի մը ազդեցութիւնը գործած էր ու որոշ շրջանակներու համաձայն, Գամսախուրդիայի ժողովրդականութիւնը ազդուած էր անկէ: Քիչ ժամանակ ետք, Ադվաձէի ու անոր խմբակին անդամները հալածանքի ենթարկուեցան. սպառնալիքներ եղան: Հեռատեսիլի ելոյթը առոր հետեւանքն էր: Մայիս 11-ին Ադվաձէ եւ իր պահակները հարցաքննութեան կանչուեցան: Հանրային կարծիքը տեղեակ պահուեցաւ այս մասին: Մինչ նոյն ժամերուն Մոսկուայէն պահակներ հասան Ադվաձէի համար, ինչ որ կը զօրացնէր այն թէզը թէ անոնք ՔԱ-Կէ-Պէ-ի մարդիկ էին:

Հարցին վերջապէս միջամուխ եղաւ Վրաստանի Ներքին Նախարարը Խապուլիանի որ Ադվաձէի աշխատատեղին վրայ կատարուած անակնկալ խուժումով մը հրամայեց բազմաթիւ անձերու ձերբակալութիւնը:

Այս կլիմային մէջ կը սկսի Գամսախուրդիայի նախագահութիւնը. միջազգային դաշտի վրայ եւս հարուած ստացած է ան, Հելսինքիի միջազգային միութիւնը իր շարքերէն արտաքսած ըլլալով Գամսախուրդիայի ղեկավարութեամբ վրացական խմբակը:

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԵԱՆԻ ՊԱՀԱԾՈՆԵՐԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆ

ՆՈՒԷՐ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻՆ

Հայաստանի Հանրապետութեան Գերագոյն Խորհրդի նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի եւ նախագահի առաջին տեղակալ Բաբգէն Արարքցեանի խնդրանքով, «Ազնաւուր Հայաստանի համար» Ընկերակցութիւնը, Հանրապետութեան երեխաների սնունդը լաւ կազմակերպելու համար գնել եւ նուիրել է 15 միլիոն Ֆրանք արժողութեամբ ժամանակակից տեխնոլոգիական գիծ: Այդ կապակցութեամբ Մայիսի 24-ից մինչեւ Յունիսի 2-ը Հոկտեմբերեանի պահածոների գործարանի մի խումբ մասնագէտներ եղան Ֆրանսիայում, տեղում սարքաւորումների աշխատանքին ծանօթանալու, տեխնիկական փաստաթղթերը ստանալու եւ տեխնոլոգիային մանրամասն ծանօթանալու համար:

Անմիջապէս օդանաւակայանում մեզ դիմաւորեց Ազնաւուրի ներկայացուցիչ Ժիրայր Մարկոսեանը եւ նրա օգնական Վարուժան Միլոչեանը:

Քանի որ մեր ժամանակը շատ սուղ էր անմիջապէս անցանք գործի, մեկնեցինք Քլեռմոն Ֆէրան, Ավինեոն, Տօլ եւ Տիժոն, տեղում ծանօթացանք սարքաւորումների աշխատանքներին, տեղի մասնագէտների հետ կատարեցինք ճշգրտումներ, որը մեծապէս կը նպաստի գծի տեղակայման ու շահագործման աշխատանքներին:

Մեր պատուիրակութեան աշխատանքներին նպաստեցին Ժիրայր Մարկոսեանը եւ եղբայրը՝ Ռոլանը, Ժիրայր Վանեանը եւ «Ազնաւուր Հայաստանի համար» վարչութեան անդամները:

Հումքային գիծը շահագործման կը յանձնուի ընթացիկ տարուայ Յուլիսի 25-ին, եւ արտադրանքը ամբողջութեամբ կը թողարկէ Հանրապետութեան հումքային բազայի հաշուին, կ'ապահովի վեց ամսականից մինչեւ 2,5 տարեկան 150 հազար երեխաներին մանկական սնունդով: Այդ տեխնոլոգիայի ներդրումը հնարաւորութիւն կը տայ արտադրելու միժամանակ մրգափոշիներ, որը նորոյթ է Հանրապետութեան համար:

Մեր պատուիրակութիւնը իր երախտագիտութեան խօսքն է ասում Ֆրանսիայի հայկական գաղութին, որի օժանդակութեամբ ստեղծուեց «Ազնաւուր Հայաստանի համար» ասոցիացիան, որի տրըուած նուէրը՝ մանկական սննդի արտադրութիւնը կը լինի տեւական օգնութիւն հայրենիքին:

Պատուիրակութեան
ղեկավար՝
Լ. ԱԴԱԼԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ ԽՈՒՄԲ ՄԸ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆՆԵՐ ՄԱՐՍԷՅԼ

Միջ դպրոցական փոխանակութիւններու շրջագծին մէջ, Կումայրիի Ֆրանսական Թեքումով դպրոցէն 10 աշակերտ, 11-էն 14 տարեկան, 7 աղջիկ եւ 3 տղայ, ժամանեցին Մարսէյլ, Մայիս 24-ին գլխաւորութեամբ իրենց ուսուցչին՝ Յակոբ Մեղրիկեանի:

Այս խումբը հրաւիրած է Մարսէյլվէյ-րը (9-րդ Թաղամաս) երկրորդական հաստատութեան (գոլէժ եւ լիսէ) տնօրէնութիւնը, որ ամէն տարի օտար երկրէ մը դպրոցականներ կ'ընդունի:

Հայ աշակերտները կը մնան երկու շաբաթ, մինչեւ Յունիս 8, եւ կը հիւրընկալուին Մարսէյլվէյր վարժարանի աշակերտութեան ծնողքներուն կողմէ:

Այս կեցութեան նպատակն է դնել աշակերտները մանկավարժական, մշակութային մարդասիրական յատուկ միջավայրի մը մէջ՝ ներկայ ըլլալով դասըն-թացքներու, ընտելանալով ֆրանսերէն լեզուին, ծանօթանալով ֆրանսական մշակոյթին, բաժնելով ֆրանսացի ընտանիքի մը առօրեան, արբելով տեղական սովորութիւնները, եւ անշուշտ այցելելով քաղաքին տեսարժան վայրերն ու մշակութային, զբօսաշրջիկական կեդրոնները:

Առաջին անգամն է որ Մարսէյլ նման ձեռնարկ մըն է որ կը կիրարկուի, ձեռնարկ որուն կազմակերպութեան մէջ «Հայաստանի Որբերու Համակարգութիւնը» ունի աշխատանքի իր բաժինը: Այս Կոմիտէն բազմաթիւ առիթներով ցոյց տըւած է իր ազգու գործունէութիւնը եւ որուն մասին անդրադարձած ենք այս սիւնակներուն մէջ:

Ահաւասիկ գնահատելի նախաձեռնութիւն մը որ այնքան ալ նիւթական միջոցներ չի պահանջեր, այլ գաղափարներ եւ միտքեր, եւ զանանք իրագործելու համար՝ կամք:

***

Կումայրիի Ֆրանսական Թեքումով դըպրոցին կառուցման թերթօնը ծանօթ է մեր ընթերցողներուն:

Շուրջ տարիէ մը ի վեր Մարսէյլի քաղաքապետարանը յանձն առած է վերաշինել դպրեցը ունենալով Ֆրանսական կառավարութեան եւ յատկապէս Ֆրանսախօսութեան նախարարութեան բարոյական աջակցութիւնը: Խումբ մը հայ ճարտարապետներ արդէն պատրաստած են ծրագիր մը իր բոլոր մանրամասնութիւններուն մէջ: Սակայն կը պակսի էականը՝ դրամը: Մարսէյլի քաղաքապետարանը 1991-ի պիւտճէին վրայ յատկացուց 500-հազար Ֆրանք, բայց ազգային հանգանակութիւն մը դիմելով Ֆրանսայի կարգ մը քաղաքներու, Շրջանային Խորհուրդներու, Ընդհանուր Խորհուրդներու եւ արդիւնքը մինչեւ այսօր գրեթէ ոչինչ է: Ֆրանսախօսութեան նախարարութիւնը տուաւ 1991-ի համար հինգ հարիւր հազար Ֆրանքի նպաստ մը: Կումայրիի Ֆըրանսական Թեքումով դպրոցը բարձրացըներու համար պատրաստ գումարը հարկ է բազմապատկել քանով, քառասունով: Առ այժմ ծրագիրը այս հանգրուանին մէջ է, բայց Մարսէյլի քաղաքապետարանը կ'ուզէ գլուխ հանել այս գործը: Ի՞նչպէս. ապագան ցոյց կուտայ:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՄԱՅՐԵՐՈՒ ՏՕՆԸ ԼԻՈՆ

Այս տարի եւս Լիոնի Հայ Տիկնանց Միութիւնը պատուեց հայ մայրերը եւ անոնց ընկերացող քանի մը հայրեր, չըսենք պապիկներ, ասոնց թիւը արագօրէն կը նուազի...:

15-րդ անգամն էր որ տիկնանց այս ժիր կազմակերպութիւնը կը տօնէր Մայրերու Օրը, ինչ որ չեշտեց նախագահուհի Տիկին Մատըլէն Պասմաճեան, բանալով հանդէսը, Շաբաթ, Մայիս 25-ին, Ազգային Տան սրահին մէջ: Տիկինը յայտնեց իր ուրախութիւնը որ ներկաներուն մէջ կը գտնուէր աւելի քան հարիւրամեայ Հայուհի մը, Տիկին Տէրտէրեան, Ամասիացի: Մամիկը, ոտքի, ընկերակցութեամբ իր ութսունամեայ զաւակին եւ ազգականներուն, ծափահարուեցաւ երկարօրէն:

Տիկինները պատրաստած էին ճոխ ընդունելութիւն մը: Հրամցուցին կարկանդակներ եւ զովացուցիչներ, ծաղիկներով զարդարուած սեղաններու շուրջ բոլորուած իրենց հրաւիրեալներուն: Ծառայեցին ժպիտը իրենց դէմքին, ինչ որ լաւագոյն միջոցներէն մէկն է՝ վանելու յոռետեսութիւն, մամիկներու յոգնած միտքէն:

Խօսք առաւ Իսահակ Խաչակիր Քահանայ Հեքիմեան, ի բացակայութիւն Նորվան Եպիսկոպոսի, ան կատարած էր, հանդէսէն առաջ, կիրակնամուտի ժամերգութիւնը եկեղեցին մէջ, շրջապատուած սարկաւագներով: Իսահակ Քահանայ տեղեկացուց Եպիսկոպոսին բացակայութեան պատճառը - Փարիզ կը գտնուէր պաշտօնով - եւ դրուատիքը ըրաւ հայ մայրերուն:

Ամբողջ ցերեկոյթին ընթացքին, ներկաներուն առիթ տրուեցաւ ունկնդրելու եւ ծափահարելու համայնքին ծանօթ երգչուհիներէն երկուքը՝ Տիկին Ռիմա Գույումեան եւ Օրիորդ Զուլէմեան, միշտ պատրաստ իրենց բնածին տաղանդը տրամադրելու ազգային կազմակերպութիւններու: Հայկազեան միօրեայ վարժարանին աշակերտ - աշակերտուհիներն ալ, անխոնջ դաստիարակչուհի Տիկին Գեղանոյշ Գայթանճեանի ղեկավարութեան տակ, նուագեցին, երգեցին, պարեցին ի պատիւ իրենց ծնողաց:

Ի վերջոյ եկաւ ժամանակը բաժանումի. ծանրաբեռնուած ծաղիկներով, ծեր եւ նուազ ծեր մամիկներ, տիկիններ մեկնեցան տուն, յոյսը իրենց սիրտին՝ որ, յառաջիկայ տարի ալ, պիտի կրնան վայելել Լիոնի Հայ Տիկնանց Միութեան հոգածութիւնը...:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

«Փոն դ'Է Շոսէ» վարժարանէն շրջանաւարտ ակրոնոմ, որ երկար տարիներ վարեց Այնճարի ցանքի եւ հունձքի դաշտերուն եւ խնձորի պարտէզներուն զարգացման ու բերքահաւաքի գործերը:

1946-47 տարիներուն՝ դէպի Հայաստան ներգաղթի հետեւանքով, թէեւ Լիբանանի եւ Սուրիոյ գաղութներէն գաղթեցին շուրջ 50.000 հոգի -որոնց մէջ՝ 370 ընտանիքներ Այնճարէն եւ 250 ընտանիք Սայտայի գաղթակայանէն- Հ. Գարակէօզեան Հիմնարկի գործունէութիւնը անխափան շարունակուեցաւ թէ՛ Այնճարի եւ թէ՛ Պէյրութի եւ Հալէպի մէջ:

Պէյրութի մէջ մանաւանդ, Հ. Գ. Հիմնարկի գործը ընդարձակուեցաւ Գետեգերքի մեծ գաղթակայանի՝ Նոր - Մարաշի մէջ բացումովը ընդարձակ դարմանատան մը, մնայուն հիւանդապահուհիներով ու բժիշկներով, որոնք կը ծառայէին ո՛չ միայն շրջակայ հայ գաղթակայաններու -Նոր - Սիս, Նոր - Ատանա, Նոր - Հաճըն, Նոր - Ամանոս, եւայլնհայ բնակչութեան, այլ նաեւ բոլոր Լիբանանցի եւ արաբ ժողովուրդներուն՝ քըրիստոնեայ թէ իսլամ:

Իսկ Հալէպի մէջ, Հ. Գ. Հիմնարկը առանձին իր դարմանատունը բանալէ առաջ ալ, Համաշխարհային Բ. Պատերազմի տարիներուն, օժանդակած էր Հ. Բ. Ը. Միութեան ազգաշէն գործին, ինչպէս նաեւ գործակցած՝ երկու - երեք մասնաւոր բարերարներու յատկացումով յառաջ տարուած գործունէութեանց:

– Հալէպի այդ ձեռնարկներուն առաջինն էր բացումը դպրոցական տղոց համար «խոհանոց»ի մը, սկսած 1940-ին, Ալթունեան Հիւանդանոցի տէր տոքթ. Ա. Ալթունեանի կնոջ՝ Տիկին Ալիսի խընդրանքովը, ուղղուած՝ Լէյլա Գարակէօզեանի, որուն յատկացումն էր տարեկան 4.800 Տոլար: Յետոյ այդ ձեռնարկին բոլորովին Հ. Գ. Հիմնարկին փոխանցումին, 1948-ին, ծախքին պիտի աւելնար 500 Տոլար եւս:

– Հալէպի երկրորդ բարեսիրական ձեռնարկն էր՝ Պէյրութի մէջ Ֆրանսայէն եւ Ամերիկայէն ներածուած ինքնաշարժներու վաճառական Հայկ Թիւֆէնկճեանի բարերարութեամբ բացուած դարմանատունը, 1944-ի աշնան չորս տարիներու պայմանաւոր յատկացումով: Այս գործին թելադրողը եղած էր Հ. Թիւֆէնկճեանի բարեկամ տոքթ. Յ. Ենիգոմշեան:

– Հալէպի մէջ երրորդ մարդասիրական մասնակի ձեռնարկն էր՝ կարօտ ընտանիքներու օգնութեան յատկացուած՝ 30.000 Տոլարի մատակարարումը 1946-48 տարիներու համար, «Անծանօթ Բարեկա՛ր»ի մը կողմէ, որ իր բարեկամ Միհրան Գարակէօզեանի բարի թելադրութեամբ ըրած էր այդ նուիրատուութիւնը, պայմանաւ որ իր անունը գաղտնի պահուէր: Տարիներ ետք պիտի յայտնըուէր որ «Անծանօթ Բարերար»ը Վարդան Ճինիշեան էր, որ ներշնչուած իր բարերարութեան ազնիւ արդիւնքէն՝ իր ամբողջ հարստութիւնը պիտի կտակէր հայանպաստ գործին, մատակարարուած՝ ամերիկեան փրեզպիթերիըն Եկեղեցիի կողմէ: Վ. Ճինիշեան՝ 1870-ին Մարաշի մէջ ծնած, որդին էր հայ պատուելիի մը, որ երիտասարդ տարիքին գաղթած էր Միացեալ - Նահանգներ եւ արեւելեան գորգերու վաճառականութեան յաջող գործ մը զարգացուցած: Ամուրի մնացած մարդ մըն էր, որ սակայն իր ընտանեկան խնամատարութեան մեծագոյն պարտականութիւնը ըրաւ ամբողջ Հայութեան զաւակներու որդեգրումովը:

(Շար. 3)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Սաթենիկ Եափզարտաշեան, Տէր եւ Տիկին Անտրէ եւ Արման Եափզարտաշեան եւ իրենց զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Յունիս 9, Փարիզի Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ-հօր՝

ԳՐԻԳՈՐ ԵՏԻԳԱՐՏԱՃԵԱՆԻ

մահուան տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
DE DECINES
15, rue du 24 Avril 1915 — 69150 DECINES
Tél. : 78. 49. 42. 97

PROJECTION DE DIAPOSITIVES / CONFÉRENCE

par PATRICK DONABEDIAN
Historien de l'Art

L'art médieval du Karabagh

Vendredi 7 Juin à 20 h 30

à la Maison de la Culture Arménienne de Décines

Présentation et signature du livre de Patrick DONABEDIAN et de Claude MUTAFIAN «Artsakh : Histoire du Karabagh»

— Un cocktail clôturera la soirée —

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SECTION "ASTRIG"

Dîner Dansant

Samedi 8 Juin à partir de 20 h 30

au restaurant scolaire
169, rue Jean-Jaurès
95400 Arnouville-les-Gonesse

Chanteur *B E D I K*

Animation disc-jockey

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տ. Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղը, շնորհակալութեամբ ստացած է Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Քէօշկէրեանէ 200 Ֆր. փոխան ծաղկեպսակի, իրենց եղբօր որդւոյն՝ Ժան - Ֆիլիփ Դարբինեանի մահուան առթիւ:

***

Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցին շնորհակալութեամբ ստացած է՝ փոխան ծաղիկի Տիկին Ատրինէ Պօյաճեանի մահուան առիթով Տէր եւ Տիկին Ղուկասեանէ 200 Ֆր.:

***

Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Պր. Ռընէ Ճիտէճեանէ 400 Ֆր., ի յիշատակ Պր. Մարսէլ Տանձիկեանի (Տրակինեան) մահուան առթիւ (Մարտ 91):

***

Կապոյտ Խաչի Սէն - Մօրիսի Անահիտ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները՝ Տիկին Անի Տէյիրմէնճեան իր ամուսնոյն ապաքինման առթիւ 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Մկրտիչ Մխցեան իրենց զաւկին՝ ծննդեան ուրախ առիթով 200 Ֆր., Օր. Մակի Ժելոեան իր ապաքինման առթիւ 50 Ֆր.:

Տիկին Ֆերնանտ Փալոեան Լուիզ Պաղտասարեանի մահուան առիթով 200 Ֆր.:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ օր, Յունիս 8, տօն է Սրբոյն Ներսէսի Մեծի Հայրապետին եւ Խադայ Եպիսկոպոսին:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Այս ծանուցումով բացուած կը յայտարարենք 1991 / 1992 տարեշրջանի արձանագրութիւնները:

Արձանագրութիւններ կը կատարուին մանկապարտէզէն մինչեւ 5-րդ դասարան:

Երթեւեկի լայն սպասարկութիւն (Իսի, Առնուվիլ...): Ամսավճարը կը ներառէ ճաշը եւ երթեւեկը: Յառաջիկայ տարեշրջանին՝

ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻ ՄԷՋ

– Կ'ընդունուին նախնական կարիքներու համար ինքնաբաւ մանուկներ՝ երկու ու կէս տարեկանէն սկսեալ:
– 4 տարեկանէն սկսեալ հայերէնի եւ ֆրանսերէնի կողքին, անգլերէնի հնչիւնային համակարգի հետ առաջին հանդիպում:

ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆԻ ՄԷՋ

– Կրթական Նախարարութեան ծրագրին կիրարկումը (Ակատէմիի հսկողութիւն):
– 6 տարեկանէն սկեալ կը դասաւանդուին անգլերէն եւ տեղեկագիտութիւն (էնֆորմաթիք):
– Նոյնպէս՝ կը կատարուին թատերական, երաժշտական, նկարչական աշխատանքներ:
– Հայերէնի եւ ֆրանսերէնի անբաժանելի պարագային՝ (գաղթական ընտանիքներու զաւակներուն) մասնաւոր դասաւանդութիւն:
– Կրթական ծրագրի իրականացման գծով, ամբողջացուցիչ հանդամանքով, ժապաւէններու եւ լսողա-տեսողական միջոցներու օգտագործ:
– Գիտական նիւթերու կիրառական ուսուցումը արհեստանոցի մէջ:
– Արձակուրդի շրջաններուն, գիտելիքներու ամրապնդման եւ իւրացման յատուկ աշխատանք թերացող աշակերտներու հետ:
– Աշխատանքի այս բազմազանութիւնը կազմակերպել հնարաւոր կը դառնայ շնորհիւ՝

● Ուսուցչական լայն կազմին (18 ուսուցիչներ 127 աշակերտներու համար)

● Փոքրաթիւ դասարաններուն (առաւելագոյն՝ 15 աշակերտ)

Յաւելեալ տեղեկութեան համար հեռաձայնել.–

43. 81. 01. 72 թիւին:

Հասցէ՝
1, Bld. du Nord — 93340 Le Raincy

ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆ

ԳԱՃՏԱՀԱՆԴԷՍ ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի Սեւան մասնաճիւղին տարեկան դաշտահանդէսը Յունիս 9, Կիրակի, ամբողջ օրը Ժէմանի (Gemens) դաշտը:

Հայկական մթնոլորտ, մասնակցութեամբ՝ ԱՆԻ նուագախումբին:

Aéroports de Paris
présente à Orly Sud

Les vitraux de
REINE AVEDISSIAN

L'art et la religion, symboles de paix à travers l'architecture et l'art sous toutes ses formes dans des différenes civilisations

E x p o s i t i o n :
du Mercredi 15 Mai au Dimanche 16 Juin
Orly Sud — 3ème étage
Ouvert tous les jours.

Kermesse annuelle

organisée par la Commission des Dames de la Cathédrale Arménienne Apostolique Serpotz - Tarkmantchatz

au Centre Culturel Saints Sahak-Mesrop
7, 8 et 9 JUIN
de 10 heures à 18 heures

— P R O G R A M M E —

Vendredi 7 Juin
— 19 heures : Inauguration de la KERMESSE
— 21 heures : Conférence «l'Arménienne à travers l'histoire» par Mme Nevart Madoyan-Darakdjian *Prof. à l'Université d'Alep (Syrie) Diplômée de l'Université d'Erevan Diplômée de la Sorbonne.*

Samedi 8 Juin
— 16 heures : «THEYASEGHAN» et présentation de vêtements.

Dimanche 9 Juin
— 10 heures : Messe solennelle
— 11 heures : Requiem à la Mémoire des disparues de la Commission des Dames
— 15 heures : Tirage de la Tombola.

CENTRE CULTUREL
ST. MESROB
10 bis, rue Thouin, Paris 5e

organise

U N E R E N C O N T R E

avec

M. G A R B I S K O R D I A N

Sur le thème :
LES PROBLEMES POLITIQUES DE LA NATION ARMENIENNE CONTEMPORAINE

Le Vendredi 7 Juin à 20 h 15
dans la Salle du Centre Culturel Saint Mesrob
10 bis, rue Thouin, Paris 5e

M[o] Cardinal Lemoine
Monge

E n t r é e l i b r e

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

J U I N

Samedi 15 à 20 heures 30

Gala M.C.A. 90

Salle des Fêtes
rue Voltaire

MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
tél : 43 76 55 89

V O Y A G E culturel & humanitaire EN ARMENIE

du 18 Juillet au 1er Août

accompagnateur :
PASTEUR SAMUEL SAHAGIAN

Lui écrire ou téléphoner :
58, rue Madame, 75006 Paris
Tél. : 45 - 48 - 13 - 50

les 3 Jours J de l'U.G.A.B.

L'U.G.A.B.-Paris clôture sa saison 90-91 avec 3 jours J :

J 1 : SOIREE CULTURELLE, en collaboration avec le CRDA et l'A.A.A. Projection et conférence sur les églises et monuments arméniens.
Vendredi 14 juin à 20 h 30, au Centre Culturel Alex Manoogian de l'U.G.A.B., 118, rue de Courcelles, Paris 17e
Entrée libre.

J 2 : DINER avec ORCHESTRE GREC.
Samedi 15 juin à 20 h 30, au Centre Culturel Alex Manoogian.
Participation aux frais: 350 Frs.

J 3 : FETE DE L'ECOLE au Collège Samuel - Moorat, 26, rue Troyon, 92310 Sèvres.
Dimanche 16 juin à 14 heures 30.
Après-midi artistique préparé par les enfants : danse, musique, poésie, théâtre.
Participation aux frais :
Adultes : 30 Frs., entrée libre pour les enfants.

COMITE DE
L'U.G.A.B. - PARIS

ՊՏՈՅՏ ԴԷՊԻ ԹՈՒԱՐԻ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի Արշալոյս Թադէոսեան մասնաճիւղը պտոյտ մը կը կազմակերպէ դէպի Թուարիի կենդանաբանական պարտէզը

Կիրակի, Յունիս 9

Տեղեկութիւն եւ արձանագրութիւն՝

Շաբաթ օրերը ժամը 15-էն 18
48 24 63 89

Յերեկը
48 71 22 77

ժամը 20-էն 22
39 83 71 19

Տեղերը սահմանափակ են:

LE COLLEGE
T E B R O T Z A S S E R E
est heureux de vous inviter le Dimanche 16 Juin à 20 heures à une

CROISIERE SUR LA SEINE

à bord du *CHATEAU GAILLARD*
avec

DINER DANSANT

animé par un orchestre T Z I G A N E

Départ Quai de Grenelle — Paris 15ème, Face à l'Hôtel Nikko
Levée de l'ancre à 21 h. précises

Réponse rapide souhaitée — Participation aux frais : 400 F. par personne
(Tenue de soirée) — Réservation au Collège Tebrotzassère
Tél. : (1) 43. 81. 01. 72

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 — SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒՆԻՍ 7
VENDREDI
7 JUIN
1991

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.553 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 66e ANNÉE — No 17.553

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳՈՐԲԱՉՈՎ ստացաւ խաղաղութեան Նոպէլ մրցանակը, Օսլոյի մէջ, Յունիս 5-ին: Մրցանակին արժանացած էր 1990-ին, բայց չէր կրցած երթալ Նորվէկիա: Այս առթիւ, արտասանած իր ճառին մէջ, Գորպաչով գլխաւորաբար օգնութիւն պահանջեց արեւմուտքէն, շեշտելով. - «Հիմա որ պերեսթրոյքան հասած է ճակատագրական անկիւնադարձի մը, Խորհրդային Միութիւնը իրաւունքն ունի ակնկալելու աւելի մեծ մակարդակի վրայ զօրակցութիւն մը երաշխաւորելու համար անոր յաջողութիւնը»: Համոզելու համար, կ'աւելցնէ. - «Աշխարհ նոյնքան պերեսթրոյքայի պէտք ունի, որքան Խորհրդային Միութիւնը: Պարզ է ինծի համար, որ եթէ խորհրդային պերեսթրոյքան յաջողի, իսկական կարելիութիւնը կ'ըլլայ համաշխարհային նոր կարգ մը կառուցանելու»: Մնաց որ, Գորպաչով պէտք է նախ ներսը յաջողցնէ իր պերեսթրոյքան: Ձեռք ձգելու համար իրեն անհրաժեշտ օգնութիւնը, Գորպաչով կարգ մը երաշխիքներ կ'ուզէ տալ. - Ա) Կայունացում ժողովրդավար գործընթացին շնորհիւ ընկերային ծաւալուն համաձայնութեան մը «ազատ եւ կամաւոր դաշնակցութեան մը ծոցը»: Բ) Տնտեսական դեռնի վրայ բարենորոգումներու արագացում: Գ) Հումքու միջոցներ երկիրը բանալու համար համաշխարհային տնտեսութեան, ռուբլիի փոխանակման միջոցաւ: Յիշենք որ «100-ներու» հայկական խմբակցութեան նախաձեռնութեամբ եւ որու միացած էին կարգ մը կազմակերպութիւններ (Հելսինքի - Ֆրանս, Ս.Օ.Ս. - Ռասիզմ, լիտուանացի, ուկրանացի, վրացի, լատվիացի հաւաքականութիւններ) կոչ մը եղած էր այս մրցանակին յանձնումին դէմ: Քանի մը տասնեակ ֆրանսացի անձնաւորութիւններ ալ ստորագրած էին:

ԱԼԺԵՐԻՈՅ պատերազմական վիճակը 4 ամիս պիտի տեւէ: Լուսարգել ալ հաստատուած է կէս գիշերէն ժամը 3: Նոր նախարարապետ մըն ալ նշանակուած է Արտաքին նախկին նախարար՝ Սիտ Ահմէտ Ղոզալի: Փրկութեան իսլամական ճակատը վերանորոգեց ընդհանուր գործադուլի իր հրահանգը առանց ժամանակի սահմանումի, բայց հրաւէր կարդաց նաեւ որ իր կողմնակիցները խուսափին առճակատումէ:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ մերժեց Էօզալի առաջարկը Կիպրոսի մասին: Թուրքիա կ'ուզէր «չորս»երու ժողով մը (Յունաստան, Թուրքիա եւ կղզիին երկու համայնքներու ղեկավարները): Յոյն կառավարութեան բանբերը դիտել տուաւ թէ հին առաջարկ մըն է զոր Անգարա միշտ կը քշէ եւ Յունաստան եւ Կիպրոս կը մերժեն, որովհետեւ անոնք ոչ մէկ հեռանկար կը բանան Կիպրոսի հարցին կարգադրութեան համար:

ԿԱՆԱՆՑ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐՈՒ Ենթանախարարը՝ Վերոնիք Նէյէրց շատ բուռն հակազդեցութիւն մը ունեցաւ Պապին բաղդատականին առթիւ ցեղասպանութեան եւ կամաւոր վիժումներու միջեւ: «Պապը կը նախատէ կիները եւ հրեայ համայնքը: Կիները ոչ ոքէ դաս առնելիք ունին, ինչ կը վերաբերի կեանքի կամ ընտանեկան պատասխանատուութեանց: Հրեայ համայնքը, անգամ մը եւս նախատուած է Ողջակիզման խոր արհամարհանքով»: Գալով, Եւրոպայի հրեայ երիտասարդներու միութեան, կը պահանջէ որ Պապը «հրապարակաւ ներողութիւն խնդրէ այն զայթակղեցուցիչ զուգահեռին համար, զոր գծած է վիժումին եւ Ողջակիզումին միջեւ»:

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՄԱՅԻՍ 29 / ՅՈՒՆԻՍ 4)

Գ. ՍՏԱՐՈՎՈՅՏՈՎԱՅԻ ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑԸ

«Արմէնփրէս»ի Մոսկուայի թղթակիցը Աշոտ Ջաղոյեան հարցազրոյց մը ունեցած է Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխան ու Ռուսաստանի խորհրդարանին անդամ՝ Գալինա Ստարովոյտովայի հետ: Ան պատմած է արտասահմանի մէջ իր հանդիպումներուն մասին, որոնց նպատակը եղած է բացատրել Հայաստանի ու Արցախի հակահայ արարքները ու հետաքրքրութիւն արթնցնել անոնց հանդէպ:

Գալինա Ստարովոյտովա Ամերիկայի մէջ հանդիպում ունեցած է արտաքին նախարարութեան աշխատողներու հետ, որոնց բացատրած է թէ կովկասեան խնդիրը էթնիկ - ազգային բնոյթ չունի, այլ Խորհրդային Միութիւնը պատերազմ կը մղէ հոն հանրապետութիւններէն մէկուն դէմ: Ան բացատրած է թէ միութենական իշխանութիւնները ինչու ազրբէջանական հակում ցոյց կուտան: Շեշտած է թէ Միացեալ - Նահանգները պէտք է դադրեցնեն առեւտրական բարենպաստ պայմաններու ընծայումը Խորհրդային Միութեան, ինչպէս նաեւ տնտեսական օգնութիւնը, քանի որ երկրին մէջ մարդու իրաւունքները կ'ոտնահարուին: Ան դէմ արտայայտուած է մարդկային իրաւանց միջազգային խորհրդաժողովը Մոսկուա կատարելու որոշումին, քանի որ ան մայրաքաղաքն է պետութեան մը ուր մարդկային իրաւունքները տեւականօրէն կը խախտին: Բացի քաղաքական դէմքերէ, ռուս երեսփոխանուհին հարցազրոյցներ ալ տուած է ամերիկեան թերթերու, հեռատեսիլին, միշտ կանգ առնելով հայաբնակ ու հայկական շրջաններու ենթարկուած հալածանքներուն վրայ:

Ստարովոյտովա հրաւիրած է որ Ամերիկացիները մէկդի դնեն իրենց «զորբամոլութիւնը» ու իրականութիւնը տեսնեն. ծանօթանան միւս 15 նախագահներուն, որոնց միջեւ կան հետաքրքրական անձնաւորութիւններ, ինչպէս յատկապէս Լեւոն Տէր - Պետրոսեանը: Երեսփոխանուհիին համաձայն տրուած վարկերը պէտք է տրուին ոչ թէ կեդրոնին, այլ հանրապետութիւններուն, ու յոյս յայտնած է որ ամերիկեան իշխանութիւնը կը վերաքննէ այդ մասին իր ծրագիրները:

Պատասխանելով Արցախի հարցին ու կեդրոնի հետ յարաբերութիւններու մասին հարցումի մը, Ստարովոյտովա կարեւոր նկատած է գրաւել հանրային կարծիքին ուշադրութիւնը ու փարատել [illegible]. ան տեղին կը գտնէ որ Լեւոն Տէր - Պետրոսեան հակառակ քննադատութիւններու, կը մասնակցի դաշնակցութեան խորհուրդի նիստերուն, ինչպէս նաեւ Թուրքիոյ հետ տնտեսական ու առեւտրական յարաբերութիւններու հաստատման քայլեր կ'առնէ:

Ստարովոյտովա հարկաւոր կը նկատէ Հայաստանի ղեկավարութեան համար որ շփումներ ունենան Ազրբէջանի ժողովրդավարական ճակատի ձախ թեւին եւ ընկերային - ժողովրդավարական կուսակցութեան հետ. ան դիտել կուտայ որ Ազրբէջան ու նաեւ Թուրքիա անհանդիստ են համաշխարհային միջազգային ժխտական կարծիքին համար իրենց մասին:

Գալով Արցախի հարցին, հոն անհրաժեշտ կը նկատուի վերականգնել խորհրդային իշխանութեան մարմինները:

Գալինա Ստարովոյտովա վերադարձի ճամբուն վրայ անցած է նաեւ Իտալիայէն, Կարտոնէ քաղաքին մէջ մասնակցած խորհրդաժողովի մը ուր ներկայ գտնուած է նաեւ ազրբէջանական պատուիրակութիւն մը. Հայկական տեսակէտը ներկայացուցած են իրեն հետ Շիքակոյէն Ռոնալտ Սիւնի եւ Փարիզէն Գլէր Մուրատեան: Գ. Ստարովոյտովա հարցազրոյցներ ալ տուած է իտալական թերթերու եւ հեռատեսիլին:

**

ԽՈՐՀ. – ՀԱՅ – ԱԶԵՐԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Մայիս 30-ին Խորհրդային Միութեան դատախազութեան մէջ տեղի ունեցած է հանդիպում մը խորհրդային, Ազրբէջանի եւ Հայաստանի իրաւապահ մարմիններու ղեկավարներուն միջեւ: Հանդիպումին գլխաւոր նիւթը եղած է շրջանին մէջ կատարուած օրինազանցումներու պարագան: Կողմերը յանգած են այն եզրակացութեան որ կացութիւնը կարգաւորելու գործընթացը պէտք է հիմնուի օրինականութեան հաստատման, երկու հանրապետութիւններու քաղաքացիներու ապահովութեան միջոցառումներուն, յանցագործութիւններու անաչառ հետաքննութեան վրայ: Համաձայնութիւն գոյացած է որ դատախազութեան, ՊԱԿ-ի եւ Ներքին նախարարութեան միութենական եւ հանրապետական մարմիններու ներկայացուցիչներուն հանդիպումները շարունակուին կանոնաւոր ձեւով:

**

ԱՐՑԱԽԵԱՆ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Արցախի հայ բնակչութեան համար նեղացնող պարագայ է ամրան այս եղանակին ժամը 21-էն տուն մնալու պարտաւորութիւնը: Սակայն ծանրագոյնն է Շուշիի եւ Հադրութի շրջաններէն արտաքսուած Հայերու վիճակը: Ամէն օր մարզային գործադիր Կոմիտէին շէնքին առջեւ տասնեակներով Բերդաձորցիներ կը հաւաքուին, յոյս ունենալով որ արտօնութիւն պիտի տրուի իրենց գիւղերը վերադառնալու: Սակայն անոնց սպասումը ոչ մէկ արդիւնքի հասած է տակաւին: Մարզին հայ ղեկավարութիւնը ճգնաժամէն փրկուելու համար հարկաւոր կը նկատէ երկխօսութեան հաստատումը ազրբէջանական կողմին հետ:

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Ի. ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ «ԱՆՎՍՏԱՀՈՒԹԵԱՆ ՔՈՒԷ» ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ԴԷՄ ՈՒ ԿԸ ՍՏԱՆԱՅ... 3 ՁԱՅՆ

24 ՊԱՏԱՆԴ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԱԾ

Ինչպէս գրած էինք Յունիս 5-ի մեր թիւով, Յունիս 3-ին Գերագոյն Խորհուրդի նիստին Աշոտ Նաւասարդեանի առաջարկով, որոշուած էր որ կուսակցութիւնները յստակ ծրագիր ներկայացնեն իրենց ներկայացուցիչին միջոցաւ, ժամավաճառութեան եւ աւելորդ ելոյթներու առաջքն առնելու համար: Յունիս 5-ին է, Չորեքշաբթի օր, որ Գերագոյն Խորհուրդի նիստի օրակարգն էր, ուրեմն, կուսակցութեանց այդ պատրաստուած ծրագրերու ներկայացումը:

Յաջորդաբար խօսք առած են Հայոց Համազգային Շարժումի, Համայնավար կուսակցութեան, Հանրապետական կուսակցութեան, Սահմանադրական իրաւունքներու, Հ. Յ. Դաշնակցութեան ներկայացուցիչները:

Յատկանշական ելոյթներու կարգին, յիշենք որ Հանրապետական կուսակցութեան ներկայացուցիչը եւ Սահմանադրական իրաւունքներու, կ'ընդգծէին որ անմիջական լուծում չկայ Արցախի մասին: Օրինակ՝ Սահմանադրական կուսակցութեան առաջադրանքն էր Սահմանադրութեան մէջ արձանագրել Արցախի կցումը Հայաստանի, հանրապետականները անկախութեան անմիջական հռչակումով ելք կը տեսնէին եւայլն, եւայլն: Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը յայտնած է թէ առայժմ ծրագիր չունի, կը պատրաստէ ու կը ներկայացնէ յետագային: Համայնավար կուսակցութեան նորընտիր քարտուղարը Ա. Սարգսեանը, ինչպէս կ'ակնկալուէր, յայտնած է թէ Արցախ եւ հայաբնակ գիւղերը պիտի չպատահէր ինչ որ պատահեցաւ, եթէ Հայաստան ստորագրած ըլլար Միութեան պայմանագիրը: Բայց, բուն «յաջողութիւն»ը արձանագրած է, երբ յայտարարած է թէ Համայնավար կուսակցութենէն հեռացած են բոլոր անազնիւ մարդիկը եւ ներսը մնացած են ազնիւները..., հոս, Անգլիացիները կ'ըսեն՝ no comment !

Խօսք առած են նաեւ 30 այլ երեսփոխաններ: Ամէնէն «հետաքրքրական» առաջարկը ներկայացուցած է Իգոր Մուրատեան, որ պահանջած է անվստահութեան քուէ Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի նկատմամբ:

Վերջին խօսքն առած է Գերագոյն Խորհուրդի նախագահը՝ Լեւոն Տէր - Պետրոսեան, որ յստակ պատկերացուցած է կացութիւնը, համապատասխան յանձնախումբերու յանձնուած է թղթածրարի պատրաստութիւնը, հարցերու քննարկումը, բայց Լեւոն Տէր - Պետրոսեան պահանջած է որ անպայման քուէի դրուի Իգոր Մուրատեանի առաջարկը՝ անվստահութիւն իրեն հանդէպ: Եւ տեղի ունեցած է քուէարկութիւնը, որ տուած է հետեւեալ արդիւնքը. - Անվստահութեան թեր՝ երեք ձայն, ձեռնպահ 8, դէմ 153: Այլ խօսքով, Խորհրդարանը վստահութիւն կը յայտնէ իր նախագահին աւելի բարձր մեծամասնութեամբ քան ընտրած էր, անցեալ Օգոստոս 4-ին (Լեւոն Տէր - Պետրոսեան Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ ընտրուեցաւ 140 ձայնով): Հոս ալ մեզի համար աւելորդ է խորհրդածել. խորհրդածելը կը թողունք՝ Իգոր Մուրատեանին...:

**

Միշտ լարուած է Հադրութի շրջանը, ուր կարգ մը գիւղերէ խորհրդային պահակազօրքը հեռացած է, բնակիչները, կրկին, անպաշտպան կը մնան եւ կը հեռանան, հազիւ վերադարձած:

Այն 104 պատանդներէն, որոնք Ազրբէջանի բանտերն են, վերադարձուած են 19 (Շուռնուխէն) եւ 5 (Գորիսէն):

ԵՕԹԱՆԱՍՈՒՆԱՄԵԱԿ ՀԱՒՈՒՐՐՏ ԳԱՐԱԿԷՕԶԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ 1921 - 1991

ԲՒԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

Արդ, ընդարձակուող այս գործունէութեանց վերհսկողութեան համար երբ Նուպար եւ Անահիտ Դաւիթեան, Յունաստանի շրջանի գործերը Տէր եւ Տիկին Երուանդ Ճէճիզեանի յանձնելէ ետք Լիբանան եկան 1948-ի աշնան, իրենց առաջին գործը եղաւ Պէյրութի եւ Հալէպի մէջ կազմել տեղւոյն Խնամակալ Մարմինները:

- Պէյրութի մէջ, նախագահութեամբ՝ Տօքթոր Յ. Ենիգոմշեանի, եւ գործակցութեամբ ամերիկեան եւ ֆրանսական համալսարաններու հայ մասնագէտ բժիշկներու, որոնք իրենց շուրջ խմբեցին երկու համալսարաններու ուսանողներէ կազմուած կամաւոր օգնականներ:

- Հալէպի յանձնախումբը, նախագահութեան տակ Թեմին Առաջնորդ Զարեհ Արքեպիսկոպոս Փայասլեանի, երեւելի ազգայիններ, եւ մնայուն քարտուղար՝ Գէորգ Ներսոյեան, եղբայրը՝ Տիրան Եպիսկոպոս Ներսոյեանի:

Հ. Գ. Հիմնարկի վերակազմութեան այսպիսի գործունէութեանց առեն էր որ վախճանեցաւ Բարերար Միհրան Գարակէօզեան, 1948 *Հոկտեմբեր 7-ին, 74 տարեկան, որ 1946-ին կրած գործողութենէ մը ի վեր առողջական վիճակը վատթարացած էր: Սրտայոյզ էր անոր վախճանումէն մէկ օր առաջ Լէյլա Գարակէօզեանի հեռագիրը, թէ - «ՀԱՅՐԻԿԸ՝ ՄԱՀԱՄԵՐՁ, ԿԸ ՀԱՅՑԷ ՊԷՅՐՈՒԹԻ ՀԱԼԷՊԻ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ԱՂՕԹՔԸ»...*

Անմիջապէս՝ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան, Հ. Բ. Ը. Միութեան եւ Հ. Գարակէօզեան Հիմնարկի միացեալ յայտարարութեամբ «Հոգեհանգստեան» պաշտօն կատարուեցաւ Անթիլիասի Մայր Տաճարին մէջ, Հոկտեմբեր 17-ին, եւ Հալէպի Մայր Եկեղեցիին մէջ՝ Հոկտեմբեր 24-ին:

Այնուհետեւ, Օր. Լէյլա Գարակէօզեան, որ 1933-էն ի վեր՝ իր հօրը յանձնարարութեամբ՝ Կեդրոնական Խնամակալ Մարմնի նախագահութեան պաշտօնը կը վարէր, ամբողջովին իր պատասխանատուութեան տակ առաւ Հ. Գ. Հիմնարկի լայնատարած գործունէութիւնները, առաւել եւս ընդարձակուած յանձնախումբերով եւ տարեկան պիւտճէի յաւելումներով:

Այնճարի մէջ Մանկախնամ դարմանատան պատասխանատուութիւնը վարեցին յաջորդաբար՝ Տօքթ. Լեւոն Մինասեան, Տօքթ. Ռուբէնս Գույումճեան, Տօքթ. Պօղոս Վարդիվառեան եւ Տօքթ. Յարութիւն Կէօնճեան, այս վերջինը շրջանաւարտ Պէյրութի Ամերիկեան համալսարանէն՝ եւ բնակութիւնը հաստատած Այնճարի եւ Զահլէի միջեւ, Շթորայի մօտ գիւղի մը մէջ, ուրկէ դիւրաւ կ'երթեւեկէր Զահլէի շրջանին Այնճար:

Իսկ 1954-ի դարունէն սկսած, Հ. Գ. Հիմնարկի Այնճարի մանկախնամ դարմանատան պատասխանատու բժիշկը եղաւ Տոքթոր Պարէտ Մինասեան, *որդին՝ Այնճարի առաջին բժիշկ Տօքթոր Լեւոն Մինասեանի, շրջանաւարտ՝ Ֆրանսայի* Մոնփըլիէի համալսարանէն, *որ այնուհետեւ Հ. Գ. Հիմնարկի կապուած պիտի մնար, Պէյրութի իր դարմանատունէն Այնճարի դարմանատուն երթեւեկելով շաբաթական երեք օրեր, լման 27 տարիներ, մինչեւ ընտանեօք փոխադրութիւն Ֆրանսայի հարաւ-արեւելեան Զուիցերիոյ սահմանին՝* Ֆեռնէ-Վոլթէր *աւանը, Ժընեւի մօտ:*

Ե.- ԴՊՐՈՑԱՇԻՆՈՒԹԻՒՆՔ, ԲՈՒԺԱՐԱՆ ԵՒ «ԼԷՅԼԱՒԱՆ»

Վարիչ-տնօրէն Նուպար Դաւիթեան Հաւուրրտ Գարակէօզեան Յիշատակի Հիմնարկին 6-հատորեան իր պատմագրութիւնը հասցուցած է մինչեւ 1950-ական թուականները, մտադրելով զայն լրացնել մինչեւ իր պաշտօնավարութեան լրումը 1973-ին: Մինչ այդ սակայն՝ անօգուտ պիտի չըլլար մեր անձնական ծանօթութեանց թելադրած չափով վկայելու Հիմնարկին յետագայ կատարումներու մասին:

1.- Գարակէօզեան Եղբայրներու Օգնութիւնը Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան

Գարակէօզեան Արշակ եւ Միհրան եղբայրներու հետաքրքրութիւնը Կիլիկիոյ Հայոց Կաթողիկոսութեան հանդէպ միշտ նպաստաբեր եղած է: 1930-ին, երբ ամերիկեան Նիր-Իսթ-Ռիլիֆը իր նախկին որբանոց Անթիլիասի կալուածը Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան տուած էր հինգ տարիներու համար անուանական 1 տոլար տարեվարձքով, այդ փոխանցումին միջնորդած էին՝ Յարութիւն Կիւլպէնկեանի *հետ՝ նաեւ Արշակ եւ Միհրան Գարակէօզեան: Միեւնոյն առեն՝ Կաթողիկոսարանի ու Դպրեվանքին տարեկան պիւտճէին ի նպաստ Ն.-Ի. Ռիլիֆի տրամադրած 7000 տոլարի վրայ յաւելեալ 5000 տոլարի յանձնառու եղած էին նոյն երեք բարերարները, եւ Անթիլիասի ի նպաստ իրենց միացեալ յայտարարութիւնը հրատարակած էին, կոչով մը՝ թէ.-*

«Աւելի քան 120.000 Հայեր ապաստանած են Սուրիա - Լիբանան, ուր արդէն պատերազմէն առաջ կար 20 - 25 հազար Հայութիւն...

«Սուրիահայ գաղութը անհնարին ճիգով դպրոցներ ու եկեղեցիներ կը հիմնէ իր նոր միջավայրին մէջ. բայց անոնց համար պաշտօնեաներ պատրաստելու կենսական գործը ազգային պարտականութիւն մըն է...

«Ռիլիֆի կեդրոնական վարչութիւնը յօժարած է ազնուաբար ո՛չ միայն շէնքերը տրամադրել Կաթողիկոսին, այլ նաեւ յանձն առած է հինգ տարուան շրջանի մը համար ամէն տարի 7.000 տոլար նպաստել, պայմանաւ որ Ամերիկայի հայ ազգակիցներ եւս տարեկան 5.000 տոլար բաժին բերեն՝ Կաթողիկոսարանի Դպրեվանքին մէջ հայ քահանաներ եւ ուսուցիչներ պատրաստելու գործին...

«Ահա այս նպատակով կազմուած է Ամերիկեան Հայկական Յանձնաժողով մը, որուն պաշտօնն է յիշեալ վարժարանին նիւթական եւ վարչական կեանքը ապահովել»:

Ու «հինգ տարիներու» շրջանը լրանալէն ետքն ալ, պայմանաժամին երկու տարիներ եւս երկարաձգումին, դարձեալ Գարակէօզեան Եղբայրները շարունակեցին իրենց տարեկան նպաստի յանձնառութիւնը: Ապա նաեւ 1937 - եգիպտահայ բարերար Սիմոն եւ Մաթիլտ Գալֆայեան ամոլի միանուագ նուիրատուութեամբ Անթիլիասի կալուածին գնման ու Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան փոխանցման առեն, դարձեալ Գարակէօզեան Եղբայրները - Արշակ, իբր նախագահը Հ. Բ. Ը. Միութեան կեդրոնական վարչութեան - կատարած էին բարի միջնորդութիւնը: Յետոյ նաեւ 1943-ին, Գարեգին Ա. Կաթողիկոսին Կիլիկիոյ ընտրութեան առիթով, Ամերիկայի մէջ ի նպաստ Անթիլիասի հանգանակութեան կեդրոնական Յանձնաժողովի դանձապահն էր Միհրան Գարակէօզեան:

(Բ. Ե. - «Ժամանակակից Պատմութիւն Կաթողիկոսութեան Հայոց Կիլիկիոյ, 1914 - 72», էջեր՝ 334, 446 - 48, 472 - 75, 570 - 71)

2.- Լիբանանի եւ Սուրիոյ Դպրոցաշինութեան Հանգանակութիւն՝ 300.000 Տոլար

Հիմնադիր - բարերար Միհրան Գարակէօզեանի վախճանումէն ետք, Օրիորդ Լէյլա Գարակէօզեան իր առաջին այցելութիւնը տուաւ Լիբանան, 1950 - Յունիս - Յուլիս ամիսներուն: Ան այցելեց նաեւ Հալէպ, գաղթականներուն եւ քաղաքներուն մէջ գիտեց ազգային, ընկերային ու կրթական կացութիւնն ու պայմանները. կանգ առաւ քննեց հետաքրքրութեամբ, յաճախ խոր յուզումով: Եւ ամերիկա վերադարձին, իր տպաւորութիւնները հրատարակեց Հ. Բ. Ը. Միութեան «Յուշարար-Միութիւն» պաշտօնաթերթին մէջ, ապա նաեւ Միութեան, 1950 Նոյեմբեր 27-ին տարեկան Ընդհանուր Ժողովի բեմէն վկայութիւնով.-

«Մինչ հազարաւոր Հայեր, Մերձաւոր-Արեւելքի մէջ, իրենց աշխատանքով գաղթակայան քեմբերէն դուրս գալով կրցած են իրենց համար տուն եւ լաւ դիրք շինել, աւելի շատ հազարաւորներ դեռ կ'ապրին կացութեան մը մէջ որ ինծի դարհուրելի թուեցաւ... Խեղճուկ հիւղակներ, շինուած, փտած տախտակներով, տափակցուած թիթեղներով, որոնք իրար բերուած են գոյացնելու համար շինութիւններ՝ որոնք աւելի կը նմանին թռչուններու վանդակներու, փչելու պատրաստ՝ ամենաթեթեւ հովէն իսկ...

«Դպրոցներ՝ որոնք հիւղակներ էին, դպրոցներ՝ եկեղեցիներու մէջ պատսպարուած, դպրոցներ՝ որոնք կրթական յարկէ աւելի մարագներու կը նմանէին, որոնց պատերը ճեղքուած էին ու տանիքները թիթեղապատ՝ լեցուն ծակերով...

«Բոլոր դպրոցներն ալ սաստիկ խճողուած են, մանաւանդ մանկապարտէզները... Մէկէ աւելի կարգեր դաս կ'առնեն միեւնոյն սրահին մէջ՝ միեւնոյն պահուն... Հազարաւոր աշակերտներ գրասեղան չունին, եւ ստիպուած են գրել՝ գետնի վրայ նստած, կամ ծունկի վրայ...»

Ու, Հ. Բ. Ը. Միութեան նախագահ՝ Արշակ Գարակէօզեան յայտարարեց.-

«Տարիներէ ի վեր Լիբանանի եւ Սուրիոյ մէջ Միութիւնս նպաստներ կը յատկացնէ Պէյրութի եւ Հալէպի արուարձաններու, գաւառական քաղաքներու եւ գիւղերու մէջ գանուող կարգ մը վարժարաններու, որոնց թիւը 1950-ին կը հասնի շուրջ 90-ի, 15 հազար աշակերտներով...

«Մեզի յայտնի է թէ այս դպրոցներէն շատեր ողբալի վիճակ մը կը ներկայացնեն: Անոնցմէ մէկ մասը խարխուլ տնակներու մէջ հաստատուած են. ուրիշներ՝ զուրկ են անհրաժեշտ պիտոյքէ... Բազմաթիւ աշակերտներ հարկ եղած նուազագոյն սնունդն անգամ չեն ստանար...

«Բախտազուրկ անմեղ մանուկներու առողջութիւնն ու ապագան վտանգի մէջ են, եւ ամէնուս պարտականութիւնն է չարժիլ...

«Կեդրոնական վարչութիւնս որոշած է 300 հազար տոլարի հանգանակութիւն մը կատարել, եւ արդէն կազմուած է Հանգանակիչ Յանձնախումբ մը Օրիորդ Լէյլա Գարակէօզեանի նախագահութեամբ»:

(Բ. Ե. - «Սերունդի Մը Դաստիարակութիւնը», 1962, Գլ. Ժ. էջեր՝ 105 - 106, եւ 100 - 101)

Ու Լէյլա Գարակէօզեանի քաջ առաջնորդութեամբ յառաջ եկած այդ նպաստներով՝ Լիբանանի եւ Սուրիոյ Հայ դպրոցներուն համար պիտի սկսէր նոր շրջան մը բարեկարգութեանց, հաստատ շէնքերու շինութեամբ եւ պիտոյքի հայթայթումով, եւ այդ շարժումին պիտի միանային նաեւ Գալուստ Կիւլպէնկեան *եւ այլ մարդասիրական հիմնարկութիւնները:*

3.- Նոր Ատանայի Կիլիկեան Վարժարանը

Օր. Լէյլա Գարակէօզեանի նախագահութեամբ հանգանակուած գումարներով Լիբանանի եւ Սուրիոյ մէջ դպրոցաշինութեան եւ սարքաւորման ընդհանուր բարեկարգութիւններէ զատ - որոնց մէջ չէին պակսեր նուիրատուներու անունով մասնաւոր կառուցումները, ինչպէս՝ Պէյրութի Ամանոս գաղթակայանի մէջ Ահարոնեան Եղբայրներու *10.000 Տոլար նուիրատուութեամբ կառուցուած դպրոցը - բարերարուհի Լէյլա Գարակէօզեանի եւս անձնական նուիրատուութիւնով կառուցուեցաւ Նոր-Ատանայի Ազգ. Կիլիկեան Վարժարանը:*

Այս դպրոցը 1931-ին սկսած էր տախտակաշէն տաղաւարի մը մէջ, իբր մանկապարտէզ՝ 46 աշակերտներով եւ մէ՛կ ուսուցչուհիով: Յաջորդ տարիներուն, նախակրթարանի դասարաններու եւս յաւելումով՝ դպրոցը աստիճանաբար բարձրացած էր լման նախակրթարանի մակարդակին, վեց դասարաններով, շէնքին յաւելեալ կցումներով ու բակին ընդարձակումով:

Եւ այս վարժարանն էր որ Օր. Լէյլա Գարակէօզեանի 20.000 Տոլար նուիրատուութիւնովը ունեցաւ իր գեղակառոյց եռայարկանի շէնքը, 1954-ին, 450 երկսեռ աշակերտներու բաւարար, տնօրէնուհի Տիկին Փայծառ Մանուկեանի եւ մանկապարտէզի բաժնին վարիչ Օր. Գերձուհի Յարութիւնեանի հետ գործակից ուսուցիչ-ուսուցչուհիներով:

Կիլիկեան Վարժարանի շրջանաւարտները վերջընթեր տարին՝ կը ներկայանային Լիբանանի պետական քննութեանց ու կը ստանային «Նախակրթարան Վկայագիր», աւարտական տարին՝ արժանանալով Ազգային Նախակրթական Վկայականի: Ապա եւ շրջանաւարտներէն շատերը իրենց ուսումը կը շարունակէին երկրորդական վարժարաններու, եւ ոմանք՝ գոլէճներու մէջ:

Գրողիս ալ առանձնաշնորհումը եղաւ Կիլիկեան Վարժարանին ծառայել՝ 1960-66 տարիներուն՝ իբր այցելու տնօրէն, շաբաթական երեքօրեայ հանդիպումներով եւ ամսական ուսուցչական ժողովներով:

(Բ. Ե. – «Ատանայի Հայոց Պատմութիւն», Գլ. ԼԶ., էջ՝ 910):

4.- Հայ Ազգային Բուժարան, Ազունիէ - Լիբանան

Օր. Լէյլա Գարակէօզեանի տեւական հետաքրքրութեան առարկայ եղաւ նաեւ Ազունիէի Հայ Ազգային Բուժարանը:

Բուժարանը հիմնուած էր 1923-ին, նախաձեռնութեամբը Վեր. Ենովք Հատիտեանի եւ Գերպ. Սուրէն Ծ. Վրդ. Քեմհաճեանի, որոնք Ն. - Ի. Ռիլիֆի ներկայացուցիչ Մր. Ֆաուլի եւ ամերիկեան փրեզպիթերեան միսիոնարութեան ներկայացուցիչ Մր. Նիքըլի շնորհիւ ապահոված էին վերջնոյն կողմէ Հայոց փոխանցումը Ճինի ծովածոցի բլրային բարձունքին վրայ Մամըլթէյնի *իրենց հին հիւանդանոցը՝ 30 անկողին տարողութեամբ, եւ Ն. - Ի. Ռիլիֆի կողմէ տարեկան 1.600 Տոլար յատկացումը:*

1931-ին, կը կազմուէր Բուժարանի խնամակալ մարմինը, նախագահութեամբ Լիբանանի Հայոց Առաջնորդ Եղիշէ Արք. Կարոյեանի եւ փոխ-նախագահութեամբը Վեր. Ենովք Հատիտեանի, նաեւ մասնակցութեամբ Զուիցերիոյ Հայասիրաց Ընկերակցութեան ներկայացուցիչ տոքթ. Եագոբ Քունձլերի եւ տոքթ. Յովսէփ Ենիգոմշեանի, տոքթ. Գարեգին Վարդապետեանի, առեւտրական Արամ Շալվարճեանի եւ ճարտարապետ՝ Գ. Նաֆիլեանի:

Եւ գործը ընդհանուր ազգային հետաքրքրութիւն արթնցուցած ըլլալով, Բուժարանի հովանաւոր Սահակ Բ. Կաթողիկոս Խապայեան իր 1931 Դեկտ. 22-ի կոնդակով կը հաստատէր «ԲՈՒԺԱՐԱՆԻ ՕՐ» հանգանակութիւնը, ամէն տարի Մեծ Պահոց նախորդող «Բուն Բարեկենդան»ի Կիրակին, յորդորելով.

«Զափաւորեցէք ձեր հաճութեան ու զուարճութեան ծախքերը, եւ տուէ՛ք ինչ որ եւ ինչ չափով որ կը թելադրէ ձեր խիղճը եւ հոգին:

«Ամէն հարստութիւն ունայն է. միայն բարիքն է անմահ»:

1934-ին, խնամակալ մարմինը «Մամըլթէյնի Բուժարանը» անբաւարար գտնելով, կը գնէր Լեռնալիբանանի 1000 մեթր բարձրութեան վրայ «Ազունիէ»ի կալուածը, նախ 20.000 քառ. մեթր տարածութեամբ, որ հետզհետէ նոր նուիրատուութիւններով շրջակայ հողեր գնելով պիտի մեծնար մինչեւ 192.000 քառ. մեթր տարածութեան - 19 հեկտար, կամ 47 էյքր - ուր նորանոր նուիրատուութիւններով կառուցուեցան կեդրոնական վեցյարկանի շէնքը եւ յարակից գիտական եւ սպասարկական շէնքերը, միշտ պատրաստ 150 - 170 հիւանդներ պահելու տարողութեամբ:

1938-ին Ազունիէ փոխադրուեցան Մամըլթէյնի հիւանդները:

1948-ին, Բուժարանի 25ամեակի տօնակատարութեան առեն, Լիբանանի առողջապահութեան նախարար տոքթ. Էլիաս Խուրի իր ճառին մէջ ըսաւ.

«Այս Բուժարանը իրական եւ գործնական հայրենասիրութեան աշխատանք է:

«Հայոց Բուժարանը ո՛չ միայն Հայերուն, այլ եւ Լիբանանի եւ դրացի արաբ երկիրներու մէջ ժողովրդային առողջապահութեան նպաստող հաստատութիւն է:

«Այսպիսի հաստատութիւններն են որ կը դիւրացնեն կառավարութեան գործը:

«Այս Բուժարանը վկան է հայ ժողովուրդի ազնուականութեան ու մշակութային կարողութեան»:

Այսպիսի մարդասիրական կարեւոր

հաստատութիւն մըն էր ահա ուր իր նըպաստաբաժինը բերած էր, եւ ամէն անգամ որ Լիբանան գար՝ հոն կ'այցելէր Հ.Գ.Ց. Հիմնարկի նախագահուհի Օր. Լէյլա Գարակէօզեան։ 1952-ի ամառը իր այցելութեան առթիւ՝ Բուժարանի Յուշամատեանին մէջ գրած է.

«It is always a great inspiration for me to visit this Armenian Health System». 7 / 25 / 52.

1956ին՝ իր չորրորդ այցելութեան առթիւ գրած է.

«Congratulations to the Committee and sincere admiration for the progress made since my last visit in 1954». 6 / 23 / 56.

Բայց Հ.Գ.Ց. Հիմնարկին ամէնէն օգտակար նպաստը եղաւ Օր. Լէյլա Գարակէօզեանի նուիրատուութիւնը՝ հիւանդներու Բուժարանէն ելլելէն ետքն ալ բժշկական խնամքի տակ պահպանութեան համար։ 1957-ին, Բուժարանի խընամակալ մարմինը երախտագիտութեամբ կը ծանուցանէր թէ՝

«Բարերարուհի Օր. Լէյլա Գարակէօզեանի տրամադրած դրամական օժանդակութեամբ եւ իր վարած Հաւըրթ Գարակէօզեան Հիմնարկութեան համագործակցու-թեամբ իրականացած է «Յետ-դարմանումի հսկողութեան» ծրագիրը»։

(Ներկայ Հտծ. 4-ի բոլոր հատուածները քաղուած են Բ.Ե.-«Ազոնիէի Հայ Ազգային Բուժարանը» գիրքէն, 1960, զոր ան պատրաստեց խնամակալ մարմնի խնդրանքով)։

5.- «ԼԷՅԼԱՒԱՆ», ժողովրդային բնակարաններ, դպրոց ու ծերանոց

Բարերար Օր. Լէյլա Գարակէօզեանի ամէնէն մնայուն կոթողը եղաւ կառուցումը ԼԷՅԼԱՒԱՆԻ, ժողովրդային բնակարաններով ու դպրոցով ու ծերանոցով հայ թաղ մը ամբողջ, Պէյրութի եւ Անթիլիասի հետ եռանկիւնի մը գագաթը կազմող ծէտէյտէի զամազամութեան Սէբաջին մօտ Ֆանար կոչուած բլրահարթին վրայ։

1964-ին, Լիբանան այցելութեան առիթով, Օր. Լ. Գարակէօզեան Խորէն Ա. Կաթողիկոսին տրամադրութեան տակ դրաւ 450.000 Տոլար պատկառելի գումար մը՝ քաղաքի խճողեալ արուարձաններէն հեռու առողջարար վայրի մէջ հաստատուելիք նոր հայ-գիւղի մը համար, ապա եւ 1967-ին՝ յաւելեալ 70.000 Տոլար՝ նոյն վայրի մէջ վարժարանի շինութեան համար, յետոյ նաեւ ծերանոցի հողի գնման համար՝ 75.000 Տոլար։

Լէյլաւանի ընդհանուր հողային տարածութիւնը եղաւ, առաջին գնումին՝ 17.000 քառ. մեթր, երկրորդին՝ 11.165 քառ. մեթր՝ ընդհանուրը 28.165 — Անթիլիասի Կաթողիկոսարանի կալուածին կից տարածութեամբ։

Նախ շինուեցան «Ժողովրդային բնակարաններ»ը հսկողութեան տակ Շինութեանց Յանձնախումբին, նախագահ՝ Խորէն Ա. Կաթողիկոսը, եւ անդամները՝ Լիբանանի հայ երեսփոխան Խաչիկ Պապիկեան, Ամերիկեան Համալսարանի փրոֆ.- ճարտարագէտ Խոսրով Երամեան եւ Հ.Գ. Հիմնարկի վարիչ - տնօրէն Նուպար Դաւիթեան։ Նուազագոյն՝ շինութեանց յանձնառուները եղան ճարտարագէտներ Գէորգ Գարաճըճեան եւ Պետրոս Աճէմեան։

1967, Նոյեմբեր 11-ին — Համաշխարհային Զինադադարի խաղաղութեան Օրկատարուեցաւ հիմնարկէքը ժող. բնակարաններու, պետական եւ ազգային պաշտօնական անձերու ներկայութեամբ, ուր Լիբանանի կրթական եւ ընկերային գործոց նախարար Սուլէյման Զէյն ըսաւ.

«Այսօրուան հիմնարկէքը խորհրդանիշն է ընկերային արդարութեան եւ յառաջդիմութեան։

«Օր. Լէյլա Գարակէօզեանի բարերարութիւնը ուրախութեամբ կը լեցնէ ո՛չ միայն համայնք մը եւ երկիր մը, այլ մարդկութիւնը ամբողջ»։

Ծրագրին առաջին մաս 110 բնակարաններու շինութիւնը աւարտեցաւ 1968 Յունիսին։ Եւ Յուլիս 11-ին, Կաթողիկոսարանի Պիքֆայա ամարանոցին մէջ տեղի ունեցաւ պաշտօնական ընդունելութիւն մը, որու միջոցին՝ Լիբանանի Առաջին Կարգի Ասպետի Շքանշանով պատուուեցաւ Օր. Լէյլա Գարակէօզեան։ Եւ այդ առթիւ էր որ ան Կաթողիկոսին խոստացաւ յաւելեալ 70.000 Տոլարը հայ վարժարանի շինութեան համար։

Ծրագրին երկրորդ մաս 93 բնակարաններու եւս շինութիւնը աւարտած ըլլալով, Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան եւ Դպրեվանքին Անթիլիասի մէջ հաստատման 50ամեակի տօնակատարութեանց տասնեակ օրերէն մէկուն, 1972, Հոկտեմբեր 28-ին, պաշտօնական բացումը կատարուեցաւ Լէյլաւանի, բոլոր թեմերու ներկայացուցիչներով։ Ու բարերարուհին չկարենալով անձամբ ներկայ գտնուիլ, Հոկտ. 26-ի հեռագրով Նիւ-Եորքէն կը մասնակցէր ուրախութեան. —

«Այս ուրախ առիթով կ'ուղէի Ձերդ Ս. Օծութեան ինչպէս նաեւ Շինութեանց Յանձնախումբին յայտնել իմ ամենախոր երախտագիտութիւնս։ Մայրս կը միանայ ինծի՝ ղրկելով Ձերդ Ս. Օծութեան մեր սրտալից շնորհաւորութիւնները աղօթանուէր բարի մաղթանքները երկար եւ օրհնեալ գահակալութեան համար»։

— Իսկ Լէյլաւանի Ազգային Վարժարանը ընծայուեցաւ Հայր-բարերար Միհրան Գարակէօզեանի անուան։ Եւ այդ առթիւ եւս Օր. Լէյլա Գարակէօզեան վարժարանի տարեկան պիւտճէին յատկացուց 6.000 Տոլար։

— Տարբեր բախտ մըն էր Լէյլաւանի մէջ Ծերանոցի շինութիւնը։ Այս նպատակի համար տրամադրուած կար արդէն ամերիկահայ բարերարուհի Տիկին Սոֆիա Լ. Յակոբեանի —ան՝ որ Պէյրութի Պուրճ-Համուտ դաղթակայանին մէջ հաստատեց Սոֆիա Յակոբեան Գոլէճը— 90.000 Տոլար նուիրատուութիւնը, որուն վրայ աւելցած էր Պէյրութի Օր. Հրանոյշ Փալանճեանի նուիրատուութիւնը 25.000 Լիբ. Լիրա (շուրջ 12.000 Տոլար)։ Կը պակսէր միայն հո՛ղը։ Եւ ահա այդ պահանջքն ալ գոհացուց Օր. Լէյլա Գարակէօզեան, Խորէն Ա. Կաթողիկոսին տրամադրելով 75.000 Տոլարը, որով գընուեցաւ ժողովրդային բնակարաններու կից հողամասը՝ 11.145 քառ. մեթր, ուր պիտի կառուցանուէր 4.000 քառ. մեթր տարածութեան վրայ ծերանոցի շէնքը, 2.000 քառ. մեթր տարածութեան վրայ՝ հասութաբեր կալուած — խանութներ. հողին մնացած կէսը պիտի մշակուէր իբր ծաղկաւէտ ածուներով ու պարտէզով ճեմավայր։

Ու Կաթողիկոսարանի 50ամեակի տօնակատարումին առթիւ, ազգ. Ընդ. Ժողովին յայտարարեց Կաթողիկոսը՝ թէ Միացեալ Ազգերու Լիկայի Գաղթականաց Գրասենեակը եւս, ժընեւ, իր կողմէ խոստացած է 60.000 Տոլար։

(Քղծ. Բ. Ե. — «Ժամանակակից Պատմ. Կթղ. Հյց. Կիլիկիոյ», Գլ. ԽԴ., էջեր՝ 800–803)։

Ահա այսպիսի ազգաշէն բարեգործութիւններով՝ ո՛չ միայն ժամանակակից լուսամիտ բարերարներու, այլ նաեւ ամբողջ դարերու պատմութեան Հայոց Տիգրաններու շարքէն, Մամիկոնեանց Տիկին Զուիկի, Կիլիկեան Զապէլ Թագուհիի տիպարէն՝ համազգային երախտիքի արժանացած իշխանուհի մը եղաւ Օր. ԼԷՅԼԱ ՄԻՀՐԱՆ ԳԱՐԱԿԷՕԶԵԱՆ։

(Շար. 4 եւ վերջ)

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԳՈԲՐԻՆԻԱՅԻ (Յունաստան) Կապոյտ Խաչին կազմակերպութեամբ, Մայիս 13-ին շրջանի Զաւարեան ակումբին մէջ նշուած է Մայրերու օրը։ Արմէնուհի Գափլանեան բացման խօսքէն ետք բանախօսած է Եղիս Պալթայեան։ Ան անդրադարձած է հայ մայրերու զոհողութեան ոգիին, ու ներկայի առաքելութեան։ Ողջոյնի խօսք արտասանած է Վարանդ քահանայ Ամիրալեան։ Ապա տեղի ունեցած է հիւրասիրութիւն մը։

***

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ Կապոյտ Խաչին Ֆալիրոյի «Նայիրի» մասնաճիւղը Մայրերու Օրուան հաւաքոյթ մը կազմակերպած էր որ տեղի ունեցաւ Մայիս 8-ին։ Մայտա Կիւրիւնլեանի բացման խօսքէն ետք բանախօսած է Զարմիկ Տէմիրճեան որ դարնան մայր բնութեան վերածաղկումի դաշափարին առընչած է հայ մօր սէրն ու նուիրումը։ Ան անդրադարձած է Գետաշէնի ու Մարտունաշէնի վերջին պատահարներուն։ Խօսք առած է նաեւ շրջանային վարչութեան ատենապետուհին Տալիտա Մեքթուպճեան նոյն օրը հողին յանձնուած Սրբուհի Յովսէփեանի յիշատակը ոգեկոչելով։

ԳՈՐԾԱՐԱՐ ՄԱՐԴՈՑ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎ

ԵՐԵՒԱՆ – ՄԱՅԻՍ 24 – 27

ՊԵՐՃ ՄԸՍՐԼԵԱՆԻ ԵԼՈՅԹԸ

ԽՄԲ. «ՅԱՌԱՋ»ի. – Յունիս 4-ի մեր թիւով արձագանգ հանդիսացած էինք "Գործարար մարդոց համաժողովին" որ տեղի ունեցաւ Երեւան։ Մասնակցող 220 ներկաներէն ողջոյնի խօսք արտասանած են 18 հոգի։ Ստորեւ կուտանք Պերճ Մըսըրլեանի խօսքը, որ յատկապէս ուշադրութեան արժանացած է։ Յիշենք որ Պերճ Մըսըրլեանի ծանօթ ազգային գործիչ է, նախկին անդամ Հ.Յ.Դ. գերագոյն մարմնի, որ մօտէն գործակցած է Դրոյի, Համօ Օհանջանեանի, Վահան Նաւասարդեանի հետ։

***

«Ուրախ եմ եւ հպարտ որ՝ Ամենակալ Աստուծոյ կամքով՝ բախտը ունիմ մասնակցելու պատկառելի այս ժողովին։

Նաեւ պատի՛ւ է ինծի համար, հիւրը ըլլալ մեր հարազատ Հայրենիքին՝ Հայաստանի ազատ ու ժողովրդավար կարգով, օրինաւորապէս ընտրուած ու հաստատուած օրէնսդիր իշխանութիւններէն բխող կառավարութեան, աւելի ճիշդ՝ Արտաքին Տնտեսութեան Նախարարութեան։ Մեր նպատակն է միասին խորհըրդակցիլ, քննել կարելիութիւնները եւ ջանալ իւրաքանչիւրս իր համեստ բաժինը բերել, Հայաստանի Պետութեան ու ժողովուրդին, Հայոց պատմութեան այս կարեւոր հանգրուանին։

Դառն ու դաժան լուծը որ 70 տարի անդադար ճնշեց մեր ժողովուրդի սրտին ու կուրծքին, վերցուած է այլեւս։ Մեր ժողովուրդը քիչ մը սկսած է շնչել այժմ։ Դադրած է «Համայնավար դրախտ»ի առասպելը։ Դադրած է ամէնօրեայ բռնութիւնը։ Ապահովուած են խօսքի, գրչի եւ խիղճի ազատութիւնը, եւ մարդկային իրաւունքները։ Կը քննադատուին անցեալի մարդակերպ հրէշները, անոնց գործած ոճիրները, անո՛նք որոնք քամեցին մեր ժողովուրդի արիւնը, հետապնդեցին, հարցաքննեցին, բանտարկեցին, դատապարտեցին անիրաւ եւ անարդար կերպով 70 տարի։ Ահա՛ թէ ինչպէ՞ս կը նկարագրէ տիրապետող ահն ու սարսափը բանաստեղծ Լեւոն Միրիջանեան՝

«Քնեցինք ահով, զարթնեցինք ահով,
«Սիրեցինք ահով, ատեցինք ահով,
«Կարդացինք ահով, գրեցինք ահով։
«Ահով ապրեցանք մեր ամէն պահը։
«Եւ ահը վեր էր, քան ինքը մահը։

Անուրանալի են այն նուաճումները եւ բարեկարգութիւնները որ կատարուած են Հայաստանի մէջ, 1988 Փետրուարէն ի վեր։ Մեծ է ձեռք ձգուած արդիւնքը, թէպէտ ժողովուրդը դժուար կ'անցնի դառնայ չահուած բարիքներուն։ Մէկ կողմէն տնտեսական տագնապը որ կը տիրէ համայն Խորհրդային Միութեան մէջ, որմէ փերծ ու անմասն չէր կրնար մնալ Հայաստան, բնականաբար, միւս կողմէ, Ազատութեան ծարաւը որ անյագ է որեւէ ժողովուրդի համար, հետեւաբար նաե՛ւ Հային համար։ Վասնզի, որքան աւելի ստացուի Ազատութիւնը, այնքան աւելի մեծ է Ազատութեան կարօտը, անոր պահանջը, բայց պիտի չմոռնանք որ Հայաստանի իշխանութիւնները 1988-էն սկսեալ ստիպուած եղան դիմագրաւել մարդկային եւ բնութեան անակնկալ դէպքերը եւ աղէտներ, ինչպէս Սումգայիթը, Կիրովաբադի եւ Բաքուի ջարդերը, նոյն վայրերու բնակիչ Հայերու տեղահանութիւնը, Լենինականի ու Սպիտակի ահաւոր երկրաշարժը։ Ղարաբաղի տագնապը, ու վերջապէս խորհրդային կեդրոնական իշխանութեան եւ բանակին աններելի միջամտութիւններն ու դրդումները, անոնց անարդար եւ անարդարանալի վերաբերումը։

Թող թոյլ տրուի ինծի յայտնել այս առթիւ Հայաստանի կառավարութեան ու ժողովուրդին նաեւ Ղարաբաղի հերոսական եւ անընկճելի հայութեան, հայկական սփիւռքի անվերապահ ու բոլորանուէր զօրակցութիւնը հանդէպ Հայաստանի օրէնսդիր ու գործադիր իշխանութեանց եւ անոնց վարած քաղաքականութեան բոլոր ճակատներու վրայ։

Հայկական Սփիւռքի անխառն ցանկութիւնն է բաժնեկից ըլլալ ըստ հնարաւորի՝ Հայաստանի Պետութեան ու ժողովուրդին, նաեւ Ղարաբաղի հայութեան ճիգին, պայքարին եւ ամէն տեսակի զոհողութեանց, բանիւ եւ գործքով։

Պր. վարչապետ, Նախաձեռնելով այս խորհրդաժողովին դուք ոսկի կամուրջ մը հաստատեցիք պաղթաշխարհի եւ Հայաստանի հայութեան միջեւ։ Քով-քովի բերիք հայութեան երկու հատուածներուն գործի մարդիկը, որպէսզի միասին մտածեն, քննեն ու փնտռեն հնարաւորութիւնները, մեր բոյնը՝ Հայաստանը վերաշինելու, հայութիւնը շէնցնելու, անոր օգտակար ըլլալու ի խնդիր։

Կը բաւէ՛ այլեւս որ Հայը միայն օտարին պարտէզը ջրէ։ Հային քրտինքը, Հային մտքին լոյսը, անոր բազուկին ուժը յետ այսորիկ պիտի գործէ, պիտի ցանէ, պիտի շինէ, ստեղծագործէ առաջին հերթին իր հարազատ տան, իր հարազատ Հայրենիքին, Հայաստանին համար, հետեւողական եւ չարքաշ աշխատանքով անսահման սէրով, նուիրումով, զոհաբերութեամբ եւ դրամո՛վ։ Դրա՛մ է հարկաւոր մեր հայրենական բոյնը վերականգնելու համար։ Դրամը կա՛յ, պիտի տրուի ու ներդրուի՛ Հայաստանի մէջ։ Տնտեսական վերականգնումը կանգ պիտի չառնէ այլեւս, գործակցութեամբ արտասահմանի ձեր եղբայրներու եւ քոյրերուն։

Բայց պիտի գիտնանք որ ոչինչ դիւրին է, եւ ոչի՛նչ կը տացուի կանխիկ, առանց յարատեւ, տենդագին ու մեթոտիկ աշխատանքի։

Ինչպէս Հայաստանի ժողովուրդը վերջին 70 տարուան ընթացքին ըմպեց առատօրէն դառնութեան բաժակէն, ապրեցաւ ահով ու չարչարանքով, այնպէս ալ արտասահմանեան Հայերը, երբ փախչելով ջարդերէն ու Ապրիլեան Եղեռնէն՝ հաստատուեցան օտար երկինքի տակ հիւրընկալ երկիրներու մէջ, դառն ու դժուար եղաւ անոնց առօրեան ապրուստի վաստակը։ Շատե՛ր անոնցմէ օրական 16-էն 18 ժամ աշխատեցան չարաչար, տարիներ շարունակ, կարենալ հոգալու համար իրենց զաւակներուն ուտելիքը, հագուստը եւ ապրուստը։ Ու յաջողեցան, ինչպէս վայել էր Հային, վաստկելով հիւրընկալ ժողովուրդին համակրանքը, գնահատանքը եւ յարգանքը։

Այլ խօսքով, տառապանքը եղաւ հայ ժողովուրդի երկու հատուածներուն ուսուցիչը, իսկ դառն ու դաժան կեանքը, որ մեզի պարտադրեց մեր պատմութիւնն ու ճակատագիրը, եղաւ հայ ժողովուրդի բարձրագոյն համալսարանը։

Ինչպէս յայտնի է, ժողովրդավարութիւնը եւ ազատութիւնը ընդունուած եւ հաստատուած ընկերային կարգ է Հայաստանի Հանրապետութեան մէջ։ Եւ մեր երկիրը որդեգրած է պաշտօնապէս դէպի ամբողջական անկախութիւն գործընթացը։

Բայց սահմանին վրայ, թերեւս մինչեւ իսկ սահմանէն ներս, խորհրդային զօրքը կը միջամտէ, կը գրգռէ, ու երբեմն կը հարուածէ։ Առա՛նց իրաւունքի, կամայական կերպով, իրեն յատուկ նպատակաւ։ Արեւմուտքը կը ձեւացնէ չտեսնել։ Բայց մենք՝ արտասահմանի Հայերս կը տեսնե՛նք։ Եւ մեր հաշուարկին մէջ պիտի արձանագրենք այս իրողութիւնը։

Թէպէտ Ստալինի եւ Լենինի արձանները այժմ քանդուած, վերցուած են Երեւանի մէջ, անոնց պատուանդանները դեռ կը մնան։

Վաղը առաւօտ լոյս, արեւը կրկին կը ծագի։ Վաղը նոր օր մըն է բոլորիս համար։ Եկէ՛ք, միասին մտածենք մեր վաղուան գործին մասին ու խորհրդակցի՛նք թէ ինչպէ՞ս օգտակար ըլլանք յաւերժական Հայաստանին եւ հայութեան։ Շնորհակալ եմ»։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ ՓՐՈՖ. ՖՐ. ՖԷՅՏԻԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

Փրոֆ. Ֆրէտէրիք Ֆէյտիի մերձիկ յիշատակին՝ Տիկին Եւգինէ Պօղոսեան եւ Տէր եւ Տիկին Արէլեան - Պօղոսեան 300 ֆրանք կը նուիրեն Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 300 Ֆր. «Յառաջ»ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցին շնորհակալութեամբ ստացած է.. Կարօ Քէհէեանի (փոխ - քաղաքապետ Քլամարի) մահուան առիթով. —

Պր. Ժիլպէր Տօնիկեան 1500, Տէր եւ Տիկին Նազարէթ Պարղուտեան 1000, Տիկին Սեդա Պահարեան 1000, Պր. Պատօլեան 300, Տէր եւ Տիկին Վարդան Քիլիճեան 300, Տէր եւ Տիկին Սիրվէն Վիէնօ 200, Տէր եւ Տիկին Պարգեւ Սայրին 200, Պր. Ժան Պարպարեան 600, Օր. Սեդա Թորգոնեան 500, Օր. Տիրուհի Յակոբեան 500, Օր. Ժագլին Թորգոմեան 500 Ֆր., Ժ.Ա.Ֆ. հաստատութիւն Իսիի 500, Տիկին Մարիձա Տէրտէրեան 100, Պր. Միհրան Էրմայեան 200, Օր. Շաքէ Պէնկեան 200, Պր. Փիէր Մուսէյլի (Ռատիօ ԱՅՔ) 500, Պր. Փափազեան 100, Իսիի Կապոյտ Խաչի անդամուհիներ 700 Ֆր.:

***

Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի, հետեւեալ գումարները ի նպաստ իր դպրոցին:

Տիկին Ա. Սողոմոնեանց 500 ֆրանք Յ. Կօշկարեանի մահուան առթիւ, Մարի եւ Արաքսի Գարանֆիլեան 500, Տիկին Ա. Սանոսեան 100, Տիկին Գեւոնեան 100 Ֆր. Զարուհի Մեհթերեանի մահուան առթիւ:

Տիկին Գարանֆիլեան եւ զաւակները 500, Տիկին Թորգոմեան 300 Ֆր. Ն. Մինթանճեանի մահուան առթիւ:

CENTRE CULTUREL
ST. MESROB
10 bis, rue Thouin, Paris 5e

organise

UNE RENCONTRE

avec

M. GARBIS KORDIAN

Sur le thème :
LES PROBLEMES POLITIQUES DE LA NATION ARMENIENNE CONTEMPORAINE

Le Vendredi 7 Juin à 20 h 15
dans la Salle du Centre Culturel Saint Mesrob
10 bis, rue Thouin, Paris 5e

Mos Cardinal Lemoine
Monge

Entrée libre

ԳԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի Սեւան մասնաճիւղին տարեկան դաշտահանդէսը Յունիս 9, Կիրակի, ամբողջ օրը Ժէմանի (Gemens) դաշտը:

Հայկական մթնոլորտ, մասնակցութեամբ՝ ԱՆԻ նուագախումբին:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Մարսէյլ քաղաքի ճաշը՝ Կիրակի, Յունիս 23

Hôtel Sevan — Pertuis

Մանրամասնութիւնները յետագային:

les 3 Jours J de l'U.G.A.B.

L'U.G.A.B.-Paris clôture sa saison 90-91 avec 3 jours J :

J 1 : SOIREE CULTURELLE, en collaboration avec le CRDA et l'A.A.A. Projection et conférence sur les églises et monuments arméniens.
Vendredi 14 juin à 20 h 30, au Centre Culturel Alex Manoogian de l'U.G.A.B., 118, rue de Courcelles, Paris 17e
Entrée libre.

J 2 : DINER avec ORCHESTRE GREC.
Samedi 15 juin à 20 h 30, au Centre Culturel Alex Manoogian.
Participation aux frais : 350 Frs.

J 3 : FETE DE L'ECOLE au Collège Samuel - Moorat, 26, rue Troyon, 92310 Sèvres.
Dimanche 16 juin à 14 heures 30.
Après-midi artistique préparé par les enfants : danse, musique, poésie, théâtre.
Participation aux frais :
Adultes : 30 Frs., entrée libre pour les enfants.

COMITE DE L'U.G.A.B. - PARIS

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ օր, Յունիս 8, տօն է Սրբոց Ներսիսի Մեծի Հայրապետին եւ Խաղայ Եպիսկոպոսին:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

EXPOSITION DE PEINTURES

Vente ——— Vente

ADULTES
ENFANTS
PHOTOS
ARTISANAT

P. A. C. I.
25, ave. V. Cresson
92130 Issy-les-Moulineaux
M° Mairie d'Issy
7 — 8 — 9 Juin
Vendredi 17h30 - 22h30
Samedi 10h - 23h
Dimanche 11h - 22h.

Vernissage sous le parrainage de
M. ANDRE SANTINI
Député Maire
le 8 Juin à 18 heures

FOND CULTUREL ARMENIEN
ASSOCIATION DU 7 DECEMBRE 88

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

LE COLLEGE
TEBROTZASSERE
est heureux de vous inviter le Dimanche 16 Juin à 20 heures à une

CROISIERE SUR LA SEINE

à bord du *CHATEAU GAILLARD*
avec

DINER DANSANT

animé par un orchestre TZIGANE

Départ Quai de Grenelle — Paris 15ème, Face à l'Hôtel Nikko
Levée de l'ancre à 21 h. précises

Réponse **rapide** souhaitée

(Tenue de soirée)

Participation aux frais : 400 F. par personne

Réservation au Collège Tebrotzassère
Tél. : (1) 43. 81. 01. 72

SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél.: 78. 60. 13. 66 Fax: 78. 60. 92. 26.

SABERATOURS
31, Rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél.: 42. 61. 51. 13 Fax: 42. 61. 94. 53

VOUS PROPOSENT

Voyages Arménie 91

PROGRAMME

1er jour : ● PARIS - EREVAN (vol direct)
● accueil et transport à l'hotel

2ème au 14ème jour :
● séjour en demi-pension à l'hôtel ARMENIA ou similaire
● 4 excursions guidées : visite de la ville de Erevan, Etchmiadzine et Zvartnotz, Garni et Gueghart, lac Sevan et Haghartzine

15ème jour :
● transfert à l'aéroport; assistance à l'enregistrement.
● envol pour PARIS

PRIX PAR PERSONNE : 8 800 FFR
● supplément chambre individuelle 1 950 FFR
● réduction enfant de 2 à 12 ans partageant la chambre des parents —40 %

NOTRE PRIX COMPREND
● transport aérien par le vol Charter direct PARIS — EREVAN — PARIS
● l'hébergement dans un hôtel de 1ère catégorie, en demi-pension
● les transferts aéroport / hôtel / aéroport
● les visites guidées mentionnées dans le programme
● l'assurance, assistance, annulation

NOTRE PRIX NE COMPREND PAS
● les frais de visa **par personne** 200 FFR
● les frais de nature personnelle

CALENDRIER DES DEPARTS
Du 04 juillet au 18 juillet 1991
Du 18 juillet au 01 août 1991
Du 08 août au 22 août 1991
Du 29 août au 12 septembre 1991
Du 19 septembre au 03 octobre 1991
N.B.: Départ garanti pour un groupe minimum de 16 participants.

VOL DIRECT EN CHARTER
PARIS - EREVAN - PARIS

DEPART ALLER ET RETOUR : TOUS LES JEUDIS

Nous consulter pour les conditions d'utilisation

PRIX PAR PERSONNE : 4 600 FFR
Réduction enfant de 02 à 12 ans —50% soit 2 300 FFR
Réduction bébé de 0 à 02 ans —90% soit 460 FFR
Frais de visa en supplément

Ce prix (comprenant le vol uniquement) est réservé aux détenteurs de visas d'invitation et de passeport soviétique.

ՊՏՈՅՏ ԴԷՊԻ ԹՈՒԱՐԻ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի Արշալոյս Թադէոսեան մասնաճիւղը պտոյտ մը կը կազմակերպէ դէպի Թուարիի կենդանաբանական պարտէզը

Կիրակի, Յունիս 9

Տեղեկութիւն եւ արձանագրութիւն՝
Շաբաթ օրերը ժամը 15-էն 18
48 24 63 89
Յերեկը
48 71 22 77
ժամը 20-էն 22
39 83 71 19
Տեղերը սահմանափակ են:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

JUIN

Samedi 15 à 20 heures 30

Gala M.C.A. 90

Salle des Fêtes
rue Voltaire

MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
tél : 43 76 55 89

MARSEILLE

Kermesse annuelle

organisée par la Commission des Dames de la Cathédrale Arménienne Apostolique
Serpotz - Tarkmantchatz
au Centre Culturel Saints Sahak-Mesrop
7, 8 et 9 JUIN
de 10 heures à 18 heures

— PROGRAMME —

Vendredi 7 Juin
— 19 heures : Inauguration de la KERMESSE
— 21 heures : Conférence «l'Arménienne à travers l'histoire» par Mme Nevart Madoyan-Darakdjian
Prof. à l'Université d'Alep (Syrie)
Diplômée de l'Université d'Erevan
Diplômée de la Sorbonne.

Samedi 8 Juin
— 16 heures : «THEYASEGHAN» et présentation de vêtements.

Dimanche 9 Juin
— 10 heures : Messe solennelle
— 11 heures : Requiem à la Mémoire des disparues de la Commission des Dames
— 15 heures : Tirage de la Tombola.

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒՆԻՍ 8-9

SAMEDI-DIMANCHE
8-9 JUIN
1991

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.554
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
66e ANNÉE — No 17.554

ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎ

ՓԱԹՐԻՔ ՏԷՎԷՃԵԱՆԻ ՀԱՐՑԱՊՆԴՈՒՄԸ ԵՒ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ

Չորեքշաբթի Յունիս 5-ի նիստին (նախագահ՝ Լօրան Ֆապիուս) Փաթրիք Տէվէճեան հարցում մը ներկայացուցած է, յանուն ընդդիմութեան երեք խմբերուն, Պ. Ռոլան Տիւմայի, որ կ՚ըսէ.- «Պիտի չկարենայ ձայնս լսել, քանի կ՚ըսեն թէ պայած է ողջունելու Թուրք կառավարութեան ներկայացուցիչները»: Երեւոլեան – քաղաքապետը, ապա կ՚ողեկոչէ Ֆ. Միթերանի անվերապահ նեցուկը Գորբաչովի, այն պահուն երբ ան կրակ բանալ տուած է Հայերուն վրայ: «Հայաստանէն կը վերադառնամ», կը շարունակէ Փ. Տէվէճեան, եւ կրնամ վկա–

(Շար.ը Դ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՕՌՈՒԱ - ՄԱՌՇԷ ճաշը, որ տեղի ունեցաւ Յունիս 6-ին, բաւական ուշադրութիւն գրաւեց, քանի նախարարը կը նկատուի հաշտութեան մը երկու տարուան քէնէ մը ետք: Պարզ է որ գլխաւոր դրդապատճառը 1992-ի շրջանային եւ քանթոններու ընտրութիւններն են: Այս ճաշէն ետք, պարզուած է սակայն թէ ընկերվարականները միտք չունին ընտրութեան դրութիւնը փոխելու (վերադարձ՝ համեմատականի): Այս նոր «սիրաբանութիւնը» ձեւ պիտի առնէ աշնան, համայնավար – ընկերվարական մեծ համրաժողովի մը կազմակերպութեամբ: Հանդիպումէն ետք, Մառշէ յայտարարած է թէ ոչ բանակցութիւն, ոչ սակարկութիւն եղած է, այլ ինք ալ համաձայնած է Մօռուայի այն գաղափարին թէ պէտք է նոր երկխօսութեան մը ձեռնարկել, որու նիւթն ըլլայ ընկերութիւնը դէմ առ դէմ դնելով երկու կուսակցութեանց բերած պատասխանները:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ Լուկանօ (Զուիցերիա) գնաց Յունիս 7-ին, ուր կը հանդիպէր Համադաշնակցութեան Նախագահին: Խօսակցութեան նիւթն էր Եւրոպայի կառուցումը եւ Զուիցերիոյ վերապահուած տեղը:

ԾՈՑԻ պատերազմէն հարիւր հազար իրաքցի զինուոր մեռած է եւ 300 հազար վիրաւորուած, ըստ Պաշտպանութեան ամերիկեան գործակալութեան: Լուրը հաստատուած չէ եւ գործակալութիւնն իսկ կը ճշդէ որ կրնայ 50% սխալ ըլլալ:

ՀԱՐԻ ՂՈՒԿԱՍԵԱՆԻ մասին երկար յօդուած մը հրատարակած է «Լիպերասիոն» Յունիս 7-ին: Հասարակական երաժշտութեան հեղինակ դարձած, հայ արուեստագէտը մեծ յաջողութիւն գտած է իր կիթառով: Կ՚ըսէ թէ թոռն է հայ հերոսի մը, ինք ծնած է 1930-ին Ալեքսանտրապոլիս: Ցոյլուածին վերջը կը յայտարարէ.- «Բայց, տխուր եմ, որովհետեւ ոչ մէկ հայկական թերթ ուզեց զիս հանրութեան ներկայացնել»...:

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՅՈՒՆԻՍ 3 / 4)

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՆԵՐ ՈՒԶԲԵԿԻՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Վազգէն Ա.ի նուիրակներ՝ Արտակ եւ Աւետիս քահանաները Մայիսի սկիզբին այցելած են Սամարղանդի հայ համայնքին. անոնք քաղաքին գերեզմանատան մէջ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարած են Բ. աշխարհամարտի զոհերուն յիշատակին: Կատարած են մկրտութիւններ: Քաղաքին «Լոյս» հայկական մշակութային կեդրոնին նախագահը ըսած է թէ Սամարղանդի հայ համայնքը այսօր կը բաղկանայ 12 հազար հոգիէ:

***

ԿԵԱՆՔ ՄԵՌԱԾ ԳԻՒՂԵՐՈՒՆ

Կապանի Բարխկուան գիւղին մէջ հաստատուած է Ազրպէյճանէն արտաքսուած Հայերէն խումբ մը: Կապանի արխոտաժի գործարանը մասնաճիւղ ստեղծած է հոն որպէսզի նորեկները աշխատանք ունենան:
Ուրիշ խումբ մըն ալ հաստատուած է Շգարշէկ գիւղը որուն ճամբան նորոգուած է եւ խանութ բացուած: Բաշխուած են բնակելի 43 տուները:

***

ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

Հայաստանի Գիտութիւններու ակադեմիայի անդամ, փիլիսոփայական գիտութիւններու տոքթոր Գէորգ Բրուտեան ընտրուած է «Ապահովութեան ու խաղաղութեան միջազգային խորհրդարան»ի անդամ. սոյն քաղաքական եւ կրօնական առումով չէզոք կազմակերպութիւն է որուն նպատակն է ջանքեր կատարել յանուն միջազգային խաղաղութեան ու ապահովութեան:

***

ՆԻԿՈԼ ԱՂԲԱԼԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Երեւանի Կրուպսկայա միջնակարգը հիմնադրութեան 70-ամեակին առիթով կոչուած է Նիկոլ Աղբալեան: Այս փափաքը յայտնած են աշակերտները եւ ուսուցչական կազմը, իսկ քաղաքային խորհուրդը ընդառաջած է անոնց փափաքին: Անուանակոչութեան հանդէսին տասներորդ եւ առաջին դասարանի աշակերտները հանդիսաւորապէս բերած են Հայաստանի Հանրապետութեան լուսաւորութեան առաջին նախարարին դիմանկարը: Հանդէսին ներկայ գտնուած են Աղբալեանի զաւակները՝ Ռուբէն եւ Տորա:

***

ՀԱՅ ԴԱՇՆԱԿԱՀԱՐԻՆ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Մոսկուացի դաշնակահար Պաւէլ Ներսիսեան առաջին մրցանակ շահած է Իտալիոյ մայրաքաղաքին մէջ կատարուած միջազգային մրցումին: Ան 26 տարեկան է. 1985-ին մրցանակ շահած է Վիէննայի Պէթհովէն միջազգային մրցումին, 1989-ին ալ Թոքիոյի մէջ: Պաւէլ Ներսիսեան Յունիսի ընթացքին հաւանօրէն նուագէ նաեւ Փարիզի մէջ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԿՈՂՄՆ ԱՇԽԱՐՀԻ

ՈՍԿԻԻ ԱՌՈՒԾԱԽ

Հինգ տարիէ ի վեր բազմաթիւ անգամներ Խորհրդային Միութեանը ծախու հանեց ոսկիի իր պահեստը. 1986 - 1990 արդէն 280 թոն ոսկի ծախուեցաւ: Միջազգային մասնագէտները այդ պահեստը 1500 - 2000 թոն կը գնահատեն: Հակառակ որ վերակառուցումը տակաւին լրջօրէն չէ դպած անհպելի այդ գանձին, արդէն շշուկներ կան թէ խորհրդային ռազմավարութեան մէջ փոփոխութիւններ կը կատարուին: Ոսկիի վաճառորդը գիտակից է թէ այդպէս մեծաքանակ վաճառքներ ի՛նչ ազդեցութիւն կը գործեն ոսկիի միջազգային շուկային: Այդ պատճառով, Խորհրդային Միութիւնը այսօր մէկ պայմանով կ՚ընդունի ոսկի ծախել. անով, որ իրեն պիտի տրուի ծախածը վերագնելու կարելիութիւնը: Ներկայի գնորդներուն մէջ են Թայլանտ ու Սինկափուր: Ճափոն որ ոսկիի առաջին գնորդն է աշխարհի, չի մօտենար վաճառականական նման կարգադրութիւններու: Յառաջիկայ տարիներուն Խորհրդային Միութիւնը պէտք է նաեւ միջոցներ ճարէ ոսկիի արտադրութեան նուազումը կեցնելու համար: Այդ նուազումը ներկայիս 5% է տարեկան: Եթէ միջոցները չճարէ, Հարաւային Ափրիկէէն ետք ոսկի արտադրող Բ. երկիրը ըլլալու համբաւն ալ պիտի կորսնցնէ:

***

ԱՆՈՒՆԸ Ի՞ՆՉ ԴՆԵԼ

Լենինգրադի ժողովրդական ու ժողովրդավար քաղաքապետը Անատոլի Սոպչակ յայտարարած է թէ Յունիս 12-ին, Ռուսաստանի նախագահութեան ընտրութեան օրը, հանրաքուէ մըն ալ տեղի պիտի ունենայ որոշելու համար քաղաքին անուանափոխութիւնը: Լենինգրադը պիտի վերածուի Ս. Պետերսպուրգի եթէ ժողովուրդը համաձայն գտնուի: Այս հանրաքուէն արդէն ունի իրեն ընդդիմացողներ: Համայնավարներու եւ պատերազմի վեթերաններու խմբաւորումը յայտնած է թէ ամէն բան պիտի ընէ քաղաքը ներկայ անունով պահելու համար: Լսուած է նաեւ բոլորովին անսպասելի դիմադրողի մը ձայնը. ան վիպագիր Սոլժենիցինն է որ կը պնդէ թէ ամբողջ ռուս ժողովուրդին կարծիքը անհրաժեշտ է այս փոփոխութեան մասին: Աւելի՛ն. ան կ՚առաջարկէ որ քաղաքը վերանուանուի ոչ թէ Ս. Պետերսպուրգ, այլ Ս. Պետրոգրադ. սոյն միակ անուանումն է որ կրնայ զարթօնք մը պարգեւել ռուսական ոգիին: Այս յանձնառութիւնը Սոլժենիցինի ապահոված է քանի մը հին ստալինականներու համակրանքը:

***

ԹԱՍ ԵՒՍ ԿԱՐՏԱԳԱՂԹԷ

Խորհրդային մամուլի ԹԱՍ գործակալութիւնը մօտ օրէն գրասենեակ մը պիտի ունենայ Իսրայէլի մէջ: Խորհրդային Միութիւնը Երուսաղէմի կցումը ընդունած չըլլալով, ԹԱՍ որոշած է հաստատուիլ երկրին պաշտօնական մայրաքաղաքին՝ Թել Աւիւի մէջ: Այս որոշումին զուգահեռ, կը յուսացուի որ Մոսկուայի մէջ ալ բացուի Իսրայէլեան հեռատեսիլի ներկայացուցչական գրասենեակ մը:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ
40 ՆՈՐ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐՈՒ ԿԱՐԳԻՆ՝

ՇԱՀԷ ՊԱՐՍՈՒՄԵԱՆ ԵՒ ԱՆԹՈՒԱՆ ՁԱՏԸՐ

Ինչպէս ծանօթ է, իբրեւ հետեւանք Թաիֆի համաձայնութեանց, Լիբանանի կառավարութիւնը պիտի նշանակէր 40 նոր երեսփոխաններ ամբողջացնելու համար Լիբանանի Խորհրդարանը (31-ը՝ թափուր մնացած աթոռներ, մահերու թէ հրաժարումներու պատճառաւ): Այս նշանակումներուն մէջ երկու աթոռի իրաւունք ունէր հայ գաղութը, մէկը՝ հայ առաքելական, միւսն ալ՝ հայ կաթողիկէ համայնքին վերապահուած:

Մեթնի շրջանի հայ առաքելական համայնքի թափուր մնացած աթոռին՝ Արա Երեւանեանի հրաժարումով, նշանակուեցաւ մեթր Շահէ Պարսումեան որու զօրավիգ էր Հ. Յ. Դ. Լիբանանի Կեդր. Կոմիտէն եւ երեսփոխանական պլոքը («Ազդակ», Մայիս 30):

Հայ կաթողիկէ համայնքի աթոռին կը տիրանայ Անթուան - Ժոզէֆ Ձատըր, աթոռ որ թափուր էր իր հօր՝ Ժոզէֆ Ձատըրի մահէն ի վեր:

Ինչպէս ըսինք այս 40 աթոռներուն 31-ը թափուր էին, ինն ալ՝ նորաստեղծ, ինչ որ 108-ի կը բարձրացնէ Լիբանանի Խորհրդարանի անդամներու թիւը:

Բաւական բողոքներ եղած էին այս «նշանակումներուն» դրութեան դէմ: Արդարեւ, տրամաբանօրէն երեսփոխանը ժողովուրդին բանբերն ըլլալով պէտք է ընտրուի անոր ձայնով եւ ոչ թէ նշանակուի կառավարութեան կողմէ: Բայց, այլեւս Լիբանան պատահած ոչ մէկ դէպք պէտք է զարմացնէ..., մանաւանդ «ապալիբանանացած Լիբանանի» մը մէջ, ինչպէս կը խորագրէր առջի օր «Լը Մոնտ»ի մէկ յօդուածագիրը:

Ռ.Ա.Կ.-Ի ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Մեկնելով Հայաստանի Հանրապետութեան մէջ մեր ժողովուրդին դիմագրաւած ներկայի հրամայականներէն.

Եւ նկատի առնելով ընդհանրապէս Հայոց Համազգային Շարժումի ազգային քաղաքականութեան ծրագրային կարգ մը կէտերուն համընկնումը Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեանս ծրագրային հիմնակէտերուն հետ՝ յատկապէս ինչ կը վերաբերի հայրենիքի տնտեսական եւ ընկերային վերականգնումին, մասնաւոր սեփականատիրութեան հաստատումին եւ ռամկավարական վարչաձեւի մը արմատաւորման.

Ռամկավար Ազատական Կուսակցութիւնը իր նեցուկը ընծայելու պատրաստակամութիւնը յայտնելով Հայոց Համազգային Շարժումին, անոր ղեկավարութիւնը կը հրաւիրէ այսուհետեւ համադրեալ ճիգերով եւ համակարգուած աշխատանքով հետապնդելու մեր ժողովուրդին գերագոյն շահերը՝ անոր ապահովելով քաղաքական առողջ առաջնորդութիւն:

ՌԱՄԿԱՎԱՐ
ԱԶԱՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

6 - 6 - 1991

«ԹՈՅԼ»ԵՐՈՒ ՀԶՕՐԱՑՄԱՆ ԴԵՂԱԳԻՐ - ԿԱՆՈՆԱԳԻՐԸ

ՀՀՇ-ի պաշտօնաթերթ «Հայք»ի Մայիս 15-ի թիւին մէջ «Տեղեկանք» խորագրով ծաւալուն գրութիւն մը հրատարակուած է. փաստաթուղթ մըն է ան որուն համար թերթին խմբագրութիւնը կ'ըսէ թէ առնուած է Համայնավար կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէի Ա. քարտուղար Ս. Պօղոսեանի գրասեղանէն:

Այդ փաստաթուղթին պարունակած տեղեկութիւններուն հանգամանքը ամէն բանէ առաջ կը պարտադրէր ստուգել անոր վաւերականութիւնը: Նման զգայացունց բնոյթով տեղեկագրի մը հրապարակումին պիտի չյաջորդէ՞ր անոր վաւերականութեան մասին յիշեալ կուսակցութեան հերքումը: Սակայն ոչ. համայնավար կուսակցութեան պատասխանատուի մը կողմէ ընդհակառակն, հաստատուած է վաւերականութիւնը:

«Հայաստան» օրաթերթին, որ ինչպէս ծանօթ է, այդ կուսակցութեան պաշտօնաթերթն է, Մայիս 21-ի թիւին մէջ «Ճգնաժամի յաղթահարման ուղին միասնութիւնն է» խորագիրով մամուլի ասուլիսի մը թղթակցութիւնը տրուած է. այդ ասուլիսը Մայիս 17-ին տեղի ունեցած է նոյն կուսակցութեան կողմէ: Հոն, լրագրող մը հարցում կ'ուղղէ «Հայք»ի մէջ հրատարակուած փաստաթուղթին մասին. կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէի քարտուղար Արամ Սարգսեան կը բացատրէ թէ իրենց պաշտօնական շէնքերը ազգայնացնելու գործողութիւններուն ընթացքին, աճապարանքի ու իրարանցումի մէջ «առկայ բոլոր փաստաթղթերը մէկ ժամում հաւաքել ու դուրս բերել հնարաւոր չէր»: Արամ Սարգսեան կ'աւելցնէ նաեւ՝ «հրապարակուած փաստաթուղթը, որն ամենեւին էլ գաղտնի չէ, կազմուել էր վերջերս եւ մենք նպատակ ունէինք հրապարակել այն»:

Թէեւ այս փաստաթուղթին առնչուած գլխաւոր հարցը ասիկա չէ, սակայն կ'արժէ նշել որ Ա. Սարգսեանի «վերջերս» բնորոշումը կը վերաբերի 1990 Հոկտեմբեր 30-ին որ տեղեկագրին պատրաստութեան թուականն է:

Գալով անոր պարունակութեան, ասիկա արդէն կ'երեւի վերնագրին մէջ. «Գործող քաղաքական կուսակցութիւնների, կազմակերպութիւնների եւ Համայնավար կուսակցութեան հետ նրանց համագործակցութեան ձեւերի մասին»:

Ոչ գաղտնիք է, ոչ ալ մեղադրելի պարագայ, որ կուսակցութիւն մը մեկնելով երկրին տուեալ կացութենէն, որոշէ իր ռազմավարութիւնը, իշխանութիւնը ձեռք անցընելու համար: Ասիկա է Հայաստանի համայնավարներուն ալ Հոկտեմբեր 30-ին ըրածը: Սակայն, այս սահմանէն անդին յիշեալ փաստաթուղթը հետաքրքրական դարձնողը, այդ ռազմավարութեան ու կատարուած հաշիւներուն մանրամասնութիւններն են որոնք կ'առնչուին նաեւ այլ կուսակցութիւններու եւ քաղաքական խմբաւորումներու:

Համայնավարներու տեղեկագիրը առաջին պարբերութենէն դիրքերը կը ճշդէ. ՀՀՇ-ն ճիշդ է որ իշխանութեան գլուխ անցած է, սակայն տկարացած է ու «բացի դրանից՝ ՀՀՇ-ի դէմ լայն քարոզչական աշխատանք են տանում մի շարք քաղաքական կուսակցութիւններ ու կազմակերպութիւններ. բացայայտ առճակատմամբ առանձնանում են տեղական "Յեղափոխական դաշնակցութիւն" կուսակցութիւնը, "Ազատ Հայք"ը, "Ազգ. միաւորութեան ուխտ"ը, "Միացեալ Հայաստան" կուսակցութիւնը, եւայլն":

Այս ճակատէն քաջալերուած, Համայնավար ղեկավարութիւնը կ'ընէ Ա. հաստատում մը. «Արդէն կարելի է հաստատապէս ասել որ տեղական խորհուրդների ընտրութիւններում ՀՀՇ-ի պարտութիւնը կը յանգեցնի հանրապետութիւնում քաղաքական լարուածութեան նոր փուլի»: Այս նպատակէն ետք կ'ըլլան ենթադրութիւններ ալ, որոնք կը վերաբերին այս անգամ ՀՀՇ-ի հաշիւներուն. «Գերագոյն խորհուրդի ճգնաժամի եւ կառավարութեան նկատմամբ կայուն անվստահութեան առաջացման դէպքում մշակուած է նախագահական ընտրութիւնների տարբերակը, որը նախատեսում է այդ պաշտօնում "Ղարաբաղ" Կոմիտէի առաջնորդներից մէկի ընտրութիւնը»:

Համայնավարներու կանխատեսումներով - եթէ ենթադրութիւնները իրականանան - «ՀՀՇ-ն իշխանութեան գլուխ մի տարուց աւելի չի մնայ»:

Այս վարկածը զօրացնելու համար հրապարակ կը դրուի ընդդիմութեան ծանր հրետանին. «Հանրապետութեան քաղաքական ասպարէզում, չնայած զգալի հեղինակութեանը, իր խօսքը դեռ չի ասել Դաշնակցական կուսակցութիւնը»: Այս մանրամասն բացատրութիւններ կը տրուին այս կուսակցութեան 1960-ական թուականներէն սկսեալ վարած գործունէութեան մասին. այդ ժամանակէն ի վեր «Դաշնակցութեանը արտասահմանեան կեդրոնը (Աթէնքում) հանրապետութիւնում անլեգալ խմբերի եւ կազմակերպութիւնների ստեղծման ընդյատակեայ աշխատանք են տանում»: Կ'ըսուի թէ Երեւանի մէջ ասկէ զատ Կեդրոնական բիւրոն իր բաժանմունքը ունի որուն յարած են նաեւ նորակազմ խմբաւորումներ, ինչպէս «Ազատ Հայք»ը եւ «Ազգ. միասնութեան ուխտ»ը: Կ'ըսուի նաեւ թէ "Տեղական Դաշնակցականների եւ Կենտրոնական բիւրոյի միջեւ սուր տարաձայնութիւններ են առաջացել, զինուած կազմաւորումների եւ զանազան հրապարակային գործողութիւնների կապակցութեամբ":

Դաշնակցութեան ներքին այս հարցերը շատ բան չեն նշանակեր սակայն համայնավարներու համար, քանի որ էականը այն է որ «Ընդհանուր առմամբ Հ.Յ.Դ.-ն (եւ՛ տեղականը եւ՛ Հայաստանում ստեղծուող Կենտրոնական Բիւրոն), բոլոր պրոդաշնակցական կազմակերպութիւնները հակադրւում են ՀՀՇ-ի քաղաքական ուղուն եւ եթէ նրանց յաջողուի յաղթահարելով բոլոր խոչընդոտներն ու տարաձայնութիւնները միաւորուել՝ ապա ՀՀՇ-ին կը դիմակայի ուժեղ, բաւականին կազմակերպուած, ՀՀՇ-ին քանակով գերազանցող եւ ժողովրդի մէջ աւելի համակրանք վայելող մի կուսակցութիւն: Մեր կարծիքով, սա տեղի կ'ունենայ չորս-հինգ ամսուայ ընթացքում»:

Անշուշտ, համայնավարները միմիայն ՀՀՇ-ի իշխանութենէն հեռացումը չունին որպէս նպատակ. ասիկա զիրենք կը հետաքրքրէ այն համեմատութեամբ որ իրենց առջեւ ճամբան կը բանայ դէպի ղեկավարութիւն. ու այդ հեռանկարին մէջ պէտք է ոչ մէկ աջակցութիւն անտեսուի. հոսկէ՝ Դաշնակցութեան ու անոր երէկուան, այսօրուան մանրամասն հաշուարկումը: Եւ վերջապէս կուգայ բուն ըսուելիքին տեղը. «իշխանութեան համար քաղաքական պայքարում ՀՅԴ ըստ ամենայնի Հանրապետութեան Համայնավար կուսակցութեան հետ համագործակցութեան եւ կոալիցիայի կը ձգտի, որին պէտք է մանրազնին նախապատրաստուել արդէն այսօր»:

Այդ համագործակցութեան մէջ չանտեսուիր նաեւ անկախ կուսակցութիւններու եւ կազմակերպութիւններու դերը. որպէս անոնց պարագլուխ, ուշադրութիւնը կը կեդրոնանայ Պ. Հայրիկեանի վրայ. կը կարծուի որ անոր երկիր վերադարձէն ետք այդ անկախականները կրկին կը միաւորուին: Սակայն համայնավարները կը վարանին ՀՀՇ-ի դէմ բացուած պայքարին մէջ մեծ դեր մը վստահելու անոնց, քանի որ կ'ենթադրեն թէ հոն «նոր ներխմբային պայքար կը ծաւալուի "առաջնորդ" լինելու համար». ասկէ զատ, կ'ըսուի նաեւ թէ «նշուած կազմակերպութիւնները այդ պրոցեսներին դիմակայելու բաւականաչափ ուժ եւ ինտելեկտուալ կարողութիւններ չունեն»:

Ծանր ու թեթեւ ընելէ ետք ակնկալելի դրականներն ու տուեալ ժխտականները, Համայնավար կուսակցութիւնը կը նախապատրաստէ «մի շարք անյետաձգելի ու նաեւ հեռանկարային միջոցառումներ»:

Անոնց գոնէ առաջինին չափ զզուելի քաղաքական յղացում, վստահաբար աշխարհի ոչ մէկ անկիւնը գրի առնուած է մինչեւ այսօր: Համայնավարները խորհուրդներու ընտրութիւններէն ետք, իրենց վրայ յարձակումներու նոր ալիք նախատեսելով կ'որոշեն. «անհրաժեշտ է պասիւ պաշտպանութեան դիրք գրաւել»: Այս անհրաժեշտութեան բացատրութիւնն ալ կը տրուի անմիջապէս. «Ժողովուրդը պէտք է տեսնի որ մեզ անտեղի են խփում ու ցաւակցի "թոյլ"երին»: Ինք իրեն ժողովրդական պիտակը փակցուցած յեղափոխութեամբ մը, ժողովրդական կամքի ամէն արտայայտութիւն ու իրաւունք ոտնակոխելով իշխանութիւնը գրաւած կուսակցութեան մը կը պատկանի այս մարտավարութիւնը. կ'երեւի Համայնավար կուսակցութեան վերակառուցման գործընթացին անակնկալները սպառած չեն տակաւին:

Նախատեսութիւններու բ. յօդուածը կը վերաբերի «հնարաւոր համագործակցութեան ձեւեր»ու. Դաշնակցական, Ռամկավար եւ Հնչակ կուսակցութիւնները ուշադրութեան կեդրոնն են. «նրանց ծրագրերի, գործողութիւնների ռազմավարութեան ու մարտավարութեան, այն ամէնի, ինչ մեզ միացնում կամ բաժանում է, նախնական քննարկումից յետոյ անհրաժեշտ է խորհրդարանական պայքարում նրանց հետ հնարաւոր համագործակցութեան ձեւեր մշակել»:

Այդ ձեւերը կ'ընդգրկեն մամուլի, հանրային, քաղաքական այլ կազմակերպութիւններու մարզերը. յոյս կը կապուի նաեւ «խորհրդարանում ուրիշ կուսակցութիւնների (յատկապէս Դաշնակցութեանը) ուղղակիօրէն կամ անուղղակիօրէն պատկանող պատգամաւորներ»ու, որոնք «համատեղ աշխատանքի ու համագործակցութեան ընթացքում աւելի "քաջ" ու ակտիւ կը դառնան»:

Հետաքրքրական այլ կէտեր ալ կան Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան տեղեկագրին մէջ, ինչպէս օրինակ կուսակցականներու հաւատարմութեան պարագան. կ'ըսուի թէ շատերը կը վախնան որ ան «նախկին նոմենկլատուրայի կուսակցութեան կը վերածուի»: Նախատեսումն այն է թէ եթէ այդ երկիւղները արդարացուին, շատ կուսակցականներ կը հեռանան. կը տրուի նոյնիսկ 60%-ի համեմատութիւնը:

Այսօր եօթը ամիս անցած է այս փաստաթուղթին պատրաստութենէն ի վեր: Առ այժմ, հոն կատարուած նախատեսումներէն շատ բան իրականացած չէ. Չորս-հինգ ամիսէն ՀՀՇ-էն որպէս «ուժեղ, բաւականին կազմակերպուած, քանակով գերազանց եւ ժողովրդի մէջ աւելի համակրանք վայելող կուսակցութիւն» ՀՅԴ-ի յուսալի յայտնութիւնը յապաղած է. ներկայ իշխանութեան բարձրագոյն ատեանի մէկ ներկայացուցիչին(*) ալ որպէս գլխաւոր ընդդիմադիր ուժ Համայնավարութիւնը նկատի ունենալու պարագան կը հաստատէ այս կարծիքը:

«Համատեղ աշխատանքի եւ համագործակցութեան ընթացքում աւելի "քաջ" ու ակտիւ» դարձած դաշնակցականամէտ խորհրդարանականներն ալ փաստօրէն ակնկալուած արդիւնքը չկրցան ձեռք ձգել: Ճիշդ է որ աւելի «քաջ» ու «ակտիւ» դարձան անոնցմէ գոնէ չորսը որոնք Գերագոյն Խորհուրդին մէջ յայտարարեցին թէ իրենք Դաշնակցութիւնը կը ներկայացնէին այսուհետեւ. սակայն այդ յայտարարութիւնը չբաւեց փափաքելի դիրքին հասնելու: Նոյն յուսախաբութիւնը կրած պէտք է ըլլան համայնավար պարագլուխները, նաեւ Հայրիկեանի վերադարձով ակնկալուածներու մարզէն, քանի որ տարեսկիզբէն ի վեր անոր ներկայութիւնը Հայաստանի քաղաքական կեանքին մէջ, այս ուղղութեամբ նշանակալից փոփոխութեան մը նոյնիսկ սկիզբ չըդրաւ:

Գալով կուսակցական շարքերէն մինչեւ 60% ենթադրուած հրաժարումներուն, որքան կարելի կ'ըլլայ հետեւիլ Հայաստանեան քաղաքական կեանքին, նման երեւոյթի արձագանգ չլսուեցաւ մինչեւ հիմա: Հաւանօրէն այդ զանգուածը տակաւին կը հաւատայ բարենորոգումի կարելիութեան ու պատրաստ է զայն ունենալու նոյնիսկ որպէս «թոյլ» ցաւակցութիւն ակնկալողի դիրքով:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

(*) Տե՛ս «Յառաջ»ի տեսակցութիւնը Բ. Արարքցեանի հետ (Մայիս 23):

ՀՆԴԿԱԿԱՆ ՄԱՐԴԱՀԱՄԱՐԸ

Աշխարհի վարչարարական մեծագոյն գործողութիւններէն մէկը աւարտած է. 1.700.000 պաշտօնեաներ 844 միլիոն Հնդիկներ ու Հնդկուհիներ համրած են: Այս ընթացքին անշուշտ արձանագրուած են նաեւ զարտուղի պարագաներ, Միզորամ նահանգին մէջ հինգ հարիւր հոգինոց խումբ մը վճռապէս մերժած է պատասխանել հարցարանին 23 հարցումներուն: Անոնք ըսած են թէ իրենց խօսիլը պիտի նշանակէ աշխարհի վախճանը, պնդած են թէ Աստուած իրենց հրամայած է լուռ մնալ: Փէնճապի մէջ ալ 102 տարեկան ծերունի մը զայրոյթով մերժած է պատասխանել, առարկելով որ եթէ խօսի իր թոռները պիտի տարուին կռուելու Ծոցի ճակատին վրայ:

Բոլորովին այլ պատկեր պարզուած է Պենկալեան ծոցին մէջ. հոն ապրող ցեղախումբ մը առաջին անգամ ըլլալով պատասխանած է հարցաթերթիկին: Ասիկա իրենց համար արտաքին աշխարհին հետ շփում ունենալու աննախընթաց միջոց մը հանդիսացած է, հոգ չէ թէ զիրենք համոզելու համար պէտք եղած են կանանչ հնդկընկոյզի բազմաթիւ տասնեակներ...:

Այսպէս տեղի ունեցաւ Հնդկաստանի 11-րդ մարդահամարը: Ան տեղի կ'ունենայ տասը տարին անգամ մը, թուարկելու, դասաւորելու համար աշխարհի ամէնէն տարասեռ, զարմանալի ու [illegible] ժողովուրդը:

Մարդահամարի 1,7 միլիոն պաշտօնեաները քանի մը շաբաթէն կրցած են աւարտել իրենց աշխատանքը. անոնց կողմէ արձանագրուած 844 միլիոնի զանգուածը առնուազն 106 մայրենի լեզու կը խօսի, աւելի քան երեք միլիոն քառ. մեթր տարածութեամբ հողամասի մը վրայ: Նկատի առնելով բնակչութեան մեծութիւն ու աճելու համեմատութիւնը, պէտք է ըսել որ աշխարհի վեց բնակիչէն մէկը Հնդիկ է: Աճին համեմատութիւնը տարեկան 2.2% է, ինչ որ կը նշանակէ թէ վերջին տասնամեակին ամէն տարի Ճափոնի բնակչութեան չափ, կամ Միացեալ Նահանգներու երկու երրորդին չափ մարդ կ'աւելնայ Հնդկաստանի մէջ: Մարդահամարի ղեկավարներէն մէկը ըսած է թէ այս երեւոյթը նոյնիսկ ահաւոր տպաւորութիւն կը գործէ Հնդիկներուն վրայ:

Նկատի ունենալով մարդահամարի արդիւնքը, ժողովրդագրութեան դասախօս մը ըսած է «մարդահամարին ըսածը յստակ է. երկրին մէջ ձախողած է ընտանեկան ծրագրաւորումի աշխատանքը»:

Մարդահամարը բացայայտած է նաեւ աւելի մտահոգիչ պարագայ մը. Հնդկուհին տակաւին կը դասաւորուի աշխարհի ամէնէն աւելի սպառնալիքի ենթակայ սեռերու կարգին: Կիներու մահերը աւելի կանուխ տարիքի կը պատահին ու աւելի մեծ թիւով կ'ըլլան. այս մահերուն գլխաւոր պատճառը սպանութիւններն են ու յղութեան պարագաներուն մէջ իգական սաղմերը վիժեցնելու գործողութիւնները: Ու այսօր Հնդկաստանի մէջ հազար այր մարդու փոխարէն 929 կին կայ. աշխարհի մէջ Չինաստանէն ետք երկրորդ տեղը կը գրաւէ այս համեմատութիւնը: Միացեալ Նահանգներու մէջ ան 1050 կին - 1000 այր է:

Վերլուծողներու համաձայն Հնդկուհիներու այս կացութիւնը հետեւանք է հին հիմնական խտրականութեան ու հին նախապաշարումներու: Արդիական թէքնիքները այսօր կրնան նախապէս ճշդել ծնելիք երախային սեռը. ասիկա կ'օգնէ կիրարկուած խտրականութեան, անմիջական դարձնելով վիժումը: Նոյնիսկ ծնելէ ետք, աղջիկ զաւակը անտարբերութեան կը մատնուի. յատկապէս գիւղական շրջաններու մէջ, մանչերէն նուազ սնունդ ու դեղատեղէն կը տրուի անոր: Ասկէ զատ վերջերս աւելցած է թիւը երիտասարդ հարսերու որոնք սպաննուած են իրենց ամուսնոյն ընտանիքին կողմէ որովհետեւ գոհացուցիչ չէ նկատուած անոնց օժիտը:

Հնդկաստանի բուռն ընդդիմութիւնը մշակութային ու ընկերային ամէն կարգի փոփոխութեան հանդէպ, այնքան ալ արհամարհելի չէ մարդահամար կատարողներու համար, որոնք կը ջանան կարգ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Հ. Բ. Ը. Մ. ՄԱՅՐԵՐՈՒ ՕՐ

ՎԱԼԱՆՍ. - Ինչ աղուոր բան է՝ լաւ սովորութիւնները պահել...

Տասնեւհինգ տարիներէ ի վեր եւ այս տարի եւս, «Մայրերու Օր»ուան յիշատակութիւնը եւ պանծացման հանդիսութիւնները տեղի ունեցան բացառիկ խանդավառութեամբ եւ յաջողութեամբ Վալանսի հայկական շրջանակէն ներս։

Մայիս 25, Շաբաթ օրուան Հ.Բ.Ը.Մ.-ի Վալանսի Տիկնանց կազմակերպած «Մայրերու Օր»ուան տօնին առթիւ՝ Վալանսի հայկական ձայնասփիւռի (ռատիօ Ա.) կազմակերպած «կլոր սեղան»ի հանդիպումը Հ.Բ.Ը.Մ.-ի տիկնանց ներկայացուցիչներուն հետ, օրուան խորհուրդին համար, տուաւ համահայկական երեւոյթ։

Տիկիններ՝ Հ. Քէչիչեան, Ն. Ժամագործեան եւ Ա. Վեզիրեան, նաեւ Տիկին Գրիգորեան, շուրջ 40 վայրկեան զրոյց ունեցան ռատիօ Ա.-ի վարիչներուն հետ, Մայիս 25-ին Շաբաթ օր ժամը 11-ին։ Տիկին Հ. Քէչիչեան, իր խօսքին ընթացքին մասնաւորաբար յիշեց Հայրենիքի եւ Ղարաբաղի տառապող մայրերը...

Շաբաթ օր, կէսօրէ ետք՝ ժամը 3-ին, Հ.Բ.Ը. Միութեան Ե. Հիւսիսեան սրահը ծայրէ ծայր լեցուած էր մայրերով, հայրերով, զաւակներով եւ թոռնիկներով։

Նախագահուհի Տիկին Հ. Քէչիչեան, օրուան աւուր պատշաճի խօսքը տալէ վերջ, բեմ հրաւիրեց օրուան բանախօս վերապատուելի Ժիրայր Լեւոնեանը։

Վերապատուելին, բատ ընկալեալ իր սովորութեան, հոգեշունչ եւ օրինակելի ուղերձով պանծացուց մայրը, մանաւանդ հայ մայրերը։

Կատարուեցան բազմաթիւ երգեր եւ արտասանութիւններ։

Բացառիկ երեւոյթ էր, Վալանսի նորաստեղծ «Արտաշէս» երգչախումբին առաջին ելոյթը, ղեկավարութեամբ՝ Օր. Աստղիկ Սերոբեանի։

Հանդիսութեան պատուոյ մայրերն էին. - Տիկնայք՝ Նոյեմի Ադամեան, Արմենուհի Եանըքեան, Վերոնիք Գալպաքեան եւ Տիրուհի Գըլըճեան։

Վարչութեան տիկինները պատրաստած էին ճոխ եւ բացառիկ հիւրասիրութիւն։

Ն. Եպսկ. Քհնյ. Վարդանեանի փակման խօսքով եւ աղօթքով, վերջ գտաւ այս գնահատելի եւ շնորհաւորելի, տակաւին զուտ հայկական ձեռնարկը ... Սփիւռքի մէջ, Վալանսի մէկ անկիւնը...

Ա.

ու կանոն դնել Հնդիկ ժողովուրդին տարօրինակ խճանկարին։

Այդ երկրին մարդահամարներու սովորութիւնը 110 տարուան անցեալ մը ունենալով, ռաճաներու շրջանին կ'երկարի։ Ռաճաները բրիտանական տիրապետութեան օրերուն մեծ հողատէրեր էին որոնք սարսափի մէջ կը պահէին մինչեւ ամէնէն հեռաւոր գիւղերու բնակչութիւնը։ Ոչ ոք կ'անդրադառնար թէ ի՛նչ է մարդահամար կոչուածը. եւ որովհետեւ կառավարական նախաձեռնութիւն մըն էր ան, ամէն մարդ կ'ուզէր իր անունը արձանագրել։ Հակառակն ըլլալով Միացեալ - Նահանգներու կամ Գերմանիոյ մէջ պատահածին ուր մարդահամարը անձնական կեանքի կառավարութեան կողմէ միջամտութիւն կը նկատուէր, Հնդկաստանի մէջ ամէն մարդ կը փափաքի համբուիլ։ Որքան աղքատ ըլլան մարդիկ, այնքան մեծ փափաք կը յայտնեն իրենց անունը արձանագրել տալու։ Շատեր կը կարծեն այդպէսով կառավարական որեւէ օժանդակութեան մը արժանի ըլլալ։

Անշուշտ, ոչ ոք կը յաւակնի ըսել թէ հնդկական մարդահամարը 100% ճշգրիտ արդիւնք տուած է։ Պաշտօնեաները իրենց պարտականութիւնը կատարելու համար մագլցած են աշխարհի ամէնէն բարձր լեռներն ի վեր, մխրճուած են խիտ անտառներու մէջ ու մաղէ անցուցած անհուն թիւով թիթեղաւաններ։ Տիրող կարծիքը այն է թէ 1.8% սխալի բաժինով մը հնդկական մարդահամարը աշխարհի ամէնէն վստահելիներէն մէկն է։

ՔԱՂՀԱՆ

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄՐՑԱՀԱՆԴԷՍ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - («Յառաջ»). - Մայրերու տօնին օրը ձեռնարկ մը նուիրուած մայրենի լեզուին։

Արդարեւ, Մարսէյլի Պոլսահայ Մշակութային Միութիւնը, Մայիս 26-ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ, կազմակերպեց իր տարեկան, այս անգամ 6-րդ տարին ըլլալով, միջ - վարժարանային արտասանութեան մրցահանդէսը։ Վասպուրական սրահը լեցուն էր՝ աշակերտներու ծնողքներով, դպրոցներու պատասխանատուներով, միութիւններու ներկայացուցիչներով, բայց նաեւ հայ գիրն ու դպրոցը քաջալերողներով։

Մրցոյթը վարեց ձեռնհասօրէն Անի Յովսէփեան։

Հրաչ Խոէն, Պոլսահայ Մշակութային Միութեան նախագահը, իր բացման խօսքին մէջ գնահատեց ուսուցիչ - ուսուցչուհիներու կատարած ճիգերը իրենց վստահուած գործին մէջ՝ «ներմուծել մատղաշ հոգիներէ ներս լեզուն եւ ոգին հայկական»։ Պարտք զգաց շնորհակալութեան խօսք յայտնելու Միութեան անդամ՝ Գառնիկ Դուրաչի, որուն նախաձեռնութեամբ վեց տարի առաջ այս ձեռնարկը սկսած է եւ կը շարունակուի շնորհիւ պատրաստակամ գործակիցներու՝ Անի Յովսէփեան, Սարգիս Տուրսունեան եւ խոստումնալից երիտասարդ Արթօ Պէքճեան։ Հրաչ Խոէն սրտի գոհունակութեամբ գիտել տուաւ որ այս ձեռնարկը ամէն տարի աւելի արձագանգ եւ հետաքրքրութիւններ կը ստեղծէ, եւ յոյս յայտնեց որ ան պիտի շարունակուի որպէս ազգապահպանման շարժումին սատար ազդակ։

Այս տարի մասնակցեցան մրցոյթին 31 աշակերտ. Անարատ Յղութեան Հայ Քոյրերու ամէնօրեայ վարժարանէն, Արմէեան շաբաթօրեայ դպրոցէն, Հայ Մշակոյթի Տան եւ Կապոյտ Խաչի միացեալ դասընթացքներէն, Անի մշակութային կեդրոնէն, Էքս - Ան Փրովանսի եւ Կարտանի հայերէնի դասընթացքներէն, Սէն - Ժերոմի Ս. Սահակ - Մեսրոպ Եկեղեցւոյ երկօրեայ դասընթացքներէն եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան շաբաթօրեայ դասընթացքներէն։

Թեկնածուները բաժնուած էին չորս խումբերու, տարիքի մակարդակով։ 5-էն 8 տարեկաններուն կ'առաջարկուէր 5 քերթուած՝ «Հայրենի գիւղ» (Հ. Հայրապետեան), «Քամին եւ մանուշակը» (Յ. Շիրազ), «Կը սխալիս բարեկամ» (Ա. Խոզէր), «Գարուն» (Ա. Վշտունի) եւ «Հայրենական» (Յ. Ասպետ) որոնցմէ մէկը ընտրելի։ 8-էն 10 տարեկաններուն նոյնպէս հինգ քերթուած՝ «Ո՛չ որբուկը չեմ» (Յ. Շիրազ), «Անձրեւէն ետք» (Թ. Թոլըրչեան), «Երեւանին» (Ա. Կաթիկեան), «Դպրոցի ճամբան» (Յ. Թումանեան) եւ «Սոխակին» (Ալ. Ծառուրեան)։ 10-էն 12 տարեկանները ընտրեցին հետեւեալ քերթուածներէն մին՝ «Անյոյս» (Յ. Շիրազ), «Կարդա՛» (Սարմէն), «Երազ համազգային» (Յ. Շիրազ), «Մայրս» (Յ. Շիրազ) եւ «Ուր էլ որ գնամ» (Յ. Շիրազ)։ Իսկ մեծերը (12-էն 16 տարեկան) կրնային ընտրել Յովհաննէս Շիրազի հետեւեալ բանաստեղծութիւններէն մէկը՝ «Հայրենիք եւ սէր», «Արձան Արովեանի» եւ «Մայրս յաճախ ոգւոս մէջ»։

Դատակազմը կը բաղկանար իւրաքանչիւր դպրոցի ուսուցիչէ մը, ընդամէնը ութ։ Սակայն, դատակազմի անդամը իր դպրոցի թեկնածուին համար կը մնար ձեռնպահ։

Աշակերտները յաջորդաբար բեմ ելան, ոմանք առաջին անգամ ըլլալով։ Ինչպէս միշտ կան աւելի վարժեր, աւելի համարձակներ, բայց նաեւ երկչոտներ երբեմն յուզուած, երբեմն վարանոտ։ Կարեւորը մասնակցիլն է, որ ինքն արդէն կը պահանջէ քաջութիւն։ Ուստի, բոլորն ալ արժանի են գնահատանքի։ Սակայն, քանի մրցոյթ մըն է, կայ դասաւորում մը։ Ընտրեալներն եղան կրտսերներուն մէջ Տիրան Զօլաքեան՝ Էքս - Ան - Փրովանսի շաբաթօրեայ դասընթացքներէն, (ոսկէ մետալ), Հուրի Գարակիւլեան (արծաթէ մետալ) եւ Ծաղիկ Մէնկիչեան (պղնձէ մետալ) երկուքն ալ Հայ Մշակոյթի Տան - Կապոյտ Խաչի դպրոցէն։ Բ. խումբէն յաղթականներն եղան՝ Մանուէ Գրիգորեան (ոսկէ մետալ), Ալիս Սիմոնեան (արծաթ) երկուքն ալ Անարատ Յղութեան Հայ Քոյրերու վարժարանէն, իսկ 3-րդը Մհեր Զօլաքեան, Էքս - Ան - Փրովանսէն։ 10-էն 12 տարեկաններու մէջէն առաջին տեղը գրաւեց՝ Ալէն Մալճի՝ Անարատ Յղութեան Հայ Քոյրերու վարժարանէն, Բ.ը եղաւ Ագատուհի Վէզեան՝ Արմէեան դպրոցէն եւ Գ.ը՝ Ֆրանկ Փոսթու՝ Էքս - Ան Փրովանսէն։ Իսկ մեծերուն մէջ մէկ թեկնածու կար՝ Րաֆֆի Էնփիխիօ՝ Հ. Բ. Ը. Միութեան շաբաթօրեայ դպրոցէն։

Այս մրցոյթի յայտագրէն դուրս, նախկին մասնակցողներ՝ Հիլտա Թիւրաք եւ Արթօ Պէքճեան որոնք մասնաւոր շնորհ մը ունին արտասանելու արուեստին մէջ, ելոյթ ունեցան առանձին եւ ապա միասին։ Այսպէս, Հիլտա Թիւրաք արտասանեց «Խօսք ընդ Աստուծոյ» Հիլտա Գալֆայեանէն եւ Արթօ Պէքճեան արտասանեց Սիլվա Կապուտիկեանէն «1915 Թուական Ապրիլ 24» քերթուածը։ Յետոյ, միասնաբար բեմ եկան Գէորգ Էմինի ծանօթ քերթուածով՝ «Մենք»։

Այս արտասանութեան մրցահանդէսին փակման խօսքը ըրաւ Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեան։ Եպիսկոպոսը մնալու համար օրուան մթնոլորտին մէջ արտասանեց Վահան Թէքէեանի «Հաշուեյարդար»ը եւ ապա աւելցուց՝ «մեր փոքրիկները առինք աւիշը կեանքին, հայ ոգեկանութեան, հայ բանաստեղծութեան․ առինք արեւը մեր ազգային կեանքին եւ ստացինք ապահովութիւնը որ եամբան շարունակողներ կան․ ինքնին խրախուսիչ է այսօրուան պատկերը»։

**

Պոլսահայ Մշակութային Միութիւնը յարատեւ ճիգերով, համոզումով եւ խանդավառութեամբ կը կազմակերպէ դպրոցական ամավերջի այս ձեռնարկը։ Կ'ընէ քաջ գիտնալով թէ հայապահպանումի հիմնական ազդակն է լեզուն առանց որուն չկայ մշակոյթ, պատմութիւն եւ ճակատագիր ժողովուրդի մը համար։ Կ'ընէ յանձն առնելով բարոյական բայց նաեւ նիւթական զոհողութիւններ վարձատրելով աշակերտները, նուիրելով յիշատակի բաժակներ մասնակցող դպրոցներուն եւ հիւրասիրելով բոլորը, շատ ջերմ եւ համակրելի միջավայր մը ստեղծելով։

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՄՈՆՐԷԱԼԻ մէջ կը գտնուի Մայիսի սկիզբէն ի վեր Հայաստանի «Եռանկիւնի» թատերախումբը, Քեպէքի Հայադիտական ուսմանց միութեան հրաւէրով։ Խումբը ներկայացումներ տուած է Մայիս 11 եւ 12-ին Ս. Յակոբ վարժարանին սրահին մէջ։ «Եռանկիւնի»ն ինքնատիպ ու նորարար թատերախումբ մըն է։

**

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Թէքէեան Մշակութային Միութեան սրահին մէջ Մայիս 4-ին երեկոյթով մը նշուած է Յակոբ Խաչիկեանի ու Ժան - Իվ Սուսիի «Լօն էթէ սան դ'օպ» վէպին հրատարակութիւնը։ Հատորը ներկայացուցած է Արսէն - Նուպար Մամուրեան, ապա Կարօ Շամլեան (ֆրանսերէն) անդրադարձած է այս աշխատութեան դրդապատճառներուն։ Ասարին երկու հեղինակները պատասխանած են ներկաներու հարցումներուն։

**

ՄՈՆՐԷԱԼԻ ՄՔ Կիլ համալսարանի համերգասրահին մէջ Ապրիլ 18-ին երաժշտահանդէս մը տուած են դաշնակահարուհի Զապէլ Մանուկեան եւ Պուլկարիայէն թաւջութակահար՝ Սեդա Պալթայեան։ Նախ այս վերջինս նուագած է Կոլեմինովի սոնաթը, ապա երկուքը միասնաբար Շուպերթի դաշնակի ու թաւջութակի Լա Մինէօր սոնաթը։ Երկրորդ մասը բաղկացած է Պրօթի թաւջութակի «Շոֆար»էն ու Շոսթաքովիչի թաւջութակի ու դաշնակի Րէ Մինէօր սոնաթէն։

**

ՊԷՅՐՈՒԹի մէջ, Մայիս 1-ին բացումը կատարուած է «Մելգոնեանցին եւ գիրքը» հանդիսութեանց շարաթին Հ.Բ.Ը.Մ. - Հ. Ե. Ը. Անդրանիկ - Սեւան սրահին Զապէլ Մովսէսեան ակումբին մէջ։ Բացման խօսքը արտասանած է Հ. Բ. Ը. Մ. - Մ. Կ. Հ. Լիբանանի Սանուց Միութեան ատենապետ՝ Սերոբ Արօյեան։ Յաջորդ խօսք առնողը եղած է Մելգոնեան կրթական հաստատութեան այժմու տնօրէն տոքթ. Վահէ Կապուչեան։ Վերջին խօսողը եղած է Վահէ Վահեան, որ 11 երկար տարիներ հայերէնի եւ գրականութեան ուսուցիչ եղած է Մելգոնեանի մէջ, հիմը դնելով նոյն հաստատութեան «Այգ» պարբերականին։ Հանդիսութեանց շաբթուան ընթացքին տեղի ունեցած են զանազան ձեռնարկներ։ Յաջորդական դասախօսութիւններ տուած են Սերոբ Արօյեան (Մելգոնեանի կրթական նպատակը), Թորոս Թորանեան (Մելգոնեանի գրական նպատակը), Վահէ Կապուչեան (Մելգոնեան կրթական հաստատութեան ներկան եւ ապագայի հեռանկարները)։ Շարքը փակուած է ճաշով մը։

**

ԱՐԺԱՆԹԻՆԻ Արդարադատութեան նախարար դարձաւ տոքթոր Լէոն - Գարլոս Արսլանեան, երկու ամիս մնալէ ետք ներքին գործոց նախարարութեան գլուխը։ Երդման արարողութիւնը տեղի ունեցած է Ապրիլ 23-ին։ Նախկին դատաւոր, Տոքթոր Արսլանեան յանդուգն ծրագիր մը առաջարկած էր, նախարար նշանակուելէն առաջ, վերջ դնելու համար համատարած կաշառակերութեան։ Նոր նախարարը 49 տարեկան է։

**

ԱԼԹԱՏԻՆԱ (Գալիֆորնիա) քաղաքի Թ. Մ. Մ. Պէշկէօթիւրեան կեդրոնին մէջ տեղի ունեցած է Միացեալ - Նահանգներու եւ Գանատայի Թէքէեան Մշակութային Միութեան 17-րդ պատգամաւորական ժողովը Մայիս 24-էն 26։ Բացման խօսքը արտասանած է հիւրընկալող մասնաճիւղին ատենապետը՝ տոքթոր Յովհ. Երկանեան։ Ապա, ժողովը վարած են կեդրոնական վարչութեան ատենապետ՝ Տոքթ. Գէորգ Քէչիչեան եւ փոխ - ատենապետ՝ Երուանդ Ազատեան։ Ժողովին շրջագիծին մէջ Լոս - Անճըլըսի մասնաճիւղը կազմակերպած է գրական երեկոյթ մը նուիրուած Նուպար Ակիշեանի, հեղինակ տասնեակ մը հատորներու։ Օրուան հանդիսավարը եղած է Արմինիըն Օպզէրվըրի խմբագիրը՝ Օշին Քէշիշեան։ Խօսած են Վաչէ Սէմէրճեան, Երուանդ Ազատեան։

**

ԼՈՍ - ԱՆՃԸԼԸՍԻ «Արմինիըն Միրըր Սփէքթէյթըր»ի գրասենեակը ծօնուած է հանգուցեալ Պետրոս Նորհատի, որ մէկն էր թերթին հիմնադիրներէն եւ խմբագիրներէն, որ վաստակ ունէր մանաւանդ թարգմանչական աշխատանքներու մէջ։ Պետրոս Նորհատ 25.000 տոլար նուիրած էր թերթին, իր մահուան նախօրեակին։

**

ՊՈՍԹԸՆ գտնուած է Մայիս 25-էն 28, Հայ կաթողիկէ կաթողիկոս - պատրիարքը Յովհ. - Պետրոս ԺԸ., որ հովուապետական այցելութիւն մը կը կատարէ Միացեալ - Նահանգներու եւ Գանատայի կաթողիկէ թեմին հաստատման տասնամեակին առիթով։ Պոսթըն գտնուած շրջանին այցելած է կարգ մը հաստատութիւններ։ Իրեն ի պատիւ ճաշ մը սարքուած է։

LIVRES REÇUS

IDENTITES DE PAPIERS

CLAUDINE DARDY

Lieu Commun, Paris 1990.

(Շար. Ա. էջէն)

յել գործուած կեղեքումներու մասին, ուղղակի խորհ. բանակին կողմէ խեղճ գիւղացիներու դէմ, Թռաններէ թէ բեռնակառքերէ հրացանաձգութեամբ կամ Ռուսերէ շրջապատուած ազերի քաղաքօրքերու կողմէ: Շահումեան իսկ, այսօր նման ուժերու սպառնալիքին տակ է»:

Ու Անթոնիի քաղաքապետը իր վրդովումը կը յայտնէ ի տես անվերապահ աջակցութեան որ կը շնորհուի Գորբաչովի եւ զոր ապարդիւն կը նկատէ, քանի իր վարչակարգը, ամէն կողմէ յարձակումի տակ, կը տատանի, «վաղը, կը շեշտէ, ան պիտի սահի արեան մէջ եւ հաւանաբար, պատմութեան եղերական մէկ ճակատագրով, Հայերու արիւնը պիտի ըլլայ կըրկին: Այն ատեն, ոչ մէկ բանի պիտի ծառայէ իր վերմակներով եւ ճամերաներով Պ. Քուշնէրը ղրկել, որպէս ենթանախարար մեռելատուներու»: (Հոս, բողոքներ բարձրացած են ընկերվարական շարքերէն եւ ծափահարութիւններ՝ Էն-Փէ-Էռ-էն եւ Իւ-Տէ-Էֆ-էն):

Պ. Տէվէճեան կ'անդրադառնայ նաեւ Սեպ. 21ի հանրաքուէին, հարց տալու համար թէ Ֆրանսա պատրա՞ստ է զօրավիգ կենալու Հայոց անկախութեան օրինաւոր գործընթացին եւ օգնելու Հայաստանի, որ իր տեղը վերագտնէ միջազգային հաւաքականութեան ծոցը:

Սոյնպէս նոյնութեամբ կու տանք արտաքին Նախարարութեան ենթանախարարին պատասխանը. —

M. Alain Vivien, *secrétaire d'Etat aux affaires étrangères* — Cette question préoccupe toute la représentation nationale et, au-delà, l'ensemble de l'opinion publique française. Chacun sait que, depuis l'aube de la chrétienté, les peuples arméniens et français ont eu de nombreux points communs, et nous avons toujours su affirmer notre solidarité avec les Arméniens, d'autant plus que beaucoup de familles d'origine arménienne sont installées aujourd'hui dans notre pays.

Vous avez fait un peu vite bon marché de l'effort qui a été fait, après le séisme de 1988, pour répondre aux demandes de l'Arménie —et par M. Kouchner en particulier—, afin de lui apporter une aide concrète. Il a fallu de longues négociations pour qu'un train emportant 730 tonnes de lait maternisé soit acheminé à travers la Turquie. Nous n'avons pas à rougir de ce que nous avons fait, et nous continuerons d'agir.

Mais vous avez posé un problème politique. Il est certain que, depuis trois ans, la situation se dégrade au Caucase, et particulièrement en Arménie. Nous avons déploré à haute voix les exactions à l'encontre de populations innocentes : graves incidents de frontières, transferts de population, affrontement du Haut-Karabagh. Des dizaines de personnes sont tombées, c'est vrai, mais le gouvernement n'est pas resté muet : le 15 mai, il intervenait auprès du gouvernement soviétique pour l'interroger sur ses méthodes et lui demander où il voulait en venir. Le 21 mai, M. Ter-Petrossian était reçu à Paris par le Président de la République, et aussi par le Président de l'Assemblée nationale et le ministre d'Etat qui l'ont assuré de leur solidarité quant à la régularité des opérations lors du vote qui préfigurera non seulement de l'Arménie mais celui des relations entre l'Arménie et l'URSS. Nous serons vigilants dans les mois qui viennent sur le respect des droits de l'homme et l'aide humanitaire comme nous le sommes sur les événements politiques. Soyez assuré, Monsieur le député, que votre préoccupation est partagée par tout le gouvernement. (*Applaudissements sur les bancs du groupe socialiste*).

M. le Président — Si ma proposition est adoptée, nous enverrons de notre côté une délégation d'observateurs lors de ce scrutin.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մարսէյլի Հ. Մ. Ը. Մ. Արծիւ Մարզական Համախմբութիւնը ստացած է Անտոնեան եւ Զարուհեան ընտանիքներէն 300 Ֆր. Տիկին Հազունեանի թաղման առթիւ:

ՎԱԼԱՆՍ
Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ՈՒ ԿԸ ՔԱՐՈԶԷ՝
ՊՈԼՍՈՅ ՀԱՅՈՑ ԳԱՐԵԳԻՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ

ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐՔ. ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ, Կիրակի, Յունիս 16-ին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ կը նախագահէ արարողութեան եւ կը քարոզէ:

Պատարագը կը մատուցանէ Նարեկ Ա. Քահանայ Վարդանեան. երգեցողութիւնները կը կատարուին Եկեղեցւոյս երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Հայազատ Օհանեանի:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Ղազար Ղազարեան իրենց սիրելի Յովհաննէս Հաբէլեանի մահուան տարելիցին ի յիշատակ, անոր սիրելի «Յառաջ»ին կը նուիրեն 150 Ֆր.:

LA LIBRAIRIE BOGHOSSIAN
présente
L'ARMENIEN "Hayeren Lezoun"
1.- ԲԱՐԵՒ — PAREV
Initiation à l'arménien occidental moderne
Methode d'auto-enseignement
H. KURKJIAN — Ed. Bibliothèque Centre Georges Pompidou
PAREV vous aidera, que vous soyez débutant au faux débutant. Une méthode d'auto-apprentissage simple et claire. Une méthode multi-média : 1 manuel et 2 coffrets de 5 cassettes.
690 FF
2.- SELF - TEACHING ARMENIAN LANGUAGE METHOD —
ՁԵՌՆԱՐԿ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ
Practical textbook of western armenian — by H. KURKJIAN
Engl. Adapt. *Virginia Pattie* - 1980
130 FF
3.- L'ARMENIEN ENSEIGNE AUX ETRANGERS
K. AFARIAN
Ed. Doniguian, Beyrouth - 1979
75 FF
4.- GUIDE : DIALOGUES ARMENIEN / FRANCAIS
ԴԻՒՐՈՒՍՈՅՑ
ՀԱՅԵՐԷՆ / ՖՐԱՆՍԵՐԷՆ
ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ:
Ed. Doniguian — 1983
83 FF
En vente sur place
et par correspondance + 25 *FF.*
frais de port
Je désire recevoir le(s) livre(s) suivant(s) :
....
....
....
+ frais de port FF..........
soit ....
Nom : .... Prénom : ....
Adresse : ....
CP : .... Ville : ....
117, avenue Jean-Jaurès, 94110 ARCUEIL
Tél. : 47. 40. 81. 32

Fête annuelle

Clichy-la-Garenne organise sa fête annuelle des associations qui aura lieu le 15 Juin, Place des Martyrs, à laquelle participe la Croix Bleue des Arméniens de France section «CARDINÉ AGHABABIAN».

De nombreuses attractions vous seront offertes de 14 à 22h.

La section vous attend nombreux à son stand, buffet arménien.

V O Y A G E
culturel & humanitaire
EN ARMENIE
du 18 Juillet au 1er Août
accompagnateur :
PASTEUR SAMUEL SAHAGIAN
Lui écrire ou téléphoner :
58, rue Madame, 75006 Paris
Tél. : 45 - 48 - 13 - 50

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
Sous la présidence de
Monsieur RENE ROUQUET
Député - Maire d'Alfortville
Gala M.C.A. 91
TRADITION / CREATION
Աւանդութիւն / Ստեղծագործութիւն
Musique et danse traditionnelles
Diaporama
Eveil au langage
Langue arménienne
Eveil identité et culture
Danse contemporaine
Groupe Phénix 1915
Trio Ardziv
Samedi 15 Juin à 20 h 45
Salle des Fêtes
d'Alfortville
rue Voltaire
MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
tél : 43 76 55 89

les
3 Jours J
de l'U.G.A.B.
L'U.G.A.B.-Paris clôture sa saison 90-91 avec 3 jours J :
J 1 : SOIREE CULTURELLE, en collaboration avec le CRDA et l'A.A.A. Projection et conférence sur les églises et monuments arméniens.
Vendredi 14 juin à 20 h 30, au Centre Culturel Alex Manoogian de l'U.G.A.B., 118, rue de Courcelles, Paris 17e
Entrée libre.
J 2 : DINER avec ORCHESTRE GREC.
Samedi 15 juin à 20 h 30, au Centre Culturel Alex Manoogian.
Participation aux frais : 350 Frs.
J 3 : FETE DE L'ECOLE au Collège Samuel - Moorat, 26, rue Troyon, 92310 Sèvres.
Dimanche 16 juin à 14 heures 30.
Après-midi artistique préparé par les enfants : danse, musique, poésie, théâtre.
Participation aux frais : Adultes : 30 Frs., entrée libre pour les enfants.
COMITE DE L'U.G.A.B. - PARIS

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Vendredi 14 Juin à 20 heures 30
CENTRE CULTUREL ALEX MANOOGIAN
118, rue de Courcelles — 75017 Paris (M° COURCELLES)
Projection et Conférence sur les églises et monuments arméniens
par *HOURIG SOUROUZIAN*
et *NAÏRI HAMPIKIAN*
Responsables de missions et de restaurations archéologiques en Egypte et au Moyen-Orient.
Membres de la Research on Armenia Architecture à Aix-la-Chapelle.
Membres de la campagne de sauvegarde des monuments arméniens détruits par le tremblement de terre du 7 décembre 1988.
Soirée organisée par
l'UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
le CENTRE DE RECHERCHES SUR LA DIASPORA ARMENIENNE
et l'ASSOCIATION AUDIOVISUELLE ARMENIENNE
—— Entrée libre ——

LE COLLEGE
T E B R O T Z A S S E R E
est heureux de vous inviter le Dimanche 16 Juin à 20 heures
à une
CROISIERE SUR LA SEINE
à bord du *CHATEAU GAILLARD*
avec
DINER DANSANT
animé par un orchestre T Z I G A N E
Départ Quai de Grenelle — Paris 15ème, Face à l'Hôtel Nikko
Levée de l'ancre à 21 h. précises
Réponse rapide souhaitée
(Tenue de soirée)
Participation aux frais : 400 F. par personne
Réservation au Collège Tebrotzassère
Tél. : (1) 43. 81. 01. 72

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆԻՍ 11

MARDI
11 JUIN
1991

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.555 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 66e ANNÉE — No 17.555

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՆԹ-ԼԱ-ԺՈԼԻԻ ՄԷՋ, Շաբաթ, Յունիս 8-ի գիշերը ողբերգական միջադէպ մը եւս տեղի կ'ունենար: Գողցուած 5 կառքերով խումբ մը չարագործներ ռոտէօ մը կ'ընէին, երբ կը հասնէր ոստիկանական կառք մը: Այդ պահուն, գողցուած մէկ կառքով տեղն ու տեղը կը ճզմուէր կին ոստիկան մը, 32 տարեկան, որ քիչ եւք պիտի մեռնէր եւ կը մեռնէր նաեւ երիտասարդ Մաղրեպցի մը, զոհ ոստիկանական գնդակի մը: Այս անգամ, քաղաքապետը եւ ներքին նախարարն ալ դէպքը հետեւանք չեն նկատեր որոշ արուարձաններու երիտասարդութեան «ապրելու դժուարութեան» այլ՝ մեծ չարագործութեան: Ոստիկանութիւնը դըժգոհ է, որ հարկ եղած հրահանգները չէ ստացած: Մնաց որ, պահակ-ոստիկան մըն ալ Մոնտի մէջ կը յայտարարէ թէ 2 շաբաթ առաջ, գիպահ գրուած երիտասարդը որ մեռած էր, կոպտօրէն խոշտանգուած էր երկու ոստիկանի կողմէ: Ընկերվարական իշխանութիւնը բաւական օգտագործած էր Մալիք Ուսեքինի մահը, որ պատահեցաւ համակեցութեան օրերուն (1986, Դեկ.) երբ Փասքուա ներքին նախարար էր. կը թուի սակայն, թէ ոչ Ժոքս, ոչ ալ Մարշան կրցան ելք մը գտնել երիտասարդներու այս չարագործութեան աճին, որ գլխաւոր հարցերէն մէկն է այսօր Ֆրանսայի մէջ: Յունիս 10-ին, Մարշան կը յայտարարէր որ ոստիկանական ուժերը պիտի ամրապնդուին, բայց, դժուար թէ լուծում գտնուի:

ՍՕՍ - ՌԱՍԻԶՄ իր տարեկան տօնակատարութիւնը կազմակերպած էր Վէնսէնի, Յունիս 8-ին, 100-էն 200 հազար հոգիի ներկայութեամբ: Հանրապետութեան նախագահն ալ ուղերձով մը ողջունած էր Հարլէմ Տէզիրի այս շարժումը, շեշտելով.- «Ձեր շարժումը, ձեր հաւաքոյթները ապարդիւն չանցան: Ֆրանսա հարստացաւ ձեր գործունէութեամբ...» եւլն.:

Ժ.-Փ. ՇԸՎԷՆԸՄԱՆ չստացաւ իր նախատեսած 55%-ը ձայներու, բայց եւ այնպէս ընտրուեցաւ 52%-ով, ընդդէմ 47,94%ի Իւ - Տէ - էՖ - էՌ - Փէ - էՌ-ի թեկնածուին:

ԱՆՏՐԷ ԱՂԱՍԻՒՆ յաղթանակը Ռոլան Կառոսի աւարտականին այնքան ապահով կը թուէր, որ պարտուեցաւ եւ իր հայրենակից Ճիմ Քուրիէի թողուց բաժակը: Ըստ երեւոյթին թէնիսի «Փուլ-տոր»ի մը ճամբան բռնած է պարսկահայ հօրմէ այս մարդիկը, որ թէնիսի աշխարհի ախոյենութեան 5-րդ դիրքի վրայ կուգայ:

ՔԻՒՐՏ ՊԱՐԱԳԼՈՒԽ՝ Ժալալ Թալապանի, որ ղեկավարներէն մէկն է քրտական դիմադրութեան, յայտարարած է թէ Իրաքի քիւրտ ընդդիմութիւնը «խաբուած է» արեւմտեան քարոզչութեան կողմէ: «Որոշած էինք, կ'ըսէ Թալապանի, չմասնակցիլ պատերազմին զինակիցներու կողքին, դադրեցնել զինուորական մեր գործողութիւնները եւ դուրս մնալ Միջին Արեւելքի այս խաղէն: Բայց, երբ տեղեկացանք որ Իրաքեան բանակը պարտուած է եւ չիիները կ'ապստամբին հարաւը, փորձեցինք ազատագրել մեր հողը»: Այս որոշումին պատճառներէն մէկն այն էր, որ Քիւրտերը չէին ուզեր իյնալ իսլամական Հանրապետութեան մը թաթին տակ, չիիներու յաղթանակի պարագային: Ու Թալապանի կ'աւելցնէ որ քարոզչութիւնը զինակիցներու, որոնք գերադասած են Իրաքեան կործումները եւ չիիներու արագ պարտութիւնը խաբեց զիրենք: Ըստ իրեն, Իրաքեան բանակը դեռ 2000 հրասայլ ունէր, երբ զինակիցները կը յայտարարէին թէ 300 հատ մնացած է: «Ամերիկացիք պատասխանատու են այդ քարոզչութեան եւ իրենք են հրահանգ տուողը չիիները բնաջնջելու: Սաուտի Արաբիան եւ Ամերիկան կը նախընտրեն ակարացած Սատտամ Հիւսէյն մը ունենալ Պաղտատի իշխանութեան գլուխը քան ծայրայեղ իսլամական Հանրապետութիւն մը» կ'ըսէ Թալապանի, ամբաստանելով նաեւ Մի-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԼԻԲԱՆԱՆ

ՆՈՐ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐՈՒ ՆՇԱՆԱԿՄԱՆ ԱՌԹԻՒ

Յունիս 8 / 9-ի մեր թիւով հաղորդած էինք թէ Լիբանանի Խորհրդարանի 40 նոր երեսփոխաններու կարգին էին Վահէ Պարսումեան (Արա Երեւանեանի ձգած աթոռը) եւ Անթուան Զաքըր (իր ողբացեալ հօր աթոռը):

Ինչպէս ծանօթ է, այս 40 երեսփոխաններու նշանակումը կառավարութեան կողմէ, հետեւանք էր Թայէֆի (Սաուտի Արաբիա) համաձայնութեան: Այս աթոռներուն 31-ը թափուր էին (մահ, հրաժարում եւ հանրապետութեան նախագահութեան ընտրութիւն), իսկ ալ նոր ստեղծուած եւ վերապահուած մահմետականներուն՝ երկու սիւննի, երեք չիի, երկու տիւրզի եւ երկու ալաուիթ: Այս ձեւով լիբանանեան Խորհրդարանը հաւասարութեան կը հասնի քրիստոնեայ եւ մահմետական համայնքներու միջեւ, մինչ կէս դար է համեմատութիւնը 6 քրիստոնեայ էր 5 մահմետականի համար: Թայէֆի համաձայնագիրը, սակայն, ճշդած էր թիւը վերջնական ձեւով, ինչ որ, այսօր, անհաւասարակշռութիւն մը կը ստեղծէ, որովհետեւ Թայէֆէն ի վեր մէկ քրիստոնեայ երեսփոխան մեռած է եւ աթոռը պարապ կը մնայ եւ ուրեմն 54 մահմետական երեսփոխան կայ 53-ի քրիստոնեայի դէմ:

Ընդհանրապէս բոլոր ծանօթ դէմքերը նշանակուած են 13 նախարար (14 թեկնածուի վրայ): 14-րդը՝ Յակոբ Ջուխատարեան վերջին պահուն քաշած էր իր թեկնածութիւնը տեղը ձգելու համար ուրիշ հայ կաթողիկէի մը, բայց՝ փաղանգաւոր Անթուան Զաքըր: Այս ձեւով ալ «հատուցում մը» կը տրուէր, քանի Պէյրութէն Քաթայէպներու ձեռքէն առնուած էր աթոռը տալու համար Դամասկոսի սիրելիներէն մէկուն՝ Էլի Հոպէյքայի:

Ըսենք նաեւ թէ այս 40 աթոռներուն համար 348 թեկնածուներ կային: Վահէ Պարսումեան կը նշանակուէր միաձայնութեամբ, իսկ Անթուան Զաքըր միայն մեծամասնութեամբ (20 ձայնով): Յատկանշական է նկատել որ իրեն դէմ քուէարկող չորս նախարարներն էին՝ Ֆրանճիէ, Հոպէյքա, բայց նաեւ Խաչիկ Պապիկեան եւ Յակոբ Ջուխատարեան:

Այս նշանակումներուն մեծ պարտէալն է համայնավար կուսակցութիւնը, որու թեկնածուն էր ընդհանուր քարտուղարը՝ Ժորժ Հաուի, Ալէյի յոյն - օրթոտոքս աթոռին, որ շնորհուեցաւ Պաշտպանութեան նախարար - Սուրիոյ բարեկամ - Միշէլ Մուռի (թէեւ Հաուի ալ բարեկամ էր Սուրիոյ):

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԳԱՂԹԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Մաղրէպեան երկիրներու մէջ ժողովրդագրական աճը եւ տնտեսական լճացումը մեծ թիւով Մաղրէպցիներ պիտի մղեն գաղթելու դէպի Եւրոպա: Արեւելեան Եւրոպայի ու Խորհրդային Միութեան մէջ ճամբորդելու կարելիութիւնը նոր հեռանկարներ կը բանայ տնտեսական կամաւոր աքսորին: Անգամ մը Հասարակապետութենէն ներս ոտք դնելէ ետք նորեկները սկզբունքով իրաւունք պիտի ունենան ազատօրէն շրջագայելու Հասարակաց շուկայի տարածքին վրայ 1992-ի վաղորդայնին:

Մինչ Եւրոպայի 12 երկիրները իրենց սահմանները կ'ամրացնեն նոր հասնողներու դէմ, արդէն տարեկան մօտ 400 հազար գաղթականներ օրինաւոր ճամբաներով հոն մուտք կը գործեն: Անոնք ընտանեկան պարագաներն են տեղւոյն վրայ ապրող գաղթականներու, կամ քաղաքական ապաստան խնդրողներ են որոնց՝ թիւը վերջերս նկատելի աճ արձանագրած է:

Ներկայիս 8,2 միլիոն օրինաւոր գաղթական կ'ապրի Եւր. Հասարակապետութեան երկիրներուն մէջ, կազմելով բնակչութեան 2,5%-ը: Մեծ մասով մաղրեպի երկիրներէն, Թուրքիայէն, Եուկոսլաւիայէն եւ Հնդկաստանէն են: Կայ նաեւ երեք միլիոն մը որ օրինաւոր թուղթ չունի: Մասնագէտներու համաձայն հաւանաբար կէս միլիոն ապօրինի գաղթական կ'ապրի Ֆրանսայի ու Սպանիայի մէջ: Իտալիոյ պարագային կրնայ այս թիւը կրկնապատկուած ըլլալ:

Հիւսիսային Եւրոպայի երկիրները կ'օգտուին այն հանգամանքէն որ անցքի արտօնութեան պէտք չունին Գերմանիա, Ֆրանսա կամ Պէնէլիւքս մտնելու համար: Պրիւսէլի մէջ տնային ծառայողները լեհուհիներով փոխանակուած են, իսկ Գերմանիա կը պատրաստուի Խորհրդային Միութենէն գաղթականութեան կարեւոր ալիք մը ընդունելու, երբ 1993 Մայիսէն սկսի գործադրուիլ երկրէն ազատօրէն ելլելու օրէնքը:

Պրիւսէլի Գաղթականութեան յանձնախումբը չորս հիմնական սկզբունք կ'առաջարկէ կառավարութիւններուն. ազդու միջոցներու ձեռնարկել գաղտնի գաղթականութեան դէմ, ապահովել լաւագոյն համարկումի մը միջոցները, ապաստանի իրաւունքի աւելի դիւրին շնորհում ու մաղրէպի, Արեւելեան Եւրոպայի երկիրներուն աւելի լայն տնտեսական օժանդակութիւն որպէսզի մարդիկը քաջալերուին ու իրենց երկիրը մնան:

Անգամ կարգ մը երկիրներու - յատկապէս Իռլանտա, Դանիա, Մեծն - Բրիտանիա - համաձայն, ազատ շրջագայութեան իրաւունքը պէտք է տրուէր միայն Եւր. Հասարակապետութեան երկիրներու քաղաքացիներուն: Ուրիշ մտահոգութիւն մըն ալ ան էր որ որպէս անցք ծառայող երկիրներու մէջ բաւականաչափ խստութեամբ կրնան չկիրարկուիլ քննութիւն - ները: Աւելի յոռետեսները կուտային այն օրինակը որ Սպանացիները կրնան աւելի դիւրութեամբ մուտքի արտօնութիւն չըշնորհել Մարոքցիներու, հաստատ գիտնալով որ անոնց վերջնական նպատակակէտը հաւանօրէն Ֆրանսան է:

Արդիւնքը այն եղաւ որ «արտաքին սահմաններ»ու պայմանագիրը որով պիտի ճշդուէին մուտքի արտօնութեան պէտք ունեցող երկիրները, յետաձգուեցաւ: Ընդհակառակն, տասներկու երկիրները դիւրութեամբ կրցան համաձայնիլ կարգ մը փոքր երկիրներու պարագային որոնց քաղաքացիները պիտի կրնային ազատօրէն շրջիլ Հասարակապետութեան սահմաններէն ներս:

Գաղթականներու համարկումին համար աւելի ազդեցիկ միջոցառումներու դիմելու հարցը նուազ դիմադրութեան բախեցաւ: Թուրքերու հետ Գերմանիայի, Մաղրէպցիներու հետ Ֆրանսայի փորձառութիւնը ցոյց տուած էր թէ երկիր վերադարձը նիւթական միջոցներով քաջալերելու քայլը յաջողութիւն չէր գտած: Սակայն տակաւին համարկումի նպաստելիք յստակ ձեռնարկներ որոշուած չեն. համաձայնութիւն չէ գոյացած նաեւ Հասարակապետութեան մաս չկազմող երկիրներու քաղաքացիներուն հոն շրջագայութեան պայմաններուն մասին:

Այդ երկիրները դժուարութիւն ունին ընդունելութեան աւանդութիւն մը չարունակելու. Ֆրանսայի մէջ այդ կարգի դիմումները վեց տարուան մէջ գրեթէ եռապատկուած են 56 հազարի հասնելով 1990-ին: Անոնցմէ 30%-ը ընդունուած են միայն:

Համոզել որ մարդիկ իրենց երկիրը մնան, լուծում մըն է որուն յաճախ դիմած են Եւրոպացիները: Սակայն սուղ միջոց մըն է ու յատկացուած դրամը միշտ արդիւնաւոր չըլլար: Յանձնախումբը կը պահանջէ որ 12 երկիրները հանրօգուտ շինութեանց մեծ ծրագիրներու նիւթականը հայթայթեն, որով աշխատանոց ուժի պահանջք պիտի գոյանայ միջերկրականեան երկիրներու մէջ: 4,4 միլիառ էքիւ (31 միլիառ ֆրանք) տրամադրուեցաւ արաբական ութ երկրի եւ Իսրայէլի համար: Յանձնախումբը կը փափաքի որ ներդրումները այլ երկիրներ ալ նկատի ունենան:

Եւր. Հասարակապետութիւնը նուազ կը խրտչի Արեւելքէն հասած գաղթականութենէն. վերջապէս անոնք եւս եւրոպացի են, իրենց գիտութիւնը յաճախ օգտակար կ'ըլլայ եւ մեծ մասը երկիր վերադառնալու փափաք կ'ունենայ հաւանօրէն, երբ պայմանները բարելաւուին: Իսկ Արեւելեան երկիրներու կառավարութիւնները որոնք ապահովութեան ժամանակաւոր միջոցառումներ կը նկատեն արտագաղթը, կը վախնան որ իրենց մտաւոր ուժը կը կորսնցնեն: Լեհաստան նոյնիսկ դիմում կատարած է որ Յանձնախումբը երաշխիք տայ թէ փոխանակման ծրագրով երկրէն մեկնած լեհ ուսանողներն ու դասախօսները նախատեսուած ժամանակաշրջանին ետ կը դառնան: Զարմանալի պիտի չըլլայ, վաղը, տեսնել թէ մերժուած է այդ երաշխիքը:

Ա. Թ. Թ.

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 54-ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Յունիս 6-ին, Հրազդանի մարզադաշտին վրայ, «Արարատ» 1-ի դէմ 2 կէտով յաղթած է Պախտակորի (Տաշքենդ):

Առաջին կիսախաղին հակառակորդ խումբը մէկ կէտ նշանակած է, այս Բ. կիսախաղին առաջին վայրկեաններուն իսկ, «Արարատ»ի տղաքը երկու յաջորդական կէտերով ապահոված են յաղթանակը: Առաջին կէտը նշանակած է Երուանդ Սուքիասեան, երկրորդը՝ 11 մեթրէն՝ Արկէր Սարգսեան:

Խաղին ներկայ եղած է նախկին «Արարատ»ցի Խորէն Յովհաննիսեան, որ ներկայիս կը խաղայ Տաշքենդի խումբին մէջ, որ չի խաղար սակայն այս մրցումին, վերջերս Յունաստան կրած վիրաբուժական գործողութեան հետեւանքով եւ որու ծախքերը -2500 տոլար- հոգացած է խորհրդային ծանօթ ֆութպոլիստ, այժմ Աթէնքի մէկ խումբի մարզիչ՝ Օլէգ Բլոխին:

ՅԱՌԱՋ

ՓՐՈՖ. ՎԱՀԱԳՆ ՏԱՏՐԵԱՆԻ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Հայկական ցեղասպանութեան այս տարուան ոգեկոչման եղակի հանդիսութիւնները զուգադիպեցան դասախօսութիւններու շարքի մը, որուն համար Ամերիկայէն յատկապէս հրաւիրուած էր ցեղասպանութեան նիւթի մասնագէտ, հայ պատմաբան եւ ընկերաբան՝ Վահագն Տատրեան: Ոգեկոչումի արարողութիւնը տեղի ունեցաւ Ապրիլ 24-ին իրերայաջորդ զոյգ հանդիսութիւններով: Նախ Ֆրանքֆուրթի քաղաքապետարանին ընդունման սրահին մէջ պաշտօնապէս բացումը կատարուեցաւ Հայկական Ուսումնասիրութեանց Հիմնարկին (Stiftung für Armenische Studien) որուն գիտական խորհուրդի անդամներուն մէջ կան գերման ականաւոր գիտնականներ ինչպէս՝ Վ. Մոմզըն, Հէթլակը, Շէօփս Նոլթը, ինչպէս եւ գերման Խորհրդարանի երեսփոխան տոքթ. Շփերլինկ. Հիմնարկին ձեռնարկումին եւ հիմնադրման գլխաւոր մըղիչ ուժը հանդիսացաւ գերմանահայ գործատէր, ազգային գործիչ՝ Յոլակ Տէր - Յարութիւնեան:

Բացման արարողութեան ներկայ գըտնուեցան գերմանական Խորհրդարանի փոխ - նախագահուհի՝ Ռէնաթը Շմիտ եւ ուրիշ երեսփոխաններ: Տիկին Ռ. Շմիտին նուէր տրուեցաւ փարիզաբնակ հայ նկարիչ Աստուրի մէկ գործը: Հիմնարկի գլխաւոր առաջադրութիւններ են՝

1.- Թափ տալ պրպտումներու որոնք աղերս ունին Հայոց պատմութեան մշակոյթի ընկերային կենսական հարցերու հետ:

2.- Փոխումի համալսարանին մէջ ըստեղծել հայագիտական ուսումնասիրական կեդրոն մը:

Արդէն գործընթացի մէջ է յօղուածագրիս ղեկավարութեամբ եւ գործակցութեամբ գերման դասախօս փրոֆէսօր Հ. Նոյթըի, փրոֆէսօր Ապըլսի հետ հարցախուզային պրպտումներու ծրագիր մը Փոխումի համալսարանին մէջ:

Մեծ Եղեռնէն վերապրողներու հետ տեսագրուած մանրամասն հարցազրոյցները հիմք պիտի ծառայեն ոչ միայն Եղեռնը վաւերականացնելու անհրաժեշտութեան, այլ տասը չափ կարեւոր հանդիսացող գիտական այլ իրագործումներու: Ասոնց կարգին են հաւաքական յիշողութեան պատկերացման եւ բացատրութեան համար մեծ նշանակութիւն ունեցող կենսագրականներու մանրակրկիտ քննարկումները ուր ողբերգութեան փորձութիւնը զօդուած կը մնայ ինքնապատկերացումի ըղձացումին հետ:

Ուրեմն համապարփակ սփիւռքագիտական ձեռնարկի մը նախաքայլերը արդէն ընթացքի մէջ են: Նոյնպէս 1878 - 1923 ժամանակաշրջանը ընդգըրկող հայկական հարցին պատմական ծընունդին, զարգացման եւ այդ հարցին հետապնդման աղէտալի հետեւանքներուն առնչուող գերմանական սկզբնաղբիւրներու հաւաքում, դասաւորում եւ հրատարակում: Խնդրոյ առարկայ է ուրեմն Գերմանիոյ մէջ գտնուող արխիւներու, գրադարաններու եւ սեփական անձերու մօտ գտնուող վաւերագիրներու եւ նիւթերու համադրման լայնածաւալ հետազօտական ձեռնարկ մը:

Ընդունելութեան յաջորդեց Ապրիլ 24-ի ոգահանդէսը որ տեղի ունեցաւ Ֆրանքֆուրթ ամ Մայն քաղաքի հռչակաւոր Փաուլս Քիրշըի ընդարձակ հանդիսասրահին մէջ, որ լեփ - լեցուն էր հայ, գերման եւ յատկապէս հրաւիրուած հրէայ հանդիսականներով:

Գլխաւոր ատենախօսն էր խորհրդարանին փոխ - նախագահուհի Տիկին Ռէնաթը Շմիտ որ ընդարձակ ճառով մը ուրուագծեց հայկական ողբերգութիւնը եւ սրտացաւօրէն շեշտեց հայ դատին ձախողութիւնները իբրեւ արդարութեան սկզբունքին պատմական մէկ վիժումը:

Ինչպէս այս թղթակցութեան խորագիրը կը նշէ, ոգեկոչումը զուգադիպեցաւ դասախօսութիւններու շարքի մը զոր տըւաւ այդ նիւթին մասնագէտ հայ ակադեմական Վահագն Տատրեան: Մէկ շաբաթուան կարճ ժամանակամիջոցի մը մէջ փըրոֆէսօր Տատրեան տուաւ հինգ դասախօսութիւններ գերմանական հինգ զանազան համալսարաններու մէջ:

Դասախօսութեան հասարակաց նիւթն էր, «Հայկական եւ հրէական ցեղասպանութեանց բաղդատական մէկ զուգակշիռ ըլ ի նպաստ ցեղասպանութեան վարկածի մը մշակման», հայ գիտնականը ներկայացուց իր մշակած տեսութիւնը, ըստ որուն, նոյնակերպ եւ այլակերպ յատկանիշներ այդ բաղդատական զուգակշռին էութիւնը կը կազմեն: Նախ անդրադարձաւ այլակերպ յատկանիշներուն, շեշտելով հետեւեալ չորս կէտերը.

1.- Հայերը զոհ գացին իրենց հնաւանդ հայրենիքին մէջ որպէս բնիկ՝ եւ Թուրքերուն նախորդող ժողովուրդ, մինչ Հրեաները ըսպանուեցան իբրեւ եկւոր գաղթականներ բնիկ ժողովուրդի մը իշխանութիւններուն կողմէ:

2.- Հայերու բնաջնջման մէջ իրենց դաւանած քրիստոնէական կրօնքը մեծ դեր մը խաղաց, մինչ Հրեաները առաւելաբար հալածուեցան եւ զոհ գացին իրենց ոչ - քրիստոնէական պատկանելիութեան համար:

3.- Հայ եւ Թուրք կնճիռին եւ զարգացող թշնամութեանց մէջ հողային պահանջները եւ պահանջատիրութիւնը մանաւանդ արեւելեան նահանգներու նկատմամբ, արիւնահեղութեանց մշտական դրդապատճառներ եղան: Թրքահայաստանը սա կամ նա ձեւով խակական կրուախնձոր մը դարձաւ: Հրեաներու պարագային սակայն, գլխաւոր (եւ ոչ թէ բացարձակ կամ միակ), ազդակը իրենց տնտեսական եւ ժողովրդագրական վարքագիծը եղաւ, որ սրեց հակահրէական պայքարը. Հայերու պարագային ալ տընտեսական ազդակը սրեց հակահայ պայքարը, բայց Թուրքերու գլխաւոր մտահոգութիւնը հայկական բարենորոգումներու ընծայած հեռանկարն էր: Իրենց իրապաշտ հաշիւներով այդ բարենորոգումները ուշ կամ կանուխ պիտի յանգէին հայ դատին գերակշռութեան եւ ինքնավարութեան հետեւելիք անկախութեան:

4.- Հրէական այսպէս կոչուած ողջակիզումը ձեւով մը արդիւնաւորուեցաւ Իսրայէլի նոր պետութեան ստեղծումով եւ տասը տարիներ ափոփիչ ազգահաւաքումով: Պատժարկիչ դատաստաններ, հատուցումներ, ապաշխարական մօտեցումներ Հրեաներուն՝ գերման ժողովուրդի ստուար զանգուածներու կողմէ, զուգակից դէպքեր հանդիսացան: Հայ ողբերգութեան հետեւանքները սակայն բոլորովին այլ ուղիով ընթացան: Ան ի հետեւանք Թուրք զօրավար Գարապէքիրի եւ բանակին արշաւանքին, վերջ տրուեցաւ Հայաստանի հանրապետութեան գոյութեան եւ հիմը դրուեցաւ բոլշեւիկեան տիրապետութեան, մխրճելով հայ ազգը տուայտանքներու մէջ, մինչ Իսրայէլ իր փրկութեան նոր յաղթին ապաւինելով դիմագրաւեց իրեն սպառնացող նոր վըտանգները, առանց ընկճուելու:

Այս ներածական բացատրականէն յետոյ, փրոֆ. Տատրեան ծանրացաւ նմանակերպ յատկանիշներու հետախուզման կարեւորութեան վրայ: Ան շեշտեց ընդհանրացումներու կարեւորութիւնը, իբր գիտական պրպտումներու կեդրոնական հարց:

Առանց վաւերական ընդհանրացումին չկայ գիտութիւն, եւ ընդհանրացումը կը նախադրէ բաղդատական վերլուծում, ուր հասարակաց յատկանիշներ, բնութագրումներ եւ տարօրինակներ ի յայտ կը բերուին եւ կը դասաւորուին: Նկատի ունենալով ցեղասպանութեան բացառիկ հանգամանքը, իբրեւ համայն մարդկութեան համար ծանրակշիռ ոճիր, դասախօսը նկատել տուաւ որ այդ ոճիրին գիտական վերլուծումին չափ եւ աւելի կարեւոր է տասը կանխարգելումը: Որով, վերլուծումը պէտք է ըլլայ հիմնական, կարելի չափով անբասիր, եւ հետեւողական: Մին կախեալ է միւսէն: Այս առթիւ ան չեշտակի կերպով ոգեկոչեց Ֆրանսացի մաթեմաթիկոս - ընկերաբան՝ Օկիւսթ Քոնթի մէկ նշանաբանը, ըստ որուն հարկ է՝ voir pour prévoir, prévoir pour prévenir.

Դասախօսութեան կորիզը կը կազմէր ուրեմն հայկական եւ հրէական ցեղասպանութեանց հասարակաց բնագիծերը, որով նմանակերպ յատկանիշներ կը ստուգուէին եւ գիտական ընդհանրացման ծիրին մէջ կը զետեղուէին:

Այս իմաստով փրոֆէսօր Տատրեան զատորոշեց հետեւեալ եօթը ընդհանուր յայտարարները.-

1. - Զոհերու փոքրամասնական իրավիճակը. - Հոս ի յայտ կուգան երկու ազգութեանց տկարութեանց բոլոր տարրերը. իրաւազրկում. խտրականութեան եւ նախապաշարումներու համասեռ տարափի ենթարկում, եւ առնցմէ բխող հալածանքները:

Այս տկարութեանց տարողութիւնը նոյն չափով կը միտի զօրացնել տիրական ազգի հզօրանքը: Իբրեւ հակադրիչ ըծակ՝ կըրաւորական խմբակցութիւններու երկու ազգութեանց պարագային ալ. հալածանքի այս փորձառութիւնը դարերու հոլովոյթին մէջ բիւրեղանալով ստեղծեց յետագայ հասարակաց յայտարարը:

2. - Խոցելիութիւն, տկարութիւն կամ անզօրութիւն չափանիշներ են որոնք չափէն աւելի կը դիւրացնեն հալածանքի ստակացումը՝ դէպի կոտորած եւ ցեղասպանութիւն: Նոյն անզօրութիւնը առիթ կը ստեղծէ որ տիրական ազգը քմահաճօրէն նկարագրէ, մեկնաբանէ կամ պատգամէ հակափոքրամասնական իր դաժան միջոցառումները զանոնք արդարացնելու գլխաւոր նպատակով. զոհերուն կը փակցուին կործանարար պիտակներ ինչպէս դաւաճան, մատնիչ, լրտես, խափանարար, պետութեան թշնամի եւայլն: Գիտական տեսակէտէ ամենակարեւոր կէտը այն է որ եթէ իրապէս այս պիտակները արդարացնող առանձին դէպքեր պատահած են, տիրական տարրը իրեն իրաւունք կուտայ փոքրամասնական գրեթէ ամբողջ համայնքը մեղապարտ համարելու եւ որով պատիժի արժանի: Առհասարակ, հոս կը կիրարկուի նաեւ քաւութեան նոխազ փնտռելու վարուելակերպը:

3. - Պատեհապաշտական գործընթաց. - Առիթէն օգտուելու մարմաջը կը զուգադիպի առաւելանաբար զարգացող կամ յանկարծակիօրէն պայթող ճգնաժամերուն: Ասոր ցայտուն ապացոյցն է երկու ցեղասպանութեանց համընկումը համաշխարհային երկու պատերազմներու գործընթացներուն: Նոյնիսկ հասարակ ոճիրներ չեն կրնար իրենց լրումին հասնիլ եթէ պատեհ առիթներ չներկայանան. որով նպատակայարմար առիթներ եւ զանոնք ճարտարօրէն եւ անյապաղ օգտագործելու կամքը յաջող ցեղասպանութեան մը նախադրեալներն են: Այս պատճառաւ իսկ խոցելի փոքրամասնութիւններու համար տարածուն պատերազմներ լի են վտանգներով. Իրաքի Քիւրտերու պարագան օրինակ մըն է այս տեսակէտէ: Խոցելիութեան ուրիշ պարագայ մըն է արտաքին միջամտութեան սպառնալիքի կամ հակազդեցութեան հաւանական չգոյութիւնը պատերազմական գործողութիւններու պատճառաւ որոնցմով կլանուած կ'ըլլան օգնութիւն ընծայելու կարող պետութիւններ: Այսպիսի առիթներու կը զուգակցին գաղտնի ստախօսութեան, ներքին լրտեսութեան եւ ահաբեկումի ներգործումները:

4. - Որոշում տալու անհրաժեշտութիւնը. - Տիրական ազգի գերագոյն իշխանութիւնները պէտք է խորհրդածեն, խորհրդակցին, վճռարանին, իրենց միջեւ համաձայնութեան գան որոշումի յանգելու համար: Այս որոշումով ցեղասպանական առաջադրութիւնը կամ յստակ նպատակը վճռական զօրաշարժի կ'ենթարկուի: Երկու ցեղասպանութեանց մէջ ալ որոշումը իր բնոյթով ոչ միայն քօղածածկուեցաւ, այլ՝ կեղծ եւ խաբեպատիր հրամանագրերով որոշ վտանգութիւն ներշնչեց բնաջնջումի թիրախ հանդիսացող բնակչութիւններուն: Տարագրութիւն, վերաբնակեցում եւայլն, մաս կազմեցին այս հինգ մարտավարութեանց: Հետեւանքը այն եղաւ որ շատ ուշ զոհերը անդրադարձան այն մահաբեր թակարդներուն որոնք լարուած էին իրենց դէմ:

5. - Ցեղասպանութեան գործադրութիւնը. - Պատերազմական վիճակը ինքնին զինուորական իշխանութիւններուն վըրձայ մեծ առաւելութիւններ որպէս տիրական հեղինակութիւններ, որոշումներու, իրագործումներու, քաղաքական եւ ընկերային հարցերու լուծումներու հետապնդման համար անհրաժեշտ ընտրամիջոցներու կապակցութեամբ. այս իշխանութիւնները գերազանց դերք կը վայելեն երկու ցեղասպանութեանց յառաջընթացին մէջ ալ. ռազմական գործողութիւններու նժարը հակայ ըծակ մը հանդիսացաւ: Ծրագրադէտ սպայակոյտեր, ռազմավարամիտ սպաներու հոյլ մը, հրամանատարական դրութիւն, կարգապահական աւանդներ եւ յոյժ քանդիչ զարքերու տրամադրելիութիւնը, զինուորական մեքենան կը դարձնեն ցեղասպանութեան գլխաւոր դարբնիչը:

Նկատի ունենալով սակայն ոճիրին արտակարգ բնոյթը, արտակարգ զինուորական դարբնոցները կը ստեղծուին: Գերման, այսպէս կոչուած Այնզացկրուբբըն եւ Թուրքերու Թէշքիլաթը Մախսուսէ այսպիսի յատուկ կազմակերպութիւններ էին լի դատապարտեալ ոճրագործներու հոյլերով: Հոս ալ, քանդելու, կործանելու, սպաննելու տակութիւնը ամենանպատակայարմար կերպով օգտագործուեցաւ:

6. - Քաղաքական կուսակցութիւններու վճռական դերակատարութիւնը. - Ցեղասպանութեան նիւթին նուիրուած հատորներուն մէջ գրեթէ միշտ պետութեան հարցը կ'արծարծուի, ցեղասպանութիւնը որակելով որպէս «պետական ոճիր». իրականին մէջ սակայն երկու ցեղասպանութիւններն ալ մտայղացուեցան, ծրագրուեցան, կազմակերպուեցան եւ իրագործուեցան յատկապէս Նացի եւ Իթթիհատական կուսակցական կազմակերպութիւններու մեքենայականութեամբը: Գերման եւ օսմանեան պետական կառոյցները ներգրաւուած, խրացուած եւ ստորադասուած էին երկու կուսակցութիւններուն կողմէ, որոնց գործիքը դարձան ի վերջոյ: Որով, սխալ է Պետութիւնը յանցապարտ նկատելու միտումը: Ուշադրութիւնը պէտք է կեդրոնացնել կուսակցական քաղաքականութեան, կազմակերպչական մեքենայի, ղեկավարութեան, գաղտնի ծրագիրներու, կարգապահական աշխուժութեան եւ գերազանց գաղտնապահութեան իրագործութեան վրայ:

7. - Այս բոլորէն կարելի է եզրակացնել որ խնդրոյ առարկայ ցեղասպանութեանց գերագոյն նպատակակէտն էր բազմատարր ժողովրդային ամբողջութիւն մը առաւել կամ նուազ միատարր դարձնել. այսինքն Գերմանիան Հրէազերծ եւ Թուրքիան հայազերծ հաւաքականութեան մը վերածել. Այս ընկերային վերակառուցման արմատական հարց մըն է:

Այս խտացուած ձեւով ներկայացուած դասախօսութիւնները առանց չափազանցութեան կարելի է ըսել որ մեծ տպաւորութիւն գործեցին գերման ակադեմական շրջանակներու վրայ, որոնք կը բաղկանային ուսանողներէ, գիտաշխատողներէ եւ դասախօս հեղինակութիւններէ: Արտակարգ յիշողութեան տէր գիտնականը առանց նոթի օգնութեան, 50 վայրկեան անսայթաք եւ լաւ գերմաներէնով մը դասախօսեց:

Իր դասախօսութիւնը ունէր կուռ կառուցուածք մը եւ ներհուն տրամաբանութիւն: Դասախօսութիւններու յաջորդող հարցումներուն, նկատողութիւններուն պատասխանեց Տատրեան կարճ, հատու եւ հմտութեամբ:

Դասախօսութիւններ տեղի ունեցան Ֆրանքֆուրթի, Պոխումի, Քէօլնի, Քիէլի եւ Միւնսթըրի համալսարաններուն մէջ, յառաջացնելով մեծ հետաքրքրութիւն: Բոլոր դասախօսութիւնները տեղի ունեցան բազմաթիւ ունկնդիրներու ներկայութեամբ:

Թուրք եւ քիւրտ մասնակիցներ, յայտնի չէ թէ ինչ անկեղծութեամբ, խնդրեցին իրմէ որ իրենց տրամադրէ իր գործերը, պնդելով որ շատ բան սորվեցան եւ կ'ուզեն աւելի մխրճուիլ նիւթին մէջ:

Վերջին դասախօսութիւնը տեղի ունեցաւ Գերմանիոյ ամէնէն աւանդական համալսարաններէն մէկուն՝ Միւնսթըրի մէջ: Սրահը լեցուած էր բազմաթիւ թեկնածու աստուածաբանական ուսանողներով եւ ուսանողուհիներով: Փրոֆէսօր Կրինհայզ իր փակման խօսքին մէջ շնորհակալութիւն

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԿՈՂՄՆ ԱՇԽԱՐՀԻ

Խորհրդային մայրաքաղաքին մէջ մօտերս Մաք Տոնալտի երկրորդ ճաշարանը պիտի բացուի «Ինթուրիսթ» պանդոկէն ոչ շատ հեռու: Առաջինը Պուշկին հրապարակին վրայ բացուած էր մէկու - կէս տարի առաջ ու մինչեւ այսօր ունեցած է 20 միլիոն յաճախորդ, որոնք միջին հաշուով մէկումէկէս ժամ սպասելէ ետք տիրացած են նորօրեայ շնաչխարհիկ ուտելիքին: Ապրիլի սկիզբը կատարուած գիներու յաւելումն ալ բնաւ չէ ջլատած ամերիկեան ճաշակի տէրերը: Երկրորդ ճաշարանը կը սպասուի որ թեթեւցնէ առաջինին խճողումը ուր օրական 15 հազար այցելու կը յուսացուէր ու աւելի քան կրկին թիւով Մոսկուացիներ դիմեցին: Ճաշարաններուն տէր խորհրդա-կանադական ընկերութիւնը հակառակ ապրանք հայթայթելու մեծ դժուարութեան մտադիր է գործը շարունակելու ու արդէն ծրագրուած է նոյնիսկ երրորդ ճաշարանի մը կառուցումը, քաղաքին հարաւ-արեւելեան գօտիին մէջ:

⁂

Խապարովսկի մէջ բացուած է Խորհրդային Միութեան առաջին ամերիկեան գերչուկան. Հոն կարելի է ուրբլով ու բարձր գիներով, պլեսպեղէնի, կօշիկի ձուն տեսակներէ ընտրելով գնում ընել: Մօտ ատենէն նոյն տիպի վաճառատուն մըն ալ պիտի կառուցուի Վլադիվոստոկի մէջ:

⁂

Վրաստան սկզբունքով 1994 Յունուարին պիտի ունենայ իր սեփական դրամը: Սպասելով այդ թուականին որ տնտեսական անկախութեան մը սկզբնակէտը պիտի ըլլայ, երկիրը կը պատրաստուի նոր զոհողութիւններու: Հանրապետութիւնը որ խստակեցութեան քաղաքականութիւն մը սկսած է կիրարկել, պիտի ենթարկուի գնելու կարողութեան նուազումի մը: Արդէն որոշուած է վրացական նոր դրամը կոչել «մարտչիլի»:

⁂

Ռուսաստանի նախագահական ընտրութիւններուն (Յունիս 12) թեկնածու է նաեւ Ռոման Կալինին, 35 տարու, որ միասեռական շարժումին առաջամարտիկներէն է Խորհրդային Միութեան մէջ: Իշխանութիւնները այս թեկնածութիւնը անընդունելի կը նկատեն, քանի որ անոր պատկանած «Սեռային փոքրամասնութիւններու պաշտպան ընկերակցութիւնը» պաշտօնական ճանաչում չունի: Իսկ Կալինին մտադիր է հարիւր հազար ստորագրութիւն հաւաքելով սրբագրել այս արգելքը: Կալինին նաեւ ղեկավարն է «Ազատական» միութեան որ իր մասին խօսիլ տուած էր 1990-ին Համայնավար կուսակցութեան 28-րդ համագումարին: Անոնք սերմնապարկիկներ բաշխած էին պատգամաւորներուն, գոչելով. «սերմնապարկիկները կը պաշտպանեն ամէն տեսակ վարակի դէմ. սիտայի, Ֆրանկոյի եւ համայնավարութեան»: Վերջերս լուր հասած է թէ յարձակումի մը ընթացքին լրջօրէն վիրաւորուած է Կալինին ու հիւանդանոց փոխադրուած:

ԱՊՈՒ-ՏՀԱՊԻԻ ՀԱՅԿ. ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹԸ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ՝ ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅ ԳԵՂԱՊԱՇՏ ՍԵՐՈՒՆԴԻՆ

Ապու Տհապի Հայկական Մշակոյթի Ընկերակցութեան գրական լսարաններու շարքին Գ. ձեռնարկը նուիրուած էր Արեւմտահայ գեղապաշտ սերունդի չորս մեծ ներկայացուցիչներուն՝ Դանիէլ Վարուժանի, Սիամանթոյի, Միսաք Մեծարենցի եւ Վահան Թէքէեանի քերթողական ժառանգութեան: Մինչ, ապրիլեան խորհուրդով համակուած, սփիւռքահայ հայահոծ կեդրոններու մէջ կը շարունակուէին ոգեկոչումի հանդիսութիւններ, Ապու Տհապիի նորակազմ այս ընկերակցութիւնը, փափաքեցաւ իր մասնակցութիւնը բերել գրական - գեղարուեստական երեկոյթով մը, որ տեղի ունեցաւ Ուրբաթ, Մայիս 3, երեկոյեան ժամը 7·30-ին քաղաքիս Մերիտիըն հիւրանոցի Թրիանոն դահլիճին մէջ, նախագահութեամբ սփիւռքահայ ծանօթ բանաստեղծ - արձակագիր Երուանդ Պարսումեանի եւ ի ներկայութեան աւելի քան յիսնեակ մը գրասէր հրաւիրեալներու:

Սոյն երեկոյթին բացումը կատարեց հիմնադիր վարչութեան ատենապետ՝ Անդրանիկ Տագլեան, որ հակիրճ տողերու մէջ անդրադարձաւ ընկերակցութեան հետապնդած ազգային - մշակութային նպատակներուն, առաւելաբար հայ մշակոյթին ծանօթացումը ոչ - հայ եւ օտարալեզու շրջանակներու: Ապա, յայտնեց օրուան անակնկալը, թէ՝ յայտագրին մէջ յատուկ բաժին մը վերապահուած էր յիշեալ հեղինակներու քերթուածներու անգլերէն թարգմանութեամբ ներկայացումին եւ անոնց մեկնաբանութեան, զոր ստանձնէր էր Տիկին Քաթհլին Պրայթըն - Մանկասարեան, նախկին ուսուցիչ անգլերէն լեզուի ու գրականութեան Պէյրութի Հ. Բ. Ը. Մ.-ի Դարուհի Յակոբեան Աղջկանց Երկսեռ Վարժարանը եւ այժմ տեղւոյս Պրիթիշ Գաունսըլի:

Պր. Ա. Տագլեան, իր խօսքի աւարտին հրաւիրեց յայտագրին մէջ բաժին վերցնող դէմքերը, - օրուան դասախօս՝ Արամ Սեփեթճեանը, արտասանողներ՝ Տիկին Նորա Քէշիշեան, Պր. Յակոբ Գասպարեան եւ անգլերէն մեկնաբանութիւնը կատարող Տիկին Քաթհլին Պրայթըն - Մանկասարեանը:

Դահլիճին լռութիւնը կը դառնար խօսուն՝ դիմանկարովը Վարուժանի, Սիամանթոյի, Մեծարենցի ու Թէքէեանի, եւ խորհրդանիշովը Ապրիլեան Եղեռնի 76-րդ տարելիցին (գործ. Վ. Թիւթիւնճեանի): Նոյն պահուն Կոմիտասեան քառեակին երաժշտական ձեւաւորումովը, կը սփռուէր «Կռունկ ուստի կուգաս» մեղեդին:

Ու երբ՝ առաջին տողը առնելով իբրեւ բնաբան, դասախօսը իր ներածականին մէջ կ'անդրադառնար բանաստեղծութեան դերին ու տեղին՝ մեր կեանքին մէջ, եւ ապա՝ արագ ակնարկով մը ներկայացուց հայ գրականութեան իրերայաջորդ սերունդներն ու շարժումները ու կը կեդրոնանար Վարուժանի, Սիամանթոյի, Մեծարենցի եւ Վ. Թէքէեանի քերթողական հարուստ վաստակին, մանաւանդ, նկատի ունենալով 1900 - 1915 կարճ ժամանակահատուածին անոնց կատարած դերբաղանց ճիգը, հայ բանաստեղծութիւնը մօտեցնելու արեւմտեան չափանիշներու:

Դասախօսութիւն, արտասանութիւն եւ անգլերէնի թարգմանուած էջերու ընթերցում ընդելուզուած իրարու կը ներկայանային ունկնդիր հասարակութեան, իբրեւ միաձոյլ յայտագիր մը միշտ՝ նուագակցութեամբ, կոմիտասեան մեղմ երաժշտութեան: Այլապէս, տեղական պայմաններու ներքեւ, դժուար թէ տանելի թուէր մէկուկէս ժամուան դասախօսական եւ ընթերցումներով ճոխացած երեկոյթ մը: Մինչ դասախօսը հեղինակ առ հեղինակ կը վերլուծէր, ընդմիջումներով, ասմունքով հանդէս կուգային Տիկին Նորա Քէշիշեան («Կոյսը» Դ. Վարուժան), «Պարը» (Սիամանթօ), «Սիրերգ» (Մ. Մեծարենց), «Քու յիշատակդ այս գիշեր» (Վ. Թէքէեան) եւ Յակոբ Գասպարեան «Կարմիր Հողը» եւ «Առկայծ Ճրագ» Դ. Վարուժան, «Ս. Մեսրոպ» Սիամանթօ, «Հաշուեյարդար» Վահան Թէքէեան, եւ միասնաբար՝ երկխօսութեամբ՝ Վահան Թէքէեանի «Եկեղեցին Հայկական» քերթուածը: Գրական սոյն երեկոն, ինչպէս իր հետապնդած նպատակին կը հասնէր, երբ անգլերէն թարգմանութիւններով եւ իւրայատուկ մեկնաբանութեամբ անոնք կը ներկայացուէին Տիկին Քաթհլին Պրայթըն - Մանկասարեանի կողմէ, որ իր խօսքի աւարտին կը խոստովանէր թէ՝ վարանումով ընդունած էր իրեն տրուած հրաւէրը եւ այժմ, ուրախ կը զգար ինքզինք, թէ իր անձնական կեանքին մէջ կ'ողջունէր բարեկամութիւնը հայ բանաստեղծութեան: Թարգմանութիւնները կատարուած էին Մարգրետ Մարկոսեանի եւ Տայանա Տէր - Յովհաննէսեանի միատեղ ջանքերով եւ այս առիթով օգտագործուած էին թարգմանիչներուն հրատարակած հայ բանաստեղծութեան ժողովածուն (Միացեալ - Նահանգներ):

Հանդիսութեան աւարտին բեմ կը հրաւիրուէր երեկոյթին նախագահը, բանաստեղծ՝ Երուանդ Պարսումեան, որ իր անկեղծ գնահատանքը, կը ներկայացնէր յայտագիրը յղացող եւ իրագործող դէմքերուն, խոստովանելով թէ, նման ձեռնարկի մը յաջողութիւնը, քիչ անգամ պատահող երեւոյթ մըն է, իսկ արաբական անապատի քաղաքներուն մէջ՝ արտասովոր: Ապա, տուաւ իր անձնական յիշատակները, մանաւանդ՝ Վահան Թէքէեանի հետ ունեցած իր բարեկամութենէն քաղուած: Յատկապէս, իր խօսքը խտացուց բանաստեղծութեան ունեցած դերին շուրջ, բերելով օրինակներ միջազգային գրականութենէն:

Յետ հանդիսութեան՝ տեղի ունեցաւ հիւրասիրութիւն եւ գրական զրոյցը շարունակուեցաւ ոչ - պաշտօնական իր ընթացքին մէջ, մինչեւ ուշ գիշեր:

Կը շնորհաւորենք կազմակերպիչ Հայկական Մշակութային Ընկերակցութեան վարչութիւնը ու կը մաղթենք բարի երթ՝ իրենց մշակութային առաքելութեան մէջ:

ԹՂԹԱԿԻՑ

Ապու Տհապի

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՎԱՌՆԱՅԻ հայկական եկեղեցւոյ բակը Մայիս 19-ին բողոքի ցոյց մը կատարուած է հայ - ազրպէյճանական սահմանագլխուն վրայ ու Արցախի մէջ խորհրդային իշխանութեան ձեռնարկած հակահայ գործողութիւններուն դէմ: Անկէ բազմութիւնը ուղղուած է դէպի խորհրդային հիւպատոսարան ուր յանձնուած է բողոք - նամակ մը: Հոն Սիոն Արեղայ Ադամեանի խօսքէն ետք ներկաները վառած մոմերով ծունկի եկած ու վայրկեանի մը լռութեամբ յարգած են զոհերու յիշատակը:

⁂

ՍՈՖԻԱՅԻ «Երեւան» թերթին խմբագրութիւնը Մայիս 23-ի թիւով յայտարարած է թէ նիւթական դժուարութիւններու պատճառով պարտաւորուած կէսի կ'իջեցնէ թերթին ծաւալը: Յոյս կը յայտնուի նաեւ որ յառաջիկային կարելի կ'ըլլայ յաղթահարել դժուարութիւնները եւ վերադառնալ չորս մեծադիր էջի նախկին ծաւալին:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԾԱԳՈՒՄՈՎ ՀԱՅ ՆԱԽԿԻՆ ՌԱԶՄԻԿՆԵՐՈՒ ԵՒ ԴԻՄԱԴՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄԱԿԱՆԸ

Վերջերս, Մարսէյլի հայաշատ արուարձաններէն՝ Սէն - Ժերոմի մէջ, պաշտօնական հանդիսութեամբ մը, բացումը կատարուեցաւ «Place Commandant Diran Tekeian»ի, նախկին «Place de la Rotonde»:

Մեր գաղութներու պատմութեան համար ըսենք որ այս հրապարակին վրայ կը գտնուի այժմ Զաւէն տպարանը, նախապէս Ռիւ Տէ Տոմինիքէն, երբեմնի Մարսէյլի հայկական ինը տպարաններէն վերջինը. տեսակ մը յիշատակարան:

Տիրան Թէքէեանի անունը յաւերժացնել երախտաշատ արարք մըն է, քանի ենթական իր զինուորական ասպարէզէն անդին, գաղութի հաստատման օրերուն եւ դժուարին շրջաններուն առաւելագոյն ծառայութիւններ մատուցած է արմատախիլ եւ մոլորած բազմութիւններուն, յատկապէս ֆրանսական շրջանակներու հետ ունեցած լայն կապերով եւ իր զոհողութեան օրինակելի ոգիով:

Ծագումով Հայ Նախկին Ռազմիկներու եւ Դիմադրականներու Բարեկամականին այս նախաձեռնութիւնը գնահատելի է: Յիշենք որ այս նոյն Միութիւնը 1989-ին, յուշաքար մը զետեղած էր Շաւլ Տիրան Թէքէեանի բնակած տունին վրայ Ռիւ - Փառատի:

Մեր նախկին ռազմիկներն ու դիմադրականները իրենց նախագահին՝ Կարապետ Տէրտէրեանի գլխաւորութեամբ տարուան ընթացքին ներկայ են հայկական եւ ֆրանսական ազգային տօներուն եւ ոգեկոչումներուն, եւ ունին իրենց յատուկ ձեռնարկը՝ Արարատի հերոսամարտի տարեդարձը:

Կը մասնակցին իրենց դրօշակակիրներով Ֆրանսական Ազգային Տօնին Յուլիս 14-ին, ինչպէս նաեւ, կանոնաւոր կերպով, Ա. աշխարհամարտի զինադադարի (Նոյեմբեր 11) ոգեկոչման հանդիսութիւններուն, Բ. աշխարհամարտի յաղթանակի տարեդարձին (Մայիս 8), Մարսէյլի ռմբակոծման տարեդարձին (Մայիս 27) եւ Ազատագրման (Օգոստոս): Իսկ, հայկական ծիրէն ներս, ներկայ են Ապրիլեան Եղեռնի ոգեկոչման, յետոյ Մոպիլի հրապարակը նահատակներու նուիրուած յուշաքարին առջեւ, ըլլայ Սրբոց Թարգմանչաց Եկեղեցւոյ բակը կառուցուած Նահատակաց Յուշարձանին: Նոյնպէս, ամէն տարի, Փետրուարին, կը կազմակերպեն այց մը եւ կը զետեղեն ծաղկեպսակ Մանուշեանի նուիրուած յուշարձանին:

Ծագումով Հայ Նախկին Ռազմիկներու եւ Դիմադրականներու Բարեկամականը շարունակութիւնն է ֆրանսական բանակի Հայ Նախկին Ռազմիկներու Ընկերակցութեան հիմնուած 1931-ին, 1914 - 1918-ի կամաւորներէն Յակոբ Նշանեանի ջանքերով: Շատ - շատեր եկած ու անցած են: Յիշենք միայն մէկ անուն, որ բոլորովին անտէր առանց յուղարկաւորի թաղուեցաւ քանի մը տարի առաջ, Գալուստ Գուլոյեան՝ անդամահատ կամաւոր որ արժանացած էր զինուորական չքանշանի եւ պատերազմական խաչի:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Publications Reçues

THE GREEK POETESS
AND
OTHER WRITINGS

ARA BALIOZIAN

Selected and edited by C. K. Garabed.

յանեց Տարեանին այս բովանդակալից, լաւ կազմակերպուած դասախօսութեան համար: Յետոյ ներկաներէն շատեր ճաշարան մը երթալով՝ ընկերակցութեամբ տեսուչ Տունքարթի, փրոֆէսէօր Կրիւնտէրի եւ փրոֆէսէօր Թաւմաւրի, ուր գարեջուրով, զուսպ մթնոլորտի մը մէջ հայ դասախօսը եւ ստորագրեալս տուինք յաւելեալ տեղեկութիւններ կատարուած մեր աշխատանքներուն եւ հայ իրականութեան մասին: Հայկական ցեղասպանութեան ոգեկոչման շաբաթը այս ձեւով Գերմանիոյ մէջ հանդիսացաւ նաեւ հայ գիտականի մը պանծացումը վաւերացնող շաբաթ մը, ուր մեր նահատակներուն կարօտը անգամ մը եւս չէջուեցաւ, յանձին Վահագն Տարեանի:

Նախքան վերջացնելը այս թղթակցութիւնը, կ'արժէ եւս անդրադառնալ այն իրողութեան որ փրոֆէսէօր Տարեանի այս ելոյթները՝ Պոխումի համալսարանին մէջ գործող Հայկական Ուսումնասիրութեանց Հիմնարկին արժէքը աւելի մեծ լուսարձակի մը տակ դրին՝ յաջս գերման ակադեմականներու, որոնք նոր հետաքրքրութեամբ մը կը մօտենան հայկական բարդ հարցը շօշափող խնդիրներու, ինչպէս են վերապրողներու ճակատագիրը, ազգային գիտակցութեան յարատեւումը եւ պահպանումը, համիտեան եւ իթթիհատական հակահայ հալածանքներու գերմանական հաստատումները եւլն.: Պէտք է անդրադառնալ որ այլեւս ժամանակը եկած է աջակցելու ակադեմական լուրջ գործերու լծուած հիմնարկներուն, ինչպէս է Պոխումի համալսարանի նորահաստատ հայկական ուսումնասիրութեանց Հիմնարկը: Այսպիսի տեսակէտով հիմնարկը, որ խարսխած է ընկերային գիտութիւններու տեսադաշտին մէջ ունի զարգացման բաւական լայն հնարաւորութիւններ:

ՄԻՀՐԱՆ ՏԱՊԱՂ

(Պոխում)

(Շար. Ա. էջէն)

այեալ-Նահանգները, որոնք «բայց դուռ» թողուցին Պաղտատի առջեւ, տկարացնելու համար Քիւրտերը:

ՇԱՄԻՐ տեղի չի տար որեւէ ձեւով ամերիկեան առաջարկներուն եւ անգամ մը եւս մերժած է որեւէ գիջում ընել, այսինքն ընդունիլ ՄԱԿ-ի մասնակցութիւնը որեւէ ժողովի: Այս պարագային մէջ, Պուշ գիջում ըրած է եւ առաջարկած Շամիրի որ դադրեցնէ Իսրայէլացիներու հաստատումը գրաւեալ հողամասերուն մէջ եւ փոխարէն Ուաշինկթըն կը յօժարի Իսրայէլի պայմաններուն, ժողովին առընչութեամբ:

ԱԼԺԵՐԻՈՅ իսլամական ճակատը բաւական կարեւոր յաջողութիւն մը արձանագրեց, գիջումներ ձեռք ձգելով նոր վարչապետէն, որ յայտարարեց թէ մինչեւ տարւոյն վերջ թէ՛ երեսփոխանական, թէ՛ նախագահական ընտրութիւններ տեղի կ'ունենան: Իսլամական ճակատը, որուն գլխաւոր պահանջն էր, անմիջապէս ջնջեց ընդհ. գործադուլի հրահանգը: Հանդարտութիւն կը տիրէ, կրկին, երկրին մէջ, մինչ Ղոզալի, նոր վարչապետը, կը ջանայ կազմել իր կառավարութիւնը:

ԱՆԹՈՒԱՆ ՊԼՈՆՏԷՆ, որ կը սիրէր բարեկամութիւնն ու ալքոլը, մեռաւ 69 տարեկանին ընդհանրացած խլիրդէ: Գրագէտը, որ կը նախընտրէր ինքզինքը սահմանել որպէս՝ «խմող մը որ կը գրէ եւ ոչ՝ գրագէտ մը որ կը խմէ» հեղինակն էր, ի շարս այլ գործերու «Կապիկ մը ձմրան մէջ» վէպին, զոր Անրի Վէրնէօյլ ֆիլմի վերածած է (Կապէն եւ Պելմոնտօ բացառիկ խաղարկութեամբ մը):

ՔԼԱՈՒՏԻՕ ԱՌԱՈՒ, աշխարհի մեծագոյն դաշնակահարներէն մէկը, մեռաւ 88 տարեկանին Աւստրիա: Ծագումով չիլեցի, ուսած էր Պէրլին եւ լաւագոյն մեկնաբաններէն կը նկատուէր Պէթհովէնի, Շոփէնի, Լիսթի, Պռամսի, Շումանի եւ Մոցարթի: Չիլի ազգ. սուգ հռչակեց 24 ժամուան համար:

ԱՐԻՒՆԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ազգ. կեդրոնի նախագահին հրաժարումը հարցը չփակեց, ընդհակառակն օրէ օր նոր ծանրակշիռ փաստաթուղթեր երեւան կ'ելլեն: Ծանօթ է որ 1984-ին եւ 1985-ին սիտա-յի վիրուսով վարակուած են հեմօֆիլներ, որոնց արիւն կը ներարկուէր: Ֆիկառօ, Յունիս 10-ին, փաստաթուղթ մը կը հրապարակէր, որ նամակ մըն է ուղղուած վարակուած մանուկի մը ընտանիքին եւ ուր 100 հազար Ֆր. հատուցում կ'առաջարկուի, որպէսզի դատական հետապնդումէ հրաժարին: Քիչ ետք, երկրորդ նամակով մը արիւնափոխութեան այս «Ֆոն փրիվէ տը Սոլիտարիթէ»ն կը յիշեցնէ առաջարկը...:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Այրի Տիկին Մարի Գարաճեանէ 1000 Ֆր. ժիրայր Գարաճեանի մահուան առթիւ:

LE COLLEGE
TEBROTZASSERE
est heureux de vous inviter le Dimanche 16 Juin à 20 heures
à une

CROISIERE
SUR LA SEINE

à bord du *CHATEAU GAILLARD*
avec

DINER DANSANT

animé par un orchestre TZIGANE

Départ Quai de Grenelle — Paris 15ème, Face à l'Hôtel Nikko
Levée de l'ancre à 21 h. précises

Réponse **rapide** souhaitée — Participation aux frais : 400 F. par personne

(Tenue de soirée) — Réservation au Collège Tebrotzassère
Tél. : (1) 43. 81. 01. 72

ՄԻՐԻՊԷԼ - ԼԻՈՆ - ՓՈՆ Թ'ԷՎԷՔ - ԿՐԸՆՈՊԼԸ - ՊԻՎԷՐ - ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ - ԿԻՊՐՈՍ

Տիկին Մարկրիթ Տեփոյեան եւ զաւակները,
Տիկին Օփէլիա Մինասեան,
Օր. Քաթրին Տեփոյեան,
Տէր եւ Տիկին Անտրէ Տեփոյեան եւ զաւակները,
ինչպէս նաեւ Պուզուքլեան, Պօյաճեան, Նաճարեան ընտանիքները եւ ընտանեկան համայն պարագաները
ցաւով կը ծանուցանեն
ԿԱՐԱՊԵՏ ՏԵՓՈՅԵԱՆԻ
մահը, որ պատահեցաւ 87 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Երկուշաբթի, Յունիս 10, ժամը 16-ին Միրիպէլի Ս. Ռոմէն Եկեղեցին, եւ մարմինը ամփոփուեցաւ Սէն - Մարթէնի գերեզմանատունը:

Ընտանիքը շնորհակալութիւն կը յայտնէ բոլոր անոնց որոնք մասնակից են իր սուգին:

les
3 Jours J
de l'U.G.A.B.

L'U.G.A.B.-Paris clôture sa saison 90-91 avec 3 jours J :

J 1 : SOIREE CULTURELLE, en collaboration avec le CRDA et l'A.A.A. Projection et conférence sur les églises et monuments arméniens.
Vendredi 14 juin à 20 h 30, au Centre Culturel Alex Manoogian de l'U.G.A.B., 118, rue de Courcelles, Paris 17e
Entrée libre.

J 2 : DINER avec ORCHESTRE GREC.
Samedi 15 juin à 20 h 30, au Centre Culturel Alex Manoogian.
Participation aux frais: 350 Frs.

J 3 : FETE DE L'ECOLE au Collège Samuel - Moorat, 26, rue Troyon, 92310 Sèvres.
Dimanche 16 juin à 14 heures 30.
Après-midi artistique préparé par les enfants : danse, musique, poésie, théâtre.
Participation aux frais :
Adultes : 30 Frs., entrée libre pour les enfants.

COMITE DE
L'U.G.A.B. - PARIS

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՅԱՐԳԱՆՔ «ՔՍԱՆ ԿԱԽԱՂԱՆՆԵՐ»ՈՒՆ

Ս. Դ. Հնչակեան Կուսակցութեան Ֆրանսայի Շրջանի Վարիչ Մարմինը եւ Փարիզի «Նազարբէկ» Երիտասարդական մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տան Կիրակի, Յունիս 16, Փարիզի Հայ Առաքելական Եկեղեցին մէջ, 1915, Յունիս 15-ին Պոլսոյ «Պայազիտ»ի հրապարակին վրայ կախաղանով նահատակուած Քսան Հնչակեան անմահ հերոսներու յիշատակին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Անիէտ Պուա - Գոլոմպ եւ Արժանթէօյի Ակնունի մասնաճիւղը, շնորհակալութեամբ ստացած է Տիկին Լիւսի Գազանճեանէ 25 տոլար Յակոբ Հիսայեանի մահուան առթիւ:

***

Իսիի Ս. Մարիամ - Աստուածածին Եկեղեցին շնորհակալութեամբ ստացած է.- ժան - փիէր Դարբինեանի մահուան առթիւ.

Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Քէօշկէրեան 500, Պր. Մէրկէր Դարբինեան 500, Պր. Սարգիս Մուրատեան 200, Տիկին Զապէլ Բլուր 200, Պր. Մուրատ Մուրատեան 100, Պր. Սէնէքէրիմ Մուրատեան 100, Պր. Արտաշ Մուրատեան 100, Բլուր ընտանիք 200, Քէօսէյեան ընտանիք 200, Տէր եւ Տիկին Պարգեւ Սայրին 100, Տէր եւ Տիկին Նշան Սայրին 200, Պր. Մեսրոպ Մարթայեան 200 Ֆր.:

***

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Սէն - Թ'Անթուանի Սուրբ Թադէոս Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուիրատուութիւնները իր Թաղական ընկերոջ՝ Սարգիս Թորոսեանի մահուան առթիւ.-

Տէր եւ Տիկին Դաւիթ Թաշճեան - (Ալֆորվիլ) 500, Տիկին Մարկրիտ Թորոսեան եւ զաւակները Հայաստանի Որբերուն 500, Տէր եւ Տիկին Արթին Թորոսեան 200, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Կիզիրեան 100, եւ 100 երգչախումբին, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Շտոյեան 100, Տիկին Լուսաբեր Շտոյեան 100, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Սանդուրեան 100 եւ Հայաստանի Որբերուն 200, Տէր եւ Տիկին Պաղտասար Էթթարեան 50, Տէր եւ Տիկին Եանի Տըկուր 100, Տիկին Կիւլիզար Ազարեան եւ զաւակները 100, Պր. Նիկողոս Թորոսեան 150, Տիկին Կիւլխադիր Ազարեան 200, Տէր եւ Տիկին Միսաք եւ Մանուշակ Զէօրթիւքեան (Սիմիան) 100, Պր. Օհաննէս Զէօրթիւքեան 100, Տէր եւ Տիկին Ղազարոս եւ Ազատուհի Ասլանեան 100, Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Միսիրեան 50, Տէր եւ Տիկին Միհրան Պօյաճեան 100, Տէր եւ Տիկին Տիգրան - Ալէն Թորոսեան 100 Ֆր.:

ՎԱՆՍ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ՈՒ ԿԸ ՔԱՐՈԶԷ՝
ՊՈԼՍՈՅ ՀԱՅՈՑ ԳԱՐԵԳԻՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ

ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐՔ. ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ, Կիրակի, Յունիս 16-ին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ կը նախագահէ արարողութեան եւ կը քարոզէ:

Պատարագը կը մատուցանէ Նարեկ Ա. Քահանայ Վարդանեան. երգեցողութիւնները կը կատարուին Եկեղեցւոյս երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Հայկազ Օհանեանի:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

Sous la présidence de
Monsieur RENE ROUQUET
Député - Maire d'Alfortville

Gala M.C.A. 91

TRADITION / CREATION
Աւանդութիւն / Ստեղծագործութիւն

Musique et danse traditionnelles
Diaporama
Eveil au langage
Langue arménienne
Eveil identité et culture
Danse contemporaine
Groupe Phénix 1915
Trio Ardziv

Samedi 15 Juin à 20 h 45

Salle des Fêtes
d'Alfortville
rue Voltaire

MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
tél : 43 76 55 89

Fête annuelle

Clichy-la-Garenne organise sa fête annuelle des associations qui aura lieu le 15 Juin, Place des Martyrs, à laquelle participe la Croix Bleue des Arméniens de France section «CARDINÉ AGHABABIAN».

De nombreuses attractions vous seront offertes de 14 à 22h.

La section vous attend nombreux à son stand, buffet arménien.

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

“Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի ընթերցողներուն”

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆԻՍ 12

MERCREDI
12 JUIN
1991

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.556 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.556

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՅՈՒՆԻՍ 5 / 7)

ԱՐՑԱԽ

Հակառակ անոր որ Ա. րցախի հայ ղեկավարութիւնը պատրաստակամութիւն յայտնեց երկխօսութեան, Ազրպէյճանցիները վերսկսան բռնի գործողութիւնները, որոնց նպատակն է հայ բնակչութիւնը մղել իրենց տունն ու տեղը լքելու: Յունիս 4-ին հրաձգութիւն տեղի ունեցաւ հայկական Աղջաքենդ գիւղին մօտ. զոհեր չկան: Ազրպէյճանական զինեալ յարձակումները կը մատնեն այն նպատակը որ Ազրպէյճան կը հետապնդէ. աքսորելով Հայերը, լեռնային մարզին Հադրութի ու Հադրութ-արեւմտեան շրջաններու ժողովրդագրական կացութիւնը փոխել, տեղական խորհուրդներու հասնական ընտրութիւններէն առաջ:

Նոյն գիշերը ազրպէյճանական Կրկժան գիւղէն ալ հրաձգութիւն կատարուեցաւ Ստեփանակերտի զինուորական պահակակէտին վրայ:

Ծայրայեղ վիճակի մէջ է նաեւ Շահումեանի բնակչութիւնը. հոն կրկին ընդհատուած է ելեկտրականութիւնը եւ սպառելու մօտ են ալիւրի ու այլ պարենաւորութեան միջոցները: Ստեփանակերտ հասած է ԼՂԻՄ-ի միութենական վերահսկիչ դիտորդ յանձնաժողովի նախագահը:

**

ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ ՁՈՀԵՐՈՒ ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐՈՒՆ

Քաղաքացիքի փոխ գնդապետ Գր. Զօհրապեան որ երդ. յօրինողներու միջանակի տէր է, Զանգեզուրի մէջ չորս մը համերգներ տուած է, ի նպաստ Նոյեմբերեանի մէջ զոհուածներու ընտանիքներուն: Սիսիանի, Եղեգնաձորի եւ Գորիսի համերգներէն 52.5 հազար ռուբլի հաւաքուած է:

**

ՀԱՅԵՐՈՒ ԹԻՒԸ

1926 – 1989 մարդահամարներուն միջեւ միութենական Հանրապետութիւններու հայ բնակչութեան թիւը գրեթէ եռապատկուած է, իսկ անոնց խորհ. բնակչութեան մէջ ընդհ. համեմատութիւնը 1,07%էն բարձրացած է 1.63%ի:

1926-ին երկրին մէջ Հայերու թիւը որ մէկ միլիոն 567 հազար էր, 1989ին բարձրացած է 4 միլիոն 624 հազարի. Հայաստան 1926-ին ունէր 734 հազար 571 հայ բնակիչ, 1989-ին՝ 3 միլիոն 83 հազար 616: Պէտք է ըսել որ վերջին մարդահամարին երկրէն մեկնած մօտ 90 հազար հոգիի բացակայութիւնը որոշ «սխալ»ներու պատճառ ըլլայ արդիւնքներուն մէջ: Նոյն բացատրութիւնը նկատի պէտք է ունենալ կարգ մը Հանրապետութիւններու մէջ նկատուած Հայութեան տոկոսին աճին պարագային: Այս տոկոսը 70-ական թուականներէն սկսեալ պակսած է միայն կովկասեան Հանրապետութիւններուն մէջ: 1989-ի մարդահամարի տուեալներով Վրաստանի մէջ կ'ապրին 437 հազար211 Հայեր, ինչ որ այդ երկրին բնակչութեան 8.1 տոկոսը կը կազմէ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԷԴԻԹ ՔՐԷՍՈՆ, նախարարապետի իր նոր առաջարկը պիտի սկսի 49/3 յօդուածի կիրարկումով, քանի իր առաջարկները այնքան ժողովրդական չեն, որ ընդդիմութենէն եւ համայնավարներէն զատ, ընկերվարականներն իսկ միաձայն չեն: Արդարեւ, «հիւանդութեան ապահովագրութեան» անտուկին բացը, մասամբ գոցելու համար, ի վերջոյ որոշուած է աշխատաւորներէն գանձել, 0,8% (հաւանաբար) յաւելում մը, ընկերային տուրքերու այդ բաժնին (հիւանդութեան ապահովագրութիւն) աշխատաւորին վերաբերող սակին վրայ (ներկայիս5,9%):Պէտք է 16 միլիառ գտնել եւ դիւրին չէ, երբ խնայողութիւն ալ հարկ է ընել, ոչ թէ միայն, ըստ սովորութեան հարկատուին գլխուն պայթեցնել: Աշխատաւորին վերապահուած այս «նուէրը» պիտի գործադրուի Յուլիս 1-ին:

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ վերաբերող սպասարկութիւնները կրկին փողոց կ'իջնէին, Երեքշաբթի, Յունիս 11-ին, ու կը տողանցէին Ինվալիտէն Պասթիյ: Բժիշկ, դեղագործ, ատամնաբոյժ, քինէզիթերափէօթ, հիւանդապահուհի կը բողոքեն կառավարութեան կանոնաւորման նոր կարգադրութիւններուն դէմ: Ըստ իրենց, կառավարութիւնը ձեռնարկած է խնամքներու պետականացման դրութիւն մը հաստատելու, առանց իսկ որ Ֆրանսացիք անդրադառնան:

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅՆԱԿԱՆԻՆ մասնակից 30 երկիրներու 53 պատուիրակները հաւաքուած են Պոլսոյ մէջ: Անոնց ամէնէն ուշագրաւ դէմքերը կը նկատուին քիւրտ պարագլուխ Ճէլալ Թալապանի եւ Գերմանիոյ նախկին վարչապետը Վիլի Պրանտ: Առաջինը որ ղեկավարն է Իրաքեան Քիւրտիստանի Հայրենասէրներու Միութեան, հանդիպում մը ունեցած է Թուրքիոյ Արտաքին Նախարարութեան մէկ կցորդին հետ ու կրկնած Թուրքիոյ մէջ ներկայացուցչական գրասենեակ ունենալու իրենց փափաքը: Թալապանի խօսելով նաեւ Իրաքի մէջ քրտական ինքնավարութեան մասին, ըսած է թէ իրենք նպատակ չունին հրաժարելու Քէրքիւքի իրենց իրաւունքէն ու այդ քաղաքը ինքնավար Քիւրտիստանի անբաժանելի մէկ մասն է: Ան աւելցուցած է թէ Իրաքի ղեկավարութիւնը այս կէտին վրայ անհամաձայնութիւնը չարունակելու պարագային, տեսակցութիւններու վերջ տալով ու բախումներու սկսողը Քիւրտերը պիտի չըլլան:

ԱՆԳԱՐԱ եւ Կիպրոսի Թրքական բաժնի ղեկավարը՝ Տէնքթաշ մերժեցին Յունաստանի եւ Կիպրոսի Հանրապետութեան առաջարկը միջազգային ժողովի մը, որու մասնակցողներու թիւը 9-ի բարձրանայ, այսինքն Ապահովութեան Խորհուրդի մնայուն անդամներով:

ՖԷՆ-Ը (Ազգ. Կրթութեան Դաշնակցութիւն), որ կարեւորագոյն սենտիքան է կրթական մարզի, տագնապի մէջ է: Ընդհ. քարտուղարը հեռացուեցաւ այն մեծամասնութեան կողմէ, որ զինքը վերընտրած էր այդ պաշտօնին հազիւ չորս ամիս առաջ:

ԱԼԺԵՐԻՈՅ մէջ, չնորհիւ հռչակուած պատերազմական վիճակին, իսլամապաշտ - պաշտերազմական վիճակին, իսլամանու - պատերազմական վիճակին, իսլամանու - պատերազմական վիճակին, իսլամանու - պատերազմական վիճակին, իսլամանու - պատերազմական վիճակին, իսլամանու - պատերազմական վիճակին, իսլամանու -

ԾԱՄԻՐ անզիջող կը մնայ եւ երեք անգամ «ո'չ» կ'ըսէ եղած առաջարկներուն, Միջերկրական - Արեւելքի ժողովի մը համար: Ո'չ՝ Մակի մասնակցութեան, ո'չ՝ ՊԱԿ-ի ներկայութեան, ո'չ ժողովի կրկնակի հրաւէրի մը ուղղակի խօսակցութեանց սկսելու: Իսրայէլ վէթոյի իրաւունք կը պահանջէ պաղեստինեան մասնակցութեան նշանակումին վերաբերեալ:

ՄԱՆԹ – ԼԱ – ԺՈԼԻԻ մէջ պատահած ողբերգական ռոտէօն, որու հետեւանքով 32 տարեկան ոստիկան - կին մը մեռաւ եւ պէօր մըն ալ, ծանօթ իբրեւ յանցապարտ, չատ ծանր եւ անախորժ մթնոլորտ մը ստեղծած է ոստիկանութեան մօտ: Շատեր չեն ալ կրնար հասկնալ որ Տիկին Էտիթ Քրէսոն ցաւակցական այցելութիւն մը տայ, երբ մեռնողը երիտասարդ Մաղրէպցի մըն է եւ վշտակցութեան խօսք մ'իսկ չարտասանէր, երբ Ֆրանսացի երիտասարդ կին մը զոհ կ'երթայ չարագործներու: Երեքշաբթի, Յունիս 11, առտու լուռ տողանցք մը կ'ընէին ոստիկանները Մանթ – Լա – Ժոլիի մէջ:

ՔԱ – ԿԷ – ՊԷ–Ի «Նիւ – Եորք Թայմզ»ին յանձնուած փաստաթուղթերու համաձայն, Ռուտոլֆ Հէս անգլիական գաղտնի սպասարկութիւններու թակարդը ինկած է 1941-ին: Անոնք հաւատացուցեր են Հէսի, որ Չըրչիլի կարգ մը քաղաքական ընդդիմադիրներ տրամադիր են հաշտութեան համաձայնագիր մը կնքելու նացիական Գերմանիոյ հետ: Այս փաստաթուղթերը, ուր երկրորդ մըն ալ կայ Բերիայէն Ստալինի, կը զօրացնեն Հէսի թէզը, ըստ որուն, ամիսներ թղթակցած էր Համիլթընի դուքսին հետ նախքան 1941 Մայիս 11-ին Սկովտիա էջք կատարելը: Խորհրդայինները վճռած են, ըստ երեւոյթին, իրենց դիւանները բանալ: Ըստ կարգ մը տեղեկութեանց եւ յրտես Ֆիլպիի բանձներուն, Հէս Անգլիացիներուն տուած կ'ըլլայ Խորհրդային Միութեան վրայ, գերմանական յարձակման գործողութեանց մանրամասնութիւնները եւ Անգլիացիք փոխանցած չեն ըլլար Ռուսերուն...: Հէս, ամէնէն հին եւ տարեց բանտարկեալը Շփանտաուի, ուր միինակ էր այլեւս, անձնասպան եղաւ 1987-ին:

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՖՐԱՆՍԱ ԳԱՂԹՈՂՆԵՐՈՒ ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԹԻՒԸ 4 ՄԻԼԻՈՆ Է

Ըստ ԻՆՍԷ-ի (Ազգ. Վիճակագրական Հիմնարկ) օտարականներու թիւը, Ֆրանսայի մէջ, 100-էն 200 հազարի տարբերութեամբ, չէ փոխուած 1982-էն ի վեր (3 միլիոն 700.000): 1989-ին, 22 հազար ուսանող եկած է, աշխատաւոր 14.600, ժամանակաւոր՝ 62.000: 1990-ին, 56.100 օտարական ալ ապաստանի իրաւունք ուզած է: Բայց, ըստ նոյն աղբիւրին, փոփոխութիւններ եղած են օտար բնակչութեան բաղկացուցիչ տարրին մէջ: Օրինակ Եւրոպացիներու թիւը նուազած է մէկ երրորդի համեմատութեամբ (Իտալացի, Սպանացի, Փորթուկալցի), մինչ Մաղրէպի տարրերը ամրապնդուած են եւ աւելի հեռաւոր գաղթականութիւնն ալ (Թուրքիա, ասիական Հարաւ-Արեւելք, սեւ Ափրիկէ) կէս առ կէս աւելցած է: Բնակչութիւնը կ'աւելնայ նաեւ ծնունդներով: 1989-ին, 46 հազար ծնունդ եւ 21.500 մահ տեղի ունեցած է եւ 59 հազար օտար ալ ֆրանսահպատակութիւն ստացած են:

Ներկայիս, օտար բնակչութիւնը կը բաղկանայ 65% քսան տարեկանէն վեր տարրերէ եւ 13% քսանէն վար, Ֆրանսայէն դուրս ծնած: ԻՆՍԷ տարբերութիւն մը կը դնէ գաղթողներու (Ֆրանսայէն դուրս ծնածներ) եւ օտար ծագումով Ֆրանսացիներու միջեւ (Ֆրանսա ծնած, կամ իր մէկ ծնողքը կամ մեծ - ծնողքը գաղթած է 19-րդ դարու վերջաւորութենէն ի վեր):

Եթէ 30 տարիներու ընթացքին, օտար աշխատաւորութիւնը «նպաստեց երկրին տնտեսական բարձր աճին», այսօր աւելի ենթակայ է գործազրկութեան, Ֆրանսացի գործազուրկներու թիւէն. երկու անգամ աւելի: 1980-էն 1990 գործազրկութեան ընդհանուր համեմատութիւնը 6%-էն անցած է 9,2%-ի, օտարներունը՝ 9%-էն 17% եւ աւելի մեծ է երիտասարդներուն մօտ: 25 տարեկանէն վար օտարներու գործազրկութիւնը 28% է եւ ասոնց մէջ, ափրիկեան եւ մաղրէպեան աշխատաւորութիւնն է ամէնէն ձեռնունայնը:

Օտարները ընդհանրապէս քաղաքային շրջաններ կը հաստատուին: 65%-ը՝ փարիզեան շրջան: Փարիզի մէջ, Ֆրանսացի բնակչութիւնը 8% նուազած է 1975-էն 82 եւ օտարներունը աւելցած 16%: Մարոքցիները առաւելաբար փարիզեան արուարձանները խռնուած են (Մանթ-լա-Ժոլի, Լէ Միւրօ, Քառիէռ – սու – Փուասի): Սպանացիք եւ Իտալացիք կը նախընտրեն իրենց երկրին սահմանակից շրջանները:

Այս է ԻՆՍԷ-ի ներկայացուցած պատկերը, 1990-ի յունիսեան այս օրերուն, երբ սուր բնոյթ առած է այս հարցը, ողբերգական դէպքերու հետեւանքով:

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԸ ԷՋՄԻԱԾԻՆ Է

ԳՈՐԻՍ ԱՊԱՍՏԱՆԱԾ ՀԱԴՐՈՒԹՑԻՆԵՐՈՒ ՊԱՀԱՆՋԸ

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը, ընդառաջելով Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հրաւէրին, Հալէպի ճամբով, Երեւան գնաց, Յունիս 8-ին: Իրեն կ'ընկերանան Բերիոյ թեմի առաջնորդը՝ Սուրէն Արք. Գաթարոյեան եւ Զարեհ Եպիսկոպոս Ազնաւուրեան: Կը թուի որ այս նոր տեսակցութիւնն ալ կապ ունի Էջմիածին – Անթիլիաս յարաբերութեանց հետ:

Գարեգին Բ. Կիրակի օր, Յունիս 9-ին քարոզեց Էջմիածնի Մայր տաճարին մէջ: Չորեքշաբթի օր, Յունիս 12, ժամը 17-ին պիտի ընդունուէր Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ՝ Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի կողմէ:

× Յունիս 11-ին, Երեքշաբթի Երեւանէն մեր առած տեղեկութեանց համաձայն, կացութիւնը նոյնն էր: Գորիս ջամբարներու մէջ ապաստանած Հադրութի գիւղերու գաղթականները պահանջ մը ներկայացուցած են վերադառնալու համար իրենց բնակավայրերը, բայց խօսակցութիւնները ոչ մէկ արդիւնք տուած են գարդ:

× Ազրպէյճանի բանտերը փոխադրուած 104 պատանդներէն ցայսօր վերադարձուած են 36-ը: Մնացեալ 68-երու չուրջ կարելի չըլլար կարգադրութիւն ընել, ձգձգումներով, ստապատիր խոստումներով, Ազերիները առնուազն ժամանակ կը շահին: Կան նաեւ հինգ վիրաւորներ, որոնք հիւանդանոցն են: Գուլեան անունով մէկուն ալ դիակը վերադարձուած է, ճշդելով թէ ան մեռած կ'ըլլայ բնական մահով, ինչ որ չի թուիր համապատասխանել ճշմարտութեան:

ՖՐԷՏԷՐԻՔ ՖԷՅՏԻ [1908-1991]

ՊՐՈՖԵՍՈՐԻ ԴԻՄԱՆԿԱՐԸ

Ֆրէտէրիք Ֆէյտին, որը ղեկավարել է 1949 - 1971 թթ. Արեւելեան լեզուների բարձրագոյն ուսումնարանի հայագիտական ամբիոնը, 1991 թ. Մայիսի 11-ին խզուել է իր հարազատների սիրուց, նախկին աշակերտների յարգանքից ու երախտագիտութիւնից, պաշտօնակիցների գնահատութիւնից։ Շատ բարեկամներ ունէր թէ՛ Հայաստանում եւ թէ՛ Ֆրանսիայի եւ ամբողջ աշխարհի բոլոր սփիւռքահայ համայնքներում։ Բոլորը գնահատում էին ո՛չ միայն լեզուաբանական հմտութիւնը, այլեւ անձնական առաւելութիւնները՝ բարեսրտութիւնն ու մեծահոգութիւնը։

Քանի՛ աշակերտներ եւ ուսանողներ սովորել են - եւ շարունակում են սովորել - հայերէն իր դասագրքից։ Բայց իր հեղինակած մնացած գրքերն էլ նմանապէս դարձել են հիմնական ուսումնասիրութիւններ եւ աշխատանքի անհրաժեշտ գործիքներ, որոնցից անպայման կ'օգտուեն այն հարցերն արծարծող բոլոր բանասէրները։ Մտքում ունենք յատկապէս Սասունցի Դաւթի փայլուն ֆրանսերէն թարգմանութիւնը (Փարիզ, 1964) եւ քրիստոնեայ Հայաստանի հմայլների նկարագրութիւնը (Վենետիկ, 1986), որն արդէն կարեւոր աղբիւր է համարւում քրիստոնեայ Արեւելքի բոլոր մասնագէտների կողմից։

Մասնաւորական գործիքներ ստեղծելու Պր. Ֆէյտիի ունեցած ուշագրաւ շնորհքը թերեւս արտացոլում էր նրա ձեռքի տարօրինակ ճիգն ու վարպետութիւնը եւ նրա արհեստագիտական արտակարգ հնարագիտութիւնը։ Մի ժամանակ երբ ո՛չ ոք չէր լսել բնագիր շարող հաշուամեքենաների կամ բազմատառ գրամեքենաների մասին, նա այնպիսի յարմարանք էր սարքել, որով շատ հեշտ էր մեքենագրում թէ՛ ֆրանսերէն եւ թէ հայերէն իր հայագիտական ուսումնասիրութիւնները։

Իր յօրինած մնացած գրքերը, ինչպէս նաեւ բազմաթիւ յօդուածները մասնաւորական եւ մանկավարժական նոյն առաւելութիւններն ունեն՝ յստակութիւն, պարզութիւն, ուժ եւ շատ յաճախ սրամտութիւն։

Սորպոնում կազմակերպուած իր յոբելեանին առթիւ, «Յառաջ»ը հրատարակել է 1983 թ. Նոյեմբերի 5-ին, համբաւաւոր հայագէտի կեանքին ու աշխատասիրութիւններին նուիրուած մի առանձին պրակ։ Համախմբութեան ներկայ գտնուողները անկասկած կը յիշեն թէ ի՛նչպէս բեմ բարձրացած յոբելեարը, ուզելով շնորհակալութիւն յայտնել իր բարեկամներին, յուզմունքից չէր կարող կարդալ իր պատրաստած ճառը, այլ դէպի լոյսը դիմելով, ասաց թէ «Լոյս եմ որոնում, ուրիշ ի՞նչ եմ արել ամբողջ կեանքումս»։ Տօնը նկարահանուել էր, եւ նրանից մի քանի տարի յետոյ, հիւանդացած Պր. Ֆէյտին նայում էր ժապաւէնին ամենամեծ մխիթարութեամբ։ Ինչ ասուեց ու գրուեց այն օրը, թոյլ է տալիս այսօր չգրել ակադեմական ոճով կենսագրական յօդուած մասնագիտութեամբ, այլ աւելի շատ կենտրոնանալ ճակատի, այսինքն նրա անձի եւ ուսուցման որպիսութեան ու բովանդակութեան վրայ։

Ինչքան էլ արժէքաւոր ու հետաքրքրական լինեն գիտնական աշխատասիրութիւնները, բայց սովորաբար չեն արտացոլում նրանց հեղինակների կենդանի ներկայութիւնը։ Թոյլ չեն տալիս վերծանել այն պատգամը որը մարդու միջով է թափանցում եւ շատ յաճախ աւելի շատ է ազդում լսողների վրայ քան թէ բուն դասի խօսքերը։

Առաջին հերթին, Պր. Ֆէյտիին տեսնող ու ունկնդրողներին աչքի էր ընկնում նրա միամիտ սէրը եւ վարակող խանդավառութիւնը դէպի հայերէնը։ Բարձրագլուխ եւ համարձակ էր իր կիրքը խոստովանում, պարծանում էր այն լեզուի յստակութեան վրայ, որի մէջ, իր կարծիքով, երկդիմութիւնը գրեթէ անհնարին էր, գովում էր բառապաշարի ճոխութիւնն ու ճկունութիւնը, բաղադրութիւնից առաջացող այն անհուն հնարաւորութիւնները, ըստ որում լեզուն միշտ կարողացել էր պէտք եղած նորաբանութիւնները ստեղծել, ժամանակակից կեանքի բոլոր գիւտերը եւ գաղափարները արտայայտելու համար։ Հիացմունքով էր նկատում, թէ ի՛նչ տրամաբանական յաջողութեամբ արդի հայերէնը նորոգել ու վերակառուցել էր հոլովների եւ յետադրութիւնների համակարգը, վերացնելով գրաբարում եղած որոշ թերութիւններ։ Շարահիւսութիւնը դասաւանդելիս, միշտ էր ընդգծում, թէ, հայերէնում, բայց եղանակների կիրառութիւնը աւելի հետեւողական է, քան թէ ֆրանսերէնում, օրինակ մէջբերելով, թէ ներհակական նախադասութիւններում (թէպէտեւ շաղկապում) հայերէնը սահմանական եղանակ է կիրառում, իսկ ֆրանսերէնը նման դէպքում՝ ըղձականը։

Իր արեւմտահայերէնի դասագրքի որոշ էջերը կապուած էին իր յիշողութեան մէջ, իր կեանքի զուարճալի դէպքերի հետ, որոնք երբեմն ինքն էր պատմում ուսանողներին։ Օրինակ, մի դասի վերջում զետեղուած թարգմանելիք բնագիրը բաղկացած էր «Տիգրան Չիտեմեան» անունով ստորագրուած նամակից։ Նա «չիտեմ, չգիտեմ, չեմ գիտեր, չեմ գիտնար» բայաձեւերը բացատրելիս, պատմում էր, թէ այն տարիները (1933 - 36 թթ.) երբ որ ֆրանսերէն էր դասաւանդում Վենետիկի Մուրատ - Ռափայէլեան Վարժարանում, աշակերտները յարգալից կոչում էին իրեն միմիայն «Պարոն Ֆէյտի», բայց վարժարանից դուրս, ընկերների համար, «Ֆրէտ» էր լինում, առանց ազգանունի, այնպէս որ մի օր նամակ էր ստացել «Ֆրէտ Չիտեմեանին» հասցէագրուած։

Այն դասընթացքում ուր արեւմտահայերէնի եւ արեւելահայերէնի միջեւ եղած տարբերութիւններն էին ուսումնասիրում, ինքը շատ յաճախ հնարամիտ օրինակներ էր մէջբերում այդ տարբերութիւնները հասկացնելու համար։ Հարցնում էր, թէ ի՞նչ կը լինի, եթէ մի հայաստանցի փորձի կարդալ արեւմտահայերէն հետեւեալ նախադասութիւնը։ «Բաղին ձագը պատին ծակէն անցաւ»։ Կարո՞ղ է պատահել որ հակառակը լսենք. «Պատին ծակը բաղին ձագէն անցաւ»։ Նմանապէս ի՞նչ կը դառնայ անմեղ եւ անվնաս մի նախադասութիւն, ինչպիսին է՝ «Իր աղջկանը արջուկը տուաւ», եթէ բայի ուղիղ խնդիրը տրական հոլովով դրուի, ինչպէս լինում է արեւելահայերէնում, յօդով որոշուած է կենդանի էակ ցոյց տուող բառերի դէպքում։ Տուեալ օրինակում, ասում էր, քերականական կանոնի անխորհուրդ կիրառութիւնը կարող է աղէտաբեր հետեւանքներ ունենալ։

Դասական հայերէնը սովորաբար իր ամէնքից սիրելի հեղինակի՝ Եզնիկի հիման վրայ էինք ուսումնասիրում։ Բացատրում էր բառերի ստուգաբանութիւնը, բայց երբեմն կամակած էր արտայայտում լեզուաբանների առաջարկած համարձակ ենթադրութիւնների մասին։ Այդ առիթով տա երեւս հաւանական, բայց իրականութեամբ ծայրէ ծայր սխալ ստուգաբանութիւններ է յօրինում, աշակերտների խոհականութիւնը սովորեցնելու նպատակով։ Օրինակ «յուշկապարիկ» բառը վերցնելով, որը ինչ-որ առասպելական, չարագուշակ, թէկուզ անորոշ բնոյթով, էակ է նշանակում (sirène, centaure, onocentaure), նկատում էր թէ, եթէ չճանաչէինք պարսկերէն վուշկ «էշ» եւ պահլաւերէն պարիկ «պիղծ ոգի» բառերը, անպայման այնպէս կը կարծէինք, թէ յուշկապարիկը «յուշիկ պարող» յաւերժահարս պէտք է լինի։ Նոյնպիսի նկատողութիւններ էր անում նաեւ պարթեւերէնից փոխառեալ «հրապարակ» բառի մասին, որը խակ լեզուաբաններ թերեւս որպէս «կրակի շուրջ ակումբ» կը մեկնաբանէին, «հուր» եւ «պար(ոյր)» բառերից ելնելով. կամ էլ նկատում էր, թէ դժուար է իմանալ, թէ Եղիշէ Վարդապետի «Փափկասուն տիկնայք»ը արդեօ՞ք «փափուկ ձայնով են խօսում» (փափկ-ասուն ինչպէս ան-ասուն, ասել բայից), թէ ոչ «փափկութեան մէջ են սնուցուել» (փափկ – ա – սուն, ինչպէս ձեռն – ա – սուն կամ ձերբ – ա – սուն, սնանել բայից)։

Իր դասերում ուրախալի մթնոլորտ առաջացնելու հետ միասին, Պարոն Ֆէյտին ներշնչում էր ուսանողներին հայերէնի բոլոր տարբերակները, բոլոր ժամանակներում, սովորելու եռանդուն տենչանք։ Անկարելի է երեւակայել մի այնպիսի կենդանաբան, որը միայն մկներով կամ թռչուններով կը հետաքրքրուէր, առանց ուզենալու որեւէ բան իմանալ միջատների կամ սողունների մասին։ Սակայն անցեալ դարի եւրոպացի մեծ գիտնականներից շատերը ուսումնասիրում էին Հայոց լեզուն, բացայայտ խոստովանելով, թէ հաշուի կ'առնեն միայն ոսկեդարեան գրաբարը եւ մի կողմ դնելով թէ՛ ժամանակակից հայերէնը եւ թէ՛ գաւառական բարբառները։ Արեւմտեան համալսարաններում շատ տարածուած այդ դիրքը բացասական հետեւանքներ պիտի ունենար, եւրոպացի բանասէրներին հեռացնելով ո՛չ միայն իրենց հայ պաշտօնակիցներից, այլեւ դարերը կտրած այնպիսի հայկական իրականութիւններից, որոնց անմիջական ճանաչումը դեռեւս անհրաժեշտ լուսաւորութիւն է բերում դասական բնագրերի եւ բառապաշարի հասկանալու հարցում։ Եթէ արդի լեզուից լրիւ բաժանուէր գրաբարի ուսումը, շուտով կը դառնար վերացական առարկայ, կարծես թէ հնդեւրոպական ստուգաբանութիւններով, պարթեւերէնից փոխառեալ բառերով, պատմական թուականներով կամ յունարէն եւ ասորերէն բնագրերի տողատակում զետեղուելիք տարբերակներով լիքը մի փոշոտ պահարան։

Պարոն Ֆէյտիի անվիճելի արժանիքներից է եղել այդ վնասակար խտրութիւնը դադարեցնել եւ արդի հայերէնը ակադեմական ասպարէզի մէջ ներմուծել, նախ 1935 թ. լոյս տեսած իր Արեւմտահայերէնի Քերականութեամբ, իսկ յետոյ 1948 եւ 1969 թթ. իր դասագրքի երկու հրատարակութիւններով։

Ամենահռչակաւոր գիտնականներն անգամ ճանաչեցին նրա վաստակը. օրինակ Արեւելեան Լեզուների Բարձրագոյն Ուսումնարանում 1937 – 1949 թթ. իրեն նախորդող Ժորժ Տիմէզիլը, 1937 թ. իր կազմած ժողովածուի՝ Textes arméniens. Dialecte occidental-ի առաջաբանում նշում էր, որպէս ամենադիպուկ աղբիւր. «Ինչ վերաբերում է շարահիւսական բոլոր դէպքերին, մեր բացատրութիւններն ու ծանօթագրութիւնները օգտւում են Ֆրէտէրիք Ֆէյտիի Արդի Հայերէնի Քերականութիւնից»։

Ի՞նչպէս չյիշատակել հայ բարբառների այն կենդանի լուսաբանութիւնը, որը տրւում էր Պ. Ֆէյտիի կողմից իրեն այնքան ընտանի Սասնայ Ծռերի զանազան տարբերակների հիման վրայ։ 1957 թ. Ապրիլի 25-ին, Պրէնօ մրցանակի առթիւ իր կարդացած բանախօսութեան մէջ, արդէն խանդավառութիւնն արտայայտում էր հետեւեալ խօսքերով. – «Հէնց նախերգանից ենք զարմանում Սասունի դիւցազներգութեան վրայ։ Մեր Ռոլանի երգը սկսւում է առանց որեւէ նախաշաւիղի. "Շարլ թագաւորը՝ մեր մեծ կայսրը աւա եօթը տարի Սպանիայում է մնացել"։ Տօրկուատօ Տասսոյի հրաշալի պոէմը բացւում է Վերգիլիոսի "Arma virumque cano"ի նմանութեամբ. "Երգում եմ այն սուրբ զէնքերը եւ այն զօրավարը, որոնք Քրիստոսի փառաւոր գերեզմանն ազատեցին..."։

Հայկական դիւցազներգութեան սկիզբը շատ աւելի յաջող է։ Այնպէս չպէտք է իմանաս, թէ քեզ հէքեաթ են պատմում, լոկ երեւակայական դէմքերով։ Թէպէտեւ այդ դէմքերը գաղափարների են վերածուել եւ (եթէ կարելի է ասել) ընդհանրացուել են հայ ազգի սահմաններում, դառնալով հայ հերոսների նախատիպերը, բայց իրական եւ սուրբ անձեր են մնում։ Ուստի եւ, նրանց նահատակութիւնները երգելուց առաջ, պէտք է մեր պարտականութիւնը կատարենք, անենք նրանց յիշատակը։ Նախերգանի տեղ, կարծես թէ հոգեհանգիստով է դիւցազներգութիւնը սկսւում»։

Մէջ էր բերում այդ «հոգեհանգիստը» Չիթունիի հրատարակած տարբերակով, որը բաշխում է ծիսակատարութեան խօսքերը երկու երեք հոգու մէջ։ 1964 թ., երբոր UNESCO-ի կողմից պարտաւորուեց Ժոսիֆ Արգուրովիչ Օրբելու կազմած արուեստական եւ որոշ չափով խորթ բնագիրը ֆրանսերէն թարգմանել, Պ. Ֆէյտին ո՛չ հեշտ եւ ո՛չ լրիւ ընդունեց այդ ընտրութիւնը, այլ ծանօթագրութիւններում մէջ բերեց Օրբելու բաց թողած կարեւոր եւ համեղ շատ տարբերակներ։

Այդ նոյն տարբերակներն էր մեզ բերում դասերի ժամանակ, բարբառային գրառումներով, մեզ հետ միասին կարդալու եւ ուսումնասիրելու համար։ Նրբամիտ եւ նրբազգած էր մեկնաբանում դիւցազներգութեան առասպելական նշանակութիւնը. կարեւոր հարցեր էր դնում բնագրի աւանդութեան մասին (օրինակ զարմանում էր Փոքր Մհերի դրւագի կարճութեան վրայ. համոզուած էր, թէ էպոսից մէկ մասը կորել էր)։ Դեւերի բթամտութեան վրայ ծիծաղելով կամ Ծովինարի եւ Քառասուն ճիւղ Ծամի արկածները լսելով, տողորւում էինք (երբեմն էլ զգլխւում) բարբառային բառապաշարի ոնց որ համեղ եւ քաղցր մաճառով։ Ինչքա՛ն տարբեր էր, մեզ համար, Րաֆֆիից, Զօհրապից, Արփիարեանից, մի խօսքով այն հեղինակներից, որոնք բացայայտ եւ կարծես թէ հպարտութեամբ են ցոյց տալիս, թէ ի՞նչ են եւրոպացի կամ ռուս վիպագիրներից փոխ առել. մեր առջեւը բացւում էր հրաշալի եւ հեռաւոր աշխարհ։ Սկսւում էր մի ուղեւորութիւն Հայոց լեզուի եւ ոգու խորքում՝ հետախուզում էինք ո՛չ միայն երկիրը, այլ եւ անցեալ ժամանակները, որովհետեւ, ոսկեդարեան հեղինակների մօտ, այն նոյն իրականութիւններն էինք գտնում, ինչ Պ. Ֆէյտին յայտնաբերում էր ժողովրդական էպոսում, իսկ բնագրում յիշատակուած ուրիշ դէպքեր հասկացայ միայն դրանից մէկ երկու տարի յետոյ, Հայաստանում ապրելով։

Հայոց լեզուի բոլոր երեւոյթների վրայ այն սկզբունքային զարմանքը, հայագիտութեան բոլոր ճիւղերի նկատմամբ այն մեծ հետաքրքրութիւնը, Հայաստանի այն անխառն, աներկբայ (բայց ոչ անքննին) սէրն էր Պ. Ֆէյտին աւանդում իր ուսանողներին, որոնց թւում եղել են համալսարանի ապագայ պրոֆեսորներ (ինչպէս օրինակ Չարլզ Դաուսէթը) եւ Յիսուսեան Ուխտի ապագայ ընդհանրական աբբան՝ Լ. Պ. Կոլվէնպախը։

Բախտաւորութիւնը վիճակուեց ինձ մի քանի անգամ Հայաստանում Պ. Ֆէյտիի հետ գտնուել։ Առաջին անգամ 1975 թ. է եղել, հռչակաւոր լեզուաբանի Արարատ Ղարիբեանի ուղեկցութեամբ, իսկ դրանից յետոյ զանազան գիտաժողովների առթիւ։ Հայաստանում լինելիս, Պ. Ֆէյտին, ձայնագրիչով, լուսանկարչական եւ շարժանկարչական գործիքներով սպառազինեալ, անյագ էր քաղում եւ հաւաքում իր մօտով անցնող ձայն ու տեսարանները։ Իրօք ամէն ինչ այնպէս էր ինչպէս ինքը վաղուց գիտէր, ինչպէս տարիներից ի վեր էր իմացել։ Բայց միաժամանակ, ամէն ինչ աւելի իրական, աւելի թանձր էր երեւում, կարծես թէ, մանկական գրքի էջերից դուրս, նկարներ թռչում, կենդանանում են։

Այն ժամանակուայ իմ պահած բազմաթիւ յիշողութիւններիս կը ցանկայի յիշատակել միայն երկուսը, որոնք այսօր, յետադարձ հայեացքով, մի տեսակ խորհրդանիշ են ստացւում։ 1985 թ. հայկական արուեստի Միջազգային Դ. Գիտաժողովի առթիւ, տարան մեզ, երկար զբօսանքի համար, Երեւանից մինչեւ Նորավանք եւ Գլաձոր։ Իսկական ազգային տօն է եղել։ Եղէգնաձորի շրջանը մեր մտնելուն պէս, բոլոր գիւղերի բնակչութիւնը, ճանապարհի եզերքը հաւաքուած, սպասում, ողջունում էին մեզ, իսկ Գլաձորում հասնելիս, դիմաւորուեցինք գաւառական տարազ հագած, աղ ու հաց բերող կտրիճների եւ աղջիկների մի խմբակի կողմից, որը պիտի առաջնորդէր մեզ մինչեւ վանքը։ Գիտաժողովին Ամերիկացի եւ եւրոպացի մասնակցողները, ապշած մնալով այս արտասովոր ընդունելութեան առջեւ, ցից կանգնած էին, քարացած, կարծես թէ շփոթուած ու ամօթալից, որ ո՛չ միայն ձայնով այլեւ մարմնով պիտի արտայայտուէին։ Պ. Ֆէյտին առաջին քայլը կատարեց, ամենաբնական կերպով։ Հացից մի բրդուճ վերցրեց, աղը մխեց, կերաւ եւ, տարիքով հանդերձ, պարող գիւղացիներին հետեւեց ժամ բարձրացող արահետի վրայ։

Այնպիսի գիտաժողովներ տեղի ունենալիս, օտար հիւրերը (ամերիկացի, պելժիկացի, ֆրանսացի, անգլիացի, գանատացի, հունգարացի, երբեմն էլ մոնկոլ բանասէրներ) նախ հաւաքւում էին Մոսկուայի Գիտութիւնների Ակադեմիայի հիւրանոցում իսկ յետոյ բոլորը միասին մեկնում էին Հայաստան։ Նրանք ծանօթ էին իրար տեսքով կամ անունով, բայց խօսակցութիւնները երբեմն դժուար էին լինում։ Պարոն Ֆէյտին ու Նիւ-Եորքից Ճէյմս Ռըսէլը առաջիններն եղան, իրար եւ ուրիշների հետ հայերէն խօսելու։ Նրանց օրինակից բոլորս վարակուեցինք։ Անցեալ դարում, ո՞վ կ'երեւակայէր, թէ օտար հայագէտների մի ամբողջ գիտաժողովում իրար հետ միմիայն հայերէն կը խօսէին։ Չէ՞ որ այդ դէպքը ամենափայլուն յաջողութիւնն էր հանդիսանում այն լեզուաբանին համար, որը յօրինել էր ժամանակակից լեզուի առաջին դասագրքերից մէկը։

Մի օր, Լեզուների Բարձրագոյն Ու-

Իտալական նամականի

ՄԱՅԻՍԵԱՆ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՄԻԼԱՆՈՅԻ ՄԷՋ

Ապրիլեան նահատակաց ոգեկոչումը կատարուեցաւ իր բուն թուականին՝ Ապրիլ 24-ին – հանդիսաւոր հոգեհանգստեան պատարագով Միլանոյի Սուրբ Քառասուն Մանկունք Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ մէջ, որու ընթացքին հոգեւոր հովիւ Սարգիս Խաչակիր Քահանայ Սարգիսեան խօսեցաւ օրուան պատշաճ քարոզը, Պատարագի աւարտին ներկայ հաւատացեալները ուղղուեցան քաղաքին կեդրոնը եւ ծաղկեպսակ մը զետեղեցին, Իտալիոյ Հայերուն անունով, Սանթ Ամպրոճիօ հրապարակը կանգնած հայկական խաչքարին վրայ Տէրունական աղօթքի միաբերան երգեցողութեամբ: Ապրիլեան այս տխուր թուականին յաջորդեց Մայիսեան յաղթանակի ամիսը որուն նուիրուեցան երեք յիշատակելի ձեռնարկներ:

Հ. Մ. Ը. Մ.-Ի ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԸՆԹՐԻՔԸ

Իտալիոյ Հ. Մ. Ը. Մ.-ի աւանդական տարեկան ձեռնարկը տեղի ունեցաւ Մայիս 25-ի իրիկունը Պէրկամոյի մօտակայ Գարրիաթէի «Մինի Իթալիա» պանդոկի ընդարձակ սրահներուն մէջ: Երկու հարիւրի շուրջ ներկաներ, Միլանոյէն եւ Իտալիոյ տարբեր քաղաքներէն գրաւած էին սեղանները որոնք գնահատելի ճաշակով զարդարուած էին Հ. Մ. Ը. Մ.-ական տիկիններուն ձեռամբ եւ ուր աչքի կը զարնէին գեղեցիկ ճաշացուցակները Եռագոյնով, հայացուած ճաշերու անուններով եւ վիճակահանութեան համար հաւաքուած արժէքաւոր նուէրներու ցանկով: Իսկ իւրաքանչիւր սեղանակիցի պնակին մէջ զետեղուած էր Եռագոյն ժապաւէնով զարդարուած զարդածաղիկ մը: Հ. Մ. Ը. Մ.-ի նորընտիր վարչութիւնը ջանք չէր խնայած ստեղծելու համար հայկական խանդավառ մթնոլորտ մը հրաւիրելով երկու նուագախումբեր. Մարսէյլէն հրաւիրուած էր հայկական ժողովրդական «Գեղամ» նուագախումբը իր հայկական նուագարաններով եւ տոհմիկ տարազներով: Ներկայ էր նաեւ տեղւոյս «Հորիզոն» նուագախումբը որ յաջորդաբար վարեց եւրոպական եւ հայկական պարերը:

Օրուան խօսնակն էր Հ. Մ. Ը. Մ.-ի վարչութեան քարտուղար՝ [illegible] Գալուստեան որ բանալով երեկոյթը բեմ հրաւիրեց «Գեղամ» նուագախումբը, որուն հանդիսաւոր մուտքը ողջունուեցաւ խանդավառ ծափահարութիւններով: [illegible] Ռուփայէլ Անտոնեան որ թելադրեց պահ մը մտքով - սրտով մօտենալ հայրենիքէն ներս ապրող եւ մեր հողերու պաշտպանութեան համար կռուող մեր հարազատ ժողովուրդին որ Ոսկեպարի, Գետաշէնի, Մարտունաշէնի, մեր երկրի սահմանապահ գիւղերուն մէջ կը պայքարի, ջարդերով, տեղահանութիւններով եւ վայրագ բռնաբարումներով, մեր գոյութեան սպառնացող թշնամիին դէմ: «Ահա այսօր, Մայիս 28-ով, քանի մը օր կանխելով պաշտօնական հանդիսութիւնը, մենք կը տօնենք հայկական անդրանիկ հանրապետութեան ծնունդը իրագործուած Սարդարապատի, Բաշ - Ապարանի հերոսական դիմադրութիւնով, արդիւնք հայ միասնականութեան ուժին»: Հ. Ռուփայէլ խօսեցաւ անկախութեան տարիներուն ծագած տնտեսական դժուարին կացութեան, կառավարութեան դիմագրաւած ներքին եւ արտաքին վտանգներուն, ու մանաւանդ արեւելահայութեան եւ արեւմտահայութեան ղեկավար առաջաւոր դէմքերու անհամակցութեան մասին եւ եզրակացուց ըսելով. «Օրուան այս հանդիսութիւնը կազմակերպող Հ. Մ. Ը. Մ.-ի գաղափարականը, մարզական ոգին իր յատկանիշերով թող ըլլայ ներշնչարան մեր օրերու ազգային հասկացողութեան, մէկ հայութիւն կերտելու վճռական կամքով, երբ ահա Հայաստանի նոր Հանրապետութիւնը, ծնած նոյնպէս դժուար երկունքով, իր գոյութիւնը կը կապէ 1918 Մայիս 28-ի անկախ Հայաստանի պետականութեան եւ կը դիմէ, իր կարգին, հասնելու եւ տիրանալու իր անկախութեան, յարգելով ժամանակի ու պատմութեան ընտրուած փորձառութիւնները, եւ նուաճելով իր դէմ ծառացող տնտեսական ու քաղաքական ամէն խոչընդոտ, որուն մենք ալ Սփիւռքահայերս պէտք ենք գործակցիլ որպէսզի կերտուի մէկ հայութիւն, յանուն մեր ժողովուրդի եւ իր իրաւունքներուն»: Յաջորդեցին երկարատեւ ջերմ ծափահարութիւններ, որմէ վերջ բեմ եկաւ «Հորիզոն» նուագախումբը սկսելու համար պարերու շարքը: Հայկական եւ եւրոպական պարերը կատարուեցան խուռներամ մասնակցութեամբ եւ տեւեցին մինչեւ արեւածագ: Միջանկեալ տեղի ունեցաւ վիճակահանութիւնը որ բախտաւորներուն բաժնեց արժէքաւոր նուէրներ: Ջերմ գնահատանքի եւ քաջալերութեան արժանի է Հ. Մ. Ը. Մ.-ի Իտալիոյ վարչութիւնը որ կրցաւ իր շուրջ համախմբել համակիրներու մեծ բազմութիւն մը, եւ մաղթել որ ան շարունակէ մեր պատանեկութեան եւ երիտասարդութեան հայակերտումի առաքելութիւնը:

Իտալիոյ Հայոց Միութիւնը համագործակցութեամբ Միլանոյի հայ բոլոր կազմակերպութիւններուն կազմակերպած էր Սարդարապատի հերոսամարտի եւ Մայիս 28-ի Անկախութեան հռչակման ոգեկոչումները հետեւեալ թուականներուն:

ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ ՍԱՐԴԱՐԱՊԱՏԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ

1991 Մայիս 26 առաւօտեան ժամը 11ին, Միլանոյի Սուրբ Քառասուն Մանկունք Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ մէջ մատուցուեցաւ հանդիսաւոր պատարագ եւ կատարուեցաւ հոգեհանգստեան պաշտօն «Ի յիշատակ աշխարհազօրաց եւ փրավարաց Հայոց որք կատարեցան ի հերոսամարտի Սարդարապատի 1918-ի վասն հաւատոյ եւ հայրենեաց» ինչպէս կը հրահանգէ Ամենայն Հայոց Հայրապետը Վազգէն Ա. Սուրբ Էջմիածնի օրացոյցին մէջ: Այս առթիւ, պատարագիչ հոգեւոր հովիւը խօսեցաւ օրուան պատշաճ ներշնչուած քարոզ մը, վեր առնելով Սարդարապատի պատմական օրերուն համայն ժողովուրդին միասնական մասնակցութիւնը, աշխարհական եւ հոգեւորական, որոնք մարտնչեցան մեզի պարգեւելու համար լուսաւոր ապագայով ազատ հայրենիք մը:

Հ. Բ.

(Շար. 1)

ուսումնարանի նախկին դասախօս, այժմեան Քոլէժ տը Ֆրանսի պրոֆեսոր Գլօտ Հաժէժը հարցնում էր ինձ Գ. Ֆէյտիի ի՞նչպէս լինելու մասին, շարունակեց խօսակցութիւնը ստուգաբանական նկատողութեամբ. «Fey - dit, այսինքն՝ "հաւատք տուող": Այնպիսի անուն դնում էին այն «քաթար» աղանդաւորներին, որոնք, թէկուզ իրենց կեանքի վտանգով, խոստովանում էին հաւատքը: Իրօք այդ ի՜նչ գեղեցիկ ազգանուն է հայերէնի մի պրոֆեսորի համար»:

Եթէ յիշենք սովորական սահմանը – ձի՞նչ են հաւատք եթէ ոչ՝ յուսացելոց հաստատութիւն եւ յանդիմանութիւն ո՛րոց ո՛չն երեւին – իսկապէս կարելի է ասել, թէ Գ. Ֆէյտին հաւատքը ցոյց տուեց, նուիրուելով հայագիտութեանը մի այնպիսի ժամանակ, երբ որ Հայաստանից կանգուն մնացած մասը գրեթէ անմատչելի էր օտար բանասէրներին, արեւմտահայերէնը խօսւում էր միայն ցեղասպանութիւնից մազապուրծ ազատուած եւ տնտեսական նեղ վիճակում գտնուող մի պանդուխտ բնակչութեան կողմից, իսկ այն միակ Հայաստանը, ուր կարելի էր գնալ, հայերէն սովորելու նպատակով, գոյութիւն ունէր միայն յոյսով, Վենետիկի մօտ նախկին բորոտանոցում հաստատուած արեղաների սրտում: Իր աշակերտների վերջին սերունդները ուրիշ Հայաստանի հետ են ծանօթացել եւ աշխատանքային աւելի նպաստաւոր պայմաններ են վայելել: Մաղթենք, որ իր ունեցած հաւատքը, այն ժամանակ երբոր այսօրուայ իրականութիւններից ո՛չ մէկը չէր երեւում, իր ամենամեծ արժանիքը համարուի: «Երանի՜ որոց ո՛չ իցէ տեսեալ եւ հաւատասցեն»:

ԺԱՆ – ՊԻԷՐ ՄԱՀԷ

(Ֆր. Ֆէյտիի աշակերտ Արեւելագիտական Ուսումնարանում 1972 – 1975 թ.)

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՔՆԱՐԱԿԱՆ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԵՐԿՈՒ ԱՍՏՂԵՐ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Մայիս 22-էն Յունիս 7, Փարիզի Հոլայ Փալէ Օմնիսփոր տը Պերսիի մէջ, տեղի ունեցան Կունոյի աշխէնէն ժողովրդական «Ֆաուստ» օփերայի 15 ներկայացումներ: Իւրաքանչիւր դեր կատարուած էր այլաբերաբար երեք կամ չորս արուեստագէտներու կողմէն. երեք Մեֆիստոներէն այս մինչ սատանաներէն, մէկը Երեւանի օփերայի մեներգիչ Բարսեղ Թումանեանն էր, որ վեց ներկայացումներ կատարեց: 1958-ին ծնած այս երիտասարդ պաս - պարիթոնը արդէն միջազգային բարձրագոյն մակարդակին հասած է: Իր արտակարգ ու ջերմ ձայնին կ'աւելնան նկատելի դերասանական յատկութիւններ, որոնց արդիւնքը Կունոյի երազած իսկական «Մեֆիսթօ»ն ըլլալու է. ոչ հրէշանման սատանայ մը, այլ խորամանկ, զուարթախոհ, գրեթէ համակրելի չարաճճի մէկը: Հասարակութիւնը ուղղակի հրապուրուեցաւ ու խանդավառութիւնը ջերմօրէն արտայայտեց:

Թումանեանը 1979-ին (այսինքն 21 տարեկանին) մտաւ Երեւանի Օփերան: 24 տարեկանին արդէն կ'երգէր «Ֆիլիփ Մ»ին առասպելական դերը՝ Վերտիի «Տոն Գարլօս»ի մէջ, իսկ 1987-ին դարձաւ «Արշակ Բ.»: 1982 - 1983-ին մէկ տարի Միլանօ մնացօ ւ իր արուեստը զարգացուց հանրածանօթ կարգ մը երգիչներու շփում ունենալով: Հակառակ երկու տարուան կորուստին՝ զինուորական ծառայութեան պատճառով (1984 - 1986) Թումանեան հիմա լայն ու ընտիր երգացանկ մը ունի. հայերէն՝ «Ալմաստ», «Արշակ Բ.» ու «Դաւիթ Բէկ», իտալերէն՝ զանազան դերեր՝ որոնցմէ «Ֆիլիփ Բ.»ը (անցեալ տարի «Տօն Գարլօս»ը երգեց Լոս - Անճըլըսի մէջ Փլասիտո Տոմինկօին քով), «Տոն Ճիովաննի», «Լեփորելլօ»ն (որ երգեց Վեռոնայի մէջ), Վերտիի «Ատտիլա»ն (Փարիզէն յետոյ ուղղակի Լոնտոն կը ժամանէ այս դերը կատարելու համար ամսուն վերջը Քովընթ Կարտընի արքայական օփերային մէջ, Ռուճճերօ Ռեմոնտիի հետ փոխն ի փոխ): Ֆրանսերէն լեզուով առայժմ ունի «Մեֆիսթօ»ն ու «Քարմէն»ի «Էսքամիլլօ»ն, որ գալ տարի պիտի մեկնաբանէ Վիէննա, Լոնտոն ու Համպուրկ: Գերմաներէնը դեռ բացակայ է իր ցուցակէն, բայց այդ կացութիւնը երկար չի տեւեր. պարզապէս մեր երգիչը գիտակից է որ ձայնը դիւրաբեկ գործիք մըն է՝ զոր բռնաբռօսելը վըտանգաւոր է:

Այդ գերմաներէն ցուցակէն շատ խանդավառիչ հեռաւոր ծրագիր մը ունի. Վակների «Վոթան» Աստծոյ դերը, հրաշալի ու դժուարագոյն դեր մը, որ երեք օփերայի վրայ կը տարածուի, եւ որու համար իւրաքանչիւր սերունդ չորս - հինգ մեկնաբաններէ աւելի չարտադրեր:

Պարզ է որ նման գործունէութեան մը համար անհրաժեշտ է ունենալ էնփրէսարիօներ: Յուսանք որ Թումանեանի «էնփրէսարիօ»ները, Անգլիա կամ Ամերիկա, աւելի յաճախ իրեն առաջարկեն Ֆրանսա երգել: Ան այժմ միայն եկած էր այս «Մեֆիսթօ»ներէն առաջ՝ երկու անգամ. մէկը երկու - երեք տարի առաջ «Կարմիր Բանակ»ին երգչախումբին հետ, միւսը՝ Մոնթէ - Գարլօ էր, ուր «Պոհէմ»ին մէջ երգեց:

. . . .

Այս նոյն ընթացքին Փարիզ կը գտնուէր Երեւանի օփերային ուրիշ ծանօթ ներկայացուցիչ մը, սոփրանօ Արաքս Մանսուրեանը: Դժբախտաբար ինքը եկած էր անհատական հրաւէրով, ոչ երգելու պայմանադրութեամբ: Սակայն մեզի ընծայեց հոյակապ վայրկեաններ, երբ քանի մը անգամ իր ձայնը հնչեց Կիրակի առաւօտ պատարագին ընթացքին: Հանրածանօթ է իր «Անուշ»ը, բայց իր ձայնի գոյնը եւ իր զգայնութիւնը ճիշդ Վերտիի ոճին կը համապատասխանեն. «Թռովաթոռէ»ի ու «Ֆորցա»յի «Լէոնորա»ները, «Տոն Գարլոս»ի «Էլիզապէթա»ն, «Պալլօ»ի, «Ամելիա»ն, «Այտա»ն...:

Այս ցուցակէն քանի մը հատուածներ երգեց որոշ մասնագէտներու առջեւ ու բոլորը հրապուրեց: Շուտով Փարիզ կը վերադառնայ Յունիս 17-ին, «Գայեանէ» երգչախումբով, Սէն - Տընի աբբայարանին մէջ, մեկնաբանելու համար Կոմիտասի պատարագը: Յաջորդ օրը բոլորը կը մեկնէին 22 օրուան շրջապտոյտի մը նոյնը կատարելու համար Ֆրանսայի 12 քաղաքներու մէջ:

ԱՐՄԷՆ ՄՈՒԹԱՖԵԱՆ

ՎԱՐԴԱՆ ԲԻՒՓԷԼԵԱՆԻ ՑԻՇԱՏԱԿԻՆ

[illegible]

Ծնած է 1910-ին Խարբերդի գիւղերէն՝ Չմշկածագ: Իր ընտանիքի անդամներուն հետ, եօթը տարեկանին կը լքէ իր ծննդավայրը, թրքական կեղեքումներէն ազատելու համար, եւ կ'երթայ դէպի Ռուսաստան, ուր երկու տարի կ'ապրի փախստականներու կայաններուն մէջ: Հայաստանի անկախութեան շրջանին իր ընտանիքը կը փորձէ հայրենիք երթալ ու հաստատուիլ, սակայն մինչ այդ արդէն բոլշեւիզմը կը մտնէ Հայաստան փոխելով երկրին դիմագիծը եւ ի վերջոյ կ'անցնի Պոլիս 1921-ին: Վարդան Բիւփէլեան երկու տարի կը յաճախէ Օրթագիւղի հայկական վարժարանը: Ընտանիքը կը ծրագրէ մեկնիլ Ամերիկա: 1923-ին Պոլիսը կը ձգէ եւ իտալական նաւով մը կը հասնի Մարսէյլ, ուր սակայն կը մնայ վերջնականապէս, հակառակ Ամերիկա երթալու ծրագրին: Եօթը տարի կ'ապրի Օտտոյի կայանը: Միշտ հպարտութեամբ կը յիշէր թէ տասնըչորս տարեկանին, երեք ամիս յաճախած էր Մարսէյլի ծանօթ ուսումնարաններէն՝ Լիսէ Թիէռը, եւ սակայն նիւթական պատճառով չէր կրցած շարունակել: Ջաղացման արհեստներ կը փորձէ եւ ի վերջոյ կը սորվի ատաղձագործութիւն, երենագործութիւն ու կ'աշխատի երկար ատեն որպէս արհեստաւոր, մինչեւ որ կ'ունենայ իր անձնական գործը՝ կահ - կարասիի խանութը: Հազիւ ամուսնացած, 1939-ին, Վարդան Բիւփէլեան կը զրկուի ճակատ, առանց ֆրանսական հպատակութիւն ունենալու, եւ կը մնայ երկու տարի:

Տոգորուած Հ. Յ. Դաշնակցութեան գաղափարաբանութեամբ, Վարդան Բիւփէլեան եղաւ դերակատար մը, ներկայ մը հաւաքական կեանքէն ներս: Եղաւ միշտ հոն ուր ազգային արժանապատուութիւնը կը պահանջէր: Երիտասարդ տարիներուն Հ. Մ. Ը. Մ.-ի մէջ ունեցաւ վարչական գործունէութիւն ըլլալով շրջանի մը Ակումբին գանձապահը: Գիտէր քաջալերել, բարոյապէս թէ նիւթապէս: Մանաւանդ երիտասարդութեան հանդէպ միշտ ցոյց տուաւ վստահութիւն, ունեցաւ հաւատք: Իւրաքանչիւրին մէջ՝ մտաւորական, կուսակցական, յանձնառու հաւաքական կեանքէն ներս տեսաւ առաջնորդող ուժը շարունակելու համար Սփիւռքի գոյապայքարը եւ տէր կանգնելու հայ ժողովուրդի իրաւունքներուն: Որպէս վկայ, 1981-ին մասնակցեցաւ Մաքս - Հրայր Գիլինճեանի դատավարութեան, Էքս-Ան-Փրովանս:

Վարդան Բիւփէլեան մասնաւոր սէր մը, պաշտամունք մը ունեցաւ հանդէպ հայ գիրին, հայ գիրքին, հայ մշակոյթին: Կարդաց, պրպտեց, հետաքրքրուեցաւ, հարցերը խորացուց, այլ խօսքով ինքնաշխատութեամբ, ինքնազարգացումով ընդլայնեց իր մտաւորական հորիզոնը: Հայ թերթը եղաւ իր տեւական ընկերը, իր առօրեայ ընկերը: Իր մահէն ժամ մը առաջ, կ'ըսեն իր զաւակները, դեռ կը կարդար «Յառաջ»ը: Եւ իր զաւակներուն տուաւ հայրական վերջին պատուէրները որպէսզի Բիւփէլեան ընտանիքէն ներս ազգային ոգին մնայ այնպէս ինչպէս ինք եւ իր կինը՝ Արաքսին, որ դժբախտութիւնը ունեցած էր կորսնցնելու 12 տարի առաջ, դրոշմեցին:

Վարդան Բիւփէլեաններու մահը որքան որ ալ ըլլայ բնութեան անխուսափելի օրէնքը ծանր կը կշռէ որովհետեւ իր հետ կը տանի էջ մը մեր պատմութենէն՝ [illegible] հայրենի հողին, էջ մը՝ [illegible] հարուստ, յիշատակներով քաղցր, էջ մը՝ իր բովանդակութեամբ օրինակելի, ճակատագրով աննման:

Վարդան Բիւփէլեաններու մահը մեր գաղութներու հարազատութենէն, բարոյական դրամագլուխէն անփոխարինելի «բան» մը կը տանի իրեն հետ:

Վարդան Բիւփէլեանի յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Մայիս 16-ին, Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին: Դամբանական խօսեցաւ հոգեւոր հովիւը՝ Մովսէս Խչկր. Ա. Քհնյ. Գալէնտէրեան: Ներկայ եղաւ՝ Շահան Ա. Խչկր. Քհնյ. Տէտէեան:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՏԷՄԻՆ. - Տիկին Մարիամ Հարէլեան իր ամուսնոյն Յովհաննէս Հաքէլեանի մահուան տարելիցին առթիւ կը նուիրէ 250 Ֆր. «Յառաջ»ին:

***

ՏԷՄԻՆ. - Տէր եւ Տիկին Յակոբ Ղազարեան իրենց շատ սիրելի բարեկամին Յովհաննէս Հաքէլեանի մահուան տարելիցին առթիւ կը նուիրեն 200 Ֆր. «Յառաջ»ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Թաղային Խորհուրդը շնորհակալու-թեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուիրատուութիւնները.-

Մաքրուհի Պօղեանի մահուան առթիւ, ընտանիքի կողմէ 100, Տէր եւ Տիկին Ալէն Մարգուանեան 300, Նուպար Մարգուանեան 100, Տէր եւ Տիկին Ստեփան Մարգուանեան 250, Տէր եւ Տիկին Բիւզանդ Պէրպէրեան 100, Այրի Տիկին Պուլանդեան 100, Տիկին Հայկուհի Քէնեաեան 100:

Վարդուհի Քիւփէլեանի մահուան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Ալիքսան Պապաեան 100, Պր. Գէորգ Քիւրտօղլուեան եւ զաւակները 100, Տիկին Սաթենիկ Թիւթէլեան 100, Տիկին Գույումճեան եւ զաւակները 500, Բ. Ադամեան (Փարիզ) 200, Ութուզեան եւ Յակոբեան ընտանիքները 200, Համբարձում Նազարէթեան 100, Տէր եւ Տիկին Ղազարեան 500, Տէր եւ Տիկին Թորոս Քիւփէլեան 200, Տէր եւ Տիկին Եարտըմեան 100, Տէր եւ Տիկին Սերովբեան 100, Տէր եւ Տիկին Ադամեան 100, Տէր եւ Տիկին Աւետիս Սէմէրճեան 100, Ռուսեան ընտանիք 200, ողբացեալին զաւակները քոյր եւ եղբայր Քիւփէլեան 1000, Տէր եւ Տիկին Աւետիս Կոստոզեան 300, Տէր եւ Տիկին Արշաւիր Կոստոզեան 200, Տիկին Եօթնեղբայրեան եւ զաւակները 100 Ֆր.:

Այրի Տիկին Շահինար Թօփալագալեանի մահուան առթիւ, Պր. Շամիրն Մակարեան 200, Մալխասեան քոյր եւ եղբայրներ 100, Պր. Գէորգ Քիւրտօղլուեան եւ զաւակները 100, Օր. Լուիզ Գալուստեան 100, Տէր եւ Տիկին Ղեւիկեան 100, Պր. Գալէնաէրեան եւ Թօփալագալեան 100, Ռմն՝ 100, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Հայիկեան 250, Տէր եւ Տիկին Մէրապափի 250, Տէր եւ Տիկին Վահան Հայիկեան 250 Ֆր.:

Fête annuelle

Clichy-la-Garenne organise sa fête annuelle des associations qui aura lieu le 15 Juin, Place des Martyrs, à laquelle participe la Croix Bleue des Arméniens de France section «CARDINÉ AGHABABIAN».

De nombreuses attractions vous seront offertes de 14 à 22h.

La section vous attend nombreux à son stand, buffet arménien.

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՅԱՐԳԱՆՔ «ՔՍԱՆ ԿԱԽԱՂԱՆՆԵՐ»ՈՒՆ

Ս. Դ. Հնչակեան Կուսակցութեան Ֆրանսայի Շրջանի Վարիչ Մարմինը եւ Փարիզի «Նազարբէկ» Երիտասարդական մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան Կիրակի, Յունիս 16, Փարիզի Հայ Առաքելական Եկեղեցիին մէջ, 1915, Յունիս 15-ին Պոլսոյ «Պայազիտ»ի հրապարակին վրայ կախաղանով նահատակուած Քսան Հնչակեան անմահ հերոսներու յիշատակին:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

Sous la présidence de

Monsieur RENE ROUQUET
Député - Maire d'Alfortville

Gala M.C.A. 91

TRADITION / CREATION
Աւանդութիւն / Ստեղծագործութիւն

Musique et danse traditionnelles
Diaporama
Eveil au langage
Langue arménienne
Eveil identité et culture
Danse contemporaine
Groupe Phénix 1915
Trio Ardziv

Samedi 15 Juin à 20 h 45

Salle des Fêtes d'Alfortville rue Voltaire

MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
tél : 43 76 55 89

CROIX ROUGE ARMENIENNE CENTRE DE VACANCES

SAINTE-HONORINE-DES-PERTES
Situé au bord de la Manche

vacances pour nos compatriotes de tous âges

Les enfants sont acceptés uniquement accompagnés de leurs parents.

Du 7 Juillet au 26 Août

Renseignements et réservations :

Jusqu'au 5 Juillet Tél: 39. 85. 36. 53
à partir du 6 Juillet 16 - 31. 21. 77. 63

ՎԱՆԱՆԱՍ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ՈՒ ԿԸ ՔԱՐՈԶԷ՝

ՊՈԼՍՈՅ ՀԱՅՈՑ ԳԱՐԵԳԻՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ

ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐՔ. ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ, Կիրակի, Յունիս 16-ին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ կը նախագահէ արարողութեան եւ կը քարոզէ:

Պատարագը կը մատուցանէ Նարեկ Ս. Քահանայ Վարդանեան. երգեցողութիւնները կը կատարուին Եկեղեցւոյս երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Հայրապետ Օհանեանի:

les

3 Jours J

de l'U.G.A.B.

L'U.G.A.B.-Paris clôture sa saison 90-91 avec 3 jours J :

J 1 : SOIREE CULTURELLE, en collaboration avec le CRDA et l'A.A.A. Projection et conférence sur les églises et monuments arméniens.
Vendredi 14 juin à 20 h 30, au Centre Culturel Alex Manoogian de l'U.G.A.B., 118, rue de Courcelles, Paris 17e
Entrée libre.

J 2 : DINER avec ORCHESTRE GREC.
Samedi 15 juin à 20 h 30, au Centre Culturel Alex Manoogian.
Participation aux frais: 350 Frs.

J 3 : FETE DE L'ECOLE au Collège Samuel - Moorat, 26, rue Troyon, 92310 Sèvres.
Dimanche 16 juin à 14 heures 30.
Après-midi artistique préparé par les enfants : danse, musique, poésie, théâtre.
Participation aux frais :
Adultes : 30 Frs., entrée libre pour les enfants.

COMITE DE L'U.G.A.B. - PARIS

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Ս. Թադէոսեան մասնաճիւղը ժողով կը գումարէ Շաբաթ, Յունիս 15, ժամը 15-ին, Փարիզի Մշակոյթի Տան Տէմիրճեան սրահին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Այս ծանուցումով բացուած կը յայտարարենք 1991 / 1992 տարեշրջանի արձանագրութիւնները:

Արձանագրութիւններ կը կատարուին մանկապարտէզէն մինչեւ 5-րդ դասարան:

Երթեւեկի լայն սպասարկութիւն (Իսի, Անուվիլ...): Ամսավճարը կը ներառէ ճաշը եւ երթեւեկը: Յառաջիկայ տարեշրջանին՝

ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻ ՄԷՋ
– Կ'ընդունուին նախնական կարիքներու համար ինքնաբաւ մանուկներ՝ երկու ու կէս տարեկանէն սկսեալ:
– 4 տարեկանէն սկսեալ հայերէնի եւ ֆրանսերէնի կողքին, անգլերէնի հնչիւնային համակարգի հետ առաջին հանդիպում:

ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆԻ ՄԷՋ
– Կրթական Նախարարութեան ծրագրին կիրարկումը (Աքատէմիի հսկողութիւն):
– 6 տարեկանէն սկսեալ կը դասաւանդուին անգլերէն եւ տեղեկատուութիւն (էնֆորմաթիք):
– Նոյնպէս՝ կը կատարուին թատերական, երաժշտական, նկարչական աշխատանքներ:
– Հայերէնի եւ ֆրանսերէնի անբաւարարութեան պարագային՝ (գաղթական ընտանիքներու զաւակներուն) մասնաւոր դասաւանդութիւն:
– Կրթական ծրագրի իրականացման գծով, ամբողջացուցիչ հանդամանքով, ժապաւէններու եւ լսողա-տեսողական միջոցներու օգտագործ:
– Գիտական նիւթերու կիրառական ուսուցումը արհեստանոցի մէջ:
– Արձակուրդի շրջաններուն, գիտելիքներու ամրապնդման եւ իւրացման յատուկ աշխատանք թերացող աշակերտներու հետ:
– Աշխատանքի այս բազմազանութիւնը կազմակերպել հնարաւոր կը դառնայ շնորհիւ՝
- Ուսուցչական լայն կազմին (18 ուսուցիչներ 127 աշակերտներու համար)
- Փոքրաթիւ դասարաններուն (առաւելագոյն՝ 15 աշակերտ)

Յաւելեալ տեղեկութեան համար հեռաձայնել.—

43. 81. 01. 72 թիւին:

Հասցէ՝
1, Bld. du Nord — 93340 Le Rainey

ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

LE COLLEGE TEBROTZASSERE est heureux de vous inviter le Dimanche 16 Juin à 20 heures à une

CROISIERE SUR LA SEINE

à bord du *CHATEAU GAILLARD* avec

DINER DANSANT

animé par un orchestre TZIGANE

Départ Quai de Grenelle — Paris 15ème, Face à l'Hôtel Nikko
Levée de l'ancre à 21 h. précises

Réponse **rapide** souhaitée
(Tenue de soirée)

Participation aux frais : 400 F. par personne
Réservation au Collège Tebrotzassère
Tél. : (1) 43. 81. 01. 72

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆԻՍ 13

JEUDI
13 JUIN
1991

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.557 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 66e ANNÉE — No 17.557

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԷՏԻԹ ՔՐԷՍՈՆ լեղի դեղահատ մըն է, որ կլլել պիտի տայ, Յունիս 12-ին եւ ինչպէս ըսինք, դեռ ամիս մը չեղած իր նշանակումը, կը ստիպուէր դիմել Սահմանադրութեան 49/3 «փրկարար» յօդուածին, որ թոյլ կու տայ կառավարութեան օրէնք մը հաստատել առանց Ազգ. ժողովի վիճաբանութեան եւ քուէարկութեան, երբ նախարարապետը կը զգայ որ մեծամասնութիւն չունի: Այսպէս, ընկերային ապահովութեան հիւանդութեան սնտուկի բացը գոցելու համար, պիտի հաստատուէր 0,8%-էն 1%-ի յաւելում մը աշխատաւորին բաժնին վրայ (ներկայիս, 5,9%): Կառավարութիւնը չուզեր յաւելումի ենթարկել գործատիրոջ բաժինը (12,6%), առաջքն առնելու համար գործազրկումներու եւ թոյլ տալու համար ձեռնարկներուն, որ աշխատանք ստեղծեն: Յաւելում պիտի կրէ նաեւ հիւանդանոցներու միանուագ գումարը, զոր կը վճարէ հիւանդը: Կառավարութիւնը հրաժարեցաւ ՍԷ-ԷՍ-ԺԷ-ի (ընդհանրացած ընկերային օժանդակութիւն) յաւելումէ, ինչ որ սակայն կը նախընտրէին ընկերվարական երեսփոխանները: Ընկերային ապահովութեան բացը, 1991-ի համար, 23 միլիառ է, որուն վրայ դեռ կ'աւելնայ 1990-ի 9 միլիառ ֆրանքի բացը: Այս կացութիւնը, որ նոր ալ չէ այլ մնայուն բնոյթ ունի, ծագած է գործազրկութեան յաւելումէն, աշխատավարձքերու նուազած յառաջդիմութենէն եւ ծախքերու յաւելումէն:

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ պատասխանատուներու արհեստաւորները (բժիշկ, ատամնաբոյժ, հիւանդապահուհի, դեղագործ եւլն.) հսկայ ցոյց մը ըրին, Յունիս 11-ին, Ինվալիտէն Պաւէլիյ: Արդարեւ 50 հազար հոգիի կը սպասուէր եւ աւելի քան 100 հազար էին, բաւական սրամիտ պաստառներով, ինչպէս՝ «Anesthésie au Cresson : danger», «On n'est pas des voyous, dommage! on serait réspectés», «Demain, arrêtez d'être malades»: Վախ կայ որ այս շարժումը քաղաքական բնոյթ առնէ, այսինքն տեսակ մը «առողջապահութեան Վերսայլ» մը ըլլայ (1984-ին, Վերսայլի մէջ մէկ միլիոն ցուցարարներ ազատ դպրոցի պաշտպանութեան համար փողոց իջան եւ կառավարութիւնը յետ քայլ ըրաւ):

ՄԱՆԹ - ԼԱ - ԺՈԼԻԻ մէջ, ուր Յունիս 11-ին կը կատարուէր զոհ դացած ոստիկան կնոջ յուղարկաւորութիւնը, Էտիթ Քրէսոն հազիւ կրցաւ երեւալ ու անմիջապէս մեկնիլ: Եկած էր խոնարհելու համար դագաղին առջեւ, բայց, երբ դուրս կ'ելլէր ոստիկանատունէն, սուլոցներու տակ է որ կառքը մտաւ: Ուրիշ միջադէպ մըն ալ պատահած էր քաղաքապետին հետ, որ վռնտուեցաւ ոստիկանատունէն, իբրեւ հետեւանք իր կարգ մը յայտարարութիւններուն՝ ոստիկաններու հասցէին: Ներքին նախարարը, որ կը նախագահէր արարողութեան, մեծարեց Մարիքրիսթին Պայէի յիշատակը: Աւելի ուշ, կը հաղորդուէր որ ձերբակալուած երեք կասկածելիներէն մէկը խոստովանած էր թէ ինք էր ոստիկան կինը ճզմող կառքին վարորդը եւ թէ կամովին գործած էր այդ արարքը: Նախագահ Միթերան ալ, որ Անտիլները կ'այցելէր, անդրադարձաւ ապահովութեան, դպրոցի եւ աշխատութեան, գործազրկութեան եւ երիտասարդներուն: Զատագովեց նաեւ նախարարապետը, որու զօրավիգ ըլլալը չեշտեց: Կը թուի որ Տիկին Էտիթ Քրէսոն պէտք ալ ունի:

ՎԵՐՔՈՐ, բուն անունով՝ Ժան Պրիւլէր, մեռաւ աջի օր, Յունիս 11-ին, 89 տարեկանին: Իր անունը կը մնայ խորհրդանիշը ֆրանսական դիմադրութեան, մանաւանդ, 1941-ին, գաղտնաբար հրատարակած «Ծովին լռութիւնը» գիրքին շնորհիւ: Հունգարացի հրեայ հայրը Ֆրանսա գաղթած էր եւ հրատարակիչ դարձած, բայց ինք մերժած էր հունգարերէն կամ գերմաներէն խօսիլ: 1940-ին կը հիմնէ «Կէս գիշերուան Հրատարակչականները» եւ երկու տարուան մէջ, կը յաջողի տպել 24 հատոր, գրաւման տակ (Փէկի, Փէրի, Էլիւար, Մօրիաք, Արակոն, Քասու, Ժիտ): Սկսած էր իր իսկ գործով կարճ պատում մը՝ Ծովին լռութիւնը:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԱԹԼԷԹԻԶՄ

● ՑԱՏԹԱՆԱԿ

Ռուսէր Խմմրեան ամառնային շրջանի իր առաջին յաջողութիւնը ձեռք ձգած է, շահելով ոսկի մրցանակ Մոսկուայի մրցահանդէսին: Ցատքած է 7,83 մեթր, տակաւին քիչ մը հեռու իր լաւագոյն արդիւնքներէն:

**

ԼՈՂ

● ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ ԱԹԷՆՔԻ ՄԷՋ

Քրիսթոֆ Գալֆայեան ընտրուած է, Ֆրանսայի կազմին մէջ, մասնակցելու Եւրոպայի ախոյեանական մրցումներուն, Աթէնք, Օգոստոս 16-էն 25:

Անկէ առաջ սակայն, Յունիս 29-ին, Գալֆայեան պիտի մրցի արդէն Աթէնքի մէջ, Միջերկրականի երկիրներու մարզական խաղերուն ընթացքին:

**

ՖՈՒԹՊՈԼ

● ՎԵՐՋԱԿԷՏ

Ռոն - Ալփ Լիկի մրցաշարքը աւարտած է. Լիոն - Տէսինի Հ.Մ.Ը.Մ.-ին վերջին մրցումը, Կիրակի, յաջող եղած է: Ռոաննի ակումբը պարտուած է Տէսինի մէջ՝ 4 - 3. նոյն օրը, Վալանս Հ.Մ. (2) հաւասար մնացած է Փոն - տը - Շէրիւյի մէջ՝ 1 - 1:

Վերջնական դասաւորումին վրայ, Վալանս 5-րդ է, Լիոն - Տէսին՝ 7-րդ: Յառաջիկայ մրցաշրջանին ալ, երկու հայանուն խումբերը պիտի պայքարին, ուրեմն, նոյն շրջանային պատուոյ դասակարգին մէջ՝ որ Լիկի երկրորդ բաժանումն է:

Երկար շաբաթներ, Հ.Մ.Ը.Մ. անկումի վտանգին տակ մնացած էր, բայց իր վերջին յաջող մրցումները փրկեցին կացութիւնը:

● ՆԵՐԿԱՅ ԲԱՑԱԿԱՅ...

Եուրի Ճորքայէֆ, Հայ՝ մօր կողմէ, ներկայ էր Մոնաքոյի կազմին մէջ՝ որ շահեցաւ Շարաթ իրիկուն Ֆրանսայի բաժակը:

Հակառակորդ կողմէն, Մարսէյլի կազմէն, բացակայ էր Պէրնար Փարտօ, ան ալ կիսով Հայ: Ծունկէն գործողութենէ

(Շար.ը Դ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ - ԱԴՐԲԵՋԱՆ
ԲԱԽՈՒՄՆԵՐՈՒ ԱՌԹԻՒ

«ՊԱՏԻԺԸ ԱՌԱՆՑ ՈՃԻՐԻ»

Այս խորագիրով Տատիանա Եախլակովա «Մոսկովեան լուրեր»ու Մայիս 26-ի թիւին մէջ էջ մը ստորագրած է Հայաստան - Ազրպէջանի վերջին բախումներուն մասին:

Նախ, «Որո՞ւ համար չինուած է օրէնքը» ենթախորագիրով կ'անդրադառնայ Հայաստանի անկախութեան որոշումին. կ'ըսէ թէ անոր մէջ երկրին ղեկավարութիւնը յարգած խորհրդային օրէնքներու բոլոր պահանջքները, ընտրելով անկախանալու իրաւական ճամբան: Մեկնելով այդ օրէնքին տրամադրութենէն, անկախութեան որոշումէն վեց ամիս ետք, Սեպտեմբեր 21-ը ճշդուած է որպէս հանրաքուէի թուական: Սակայն տրուած ըլլալով որ օրէնքը նախատեսուած է միայն իրաւունքի պետութիւններու մէջ, ներկայիս կատարուած գինեալ գործողութիւնները այն թելադրանքը կը բերեն որ արտակարգ վիճակի հռչակումի մը հեռանկարը անհաւանական չէ Հայաստանի համար: Արդէն այն տպաւորութիւնը ստեղծուած է որ յամառօրէն փորձ կը կատարուի կացութիւնը անկայուն դարձնելու, որպէսզի Հայաստանի հանդէպ դաշնակցային մարմիններու բոլոր միջոցառումները անհրաժեշտ եւ պարտադրուած նկատուին:

Այս ընդհանուր ներկայացումէն ետք Տ. Եախլակովա հարցումներ կ'ուղղէ որոնք անպատասխան կը մնան ընդմիշտ. եթէ ընդունինք թէ զինեալ գործունէութիւնները կը մղուին կեդրոնին կողմէ ճշդուած պաշտօնական նպատակներով, ինչո՞ւ ուրեմն ձերբակալուածներու կամ զոհերու միջեւ կը գտնուին կիներ ու ծերունիներ: Ինչո՞ւ ազրպէջանական կողմը չի թոյլատրեր որ լրագրողներ մուտք գործեն շրջանը:

Եթէ նոյնիսկ ընդունինք որ այդ գիւղերուն մէջ զէնքի պահեստներ կան կամ անոնցմէ յարձակումներ կը գործուին ազրպէջանական գիւղերու վրայ, ինչո՞ւ պայքարը միայն այդ յեղուզակներուն դէմ չի մղուիր ու ամբողջ գիւղեր կը պաշարուին, անոնց ամբողջ բնակչութիւնը կ'ամբաստանուի: Կը մնայ եզրակացնել որ նպատակին տանող ճամբան սխալ ընտրուած է, կամ բուն նպատակները չեն բացայայտուած:

Կառավարութիւնը որ զէնք գործածել կ'որոշէ, ի՞նչպէս չի մտածեր նման գործունէութեան մը սպառնական ազդեցութիւններուն մասին: Գրաւուած քանի մը հարիւր հրացանի համար կ'արժէ՞ր դըպրոցներ հրկիզել, հիւանդանոցներ քարուքանդ ընել: Այդ բոլորը աւելի՞ կ'արժէին քան ծերերու, մանուկներու կեանքը. անհրաժե՞շտ էին իսկապէս թալանը, բռնաբարումները եւ աքսորները:

Զինուորականները երբեմն կը գործածեն «անընդունելի վնաս» բացատրութիւնը երբ գործողութեան մը կործանարար հետեւանքները կը ջնջեն անոր բարերար ազդեցութիւնը: Եթէ սկիզբէն նկատի առնուած վնասը հասնի վտանգաւոր սահմանի մը, նոյնիսկ գործողութիւնը կը ջնջուի:

Զինաթափումը եւ անձնագրերու ստուգումը զօրքին համար «անընդունելի վնաս» մը կը ներկայացնէին. անգամ մը եւս մարտունակ միաւորներ պատժարկիչ խումբերու վերածուեցան: Զօրքը որ կոչուած է ճակատող կողմերու միջեւ պատուար կանգնելու, խաղեց անհրաժեշտ չէզոքութիւնը, երբ զինաթափեց կողմերէն մէկը, գործակցելով միւսին հետ: Արդեօք, համազգեստաւոր արհեստավարժներն ու սիվիլները ներելի՞ են, երբ չեն կրցած իրենց աշխարհներուն բոլոր կարելի հետեւանքները նախատեսել:

Կրնանք մտածել թէեւ որ արհեստավարժները կը ծեծադին հանրային կարծիքին. վերջին տարիներու արիւնալի բախումներու ոչ մէկուն պատասխանատուն գտնուեցաւ. Թիֆլիսի ու Վիլնիւսի յանցաւորները անպատիժ մնացին: Ամէն անգամ տպաւորիչ յանձնախումբեր կը կազմուին բայց անոնցմէ ոչ մէկը արդիւնքի կը հասնի: Խորհ. Միութեան նախագահը անսահման իրաւունքներ ունի, սակայն զանոնք երբեք մարդասիրական նպատակով չի գործածեր:

Անպատիժ մնալու պարագան արիւնահեղութեան սովորութիւնը կ'ամրացնէ. այդպէս է նաեւ կամակոր լռութիւնը որ կ'ընկերանայ կովկասեան ողբերգութեան: Խորհ. Գերագոյն Խորհուրդը լուռ մնաց, Ռուսիոյ Խորհրդարանը նոյնպէս:

Ամէն օր աւելի յաճախ կ'ըսենք թէ Հայաստան ու Արցախ պարզապէս, «9+1» կոչուած համաձայնութեան շրջանակին մէջ սակարկութեան մը ենթակաները եղան: Կասկածները հիմնաւորելու պատճառներ չեն պակսիր: Ամէն պարագայի մէջ, պարզ դիպուածի մը արդիւնքը չէր «9+1»ի համաձայնագրին ստորագրութեան յաջորդ օրն իսկ խորհ. Պաշտպանութեան նախարարութեան թերթին մէջ լոյս տեսած Մութալիպովի հարցազրոյցը ուր ան կ'ըսէր թէ երբ Հանրապետութիւն մը կը քաշուի խորհ. զինուորական ու քաղաքական հովանոցին տակէն, այդ շրջանի զինուորական - քաղաքական վիճակը պէտք է նորէն կարգաւորել: Ան նաեւ յայտնած էր թէ Ներքին ու Պաշտպանութեան նախարարութիւններն ու ՔԱ - ԿԷ - Պէ-ն սահմանադրական իրենց պարտականութիւնը կը կատարէին Հայաստանի մէջ, Ազրպէջանի ժողովուրդին համար: Անկէ օր մը ետք ազրպէջանական յատուկ ջոկատներ, միացած՝ դաշնակցային խումբերու, կը խուժէին Գետաշէն ու կը սկսէր հայկ. գիւղերու տեղահանութիւնը:

Կովկասի մէջ թափած արիւնը դիմադրական փաստ մըն է նաեւ տասներու համաձայնութեան համար: Ինը Հանրապետութիւններու ղեկավարները ուզեն կամ ոչ, արդէն ստուեր ինկած է նաեւ իրենց վրայ: Իրենց վարկը պիտի բաւէ՞ քօղարկելու անցած-դարձածին առջեւ անոնց պահած լռութիւնը:

Այս կացութեան մէջ, նախագահը վըտանգաւոր խաղ մը կը խաղայ որով կըրնայ քաղաքական կայունացման յոյսն իսկ սպառնալիքի ենթարկել: Ան պէտք է գիտնայ որ Ելցին երկար ատեն չի կրնար լռել ու ընտրութեան նախօրեակին տաղ վտանգել մտաւորականութեան ու «Ժողովրդավար Ռուսիա» շարժումին նկատելի մէկ հատուածին համակրանքը:

Ռուսիոյ ղեկավարները որոնք ամէն Հանրապետութեան ինքնորոշման իրաւունքը կը պաշտպանեն, այս կացութեան մէջ դժուարին վիճակի մատնուած են: Ու անոնց կարգին Ռուսաստան որ տասներու համաձայնութեան մաս կը կազմէ, հակառակ իր կամքին մեղսակից դարձած է արարքներու որոնք արժանի են պատերազմի ոճիր նկատուելու:

ՄԱՄՈՒԼ

THE WALL STREET JOURNAL

Ուոլ Սթրիթ Ճըրնըլ Յունիս 12-ի իր թիւին մէջ, լոյս ընծայած է խիստ շահեկան յօդուածը Լորտերու Ժողովի խօսնակ-անդամ՝ Քարոլին Քոքսի: Ինչպէս ծանօթ է, անգլիահի խորհրդարանականը գլուխն էր այն պատուիրակութեան, որ մասնակցելէ ետք Սախարովի յիշատակին նուիրուած համագումարին (Մոսկուա) անցած էր Հայաստան ու Ղարաբաղ: Դիպուկ վերլուծումով մը, Քարոլին Քոքս հարց կու տայ՝ Հայաստան երկրորդ ցեղասպանութի՞ւն մը կ'ապրի: Կ'անդրադառնանք մեր վաղուան թիւով:

ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՐԺԱՆԱՊԱՏՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԵՐԷՆ ԴՈՒՐՍ

Շատերու համար բնական, այլ տարօրինակ ու յաճախ միայն [illegible] հասկացողութիւն մըն է ազգային արժանապատուութիւնը: Իրրեւ թէ ամէն մարդ նախանձախնդիր է այդ մասին ... երբ կը խօսի, կամ կը գրէ: Իսկ եթէ պատահի որ այդ նախանձախնդրութիւնը գործնական դրսեւորումի վրայ փոխադրելու պարագայ մը ներկայանայ, շատերուն ու [illegible] շատ [illegible] անդամ չի մնար:

Այս անդրադարձումը օրերս [illegible] կը լինէր, կարդալով «Հայաստանի Հանրապետութեան» Մայիս 23-ի թիւին մէջ Հրայր Զօրեան ստորագրեալ «... «Ո՞ւր մնաց ազգային արժանապատուութիւնը» խորագրով գրութիւնը որ [illegible] ազգային արժանապատուութեան նախանձախնդիր [illegible]:

Այս գրութեան տուն տուողը երկու նամակ եղած է. առաջինը՝ «Ֆրանսա - Հայաստան 90» կազմակերպութեան նախագահը գրկած է վարչապետ Վազգէն Մանուկեանի. երկրորդը՝ Ս.Օ.Ս. - Արմէնի կազմակերպութեան կողմէ Գրիգոր Փափազեան, «Գթութիւն» բարեսիրական կազմակերպութեան նախագահ՝ Խաչիկ Սաամբալցեանին:

Առաջինը մտահոգութիւն կը յայտնէ Ֆրանսայի կառավարութեան կողմէ Հայաստանի երախաներուն ղրկուած օժանդակութեան բաշխումի պարագաներուն մասին. կ'ըսէ թէ «Սպիտակի իշխանութիւնները պատշաճ կերպով չեն մասնակցիր բաշխումին» եւ ուրեմն «այդ հանգամանքը զինք կը ստիպէ վերանայիլ գործողութեան»:

Երկրորդ նամակը գրուած է՝ «Ֆրանսիայից Հայաստան ուղարկուած հացաթրխման վառարանների տեխնոլոգիական նորութիւններին ծանօթանալու համար այդ երկիր ուղեւորուած երկու հայ մասնագէտների՝ Վ. Խաչատրեանի եւ Մ. Մարտիրոսեանի պահուածքի մասին»:

Այս երկու պարոններուն հետ գրագրելու պաշտօնը կը ստանձնէ այդ փուռերուն գործը կարգադրած մասնագէտ մը որ յանձն կ'առնէ նաեւ փուռերը կարգաւորելու, գործածելու եւ նորոգելու գործը սորվեցնել անոնց: Երկրորդ օրը Վ. Խաչատրեան կ'ըսէ թէ ամէնեւին չուզեր աշխատիլ, թէ ինք փառապան է եւ կը փափաքի այցելել հացագործատուներէն մէկը: Հակառակ որ իրեն կը բացատրուի թէ տրուելիք մասնագիտութեան հետ այդ առիթն ալ պիտի ունենայ, յիշեալ պարոնը կը յամառի չաշխատիլ: Ընկերակիցը՝ Պր. Մարտիրոսեան «շարունակեց հետաքրքրուիլ նիւթով՝ առանց մեծ խանդավառութիւն ցուցաբերելու»: Այդ փոքր խանդավառութիւնն ալ կը մարի չարթըւան կէսին երբ երկու պարոնները նպատակ կը յայտնեն Փարիզ այցելելու: Վայրանի համայնքին հետ կազմակերպուած հանդիպում մըն ալ պատճառ կ'ըլլայ որ անոնց համար կարգադրուած գործի ժամադրութիւնները ջնջուին, բոլորովին չեղեալ այցելութեան նպատակը: Այս ընթացքին տեղացի հայ մասնագէտը որ յանձն առած էր դրագիլ իրենցմով, բոլորովին դիպուածով կը տեղեկանայ թէ Պր. Խաչատրեան որ ինքզինքը որպէս փառապան ներկայացուցած էր, խուսափելով ուսուցումի վարժընթացէն, իրականութեան մէջ Երեւանի հացագործատուներուն տնօրէնն է:

Հ. Զօրեան իր գրութեան վերջաւորութեան կ'անդրադառնայ վերոյիշեալ երկու պարոններուն պատասխան նամակին ալ ուր փորձած են իրենց վարքը բացատրել: Ինչպէս կ'աւելցնէ յօդուածագիրը, «Չենք կասկածում որ իր անմեղութիւնը փաստող բազում բացատրութիւններ կ'ունենայ նաեւ Սպիտակի ղեկավարութիւնը, սակայն, կարծում ենք, դա չէ էականը»:

Ինչպէս կ'ըսուի արդէն գրութեան մէջ ու Սփիւռքի մէջ նման գործունէութեան լծուած բազմաթիւ անձեր իրենց անձնական փորձառութեամբ ալ կրնան հաստատել, ո՛չ Խաչատրեանի, Մարտիրոսեանի պարագան եզակի է, ո՛չ ալ «Ֆրանսա - Հայաստան 90»ի նախագահին կամ Գրիգոր Փափազեանի նամակները: Այս տխուր այլ «բարեբար» օրինակները, անկասկած, ազգային արժանապատուութիւնը լոզունգներու յաճախ ամլացնող ոլորտէն հանելու գործին օժանդակ պիտի ըլլան:

Կարելի չէ մտածել որ Հայաստանի այս մարզերուն պատասխանատուները նկատի չունենան մինչեւ մամուլի էջերը հասած այս ու նաեւ նման պարագաներ: Մնաց որ Հայաստանի նման պայմաններու մէջ գտնուող երկիր մը պետական չատ սուղ միջոցներու գնով արտասահման մեկնելու առիթ տրուած անձեր երբ վերոյիշեալ նամակներուն նշած պարագաներուն հերոսը կ'ըլլան, առիկա ազգայինէն առաջ, որպէս անձնական արժանապատուութեան հարց կը ներկայանայ: Թէեւ աւելորդ է նոյնիսկ այդ մակարդակի արժանապատուութիւն փնտռել մէկու մը մօտ որ կրրնայ գործատան տնօրէնի հանգամանքը ծածկել հասարակ փառապան ձեւանալով, խուսափելու համար աշխատանքէ մը որ Ֆրանսա իր ներկայութեան միակ պատճառն է:

Երկրորդ կէտը որ կը թելադրուի այս խրողութեան հրապարակումէն, կը վերաբերի քաղաքացիական այն կեցուածքին որ դժգոհութեան ու գանգատի բերանացի, ընթացիկ հակազդեցութիւններէն անդին, կը մղէ գանոնք տեղ հասցնելու: Քիչ չեն օրինակներ ուր նման պարագաներու դժգոհութիւն ու գայրոյթ չեն վերածուիր գործնական քայլերու. չեն վերածուիր սրբագրութեան թելադրանք ու պահանջքի: Կրաւորական այս կեցուածքին պատճառը անտարբերութիւնը ըլլայ կամ դէչ մարդ հըլլալու մտայնութիւնը, բան չի փոխուիր:

Վերջին կէտ մը կ'առընչուի մամուլին: Թօթափած՝ տասնամեակներու քնացող ու քնացնող բնոյթը, հայաստանեան մամուլը հակառակ բազմաթիւ թերութիւններու, կուտայ ընկերութեան իրական առօրեային հայելին ըլլալուն ապացոյցը: Թէ նման հրապարակումներ կը յաջողի՞ն փոխել մարդոց անձնական ու ազգային արժանապատուութիւններու ըմբռնումը, այդ արդէն տարբեր հարց է:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

Իտալահայ նամականի

ՄԱՅԻՍԵԱՆ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՄԻԼԱՆՈՅԻ ՄԷՋ

(Բ. եւ վերջին մաս)

ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՀՌՉԱԿՄԱՆ 1918 ՄԱՅԻՍ 28

Հայաստանի Հանրապետութեան հռչակման տարեդարձի տօնակատարութիւնը տեղի ունեցաւ իր բուն թուականին, Երեքշաբթի օր, Մայիս 28-ին, երեկոյեան ժամը 9-ին Հայ Տան սրահներուն մէջ ուր ներկայ էր հոծ բազմութիւն մը որ եկած էր լսելու օրուան գլխաւոր բանախօսը, Սորպոնի համալսարանի պատմութեան դասախօս Տիկին Անահիտ Տէր - Մինասեանը: Օրուան հանդիսավարն էր Իտալիոյ Հայոց Միութեան նախագահ՝ Տոքթոր Յակոբիկ Մանուկեան որ բանալով հանդիսութիւնը բեմ հրաւիրեց երիտասարդաց երգչախումբը որ Հրանդ Բամպակեանի ղեկավարութեամբ երգեց մեր ազգային փառերգը «Մեր Հայրենիք»ը փոփոխակով մը որ կը ցոլացնէր այդ շրջանի իրականութիւնը: Մեր հայրենիք ազատ, անկախ - մեր թշնամին ստնակոխ - հայ զինուորը սուր ու զէնքով - հանեց իր վրէժն քէն ու ոխ: Այս փոփոխակը հրատարակուած է 1937-ի «Նոր Քնար» երգարանին մէջ: Փառերգը ունկնդրուեցաւ յոտնկայս, ջերմ ծափահարութիւններով:

Յաջորդաբար բեմ եկաւ Տիկին Սիլվա Իսթամպուլեան որ խոր ապրումով կարդաց բանաստեղծ Ժագ Ս. Յակոբեանի Հայոց դրօշին նուիրուած «Եռագոյն» բանաստեղծութիւնը արժանանալով դրնահատական ծափահարութիւններու:

Ապա, հանդիսավար տոքթ. Յ. Մանուկեան բեմ հրաւիրելով օրուան բանախօսը, Տիկին Անահիտ Տէր - Մինասեանը, զայն ներկայացուց որպէս Փարիզի Սորպոնի համալսարանին պատմութեան դասախօս, նշելով որ Միլանոյի թէ Վենետիկի Հայերը մի քանի անգամ առիթն ունեցած են զինք ունկնդրելու: Այս գիշեր, բաւ հանդիսավարը, Տիկին Տէր - Մինասեան պիտի բերէ վկայութիւնը Հայաստանի վերջին անցուդարձերուն եւ չնայած որ իր դասախօսական լեզուն ֆրանսերէնն է, եւ նկատելով որ այս գիշեր հաւաքուած ենք տօնելու հայկական բացառիկ եղելութիւն մը, դասախօսութիւնը պիտի ըլլայ հայերէն: Ներողամտութիւնը հայցելով խտալախօս հիւրերուն, տոքթոր Մանուկեան հաղորդեց Տիկին Տէր - Մինասեանի դասախօսութեան նիւթը «Թէ այսօրուան Մայիս 28-ի տօնակատարութիւնը չի վերաբերիր անցեալին պատկանող թուականի մը, այլ այս օրուընէ ըսկըսեալ անիկա պիտի ըլլայ թուական մը որ պիտի տօնէ Հայաստանի ապագան»:

Տիկին Անահիտ Տէր-Մինասեան իր բանախօսութիւնը սկսաւ շնորհակալութիւն յայտնելով իրեն ընծայուած այս բացառիկ առիթին համար եւ ընդառաջելով Պ. Բամպակեանի առաջարկին, որոշած է օրուան նիւթին վերաբերեալ լայնաշունչ բանախօսութիւն մը կատարել մայրենի լեզուով: Ապա, Տիկին Տէր-Մինասեան անցաւ իր բուն նիւթին.— «Այժմ կ'ուզեմ արագ կերպով անցնիլ պատմական անցեալ եղելութիւններուն վրայէն, որովհետեւ կարեւորը հասկընալն է թէ ինչ տեղի կ'ունենայ այսօր Հայաստանի մէջ եւ նամանաւանդ նկատի առնել այն իրադարձութիւնները որոնք այս չարաթներուն տեղի ունեցան Փարիզի մէջ, երբ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան Փարիզ ժամանեց եւ ընդունուեցաւ Ֆրանսայի Հանրապետութեան նախագահ Միթերանէն, ինչ որ աննախընթաց եղելութիւն մըն էր: Եւ նոյնինքն՝ Տէր-Պետրոսեան խոստովանեցաւ որ նման բան մը անկարելի էր սակէ վեց ամիս առաջ, որ ինք՝ փոքրիկ Հայաստանի մը փոքրիկ խորհրդարանի մը նախագահը ընդունուէր Ֆրանսայի նախագահ Միթերանի կողմէ. ասիկա քաղաքական գետնի վրայ ունէր մեծ նշանակութիւն, որուն համար կրնային հպարտանալ ոչ միայն Ֆրնսայի այլ ամբողջ Հայութիւնը, որովհետեւ ասիկա առաջին քայլն էր դէպի ապագայ մը ուր մենք ալ մաս պիտի ունենանք աշխատելով որ ան գոյութիւն ունենայ»:

Շարունակելով, յարգելի բանախօսը փորձեց արագ կերպով հասկցնել թէ ի՛նչ է Մայիս 28-ի խորհուրդը հայ ժողովուրդի պատմութեան մէջ, նշելով որ 1918ին անիկա կը գտնուէր կենաց եւ մահու ճգնաժամային վայրկեաններու մէջ եւ նկատելով որ երեք տարի առաջ կատարուած ցեղասպանութեամբ, Թրքահայաստանը ջախջախուած էր եւ Կովկասը կ'ապրէր սարսափելի պայմաններ: Պէտք չէ մոռնալ որ 1917-ի յեղափոխութեան առթիւ, Հայերը կրկին փորձեցին վերադառնալ Թրքահայաստան եւ վերստին հաստատուիլ իրենց պատմական հողերուն վրայ. բայց ռուս զինուորին բարոյալքուած նահանջով ստիպուեցան կրկին լքել Մուշ, Վան, Էրզրում, Երզընկա որոնք եաեւ եաեւի ինկան Թրքական բանակներու յառաջխաղացումէն, եւ այդ տեղերու բնակչութիւնը սկսաւ փախչիլ եւ խուժել այն ժամանակուան կոչուած Ռուսահայաստանը որ կը բաղկանար Երեւանի գաւառէն եւ արարատեան դաշտէն: Եւ այդ ահաւոր կացութեան մէջ է որ Հայերը ստիպուեցան անկախանալ. կ'ըսեմ "ստիպուեցան" որովհետեւ Մայիս 28-ը կամովի արարք մը –ակտ– մը չէ: Անդրկովկասեան Սէյմի լուծումէն յետոյ, Վրացիները իրենց անկախութիւնը հռչակեցին. անոնց հետեւեցան Ազերիները, այսինքն Թաթարները: Հայերը մընացին մինակ, աւելի քան երեք հարիւր հազար գաղթականներով արարատեան դաշտին վրայ մինչ Թուրք զօրքը մինչեւ Ալեքսանդրապոլ յառաջացած էր, եւ այս սարսափելի պայմաններու ճնշման տակ իրենց անկախութիւնը հռչակեցին: Ասիկա կը շեշտեմ, որովհետեւ այս պարագան մոռցուեցաւ եւ եօթանասուն տարի մենք յիշեցինք միայն Սարդարապատի յաղթանակը, հայ ժողովուրդի զարթօնքը: Այսպէս վեց դարու ստրկութենէ վերջ Հայութիւնը ունեցաւ իր երկիրը, իր պետական դրօշը եւ Մայիս 28-ի յաջորդող վեց-եօթը ամիս խաղաղութենէ վերջ, 1919-ին, հայկական Հանրապետութիւնը սկսաւ գոյութիւն ունենալ բառին բուն իմաստով: Այդ շրջանը կարճատեւ եղաւ, տեւեց երկու տարի 1919էն 1920: Ու մանրամասնելէ ետք այս շրջանը, Անահիտ-Տէր-Մինասեան յիշեց նաեւ որ.— . . .«Անկախութեան շրջանը մեզի տուաւ նաեւ համալսարանը, ինչ որ չատ կարեւոր էր հայ ժողովուրդի մշակոյթին համար: Դաշնակցական կառավարութիւնը իր անկումէն քանի մը ամիս առաջ Ալեքսանդրապոլի մէջ հիմնեց առաջին հայ համալսարանը, որ քանի մը ամիս վերջ տեղափոխուեցաւ Երեւան եւ ստեղծուեցան բազմաթիւ ամպիոններ՝ գիտութեան, ուսողութեան, փիլիսոփայութեան, ընկերաբանութեան եւ անշուշտ հայագիտութեան եւ պատմութեան: Եւ այս ամբողջը կարելի եղաւ իրագործել քանի մը ամսուան ընթացքին: Երբ խորհրդային ներխուժումով նորաստեղծ Հայաստանը կորսնցուց իր անկախութիւնը, բայց համալսարանը մնաց եւ կրնամ ըսել որ հայ մտաւորականութիւնը ջահը փոխանցեց հայ համայնավարներուն, որոնք 1921-ին հաստատուեցան Հայաստանի մէջ: Նորելուկ համայնավարները իրենց ծայրայեղութիւններով, սպանութիւններով, բանտարկութիւններով յառաջացուցին անհանդուրժելի կացութիւն մը եւ, ինչպէս գիտէք, 1921, Փետրուար 18-ին Հայաստանի ժողովուրդը կրկին ոտքի ելաւ եւ դուրս նետեց համայնավարները: Հայերը քանի մը ամիս պայքարեցան Զանգեզուրի մէջ, փորձեցին նոր պետականութիւն մը ստեղծել Լեռնային Հայաստանի մէջ, բայց վերէն իջնող համայնավար նոր ուժերու ճնշման տակ 1921-ի ամառը Հայաստան կրկին խորհրդայնացաւ: Պատմական այս ժամանակաշրջանին իրերայաջորդ հայ կառավարութիւնները ստիպուեցան կարգ մը աննըպաստ դաշինքներ կնքել: Յիշենք առաջինը՝ երբ դաշնակցական վերջին կառավարութիւնը ստիպուեցաւ ընդունիլ պարտութիւնը եւ Խատիսեանի ձեռքով կնքել Ալեքսանդրապոլի դաշինքը, հրաժարելով Կարսէն, Արտահանէն եւ Սեւրի դաշնագրէն. իսկ Անդրկովկասի խորհրդայնացումէն վերջ, 1921 Մարտ 16-ին Մոսկուա եւ Թուրքիա դաշինք կնքեցին ըստեղծելով ներկայ սահմանները Հայաստանի, Վրաստանի, Ազրբէջանի եւ Թուրքիոյ միջեւ եւ Հոկտեմբեր 1921-ին յիշեալ երեք Հանրապետութիւնները ստիպուեցան զայն ընդունիլ եւ ստորագրել: Այս պարագային առընչութեամբ հարկ է յիշել որ սակէ ամիս մը առաջ Երեւանի հայ երիտասարդութիւնը կազմակերպեց նստացոյց (սիթ-ին) ցոյց մը Խորհրդարանին առջեւ, բողոքելու համար 1921 Մարտ 16-ի դաշնագրին դէմ պահանջելով անոր ջնջումը, նամանաւանդ նկատելով որ Թուրքիոյ նախագահ Էօզալ, եօթանասուն տարի վերջ նոյն օրը գացած էր Մոսկուա կնքելու համար բարեկամական եւ տնտեսական յարաբերութիւններու վերաբերեալ նոր դաշինք մը: Ասոր դէմ է որ կը պոռթկային մեր երիտասարդները պահանջելով ջնջումը նախկին դաշնագրին որ մեզի կ'արգիլէ Թրքահայաստանի հետ կապուիլ: Այս բոլորը կ'ապացուցանեն որ այսօր անցեալը եւ ներկան իրար կը խառնուին թէ մեր հոգեբանութեան եւ թէ մեր այժմու առօրեայ պատմութեան մէջ: Այս 70 տարուան պայծառ թէ մշուշոտ ժամանակաշրջանին, մօտ 35 տարի Հայաստան եւ Սփիւռք իրարմէ խզուեցան: Միջանկեալ կազմակերպուեցան եւ կատարուեցան ներգաղթներ որոնք ունեցան իրենց ողբերգական դրուագները: 1956-էն յետոյ է որ առաջին անգամ սփիւռքահայ խումբեր այցելեցին Խորհ. Հայաստան, որպէս զբօսաշրջիկ –թուրիսթ– եւ այսպէսով Երեւանի եւ Սփիւռքի Հայերը կարողացան զիրար ճանչնալ: Խորհրդայնացման ամբողջ տեւողութեան, անկախութեան գաղափարը ջնջուեցաւ Հայաստանի մէջ եւ բոլոր անոնք որոնք հերոսաբար փորձեցին յիշեցնել անցեալը խօսքով կամ գրաւոր եւ կամ իրենց կեցուածքով, եւ յայտնել իրենց հայրենասիրութիւնը ու ցանկութիւնը տեսնելու օր մը Հայաստանը ընդլայնուած սահմաններով եւ անկախ, անոնք ապրեցան չատ դէչ օրեր եւ տեղին է յիշել երկար չարքը այն մտաւորականներուն եւ քաղաքական դէմքերուն, որոնք զոհ գացին արգելափակման կայաններու մէջ որպէս «նացիոնալիստ»:

...«Այսօր, 1991 Մայիս 28ին Հայաստան փոխուած պատկեր մը կը ներկայացնէ. ես այսօր իրաւ կը հաւատամ որ մենք կը բոլորենք շրջան մը որ դէպի անկախութիւն կը տանի: Այս յեղաշրջումը սկսաւ Հայոց յեղափոխական շարժումով, երբ 1988 Փետրուարին Լեռնային Ղարաբաղի Հայութիւնը իր կամքը արտայայտեց պահանջելով որ Ղարաբաղի -Արցախ- գաւառը անջատուի Ազրբէջանէն եւ միանայ Խորհ. Հայաստանին: Եւ բոլորս հաւաքուած հեռատեսիլին առջեւ տեսանք աներեւակայելին, որ Հայաստանի ժողովուրդը հրապարակ իջած, Փետրուար 21-էն մինչեւ 28, շաբաթ մը

չորունակ ամէն օր հազարներով, նոյնիսկ մինչեւ մէկ միլիոն մասնակիցներով փողոց կ'ելլան յանուն պերեստրոյկայի, պաշտպանելով որ բարենորոգումներ կատարուին: Երբ Գորբաչով իր պերեստրոյկայի նպատակը հրապարակ նետեց, նպատակ չունէր խորհրդային ազգերու ազատագրումը. պերեստրոյկայի իմաստն էր Միութեան տնտեսական եւ ռազմական ուժերը աւելի զօրացնել եւ բարենորոգումներ մտցնել բազմազգի կայսրութեան մէջ, որպէսզի անիկա կարենայ մրցիլ Ամերիկայի Միացեալ-Նահանգներուն հետ: Ահա այդ էր անոր գլխաւոր իմաստը զոր մենք ուրիշ ձեւով մեկնաբանեցինք: Պերեստրոյկայի պարգեւած չափաւոր ազատութեան յենած, Հայ ժողովուրդը սկսաւ պահանջել այն ինչ որ 70 տարիներէ ի վեր կը պահանջէր. եւ մենք ալ, Սփիւռքահայերս, մեր տօնակատարութիւններու եւ հանդէսներու ընթացքին կրկնած ենք որ Ղարաբաղը, Նախիջեւանը, Լոռի-Բամպակը հայկական գաւառներ են եւ օր մը պէտք է Հայոց վերադարձուին: Եւ այս պարագային, նշանակելի է որ Հայաստանի ժողովուրդը եօթանասուն տարի վերջ առաջին անգամ ըլլալով իր վախը փարատեց եւ մեր առջեւ ներկայացաւ ժողովուրդ մը որ չէր վախնար համայնավարութենէն, չէր վախնար խորհ. կառավարութենէն, եւ ահա այս շրջանին է որ հասաւ Հայութեան ուղղուած առաջին հարուածը. Սումգայիթի ջարդերը՝ եւ յանկարծ մենք գտնուեցանք մեր պատմութեան նախկին պատկերին առջեւ: Պատմութիւնը վերստին կը կրկնուէր: Ազերի Թուրքերը Հայեր կը ջարդէին: Պէտք է գիտնանք որ Հայաստանի անկախութիւնը կապուած է Արցախեան շարժումին հետ. Արցախը արթնցաւ, արթնցնելով նաեւ Հայաստանը եւ այս առթիւ է որ Ղարաբաղեան Շարժումը ծնունդ առաւ եւ զանազան փոփոխութիւններէ վերջ կազմուեցաւ 11 հոգինոց կոմիտէ մը. յետագային հիմնուեցաւ ՀՀՇ-Հայ Համազգային Շարժում-եւ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանը որ այժմ Հայաստանի նախագահն է այդ Շարժման ամենափայլուն ղեկավարն էր: Բոլորիս ծանօթ է որ այդ Շարժումը առաջին քայլէն իսկ մեծ դժուարութիւններու հանդիպեցաւ: Առաջինը՝ խորհ. կեդր. կառավարութիւնը որ 1988-ին ուժեղ էր (եւ այսօրուան պատկերը չէր ներկայացներ) մերժեց Ղարաբաղ Կոմիտէի կազմութիւնը եւ ձերբակալելով անոր մի քանի անդամները զանոնք բանտարկեց Մոսկուայի բանտը: Ասոր ի պատասխան Հայաստանի ժողովուրդը պոռթկաց, եղան բողոքի բուռն ցոյցեր, համատարած գործադուլներ, երեւելի Հայ մտաւորականներու հացադուլ Մոսկուայի մէջ: Երկրորդ հարուածը եկաւ Հայ Համայնավարներէն, որոնք տակաւին կառավարութեան գլուխն էին եւ պայքարեցան ՀՀՇ-ի դէմ. ասոր վրայ աւելցաւ Սփիւռքի բացասական դիրքը: Հայ երեք կուսակցութիւնները միացեալ կոչ մը ըրին որպէսզի վերջ տրուի ցոյցերուն եւ գործադուլներուն եւ ընթացք չտրուի ծայրայեղ տարրերուն որոնք երկիրը ապակայունացման կ'առաջնորդեն եւ անոնց գործունէութիւնը վնասակար հետեւանքներ կ'ունենար երկրին քաղաքական, տնտեսական եւ ընկերային կացութեան վրայ: Այս կոչը հաղորդուեցաւ Ամենայն Հայոց Հայրապետին եւ այն ատենուան կուսակցապետ Սուրէն Յարութիւնեանին, որոնք հեռատեսիլէն եւ ձայնասփիւռէն հաղորդեցին ժողովուրդին Հայաստանի բոլոր քաղաքներուն մէջ: Հետեւանքը այն եղաւ որ շարժումը ջլատուեցաւ եւ մենք յետագային տեղեկացանք որ այդ կոչը շատ դէշ տպաւորութիւն թողած է ժողովուրդին վրայ: Երկրաշարժին յաջորդող ժամանակաշրջանին Ղարաբաղ Կոմիտէի ղեկավարներուն կողմէ եղած յայտարարութիւններուն մէջ այդ կոչը նկատուեցաւ որպէս դաւաճանական արարք մը հայրենիքին դէմ, ցաւելով որ Սփիւռքը զօրավիգ չէ կանգնած այդ շարժումին: Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի հետ մեր ունեցած տեսակցութիւններու ընթացքին, ան յայտնեց թէ անընդունելի էր որ սփիւռքեան երեք կուսակցութիւնները Հայաստան գան եւ տեղւոյն վրայ «ներքին կառավարութիւններ» ստեղծեն եւ սկսին պայքարիլ Հայաստանի նոր ղեկավարութեան դէմ: Հայաստանը կ'ընդունի որ Սփիւռքի Հայութիւնը կրնայ Հայաստան գալ եւ, ինչպէս հռչակագրին մէջ գրուած է, օր մը ստանալ անոր քաղաքացիութիւնը: Սակայն Տէր-Պետրոսեան շատ յստակ կերպով աւելցուց որ Հայաստանի ղեկավարութիւնը չուզեր որ Սփիւռքը միջամտէ իրենց քաղաքական եւ ներքին հարցերուն եւ թէ մենք իրաւունք չունինք դաս տալու իրենց ընելիքներուն մասին. իրենք կ'ընդունին մեր խորհուրդներն ու թելադրանքները, բայց մենք ալ պէտք է ընդունինք որ անոնք իրաւունք ունին այս յեղաշրջումը ղեկավարելու իրենց մտածումին համեմատ: Եօթանասուն տարիներու հեռաւորութիւնը անհասկցողութիւն մը ստեղծած է մեր եւ անոնց միջեւ, ինչ որ շատ բնական կը գտնեմ եւ Տէր-Պետրոսեան աւարտեց իր զրոյցը ըսելով որ "ինչ ալ պատահի Հայաստանը պիտի շարունակէ իր գոյութիւնը այս հողին վրայ եթէ նոյնիսկ ընդդիմադրութիւններ կան եւ անշուշտ կան բայց շատ ուժեղ չեն Հայաստանի մէջ. անցեալ տարի քաղաքական կռուի վտանգն ալ անցուցինք եւ վստահ եմ որ ասկէ չորս հինգ տարի վերջ Հայաստանը պիտի կարենայ իրաւ ազատ եւ անկախ դառնալ":

«Ես ալ, եզրակացուց իր բանախօսութիւնը Տիկին Տէր-Մինասեան, վստահ եմ այդ բանին եւ թերեւս կարելի է որ հեռաւոր ապագային ալ միացեալ ըլլայ»:

Ջերմ ծափահարութիւններով ողջունուեցաւ Անահիտ Տէր-Մինասեանի երկարաշունչ բայց խիստ հետաքրքրական բանախօսութիւնը որ մինչեւ վերջ լարուած պահեց ներկայ հասարակութեան ուշադրութիւնը:

Ապա բեմ եկաւ երգչախումբը որ խանդավառութեամբ երգեց Սարդարապատի ռազմերգը եւ հանդիսութիւնը փակուեցաւ քառաձայն երգուած «Յառաջ Նահատակ»ով, դաշնամուրի ընկերակցութեամբ՝ ծանօթ դաշնակահար Տիկին Աստալբէկեանի:

Հ. Բ.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

«ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹԻՒՆ» ԽՈՒՄԲԻՆ ԱՅՑԸ ԷՔՍ-ԱՆ-ՓՐՈՎԱՆՍ

Երեւանի «Բարեկամութիւն» պարի, երգի եւ նուագի համոյթը հրաւէրովը Փարիզի երիտասարդական եւ մանկական թատրոնին Ֆրանսա ժամանեց Մայիս 8-ին: Ունեցաւ ելոյթներ իր այցելութեան ծիրին մէջ, եւ ապա կատարեց շրջագայութիւն մը Ֆրանսայի հայկեդրոն մի քանի քաղաքներուն մէջ եւ ի մասնաւորի Փարիզ, բայց նաեւ Հարաւային Ֆրանսա՝ Թուլոն, Մարսէյլ, Էքս-Ան-Փրովանս: Այս վերջին քաղաքին մէջ է որ, Յունիս 1-ին, ներկայ եղանք իր ելոյթին, կազմակերպուած Էքս-Ան-Փրովանսի Հայկական Մշակութային Միութեան կողմէ:

Առաջին անգամը չէ որ «Բարեկամութիւն»ը Ֆրանսա կը գտնուի: Այլ առիթով ներկայացուցած ենք 8-էն 14 տարեկան տղոցմէ եւ աղջիկներէ բաղկացած այս խումբը որուն գեղարուեստական ղեկավարն է՝ Յովսէփ Շամամեան, իր հետ ունենալով գործակիցներ՝ Ղուկաս Ղուկասեան եւ Գոհար Մինասեան: «Բարեկամութիւն» խումբը միշտ կը գլխաւորէ Լաուրա Աւետիսեան եւ իրեն կ'ընկերանար այս անգամ Լորա Վարդանեան՝ Հայաստանի Մանկական Ֆոնտին փոխ-նախագահուհին:

Այս եւ համանման մանկական գեղարուեստական խումբերու, երբեմն տարբեր անուններու տակ, շրջագայութիւնները Ֆրանսա կը կազմակերպէ՝ Ժեռար Մատիլեան, որ Լաուրա Աւետիսեանի յայտարարութեամբ, արժանացած է պատիւներու, քանի ընտրուած է պատուակալ անդամ Հայաստանի Մանկական Ֆոնտին:

Երեկոյթին ներկայ գտնուեցաւ Էքս-Ան-Փրովանսի քաղաքապետը՝ Ֆրանսուա Փիշըրալ:

«Լէ Փլաթան»ի տօնախմբութիւններու ընդարձակ սրահը լեցուն էր Էքս-Ան-Փրովանսի Հայերով, բայց նաեւ մերձակայ շրջաններէն՝ Պուք-Պէլ-Էռ, Կարտան, Պիվէռ, Լիւյըն, Սիմիան... մինչեւ իսկ Մարսէյլէն եկած Հայերով:

Հանդէսը բացաւ Էքս-Ան Փրովանսի Հայկական Մշակոյթի Միութեան ժրաջան անդամուհի՝ Սեդա Սիմոնեան ողջոյնի խօսքերով:

Յայտագիրը սկսաւ խումբի կրտսերներու պարով մը՝ «Ուրախ գնացք», ապա ներկայացուեցաւ «Խոհարարներու կատակ պար» մը: Բեմ եկաւ Լուիզա Օհանեան (12 տարեկան) եւ երգեց «Գարունն է ժպտում»: 10-էն 14 տարեկանները ելոյթ ունեցան երեք տարբեր պարերու մէջ՝ «Տօնական պար», «Հայոց աղջիկներ» եւ «Շալախօ»: Գագիկ Պապալեան, 11 տարեկան, որ անցեալ տարուան ելոյթին մէջ խանդավառած էր ունկնդիրները, դարձեալ խանդավառ շեշտով երգեց՝ «Սիրոյ համար» եւ «Հոկայ երկիր»: Յաջորդեց՝ «Ափխազական պար» եւ նուագախումբը, որուն ղեկավարն է՝ Լեւոն Յովհաննէսեան մեկնաբանեց «Հունձք» ժողովրդական կտորը: «Սասունի պար»էն յետոյ, Արմինէ Սիմոնեան, 15 տարեկան, «քլարինէթ»ի վրայ մեկնաբանեց աւանդական մեղեդի մը՝ «Պախտա» եւ ապա՝ «Օտար ամայի ճամբէքի վրայ»: Այս աղջնակը, որ ունի շնորհներ, մասնակցած է Թօքիօյի մէջ կարեւոր երաժշտական մրցումներու: Յայտագիրը վերջ գտաւ ծանօթ «Բերդ պար»ով:

Հանդիսատեսները ոգեւորուեցան, ծափահարեցին, ուրախացան, խանդավառուեցան, մանուկները ջերմ եւ ազգային մթնոլորտ մը ստեղծեցին. իրենք ալ ուրախացան, հպարտութիւն զգացին: Անկասկած երեկոյթին ամէնէն դրական կողմը, զօտեպնդիչ երեւոյթը այս է: Ջանդրաղաւանանք խումբին գեղարուեստական մակարդակին:

Տիկին Լաուրա Աւետիսեան հրաւիրուեցաւ քանի մը խօսք արտասանելու: Հոն կը գտնուինք ըսաւ հարազատ օճախի մը մէջ եւ շատ մը դէմքեր արդէն մեզի ծանօթ եւ մտերիմ են: Բնորոշեց շրջագայութեան նպատակը՝ ամրացնել կապը Հայաստանի եւ Սփիւռքի միջեւ, ծանօթացնել մեր մշակոյթն ու արուեստը եւ ապա յայտարարեց՝ «հակառակ Հայաստանի այսօրուան դժուար վիճակին կ'աշխատինք որ մեր մանուկները զայն չզգան եւ շարունակեն իրենց մշակոյթի զարգացումը»: Իր խօսքը աւարտեց շնորհակալութիւններով եւ յիշատակի նուէրներ յանձնեց քաղաքապետին: Այս վերջինը յայտնեց իր բարեկամական անկեղծ կապերը որ հաստատած է հայ գաղութին հետ: Գիտեմ որ ճակատագրական շրջան մը կ'ապրի Հայաստանը, ըսաւ Ֆր. Փիշըրալ, եւ աւելցուց «անարդարութիւնը եւ ոճիրը չեն կրնար յաղթանակել. ձեր կողքին ենք որպէսզի ձեր արդար իրաւունքները յարգուին»:

Երեկոյթը շարունակուեցաւ վիճակահանութեամբ: Նուագ հայկական եւ ոչ հայկական «Տիսք-Ժոքէ» Վանիկով եւ «Բարեկամութեան» խումբի նոր ելոյթներով ներկաներուն տրամադրութիւնները միշտ մնացին բարձր:

«Բարեկամութիւն» խումբը մեկնեցաւ Ֆրանսայէն Յունիս 5-ին դէպի Երեւան:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՍԹԱՐԱ ԶԱԿՈՐԱՅԻ (Պուլկարիա) Մայր Տաճարին մէջ Մայիս 11-ին նշուած է Ապրիլ 24-ի սգատօնը: Պատարագած է Սոֆիայի Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ քահանայ Մեսրոպ Քահանայ Պէնլեան. երգեցողութիւնը կատարած է «Զուարթնոց» երգչախումբը: Կատարուած է նաեւ հոգեհանգստեան պաշտօն:

**

ՍՈՖԻԱՅԻ մէջ յիսուն տարիէ ի վեր առաջին անգամ, Մայիս 26-ին պաշտօնապէս նշուած է Մայիս 28-ի տօնը: Աստուածածին Եկեղեցիին մէջ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուած է Սարդարապատի, Սումգայիթի, Բաքուի, Արցախի գիւղերուն ու ամբողջատիրական վարչաձեւի տարիներուն աքսորուած կամ նահատակուած սփիւռքի ազգային գործիչներու յիշատակին: Յետոյ բազմութիւնը այցելած է Քրիստափոր Միքայէլեանի շիրիմին ուր խօսք առած է Աթէնքէն «Ազատ Օր»ի խմբագիր՝ Յովսէփ Պարազեան: Նոյն երեկոյեան հանդիսութիւն մըն ալ տեղի ունեցած է Հրեաներու տան սրահին մէջ, ուր եւս բանախօսած է Յ. Պարազեան: Գեղարուեստական բաժնին մասնակցած են «Երեւան» երգչախումբը, թաւջութակահար Գրիգոր Բարսամեան, դաշնակահարուհի Ցեթի Նայիրի, քլարինէթահարուհի Սիլվի Զաքարեան:

**

ՓԼՈՎՏԻՒԻ Հայ Թատերական կեանքին 110-ամեակը նշուած է Յ. Պարոնեանի «Պաղտասար Աղբար»ի ներկայացումով, Ապրիլ 27-ին: Դերերը ստանձնած են Կարօ Թոփչեան, Թիֆոն Նիկողոսեան, Սարգիս Անդրէասեան, Սարգիս Քէշիշեան, Սիմոն Խաչմանեան, Աննա Պօյաճեան: Խաղը ներկայացուած է բեմադրութեամբ Անի Տէմիրճեանի:

**

ԳԱՆԱՏԱՅԻ Սէնթ Գաթրինզ քաղաքը ուր անցեալ դարու վերջին տասնամեակէն ի վեր պարբերաբար Հայեր կը հաստատուին, Մայիս 11-ին բացումը կատարուած է նորակառոյց Հայ կեդրոնի մը: Բացումին ներկայ գտնուած են պետական պաշտօնատարներ, ազգային մարմիններու ներկայացուցիչներ, Հ.Մ.Ը.Մ.-ի սկաուտներ եւ 250 հոգի: Ս. Գաթրինզի քաղաքապետին խօսքէն ետք կատարուած է բացումը ու հանդիսասրահին մէջ տեղի ունեցած ճաշ մը: Այս ընթացքին կատարուած հանգանակութեամբ մը հաւաքուած է 135 հազար գանատական տոլար:

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ մէջ Մայիս 15 - 17 գումարուած է Արեւելեան Միացեալ-Նահանգներու եւ Գանատայի Թեմի ազգային երեսփոխանական ժողովը, նախագահութեամբ Մեսրոպ Արք. Աշճեանի: Կատարուած են դասախօսութիւններ, ընտրութիւններ, տեղեկագիրներու ներկայացում եւայլն:

**

ԳԱՆԱՏԱՅԻ Հայ Օգնութեան Միութեան Շրջանային վարչութիւնը յայտարարած է թէ Միսիսակայի մէջ հիմնուած է նոր մասնաճիւղ մը՝ «Առագաստ»: Ընտրուած է առաջին վարչութիւնը որ կը բաղկանայ Ռոզիկ Սարոյեանէ, Ռոզա Անդրէասեանէ, Սեդա Պետրոսեանէ, Մանիա Տէր-Պօղոսեանէ եւ Հայկի Ծղնաւորեանէ:

**

ՊՈԼՍՈՅ Էսաեան Սանուց Միութեան վարչութիւնը Մայիս 25-ին կազմակերպած է ճաշ մը, ի պատիւ «Մարալ» պարախումբին: Միութեան կեդրոնատեղիին մէջ սարքուած սեղաններու շուրջ բոլորուած են երիտասարդ պարողներն ու միութեան անդամները: Երգերու, արտասանութիւններու եւ պարերու ճոխ յայտագրէ մը ետք խօսք առած է Պերճ Շիրկաներ, քաջալերելով խումբին գործունէութիւնը:

**

ՊՈԼՍՈՅ Էյուպ Թաղին Ս. Եղիա Եկեղեցիին մէջ Մայիս 26, Կիրակի օր, տեղի ունեցած է մատաղօրհնութիւն ու սիրոյ սեղան: Պատարագած է Տարօն Քահանայ եւ քարոզած Շահան Եպիսկոպոս: Եկեղեցական արարողութենէն ետք սիրոյ սեղանին մասնակցած են բազմաթիւ հաւատացեալներ: Կատարուած է գեղարուեստական բաժին մը:

**

ՊԷՅՐՈՒԹ այցելութեան իր շրջանին, Մայիս 17ին, Հրաչիկ Սիմոնեան՝ Սփիւռքի հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէի նոր նախագահը մամուլի ասուլիս մը տուած է լիբանանահայ թերթերու ներկայացուցիչներուն: Ան խօսած է Հայաստանի ներկայ իրավիճակին, անկախութեան գործընթացին, կառավարութեան, Թուրքիոյ եւ այլ դրացիներու հետ յարաբերութիւններու, Սփիւռք-Հայաստան կապերու մասին:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ օր, Յունիս 15, Տօն է Գիւտի Նշխարաց Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին:

Այս առթիւ, ժամը 10-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

***

Հինգշաբթի օր Յունիս 20, Տօն է Սրբոց Թարգմանչացն Մերոց՝ Սահակայ եւ Մեսրոպայ:

Այս առթիւ, ժամը 10-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Կիրակի, Յունիս 16, պատարագ եւ մատաղօրհնութիւն:

Կը պատարագէ՝
ԳՐԻԳՈՐ. ՔԱՀԱՆԱՅ ՍԻՒԼԱՀԼԵԱՆ

(Շար. Ա. էջէն)

մը վերջ, Փարտօ ախոյեանի մէջ է: Հաւանական է որ յառաջիկայ մրցաշրջանին չմնայ այլեւս Մարսէյլ: Փոխարինելու թերեւս Նիմ՝ որուն ակումբը իրաւունք ստացած է պայքարելու Ֆրանսայի բարձրագոյն դասակարգին մէջ: Փարտօ 31 տարեկան պիտի ըլլայ յառաջիկայ Դեկտեմբերին:

● ՎԱԼԱՆՍԻ ԽՈՒՄԲԵՐԸ

Ամբողջ մրցաշրջանին ընթացքին, արձանագրեցինք հօս Վալանսի Հ.Մ.-ին առաջին եւ երկրորդ կարգերուն ձեռք բերած արդիւնքներուն: Այդ երկուքէն զատ, Հայանուն ակումբը դաշտ հանած է, ընդհանրապէս ամէն շաբաթ, շուրջ 15 խումբեր, երիտասարդական, պատանեկան, ժիւնիորէն մինչեւ փուսէն դասակարգ: Երեք խումբեր պայքարած են լիկի առաջնութիւններուն մէջ, միւսները՝ նահանգային, առաւել կամ նուազ յաջողութիւններով:

Այդ մակարդակի վրայ, յաջողութիւններէ աւելի, կարեւորը մանակցիլն է՝ որ կը պահանջէ վարչական հաստատ կազմակերպութիւն մը: Կը թուի թէ Հ.Մ.-ը ունի այդ՝ շնորհիւ շարք մը անձնուէր համակիրներու՝ որոնք ձեռք առած են պատանեկան խումբերու պատասխանատուութիւնը, հոգերը:

Վալանսի շրջանին մէջ, կը գործէ նաեւ երկրորդ Հայ ակումբ մը, Հ.Մ.Ը.Մ.-ը՝ որ կը խաղայ, ընդհանրապէս միայն հայ մարզիկներով, նահանգային երրորդ դասակարգին մէջ (Տրոմ - Արտէշ Տիսթրիքթի 5-րդ բաժանում): Մրցաշարքը վերջացած է: Հ.Մ.Ը.Մ. դասուած է հինգերորդ իր խմբակին մէջ: Այդ դասակարգին մէջ կան 96 ակումբներ:

***

ՌԸԿՊԻ

● ՄԻՇԷԼ ԹԱՇՃԵԱՆ ՉԷ ԸՆՏՐՈՒԱԾ

Թաշճեան, փարիզահայ հուժկու մարզիկը՝ որ այս տարի երեք անգամներ խաղաց Ֆրանսայի Ազգային կազմին մէջ Բրիտանացիներուն դէմ, չէ հրաւիրուած մանելու այն խումբին մէջ՝ որ մրցումներու շարք մը պիտի կատարէ Միացեալ - Նահանգները, պատրաստելու համար աշխարհի բաժակի խաղերուն, նախատեսուած յառաջիկայ Հոկտեմբերին:

Այսու հանդերձ, ընտրեալներու կազմը վերջնական չէ. կրնան փոփոխութիւններ ըլլալ Սեպտեմբերին, երբ Ֆրանսայի ախոյենական մրցաշարքը սկսի եւ յառաջանայ:

Վերջին տեղեկութիւն մը այս մարզաձեւին առընչութեամբ կրնայ ըլլալ Մենգիլճեան որ յետնապահ կամ երեք - չորրորդ» կը խաղար Պուրկուէնի կազմին մէջ, կը փոխադրուի Ռոմանի ակումբը՝ որ անցեալին ունեցած է քանի մը Հայ լաւ խաղացողներ, ինչպէս Պաղտասարեան, Շէթանեան, Շիշիրլեան եւ ուրիշներ:

Վ. Մ.

ՎԱԼԱՆՍ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ՈՒ ԿԸ ՔԱՐՈԶԷ՝
ՊՈԼՍՈՅ ՀԱՅՈՑ ԳԱՐԵԳԻՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ

ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐՔ. ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ, Կիրակի, Յունիս 16-ին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ կը նախագահէ արարողութեան եւ կը քարոզէ:

Պատարագը կը մատուցանէ Նարեկ Ա. Քահանայ Վարդանեան. երգեցողութիւնները կը կատարուին Եկեղեցւոյս երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Հայկազուն Օհանեանի:

Fête annuelle

Clichy-la-Garenne organise sa fête annuelle des associations qui aura lieu le 15 Juin, Place des Martyrs, à laquelle participe la Croix Bleue des Arméniens de France section «CARDINÉ AGHABABIAN».

De nombreuses attractions vous seront offertes de 14 à 22h.

La section vous attend nombreux à son stand, buffet arménien.

les
3 Jours J
de l'U.G.A.B.

L'U.G.A.B.-Paris clôture sa saison 90-91 avec 3 jours J :

J 1 : SOIREE CULTURELLE, en collaboration avec le CRDA et l'A.A.A. Projection et conférence sur les églises et monuments arméniens.
Vendredi 14 juin à 20 h 30, au Centre Culturel Alex Manoogian de l'U.G.A.B., 118, rue de Courcelles, Paris 17e
Entrée libre.

J 2 : DINER avec ORCHESTRE GREC.
Samedi 15 juin à 20 h 30, au Centre Culturel Alex Manoogian.
Participation aux frais: 350 Frs.

J 3 : FETE DE L'ECOLE au Collège Samuel - Moorat, 26, rue Troyon, 92310 Sèvres.
Dimanche 16 juin à 14 heures 30.
Après-midi artistique préparé par les enfants : danse, musique, poésie, théâtre.
Participation aux frais :
Adultes : 30 Frs., entrée libre pour les enfants.

COMITE DE L'U.G.A.B. - PARIS

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր և Տիկին Լեւոն Վասիլ Տէր - Դաւթեան եւ իրենց փեսան Իվան Սիմթրոն եւ թոռնիկը իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք անձամբ թէ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց աղջկան, կնոջ եւ մօր՝
ՊԷԱԹՐԻՍ ՏԷՐ - ԴԱՒԹԵԱՆԻ
մահուան առթիւ:

André SANTINI
Député-Maire d'Issy-les-Moulineaux
Ancien Ministre

les Eglises Apostolique et Evangélique Arméniennes d'Issy-les-Moulineaux

les Editions PRIVAT

seraient heureux et honorés de votre présence à la conférence-débat animée par le Professeur Gérard DEDEYAN
Directeur de la publication de l'album

«LES ARMENIENS - histoire d'une chrétienté»

le Lundi 17 Juin à 19 heures
Auditorium
du Conservatoire Niedermeyer
11-13, rue Danton,
92130 Issy-les-Moulineaux

Cette rencontre sera suivie d'une dédicace de l'ouvrage.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ գումարները:

Տիկին Աղաւնի Տէմիրճեանի մահուան առթիւ Տէր եւ Տիկին Վարուժան Գարակիւզեան 100 Ֆր.: Պր. Զիթճեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Սինանեան 100, Աւետիսեան ընտանիք 100 Ֆր.: Ժորժ Շամլեանի հոգեհանգստեան առթիւ՝ Շամլեան ընտանիք 100, Պր. Անդրանիկ Պիրկինեան 100, Տէր եւ Տիկին Գարիմեան 50, Տարաքճեան ընտանիք 50, Գալայճեան ընտանիք 50 Ֆր.: Զատկուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Տիգրան Ասլանեան 100, Պր. Ներսէս Արզումեան 50, Տիկին Միքայէլեան 30 Ֆր.: Օհաննէս Աճէմեանի յիշատակին՝ Աճէմեան ընտանիք 200, Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Սարաճեան 100, Տէր եւ Տիկին Հայկ Աճէմեան 100 Ֆր.: Տիկին Վարդուհի Մարկոսեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Պալտասարեան 1000, Տէր եւ Տիկին Էտուար Լիւլէճեան 500, Տիկին Անայիս Աւետեան 500, Գանտիրեան ընտանիք 300, Տէր եւ Տիկին Վարուժան Գարակիւզեան 100, Տէր եւ Տիկին Աւետիս Կուտուզեան 100, Տիկին Յոլինէ Աւետեան 200, Ծաքարեան ընտանիք 200, Տէր եւ Տիկին Էօրտէքեան 100 Ֆր.:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՅԱՐԳԱՆՔ «ՔՍԱՆ ԿԱԽԱՂԱՆՆԵՐ»ՈՒՆ

Ս. Դ. Հնչակեան կուսակցութեան Ֆրանսայի Շրջանի Վարիչ Մարմինը եւ Փարիզի «Նազարբէկ» Երիտասարդական մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան Կիրակի, Յունիս 16, Փարիզի Հայ Առաքելական Եկեղեցին մէջ, 1915, Յունիս 15-ին Պոլսոյ «Պայազիտ»ի հրապարակին վրայ կախաղանով նահատակուած Քսան Հնչակեան անմահ հերոսներու յիշատակին:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE DECINES
15, rue du 24 Avril 1915 — 69150 DECINES
Tél. : 78. 49. 42. 97

RENCONTRE
AVEC
KRIKOR BELEDIAN
Titulaire de la chaire d'arménien à l'Université Catholique de Lyon

sur le thème
PARIS 1930
15 ans après le génocide, des orphelins et des exilés écrivent...
Romans, récits et poésies explosent de sensualité.

le Samedi 15 Juin
— 19 h.- Présentation de quelques œuvres de Chavarch Nartouni, de Mikaelian, de Meloyan....
— 20 h.- Intermède Buffet.
— 20 h 45.- Conférence-Débat.

Participation : 50 Frs.
Réservation à la MCAD au 78. 49. 42. 97.

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

Sous la présidence de
Monsieur RENE ROUQUET
Député - Maire d'Alfortville

Gala M.C.A. 91

TRADITION / CREATION
Աւանդութիւն / Ստեղծագործութիւն

Musique et danse traditionnelles
Diaporama
Eveil au langage
Langue arménienne
Eveil identité et culture
Danse contemporaine
Groupe Phénix 1915
Trio Ardziv

Samedi 15 Juin à 20 h 45

Salle des Fêtes d'Alfortville
rue Voltaire

MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
tél : 43 76 55 89

LE COLLEGE
TEBROTZASSERE
est heureux de vous inviter le Dimanche 16 Juin à 20 heures
à une

CROISIERE SUR LA SEINE

à bord du *CHATEAU GAILLARD*
avec

DINER DANSANT

animé par un orchestre TZIGANE

Départ Quai de Grenelle — Paris 15ème, Face à l'Hôtel Nikko
Levée de l'ancre à 21 h. précises

Réponse rapide souhaitée
(Tenue de soirée)

Participation aux frais : 400 F. par personne
Réservation au Collège Tebrotzassère
Tél. : (1) 43. 81. 01. 72

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Ա. Թաղէոսեան մասնաճիւղը ժողով կը գումարէ Շաբաթ, Յունիս 15, ժամը 15-ին, Փարիզի Մշակոյթի Տան Տէմիրճեան սրահին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒՆԻՍ 14

VENDREDI
14 JUIN
1991

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TÉL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.558 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.558

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՐԵՒԱՆ, շատ հաւանաբար, Ռուսաստանի նախագահական ընտրութեան [illegible] Յունիս 13-ին, [illegible] 27-ի վրայ 26 քաղաքներու մէջ, [illegible] (60%-էն 70%)։ [illegible] 1703-ին, Մեծն Պետրոս [illegible]

[illegible]

ԱՇԽԱՏԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ընկերային ա- [illegible] 0,9% [illegible] 1992-ին [illegible] 1958-ի [illegible]

ՄԱՆԹ - ԼԱ - ԺՈԼԻՒ անցեալ չար- [illegible]

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԻՇՏ ՊԱՏԱՆԴՆԵՐՈՒ ՀԱՐՑԸ

Յունիս 13-ի տուեալներով, Մայիսեան ողբերգական դէպքերու ատեն առեւանգուած պատանդներու թիւը հետեւեալն էր, - Հայաստանէն Ազրպէյճանի բանտերը փոխադրուած 104 պատանդներէն կը մնան 64, որոնց՝ 55-ը քաղաքացօրք (միլիս) եւ 9 քաղաքացի։

Ղարաբաղէն տարուած պատանդներէն, այսօր կը մնան 248 (17-ը՝ Գետաշէնէն եւ Մարտունաշէնէն)։

Յունիս 13-ին, Իջեւանի մօտ, բանակցութիւններ կը կատարուէին Հայաստանի Ներքին նախարար՝ Աշոտ Մանուչարեանի, ՔԱ.-Կէ.-Պէ-ի պետ՝ Յուսիկ Յարութիւնեանի եւ դատախազ՝ Արտ. Գէորգեանի ու իրենց ազրպէյճանցի պաշտօնակիցներուն միջեւ այդ հարցին կապակցութեամբ։

Հաղորդի կարգ մը գիւղերու մէջ, մթնոլորտը լարուած կը մնայ եւ հեռացուած բնակիչները, որոնք կը վերադառնան, կրկին կը ստիպուին հեռանալ (Դոլանլար, Հին Թաղլար եւայլն)։

թեամբ, երբ Մարոքցիներ մեղադրանքի տակ առնուեցան, անոնցմէ մէկը 18 տարեկան, կամովին մարդասպանութեան մեղադրանքի տակ է, խոստովանելէ ետք թէ գիտակցաբար կառքը քշած է ոստիկան կնոջ վրայ։ Միւս կողմէ, ոստիկաններու գնդակներէն մեռած երիտասարդ Ալժերացիին ընտանիքը դատի դիմած է, լուսաբանելու համար մահուան պարագաները, այսինքն հերքելու «օրինաւոր պաշտպանութեան» ոստիկանական թեզը։ Ծնողքին համար՝ «գայլ մըն էր, անարդարութեանց դէմ սուր ատամներով»։

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ կը ջանայ լուծումներ գտնել այն արուարձաններուն համար, որոնք «հարցեր» ունին եւ երիտասարդներն ալ «յուսահատ են» եւ ապրելու դժուարութենէ կը տառապին։ 140 միլիոն Ֆր. վարկ կը բացուի ութ միջոցներով եւ 7 կանխարգելիչ այլ միջոցներով։ Շիրաք, որ Զորեքշաբթի օրուան Ազգ. Ժողովի նիստին (հարցումներու օր) կը հարցապնդէր Տիկին Էտիթ Քրէսոնը «կացութեան մը փտում»ին համար եւ կարգ մը միջոցներ կ'առաջարկէր. - «միջոցներ յուսալքելու համար գաղթողներու հոսքը», «հակակշռել մուտքերը», «արտաքսել գաղտնաբար մտածները», «պատժել անոնք որոնք զինք բերել տուած են», «միայն ազգ. քաղաքացիներու վերապահել ընկերային նպաստները որոնք վճարուած սակի մը չեն համապատասխաներ», բուռն հակազդեցութիւն մը ստեղծեց եւ Տիկին Էտիթ Քրէսոն ըսաւ «կարծեցի որ Ժան-Մարի Լը Փէնը կը խօսի»...։

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՆՈՒՅԿԻՆ Մոսկուայի «Նեզավիսիմայա -ազեդա»յի (Անկախ Թերթ) այն լրագրողն է որ Մայիսին «Ո՞ւր ես ռուս մտաւորականութիւն» խորագրուած գրութիւն մը ստորագրած էր, դատապարտելով իր երկրին մտաւորականները որոնք լուռ մնացած էին Ղարաբաղի վերջին պատահարներուն առթիւ։ Ա. Նույկին այդ գրութեան մէջ բացայայտօրէն չէշտած էր Հայերու անմեղութիւնը։ Ռուսաստանի պատժական օրէնքին 74-րդ յօդուածին համաձայն ան յանցաւոր նկատուած է «ազգային ատելութիւն հրահրելու»ն համար։

«THE WALL STREET JOURNAL EUROPE»

ՅՈՒՆԻՍ 12

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՆՈՐ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻ՞ՒՆ ՄԸ Կ'ԱՊՐԻ

ԼՈՆՏՈՆ. - Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Անատոլի Լուկիանով այսօր Բրիտանիա կը հասնի հանդիպում ունենալու համար բարձրաստիճան քաղաքական դէմքերու հետ։ Ան պիտի կրկնէ արեւմտեան օժանդակութեան Գորպաչովի պահանջքը։ Սակայն Մոսկուայի երկարած խնդրարկու պնակը լեցնելէ առաջ Արեւմուտքը պէտք է նկատի ունենայ խորհրդային զօրքերու կողմէ Հայերու դէմ գործուած վայրագութիւնները։

Այնպէս կը թուի թէ մարդ արարածն ու բնութիւնը համագործակից են ողբերգութիւն ստեղծելու արարքին մէջ այն բնակչութեան համար որ կ'ապրի Հայաստանի ու Ազրպէյճանի լեռնոտ ու վայրագ շրջաններուն մէջ։ Հողային վէճեր եւ գաղթականութիւնը աւելցուած էին երկրաշարժով ստեղծուած տագնապը։ Սակայն անցեալ ամիս Հայերու համար մարդկային թշուառութիւնը նորանոր աստիճաններու հասաւ, երբ անոնք թիրախ եղան սպանութիւններու, վայրագութիւններու եւ պատանդ առնելու դէպքերու։

Բրտութեան այս չէշտումը ուշադրութիւնը գրաւած է Սախարովի յիշատակի ոգեկոչման համար Մոսկուա գտնուող պատուիրակութեան. անոնցմէ 15 կամաւոր պատուիրակներու խումբ մը Հայաստան ու Ազրպէյճան այցելելու որոշում տըրուեցաւ. այդ խումբին մէջ կային Ամերիկացիներ, Նորվեկիացիներ, Ճափոններ, Անգլիացիներ ու խորհրդային պատուիրակներ։

Այս խմբ. ծանօթութենէն ետք թէրթը կուտայ Անգլիոյ "Լորտերու ժողով"ի նախագահուհիի (*) Քարոլին Գոքսի գրութիւնը, հետեւեալ ենթախորագրով.-

ԲԻՐՏ ՎԱՐՄՈՒՆՔԸ

Գացինք հոն առանց կանխակալ կարծիքի. տեղեակ էինք կացութեան բարդութեան որ չէշտուած էր երկկողմանի բախումներով, աքսորներով։ Սակայն մարդկային իրաւանց համագումարէ մը բխած ու Սախարովեան ոգիին հաշտ կեցուածքը մեզ կ'առաջնորդէր զոհին կողքին դիրք գրաւելու, ով որ ալ ըլլար ան։

Նախ հասանք Հայաստան, ուր իշխանութիւնները ամէն կարգադրութիւն ըներու պատրաստ էին, սակայն մենք յատկօրէն յայտնեցինք թէ կ'ուզէինք նաեւ Ազրպէյճան երթալ, ունենալու համար անոնց տեսակէտն ալ։ 15 բնակավայր այցելեցինք, հանդիպեցանք հայ գիւղացիներու, որոնք տակաւին չէին թօթափած վերջին օրերու բիրտ տեղահանութեան ծանր տպաւորութիւնը ու հաւանական կը նկատէին սահմանային նոր յարձակումներ, ուղղուած՝ բնակչութեան ու անոր ստացուածքին։ Հանդիպեցանք անձերու որոնք բանտարկուած էին ու տեսանք թէ ի՛նչ բիրտ վերաբերումի առարկայ կ'ըլլային անմեղ մարդիկ որոնց մէջ կային նաեւ ազրպէյճանաբնակ Հայերու խնամք հասցնելու համար եկած բժիշկներ։

Մեր տեսակցութիւններէն, հանդիպումներէն ականատեսի այն վկայութիւնը կը բերենք որ մարդկային իրաւանց ու խորհրդային եւ միջազգային օրէնքներու լուրջ ոտնահարում է կատարուածը որ տակաւին կը շարունակուի։ Մեր նկատումները կը մեկնին Լեռնային Ղարաբաղէն ու Ազրպէյճանէն բռնի տեղահանուած հարիւրաւոր հայ գիւղացիներու կացութենէն, անոնց կալուածներու, ստացուածքի քանդումէն, բազմաթիւ սպանութիւններէ, ծեծի, չարչարանքի, բանտարկութեան, առեւանգումի դէպքերէ։

Քանի մը օրինակներ բաւական են կացութիւնը պատկերացնելու, թէեւ կարելի է բազմապատկել զանոնք։ Կեդրոնական Ղարաբաղէն գիւղացիներ կը նկարագրեն իրենց տարագրութիւնը. «Խռովութիւնները լուրջ բնոյթ առին Մայիս 13-էն ետք երբ անձնագրի քննութեան նոր ձեւ մը հաստատուեցաւ։ Օմոնականներ եկան զէնքերու խուզարկութեան, ինչ որ նախապէս ըսին։ Ամէնէն առաջ գիւղին բոլոր ինքնաշարժերը գողցան, յետոյ բոլոր այրերը ձերբակալեցին։ Եկան նամակով մը ուր գրուած էր թէ մենք մեր տունն ու տեղը կը ձգէինք, Հայաստան մեկնելու համար։ Ինքնագործ զէնքը կռնակիս բռնած, ըսին որ ստորագրէի եթէ ոչ պիտի սպաննէին զիս։ Ստորագրեցի»։

... «Մեզ տարին հանրակառքով մը ու ծեծեցին բազմաթիւ անգամներ։ Ամբողջ երկու օր մարդ ծեծեցին։ Ուտելու ոչինչ տուին մեզի»։

... «Նախ մեզ գիւղ մը տարին։ Ութսուն հոգիի չափ մարդ երկու օր բանտարկեցին հազիւ քառակուսի մեթրի չափ տեղ մը։ Մարդիկ կուգային, դուրս կը հանէին մեզ ու կը ծեծէին։ Ոչ ջուր, ոչ ուտելիք ունեցանք։ Ոչ մէկ տեղեկութիւն ունէինք մեր ընտանիքներուն մասին։ Սպաննեցին մեր քահանան»։

Այլ ձեւի էր կիներու եւ մանուկներու տառապանքը։ Ականջներ քաշուելով պատռեցան, կտրուեցան։ Ծեր կին մը որուն ամուսինը անկողինը անդամալոյծ էր տարիներէ ի վեր, չկրցաւ հնազանդիլ մեկնելու հրամանին։ Տեսաւ որ զինքը քաշկռտելով դուրս նետելէ ետք զարկին ամուսնին սրունքներուն ու վիրաւորեցին զայն։ Ցգի կին մը, զոր ծեծած էին, տեսաւ որ ամուսինը բերնէն զարկին երբ կը ջանար իր օգնութեան հասնիլ։

Նման պատմութիւններ ունին թէ Ղարաբաղէն եւ թէ Ազրպէյճանէն տարագրուածները։ Ընդհանրապէս գիւղերը խորհրդային զօրամասերու այցելութիւնը կ'ընդունէին. զօրամասերուն կը հետեւէին օմոնականները։ Ուղղաթիռներ, հրասայլեր եւ ինքնագործ զէնքեր գործածուեցան այս վերջիններուն կողմէ։ Բազմաթիւ գիւղացիներ սպաննուեցան, որոնց մէջ կային մանուկներ ու ծերեր. շատ ուրիշներ պատանդ առնուեցան։ Ծանօթ չեն անոնց տարուած վայրերը, սակայն ետ բերուած մէկ երկու հոգիի, ինչպէս երկու բժիշկներու որոնց մարմիններուն վրայ դեռ խոշտանգումի հետքեր կային, պատմածներէն յայտնի կ'ըլլար որ շատ դէշ վերաբերում ցոյց կը տրուէր անոնց։ Տեղահանուածները սահմանին վրայ կը ձգուէին առանց որեւէ բան ունենալու իրենց հետ։ Գիւղի մը բնակիչները կէս գիշերին դուրս նետուեցան իրենց տուներէն ու լերան վրայ ձգուեցան տեղատարափ անձրեւի մը տակ։ Անոնք անդադար կը կրկնէին թէ այս բոլորին ենթարկուեցան որովհետեւ Հայաստան որոշած էր Խորհրդային Միութենէն անկախանալ։ «Եթէ անկախութիւն կ'ուզէք, գացէք ու վայելեցէ՛ք զայն» հեգնանքը կը հնչէր բոլորին ականջներուն մէջ։

Յարձակումները ներգրաւեցին նաեւ Հայաստանի սահմանամերձ շրջանները։ Հիւսիսային Հայաստանի Ոսկեպար գիւղը այցելեցինք ուր ներքին զօրքերու 11 աշխատող սպաննուած ու բազմաթիւ ուրիշներ պատանդ տարուած էին։ Գիւղին այրերը տարուած էին ու բնակչութիւնը սարսափի մէջ կ'ապրէր, բոլորովին զրկուած խորհրդային զօրքին հովանաւորութենէն, դէմ յանդիման մնացած օմոնականներուն հետ։

Հայերը զինաթափեցին իրենց ապօրինի զինեալները ու անոնցմէ շատերը ձերբակալուեցան հայկական իշխանութեան կողմէ։ Ազրպէյճանի կառավարութիւնը ընդհակառակն, արտօնեց յատուկ օմոնա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՄԱՀՈՒԱՆ 25-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ԵԴՈՒԱՐԴ ՊՕՅԱՃԵԱՆ ԱՆԾԱՆՕԹ ՄՆԱՑԱԾ ՏԱՂԱՆԴԸ

Գրեց՝ ԱՐԱ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ (*)

Եդուարդ Պօյաճեան գրագէտն ու բանաստեղծը, մտաւորականն ու ուսուցիչը, արուեստագէտն ու մարդը 25 տարի առաջ՝ աշնանային գիշեր մը, Այնճարի մէջ փակեց իր աչքերը, հայ գրականութեան պարտէզի ակօսներուն մէջ թողլով պարապ մը, փոս մը՝ որ դժբախտաբար տակաւին կը մնայ պարապ՝ հայ գրասէր հասարակութեան յիշեցնելով տարօրինակ բաց մը: Պօյաճեան իր հերոսներուն նման ունեցաւ դժբախտ ճակատագիր մը ու իր ոտքերն ալ քալեցին ուղեղին չուզած ճամբով: Սակայն այդ դժբախտ ճակատագիրը զինք մղեց աւելի եւ աւելի ստեղծագործական աշխատանքի, ուր ան գտաւ իր հոգեկան մխիթարանքը, թերեւս նաեւ երջանկութիւն մը՝ որ պղտորուած էր իր ժողովուրդին եւ գիւղացիներուն:

Ծնած թուականի մը՝ որ հայկական սփիւռքի կազմաւորման թուականը կը նկատուի, Պօյաճեան եղաւ սփիւռքի հայ մտաւորականը՝ որ Մուսա Լեռէն Պէյրութ թէ Այնճար, իր ծննդավայրին կարօտով խանձած հոգին թողուց լեռներու օձապտոյտ անցքերուն եւ կիրճերուն մէջ, հոն՝ ուր շատերուն սիրտը ապառաժներուն մնաց գամուած, նոյնիսկ տարիներ ետք, երբ մարմինները Այնճարի մէջ փոշի հաւաքած ծանրակշիռ քալուածքներով արեւուն ուղղութեամբ քալեցին՝ Թուրքին հանդէպ վրէժառու իրենց բազուկները սեղմած, նաեւ զայրացած բնութենէն, որ օր մը գեղեցիկ ըլլալէ ետք, իր հմայքը կորսնցուցած էր փոշոտ ու քարքարոտ վայրի մը մէջ:

Պօյաճեան նոյնքան իրական որքան իր հերոսները, Թուրքին հանդէպ ունեցած ցասումը կրցաւ վրէժի ատոմձան աներցնել, երբ յանկարծ օր մը, 1960-ական թուականներու առաջին կէսին, հայ գրականութեան երկրպագուներուն դիմաց Բագինին կրակը վառեց:

Այսօր, 30-րդ տարեդարձին սեմին, «Բագին»ի մշակութային ամսագիրը իր երթը հաւատարմօրէն կը շարունակէ Պօյաճեանի աւանդէն մեկնած, որուն ստորագրութիւնը մնաց բազմաթիւ յօդուածներու, գրութիւններու եւ բանաստեղծութիւններու կցուած, երբ Հայաստանէն ամբողջովին կտրուած՝ Բագինը դարձաւ հայ գրականութեան սփիւռքեան թեւի ջահակիրը, որուն օճախէն անցան ու տակաւին կը շարունակեն անցնիլ վաղուան մեծ յաղթանակին յոյսով տոգորուած արուեստագէտներն ու մտաւորականները: «Բագին»ը, որ իր էութեամբ շարունակեց «Մեհեան»ի, «Մենք»ի եւ «Անդաստան»ի ընդհատուած յառաջխաղացքը, եղաւ Եդուարդ Պօյաճեանի ձգած ամէնէն մեծ գրական վաստակը:

Այս աշխատանքին զուգահեռ, երբ այլ ուսումնասիրութիւն մըն ալ կը փորձէի գլուխ հանել՝ վերլուծելով Նիկողոս Սարաֆեանի գրականութիւնը, կարելի չէ չյիշել Պօղոս Սնապեանի հետեւեալ հաստատումը «Իր դէմքը» խորագրեալ գրութեան մէջ, որ Պօյաճեանի գրականութեան մէկ վերլուծումն է. «Սփիւռքի գրականութիւնը վերջնական դիմագծով երեք սերունդ կը հաշուէ՝ վերապրող սերունդը, ասոր անմիջական յաջորդը եւ պատերազմէն անմիջապէս առաջ հրապարակ իջածը: Օշականի սերունդը, Սարաֆեանի սերունդը, Պօյաճեանի սերունդը ... իր սերունդին առաւելագոյն տաքը Օշական եղաւ. Սարաֆեան՝ իր սերունդին առաւելագոյն առոյգը. Պօյաճեան՝ իր սերունդին առաւելագոյն աշխոյժը»:

Արդարեւ, մէկը միւսէն աւելի ճկուն, մէկը միւսէն աւելի հայկականութիւն փնտռող ստեղծագործողները, վերջին շրջանի հայ գրականութեան հսկայ տաճարին մէջ դրոշմած են իրենց անունները, իբրեւ տարբեր եւ ամբողջական անհատներ: Դժբախտաբար պիտի չկարենամ ամբողջական վերլուծումը կատարել Պօյաճեանի գրականութեան, քանի որ անոր գործերէն տրամադրութեանս տակ ունիմ միայն երկու հատորներ՝ «Հողը» եւ «Տոմար Տարագրի», հետեւաբար կը նեղնայ այս աշխատանքին շրջագիծը: Կը պակսի «Թուղթ Զաւակներուս»ը, որ մինչեւ այսօր իր տեսակով թէ ոճով, գրագէտին խոհերն ու բաղձանքներուն մարմնացումով կը մնայ եզակի:

Ի դժբախտութիւն Հայաստանցի գրողներուն եւ ժողովուրդին, Սփիւռքի հայ մտաւորականը իր խոհերուն համար ինքզինք չարչարեց, օտար ափերուն իր հայկականութիւնը դրսեւորելով իր ստեղծագործութիւններուն մէջ, մնաց նոյնպէս անծանօթ նոյնինքն սփիւռքեան խաւերուն համար եւ երբեք զարմանալի չէ, որ հիմա անզգալաբար այդ վարագոյրը դոց կը պահենք: Ուստի, Սարաֆեանի մահուընէ 19 տարի եւ Պօյաճեանի մահուընէ 25 տարի ետք՝ այսօր, հայ ուսանողին համար անոնք կը մնան անծանօթ, որովհետեւ դասագիրքերը ոչինչ կը յիշեն այդ դէմքերուն մասին: Եթէ Սարաֆեան իր ուղեղը ջրդեղեց երկաթի պէս եւրոպական եւ արեւմտեան գրականութեան բերած նորարարութիւններով, Պօյաճեան մնաց փոշեթաթախ գիւղացին, կարօտախտէ տառապող գաղթականը:

Այսօր, տակաւին իր բանաստեղծութիւններով անծանօթ մնացած Պօյաճեան, իր «Գինով Ալեքսան» կերպով, կը հանդիսանայ Այնճարի ներկայ սերունդը կախարդող խէչալ բանաստեղծը:

Բայց՝ նախ եւ առաջ կը մնայ բուն հարցումը՝ ո՞վ է Եդուարդ Պօյաճեան:

**

Եդուարդ Պօյաճեան ծնած է 1915-ին, Մուսա Տաղի Խտըր - Պէկ գիւղը: Մուսա Տաղի ապստամբութեան օրերուն, հազիւ երեք ամսու, ծնողքին հետ բարձրացած է լեռ: Ապա, ամբողջ ժողովուրդին հետ չորս տարի ապրած է Փորթ Սայիտի վրանաքաղաքին մէջ: Նախակրթութիւնը ստացած է Խտըր - Պէկի եւ Եօղուն Օլուքի գիւղական համեստ դպրոցներուն մէջ: Իր վկայութեամբ իսկ, այդ վարժարաններուն մէջ ուսումէ աւելի գտած է «մաքուր օդ, լոյս, կենդանութիւն»: 15 տարեկանին մեկնած է Պէյրութ, ուր՝ Ճեմարանին մէջ, հետեւած է երկրորդական ուսման դասընթացքներուն: 1935-ին վերադարձած է Մուսա Լեռ, ուրկէ 1939-ին, ամբողջ ժողովուրդին հետ գաղթած է Այնճար, ուր մինչեւ մահ (1966) վարած է ուսուցչական պաշտօն:

Պօյաճեան գրել սկսած է շատ կանուխէն, սակայն առաջին անգամ հրատարակուած՝ 1932-ին: Աշխատակցած է «Հայրենիք» ամսագրին, «Յառաջ»ին, «Ազդակ» օրաթերթ եւ շաբաթօրեակին, «Նայիրի»ին, «Հասկ»ին, «Միածան»ին, «Ակօս»ին, «Ազդարար»ին: Եղած է հիմնադիր անդամներէն «Բագին» գրական-մշակութային ամսագրին: Ստորագրած է՝ Վազգէն Տիրանեան, Ալպաթրոս, Ե. Սարեան եւ Ե. Մոլիկեան անուններով:

Եդուարդ Պօյաճեան գրած է առաւելաբար պատմուածքներ եւ արձակ ու չափածոյ բանաստեղծութիւն: Բերթողական եւ արձակ էջերը ամփոփուած են 7 հատորներու մէջ.

1. - Սէր եւ վիշտ (1944)
2. - Հողը (1948)
3. - Թուղթ զաւակներուս (1961)
4. - Տոմար տարագրի (1963)
5. - Երկու նամակներ (1964)
6. - Դէմքեր (1967)
7. - Ծննդավայր կորուսեալ

**

Պօղոս Սնապեանի հաստատումով, սփիւռքի հայ գրականութիւնը Օշականի եւ Սարաֆեանի սերունդին հետ իբրեւ իր բարձունքներուն գագաթը կը ճանչնայ Պօյաճեանի սերունդը, որուն գրականութիւնը՝ իբրեւ իրաւ բանաստեղծութիւն, ո՛չ նախորդող մը ունի եւ ոչ ալ պատմող վարպետ մը, այլ իր գրականութիւնը ամբողջութեամբ կը բուրէ Պօյաճեան, իբրեւ զօրաւոր անհատականութիւն իւրաքանչիւր էջի մէջ:

Պօյաճեանի գրականութեան մէջ մարդը գինովն է, քաղքենի երեւոյթներուն ի տես զարմացողը, բայց նաեւ՝ զայրացողը: Պօյաճեան գաղթական Հայն է, որուն ամբողջ երեւակայութիւնը, սակայն, մնացած է Մուսա Լերան մէջ, «Լեռնահովիտ մեծ գիւղ մը, չորսին մէջ ուրիշ հայ գիւղերու, իր բազմատատ կանաչութեամբ, իր անհատնում պարտէզներով, իր բլուրներով ու նաեւ բլրաչափ ժայռերով, ապառաժի խենթ կուտակուածութեամբ, ջուրերով ու դեռ շարք մը անանուն հմայքներով, չինած են արինիս ջերմութիւնը, կլիմայական ներքին բարեխառնութիւն մը, որուն՝ գրականութիւն եւ արուեստ դատող մարդիկ կ՚ըսեն խըմոր, կ՚ըսեն խառնուածք, ոճ եւ ինքնատպութիւն: Ծննդավայրիս տունը մօտ է եղած եկեղեցիի, սահմանակից՝ գերեզմանատան, դրկից՝ արեւի, աստղերու, անսահման երկինքի. ըսել է՝ Աստուծոյ»:

Պօյաճեանի պատմուածքներուն մէջ ժամանակը երեւակայութեան եւ յիշատակներուն զոհն է, ուր գիւղացին Փիզիքապէս ներկայ է Այնճարի փշագարդ փողոցներուն մէջ, սակայն հոգեպէս՝ կանաչազարդ Մուսա Տաղի լեռներուն վրայ, ապրելով հոն կորսնցուցած յիշատակներուն քաղցրութեամբ, երբ այստեղ՝ Այնճարի մէջ՝ «Ոտքեր դժուար քալեցին, իրենց հետ կապար տարին, քալեցին ուղեղին չուզած ճամբով եւ ուղեղը հաւաքուեցաւ ինքն իր վրայ ու բերանէն աւելի պինդ թէժ բաներ ըսաւ, հայհոյեց»:

(Մնացեալը յաջորդիւ)

(*) ԽՄԲ. - Արա Գազանճեան Ամերիկահայ Միջազգային Գոլէճի հայագիտութեան ճիւղին հետեւող հազուագիւտ այն ուսանողներէն է, որ վաղը՝ իր ուսման աւարտին, կրնայ դառնալ գրական մեր կեանքին թարմ շունչ բերող նոր ուժ մը: Փաստ՝ ուսանողական գրասեղաններէն ներկայիս իսկ իր տարած լուրջ աշխատանքները, մեր գրականութեան անդաստանէն իրաւ արժէքներու վրայ իր սեւեռումները եւ այդ արժէքներու վաստակին համապարփակ վերլուծումը կատարելու իր կարողութիւնը:

ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ-ՊԱՏՐԻԱՐՔ

ՅՈՎՀ.-ՊԵՏՐՈՍ ԺԸ. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ԼՈՍ ԱՆՃԸԼԸՍ

ԼՈՍ - ԱՆՃԸԼԸՍ («Յառաջ»). -

Մայիս 30-ի իրիկունը Լոս - Անճըլըս ժամանեց Կաթողիկէ Հայոց Կաթողիկոս - Պատրիարք Յովհաննէս - Պետրոս ԺԸ. Գասպարեան, ընկերակցութեամբ Ներսէս Եպիսկոպոս Սէթեանի եւ Վարդան Եպիսկոպոս Աշքարեանի: Պաշտօնական ընդունելութենէն ետք Կաթողիկոս - Պատրիարքը առաջնորդուեցաւ հայ կաթողիկէ ժողովրդապետութեան Թագուհի Մարտիրոսաց Եկեղեցին, ուր կանոնական աղօթքէն ետք, սրահին մէջ գործադրուեցաւ յայտագիր մը:

Մայիս 31-ի առաւօտեան, Պոնավենչըր պանդոկին մէջ Յովհաննէս - Պետրոս ԺԸ. ունեցաւ հանդիպում մը հայ եւ ամերիկեան մամուլի ներկայացուցիչներուն հետ, անդրադառնալով ազգային - քաղաքական այժմէական հարցերու:

Լիբանանի եւ Սուրիոյ միջեւ կնքուած դաշնագրի քննարկումին նուիրուած կրօնական պետերու յառաջիկայ ժողովին՝ հայ կաթողիկէ համայնքին կեցուածքին վերաբերող հարցումի մը պատասխանելով Կաթողիկոս - Պատրիարքը նշեց. «Հարցումը կանխահաս է, որովհետեւ Ապրիլ 21-էն ի վեր կը գտնուիմ Լիբանանէն դուրս: Ես, առաջին տեղեկութիւնը ունեցայ Վատիկանէն՝ ուղղակի հեռաձայնով, եւ սրբազան քահանայապետէն ստացայ հրաւէրը Հռոմ գտնուելու Յունիս 11-ին: Այս ժողովին կը մասնակցին Լիբանանի կաթողիկէ պատրիարքները: Տակաւին իմ ձեռքս չեմ ունեցած համաձայնագիրը. չեմ կրնար այսօր ըսել, թէ ի՞նչ պիտի ըլլայ մեր դիրքորոշումը այս համաձայնագրին կապակցութեամբ: Բայց վստահ եմ, որ Հռոմի ժողովէն ետք, մեր վերադարձին, քրիստոնեայ բոլոր համայնքապետերը իրարու հետ ժողովի պիտի նստին: Մենք՝ Հայերս, յատկապէս, ինչ կը վերաբերի Լիբանանի ապագային եւ Լիբանանահայութեան, արդէն միշտ միասնական դիրքորոշում մը ունեցած ենք»:

Խօսելով Հայաստանի քաղաքական վերջին իրադարձութիւններու գծով Վատիկանի գործօնը օգտագործելու հարցին մասին, Յովհաննէս - Պետրոս ԺԸ. ըսաւ. «Ես կը խորհիմ, թէ ասիկա բնական հետեւանք մըն է, որ Վատիկանը իր գործօն դերը կատարէ Հայաստանի հանդէպ: Հետեւանք՝ Վատիկանի եւ Մոսկուայի միջեւ քաղաքական յարաբերութիւններու: Ես ալ Ամերիկայի մէջ երկու օր յատկացուցի հանդիպելու երեսփոխաններու եւ ծերակուտականներու: Խորհրդային զօրքերու ներխուժման առաջին օրը, ես հանդիպում ունեցայ ՄԱԿ-ի ընդհ. քարտուղար Փէրէս տէ Քուէյարի հետ, իմ ձեռքս ունենալով ջարդին փաստաթուղթերը եւ պահանջեցի անմիջապէս կապի մէջ մտնել նախագահ Պուշի հետ, որ իր կարգին հեռաձայնէ Գորպաչովին»:

Պարզելով իր դիրքը Հայաստանի իշխանութեան վարած քաղաքականութեան նկատմամբ, Կաթողիկոս - Պատրիարքը նշեց. «Մենք սկզբունքի կը հետեւինք եւ ինչ որ պիտի ուզէինք որ ըլլար այն է, որ Հայաստանի քաղաքականութիւնը ըլլար իրապէս բոլոր Հայերուն համար անխտիր եւ բոլոր հատուածները, կուսակցութիւնները կարենան իրենց բաժինը բերել, որպէսզի այս անկախութիւնը միշտ աւելի ամուր կառոյցի վրայ դրուի: Անկախութիւնը եթէ հիմնուած չէ տնտեսական զօրաւոր կառոյցի վրայ, դժուար կ՚ըլլայ զայն փրկել»:

Կաթողիկոս - Պատրիարքը այս առթիւ կարգ մը հետաքրքրական տեղեկութիւններ տուաւ: Այժմ Վրաստանի եւ Հայաստանի Հայ կաթողիկէներու թիւը 200 հազար կը գնահատուի, 600 հազար ամբողջ աշխարհի մէջ: Ներկայիս, Կումայրիի հիւսիսը՝ Բանիկ գիւղաքաղաքին մէջ, երեք ամիսէ ի վեր կը գործէ հայ կաթողիկէ առաջին ժողովրդապետը՝ Հ. Կոմիտաս Ունճեան, Մխիթարեան Միաբանութենէն: Տարուան վերջ, երկու նոր ժողովրդապետութիւններ պիտի ըլլան Հայաստան, երկու ուրիշներ ալ՝ Ախալցխա եւ Ախալքալաք (Վրաստան): Յոյս յայտնեց որ գալ տարի, Հայաստանի մէջ գոյութիւն ունենայ իրաւական վիճակ՝ որպէս Հայ Կաթողիկէ Պատրիարքութիւն:

Յունիս 2-ին, Կիրակի կէսօրէ ետք Կաթողիկոս-Պատրիարքը պատարագեց Աուր Մաթըր օֆ Կուտ Քաունսըլ եկեղեցւոյ մէջ, ուր ներկայ գտնուելով Լոս Անճըլըսի կարդինալ Ռաճըր Մահոնի, ողջոյնի խօսքով դիմաւորեց հայ համայնքը: Նոյն իրիկունը, Պոնավենչըր պանդոկին մէջ տրուեցաւ մեծարանքի ճաշ մը, մասնակցութեամբ 500 հոգիի, որոնց շարքին հայկ. կուսակցութեանց, միութեանց ներկայացուցիչներ եւ պատուոյ հիւրեր: Խօսք առին կարդինալ Մահոնի, Ներսէս Եպիսկոպոս Սէթեան, կաթողիկէ համայնքի ժողովրդապետ Մեսրոպ Վրդ. Թօփալեան, Պօղոս Գուրճեան եւ նախկին դեսպան Ժողէֆ Ղուկասեան: Հուսկ Կաթողիկոս - Պատրիարքը իր խօսքին մէջ անդրադառնալով Լիբանանի կացութեան՝ նշեց, որ «Հայը չի կրնար ընկճուիլ, որովհետեւ տառապանքը այլեւս թրծած է մեր էութիւնը» եւ թելադրեց Հայութեան կապուած մնալ մեր նախնեաց ժառանգութեան, աչքերը միշտ սեւեռելով դէպի՝ Հայրենիք:

Յունիս 4-ի առաւօտեան Կաթողիկոս - Պատրիարքը այցելեց Մոնթէպէլլոյի նահատակաց Յուշարձանը, իրիկունը՝ Կլէնտէյլի Ս. Աստուածածին Եկեղեցին, ուր ներկայ էին շուրջ 500 հաւատացեալներ: Ողջոյնի խօսք արտասանեց Կիլիկեան Թեմի առաջնորդ Տաթեւ Արք. Սարգիսեան: Օրհնութեան իր խօսքը փոխանցեց Կաթողիկոս - Պատրիարքը: Ապա, սրահին մէջ տեղի ունեցաւ աջհամբոյր եւ հիւրասիրութիւն, որմէ ետք Ազգ. վարչութիւնը հոգեւոր Տէրը պատուեց ճաշով մը՝ Ֆէնիքս ճաշարանին մէջ:

Կաթողիկոս - Պատրիարքը Լոս Անճըլըս կեցութեան ընթացքին հանդիպումներ ունեցաւ հայ քաղաքական կուսակցութեանց ղեկավար մարմիններուն հետ: Ուրբաթ, Յունիս 7-ին, շաբաթ մը խանդավառութիւն ստեղծելէ ետք, Յովհաննէս - Պետրոս ԺԸ. Գասպարեան մեկնեցաւ Հռոմ, շաբաթ մը կրճատելով իր այցելութիւնը:

Հայ մամուլը դրուատանքով անդրադարձաւ Կաթողիկէ Հայոց Կաթողիկոս - Պատրիարքի՝ շնորհառատ այցելութեան ընթացքին անոր արտայայտութիւններուն, անձին եւ հայկական հարցերու նկատմամբ ցուցաբերած նուիրումին եւ յանձնառութեան:

ՀՐԱՆԴ ԱՃԷՄԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՀՌՉԱԿՄԱՆ 73-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ («Յառաջ»). – Մայիս 28-ին, Հարաւային Ֆրանսայի Հայ Առաքելական Եկեղեցիներու Շրջանային Խորհուրդի նախաձեռնութեամբ, Սրբոց Թարգմանչաց Եկեղեցւոյ մէջ, տեղի ունեցաւ Հայաստանի անկախութեան հռչակման 73-րդ տարեդարձի ոգեկոչումը:

Ժամը 16-ին, Յակոբ Եպիսկ. Վարդանեան պատարագ մատոյց, երգեցողութեամբ Սահակ-Մեսրոպ Երգչախումբին, ղեկավարութեամբ՝ Խ. Եըլմազեանի:

Իր քարոզին մէջ, Եպիսկ.ը շեշտեց մէկուկէս միլիոն զոհ տուող, արիւնաքամ ժողովուրդի մը բարոյական ուժերուն վերանորոգումը, մարտական ոգիին անխախտութիւնը, մէկ սիրտ ու մէկ հոգի ըլլալու վճռականութիւնը եւ Թրքական զօրաւոր բանակին դէմ կռուելու եւ Սարդարապատի մէջ յաղթանակ կերտելու կիզախութիւնը, որպէսզի Արեւելահայութիւնն ալ չենթարկուէր Արեւմտահայութեան վիճակին: Փառքը հիւսեց Արամ Մանուկեաններուն եւ իրենց անձը զոհած բոլոր դէմքերուն: Յետոյ, Յակոբ Եպիսկ. Վարդանեան յայտարարեց՝ «Երկուքուկէս տարուան շրջանէ մը ետք խորհ. Միութեան մաս կազմեց մեր հայրենիքը եւ 70 տարիներու երեւութապէս խաղաղ շրջանին մեր ժողովուրդը շարունակեց իր պայքարը մշակութային գետնի վրայ ինքզինք պատրաստելով: Մեր օրերուն, 1989-ին, խորհ. Հայաստանը իր ժողովուրդի պահանջքին ի գոհացում ուզեց դուրս գալ խորհ. գաղափարաբանութեան բռնակալութենէն եւ ազատ շունչ առնել իր անկախութեամբ: Անշուշտ ճամբան երկար է եւ դժուարութիւններ շատ կան: Բայց Հայաստանի եւ Սփիւռքի Հայութեան միակամ ճիգերով մեր երազը պիտի իրականանայ»:

Հուսկ, Եպիսկոպոսը ըսաւ թէ Վազգէն Ա. Կաթողիկոսը 1989 Յունիս 14-ի կոնդակով մը հրահանգեց Մայիս 28-ը տօնել իբրեւ տարեդարձը Հայաստանի անկախութեան հռչակման եւ կարդաց այդ կոնդակը զոր ժողովուրդը ունկնդրեց յոտընկայս: ...«Հայ ժողովուրդը իր ազգային անկախ Պետութիւնը հիմնեց 1918-ին "իւր քաջ որդւոց սուրբ արիւնով", Պետութիւն, որի խորհրդանիշը հանդիսացաւ ազգային նոր դրօշը՝ Եռագոյն: Սարդարապատի յաղթանակով եւ 1918ի հայ Պետականութեան հռչակումով բռնկիզք առաւ Հայաստանի նորագոյն պատմութիւնը»...:

Կոնդակի ընթերցումէն անմիջապէս ետք կատարուեցաւ գոհաբանական աղօթք վասն Հանրապետութեան ազգին Հայոց:

Պատարագի աւարտին հոգեհանգստեան պաշտօն տեղի ունեցաւ վասն նահատակաց եւ մարտիրոսաց ինկած Սարդարապատի ճակատամարտին եւ Հայաստանի անկախութեան:

**

Եկեղեցիէն ներս կատարուած այս ոգեկոչումէն յետոյ, մշակութային կեդրոնի սրահը սարքուեցաւ ընդունելութիւն, որուն ընթացքին խօսք առաւ բժ. Ա. Խազինէճեան:

Շատ կոկիկ բազմութիւն մը ներկայ եղաւ Հայաստանի անկախութեան հռչակման 73-րդ տարեդարձի այս ոգեկոչման, որուն մէջ Խորհ. Միութեան Մարսէյլի ընդհանուր հիւպատոս՝ Իգոր Օկնեթով:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՊԵԼԺԻՈՅ ԷԼԻԶԱՊԷԹ ԹԱԳՈՒՀԻ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՄՐՑՈՒՄ

«ԿԱՐԵՒՈՐԸ՝ ՄԱՍՆԱԿՑԻԼՆ Է»

ՍԵՐԳԷՅ ԲԱԲԱՅԵԱՆ 10-ՐԴ

Պելժիոյ Էլիզապէթ Թագուհի երաժշտական մրցումը մեծ համբաւ կը վայելէ իր հիմնադրութենէն (1951) ի վեր եւ ցարդ մրցանակներ ստացած են Ժերար Քանթարճեան (ջութակ, 11-րդ), Եուրի Հայրապետեան (դաշնակ, 8-րդ), Սվետլանա Նաւասարդեան (դաշնակ, 5-րդ):

Այս տարի կը մասնակցէր Սերգէյ Բաբայեան, ծնած 1961 Յունուար 1-ին, որու պարտադրուած կտորն էր՝ «Նէ լա Ջիթթա տոլէնթէ» Ֆրանսացի յօրինող՝ Փաթրիս Շալիւլոյի քոնչերթօն, բաւական բարդ կտոր մը: Երիտասարդ դաշնակահարը անմիջապէս ուշադրութիւն գրաւած է իր տաղանդով, զօրաւոր խաղով, ինչպէս կը վկայեն մամուլի արձագանգներ: Պարտադրուած կտորին զատ, Բաբայեան նուագած է նաեւ Մոցարթ, խորապէս տպաւորած հայոցնի սոնաթով կէս - աւարտականներուն եւ այն համոզումը գոյացած էր որ անպայման 3 առաջիններու կարգին կ'ըլլար: Դժբախտաբար իրեն վիճակուած է միայն 10-րդ տեղը (մրցումը տեղի կ'ունենար Մայիս 27-էն Յունիս 1, դաշնակի բաժնի), ինչ որ ըսել կուտայ մեզի Փիէր տը Քուպէրթէնի խօսքը՝ կարեւորը մասնակցիլն է:

ԳՈՂՑՈՒԹԻՒ ԳՈՂՑՈՒԹ

ՎԻԷՆՆԱՅԻ մէջ Աւստրեւհայկական մշակութային ընկերութեան կողմէ Մայիս 2-ին երեկոյ մը կազմակերպուած է աւստրիացի գրող Փէթըր Քէմէնթի «Լենինականի երախաները» գիրքին հրատարակութեան առթիւ: Ընկերութեան փոխ նախագահուհին Ուրսուլա Նիչ ծանօթացուցած է գրողը ու բացատրած գինքը հատորը գրելու մղող դրդապատճառները: Ապա խօսք առած է հեղինակը, անդրադառնալով երկրաշարժի հետեւանքներուն: Անուանի դերասան Փէթըր Հօֆպաուէրի գիրքէն հատուածներու ընթերցումով աւարտած է երեկոյթը:

**

ՆԻՒ - ԵՈՐՔԻ Համազգայինին Գրական Յանձնախումբը Ապրիլ 7-ին կազմակերպած է արտասանական եւ ուղղագրական մրցում մը Հայ Կեդրոնին մէջ: Մասնակից աշակերտները որպէս պարտադիր կտոր արտասանած են Մ. Իշխանէն էջ մը, ապա իրենց ընտրութեամբ որոշուած քերթուած մը: Լաւագոյն արտասանողը հանդիսացած է Ս. Լուսաւորիչ ամէնօրեայ վարժարանէն Քրիստին Օհաննէսեան: Իսկ ուղղագրական մրցումին մասնակցած է տասը աշակերտ, որոնց բոլորին տրուած են այբուբենով ու խաչքարով որմազդներ:

**

ՆԻՒ - ԵՈՐՔ Համազգայինին կազմակերպութեամբ Ապրիլ 9-ին արտասանական երեկոյթով մը հանդէս եկած է Հայաստանէն Սիլվա Եուզպաշեան: Ան արտասանած է Պ. Սեւակ, Զարեհ, Վ. Դաւթեան, Հ. Սահեան, Վահան Տէրեան:

**

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆԻ Հ. Յ. Դ.-ի «Սեպուհ» մասնաճիւղը Մայիս 15-ի երեկոյեան Ս. Խաչ Եկեղեցիին սրահին մէջ կազմակերպած է հաւաքոյթ մը, անդրադառնալու համար Արցախի կացութեամբ հնչած ահազանգին: Կոմիտէի Ներկայացուցիչ Գէորգ Թաթարեանի բացման խօսքէն ետք, Զանգու Արմէնեան պատկերացուցած է Արցախի ու Հայաստանի սահմանամերձ հօտերներուն մէջ կատարուածը: Անոնց վերլուծումով ալ հանդէս եկած է Հայ Դատի Ուաշինկթընի գրասենեակէն Սեդօ Պոյաճեան:

**

ՆԻՒ - ԵՈՐՔԻ Հ.Օ.Մ.-ի «Մայր» մասնաճիւղին տարեկան ձեռնարկը տեղի ունեցած է Ապրիլ 28-ին Վուդսայդի Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ: Ատենապետուհի Սոնիա Պզտիկեանի բարի գալուստի խօսքէն ետք, Վարդուհի Անաստասեան արտայայտուած է Հ.Օ.Մ.-ի կողմէ: Ապա կատարուած է գեղարուեստական յայտագիր մը. Ճէրի Պզտիկեան քանոնով հայկական եղանակներ նուագած է նախ, իսկ Ճան Վարդան քամանչայի, որինքի ընկերակցութեամբ երգած է: Ապա «Համազգային»ի պարախումբը բեմ բարձրացած ու ներկայացուցած է հայկական պարեր:

**

ՖՐԷԶՆՈՅԻ Սարոյեան Թատրոնի մուտքին, Մայիս 22-ի առաւօտեան տեղի ունեցած է Ուիլիըմ Սարոյեան դրոշմաթուղթի հրապարակման առաջին օրուան արարողութիւնը: Ներկայ եղած են 300 հոգի, որոնց մէջ բազմաթիւ հիւրեր Խորհրդային Միութենէն եւ Հայաստանէն: Կը նախագահէր Ֆրէզնոյի Նամակատան պետը: Խօսք առած են քաղաքապետ՝ Համֆրի, Սան Օզէ քաղաքի նամակատան պետը, Սարոյեան հիմնարկի փոխ - ատենապետ՝ Հայկ Մարտիկեան, Հայաստանի Հաղորդակցութեանց նախարար՝ Աւոյեան, Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխան՝ Մերուժան Տէր-Գուլանեան:

**

ՍԱՆ - ՖՐԱՆՍԻՍՔՈՅԻ մէջ Ապրիլ 13ին տեղի ունեցած է Հ.Օ.Մ.-ի հրապարակային մէկ դասախօսութիւնը նուիրուած «Հայ կնոջ դերը ամերիկեան միջավայրին մէջ» նիւթին: Օրուան բանախօսուհին էր Սոնա Զէյթլեան:

ՄԻՒՌՈՆԻ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 29-ԻՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ներկայիս հաղորդում ենք ի գիտութիւն մեր Ս. Եկեղեցւոյ Նուիրական Աթոռներին, Թեմական Եկեղեցական Կազմակերպութիւններին եւ համայն հայ հաւատացեալ ժողովրդին, որ Աստուծոյ ողորմութեամբ՝ Տէր Տէր Վազգէն Առաջին Ամենայն Հայոց Վեհափառ Կաթողիկոսը իր գահակալութեան 36-րդ տարեդարձին, պիտի օրհնի Սրբալոյս Միւռոն՝ համաձայն մեր եկեղեցական աւանդական կարգի, այս տարի, Սեպտեմբերի 29-ին, Կիրակի օր, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնում:

Աստուած գործութեանց դարձոյ զմեզ, երեւեցո զերեսս Քո ի մեզ եւ կեցո:

ԴԻՒԱՆ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌՈՅ

Սուրբ Էջմիածին

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ

ԹԷՈԴԻԿ

ՊԱՐՏԻԶԱԿ

Կը գրկուին Պոլու, վարդապետն ալ միասին, ուր այս վերջինը դիմելով ծանօթ ազգայիններու (որ շփման մէջ էին Թուրք շրջանակներու հետ, ամէն ճիգ կը թափէ եւ հազիւ կը յաջողի միամսեայ զատապարտութեամբ մը փակել տալ խնդիրը: Ասկէ անդին իրեն տանք խօսքը. «Մեր կրածն ու տառապանքը հատորի մը նիւթ է: Քանի մը ամիս վերջը տեղահանութիւնը սկսաւ: Պարտիզակ 2 շաբաթ ընդհանուր տօնավաճառ մըն էր. տեղացին ինչ որ ունէր՝ տարիներէ հետէ դիզած՝ փողոց թափած կը ծախէր չնչին գիներով: Չիս ամէնէն աւելի տառապեցնողը եղած է այդ աճուրդին տեսարանը: Թողուցինք եւ ծախեցինք ինչ որ կրցանք. եւ երբ Վերափոխման Երկուշաբթի իրիկունը պատառ մը հաց ուտելու վրայ էինք, Թափեցան ժանտարմաները, հայտէ, չըգըն ... անդութ բացագանչութիւնը բերաննին: Գիշերեցինք գիւղին ներսը, միւս առտու կանուխ ամբողջ Պարտիզակցին կ'իջնէր նաւահանգիստ, ուրկէ կ'անցնէր Նիկոմիդիա: Հոն ալ բացօթեայ կայան մը հազիւ ճարած, մտանք անսաստ նատար ընացքին մէջ՝ ուր եւ լուսցուցինք, յաջորդ իրիկուն ճամբայ ելլելու համար: Միջօրէին, պահապան հրեշտակ մը՝ Հ. Ստեփան Վ. Գալփագճեան (հոմէ խակի Շէհիրի Կաթողիկէ Հայոց) վար կ'իջեցնէր զմեզ, 3 Վարդապետ եւ 5 Քոյր: Երեք շաբաթ մնացինք Նիկոմիդիա. ապա, մեր Միաբանութեան անդամոց թափած ջանքերուն շնորհիւ դարձանք Պոլիս»:

Կորուստներուն անդարմանելին պիտի մնայ Հայկական մատենագիտութեան Շ - Ֆ անտիպ ձեռագիրները (վերջին պատրաստելը գրեթէ անհնար) զորս Հ. Արսէն թաղած էր Պարտիզակ եւ որոնք փորուած հանուած էին վանդալի ձեռքերով, կարգ մը գրական իր անտիպ աշխատութեանց հետ միասին: Հ. Ղազիկեան ներկայիս Պոլիս է ուսուցչական պաշտօնով:

Հ. Ղազիկեանի ընկերացող հոգեւորականներն են

Հ. Եդուարդ Վ. Սիրունեան, Ժողովրդապետ Պարտիզակի Կաթողիկէ Հայոց: Ծնած է Կ. Պոլիս 1865 Մայիս 1-ին եւ քահանայ ձեռնադրուած 1887 Ապրիլ 10-ին ի Ս. Ղազար:

Հ. Եսայի Վ. Տայեցի, ուսուցիչ. - Ծընած է 1868 Մայիս 4-ին, ընիկ, քահանայ ձեռնադրուած 1892 Յունիս 5-ին ի Ս. Ղազար: Համեմատող «Անվաւեր Գրոց Նոր Կտակարանի եւ Ս. Աթանասայ»:

Ահաւասիկ Պարտիզակի 5 բախտաւոր կուսանաց անունները.

Մեծաւորուհի Մանէ Գազէզեան, տրապիզոնցի:

Քոյր Մարթա Կէօպէլեան, պարտիզակցի, ուսուցչուհի:

Քոյր Յուստինանէ Տայեան, պարտիզակցի, ուսուցչուհի:

Քոյր Լօրէնցիա Աղեքսանդրեան, կիւրինցի, ուսուցչուհի:

Քոյր Զէլէսթին Կապաքեան, մարաշցի, ուսուցչուհի:

ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ ՊԱՐՏԻԶԱԿԻ

1.- Զաճար Գիւղ (Թուրք անուամբ Տէօշէմէ). - Պարտիզակէն մէկ ժամ հեռու՝ 65 տուն Հայ - Լազ բնակչութեամբ տեղահան ըլլալով կորած է: Ունէր մատուռ մը՝ ուր կը պատօնավարէր

Մարկոս Քահանայ Օհանեան. - Ծնած 1857 Սեպտեմբեր 27-ին: Օծակից տէօնկէլցի Տ. Մատթէոսի: Իր հօտին հետ աքսորուած եւ նահատակուած:

2.- Մանուշակ. - Պարտիզակի արեւելակողմը՝ լեռնագիւղ, Թուրք յորջորջմամբ Մէնէմշէ: Բնակչութիւնը կը կազմէին նոյնպէս Հայ - Լազեր, որոնք 35 տարի առաջ հող հաստատուած համշէնցի գաղթականներ էին եւ որոնց գրեթէ ամբողջութիւնը կ'երեւի ներկայ խմբանկարին մէջ (*), երկու սեռերն աջ ու ձախ խըմբուած իրենց մատրան առաջքը, մէջտեղն ալ՝ խարի դէզի մը վրայ նստուկ՝ գիւղին երէցը:

Յակոբ Քահանայ Մինասեան, նոյնպէս համշէնցի, 1856 Փետրուար 13-ին ծնած եւ Ստեփանոս Արքեպիսկոպոսէ ձեռնադրուած 1889 Փետրուար 26-ին: Յաջորդ պատկերը ցոյց կուտայ բոլոր անդամներն իր նահապետական ընտանիքին:

Երիցուհւոյն աջինթեր բազմած է Տ. Յակոբ Աւետարան ի ձեռին, շրջապատեալ իր զաւակներով, փեսաներով ու թոռներով, ամէնքն ալ իրենց տոհմային տարազով, բնապաշտի սարասիներուն մէջ ճզակտոր եղած սպառսպուռ: Իր ժողովուրդին օգտակար եւ գործունեայ հովիւ մըն էր Տ. Յակոբ:

(*) Թէոդիկի ձեռագիրներուն մէջ չգըտանք ակնարկուած այս եւ յաջորդ նկարները – Ա. Գ.:

(Շար. 241)

Ժերար Լուսինեան (Փարիզ),
Էտուար Լուսինեան (Լը Կռօ տիւ Ռուա),
Միշէլ Լուսինեան (Լը Պլան),
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր՝

ՄԱՐԻԱՄ ԼՈՒՍԻՆԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Վարդանեան)

մահը, որ պատահեցաւ Մոնթէլիմար, Կիրակի, Յունիս 9-ին:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ Երեքշաբթի, Յունիս 11-ին, մտերիմ շրջանակին մէջ:

Աղօթեցէ՛ք իր հոգւոյն համար:

Gérard Loussignian (Paris),
Edouard Loussignian (Le Grau du Roi),
Michel Loussignian (Le Blanc)
ont la douleur de vous faire part du décès de leur mère

MARIAM LOUSSIGNIAN
née Vartanian

survenu à Montélimar le Dimanche 9 Juin 1991.

Les obsèques ont eu lieu le Mardi 11 Juin 1991 dans la plus stricte intimité.

Priez pour elle.

(Շար.ը Դ. էջ)

կաններու կազմութիւնը, զինեց զանոնք ու օրինականացուց:

Տեղեկանալու համար նաեւ ազրպէյճանական տեսակէտին եւ տեսնելու թէ ի՛նչ չափով երկկողմանի էին յարձակումները, Պաքու եւ բախումներու ազրպէյճանական գօտին այցելելու արտօնութիւն խնդրեցինք: Ազրպէյճանի իշխանութիւնները չփութացուցին մեր գործը: Ըսինք թէ Թիֆլիսի ճամբով պէտք է Պաքու երթայինք: Ըսին թէ անկարելի էր ատիկա: Այն ատեն արտօնութիւն ուզեցինք Ստեփանակերտ թռչելու. մեր հայ հիւրըն-կալները սաւառնակ պիտի ճարէին: Մեր այս խնդրանքն ալ չատ բուռն պատասխան մը ունեցաւ. «նիէ՛թ»:

Այսպէս, ստիպուեցանք Ազրպէյճան երթալ, հետեւելով սահմանագըծին: Երկու անջատ խումբ դրկեցինք. մէկը հարաւէն Գորիսի, միւսը հիւսիսէն՝ Ոսկեպարի ճամբով պիտի երթար: Ես երկրորդին մաս կազմեցի: Երկու խմբակներն ալ լիբերանման եզրակացութիւններով վերադարձան: Ակներեւ է որ սահմանային երկկողմանի բախումներ տեղի ունեցած են անցնող տարիներուն: Սակայն յարձակումները բնաւ հաւասարաչափ չէին: Մեր այցելած ազրպէյճանական գիւղին մէջ զօրաւոր, լաւ զինուած ոմոնականներու ներկայութիւն մը կար: Երբ եւ եկանք հայկական կողմը որ այդ առաւօտուն յարձակում կրած էր, զէնքի հետքի չհանդիպեցանք. իսկ երբ կը բաժնուէինք, գիւղացիները ըսին յուսահատութեամբ. «երբ մեկնիք, մենք բոլորովին անպաշտպան պիտի մնանք. ոչ խորհրդային զօրք կայ (*անոնք անբացատրելի պատճառներով հեռացած էին*), ոչ հայկական ոմոնի ուժ, իսկ մեր քաղաքազօրքը կամ սպաննուած, կամ պատանդ տարուած է»:

Որպէս Սախարովի ժողովին ներկայացուցիչներ որոնք կը հետաքրքրուին մարդկային իրաւանց ոտնակոխման դէպքերով, մեր եզրակացութիւնը այն էր որ Հայերը հիմնական զոհերն են ու անհրաժեշտ է անմիջապէս քայլերու ձեռնարկել վերջ տալու համար անոնց տառապանքին:

ՆՈՐ ՎԱՅՐԱԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵ՞Ր

Մոսկուա վերադառնալով հանդիպում ունեցանք Պաշտպանութեան նախարար Եազովի ու Լուկիանովի հետ: Երկուքն ալ ուրացան պատահածները եւ բռնութեան սաստկացումի հաւանականութիւն մը: Մենք այսուհանդերձ, չեշտեցինք մեր հետեւեալ թելադրանքները.

- Պէտք է անմիջապէս դադրին տեղահանութիւնները եւ աքսորեալները կարենան վերադառնալ իրենց տուները, պաշտպանութիւն վայելեն ու տիրանան իրենց ստացուածքին:

- Ձերբակալուածները պէտք է ազատ արձակուին, կամ եթէ յանցաւոր են, դատարան ներկայացուին:

- Պէտք է ապահովութեան միջոցառումներ կիրարկուին միջազգային դիտորդներու հսկողութեան տակ, բնակչութեան վիճակի բարուքումին համար:

- Խորհրդային իշխանութիւնը Հայաստանի ու Ազրպէյճանի մէջ մարդկային իրաւանց հանդէպ յարգանքին երաշխաւորը պէտք է ըլլայ, առանց խտրականութեան:

Կ՚ուզէի չեշտել որ տնտեսական օժանդակութեան ու վերակառուցումին նեցուկի Գորպաչովի խնդրանքը պէտք է դիտուի մարդկային իրաւանց այս ամբողջովին անընդունելի ոտնահարումի շրջանակին մէջ: Միջազգային հանրութիւնը պէտք է պնդէ որ դադրին այս չարաչահումները, աշնան Մոսկուայի մէջ գումարելի Եւրոպայի Ապահովութեան ու Համագործակցութեան համաժողովին մասնակցելէ առաջ: Այս բռնութեան անպատիժ մնալը քաղաքականօրէն ու բարոյապէս դատապարտելի պիտի ըլլայ:

(*) ԽՄԲ. - «ՅԱՌԱՋ». - Այս պարագային, Անգլիացիներու speakerը կը համապատասխանէ Լորտերու ժողովի նախագահի պաշտօնին, ինչ որ ցարդ, թիւրիմացութեամբ չէինք նշդած:

ՎԱՆԱՆՍ
Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ՈՒ ԿԸ ՔԱՐՈԶԷ՝
ՊՈԼՍՈՅ ՀԱՅՈՑ
ԳԱՐԵԳԻՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ

ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐՔ. ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ, Կիրակի, Յունիս 16-ին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ կը նախագահէ արարողութեան եւ կը քարոզէ:

Պատարագը կը մատուցանէ Նարեկ Ս. Քահանայ Վարդանեան. երգեցողութիւնները կը կատարուին Եկեղեցւոյս երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Հայրապետ Օհանեանի:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ
ՇԱՒԻԼ

Կիրակի, Յունիս 16, պատարագ եւ մատաղօրհնութիւն:

Կը պատարագէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ՔԱՀԱՆԱՅ ՍԻԼԱՀԼԵԱՆ

LA LIBRAIRIE BOGHOSSIAN

présente

LE MONDE DE L'ENFANT

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀ

1.- PUZZLE (ABC-ARM.)
ԲԱՂԱԴՐԱԽԱՂ Ա.Բ.Գ.
75 Frs.

2.- SCRABBLE ARMENIEN
ԲԱՌԱԽԱՂ
90 Frs.

3.- ELECTRO EREBOUNI
(ex. ORDIMINI)
ԷԼԵԿՏՐՕ – ԷՐԵԲՈՒՆԻ
85 Frs.

4.- COLORIAGE —carton— ABC-ARM.
ՍՈՐՎԷ՛ ԵՒ ՆԵՐԿԷ՛ Ա.Բ.Գ.
50 Frs.

5.- CHANTS D'ENFANTS —K7 LIVRE
ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀ
90 Frs.

En vente sur place
et par correspondance + 20 Frs.
frais de port

Je désire recevoir .... exemplaire(s)
de ....
....
....
+ frais de port FF...........
soit ....
Nom : .... Prénom : ....
Adresse : ....
CP : .... Ville : ....

117, avenue Jean-Jaurès, 94110 ARCUEIL
Tél. : 47. 40. 81. 32
RER — Gentilly ou Laplace

Ստանալէ եւք հաճեցէք հասցէատել հեռաձայնով կամ Fax–ով:

Ծանօթ.– Յունիս 19–էն սկսեալ մեր Fax–ի թիւը՝ 47. 40. 34. 22:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ
ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ օր, Յունիս 15, Տօն է Գիւտի Նշխարացն Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին:

Այս առթիւ, ժամը 10-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

***

Հինգշաբթի օր Յունիս 20, Տօն է Սրբոց Թարգմանչացն Մեսրոպ՝ Սահակայ եւ Մեսրոպայ:

Այս առթիւ, ժամը 10-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Fête annuelle

Clichy-la-Garenne organise sa fête annuelle des associations qui aura lieu le 15 Juin, Place des Martyrs, à laquelle participe la Croix Bleue des Arméniens de France section «CARDINÉ AGHABABIAN».

De nombreuses attractions vous seront offertes de 14 à 22h.

La section vous attend nombreux à son stand, buffet arménien.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուիրատուութիւնները. –

Տիկին Արշալոյս Ճերահեանի մահուան առթիւ, Օր. Լիտիա Գալէճեան 300 Ֆր., Տիկին Գալէճեան 300 Ֆր.:

Տիկին Նուարդ Ոստուկիքեանի մահուան առթիւ, Տիկին Գեղանոյշ Պետրոսեան 100, Պր. Պօղոս Պետրոսեան 100 Ֆր. եւ Տիկին Մարի - Ժան Խաչատուրեան 200 Ֆր.:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Ա. Թադէոսեան մասնաճիւղը ժողով կը գումարէ Շաբաթ, Յունիս 15, ժամը 15-ին, Փարիզի Մշակոյթի Տան Տէմիրեան սրահին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

FETE DE L'ECOLE DE LA CBAF
Section de Paris

Samedi 22 Juin à 20 heures
Mairie du 9e Arrt. — Salle Rossini
6, rue R. Drouot
Chants, danses, poèmes, théâtre
Partie artistique : *Ballets NAÏRI*
— Ensemble Instrumental ALLEGRETO
— ENTREE LIBRE —
Venez nombreux !

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Le Camp Itinérant de la Croix Bleue des Arméniens de France aura lieu cette année à VERCORS (un parc régional au sud-ouest de Grenoble) du 7 au 28 Juillet.

— La capacité d'accueil se limite à 26 adolescents de 14 à 17 ans.

— Le prix de participation : 3500 Frs.

— Des randonnées et d'autres activités sportives sont au programme (escalade, canyoning, spéologie, équitation, etc...)

Pour les inscriptions s'adresser à la section de la CBAF la plus proche de votre domicile.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՅԱՐԳԱՆՔ
«ՔՍԱՆ
ԿԱԽԱՂԱՆՆԵՐ»ՈՒՆ

Ս. Դ. Հնչակեան Կուսակցութեան Ֆրանսայի Շրջանի Վարիչ Մարմինը եւ Փարիզի «Նազարբէկ» Երիտասարդական մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան Կիրակի, Յունիս 16, Փարիզի Հայ Առաքելական Եկեղեցին մէջ, 1915, Յունիս 15-ին Պոլսոյ «Պայազիտ»ի հրապարակին վրայ կախաղանով նահատակուած Քսան Հնչակեան անմահ հերոսներու յիշատակին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Հայ Աղքատախնամ ընկերակցութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.-

Աղապէկեան քոյրեր 10.000 Ֆր., Պր. Թորանեան 2000, Տոքթ. Սարգիս Սիմոնեան 1500, Պր. Ֆիլիփ Սէմէրճեան եւ Քոնթուար Էլէքթրիք 1000-ական ֆրանք, Պր. Ալպէր Տէմէրճեան 600, Պր. Գէորգ Ասլանեան 500, Պր. Ժադ Փոլթոյեան եւ Տիկին Ջուտըթ Զիլէչեան 400-ական ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Խանպապեան, Պր. Ժան - Փիէր Խարբութեան եւ Պր. Փիէր Բէօզէեան 300-ական Ֆր., Պր. Հանրի Տիարեան եւ Պր. Ռընէ Աղապէկեան 100-ական Ֆր.:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE DECINES
15, rue du 24 Avril 1915 — 69150 DECINES
Tél. : 78. 49. 42. 97

RENCONTRE AVEC KRIKOR BELEDIAN

Titulaire de la chaire d'arménien à l'Université Catholique de Lyon

sur le thème
PARIS 1930

15 ans après le génocide, des orphelins et des exilés écrivent...
Romans, récits et poésies explosent de sensualité.

le Samedi 15 Juin
— 19 h.- Présentation de quelques œuvres de Chavarch Nartouni, de Mikaelian, de Meloyan...
— 20 h.- Intermède Buffet.
— 20 h 45.- Conférence-Débat.

Participation : 50 Frs.
Réservation à la MCAD au 78. 49. 42. 97.

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

Sous la présidence de
Monsieur RENE ROUQUET
Député - Maire d'Alfortville

Gala M.C.A. 91

TRADITION / CREATION
Աւանդութիւն / Ստեղծագործութիւն
Musique et danse traditionnelles
Diaporama
Eveil au langage
Langue arménienne
Eveil identité et culture
Danse contemporaine
Groupe Phénix 1915
Trio Ardziv

Samedi 15 Juin à 20 h 45
Salle des Fêtes d'Alfortville
rue Voltaire

MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
tél : 43 76 55 89

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒՆԻՍ 15-16
SAMEDI-DIMANCHE
15-16 JUIN
1991

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

LE NUMERO : 4,00 F

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.559 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 66e ANNÉE — No 17.559

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԵԼՑԻՆ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀ

ՊՈՒՇ ԱՆՄԻՋԱՊԷՍ ՀՐԱԻԻՐԵՑ..

Առաջին մասնակի արդիւնքներէն եաք, հաստատուեցաւ թէ չորս ձայներու 60%ով Պորիս Ելցին առաջին շրջանին իսկ ընտրուեցաւ Ռուսաստանի նախագահ: Ամէնէն լաւատեսները չէին համարձակած նման նախատեսութիւն մը ընել եւ իր ընտրութիւնը երկրորդ շրջանի մը միայն կը տեսնէին:

Ո՞վ է Պորիս Ելցին, որ գլխաւորաբար մրցակից մը կը նկատուի Գորպաչովի եւ այդ պատճառով ալ արեւմուտքը շատ «երես չտուաւ» եւ այսօր քիչ մը փափուկ դիրքի մէջ է: Ծանօթ է որ ի՛նչ ազեղ վերաբերում մը ցոյց տուաւ Սթրազպուրկի մէջ, ընկերվարական խումբին ղեկավարը Ժ. Փ. Քոթ, վիրաւորական խօսքեր ալ ըսելով եւ որ հիմա շատ չի գիտեր ի՛նչ ըսելը եւ կը փորձէ արդարացնել իր տարօրինակ ելոյթը, ըսելով՝ «այն ատեն...» եւ աւարկելով թէ դեմոկրատ մը չէ եւ արեւմուտքը կ՚ուզէ անպայման որ Խորհրդային Միութիւնը անկայուն չդառնայ եւ կայունութեան անունով՝ Գորպաչով է (իրենց համար): Աւելի ուշ, «զղջացողի» տեսակցութիւն մը շնորհեց Միթերան, որ գրեթէ «գլխուածով» մտաւ այն հիւրասրահը, ուր գտնուելիք իր պետք կ՚ընդունէր Ելցինը եւ անցողակի ձեռքը սեղմեց: Հիմա, ամէն մարդ, արեւմուտքի մէջ, քիչ մը նեղը մնացած է, առաջինը՝ Պուշ ժամանակ չկորսնցուց եւ Յունիս 20-ին Սպիտակ Տուն հրաւիրեց նորընտիր նախագահը:

Բ. Ելցին ծնած է 1931 Փետրուարին (եւ ինչ որ ըսել տուեր է լրագրողուհիին որ հարցումներ կ՚ընէ Ելցինի, իրեն նըւիրուած շատ ժողովրդական փաստաթղթի մը մէջ՝ «Ջրհոսի (վերսօ) պատկանողները չեն սիրեր որ ճնշում բանեցուի իրենց վրայ») Սվերդլովսկ եւ հոն կատարած իր ուսումը: Կուսակցութեան անդամակցած է 1961-ին եւ 1976-ին դարձած շրջանային Կոմիտէի քարտուղար: 1985ին, Գորպաչովի իշխանութեան օրով, Մոսկուա կը կանչուի եւ անդամ կը դառնայ մայրաքաղաքին Կեդրոնական Կոմիտէին (մինչեւ 1986 Փետրուար), ապա քաղաքական Բիւրոյի փոխ անդամ (1986 Փետրուար - 1988 Փետրուար): Իր բուն «մուտքը» քաղաքական բեմին վրայ կը սկսի 1989 Մարտին երբ Մոսկուայի երեսփոխան կ՚ընտրուի: Սախարովի հետ հիմնադիր է «Միջշրջանային խմբակ»ին, որ Խորհրդարանի ազատական տարրերը կը համախմբէր: 1990 Մայիսին Ռուսաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ կ՚ընտրուի, Յուլիսին կուսակցութենէն կը հրաժարի:

Իր ժողովրդականութեան պատճառներէն մէկը իր պայքարն է առանձնաշնորհներու դէմ («Ռիժկով ինը ծառայ ունի իր ագարակին մէջ» կ՚ըսէ) եւ ինք կը ջանայ միշտ հանրային փոխադրամիջոցներ օգտագործել: Անմիջական չփումի մարդ է, ժողովուրդին հետ: Մկրտուած է եւ եկեղեցի կը յաճախէ:

Գրական նախընտրութիւններն են՝ Պուշկին եւ Չեխով: Ամուսնացած է մօտ 40 տարի է, ունի երկու աղջիկ եւ թոռներ: Իր ակար կէտերը կը նկատուին առողջութիւնը (յաճախ «արկածներ» ունի), կարգ մը սխալներ, ինչպէս Սվերդլովսկի մէջ Նիկոլայի Բ. ցարին տան քանդումի հրահանգը կամ, 1987-ին ծայրայեղ - ազգայնամոլ Պամիաղ միութեան ներկայացուցիչները ընդունիլը:

Սիլվի Քոֆման եւ Միշել Թաթիւ, որ կը ներկայացնեն մարդը («Մոնտ», Յունիս 14) կ՚ըսեն. - «Պորիս Ելցին կը պատկանի յետ - համայնավարութեան քաղաքական դէմքերու նոր ցեղի մը, զոր Արեւմուտքը կը դժուարանայ հասկնալու: Օտար դիւանագէտներ եւ մասնագէտներ կ՚ըսեն եւ պիտի ըսեն իր մասին որ «նախնական» մըն է, «փոփիւլիստ» մը, ինչպէս կ՚ըսեն Լեհաստանի մէջ, Լէխ Վալեսայի մասին:

× Ընտրուած են նաեւ Մոսկուայի եւ Լենինկրատի քաղաքապետները՝ Կ. Պոպով եւ Անատոլի Սոբչակ:

× Գորպաչով որ իր քուէն կուտար Մոսկուա, ըսած է թէ յանձն կ՚առնէ գործակցիլ Ռուսաստանի նախագահին հետ, «ով որ ալ ըլլայ ընտրեալը»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՁՈՒԻՑԵՐԻՈՅ կիները գործադուլ մը որոշեցին Յունիս 14-ին, ինչ որ աննախընթաց բան մըն է, երկրի մը մէջ որ բախտ ունի գործադուլին ի՛նչ ըլլալը անգիտանալու: 1981-ին է միայն որ Զուիցերիա հաւասարութիւն վճռած է այրերու եւ կիներու միջեւ, բայց, ցարդ գործնական գետնի վրայ ոչ մէկ բան փոխուած է: Օրինակ, կիները միշտ 30% նուազ աշխատավարձք կը ստանան նոյն աշխատանքին համար:

«ԳԻՐՔԻ ՍԵՆՏԻՔԱՆ» անակնկալ գործադուլի մը ձեռնարկեց Հինգշաբթի (Յունիս 13) իրիկուն եւ ազգային ոչ մէկ օրաթերթ կրցաւ լոյս տեսնել Յունիս 14ին (դաւառը՝ կրցաւ): Հարցը աշխատավարձքի կը վերաբերի եւ գործադրկումներու, իբրեւ հետեւանք հրատարակութեանց արդիականացման:

ԻՐ ԽՕՍՔԸ

ՔՍԱՆ ԿԱԽԱՂԱՆՆԵՐԸ

1915 Յունիս 15, - Քսան կախաղաններ մէկ օրուան մէջ, Պոլիս, Պայազիտի մահճուճ հրապարակին վրայ: Քսանն ալ անդամները միեւնոյն կազմակերպութեան, Հնչակեան:

Վա՜յ, եթէ ազատագրութեան զոհերուն յիշատակն ալ պիտի թառամի: Մանաւանդ օտարութեան մէջ ուր ամէն բան կը մաշի: Հեռղհետէ աւելի արագ:

Ո՞վ կրցած է նկարագրել կախաղան մը, այնքան պարզ բառերով, բայց եւ այնպէս այնքան վառ եւ քամնելի.

Լուսաքացին նա բարձրացաւ կախաղան
(Արեւածա՜գ, օ՜, արշալոյս արփենոտ)
Կանգնած էին զինուորները ու ճախաղան,
Գունատ ու լուռ կանգնած էին նրա մօտ...

Ծեր ճախաղան ոչ մի աղօթք չէր յիշում,
(Սիրտը նրան շշնջում էր՝ անիծի՛ր),
Լուսածագին ծիրանավառ մշուշում
Ցայտում էին ճաճանչները ցանուցիր:

Վահան Տէրեան չտեսաւ Թրքական կախաղանները: Ոչ ալ միւս էջերը Հայկաջինք Սարսափներուն: Եթէ միայն այս մէկը տեսնէր ու մէկը քանիով բազմապատկէր, ո՞վ պիտի կրնար չափել խորութիւնը իր բանաստեղծական խռովքին եւ ստեղծագործութեան:

Քսան կախաղան եւ քահանայ մը «գուժատ», աճուրդին տակ մոլցած՝ աղօթքի բառերն անգամ: Իսկ զինուորները - կամ ոստիկանները - բանտապահներն ու մնացեալը ոչ թէ գունատ, այլ բոցավառ՝ չարախնդութեան անասնական կիրքէն եւ արիւնի ծարաւէն:

Եւ այնուհետեւ ո՜րքան կախաղաններ այդ միեւնոյն հրապարակին վրայ: Մինչեւ ամենավերջինը, Հր. Աղաճանեան:

Գարշելի սովուն մըն էր որ այս քսան Հնչակեաններուն արիւնը մտաւ, Հնչակեան՝ ինքն ալ, - Արշաւիր Եասեան: Եւ ուրիշ գանելիք մը, Հմայեակ Արամեանցն էր (Շուտ), նոյնպէս Հնչակեան, որ յրացուց պակասը:

Բարեբախտաբար չուշացաւ երկուքին ալ պատիժը: Առաջինը խեղդամահ՝ Կիլիկիոյ մէջ, երկրորդը գնդակահար՝ Պոլիս, Կէտիկ Փաշայի ժամուն առջեւ: Երկու վրէժխնդիր ձեռքերն ալ՝ Դաշնակցական:

Քսան զոհերէն անձամբ ճանչցած ենք միայն Վանիկը: Անգամ մը ձերբակալուած, յետոյ արձակուած էր: «Զգուշացի՛ր, Գեղամ, խաղ մը սարքած չըլլան»:

Եւ շատ չանցած նորէն ծուղակը կ՚իյնար, կառափնատ բարձրանալու համար միւսներուն հետ:

1915 Ապրիլ 11 - 24-ի հանդոյցն էր որ կը քակուէր այս քսան կախաղաններով: Շարքը մոլեգնութեան ասուինանին հասաւ մասնաւորապէս Կեսարիոյ մէջ: Իրարու ետեւէ կախուեցան աւելի քան քառասուն կալանաւորներ, առանց դատանանքի, դատակարգի կամ տարիքի խտրութեան: Վաճառականը՝ յեղափոխականին, գիւղացին արհեստաւորին հետ:

Մնացեալը բոլորդ ալ գիտէք, աւելի առաջ պատահած ըլլան թէ վերջը: Դեռ նոր վերջացան 1915-ի սարսափներուն սպահանդէսները:

Կախաղան թէ խաթաղան, աքսոր եւ ջարդ, ամբողջ ժողովուրդի մը անճխտումը դիւային քրքիջներով, - այս բոլորը պիտի ծառայէին աւելի պրկելու մեր ջիղերը, ի խնդիր վերջնական յաղթանակին:

Անոնք որ յաճախ անձամբ իրենց վզին կ՚անցընէին խեղդկապը, եւ անոնք որ գիտակցօրէն կը քալէին մահուան ճամբաներէն, ոչ իրենց գաղափարներն ուրացան, ոչ ալ իրենց հաւատքէն հրաժարեցան:

Մե՞նք ենք որ պիտի տատանինք այսօր, երբ ափ մը հող ունինք արդէն, գդրդագին, արիւնազանդ փլուզումէն վերջը: Եւ երբ հաւաքաբար կը պահանջենք հայրենիքին ամբողջացումը, հակառակ բոլոր յուսախաբութեանց:

Եթէ կախաղաններէն եւ ջարդերէն աղատ ենք այսօր, այդ չի նշանակեր թէ կէս ճամբան պիտի մնանք:

Շ.

1947, Յունիս 14

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՅՈՒՆԻՍ 5 / 13)

ՈՒՐԻ՞Շ

Ատրպէյճանի կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէի Բ. քարտուղարը որ ներկայիս Լեռնային Ղարաբաղի գժրախտութեան գլխաւոր պատասխանատուն է, նոր յայտնագործութիւն մը յղացած է. ան յայտարարած է որ Զանգեզուրը նոյնպէս ատրպէյճանական տարածք է եւ թէ եթէ Հայաստան վճռած է Խորհրդային Միութեան կազմէն դուրս ելլել, մինչեւ այդ քայլը պէտք է վճռուի Զանգեզուրի հարցը ու ան կցուի Ատրպէյճանին: «Հայաստան» թերթին Յունիս 13-ի թիւին հաղորդումին համաձայն Ստեփանակերտի մէջ կազմուած են այն մարդոց ցուցակները որոնք պէտք է մարզէն արտաքսուին: Ցուցակները բաժնուած են, որպէսզի հրամանը արձակուելու պարագային ձերբակալութիւնները սկսին:

**

ԹԵՆԻՍԻ ԱՌԱՋՆՈՒԹԻՒՆ

Երեւանի «Հրազդան» դաշտին վրայ կատարուած է մինչեւ 18 տարեկան պատանիներու թենիսի առաջնութիւնը. մասնակցած են մայրաքաղաքի, Կումայրիի եւ Կիրովականի մարզիկները: Աղջիկներու միջեւ ախոյեան դարձած է Կարինէ Կիւրեղեան, իսկ տղաներէն՝ Վահէ Աւետիսեան: Զուգախաղերու ախոյեաններն են, աղջիկներէն՝ Կ. Կիւրեղեան - Լ. Մանուկեան, իսկ տղոցմէն՝ Ալ. Ցաբութինեան - Ց. Գէորգեան զոյգերը:

**

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅ ԱՆԴԱՄԸ

Ակադեմիկոս, փիլիսոփայական գիտութիւններու տոքթոր Գէորգ Բրուտեան ծերակուտական նշանակուած է «Ապահովութեան ու խաղաղութեան միջազգային խորհրդարան»ին: Այս կազմակերպութիւնը 1975-ին հիմնուած է Փալերմոյի Արք. Վիկտոր Պուգայի եւ Կիպրոսի նախկին նախագահ Մակարիոս Արք.-ի նախաձեռնութեամբ. քաղաքականապէս եւ կրօնական առումով չէզոք է: Կամաւոր անդամակցութիւններով կը ջանայ օգնել միջազգային խաղաղութեան եւ ապահովութեան: Նախագահ Վիկտոր Պուգայի ուղղուած շնորհակալութեան հեռագրով Գ. Բրուտեան անոր ուշադրութեան յանձնած է Հայաստանի ու Արցախի մէջ բարեդուած իրավիճակը:

**

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՓԱՌԱՏՕՆԻՆ ՀԱՅ ՄԱՍՆԱԿԻՑՆԵՐԸ

Վիսպատէնի մայիսեան աւանդական փառատօնին մասնակցած էր Երեւանի Թատրոնի ու պալէի խումբը, Անտերսընի «Ձիւնէ Թագուհի» հէքեաթին երկու ներկայացումներով: Մեծ խանդավառութիւն ստեղծած են մենապարողները, նըւագախումբը եւ մեծապէս գնահատուած է Տիգրան Մանսուրեանի յօրինած երաժշտութիւնը:

**

ՆՈՐ ԴԱՐՄԱՆԱՏՈՒՆ

Կումայրիի մէջ բացումը կատարուած է հոգեբանական դարմանատան որ հիմնուած է ամերիկեան ՀՕՄ-ին ջանքերով ու միջոցներով: Մինչեւ այսօր 12 հազար մանուկներ բուժուած են նոյն կազմակերպութեան առժամեայ դարմանատան մէջ, ուր մինչեւ այսօր կ՚աշխատէին Ամերիկայէն եկած մասնագէտներ: Նոր դարմանատունը կառուցած են տեղացի ու եւրոպական շինարարներ:

ՄԱՀՈՒԱՆ 25-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ԵԴՈՒԱՐԴ ՊՕՅԱՃԵԱՆ ԱՆԾԱՆՕԹ ՄՆԱՑԱԾ ՏԱՂԱՆԴԸ

Գրեց՝ ԱՐԱ ԳԱՋԱՆՃԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Այդ նոյն մորմոքն ու վիշտը գաղթական ու տագնապած Հայուն, բազմապատկուած բարդ խնդրի մը պէս աւելի կը բորբոքի, երբ Պօյաճեան իր յուսահատութիւնն ու դառնութիւնը կ'արտայայտէ կոյրի երեւակայութեամբ, երբ Թուրքին ճիրաններուն մէջ մնացած ծննդավայրը աւելի լոյս կը ներշնչէր աչազուրկ զոյգին. «– քիչ մը լոյս կար հոն, չէ՞ Պաղտօ, սանկ երեւելու պէս բան մը, հոս մթխայն խաւար...»:

Իր խակ բառերը իր գրականութեան համար գործածելով, կարելի է ըսել թէ՝ «ամէն մէկ հերոսի անցեալին մէջ կանաչ գոյն կայ, տերեւ, ծաղիկ, պտուղ»: Ամէն մէկ հերոս, պօյաճեանական փիլիսոփայութեամբ, իր կեանքին ուղեկիցը պիտի գծէր հազարաւոր մարդոց մէջէն: Այսպէս՝ «Գինով Ալեքսան» պիտի աղաղակէ՝

«– Հէ՜յ մարդիկ, մարդիկ
Ապրանք էք հողի
Խմեցէք օղի
Նման արեւի հրակէզ շողի...»:

Եւ կամ՝ այդ հերոսները կեանքը գեղեցկացնելու պօյաճեանական պատգամ մը պիտի փոխանցեն՝

«– Կը մխ՞ս, խմէ՛,
Կը կիզուի՞ս, խմէ՛,
Ա՛հ կայ, խմէ՛,
Մահ կայ, խմէ՛»:

Պօյաճեան փոխադրուիլ գիտէ, փոխակերպուիլ եւ փոխակերպել: Ապա, որոնել եւ զուրգուրալ: Հողը, Հայը, մարդը, կինը իր էջերուն մէջ կ'երեւին իբրեւ կորուսած սէր, տարածութիւն, փոթորիկ: Պօղոս Սնապեան կը հաստատէ, թէ «հողին հետ, Հայուն հետ, մարդուն հետ եւ կնոջ հետ, որոնք առարկայական աշխարհէն իր հոգիին անցած հրատապ նիւթերը կը կազմեն՝ իր էջերուն մէջ կը տեսնենք գլխագրուած Անհունը, Տարածութիւնը, Փոթորիկը, Արարիչը: Ու անհունը պեղած ատեն նուազ հետաքրքրական չէ, քան հողին կապուած մարդոց հոգիներուն մէջ կատարած իր պեղումներուն ժամանակ: Պօյաճեան իր գրականութեան մէջ ի յայտ կուգայ խուճապի մատնուած մարդու մը երեւոյթով, երբ անցեալը ծառ էր ու կանաչ, ապագան անորոշ է ու ծածուկ, որ իր մէջ արթնցուցած է երազապաշտը, քանզի շատ յաճախ, ինչպէս անգամ մը յիշեցի, իր հերոսները ժամանակի սահմանումէն դուրս են, այսպէս ալ ինք շատ յաճախ բացակայ է ինքն իրմէ, ումէ ծընունդ առած է երազապաշտ ու անցեալի երկրպագու մարդը»: Սակայն, այս ամէնով հանդերձ Պօյաճեան չէ կրցած գրականութիւն մշակած պահուն թերութիւններէ խուսափիլ, որոնք, ըստ Պ. Սնապեանի, հետեւեալ ձեւով կը բնորոշուին. «Երկու տկարութիւններ ունի Պօյաճեան, մէկը՝ կրկնութիւններով աճելու պարագան է, եւ միւսը՝ կառուցողական թերութիւնը»:

Արդարեւ, Պօյաճեան մինչեւ մահ մընաց հաւատարիմ հողին, ինքն իրեն, տանջուեցաւ ու գրեց: Եղաւ տարագիր ժողովուրդին տարագրուած զաւակը, որուն հոգին մինչեւ մահ ծարաւ մնաց Մուսա Տաղի ջուրերուն՝ հեռու, շատ հեռու Աստուծմէ:

***

Ինչպէս գրութեանս սկիզբը նշեցի, տրամադրութեանս տակ չունենալով Պօյաճեանի բոլոր գործերը, վերլուծական այս փորձը կը մնայ հեռու ամբողջական ըլլալէ: Հետեւաբար, հոս պիտի փորձեմ ծանրանալ «Տոմար տարագրի» հատորէն «Ջորեպան Գալուստը» պատմուածքին վրայ, որ կը ներկայացնէ գիւղացի տիպարի մը կեանքը եւ ճշգրտօրէն կը ցոլացնէ Պօյաճեանի մշակած գրականութեան մէջ արմատ նետած տագնապները: Ինչպէս «Հողը»ին, նոյնպէս «Տոմար տարագրի» գիրքին մէջ ան կը խօսի ժողովուրդի մը մասին, որուն ապրումները գրի առնելու համար Պօյաճեան ոչ մէկ աւելորդ ճիգ կ'ընէ, այլ անոնք հարազատ արտայայտութիւններն են իր հոգիին:

«Ջորեպան Գալուստը» պատմուածքը, որ կը լեցնէ լման 40 էջեր, կը պատմէ գիւղացի ծերուկի մը մասին, որ Մուսա Տաղի ժողովուրդին գաղթականութեան օրերուն, կը տագնապի ընտելանալու համար նոր կեանքին պարտադրած վերիվայրումներուն, մանաւորաբար գիւղին բարձր շրջանին մէջ տուն մը ունենալու պատրուակով, ներկան ապագային պէս կը տեսնէ զունատ ու անցեալի յուշերով իր տագնապները կը հասցնէ ծայրայեղութեան:

Նիւթը հետեւեալն է:

Ջորեպան Գալուստը, բոլոր գիւղացիներուն նման եղած էր գաղթական եւ զանազան վայրեր ապրելէ ետք բերուած Այնճար, ուր սկսած էին տուներ շինուիլ ժողովուրդին համար եւ յատուկ օրէնքի մը համաձայն, տուները պիտի բաժնուէին առհասարակ բոլորին. սակայն, կեդրոնական եւ բարձր շրջանները վերապահուած էին բազմանդամ ընտանիքներու, մինչ միւսներուն՝ ծայրամասի տուները, որ ընդհանրապէս աւերի ցած էին: Գալուստ կ'ապրէր իր կնոջ հետ՝ Գարունին «նէնէ»ին, ամուսնացուցած ըլլալով երկու տղաքն ու աղջիկը: Օրէնքը կը պարտադրէր, որ Գալուստ ունենար ծայրամասի շրջանին մէջ ցած տուն մը:

Պատմութիւնը կը սկսի՝ «– Բարձր տեղ տուն մը...» Գալուստի խօսքերով: Հերոսը 40 էջերու մէջ կը տագնապի, կը ջղայնանայ եւ նուաստացած կը զգայ տեսնելով իրեն վիճակուածը, մինչեւ որ օր մըն ալ կամովին կը լռէ, ապարդիւն թողլով զինք խօսեցնելու համար թափուած ճիգերը: Կը մեռնի երազը չիրականացած:

Պատմութեան մէջ Գալուստ տողէ տող կը թռչի հին յիշատակներու, քաջութիւններու գիրկը, երեւակայելով իր երբեմնի տունը, որ բարձր, շատ բարձր տեղ մըն էր եւ սակայն, այդ բոլոր տագնապները գիւղի հասարակութեան կողմէ կը վերագրուին ծերուկին «խաֆածութեան»: Գալուստ կ'ուզէ բողոքել ըսելով, թէ ինք եղած է Զաւարեանը Մուսա Լեռ տանող ջորեպանը: Անոր անունով կը մտածէր նախանձ արթնցնել ամէնուն մէջ. անոր անունով եղած խնդրանք մը պէտք չէր անտեսուէր: Զաւարեանին ընկերացող ջորեպանի անունով պիտի մտածէր նամակներ գրել «Թագաւորի եղբայր եւ հայ ազգի հայր պարոն կաթողիկոսին»: Նոյնպիսի նամակ մըն ալ պիտի գրէր «Պարոն Հայաստանի Կոմիտէ»ին, խօսելով իրենց մեծին՝ Զաւարեանի յիշատակին անմահութեամբ, որովհետեւ, չէ՞ որ օր մը ան «ընկեր» ըսած էր իրեն:

«Գալուստին զգացումներուն համաձայն, որ կը կարծէր թէ ամէնուն զգացումն է նաեւ, չկար մէկը որ զինքը գերազանցէր Թուրքը ատելուն մէջ: Որով՝ կը հանէր իրեն համար բացայայտ այդ գումարէն՝ հոգի եւ անարդարութեան օրէնք մը...»: Ըստ, ալբեմն, այդ տրամաբանութեան, իրեն պէտք է իյնար ամենաբարձր շրջանին մէջ տուն մը:

Պատմուածքին մէջ ի յայտ կուգան ատելութիւնն ու սէրը: Բոլոր կերպարները, առանց բնադրօսիկ աւելորդութիւններու, կը ներկայացնեն մարդկային զանգուած մը, որ կ'ապրի անցեալի յիշատակներով, յատկապէս տարուբերուելով կեանքի ու մահուան ճիրաններուն մէջ:

Եդուարդ Պօյաճեան հարազատ գոյներով կը ներկայացնէ ժողովուրդի մը մըտայնութիւնը, առանց երբեք կարեւորութիւն տալու ժամանակի յաջորդականութեան: Իր հերոսները, ամէնքն ալ առհասարակ կը բաժնեն հողի եւ մարդու իրարմէ անջատ ապրելու իրականութիւնը: Իր հերոսները ֆիզիքական ներկայութիւն են Այնճարի մէջ, բայց հոգեպէս հոն չեն եւ հասած են Մուսա Լեռ: Հեղինակը կը պարզէ երեք կեանքերու իրերայաջորդ շարունակութիւնը. անոնք կ'ամբողջացնեն զիրար բոլորովին տարբեր պայմաններու տակ: Նախ՝ այն կեանքը, անցեալի, որ իր առթած երջանկութեամբ յատուկ էր ուրախ ախ մը քաշելու, երկրորդը՝ կը բնորոշուի անորոշութեամբ եւ որ գիւղացիին համար վախկոտութեան ցաւը կը թուի ըլլալ, եւ ի վերջոյ երրորդը՝ ապագան, որ անորոշ է, հաւատալով օր մը անպայման տուն դարձի:

Պօյաճեան «Ջորեպան Գալուստը» պատմուածքին մէջ փորձած է ներկայացնել իրականութիւնը ինչպէս որ է, խուսափելով զայն թաքցնելու ճիգէն: Նշած է գիւղացիներուն յոռի գիծերը՝ «Զէթ Առաքել»ով կամ «Ջորեպան Վրթանէս»ով, ագահութեան իրական իմաստը մարմնաւորելու համար: Հեղինակին ստեղծած հերոսները կը տագնապին՝ իրենց էութենէն անբաժան՝ հողին տեղութենէն, որ դարձած էր անհամ՝

«– Ածուխի պէս սեւ, պիպեռի պէս կծու»...

Օրերը՝

«– Օձ ու կարիճ, կմախքի պէս տըրգեղ»...

Իսկ կեանքը՝

«– Ոջիլ մը՝ Հայուն ծոծրակին փակած»:

Բարձր տեղ տուն մը ունենալու բաղձանքը ծծած էր Գալուստին արիւնը ահաւոր տզրուկի մը ախորժակով, մաշեցուցած զինք, որուն հետեւանքով՝ ճարահատ, ուզած էր գրել Կաթողիկոսին.

«- Հոս փուշի եւ ջուրի պռաւ կայ միայն, պաղ հով մը եւ պզտիկ թուփեր: Ապրիս, ապրիլդ չի գար, մեռնիս՝ մեռնիլդ չի գար»:

Իր ըրած հաշիւներուն համաձայն եւ Զաւարեանի անուան յիշատակով յաղեցած, Կաթողիկոսն ու պարոն Հայաստանի Կոմիտէն իրենց հրամանը պիտի տային անարաշխ Յանձնախումբին, թէ՝

«- Գալուստին տունը պիտի ըլլայ բարձր եւ մէջտեղի տուն մը»:

Եթէ Կաթողիկոսը չպատասխանէր, Գալուստին խօսքերը ուղղուած պիտի ըլլային «Պարոն Հայաստանի Կոմիտէ»ին՝

«- Քու մեծիդ ջորեպանը քեզի կը գրէ...»:

Սակայն, անգրագէտ ծերուկը նամակը պիտի չկրնար մէկու մը գրել տալ, որովհետեւ զինք պիտի ծաղրէին ու ինք ամբողջ հոգիով պիտի առէր գաղթականութեան ճամբան, գաղթականութեան կայանները:

Պօյաճեան իր հերոսներուն պէս բացայայտօրէն կը թուի մեծ վիշտեր ու տագնապներ կրած մարդ մը, յատկապէս հող եւ կանաչութիւն ունեցած եւ բոլորն ալ կորսնցուցած հոգեխռով հոգիներուն պատմիչը: Իր հերոսները զօրաւոր երեւակայութեան մը ծնունդը չեն, մանաւանդ անոնց պատկերաւոր մտածումները, այլ դրագէտը հարազատ կերպով կը ներկայացնէ, կը խօսեցնէ գիւղացին, առանց պոռոտախօսութիւններ ընելու:

Պէտք է ըսել որ մեր գիւղական կամ գաւառական գրականութեան մէջ Պօյաճեան անգերազանցելի է իր մեկնաբանութիւններով: Առհասարակ բոլոր գրագէտները՝ Համաստեղէն Մնձուրի, կրցած են գաւառի կեանքը եւ տիպարները ներկայացնել հարազատութեամբ, բայց Պօյաճեան իր բոլոր գրութիւնները զգացած եւ ապրած է: Գաղթականութեան տարիներէն մինչեւ իր մահը՝ իբրեւ ուսուցիչ, մտաւորական եւ կուսակցական մարդ, կրկնակի ցաւած է իր ժողովուրդին վէրքերուն դիմաց, երբ ամէն բան ունեցած եւ ամէն ինչ կորսնցուցած, հասարակ Թուրքէ մը պարտուածի աններելի յուսաբեկութեամբ, ամբողջ ժողովուրդ մը կը տարուբերի կեանքի ու մահուան անհիւրընկալ մայթերուն: Իր հերոսները՝ անօթի ժողովուրդի մը զաւակները, պատերազմի պիտի երթային ապրելու համար ու պիտի հալածէին Թուրքին.

«– Վայ ես քու սինիկէ՛դ ... տարօրինակ ըրիր մեր կեանքը. քու եօթը անգամ եօթանասուն պորտ ... Աշխարհը տանի՛ն մէջ ողջ կ'ըլլայ, մենք ողջ ըլլալու համար մահուան շատ պիտի մօտենանք, պատերազմող զինուորի մը չափ շատ...»:

Եդուարդ Պօյաճեան տարիներ շարունակ տագնապեցաւ ու գրեց. խմեց ու գրեց, գրեց ու խմեց եւ տեսաւ հարիւրաւոր Ջորեպան Գալուստներու անհաշտ կեանքը, մերժումը՝ պարտադրուած իրականութեան: Իր գրականութեամբ ան երբեք չուզեց ծաղրել գիւղացի մը, այլ խօսքը Ջորեպան Գալուստին միջոցաւ ուղղեց Մուսա Տաղցի Հայուն, թէ՝

«– Քու տեղդ վերն է, ադա լեռներուն ծայրը, բա՛րձր, բա՛րձր»:

***

Պօյաճեանի մահուան 25-ամեակը առիթ մը թող ըլլայ անորոշութեան նետած փոշիէ վարագոյրը վերցնելու եւ հայ ուսանողը համոզելու, թէ հայ գրականութիւնը 1915-ի ջարդերուն չմեռաւ, այլ անկէ ետք ծնած տաղանդներ, որոնք, դժբախտաբար, կը մնան անծանօթ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ՉԻՆԱՑԻՆԵՐԸ ԿԸ ՍՊԱՍԵՆ ԻՐԵՆՑ ՎԱԼԵՍԱՅԻՆ

Փէքինէն սկսեալ, ամբողջ Չինաստանի մէջ 1989 Յունիսէն ի վեր այն կարծիքը տարածուած է թէ բանուորները քունի մէջ են. սակայն, հակառակ անոր որ անոնցմէ շատեր իրենց կեանքը կորսնցուցին գնդակներու թիրախ ըլլալով կամ հրասայլերու տակ ճզմուելով, երբ պատահեցան Թիէն - Ան - Մէնի դէպքերը:

Երկու տարիէ ի վեր հակառակ անոր որ չինացի ժողովուրդը լաւատես չէ բանուորական շարժումին հեռանկարներուն մասին, Չինաստանի Համայնավար Կուսակցութիւնը մեծ ուշադրութեամբ կը հետեւի անոնց գործունէութեան:

Երկու տարի առաջ Տէնկ Քսիաօփինկ գոհ էր, որովհետեւ բանուորները խռովութեան կամ ապստամբութեան նախաձեռնութիւնը ունեցողները եղած չէին: Նոյնիսկ վերջերս, Կուսակցութեան վեհաժողովին շնորհաւորեց զիրենք, ըսելով թէ ապստամբութեան օրերուն միայն զօրքին չէր կռթնած, այլեւ իրենց: Անոր համար կացութիւնը հակակշռելի էր այնքան ատեն որ բանուորները միացած չէին ուսանողութեան:

Տէնկ Քսիաօփինկի ճառէն ետք ոստիկանութեան տեղեկագրերուն մասին Քաղաքական գրասենեակն ու Ընդհանուր քարտուղարութիւնը կանգ առին բանուորական դասակարգին կացութեան վրայ: 1990 Հոկտեմբեր 1-ին, (չինական Ազգային տօնին օրը) Հանրային ապահովութեան նախարարութիւնն ու Ոստիկանութիւնը զատ - զատ տեղեկագրեր տուին Կեդրոնական Կոմիտէին: Յատկանշական է որ երկուքին վերլուծումները տարբեր էին իրարմէ: Ոստիկանութեան նախարարութեան համաձայն, «դէչ տարրեր» ամէն տեղ կային, բայց կացութիւնը հեռու էր Արեւելեան Եւրոպայի մէջ պարզուածէն: Բանուորները հոն հաւատարիմ էին կուսակցութեան:

Իսկ Ապահովութեան նախարարութիւնը կը շեշտէր թէ պէտք չէ թերագնահատել միջազգային նոր կացութեան ազդեցութիւնը: Որոշակի փոփոխութիւն մը արդէն իսկ տեղի ունեցած էր բանուորներու մօտ, որոնք հիմա ուսանողներէն աւելի թիրախ էին արտաքին թշնամիին:

Յունիս 4-էն ետք Կուսակցութիւնը հրահանգ տուաւ որ ուսանող եւ մտաւորականներու քաղաքական ուսուցումին զարկ տրուի եւ որոշ զիջող կեցուածք մը արտայայտուի խռովարար ուսանողներու հանդէպ, բայց ոչ՝ բանուորներու: 1989 Յունիս 4-էն մինչեւ 1990 Հոկտեմբեր 1-ի Ազգային տօնը բանուորներու ձերբակալութիւններն ու սպանութիւնները չդադրեցան: 43 թէքնիք տարրեր հաւաքուեցան ածխահանքին մէջ, որովհետեւ «զանազան ասոխճաններով հարցերու տէր էին եւ վերադաստիարակման պէտք ունէին»: Այս ճնշումը անտես մնաց թէ՛ երկրին, եւ թէ արտասահմանի մէջ:

Տաթոնկի ածխահանքերէն Յունիս 4-էն առաջ Փէքին մեկնած քանի մը բանուորներ բռնութեամբ հոն վերադարձուեցան, լքուեցան հորի մը մէջ ուր Տաթոնկի աշխատանքներ ու հանքին պահակները չարչարանքի տակ ջանացին խոստովանութիւններ ձեռք ձգել, այդ բանուորներէն վեցը ծեծի տակ մեռան. յետոյ ոստիկանները քարերը լեցուցին միւսներուն վրայ ու ողջ - ողջ կրակի տուին զանոնք: Այս բոլորը Կուսակցութիւնը բացատրեց անով որ աւազակներ գրաւած էին հանքը եւ պայթեցուցած զայն:

Եթէ հանքի պատահարը կարելի եղաւ քօղարկել, նոյնը չպատահեցաւ հանրակառքերու թիւ 4 գործատան դէպքին պարագային ու Կուսակցութիւնը չկրցաւ արձակ - համարձակ ճնշում բանեցնել: Այդ արդիական գործատունը իր բանուորներուն յարկաբաժիններ տրամադրեց 1990 Նոյեմբերին. սակայն ղեկավարները իրենք իրենց ալ վերապահեցին երեք սենեակնոց զոյգ յարկաբաժիններ: Կուսակցութեան Կոմիտէին փոխ - քարտուղար

եւ տնօրէն մը ոչ միայն իրենք իրենց, այլեւ իրենց կնոջ ծնողքին համար յարկաբաժիններ վերապահեցին: Բանուորները իրենց դժգոհութիւնը արտայայտեցին աշխատանոցներուն մէջ ոմադրներ փակցուցին, ինչ որ վախցուց պետերը: Փէքինի քաղաքապետը անմիջապէս քննիչներ ղրկեց հոն: Բանուորները մինչեւ իսկ ղիմեցին գործադուլի շարժումներու: Հանդարտեցնելու համար ստեղծուած խըռովքը, քաղաքապետարանը նոր ղեկավարներ ղրկեց հոն: Իսկ Բարոզչութեան գրասենեակը խումբ մը գրողներէ խնդրեց որ ջատագովեն ծեր գործաւորի մը ընթացքը որ «գործատունը կը սիրէ իր ընտանիքին չափ»:

Ապահովութեան նախարարութեան տեղեկագիրը կ'ըսէ թէ անկայունութիւն ընտեղծող ազդակներ կան եւ եթէ նախադգուշութիւններ ձեռք չառնուին, անկանխատեսելի հետեւանքներ կրնան ունենալ:

Բանուորներու վրայ կուսակցութեան ու վարչարարութեան հակակշիռը զօրացնելու համար հրահանգներ տրուեցան. բոլոր գործատուներուն մէջ կուսակցութեան քարոզչութեան ու ապահովութեան կոմիտէները գործի լծուեցան: Կուսակցութիւնը անկէ ի վեր օրը 24 ժամ աշխատանքի երեք հերթերուն ալ ներկայ է բոլոր աշխատանոցներուն մէջ: Այսպէսով, բանուորները պատուանդանը կ'ըլլային բրգաձեւ քաղաքականութեան մը որ կը ճմլէր զիրենք:

Չինաստանի Համայնավար կուսակցութիւնը միշտ կը կրկնէր թէ Համայնավար ղեկավարները երեք «լեռներ» տապալած են. աշխարհակալութիւնը, վարչարարական դրամատիրութիւնը եւ աւատապետութիւնը: Սակայն այսօր բանուորները կ'ըսեն թէ տապալելիք լեռները երեք չեն, այլ չորս. կառավարութիւնը, կուսակցութիւնը, երիտասարդական լիկան ու արհմիութիւնը:

Յատկապէս այս վերջինը խիրացումներու, կաշառակերութեան պատմութիւններով մեծ դժգոհութեան աղբիւր է: Շանկուսնի գաւառին մէջ նախկին ոսպար բանուոր մը որ 10 հազար գործաւորներով գործատան մը արհմիութեան նախագահն էր, աւելի քան յիսուն բանուորուհիներ բռնաբարած ու 80 հազար եուան խիրացուցած էր: Սակայն գաւառային պատասխանատուները ու ազգ. ատեաններ նախընտրեցին թաղել հարցը: Հակառակ անոր որ հարցը արձագանգ գտած էր կուսակցական ներքին փաստաթուղթի մը մէջ, քաղաքական բիւրօն տարիներ թէ կարելի չէ պատահարը վերագրել ամբողջ արհմիութեան:

Տնտեսական այս դրութեան մէջ ուր կուսակցութիւնն է սեփականատէրը, երկրին քաղաքական հարցերն ու տնտեսական դժուարութիւնները անլուծելի են:

Օր մը առաջերուն լոյսը հրապունդի մը պիտի վերածուի. այն ատեն պիտի յայտնուի չինացի բանուորներու Վալեսան, յառաջդիմական կազմակերպութեամբ մը ու անոնք պիտի առաջնորդեն բանուորական պայքարը:

Ա. Թ. Թ.

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ.Մ.Ը.Մ.-ԱՐԾԻՒԸ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՇՈՒԵԿՇԻՌ

1990-91-ի ֆութպոլի եղանակը հասաւ իր աւարտին:

Տարեկան ընդհանուր ժողովներու, հաշուեկշիռներու, վարձատրութիւններու ժամանակն է, բայց նաեւ՝ վարչական փոփոխութիւններու, խաղացողներու երթ ու դարձի, նոր ուղղութիւններու, նոր ծրագիրներու:

Այսպէս, Մարսէյլի Հ.Մ.Ը.Մ.-Արծիւ Մարզական Համաձայնութիւնը գումարեց իր տարեկան ընդհանուր ժողովը, Մայիս 24-ին, իր կեդրոնատեղիին մէջ:

Բարոյական եւ մարզական տեղեկագիրը կարդաց ակումբին ընդհանուր քարտուղարը՝ Ռոլան Վարդանեան: Ներկայացուց զանազան յանձնախումբերու կատարած աշխատանքները, թուեց կազմակերպուած բազմաթիւ ձեռնարկները, ընդգծեց ակումբին մասնակցութիւնը գաղութային կեանքին: Մարզական արդիւնքները որակեց միջին: Թէեւ աւագ խումբը վերջացուց եղանակը իր դասակարգին առաջին տեղը գրաւելով եւ ըլլալով Փրովանսի ախոյեան (Փրոմոխոն տ'Օնէօր Բ.), ինչպէս նաեւ Ֆրանսայի Բաժակի մրցումներուն մէջ հասաւ մինչեւ 6-րդ շրջանը, սակայն միւս խումբերը ճանչցան շատ լուրջ դըժուարութիւններ եւ ոմանք, ինչպէս պահեստի խումբը, «ժիւնիոռ»ներն ու «փիւփիյ»ները դասակարգ մը իջան: Ղեկավարներու, որակեալ մարզիչներու եւ խաղացողներու քանակին պակասը կը բացատրեն մասամբ արձանագրուած ընդհանուր արդիւնքներուն միջակութիւնը: Ռոլան Վարդանեան ծանրացաւ որակին կարեւորութեան վրայ, եւ բնորոշեց զայն որպէս յաջողութեան գլխաւոր ազդակ: Սակայն, աւելցուց, պէտք չէ սխալիլ. պէտք չէ երթալ դիւրութեան՝ զուրէն բերելով անհրաժեշտը, այլ բարձրացնել մակարդակը պատրաստելով ակումբին երիտասարդ եւ խոստմնալից տարրերը: Որոնցմով միայն կարելի է ապագան ապահովել: Այս ալ, միջոցի հարց է, բառ: Ակումբը պէտք է գտնէ, ստեղծէ անհրաժեշտ միջոցները՝ նիւթական, ձեռնհասութիւններու, որպէսզի իրագործէ իր նըպատակները՝ այսօր եւ վաղուան հեռանկարով:

Նիւթական մանրամասն զեկուցում տըւաւ ընդհանուր գանձապահը Ռընէ Քիւրտիճեան: Կու տանք միայն երեք թիւ. ընդհ. մուտք՝ 530.134 Ֆր., ընդհ. ելք՝ 491.916 Ֆր., պատրաստ գումար՝ 32.218 Ֆր.:

Ապա, ժողովը քննեց օրակարգի այլ նիւթերը՝ նեցուկ կոմիտէի դերը, նոր խաղացողներ գտնելու հիմնական աշխատանքը, մանուկները լաւագոյն կերպով պատրաստելու անհրաժեշտութիւնը: Ընդհանուր ձեւով ներկաները դրուեցան փորձառու եւ մանկավարժ ղեկավարներ գտնելու փնտռտուքին վրայ:

Ընտրուեցաւ, աւելի ճիշդ պզտիկ փոփոխութիւններէ ետք հաստատուեցաւ 1991-92 եղանակի տնօրէն կոմիտէի կազմը հետեւեալ անդամներով.- նախագահ՝ Ռոժէ Տէր-Մեսրոպեան, փոխ-նախագահներ՝ Կարպիս Յարութիւնեան, Ժան Գասպարեան, ընդհ. քարտուղար՝ Ռոլան Վարդանեան, ընդհ. գանձապահ՝ Ռընէ Քիւրտիճեան, փոխ-գանձապահ՝ Ժան Մելիքեան, ներկայացուցիչ Տիսթրիքթի մօտ՝ Ժան-Գլօտ Թիւրփինեան, խորհրդական՝ Կարօ Կոնոյեան, գոյքապահ՝ Գասպար Արապիքեան, ձեռնարկներու յանձնախումբ՝ Ստեփան Գալուստեան, Ալէն Արեւիքեան, Շառլ Ծերունեան, Յովհաննէս Պարէտեան, Յովսէփ Փէհլիվանեան, ֆութպոլի յանձնախումբ՝ Մարք Ղարիպեան, Գրիգոր Նլքովանեան:

***

Մարսէյլի Հ.Մ.Ը.Մ.-Արծիւ Մարզական Համաձայնութեան մտահոգութեան հիմնական տարրերէն մին եղած է, երէկէն այսօր, մարզադաշտ իջնել առաւելագոյն չափով հայանուն, այսինքն հայ խաղացողներով: Եւ այս տարի, աւագ խումբի խուրաքանչիւր խաղին մրցումի թուղթին վրայ արձանագրուած 13 անուններէն նըւազագոյն 11-ը հայ էին: Այս քաղաքականութիւնը, մտայնութիւնը որ դրոշմած են տասնամեակներէ ի վեր հիմնադիրներն ու յաջորդական պատասխանատուները յոյժ գնահատելի է: Ի՞նչ կ'արժէ, հայկականութեան եւ գաղութային ներկայացուցչութեան տեսակէտէն, բարձր մակարդակի վրայ մրցիլ եւ ունենալ միայն որպէս հայ՝ անունը ակումբին կամ ալ մէկ կամ «մէկ ու կէս» խաղացող: Մարսէյլի Հ.Մ.Ը.Մ.-Արծիւը ունի համագաղութային կոչում: Գաղութին ներկայացուցիչն է Փրովանսի եւ Մարսէյլի մարզադաշտերուն վրայ, տեսակ մը հայելին:

Վստահ ենք որ այսօրուան եւ վաղուան պատասխանատու մարմինները այս գիտակցութեամբ պիտի շարունակեն վարել ակումբը որպէսզի չխզուի շղթան նախկիններուն հետ, որոնք քրտինքով, զոհողութիւններով, անխոնջ ճիգերով եւ անսահման հաւատքով եւ նուիրումով Հ.Մ.Ը.Մ.-Արծիւը բերին այս հանգրուանին:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՏԻԹՐՈՅԹԻ Ս. Սարգիս Եկեղեցւոյ մէկ սրահին մէջ Ապրիլ 24-ին Արմէն Արոյեան զեկուցում մը տուած է դէպի Արեւմտահայաստան ու Կիլիկիա կատարած ճամբորդութեան մասին: Ան լուսապատկերներ ալ ընկերացուցած է զեկուցումին: Լաւագոյնս պատկերացնելու համար հայկական երբեմնի ոստաններուն ներկայի կացութիւնը Արմէն Արոյեան վերոյիշեալ շրջաններուն մէջ հանդիպած է նաեւ իսլամացած Հայերու որոնցմէ ոմանք նոյնիսկ հայերէն խօսած ու երգած են:

***

ԹԷԼ ԱՒԻՒԻ մէջ Մայիս 8-ին Երուսաղէմէն, Հայֆայէն, Եաֆայէն հասած Հայեր ցոյց մը կատարած են Փինլանտական դեսպանատան առջեւ, բողոքելու համար խորհրդային զօրքերու եւ ադրբեջանցի օմոնականներու հակահայ արարքներուն դէմ: Խորհրդային Միութիւնը Իսրայէլ դեսպանատուն չունենալով, իր դեսպանը կը գործէ Փինլանտականին մէջ: Զոյս ժամուան ցոյցէն ետք հայկական պատուիրակութիւն մը հանդիպում ունեցած է խորհրդային դեսպանին հետ ու անոր յանձնած յուշագիր մը: Հայ դատի պատուիրակութիւն մըն ալ Իսրայէլեան արտաքին նախարարութեան յուշագիր մը յանձնած է, պահանջելով որ Մայիս 10-ին Խորհրդային Արտաքին նախարարին Երուսաղէմ այցելութեան ընթացքին արծարծուի նաեւ Արցախի ու Հայաստանի հարցը:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ «Տայնըսթի Փալաս»ի սրահին մէջ Մայիս 2-ին Նոր Հաճընի Սուրբ Գէորգ Եկեղեցիին Տիկնանց Միութեան կազմակերպութեամբ նշուած է Մայրերու օրը: Այս առիթով բանախօսած է Ադաւուհի Սիմոնեան. իսկ գեղարուեստական բաժնին մասնակցած են Գոգօ Հալիլթեանի նուագախումբը, Մարլէն Թահմիզեան՝ մենապարով, Վիգի Ճապրայեան մեներգներով եւ Անի Եփրեմեան արտասանութիւններով:

***

ԱՅՆՃԱՐԻ Հ.Մ.Ը.Մ.-ի մասնաճիւղը Մայիս 17-ին նշած է Մայրերու Օրը: Հանդէսը սկսած է ակումբին դաշտին մէջ արիներու եւ գայլիկներու տողանցքով: Տեղի ունեցած է դրօշակի արարողութիւն, ապա Թամար Սնապեանի խօսքով բացուած է նշումի օրը: Ան ոգեկոչած է նաեւ Գետաշէնի, Արցախի, Մարտունաշէնի վերջին օրերու խժդժութիւնները, հրաւիրելով զօրավիգ կանգնիլ տառապող հայութեան: Գեղարուեստական բաժնին մէջ արծուիկներ երգած, պարած ու արտասանած են:

***

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Յակոբ Տէր - Մելքոնեան սրահին մէջ Մայիս 28-ին 82 նորագիրներ միացած են Հ.Յ.Դ.-ի շարքերուն: Անոնք կոչուած են «Արցախի սերունդ»: Կնքահայրութիւնը կատարած է Գէորգ Գանտահարեան:

ԳՈՂԳՈԹԱ
ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ
ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ ԹԷՈԴԻԿ

ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ ՊԱՐՏԻԶԱԿԻ

3. - Տօնկէլ. - Պարտիզակէն կէս ժամ հեռու՝ զուտ հայաբնակ գիւղ 80 տնուոր, որ Նիկոմիդիայէն առաջ տեղահան եղած է (800 անձէն 50-ը միայն վերապրող): Միլլիճիներ 1921 Ապրիլ 7-ին հրկիզած են մնացեալ տուներն ալ, որոնք արդէն թափուր էին հայ բնակչութենէ:

Քառորդ ժամ անդին կար Ս. Գէորգ ուխտատեղին: Եկեղեցին Ս. Սարգիս՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Մատթէոս Քահանայ Պազտասարեան. - Ծնած 1856 Յունուար 4-ին եւ ձեռնադրուած Ստեփանոս Արքեպիսկոպոսէ 1892 Դեկտեմբեր 20-ին: Տարագրութեան մէջ անհետ:

4.- Սուրբ. - Արուարձան կամ թաղ Տէօնկէլի, մէկ մասնուով: Կը կոչուէր նաեւ Տէօնկէլին Սուրբը: Բնակչութիւն՝ Հայ - Լազ, 28 տուն զոր կը հովուէր Մանուշակ գիւղի Տ. Յակոբը:

5.- Օվաճըգ. - Տէօնկէլէն կէս ժամ հեռու՝ 600 տնուոր զուտ հայաբնակ գիւղ, որուն լեռներուն վրայ անհաւասար պայքար մը շարունակած են բուռ մը հայ քաջեր (1917 - 1918), հայրենակից սիրելիներու ապօրէն տեղահանութեան եւ անճիտման ի վէժ, նման խել մը Զէնկիլէրցիներու եւ Արսլանպէկցիներու:

Ամբողջ Օվաճըգ կը պարպուի մէկ օրուան մէջ, 1915 Յուլիս 22-ին: Ժողովուրդը համախումբ կը տարուի Տէրպէնտ, ուրկէ շոգեկառք լեցուելով կը քշուի մինչեւ Րաքքա եւ Տէր - Զօր: Բոլորէն 600 հոգի հազիւ վերապրող: 1921 Ապրիլ 7-ին այս գիւղը նորէն թատր հանդիսացաւ Միլլիճիներու չհատակութեան, որոնք հրկիզեցին զայն, երբ ժողովուրդը չարաժամը առաջ խոյս տուած էր դէպի Նիկոմիդիա:

Եկեղեցին Ս. Լուսաւորիչ՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Արսէն Քահանայ Պօզմաեան. - Ծնած 1869 Ապրիլ 13-ին Թամզարա, աշխարհական անուամբ Գրիգոր Յարութիւնեան, 1908 Մարտ 2-ին ձեռնադրուած Ստեփանոս Արքեպիսկոպոս Յովակիմեանէ: Զարգացեալ եւ պատուական երէց, վարած ուսուցչական պաշտօններ, յօդուածագիր պոլսահայ թերթերու, բեմբասաց եւ ներհուն տաճկագէտ: Ատեն մը Օվաճըգ պաշտօնավարելէ վերջ, իբր ուսուցիչ եւ տընօրէն ազգային երկսեռ վարժարանաց՝ կը հրաւիրուի Նիկոմիդիա, ուր կը բոլորէ երկամեայ արդիւնաւոր շրջան մը, նաեւ Աստ Փազար:

Տեղահանութեան ատեն այդ քաղաքը գտնուելով, ընտանեօք կը խառնուի գաղթականական հոսանքին եւ յաջորդաբար կ'անցնի Պէօյիւք Տէրպէնտէն, Էսկի Շէհիրէն, Գոնիայէն եւ Էրէյլիէն՝ ուրկէ կեդրոնին ուղղեալ ազգու հեռագիրներ խմբագրողի դերը կը ստանձնէ, իր հօրեղբօր պետին՝ Յովակիմեան Սրբազանի հրահանգով: Տարագրութեան երկար ուղիները տաժանօրէն կտրելէ վերջ՝ կը հասնի Տարսոն: Տ. Ոսկի Քահանայ Պիպիեան երբ հոնկէ աքսորուելով՝ Գոնիա պիտի դառնար, աքսորելոց հայց բաժնելու պաշտօնը յիշեալին կը թողու, նաեւ լարած անձնական իր վրանը: Տ. Արսէն շատ չի մնար սակայն. բռնագաղթի նորագոյն հրամաններ զինքը կը քշեն աւելի հեռուները, մինչեւ Պաղ՝ ուր կ'ենթարկուի սաստիկ գանակոծութեան մը: Կըկի՛ն աքսոր՝ Մէքքէնէ, Տիփսի եւ Ապու Հարար, ուրկէ յատկապէս Տէր - Զօր կը ղրկուի տեղւոյն ոստիկանապետին կողմէ: Իր եղերական վախճանին պարագաները տես ի Տէր - Զօր: Երիցուհին եւ չորս զաւակները՝ վերապրող:

Վրթանէս Քահանայ Գասպարեան. - Գիւղէն իր հօտին հետ տարագրուելով՝ կ'անցնի Պէօյիւք Տէրպէնտէն եւ Էսկի Շէհիրէն: Ոստիկաններ քանի մը անգամ կը տփեն զինք, այն ծանր եւ անքաւելի յանցանօք որ Հայու տէրտէր մըն էր ինք եւս՝ փակեղաւոր եւ սքեմաւոր: Տ. Վրթանէս ամէնէն շատ կը գանակոծուի Էրէյլի. այնուհետեւ կ'անցնի Պօզանթիէն եւ Տարսոնէն, մինչեւ ողեսպառ ժամանումը Օսմանիէ՝ ուր իրեն կը սպասէր կարծես ծեծերուն վերադրականը, որուն չտոկալով այլեւս իր հիւծեւկոծ կազմը՝ կը վախճանի Իսլահիէ հազիւ հասած եւ կը թաղուի հոն, հոգեւոյս Աթանաս Քահանայ Տէր - Յովհաննէսեանի (արսլանպէկցի) ձեռամբ:

Տաճատ Քահանայ Ալպանեան. - Բնիկ, ծնած 1879 Փետրուար 5-ին եւ ձեռնադրըւած Ստեփանոս Արքեպիսկոպոսէ 1908 Փետրուար 10-ին:

Օվաճըգէն ելլելէ առաջ, տեղւոյն երեւելիներուն հետ սոսկալի «փալախա»յի մը կ'ենթարկուի, ոտքերէն արիւն ցայտելու աստիճան, եւ այդ ցաւկոծ վիճակով կը խառնուի տեղահան ընտանիքներու թափօրին, շաբաթներ վերջ հասնելով մինչեւ Րաքքա, ուրկէ Հալէպ դարձին՝ երկու ամիս բանտ կը նետուի, ծննդավայրին լեռներուն վրայ ապստամբող հայրենակիցներու արարքին իբր մեղսակից...:

(Շար. 242)

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ ՓՐՈՖ. ՖՐ. ՖԷՅՏԻԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

Տիկին Հայկուհի Տամլամեան 500 Ֆր. կը նուիրէ ԻՒՄԱՖ-ին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 500 Ֆր. «Յառաջ»ին փրոֆ. Ֆրէտէրիք Ֆէյտիի թարմ յիշատակին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՎԻՃԱԿԱՀԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Մարսէյլի Ս. Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Յանձնախումբի կազմակերպած տօնավաճառը մեծ յաջողութեամբ վերջ գտած է Կիրակի Յունիս 9-ին վիճակահանութեամբ մը: Ստորեւ շահած թիւերը.-

1.- 2293
2.- 1081
3.- 2761
4.- 1790
5.- 1102
6.- 2289
7.- 1117
8.- 2386
9.- 1799
10.- 2413

Նոյն առթիւ կուզանք յայտնել մեր խորին շնորհակալութիւնները այն անհատներու եւ հաստատութիւններու որ զանազան միջոցներով մեզ քաջալերեցին:

FETE DE L'ECOLE DE LA CBAF
Section de Paris

Samedi 22 Juin à 20 heures
Mairie du 9e Arrt. — Salle Rossini
6, rue R. Drouot

Chants, danses, poèmes, théâtre

Partie artistique : *Ballets NAÏRI*
— Ensemble Instrumental ALLEGRETO

— E N T R E E   L I B R E —

V e n e z   n o m b r e u x !

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Le Camp Itinérant de la Croix Bleue des Arméniens de France aura lieu cette année à VERCORS (un parc régional au sud-ouest de Grenoble) du 7 au 28 Juillet.

— La capacité d'accueil se limite à 26 adolescents de 14 à 17 ans.
— Le prix de participation : 3500 Frs.
— Des randonnées et d'autres activités sportives sont au programme (escalade, canyoning, spéologie, équitation, etc...)

Pour les inscriptions s'adresser à la section de la CBAF la plus proche de votre domicile.

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ 60-ԱՄԵԱԿԻ ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԿԸ ՊԱՏԱՐԱԳԷ ԵՒ ԿԸ ՔԱՐՈԶԷ՝

ՊՈԼՍՈՅ ՀԱՅՈՑ ԳԱՐԵԳԻՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ

Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ 60-ամեակին նուիրուած տօնախմբութեանց ծիրին մէջ Պոլսոյ Հայոց Պատրիարքը՝

ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐՔ. ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ

պաշտօնական այցելութիւն կուտայ Մարսէյլի հայ գաղութին Յունիս 22-24-ին: Սոյն այցելութիւնը տեղի կ'ունենայ հովանաւորութեամբը՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆԻ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ
Արեւմտեան Եւրոպայի Հայոց
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ
եւ
ՀԱՅՑ. ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐՈՒ ԺՈՂՈՎԻՆ:

Այս առթիւ Պատրիարք Հայրը Կիրակի, Յունիս 23-ին, ժամը 10-ին կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ատենակից ունենալով ՏԱՐՕՆ եւ ՎԱՉԷ Ծ. Վարդապետները: Սուրբ սեղանին կը սպասարկեն Մովսէս Աւագ եւ Մակար Քահանայ Հայրերը:

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ Սահակ-Մեսրոպ երգչախումբը, Կոմիտասեան եղանակով, ղեկավարութեամբ Խաչիկ Երկմազեանի:

Յաւարտ պատարագի հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի երանաշնորհ՝

ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆԻ
Պոլսոյ Հայոց Նախկին Պատրիարք

Երեք օրերու ընթացքին Գարեգին Պատրիարք պաշտօնական այցելութիւն պիտի տայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ պետին՝ Գերպ. Քոֆֆիին, Քաղաքապետին, Նահանգապետին:

Կիրակի, ժամը 20-ին ճաշ մը կը սարքուի Մայր Եկեղեցւոյ Ա. Զրբաշեան սրահին մէջ, ի պատիւ Պատրիարք Հօր:

Մայր Եկեղեցւոյ վարչական ժողովը սիրով կը հրաւիրէ մեր բոլոր եկեղեցիներու, կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչները, ինչպէս նաեւ մերազն ժողովուրդը խուռներամ մասնակցելու եւ իրենց ներկայութեամբ փայլը աւելցնելու հանդիսութեանց:

Ճաշի մասնակցիլ փափաքողներէն կը խնդրուի անպայման հեռաձայնել հետեւեալ թիւին.-

91 77 – 84 – 70

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ գումարները ի նպաստ իր դպրոցին.- Տէր եւ Տիկին Կ. Յակոբեան 1000 Ֆր. փրոֆ. Ֆ. Ֆէյտիի մահուան առթիւ, Պ. Եզիկիլեան 700 Ֆր.:

U.G.A.B. COMITÉ SUISSE

S Y M P O S I U M   A   G E N E V E
du 7 au 10 NOVEMBRE 1991

LE ROLE DE LA FEMME ARMENIENNE A TRAVERS L'HISTOIRE

Conférenciers :

Dr. Akabie EKMEKDJIAN (Chypre)
Mme Silva GABOUDIKIAN (Arménie) *poétesse*
Mme Anahid PAYANDUR (Arménie)
Dr. Mariam TER-KRIKORIAN (Arménie)
Mme Martine HOVANESSIAN (France)
Dr. Dicran KOUYOUMDJIAN (France-U.S.A.)
Mme Rita BALIAN (U.S.A.)

PARTICIPATION : Prix forfaitaire (compris) 4 jours
Arrivée : 6/11 Départ : 10/11 (conf.-séjour-déjeuner-dîner-dîner gala)
Hôtel 5 étoiles : 1 pers. 1 400 F. suisse — 2 pers. 2 100 F. suisse
Hôtel 3 étoiles : 1 pers. 900 F. suisse — 2 pers. 1 600 F. suisse

IMPORTANT : DATE LIMITE DES INSCRIPTIONS : 15 AOUT

Renseignement : U.G.A.B. Genève/Suisse : Case postale 429
Tél. : 22-735-93-02 (de 14h à 18h)
Fax : 22-786-84-30
U.G.A.B. Paris/France : M. Arto Hampartzoumian. Tél : 40-50-88-09

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տոքթ. փաթրիք խուպէսէրեանի թարմ յիշատակին, Մարկրիթ Գրիգորեան 200 Ֆրանք կը նուիրէ Ֆրանսահայ Բժիշկներու Միութեան - ԻՒՄԱՖ - (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 100 Ֆր. «Յառաջ»ին:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Հինգշաբթի օր Յունիս 20, Տօն է Սրբոց Թարգմանչացն Մերոց՝ Սահակայ եւ Մեսրոպայ:

Այս առթիւ, ժամը 10-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

FETE CHAMPETRE ANNUELLE

DE TEBROTZASSERE

DIMANCHE 23 JUIN
à partir de 13h (entrée libre)

animée par
M A R T E N   Y O R G A N T Z

- *Distribution de prix*
- *Jeux*
- *Chiche kébab*
- *Animation*

1, Boulevard du Nord, 93 LE RAINCY

SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél. : 78.60.13.66 Fax : 78.60.92.96

SABERATOURS
31, Rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél. : 42.61.51.13 Fax : 42.61.94.53

V O U S   P R O P O S E N T

Voyages Arménie 91

P R O G R A M M E

1er jour : ● PARIS - EREVAN (vol direct)
● accueil et transport à l'hotel

2ème au 14ème jour :
● séjour en demi-pension à l'hôtel ARMENIA ou similaire
● 4 excursions guidées : visite de la ville de Erevan, Etchmiadzine et Zvartnotz, Garni et Gueghart, lac Sevan et Haghartzine

15ème jour :
● transfert à l'aéroport; assistance à l'enregistrement.
● envol pour PARIS

PRIX PAR PERSONNE : **8 800 FFR**
● supplément chambre individuelle **1 950 FFR**
● réduction enfant de 2 à 12 ans partageant la chambre des parents —40 %

NOTRE PRIX COMPREND
● transport aérien par le vol Charter direct PARIS — EREVAN — PARIS
● l'hébergement dans un hôtel de 1ère catégorie, en demi-pension
● les transferts aéroport / hôtel / aéroport
● les visites guidées mentionnées dans le programme
● l'assurance, assistance, annulation

NOTRE PRIX NE COMPREND PAS
● les frais de visa **par personne** **200 FFR**
● les frais de nature personnelle

C A L E N D R I E R   D E S   D E P A R T S

Du 04 juillet au 18 juillet 1991
Du 18 juillet au 01 août 1991
Du 08 août au 22 août 1991
Du 29 août au 12 septembre 1991
Du 19 septembre au 03 octobre 1991
N.B.: Départ garanti pour un groupe minimum de 16 participants.

VOL DIRECT EN CHARTER
PARIS - EREVAN - PARIS

D E P A R T   A L L E R   E T   R E T O U R : TOUS LES JEUDIS

Nous consulter pour les conditions d'utilisation

PRIX PAR PERSONNE : **4 600 FFR**
Réduction enfant de 02 à 12 ans —50% soit **2 300 FFR**
Réduction bébé de 0 à 02 ans —90% soit **460 FFR**
Frais de visa en supplément

Ce prix (comprenant le vol uniquement) est réservé aux détenteurs de visas d'invitation et de passeport soviétique.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆԻՍ 18

MARDI
18 JUIN
1991

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

33, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
-- FAX : 48. 00. 06. 70 --

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.560 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 66e ANNÉE — No 17.560

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԻՆԱԹՈՒԲՕ հրաբուխը հանդարտած կը թուէր Յունիս 17-ին, բայց կը շարունակէ սպառնալ եւ բազմաթիւ ալ ցնցումներ կան: Վեց դարերու «քունէ» մը ետք, հրաբուխին զարթնումը եւ ժայթքած մոխիրները աւեր ու սարսափ գործեցին Մանիլլա եւ շուրջը: 76 մեռեալ կայ, բայց բնակիչները աքսորի ճամբան բռնած են, քանի մըրրիկը եւ տեղատարափ անձրեւներ ցեխի եւ ջուրի տակ ողողած են երկիրը: Աշխարհի վախճանի նկարագրութիւններ կ'ընեն ականատեսները: Փիլիպպեաններու մայրաքաղաքին օդակայանը փակուած էր: Մէկ միլիոնի կը հասնի թիւը անոնց որոնք ուղղակի ենթակայ են ժայթքումին:

ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻ ընտրութիւններու արդիւնքները դեռ ծանօթ չէին, Յունիս 17-ի առաւօտը, բայց կը թուէր որ Քոնկրէյի կուսակցութիւնը (Կանտիներու) բաւական զգալի յառաջդիմութիւն մը կ'արձանագրէ, թէեւ չի թուիր թէ բացարձակ մեծամասնութեան մը հասնի: Առաջին մասնակի արդիւնքներու համաձայն 412 աթոռներու 192-ին տիրացած էր, իր հակառակորդն ալ 96-ի: Նախապէս Սիխերը անորակելի ջարդ մը գործած էին յարձակելով երկու կառախումբերու վրայ, Փէնճապի գաւառը եւ անխնայ սպաննած: Մեռեալներու նուազագոյն թիւը 77 կը նկատուէր եւ նոյնքան ալ վիրաւոր կար:

ԱՏՐՊԵՅՃԱՆԻ Սոսիալ – Ժողովրդավար կուսակցութեան պարագլուխը Արազ Ալիզատէ Ընկերվար միջազգայնականին մասնակցելու համար Պոլիս գտնուած օրերուն խօսելով Ղարաբաղի հարցին մասին, ըսած է.— «Մենք կրնանք խնդիրը լուծել եթէ Մոսկուա Ղարաբաղէն իր ձեռքերը քաշէ: Ղարաբաղը կեդրոնին ձեռքը գործիք մըն է որ Հայաստանն ու Ազրպէյճանը Մոսկուայի գերին կը դարձնէ: Մենք կրնանք գլուխ գլխի տալով հարցը լուծել օրէնքի շրջանակին մէջ»: Ա. Ալիզատէ աւելցուցած է թէ իր կուսակցութիւնը 1989-ին հիմնուած է ու ամէն օր նոր անդամներ կ'ունենայ: Իրենց նըպատակն է Մոսկուայի շուքէն հեռու ազատ իրավիճակ մը ունենալ: Պատասխանելով Մոսկուայի Թուրք դեսպանին Երեւան այցելութեան մասին հարցումի մըն ալ, ըսած է թէ Թուրքիա քաղաքակիրթ երկիր մըն է ու ամէնուն հետ կըրնայ յարաբերութիւն մշակել:

«ՆՈՒՎԷԼ ՏԸ ՄՈՍԿՈՒ»Ի համաձայն, Ղարաբաղի հայ կիները կը պառկէին այն ինքնաշարժերուն անիւներուն առջեւ որոնցմով կու գային իրենց ամուսինները ձերբակալելու ու տանելու: Միջադէպը պատահած է երբ Ներքին Նախարարութեան ուրալեան ջոկատներ ղրկուած են Ղարաբաղ:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ նախարարապետը՝ Աքպուլութ որ փոքրամասնութեան մէջ մնաց իր կուսակցութեան (Մայր Հայրենիք) ծոցը, իր կառավարութեան հրաժարականը ներկայացուց Կիրակի օր: Նոր վարչապետը, հաւանաբար Մեսուտ Եըլմազ ըլլայ, որ Անավաթանի ազատական եւ կեդրոնի-թեւին պարագլուխն է: Իր մըտերիմներէն մէկը կ'ըսէ.— «Թուրք քաղաքական կեանքին մէջ նոր ժամանակաշրջան մը կը բացուի դեմոկրատ երկխօսութեան մը պատրաստութեամբ»: Եըլմազ պէտք է լեզու գտնէ պահպանողական երեսփոխաններուն հետ, որոնք շատ մօտ են մահմետական ծայրայեղ հոսանքին: Ամէն պարագայի մէջ, վճռած է կառավարել եւ ոչ թէ, ինչպէս իր նախորդը ամբաստանուած էր, Էօզալի որոշումներուն պարզ գործադիր մը ըլլալ:

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՕՐԱԹԵՐԹԵՐԸ չկրցան լոյս տեսնել Յունիս 14-ին, իբրեւ հետեւանք «Գիրքի սենտիքային» բանուորներու գործադուլին: Այս շարժումէն մնացին բոլոր օրաթերթերը, հակառակ անոր որ դրդապատճառը միայն Լը Մոնտի կը վերաբերէր: Արդարեւ, Լը Մոնտ, քանի մը շաբաթ է ձեռնարկած է խնայողութեան խստագոյն ծրագրի մը, ըստ որուն 76 պաշտօնազրկում նախատեսուած է (20-ը՝ խմբագրութեան մէջ) եւ աշխատավարձքերու նուազում տպարանի աշխատաւորներուն: Նկատելով որ անոնց վարձատրութիւնը 7,5% աւելի է քան մամուլի հաւաքական պայմանագրութեան սակերը, տնօրէնութիւնը վճռած էր որ անոնք վերահաստատուէին բուն սակերուն համաձայն: Սէ - Ժէ - Թէ-ն որ մենաշնորհն ունի «Գիրքի սենտիքային» ուզեց այս ձեւով արգելք հանդիսանալ որոշումին գործադրութեան: Փարիզեան մամուլի սենտիքային նախագահը՝ Ժան Միօ «գայթակղեցուցիչ» որակեց այս վարուելակերպը, 1993-ի նախօրեակին, քանի տկարացած ֆրանսական մամուլ մը չի կրնար մրցակցիլ դրացի երկիրներուն հետ:

ԳՈՐՊԱՉՈՎ անդրադառնալով Ելցինի ընտրութեան, յայտարարեց թէ ան «ազդանշան» մըն էր եւ ցոյց կու տար որ մարդիկ կ'ուզեն համաձայնութիւն մը, տագնապէն դուրս ելլելու համար: Դիտել տուաւ նաեւ.—«Ելցին ընտրուեցաւ առաջին շրջանին իսկ ձայներու 57էն 58% համեմատութեամբ: 104 միլիոն ընտրողներու վրայ, 25-էն 26 միլիոնը քուէարկութիւն չդրին: Մնացեալ 78 միլիոնին վրայ, 42 միլիոնը իրեն համար քուէարկեց: Ասիկա կը նշանակէ որ խորհրդային ընկերութեան մէջ տարբեր կարծիքներ եւ իրողութիւններ կան, զորս հարկ է նկատի առնել»:

ՎԻԿՏՈՐ ՊՐԱՒՏՈՒՔ Ս. Պետերբուրգի (Լենինգրադ) լրագրողներէն է. ան քաղաքին հեռատեսիլի կայանին «Հինգերորդ անիւը» շարքին մէկ հաղորդումին ընթացքին իւրօրինակ վերլուծումի մը ենթարկած է Լենինի արիւնը. յետոյ որպէս եզրակացութիւն ըսած է թէ այդ արիւնը մէկ քառորդով միայն ռուսական էր ու այդ էր պատճառը որ այնքան դիւրին մահավճիռներ կը ստորագրէր ու ահաբեկչութեան հրաման կ'արձակէր, քանի որ չէր սիրեր ժողովուրդը, իսկ Ստալինը կ'ատէր: Հաղորդումը ընդվզում պատճառած է:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Սէն-Շառլ կայարանի դըրաւումը ուղեւորներուն կողմէ, կը շարունակուէր Յունիս 17-ին: Տնօրէնութիւնը վերջնագիր տուած էր որպէսզի կինը վերջնագիր տուած էր որպէսզի կիրակի, Յունիս 16, ժամը 12-ին պարպեն, բայց, չկրցաւ գործադրել տալ որոշումը Սէ – Էռ – ԷՍ-ներու կողմէ, ուղեւորները անդրդուելի մնացին: Անոնց պահանջն է օրական 25 Ֆր.ի պարգեւ մը ճաշի որպէս հատուցում. տնօրէնութիւնը 4 Ֆր. 53 կ'առաջարկէ, ինչ որ ծիծաղելի կը գտնուի: Այս ուղեւորներուն ամսական աշխատավարձքը 6000 Ֆր. է եւ աշխատանքն ալ բաւական ծանր, մասնաւորաբար ժամանակացոյցերու պատճառաւ:

ՎԱՏԻԿԱՆԻ մէջ, մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին, ուր ներկայացուած է Լիբանանի կաթողիկէ եպիսկոպոսներու սինոդոսի մը ծրագիրը, մարոնի պատրիարքը՝ Սփէյր յայտարարած է թէ մեծ անարդարութիւն մը գործուած է Լիբանանի նկատմամբ, զոր միջազգային հաւաքականութիւնը պարտի դարմանել: Իր կարգին հայ կաթողիկէ Կաթողիկոս – Պատրիարքը շեշտած է թէ այլեւս վախ չունի Լիբանանի ապագային մասին.— «Թող Արեւմուտքը, կ'ըսէ Յովհաննէս-Պետրոս ԺԸ. իր կարգին խղճէ լռութիւնը եւ խօսի ի վերջոյ մեր հարցերուն մասին: Մեզ առանձին մի՛ ձգէք»:

ՔԱ – ԿԷ – ՊԷ-ի նախագահը՝ Վ. Կրիուչկով յայտարարեց թէ աւելի քան 4 ու կէս միլիոնի կը հասնի ստալինեան շրջանի (1920-53) մաքրագործումներու զոհերու թիւը: Անոնց միութիւններու ներկայացուցիչներու առջեւ է, որ Կրիուչկով այս խոստովանութիւնը ըրած է, աւելցնելով թէ իր վարչութեան պարտականութիւնն է վերարժանաւորել անմեղները եւ առաջքն առնել քաղաքական հալածանքներու վերածնունդին:

ԻՐԱՔԻ փոխ-վարչապետը Թարըք Ազիզ ապարդիւն այցելութիւն մը կատարած է Անգարա. նախագահ Էօզալի հետ հանդիպումին ընթացքին ան առաջարկած է որ Քէրքիւք-Եումուրթալըք կազմուղ գիծը բացուի: Էօզալ յստակօրէն պատասխանած է որ մինչեւ որ շրջափակումը պաշտօնապէս չվերնայ, Թուրքիա պիտի չբանայ կազմուղը: Թէ՛ Էօզալ, թէ՛ վարչապետ Աքպուլութ ու արտաքին նախարար Ալիթէյմուրին Թ. Ազիզի ըսած են թէ Քիւրտերու, Արաբներու կարգին Իրաք պէտք է յարգէ նաեւ Թիւրքմէն փոքրամասնութեան իրաւունքները. Իրաքի փոխ-վարչապետը պատասխանած է թէ իր երկրին մէջ Թիւրքմէններու հարց մը գոյութիւն չունի, որովհետեւ անոնք Իրաքի քաղաքացի են ինչպէս Քիւրտերն ու Արաբները:

ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՐՑԵՐԸ

Անցնող շաբթուան ընթացքին, Միջազգային Յարաբերութեանց Ֆրանսական Հիմնարկին ((IFRI) հրաւէրով, չորս մասնագէտներ ծեծած են սա հարցը՝ «Պետութիւններ, փոքրամասնութիւններ, ազգայնութիւններ»: Անոնք էին Ժերար Շալեան, հեղինակ բազմաթիւ հատորներու, որու ՄԱԿ-ը պաշտօն մը տուած է Քիւրտերու կանոնագրին վերաբերող: Տոմինիք Մուազի, Հիմնարկին փոխ-տընօրէն, մասնագէտ Արեւելք-Արեւմուտք կապերու: Քէնտալ Նեզան, քրտական Հիմնարկին տնօրէն եւ Ժան-Քրիսթոֆ Ռուֆէն, բժիշկ:

Քօթիտիէն տը Փարի Յունիս 17ի իր թիւին մէջ շարունակած է Հիմնարկին առջի շաբթուան ասուլիսը:

Անկախութեան վերաբերող հարցումին, Քէնտալ Նեզան կ'անդրադառնայ խորհրդային Հանրապետութեանց եւ հարց կու տայ.— «Եթէ Հայաստան անկախ դառնայ, ինչո՞ւ Քիւրտերը պիտի չունենան իրենց Պետութիւնը 25 միլիոն բազմութեամբ»:

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՅՈՒՆԻՍ 13)

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՆ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Լ. Տէր-Պետրոսեան ընդունեցաւ Վազգէն Ա. եւ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսները :Ան ըսաւ թէ երկրին իշխանութիւնները քաջատեղեակ են ազգին համախմբումին համար Հայ Եկեղեցիի առաջնորդներուն գործադրած ջանքերուն: Գարեգին Բ. ալ ընդգծեց թէ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան բոլոր թեմերը իրենց անվերապահ աջակցութիւնը կը բերեն Հայրենի ժողովուրդին ու անոր իշխանութիւններուն: Ամենայն Հայոց եւ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսներուն կ'ընկերանային Ներսէս Արք. Պոզապալեան, Սուրէն Արք. Գաթարոյեան, Զարեհ Եպիսկ. Ազնաւուրեան, Գարեգին Եպիսկ. Ներսիսեան, Գրիգորիս Եպիսկ. Բունիաթեան եւ Պարգեւ Եպիսկ. Մարտիրոսեան:

***

Նոյն օրը Գերագոյն Խորհուրդի փոխ նախագահ Բաբգէն Արարքցեան ալ ընդունեցաւ Խորհ. Միութեան Ամերիկայի դեսպանատան կցորդ Ռէյմոն Սմիթը եւ բ. քարտուղար Էնն Պրայթըրը: Առաջինը նշեց որ իրենք արդէն որոշ կապեր հաստատած են Ռուսաստանի Խորհրդարանին հետ եւ հիմա կը փափաքին այդ կապերը ընդլայնել նաեւ այլ Հանրապետութիւններու հետ: Ռ. Սմիթին յանձնուեցաւ Ազրպէյճան գտնուող հայ պատանդներուն ցանկը, այն խնդրանքով որ ամերիկեան դեսպանատունը կարելին ընէ անոնց ազատ արձակումին համար: Կցորդը խոստացաւ կարելի աջակցութիւնը բերել հարցին կարգաւորման:

***

ԱՅՑ ԾԻԾԵՌՆԱԿԱԲԵՐԴ

Յունիս 10-ին, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի նախաձեռնութեամբ եւ ընկերակցութեամբ, Կիլիկիոյ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը այցելեց Ծիծեռնակաբերդ եւ ծաղկեպսակ դրաւ՝ «Տէր Զօրէն Հայ Նահատակներուն» մակագրութեամբ: Ապա, երկու Հայրապետներու ղեկավարութեամբ, յուերժական բոցի մօտ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ որու մասնակցեցան Նախարարաց Խորհուրդի առընթեր Հայ Եկեղեցւոյ գործերու Խորհուրդի նախագահ՝ Լուդվիգ Խաչատրեան, հոգեւոր եւ աշխարհական բազմաթիւ անձնաւորութիւններ եւ հիւրեր: «Արմէնփրէս»ի թղթակիցին հետ ունեցած կարճ հարցազրոյցի ընթացքին, Վազգէն Ա. շեշտեց.— «Ես այս պահուն խորապէս մխիթարուած եմ, որ մեր աղօթքներուն կը միանայ նաեւ աղօթքը Նորին Սրբութիւն Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի, որ կու գայ Տէր Զօրէն: Մխիթարուած որ այս անգամ միասին աղօթեցինք մեր բիւրաւոր նահատակներուն հոգիներուն խաղաղութեան եւ մեր հայրենիքի բարգաւաճման եւ ապագայ պայծառ օրերուն համար»:

Իր կարգին, Գարեգին Բ. ըսաւ.— «Այս անգամ հայրենիք եկած եմ, ի Ս. Էջմիածին դարձեալ որպէս ուխտաւոր, բայց, այնպիսի ուխտաւոր մը, որ այժմ տարբեր հանգամանք ունի, քան նախորդ

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱՆՑԵԱԼԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԸ

ԴԵՌԱՀԱՍ ՏՂԱՔ ՄԱՅԹԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ

Մեր հաւատարիմ ընթերցողներուն՝ Մարսէյլի նորաստեղծ վարժարաններուն դասարանային կեանքէն բաւականաչափ ծանօթութիւն տալէ ետք, շատ բնական էր որ հետաքրքրուէինք նաեւ հայկական խոր գաւառներէն արմատախիլ եղած մատղաշ տղոց կենցաղին՝ Միջերկրականի այս խառնիճաղանջ քաղաքին մէջ:

Հակառակ տեղական լեզուի դժուարութեան եւ ստեղծուած կենցաղի տարբերութիւններուն, հայ տղաներս բաւական դիւրութեամբ վարժուեցանք նոր միջավայրին, անտարակոյս Արեւելքի մէջ մեր անցուցած չարքաշ կեանքին պատճառաւ, որ մեզ պատրաստած էր պատշաճիլ ամէն տեսակ վիճակի:

Արդէն մեր ժամանումէն քանի մը շաբաթ ետք, ձեռքով - ոտքով ֆրանսերէն խօսող տղաքս, թէեւ դեռ անտեղեակ հայ տպարաններուն եւ գրավաճառներու կրպակներուն, բայց լաւ գիտէինք մեզ անմիջականօրէն հետաքրքրող նպարեղէնի խանութներուն վայրերը, ինչպէս մասնաւոր Խարբերդի Թըլկատին գիւղէն երկար պեխերով Գույումճեան Սարգիս Աղան, Ատանացի Տէր - Մեսրոպեան Երուանդ պախալը, իր աղմկայոյզ փայտէ սանտալներով, առաջինը՝ Petites Maries-ին վարը, իսկ երկրորդը՝ վերը, կայարանին մօտ, Էրզրումցի հացագործ՝ ազնուադրոշմ Բիւզանդ Շահպազեան, Տոմինիքէնի մէջտեղը, Քեմախցի Կէմալմազեաններու նպարավաճառատունը, ռիւ Սէնթ - Պարպի սկիզբը, մանաւանդ լեպլեպի, լոխում եւ միւլէպով պաղպաղակ պատրաստող Ծընտիքեանը, ռիւ Պէնկուտա:

Միջանկեալ ըսենք որ այս փողոցներուն մէջ, 1925-ի տարիներէն դեռ մնացած հատուկենտ Հայեր կան, որոնցմէ մէկն էր Զարսանճագցի գրող - բրոց Կարօ Մխիթար, որուն յանկարծակի մահուան վերջերս տեղեկացանք «Յառաջ»ի միջոցով: Դեռ վեց ամիս առաջ գացեր էի այդ «ութսունամեայ որբը» տեսնելու, Պերնար տիւ Պուայի իր խարխուլ սենեակին մէջ, արտաքին սրճարանի մը վրայ եւ գնելու անոր վերջին հատորը: Ան կը պատկանէր այն խանդավառ «Պատանեկան Միութեան» որուն գոնէ երեսուն տարիներ յաջորդաբար լոյս ընծայած «Գոյամարտ Օրացոյց»ները զարդարեցին պանդոկներուն մէջ մնացող Հայերուն սենեակները: Լաւ կը յիշեմ այդ ծառայական երիտասարդները, որոնց չորսին ալ եղբայրս, որոնք Դեկտեմբեր ամսուան, դռնէ - դուռ անցնելով՝ կը ծախէին զանոնք: Ան մասնիկ մըն էր նաեւ «Զափահաս Որբերու Միութեան» (ԶՈՄ), որուն հոգեւոր հայրը եղած էր Շաւարշ Նարդունի, եւ այդ «Արեւելքի տղոց» (Փոլատեան) վերապահուած էր առանձին կազմակերպութիւնը Ապրիլեան Եղեռնի յուշատօներուն:

Ինչպէս որ նախապէս ճշդած էինք, ծնողքիս եւ եղբօրս Փաբրիքաներու մէջ աշխատութեան պատճառաւ, իմ վրայ բեռցուած է ընթացիկ առեւտուրներուն գործը, հաց, կաթ, երբեմն ալ միս, մասնաւորաբար ոչխարի վիզ կամ կուրծք (տէօշ): Իբրեւ խմիչք, գինիէն աւելի, լիմոնատէն հաճոյք կ'առնէինք, իսկ Կիրակի օրերն ալ, պարեջուրով սառցուած փանաշէն յարգելի հեղուկ մը կը համարէինք կէսօրուան մեր ճաշերուն համար:

Այսպէս, փողոցներուն մէջ իմ յաճախակի երթեւեկութեանս ընթացքին Հալէպէն սորված սովորութեանս համաձայն, պարտք կը զգայի մօտենալ ամէն սքեմաւոր կրօնաւորի, առնել աջ ձեռքը, համբուրել ու ճակտիս դնել: Այս ընթացքիս մէջ, տարբերութիւն չէի դներ անոնց ազգութեան պատկանելութեան մէջ, հայ, ֆրանսացի, եւայլն: Նոյնիսկ երբեմն կը խորհէի մայրապետներուն ալ կիրարկել աջհամբոյրս, բայց այնքան ալ տրամաբանական չէի գտներ զայն: Երբ հեռուէն սեւ երկար ու լայն վերարկուով մէկը նշմարէի, իսկոյն քայլերս կ'արագացնէի եւ անոր աջ ձեռքը առնել, համբուրել, ճակտիս դնելս եւ արագ մը սուրալս մէկ կ'ըլլար: Շատ անգամ, անոնք ետ դառնալով, զարմացական ակնարկ մը կը նետէին վրաս, բայց ես ալ, իմ կարգիս, կը զարմանայի անոնց անգիտութեան վրայ:

Այսպէս, ամէն վազող աղբիւր ջուր խմելու պէս, պարտաւորուած կը զգայի հանդիպած կրօնաւորին աջը համբուրել: Ընծէս եւ մայրիկս խրատած էին որ տղան պէտք չէր սպասեր մեծին ձեռք երկարելուն, այլ ինք պարտ էր երթալ ու զայն առնել: Եւ ամէն Կաղանդի ու Զատկուան օրերը, ինծի տարեկից Աւագենց Հայկանուշին հետ, եկեղեցիէն վերադարձին, կ'երթայինք այն սենեակը ուր հաւաքուած էին մեր հայրերն եւ օրուան հիւրերը, եւ խոնարհաբար կը համբուրէինք անոնց ձեռքերը, ճակատնիս կը դնէինք, ստանալով փոխադարձ օրհնութիւն:

Բնականաբար այս սովորութիւնը պատանեկութեանս հետ վերջ գտաւ եւ անցաւ պատմութեան ծոցը մինչեւ այն ատեն երբ 1958-ի գարնան Պոլիս մեկնեցայ իբրեւ արտասահմանց: Տեղւոյն եռանդուն եւ գործունեայ Սանուց Միութիւններու մէջ ունեցած ելոյթներէն ետք, վարժարաններու այցելութեան ժամանակ, անսպասելիօրէն նկատեցի նախակրթարաններու աշակերտներու դէպի ինծի փութալը: Նախ կարծեցի որ ձեռքս կ'ուզէին թօթվել, բայց երբ տեսայ որ կը համբուրեն ալ, յանկարծակիի եկայ: Ե՞տ քաշել ձեռքս թէ՝ թոյլ տալ: Արդէն մոռցեր էի որ երեսուն տարի առաջ ես ալ Մարսէյլի մէջ անոնց պէս Հայ էի, իսկ հիմա Ֆրանսացի դարձած...

Բնականաբար, ձեռքպագի ջերմեռանդութիւնը աւելի զգալի էր Պոլսոյ մէջ, Սկիւտարի Ս. Խաչ Դպրեվանքի եւ Գարակէօզեան որբանոցի Անատոլուէն բերուած տղոց համար, որոնց միայն փերչէմով մը զարդարուած ճակատներուն եւ արտայայտութենէ զուրկ դէմքերուն վրայ, եւ անհամարձակ ու ձախաւեր շարժումներուն մէջ՝ անմիջապէս տեսայ վաղուց մոռցուած իմ ալ ժամանակուան գաւառական մանուկի կերպարը՝ նախ Արաբկիրի Ապրկայ գիւղին մէջ, յետոյ Հալէպի փոշոտ մայթերուն վրայ, վերջապէս Մարսէյլի մանկապարտէզի եւ նախակրթարանի սեղաններուն առջեւ...

Միջանկեալ հարցում մը թերեւս մեր երիտասարդ ընթերցողներուն կողմէ. ի՞նչ բան է փերչէմը: Պատասխանը՝ անձնական օրինակով մը: Երբ 1926-ի աշնան, կը պատրաստուէինք Ջարիի կարաւանով Հալէպ երթալ, ընծէս զիս՝ հինգ տարեկան տղայ, ձեռքէս բռնելով, Արաբկիր քաղաքը տարաւ, եւ քառասուն փարայի փոխարէն, պերպեր Մինասը գլխուս մազերը ածուիլ մը կտրեց, (պարզութիւն, ոջիլներու անհետացում), եւ ճակտիս վրայ միայն փոքրիկ խուրձ մը մազ յարդարեց: Գիւղ վերադարձիս, պապիս, արլաս, օննոս եւ դուռ դրացի կը շոյէին ու կը համբուրէին այդ զարդը ըսելով.- «Փերչէմդ սիրեմ, փերչէմիդ ղուրպան»:

Խնդրեմ, վերադառնանք Մարսէյլի մեր մայթերուն վրայ:

Ինչպէս տեսանք արդէն, ես միս - մինակ, առանց եղբօրս, կ'երթայի - կուգայի ռիւ Փառատիի մէջտեղը գտնուող հայկական վարժարանը: Ընդհանրապէս, դասընկեր Մելինէի եւ Աղասուհիի հետ կը ժամադրուէինք մեր պզտիկ խումբին «ամենահարուստ» Արշալոյսի ծնողքին՝ հին գաղութէն եւ համայնական գործիչ՝ Կեմալմազեաններու նպարավաճառատան առջեւ, քաջ գիտնալով որ անոր գրպանը առատօրէն լեցուած կ'ըլլար սուերով: Ճամբու վրայ հանդիպած առաջին հացագործին խանութը խումբով կը մտնէինք եւ մեր բարեկիրթ Արշալոյսը կը գնէր բաւականին չափ փէն օ շոգոլա եւ ամէն մէկս բաժին կ'ունենայինք արեւելքի մեր աչքերը շլացնող այդ խմորեղէնէն: Այնպէս որ Արշալոյսը չառած ճամբայ չէինք ելլեր: Եթէ առանձին մնայի, կը ստիպուէի չոր ու երկար երեք սանոց կռեսէններով բաւարարուիլ, ինչ որ արդէն առաւելութիւն մըն էր:

Հասնելով Պոնէզի հրապարակին վրայ, այս օրերս Աշոտ Մալաքեանի վերակենդանացուցած 41 թիւ հանրակառքը կ'առնէինք, միայն երեք կայարանի համար: Դրամ չունեցած պարագային, գլուխնիս ծռելով, խճողուած հանրակառքին մէջ կը մխրճուէինք, տոմսավաճառէն խուսափելու համար, իսկ ճամբու ընթացքին, քննիչի մը բարձրանալուն՝ իսկոյն ետեւի դռնէն վար կ'իջնէինք: Երբ առանձին էի, շատ անգամ, գիւղացիի տամարս բռնած, կը նախընտրէի քալելով երթալ: Կը յիշեմ, օր մըն ալ, Մարսէյլի յատուկ անձրեւէն մարակուած եւ հեղեղը ճեղքող կօշիկներս քարշ տալով, գիրքերուս պայուսակը մէջքիս՝ երկու թեւերովս բռնած, երբ գլուխս կախ կը բարձրանայի ռիւ Փառատի զառիվերը, կէս քուն, կէս արթուն, անցորդները զիս կեցուցին որբ պէրէս առուէն ազատած ինծի տալու, որբ՝ վզնոցս:

Հանրակառքի կայարանին առջեւի թղթավաճառ կնոջմէ կը գնէինք պատրաստուած մանիշակագոյն մելան, գրիչ, ծայր, մատիտ, տետրակ: Բարեբախտաբար մեր սեւ գոգնոցները շատ չէին զգացներ վատնուած մելանի կաթիլները, բայց մեր ծունկերուն, մանաւանդ մատներուն անխուսափելի արատները, մինչեւ իսկ դէմքի զանազան մասերուն վրայ՝ անպակաս էին: Արդէն դպրոցականն ալ այդ մելանի բիծերով կը յատկանշուէր: Նոյնիսկ անոր լեղի համն ալ դեռ կը զգամ շրթներուս վրայ, այնքան անախորժ:

ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԹԻՖԼԻՍԻ «ՄԵՍԻԱ»Ն

Խորհրդային Հանրապետութեան մը ուղղակի ժողովրդական քուէներով ընտրուած նախագահն է Զվիատ Գամսախուրդիա: Մայիս 26-ին այդ քուէներուն 87%-ը իր անձին վրայ կեդրոնացուցած այս դէմքը իր ընդդիմադիրներուն կողմէ կը բնորոշուի որպէս նորելուկ բռնատէր մը, իսկ որոշ մտաւորականներ անոր մէջ կը տեսնեն ապագայ Մուսոլինի մը: Կայ նաեւ այս երկուքին հակառակ թէզը պաշտպանող զանգուածը որ զայն կը նմանցնէ վիշապաքաղ Ս. Գէորգին, վիշապը փոխարինելով Խորհրդային Միութեամբ:

Բարեբեր հողերով ու զուարթ բնակչութեամբը, Վրաստան խորհրդային մայր աշխարհին Իտալիան կը նկատուի շատերու կողմէ: Այսօր սակայն ամպեր կը կուտակուին 70 հազար քառ. քմ. տարածքով ու հինգ միլիոն բնակչութեամբ այս երկրին հորիզոնին վրայ: Այդ ամպերը կը կոչուին ազգայնականութիւն, կամ աւելի ճիշդը՝ անդր - ազգայնականութիւն: Վրաստանի Աբխազ, Աճար, հարաւային՝ Օսէթ փոքրամասնութիւնները գրեթէ պատերազմ բացած են Թիֆլիսի իշխանութեան դէմ: Ինքնավար այս ժողովուրդները մերժած են մասնակցիլ Վրաստանի անկախութեան հանրաքուէին ու կը պահանջեն որ ուղղակի կեդրոնին կապուին:

Անոնցմէ զատ Մեսխեթներ, Հայեր, Քիւրտեր, Ազերիներ 35%-ի կը բարձրացնեն հանրապետութեան ոչ - վրացի բնակչութեան համեմատութիւնը:

Երիտասարդ մտաւորական մը կը բացատրէ թէ Մոսկուա պատրոյգը վառեց Օսէթները ապստամբութեան մղելով, սակայն ատիկա ծուղակ մըն էր որուն մէջ պէտք չէր իյնալ, մինչդեռ Գամսախուրդիա բոլորովին արծարծեց այդ բոցը, յայտարարելով թէ Հարաւային Օսէթիա բուած երկիր գոյութիւն չունէր: Բողոքարկու ուսանողներ ալ կը գանգատին թէ նախագահը ժողովուրդին զգացումներուն հետ կը խաղայ, միշտ յիշեցնելով արիւնի եւ ազգութեան օրէնքը: Ատիկա պետական պատասխանատու մարդու մը կոչումին հետ խոտոր կը համեմատի: Այսօր, Վրացիներու եւ Օսէթներու միջեւ անջրպետելի փոս մը բացուած է: Այո՛, ճիշդ է որ ամերիկեան գրականութեան մասնագէտ է ու բանաստեղծութիւն կը գրէ եւ նաեւ մեծ փիլիսոփայի մը զաւակն է, այս պատճառներով յաճախ Վացլաւ Հաւէլի հետ համեմատուեցաւ Գամսախուրդիա. բայց սխալ էր այդ համեմատութիւնը: Կարելի՞ է երեւակայել որ Հաւէլ չեխ ժողովուրդին զգացումները շահագործէ Սլովաքներուն դէմ: Ցեղ - ամբողջատիրական համայնավարութիւնը երկու տեսակ մարդ պատրաստեց. հակա - ամբողջատիրական մտաւորականներ, ինչպէս՝ Հաւէլը եւ Սախարովը, եւ ազգայնական տիպարներ, ինչպէս՝ Գամսախուրդիան: Վրաստանի նախագահը ամէն բանէ առաջ ժողովրդավար ծրագրի մը մարդը չէ, այլ ազգին. այն ազգին որ կը հաւատայ թէ ստեղծիչն է քրիստոնեայ քաղաքակրթութեան:

Ընտրապայքարին ընթացքին Գամսախուրդիա մերժեց պայքար մղել իր մրցակիցներուն դէմ, առարկելով որ անոնք պատուաւոր մարդիկ չեն, այլ Մոսկուայի դրածոները: Անզիջող է նաեւ իր վարած քաղաքականութիւնը քննադատող լրագրողներու հանդէպ: Այսօր անկարելի է ընդդիմադիր թերթ մը հրատարակել Վրաստանի մէջ: Անձի պաշտամունքը իրմով նոր սահմաններու հասած է. զինք «նոր մեսիա»յի մը հետ կը համեմատէ իր Մշակոյթի նախարարը որուն «սուրբ ըլլալէ հպարտութիւն կը զգայ»:

Ուսանող մը կը պատմէ թէ ընտրապայքարի շրջանին համալսարանին մէջ միթինկ մը գումարեց Գամսախուրդիա, ընդդիմադիրներուն արգիլուեցաւ նոյնիսկ անոր պատուանդանին մօտենալ. խորքին մէջ ոչինչ փոխուած էր: Տեսուչը նոյնն է միշտ ու փրոֆէսօրները որոնք երէկ համայնավարներուն գովքը կը հիւսէին, այսօր նոյն բանը կ'ընեն նախագահին համար: Ան երբեք առանց իր գաղտնի գործակալներու ընկերակցութեան չի շրջիր: Իր Ներքին նախարարը ժիւտոյի նախկին վարպետ մըն է: Կարելի է տակաւին նշել որ ուսանողութիւնը այսուհետեւ Գամսախուրդիայի ղեկավարած շարժումին՝ «Կլոր սեղան»ի հեռուական դերին մասին դատախօսութիւններ մտիկ կ'ընեն:

Գամսախուրդիայի ընթացքին մէջ դէպի բռնակալութիւն խտական հակում մը կը նկատէ Նոտար Նաթաձէ՝ «Ժողովրդական ճակատ»ի անդամ մը. ան մտահոգ է տեսնելով նոր նախագահին անսահմանափակ իրաւասութիւնները: Կ'ըսէ թէ նախագահին ուղղուած ամէն քննադատութիւն կ'արժեւորուի որպէս ազգին հասցէին նետուած անարգանք:

Մայիս 26-ի քուէարկութեան նկատելի էր տարեցներու մասնակցութիւնը: Անոնցմէ ոմանք հաւանաբար յիշեցին յեղափոխութիւնը, 1918 - 1921-ի իրենց վաղանցուկ հանրապետութիւնը, Ստալինը, ճամբարները ... անոնցմէ շատեր կուլային. իրենց երկիրը վերջապէս անկախ էր: Պիտի զղջա՞ն ատոր համար արդեօք օր մը:

«Վրացիները շատ երազեցին եւրոպական ժողովրդավարութեան մասին ու չեն կրնար բռնապետութեան մը հանդուրժել» կ'ըսէ մտաւորական մը. գրեթէ նոյնը կը կրկնէ Գամսախուրդիա. «Վրաստանի ապագան այսօր կախում ունի Միացեալ Նահանգներէն, Եւրոպայէն ու երկրին անկախութիւնը ճանչնալու անոնց պատրաստակամութենէն»: Ամէնէն մեծ փափաքն է օր մը ընդունուիլ Ժորժ Պուշի կողմէ: Շատ վարպետ քաղաքականութիւն մըն է ատիկա ու Գամսախուրդիա ամէն մարդէ աւելի լաւ գիտէ թէ Ամերիկա ու Եւրոպա որոնք արդէն այնքան կը վարանին Վրաստանի անկախութեան իրաւունքը ճանչնալու, երբեք այդ ճանաչումը պիտի չտան բռնատիրոջ մը:

Քաղուած՝
«Նուվէլ Օպսէրվաթէօր»էն

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԳԼԱՁՈՐ
Տարեգիրք Դպրեվանուց
Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան
1989 – 1990
Պիքֆայա, 1991

***

ԱՐԴԻ ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ
Շարական – Մովսէս Խորենացի

Երաժշտութիւնը՝ Լուտվիկ Բագիլ

Oemme Edizione 1991, *Milano, Italia.*

ՓՈԽԱՆ ՏՈՄՍԻ

ԿԱ՞Յ ՏԱԿԱՒԻՆ ՄԷԿԸ, ՈՐ ԱՀԱԶԱՆԳ ՀՆՉԵՑՆԷ

Ո՛չ ոք կրնայ անգիտանալ այն ծանր կացութիւնը, որուն մէջ կը տապլտկի Հայաստան։

«Ֆիկառօ» օրաթերթի Մայիս 31-ի թիւը կը հրատարակէ յօդուած մը, Փաթրիք Վաժաւմանի ստորագրութեամբ՝ «Կեցցէ՛ Ազատ Հայաստան»ը խորագրուած։ Սեղմ խորագիր մը։ Շատ աղէ՛ւ։ Կրկնակիս շնորհաւորելի է հեղինակը։

Փաթրիք Վաժաւման... Անուն մը, որ չի ծածկեր իր ծագումը։ Հայ չըլլալով հանդերձ, մարդկային գիտակցութիւնը մղած է Փաթրիք Վաժաւմանը գրելու այդ հիանալի յօդուածը։ Պիտի ըսէք, անշուշտ, որ բոլորս ալ ունինք մարդկային գիտակցութիւն։ Սակայն, ունի՞նք արդեօք հայկակա՛ն գիտակցութիւն։ Եւ արդէն ի՞նչ է հայկական գիտակցութիւնը Սփիւռքի մէջ, եթէ ոչ՝ երբեմն հայերէն թերթ մը կարդալ, հեռատեսիլէն առջեւ յա՛լ երբ նկարները անհանդուրժելի են, ցոյցի մը մասնակցիլ՝ եթէ... չանձրեւէր եւ եթէ դժբախտ զուգադիպութեամբ մը հեռատեսիլէն ոտնագնդակի մրցում մը չի սփռուիր... Նաեւ երբեմն երթալ Եկեղեցի եւ զաւակները ուղարկել հայկական միօրեայ մահամերձ վարժարաններ...։

Հաւանաբար ա՛յս է Սփիւռքի մէջ հայկական գիտակցութիւնը։ Ամէն պարագայի, ի՞նչ բանի կրնայ ծառայել հայ լեզուի, մշակոյթի եւ բարքերու մեր ծանօթութիւնը, եթէ անհետանալու դատապարտուած ժողովուրդ մըն ենք։

Մինչեւ այնքան քիչ բանի կը կարօտինք՝ չքնանալու համար այսպէս ամենայն հանդարտութեամբ։ Բաւական չէ՛ որ միամտաբար փաստհինք քաղաքական կուսակցութիւններէն կամ «ամենաներկայացուցչական» համարուածներ ունենալ զաւանող միութիւններէն մէկուն կամ միւսին եւ սպասենք որ անոնք գործեն մեր փոխարէն։ Ատիկա թուլութեան ապացոյց մըն է՝ եղերական պահու մը։ Ա՞յս է արդեօք, Ֆրանսահայութեան գլխաւոր յատկութիւնը։ Անհրաժեշտ է նաեւ անձնապէ՛ս մասնակցիլ, պատասխանատուութիւն ստանձնել։

Ո՞ւր է փարիզեան շրջանի 100.000 հաշուող Հայութիւնը։

Ո՞ւր են այդ հայութիւնը շարժման մղելու կարողութիւնը ունեցող կազմակերպութիւններն ու Միութիւնները։

Ո՞ւր են կրօնական թէ աշխարհական առաջնորդները, որոնք պիտի կարենային ոտքի հանել ամբողջ գաղութը։

Ե՞րբ ընդհանուր զօրաշարժ մը տեղի պիտի ունենայ վերջապէս, ե՞րբ գիտակցութեան գալու իրական վիճակ մը պիտի ստեղծուի։ Արդեօք ա՞յն ատեն, երբ Հայաստանի վերջին գիւղն ալ իր հողին ատնդէ...։

ԱՐՏԵՄԻՍ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՀԱԼԷՊԻ Լ. Շանթ սրահին մէջ Ապրիլ 14-ին Համազգայինի Հ. Ե. Մ.-ի Բ. Կանաչեան երաժշտանոցի սաները հանդէս եկած են զանազան նուագարաններով։ 37 աշակերտ նուագած են ջութակ, դաշնակ կիթառ, դաշնակ, սրինգ։

**

ՊԷՅՐՈՒԹԻ մէջ Մայիս 25-ին անդամական հաւաք-պարահանդէս մը կազմակերպուած է Լեւոն եւ Սոֆիա Յակոբեան քոլէճի սրահին մէջ, ԼՕԽ-ի 60-ամեակին առթիւ։ Օրուան գլխաւոր բանախօսը եղած է Շահանդուխտ, իսկ գեղարուեստական բաժնին մասնակցած են երգերով Արմինէ Մարտիրոսեան, արտասանութիւններով Շաքէ Եապուճեան։ Հանդիսութիւնը փակուած է ԼՕԽ-ի անդամուհիներուն ձեռագործներուն վաճառքով։

**

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Ճեմարանի սրահին մէջ Մայիս 18-ին նշուած է Համազգայինի Կոմիտաս մասնաճիւղին 60-ամեակը։ Բանախօսած է Հրաչ Տասնապետեան, անդրադառնալով մասնաճիւղին մշակութային ու մտաւորական գործունէութեան։ Օրուան հանդիսութեան մասնակցած են Ռուբինա Արթինեան եւ Զուարթ Մարկոսեան իրենց երգերով։

**

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Յ. Տէր-Մելքոնեան սրահին մէջ երեք հայ համայնքներու կրօնական առաջնորդներուն, հայ երեսփոխաններու, նախարար մեծր Յ. Զուխատարեանի, ազգային երեք կուսակցութիւններու պատասխանատու մարմիններու ներկայացուցիչներուն եւ հոծ բազմութեան մը ներկայութեան Մայիս 28-ին նշուած է Հայաստանի Հանրապետութեան հիմնադրութեան 73-ամեակը։ Ս. բանախօսը Կարպիս Հարպոյեան ներկայացուցած է 1918-1921 շրջանի պատմական եւ քաղաքական պայմանները, կնքուած դաշնագիրները, ապա արժեւորած է Հայաստան-Սփիւռք կապերու երէկն ու ներկան։ Երկրորդ բանախօսը Մկրտիչ Մկրտիչեան առաւելաբար ծանրացած է Հայաստանի Հանրապետութեան ծնունդով հայ քաղաքական կեանքին մէջ բացուած հորիզոններուն վրայ. գալով ներկայի փուլին, ան յարութեան փորձ մը նկատած է Արցախի շարժումը։ Փակման խօսք արտասանած է Գարեգին Բ.։ Երգ ու նուագով մասնակցութիւն բերած են Տովիկ Պօղոսեան, Յակոբ Խաչերեան, Ստեփան Խմմեան։

**

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ Մայր տաճարին մէջ Յունիս 2-ին կրօնաւորուհիի քօղի տուչութիւն կատարուած է Քոյր Քնարիկ Գայփաքեանի։ Այսպէսով հայ կրօնաւորուհիներու «Գայեանեանց միաբանութիւն»ը ունեցած է առաջին թեկնածուն։ Պատարագէն առաջ Քոյր Քնարիկ իր մեծաւորուհին՝ Քոյր Հռիփսիմէ Սասունեանի հետ խորան բարձրացած ու ծնրադրելով Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին առջեւ ընդունած է կրօնաւորուհիի քօղը։

**

ՏԻԹՐՈՅԹԻ Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Եկեղեցիին Երիտասարդական կեդրոնին մէջ Մայիս 9-ին խորհրդակցական ժողով մը տեղի ունեցած է, նախաձեռնութեամբ ՌԱԿ-ի Ա. Զօպանեան մասնաճիւղին։ Ատենավար Երուանդ Ազատեան մանրամասն ներկայացուցած է Հայաստանի ու Արցախի վերջին պատահարները, անոնց գտած արձագանգը, առաջարկելով ծանուցում մը զետեղել «Նիւ Եորք Թայմզ»ի մէջ։ Ապա Հ. Բ. Ը. Մ.-ի Ա. Մանուկեան վարժարանի տնօրէնուհին Ն. Սարաֆեան եւ Ժագլին Օղնայեան կարդացած են երկու տեղեկագիրներ, որոնցմէ ետք Երուանդ Ազատեան ունկնդիրներու առիթ տուած է հարցումներ ուղղելու։

**

ՊՈԼՍՈՅ Նարլըգաբուի Եկեղեցիին պարտէզին մէջ Յունիս 1-ին մեծ խանդավառութեամբ տօնուած է Մանուկներու Օրը։ Ուսուցչուհի Յասմիկ Ճինկէօզի առաջնորդութեամբ պատրաստուած պէսպիսուն յայտագիր մը մեծ խանդավառութիւն պատճառած է ներկայ մանուկներուն, որոնք նաեւ մասնակցած են օրուան արտասանութիւններով ու երգերով։ Երկխօսութիւններէ, արտասանութիւններէ, երգերէ, նուագէ բաղկացած ցերեկոյթը աւարտած է խաղերով ու նախընթրիքի սեղանով մը։ Նոյն միջոցին կատարուած է նաեւ մանկական գիրքերու վաճառք մը։

**

ՊՈԼՍՈՅ Գումգափուի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցիին անուան տօնախմբութիւնը նշուած է Յունիս 2-ին, մատաղօրհնութեամբ մը. քարոզած է Շահան Եպիսկոպոս, ծանրանալով քրիստոնէութեան Հայաստանի պետական կրօնք ըլլալու պարագաներուն վրայ։ Տօնախմբութիւնը աւարտած է պատուասիրութեամբ մը։

**

ՊՈՒԷՆՈՍ-ԱՅՐԷՍԻ «Արմենիա» թատերասրահին մէջ Ապրիլ 29-ին ցուցադրուած է Պերճ Զէյթունցեանի «Մեծ Լռութիւնը» թատերգութեան տեսերիզը։ Գործը անցեալ տարի բեմադրուած էր Գալուստ Ճանսըզեանի կողմէ, ապա տեսագրուած։ Թարգմանութիւնը կատարած է Վարդան Մաթէոսեան։ Ապրիլ 28-ի օրն ալ ան ներկայացուած է Մար-Տէլ-Փլաթայի հայութեան։

**

ՊՈՒՔՐԷՇԻ Առաջնորդարանին սրահին մէջ, Մարտ 24-ին հոծ բազմութեան մը ներկայութեան յուշահանդէս մը կատարուած է Զօրավար Անդրանիկի ծննդեան 125-ամեակին առթիւ։ Զարեհ Ծ. Վարդապետ Պարոնեանի բացման խօսքէն ետք ռումանահայ թեմական Խորհուրդի անդամ՝ Անդրանիկ Անտոնեան բանախօսութեամբ մը նշած է Անդրանիկի կեանքին կարեւոր հանգրուանները. իր խօսքին աւարտին ան անդրադարձած է աճիւններու փոխադրութեան ձախողած փորձին, յետոյ էջեր կարդացած Սերօ Խանզադեանի «Անդրանիկ» վէպէն։

**

ՆՈՐ ՋՈՒՂԱՅԻ հայութիւնը խունկբամ շարքերով մասնակցած է Մայիս 28-ի հանդիսութիւններուն։ Մայիս 27-ին Ս. Ամենափրկիչ վանքին մէջ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուած է Մեծ Եղեռնի նահատակներու յիշատակին. անկէ շուրջ 4000 հոգի Եռագոյններով ուղղուած են Հ. Մ. «Արարատ» Միութեան կեդրոնատեղին. հոն տօնակատարութեան յանձնախումբին խօսքը ունկնդրելէ ետք, ներկայ բազմութիւնը հետեւած է Երեւփոխան Արտաւազդ Բաղումեանի ելոյթին։ Յաջորդ օրը նոյն սրահին մէջ մեծ բազմութեան ներկայութեան բանախօսած է Նորայր Շահնազարեան, ապա «Կոմիտաս» երգչախումբը երգած է յեղափոխական երգեր։

ՍԱՄԱՐՂԱՆԴԻ ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԷՆ

Միջին Ասիոյ Սամարղանդ քաղաքին մէջ կայ 12 հազար հոգինոց հայ գաղութ մը որ ունի «Լոյս» մշակութային կեդրոնը։ Ան կ՚աշխատի նպաստել ազգային նկարագրի պահպանումին, մշակութային աւանդներու վերականգնումին ու Հայաստանի հետ բազմակողմանի կապերու ամրապնդման։

Մարզային ու քաղաքային իշխանութիւններու որոշումով համայնքին վերադարձուած է 1912-ին կառուցուած հայկական եկեղեցին։ Նախապատրաստական աշխատանքներ կատարուած են աշնան սկսելու համար կիրակնօրեայ հայկական վարժարանը։ Քաղաքային ժողովրդական կրթութեան բաժինը ընդառաջելով հայ համայնքին խնդրանքին, դպրոցին երկու ուսուցիչի պաշտօնատեղի տրամադրած է։

Կեդրոնին նախաձեռնութեամբ ամրան շրջանին Ուզբեկիստանի Մշակոյթի նախարարութեան ու Սփիւռքի Մշակոյթի Կապի Կոմիտէին գործակցութեամբ հայկական ազգագրական խումբերու ելոյթներ ու համերգներ տեղի կ՚ունենան։

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ ԹԷՈԴԻԿ

ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ ՊԱՐՏԻԶԱԿԻ

Զինադադարէն մէկ ամիս առաջ, հայրենակից զինուորական բժիշկի մը՝ Տոքթ. Գրիգոր Տէյիրմէնճեանի ջիմումներուն շնորհիւ՝ կ՚արտօնուի աքսորավայրէն Պոլիս դառնալ, փրկուելով սայդ մահէ մը։ Երիցուհին, հայրը, երկու եղբայրները, քոյրն ու քեռորդիները՝ տարագրութեան մէջ անհետ։ Անհունապէս կոտորակեալ իր հօտին գլուխն է հիմա, կրկին խաղալիկ դառնալով վերջերս հոն տեղի ունեցող Քէմալական խլրտումներուն։

Տեղւոյն 35 տուն Աւետարանական Հայոց Հովիւն էր

Պատուելի Յովհաննէս Ազատեան. - Ծընած 1871 Օգոստոս 23-ին, ընիկ, ուսած Պարտիզակի Բարձրագոյն վարժարանը, ուսուցչական եւ քարոզչական պաշտօններ վարած Օվաճըգ։

Նիկոմիդիոյ շրջանէն տեղահան եղող ժողովուրդը երբ Էրէյլի կը հասնի, Բոզքականներու համար կը հասնի Էնկէրի հրամանը որ կը տրամադրէր զերծ կացուցանել զանոնք տարագրութենէ. սակայն ստիկանութիւնը գիտցածը կ՚ընէ նորէն, եւ Գոնեըլարի Աւետարանական համայնքին կէսը կը քշուի Սուլթանիէ, կէսն ալ Ազարայ։ Պատուելի Ազատեան ընտանեօք կ՚աքսորուի Սուլթանիէ, ուր կը մնայ մէկ տարի։ Գոնիայի եւ շրջաններու Թշուառ Հայոց պաշտպան հրեշտակ Միս Գուշմէն կ՚ուղարկէր իրեն նպաստի գումարներ՝ աղքատաց բաշխուելու համար։ Պատուելի Ազատեան այդ իսկ պատճառաւ կրկին կ՚աքսորուի փոխ-գայմագամ հայատեաց Ջէքիի կողմէ Սուլթանիէի գիւղերէն Իսմիլ՝ ուր կը ստիպուի լծուիլ տարապարհակ աշխատութեանց՝ ազգատարակիցներու հետ, մինչեւ որ կը կրցայ աքսորեալներու հետ, մինչեւ որ կը յաջողի փախչիլ Գոնիա, չորս զաւակներէն երկուքը զոհ տալով։ Զինադադարէն վերջ կը դառնայ Իզմիթ՝ ուր վեց ամիս կը քարոզէ. այնուհետեւ կը մտնէ Տէրինճէի «Րըլիֆ»ի գործին մէջ, եւ դահավիժող դէպքերու հետեւանօք՝ 1921 տարւոյ Յունիսի վերջերը կ՚ապաստանի Սկիւտար։

6.- Ժամավայր. - Օվաճըգէն երկու ժամ հեռու, բարձունքի մը վրայ, 30 տնուոր, Օրտուէն 1900-ի սկիզբները գաղթող Հայ-Լազերու նորահաստատ գիւղ, որ Թուրքերէն Քիլիսէ Եէրի կամ Քիլիսէ Տիւզի կը կոչուէր, առենօք այդ կողմերը սրբավայր գտնուելուն։ Մատուռը Ս. Կարապետ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Մարգար Քահանայ Վարդանեան. - Ծընած 1875 Սեպտեմբեր 27-ին եւ ձեռնադրուած Ստեփանոս Արքեպիսկոպոսէ 1904 Դեկտեմբեր 26-ին։

Ամենաթշուառ վիճակի մէջ կը հասնի մինչեւ Պապ, ուրկէ չորս ժամ անդին՝ դէպի Մէսքէնէի Թէֆլիճան կոչուած վայրը քշուելով, կը վախճանի անսուաղութենէ եւ հիւանդութենէ։ Երիցուհին ու զաւակները կը մեռնին իրմէ առաջ։

7.- Արսլանպէկ. - Օվաճըգէն մէկուկէս ժամ հեռու, Քէլ Թէփէ լեռան կողերէն միոյն վրայ կառուցուած 570 տնուոր զուտ հայաբնակ աւան, անջատ՝ Պարտիզակ «Նահիէ»ի «միւտիրլիքէթ»ութենէն, որ 1886-ի եւ 1894-ի հրդեհներուն փճանալէ յետոյ՝ շէնցած է վերստին, նախկին տեղէն քառորդ ժամ անդին կազմուելով։ Իր կոչումը ստացած է համանուն Թուրքէ մը՝ որուն սեփական կալուածին մէջ առենօք տեղաւորուեր էին զարապաղցի եօթը հայ գաղթականներ եւ հետզհետէ շատցեր, կարիճ ժողովուրդի իրենց համբաւը պահելով միշտ։ Ծննդավայր Արմաշական Մամբրէ Վրդ. Սիրունեանի, Մուշեղ Եպիսկոպոս Սերոբեանի, Կորիւն Վրդ. Եսայեանի եւ Տոքթ. Սահակ Տէր-Կարապետեանի։ Իր մօտն է «Թովմաս Առաքեալ» կոչուած խարխուլ ուխտատեղին, որ տեղական բարբառով կը կոչուի Սէնթ Տէաէ եւ ուր Զատկի կիրակիներէն մին ուխտի կերթայ ամբողջ գիւղացին։

Տարագրութիւնը դեռ չսկսած, տեղացի շատ մը Հայերու խոչընդոտ եղած է Կ. Պոլսոյ Կեդրոնական Բանտի դժոխերես տնօրէն Իպրահիմ խայրի, որուն օժանդակած են ժանտարմա չավուշի Ահմէտ եւ ուրիշներ։ Այն ամենակ Իպրահիմն է այս, որ իր սոսորդ-հրոսի չարանակարգին տարազը ստորադաս պաշտօնէի մը հագցուցած եւ իր անձնական ձին անոր տրամադրած՝ շրջակաները դրկած է զայն առ ի փորձ. գործուած կեղեքումներու բերմամբ վտարանջող քանի մը հերոս-տղերք - անտառը դարանամուտ - գնդակահար կը սպաննեն զայն՝ Իպրահիմը կարծելով։

Տեղւոյն ուսուցիչներէն Թումա վարժապետ նահատակ, իսկ Միրիճեան՝ վերապրող։

(Շար. 243)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Նուպար Դուրթեան 200 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ի բարգաւաճման իրենց քուրոջն՝ Տիկին Արմինէ Բարէնի (Փարիզ) յիշատակին:

***

Տէր եւ Տիկին Նուպար Դուրթեան 200 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին իրենց բարեկամուհիին՝ Տիկին Սօսի Թէրզեանի (ծնեալ՝ Աֆէեան) մահուան առթիւ (Աթէնք):

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

ԱՆԻԷՌ - ՊՈԽԱ - ԳՈԼՈՄՊԻ ԵՒ ԳՈԼՈՄՊԻ

Գառնիկ Յովհաննէսեան

Միօրեայ Վարժարանի

Կիրակի, Յունիս 23, ժամը ճիշդ 16-ին

Salle Jean Renoir

35, rue du Général Leclerc — Villa des Aubépines

92270 BOIS-COLOMBES

Հովանաւորութեամբ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆԻ

Առաջնորդ Փարիզի Հայոց

Գեղարուեստական բաժին դպրոցի աշակերտներուն կողմէ՝ ղեկավարութեամբ, ուսուցչուհիներ՝ Օր. Մայտա Մարգարեանի եւ Տիկին Տէմերճեանի:

(Շար. Ա. էջէն)

այցելութիւններու առթեն: Ես այստեղ եկած եմ Տէր Զօրէն: Տէր Զօրը մեր ժողովուրդին համար ուրիշ խորհուրդ ունի: Ան մահէն կեանք գացող խորհրդանիշ է: Մենք մեզ չենք կորսնցուցած, մենք կորսնցուցած ենք մեր մէկուկէս միլիոն զաւակները, բայց չենք կորսնցուցած մեր ազգը, մեր եկեղեցին, մեր հայրենիքը: Այդ է Տէր Զօրի խորհուրդը, եւ ես պարտքս համարեցայ գալ էջմիածին, Ամենայն Հայոց Վազգէն Ա.ին հաղորդելու այն զգացումը, որ եղաւ այնտեղ, նախատակաց նորականոյց եւ շքեղաշուք եկեղեցին օծման, յուշարձանային համալիրի բացման առթեն»:

Նմանօրինակ արտայայտութիւն ունեցած է նաեւ Բերիոյ թեմի առաջնորդ՝ Սուրէն Արք. Գաթարոյեան:

***

ՖՐԱՆՍԱՅԷՆ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ GIA-Ի ՆՊԱՍՏԸ

Ֆրանսական Թելեֆոմի կողմէ հեռաձայնի կապի ծառայութեան 50 կազմածներ նուիրած են Հայաստանի Փարիզի Արհեստաւոր Միութեան (GIA) ներկայացուցիչներ տնտեսագէտ՝ Միշէլ Բազումեան, գործարար՝ Դանիէլ Երեմեան եւ մարքեթինկի փրոֆէսէօր՝ Հիլտա Պայրամեան, որոնք Երեւանի առեւտրաարդիւնաբերական Պալատը, Մարքեթինկի-մօտ մէկ չաբաթ անցուցին հայ մասնագէտներու հետ:

—Միութիւնը, որու կազմին մէջ են մեր հայրենակիցները՝ ճարտարագէտներ, տնտեսագէտներ, ճարտարապետներ, դիտնականներ եւ այլ մասնագէտներ, իր համեստ նպաստը կը բերէ Հայաստանի երկրաշարժէն վնաս կրած մարդերուն, ըսաւ Միշէլ Բազումեան: Երկրաշարժէն քիչ ետք, մենք՝ հայ եւ ֆրանսացի մասնագէտներ գործունէութեան ծրագիր առաջարկեցինք: Սակայն, յետադային, ոչ մեր ոչ ալ Հայաստանի յանցանքով դժուարութիւններ ծագեցան: Այսուհանդերձ մենք որոշ աշխատանք տարինք, ինչպէս օրինակ, իրականացաւ «Պլունցոր» արտադրական միաւորման նախաձեռնութիւնը Հայաստանի մէջ պատուհանի շրջանակներ արտադրելու առընչութեամբ: Մասնագէտները չատոնց է արդէն հոս կ'աշխատին: Աւելցնեմ որ մեր Միութիւնը (Groupement Interprofessionnel Arménien) իր միջոցները տրամադրած է ՍՕՍ-Արմէնիի եւ «Ադնաւուր Հայաստանի Համար» կազմակերպութեանց: Այդպիսի անձնական ծրագիր մըն ալ իրագործած է Դանիէլ Երեմեանը մեծաքանակ հագուստեղէն բերելով կումայրիցիներուն:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Հինգշաբթի օր Յունիս 20, Տօն է Սրբոց Թարգմանչացն Մերոց՝ Սահակայ եւ Մեսրոպայ:

Այս առթիւ, ժամը 10-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

FETE DE L'ECOLE DE LA CBAF

Section de Paris

Samedi 22 Juin à 20 heures

Mairie du 9e Arrt. — Salle Rossini

6, rue R. Drouot

Chants, danses, poèmes, théâtre

Partie artistique : *Ballets NAÏRI*

— Ensemble Instrumental ALLEGRETO

— ENTREE LIBRE —

Venez nombreux !

L'UNION NATIONALE ARMENIENNE DE VALENCE

organise une

SOIREE CULTURELLE ET THEATRALE

en l'église Saint-Sahag

Rue de la Cécile, Valence

Samedi 22 juin à 20 h 45

——×——

AU PROGRAMME

Projection d'un film sur la vie de «ROUBEN SEVAG» spécialement préparé pour la Télévision d'Arménie

Monodrame «LA REINE PARANTSEM», interprété par la célèbre comédienne ANAHIT TOPDJIAN *de Erevan.*

Pour tous renseignements, téléphoner au 75. 42. 02. 30.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին շնորհակալութեամբ ստացած է՝ տիկին Ատրինէ Պօյաճեանի մահուան առիթով՝ Տէր եւ Տիկին Դուրթեանէ 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Տատուրեանէ 500 Ֆր., Տիկին Գոչեանէ 150 Ֆր.:

***

Հայ Աղքատախնամ ընկերակցութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. -

Պր. Ալպէր Ներսէսեան 250 Ֆր., Տիկին Սիմոն Տիւքէն, Տիկին Լիսի Շէրոյեան, Պր. Խսայեան, Տիկին Մոնիք Քասարեան, Տոքթ. Ռ. Տէօքմէճեան 200ական Ֆրանք:

Վէնսան Հայթայեանի մահուան առթիւ՝ Պր. Ժան Ռոմոն 250 Ֆր., նոյն առթիւ կը նուիրեն. - Հ. Քըլըճան, Պր. Ա. Գըլըճեան, Տիկին Ա. Ասադեան եւ Մէթր Գըլըճեան միասնաբար 1000 ֆրանք:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Մարսէյլ քաղաքի ճաշը՝ Կիրակի, Յունիս 23

Hôtel SEVAN — Pertuis

Մանրամասնութիւնները յետադային:

FETE CHAMPETRE ANNUELLE

DE TEBROTZASSERE

DIMANCHE 23 JUIN

à partir de 13h (entrée libre)

animée par

MARTEN YORGANTZ

et la participation du chanteur Raffi

- *Distribution de prix*
- *Jeux*
- *Chiche kébab*
- *Animation*

1, Boulevard du Nord, 93 LE RAINCY

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Le Camp Itinérant de la Croix Bleue des Arméniens de France aura lieu cette année à VERCORS (un parc régional au sud-ouest de Grenoble) du 7 au 28 Juillet.

— La capacité d'accueil se limite à 26 adolescents de 14 à 17 ans.

— Le prix de participation : 3500 Frs.

— Des randonnées et d'autres activités sportives sont au programme (escalade, canyoning, spéologie, équitation, etc...)

Pour les inscriptions s'adresser à la section de la CBAF la plus proche de votre domicile.

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE VILLEURBANNE

126, avenue Roger Salengro
69100 Villeurbanne

Tout comme l'an passé, aux beaux jours, la MCA de Villeurbanne a renoué avec la tradition des repas-kebab du samedi soir. Chaque samedi, vers 20 h. une repas vous est proposé en plein air, dans une ambiance arménienne chaleureuse. Repas à partir de 30 F. Réservation au 78. 94. 37. 36, après-midi.

Venez en famille ou entre amis, vous serez servis !

●

L'activité chorale de la MCA Villeurbanne va prochainement débuter. Nous vous proposons d'explorer ensemble le répertoire classique et traditionnel arménien. L'encadrement prévu est à la hauteur de vos ambitions. Si vous êtes intéressés, veuillez nous contacter au plus vite au 78. 94. 37. 36 après-midi.

●

La MCA de Villeurbanne recherche sur la base d'un Contrat Emploi Solidarité (ex TUC), une jeune femme 20/25 ans pour effectuer diverses tâches ménagères à mi-temps (20 heures). Veuillez prendre contact au 78.94.37.36 après-midi.

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ 60-ԱՄԵԱԿԻ ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԿԸ ՊԱՏԱՐԱԳԷ ԵՒ ԿԸ ՔԱՐՈԶԷ

ՊՈԼՍՈՅ ՀԱՅՈՑ ԳԱՐԵԳԻՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ

Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ 60-ամեակին նուիրուած տօնախմբութեանց ծիրին մէջ Պոլսոյ Հայոց Պատրիարք՝

ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐՔ. ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ

պաշտօնական այցելութիւն կուտայ Մարսէյլի հայ գաղութին Յունիս 22 - 24-ին: Սոյն այցելութիւնը տեղի կ'ունենայ հովանաւորութեամբը՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆԻ

Կաթողիկոսական Պատուիրակ Արեւմտեան Եւրոպայի Հայոց

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ

Եւ

ՀԱՅՑ. ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐՈՒ ԺՈՂՈՎԻՆ:

Այս առթիւ Պատրիարք Հայրը Կիրակի, Յունիս 23-ին, ժամը 10-ին կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, առընթերակից ունենալով ՏԱՐՕՆ եւ ՎԱՉԷ Ծ. Վարդապետները: Սուրբ սեղանին կը սպասարկեն Մովսէս Աւագ եւ Մակար Քահանայ Հայրերը:

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբը, կոմիտասեան եղանակով, ղեկավարութեամբ Խաչիկ Եըլմազեանի:

Յաւարտ պատարագի հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի երանաշնորհ՝

ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆԻ

Պոլսոյ Հայոց Նախկին Պատրիարք

Երեք օրերու ընթացքին Գարեգին Պատրիարք պաշտօնական այցելութիւն պիտի տայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ պետին Գերպ. Քոֆֆիին, Քաղաքապետին, Նահանգապետին:

Կիրակի, ժամը 20-ին ճաշ մը կը սարքուի Մայր Եկեղեցւոյ Ա. Ջրբաշեան սրահին մէջ, ի պատիւ Պատրիարք Հօր:

Մայր Եկեղեցւոյ վարչական ժողովը սիրով կը հրաւիրէ մեր բոլոր եկեղեցիներու, կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչները, ինչպէս նաեւ մերազն ժողովուրդը խումբերամ մասնակցելու եւ իրենց ներկայութեամբ փայլը աւելցնելու հանդիսութեանց:

Ճաշի մասնակցիլ փափաքողներէն կը խնդրուի անպայման հեռաձայնել հետեւեալ թիւին.–

91 77 - 84 - 70

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆԻՍ 19

MERCREDI
19 JUIN
1991

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.561 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 66e ANNÉE — No 17.561

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԷՏԻԹ ՔՐԷՍՈՆ, շնորհիւ Համայնավարներու ձեռնպահութեան, փրկեց իր կառավարութիւնը, որու դէմ դատապարտումի բանաձեւ մը կը ներկայացնէր ընդդիմութիւնը: Ճիշդ է որ ընդդիմադիր բոլոր երեսփոխանները մէկ մարդու պէս քուէարկեցին (Յունիս 17-ի երեկոյեան) տալով 265 ձայն: Բայց, 289 ձայներ անհրաժեշտ էին: Ծանօթ է որ նորընտիր Ազգ. Ժողովին մէջ ընկերվարականները բացարձակ մեծամասնութիւն չեն վայելեր եւ Համայնավարներու օժանդակութեան կը կարօտին:

ԱՓԱՐԹՀԷՅՏԸ վերջնապէս ջնջուեցաւ Հարաւ-Ափրիկէի մէջ: Խորհրդարանը այս քուէարկութեամբ վերջ կը դնէ ցեղային խտրականութեան, քանի այս օրէնքը ըստ իրենց ցեղին (մորթին գոյնին) կը դասաւորէր երկրին քաղաքացիները, իրենց ծնած օրն իսկ: Այս որոշումը թոյլ պէտք է տայ, որ շրջափակումին վերջ դնեն այն երկիրները, որոնք զայն կը կիրարկէին ափարթհէյտին պատճառով:

«ՉՈՐՍ ԱՆԳԼԻԱՑԻԷՆ ՄԷԿԸ միասեռական է», ըսեր է Էտիթ Քրէսոն, 1987-ին եւ Յունիս 16-ին Լոնտոնի Օպզէրվըրը լայն տեղ կու տար այս յայտարարութեան, զոր Ֆրանսայի նախարարապետը ըրեր է գրագէտ Նայիմ Աթալլահի, այլ յայտարարութիւններու կարգին: Ի պատասխան իրեն եղած հարցումին, Էտիթ Քրէսոն (որու կարգ մը անտեղի արտայայտութիւններուն անունը՝ փրաճ-փաուլէ դրուած է, որովհետեւ սովորական մահկանացու մը չէ, որպէսզի «անկիրթ» կամ «ըսածը չի գիտեր» մը փակցուի) ըսեր է. - «Անգլեւսաքսոն երկիրներու մէջ, այրերը կը նախընտրեն այրերու ընկերութիւնը, բայց ասոնց մեծամասնութիւնը միասեռական է -թերեւս ոչ մեծամասնութիւնը- բայց՝ Ամերիկա 25%ը է արդէն, Անգլիա եւ Գերմանիա գրեթէ նոյն բանն է: Կիները չեն հետաքրքրեր Անգլեւսաքսոնները, հարց մըն է զոր կ'արժէ վերլուծել: Չեմ գիտեր թէ մշակութային է թէ կենսաբանական, բայց բան մը կայ որ չի բաներ, բացայայտ է: Արդէն, կը յիշեմ Լոնտոնի պտոյտներս... մարդիկ ձեզի չեն նայիր փողոցը...: Փարիզ՝ կը նային: Պակաս բան մը կայ Անգլեւսաքսոններուն մօտ: Մարդ մը որ կիներով չի հետաքրքրուիր, ձեւով մը անտիւֆամիէ է...»: Անկէ վերջ, սխալները կը լեցուին անշուշտ եւ որովհետեւ Անգլիացիք հումոր ունին, Տէյլի Թելեկրաֆ կը գրէ. -«Չենք համարձակիր փորձութիւնն ունենալ գուշակելու թէ ինչպէս Տիկին Քրէսոն այս վիճակագրութիւնները հաւաքած է մեր երկրին սեռականութեան վրայ»...: Մաքինեօն, իրար անցած հազիւ կը հերքէր, երբ Ինտէրնէշընըլ Հէրըլտը (Յունիս 17) ուրիշ խօսքեր կը դնէր Էտիթ Քրէսոնի բերանը. - «Les Japonais passent leurs nuits à réfléchir aux moyens de baiser les Américains et les Européens» (պարզ է որ չէինք կրնար թարգմանաբար տալ...):

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԸՆԿԵՐՎԱՐ ՄԻՋԱԶԳԱՅՆԱԿԱՆԸ ՊՈԼԻՍ

Յունիս 11-13 Պոլսոյ մէջ գումարուած Ընկերվար միջազգայնականը քով քովի բերած է զանազան երկիրներու ղեկավարներ ու բազմազան հարցեր: Թուրք մամուլը առաջիններէն կը նշէ Վիլի Պրանտը, Շիմոն Փերէսը, քիւրտ ղեկավար Թալապանին եւայլն: Որպէս ընդհանուր եզրակացութիւն կ'արտայայտուի այն գաղափարը որ աշխարհի նոր կարգաւորում մը խնդրոյ առարկայ է ու համայնավարութեան վախճանը պէտք չէ նշանակէ թէ Միացեալ-Նահանգներ միահեծան ուժ պիտի ըլլայ: Յատկապէս Պրանտ շեշտած է թէ պէտք է վերստին կազմաւորել ՄԱԿ-ը եւ ամբողջ աշխարհը պարագրկող ապահովութեան նոր դրութիւն մը հիմնել:

Ներկայի միջին-արեւելեան ամէնէն հրատապ հարցին՝ Պաղեստինցիներու մասին Պէթթինօ Քրաքսի առաջարկած է Յորդանան-Պաղեստին դաշնակցութիւն մը, որուն համաձայն գտնուած է Շիմոն Փերէս: Ան նոյնիսկ ըսած է թէ Կազայի մէջ հողաբաժին մը կրնան այդ պետութեան ձգել:

Թուրքիոյ համար ամէնէն վտանգաւոր հարցը նկատուած է ջուրի ծրագիրը: Շ. Փերէս խօսելով այս մասին ըսած է թէ եթէ ջուր չկարենան արտադրել, կրնան ջուրի համար պատերազմելու պարտաւորութեան տակ գտնուիլ: Այս արտայայտութիւնը ուղղակի սպառնալիք մը նկատուած է Թրքական կողմին համար:

AZNAVOUR Pour l'Arménie

ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍ

Յունիս 17-ին, Երկուշաբթի առաւօտ, Փարիզի Ֆուքէյ ճաշարանի վերնայարկի մէկ սրահը, Ազնաւուր մամուլի ասուլիս մը տուաւ, գլխաւորաբար հաղորդելու համար մանուկներու սնունդի արտադրողական պահածոներու գործատան հաստատումը Հայաստան եւ որուն պաշտօնական բացումն ալ պէտք է կատարուի Օգոստոսին: Մամուլին համար պատրաստուած թղթածրար մը արդէն լայն մանրամասնութիւններ կու տայ այդ մասին, բայց նաեւ Ազնաւուր փուռ լ'Արմէնիի գործունէութեան 1989էն ի վեր եւ որու կցուած է հաշուետուութիւն մը:

Կարեւորը, անկասկած, այս գործատան հարցն է, որու մասին բաւական տեղեկութիւններ կային արդէն «Յառաջ»ի լոյս ընծայած շնորհակալական նամակին մէջ, զոր ստորագրած էր Փարիզ եկած պատուիրակութեան ղեկավար՝ Լ. Ազալեան (տե՛ս «Յառաջ» Յունիս 6):

Թղթածրարը կը բացուի կազմակերպութեան ընդհ. քարտուղար՝ Տոմինիք Աթճեանի տեղեկագրով (կատարուած Մայիս 15-ի ընդհ. ժողովին): Կարճ այլ դիպուկ բանաձեւումով մը, հոն կ'ըսուի՝ «1989-ը ստիպողութեան եւ հրմշտուքի տարի մը եղաւ եւ 1990-ը՝ խորհրդածութեան եւ որոշումի»: Այս առընչութեամբ, կազմակերպութիւնը խորհած է որ ողբերգութեան հետեւանքները պէտք է նկատի առնուին միջին եւ երկար ժամանակաշրջանի մը վրայ:

Գնահատանքի բաժին մը կ'իյնայ անոնց, որոնք կազմակերպութեան ծոցը իրենց սիրայօժար գործունէութեամբ, զարկ կու տան արդիւնաւոր աշխատանքի մը: Ապա, անդրադառնալէ ետք ցարդ կատարուած աշխատանքներուն եւ օժանդակութիւններուն, կը պարզուի բուն հարցը՝ մանուկներու սնունդի այս գործատան կառուցումը: Աւելորդ չէ, թերեւս շեշտել թէ իսկապէս իմաստուն եւ օգտակար նախաձեռնութիւն մըն է այս գործատունը, իր տեսակին մէջ առաջինը ամբողջ Խորհ. Միութեան տարածքին վրայ: Գործատան ամբողջ կառոյցը կը տարուի Ֆրանսայէն, գալ շաբթու, եւ ան կը հաստատուի Հոկտեմբերեանի շրջանը, օգտուելով նաեւ շրջապատի արտադրութիւններէն: Հոն, 6 ամիսէն երկու ու կէս տարեկան մանուկներու ճաշերը պիտի պատրաստուին գերարդիական մեթոտներով, որոնք շատ նման են Պլէտինի օգտագործած մէթոտին: Արտադրութիւնը նախատեսուած է 150 հազար մանուկներու համար: Արտադրութեան նախատեսուած կարողականութիւնն է տարեկան 500 թոն, 30 հոգինոց անձնակազմի մը համար: Ծրագիր կայ, անշուշտ աւելցնելու այս արտադրութեան քանակը, ըստ անձնակազմերու (օրինակ եռապատիկ) հասնելու համար տարեկան 1500 թոնի, այլ խօսքով 42 միլիոն ճաշ: Նախապատուութիւնը պահելով Հայաստանի մանուկներուն, անկարելի չէ որ արտադրական ուժի ծաւալով, կարելի դառնայ նաեւ արտածել Խորհ. Միութեան մէջ, եկամուտ ապահովելով: Շ. Ազնաւուր յայտնեց թէ այս գործատան առաջարկը եկած էր Հայաստանի ղեկավարութենէն իսկ, իբր կենսական անհրաժեշտութիւն մը երկրին համար:

Ինչպէս ըսինք, շատ հաւանաբար, այս գործատան բացումը կը կատարուի Օգոստոսին, ի ներկայութեան Շ. Ազնաւուրի եւ իր գործակիցներուն եւ այդ առթիւ, պայմանագրութիւն մըն ալ պիտի ստորագրուի Ազնաւուրի եւ Հայաստանի կառավարութեան ներկայացուցչին միջեւ, որ թոյլ կու տայ հսկել եւ հսկակշռել պատրաստութիւնը եւ առեւտրականացումը (այս ամբողջը կ'արժէ 16 միլիոն Ֆր.): Ի դէպ, շատ կարեւոր է հսկողութեան այս պարագան, որովհետեւ ստիպողաբար հարկ է որ Հայաստանի մէջ ալ, ուր շատ բան փոխուած է, փոխուի մանաւանդ, ինչ որ շատ աւելի դժուար կը թուի՝ մտայնութի՛ւնը, որպէսզի ըՍփիւռքի բերած օժանդակութիւնը պարապի չերթայ եւ ի վերջոյ Սփիւռքն ալ չյուսալքուի (կ'ակնարկենք Յունիս 13-ին «Յառաջ»ի մէջ լոյս տեսած յօդուածին՝ «Ազգ. արժանապատուութիւնը ճառերէն դուրս», ուր յիշուած պարագաները հազուադէպ նմոյշներ չեն, դժբախտաբար):

Կարգ մը հարցումներ եղան ներկայ լրագրողներուն կողմէ, նաեւ քաղաքական հարցերու վերաբերեալ: Շ. Ազնաւուր մասնաւորաբար գնահատեց Հայաստանի ընտրեալ ղեկավարներու գործունէութիւնը, ի մասնաւորի հողերու բաշխումը, որ ցայժմ միայն Հայաստանի մէջ իրագործուած որոշում մըն է եւ որ մեծ խանդ կու տայ գիւղացիին: Ցայտնեց թէ ընթացք չէր տրուած, ինչպէս տեսնուեցաւ, Մայիս 22-ին իր կատարած յայտարարութեան, ուր միջազգային (ՄԱԿ-ի) քննիչ յանձնախումբի մը անմիջական ստեղծումը կը պահանջէր, որպէսզի տեղւոյն վրայ երթայ ու տեսնէ բռնազաղթը:

**

Նախքան ասուլիսն իսկ, մեդիաներու բազմաթիւ թղթակիցներ (հեռատեսիլի «5»ը, ԷՌ - ԹԷ - ԷԼ եւլն.) հարցազրոյցներ ըրին Ազնաւուրի հետ: Ազնաւուր, արդէն, այն անձն է որ կրնայ, երբ որ ուզէ, իր տրամադրութեան տակ ունենալ բոլոր մետիաները եւ ազատ, համարձակ արտայայտուիլ, ինչ որ փոքր առաւելութիւն մը չէ: Իր ծանրաբեռնըւած ժամանակացոյցը, դժբախտաբար, բնական է, թոյլ չի տար որ օրը օրին կարենայ հետեւիլ հայկ. կեանքին, ինչ որ անշուշտ, երբեմն «բաց»երու պատճառ կ'ըլլայ, բայց այդքան ալ բծախնդիր պէտք չէ ըլլանք: Օրինակ, Ազնաւուր, Սփիւռքի օժանդակութեան առընչութեամբ, բաղդատական մը ըրաւ այլ գաղութներու «Հայերու» եւ այստեղի «ծագումով հայ Ֆրանսացիներու» միջեւ, այն տպաւորութիւնը թողլով թէ այս վերջինները նուազ շահագրգռուած են (Ֆրանսացին պիտի ըսէր՝ motivé), ինչ որ սխալ է, եթէ յիշենք մանաւանդ, որ նոյնիսկ հայախօս չըլլալով, երկրաշարժի վաղորդայնին, փրանսահայ երիտասարդութիւնն էր եւ այլ մասնագէտներ (բժիշկ, հոգեբան, հիւանդապահ եւլն եւլն.) որոնք տուն-գործ ձգելով անմիջապէս աղէտեալ վայրերը փութացին:

Հարցը սակայն այս չէ: Քիչ բան չըրաւ Սփիւռքը, ըրաւ ինչ որ կրցաւ, հաւաքական թէ անհատական գետնի վրայ, նոյնիսկ, երբեմն ի վնաս Սփիւռքին, քանի հայաստանեան ալիքին անտեսել տուաւ սփիւռքեան մտահոգութիւնները, բայց եւ այնպէս դեռ գտնուեցաւ մէկը, Հայաստանի մէջ, ան ալ ժողովուրդին մէկ ընտրեալը քանի երեսփոխան է, որ Գերագոյն Խորհուրդի իր ելոյթին մէջ, համարձակեցաւ յայտարարել.- «ԱԿԸՆԿԱԼԻՔՆԵՐ ԿԱՅԻՆ ՍՓԻՒՌՔԷՅ, ՍԱԿԱՅՆ, ԹՈՂ ՆԵՐՈՂ ԼԻՆԵՆ, ՄԵԶ ՄՕՏ ԵԿԵԼ ԵՆ ԱՂՔԱՏ ԶԲՕՍԱՇՐՋԻԿՆԵՐ, ՈՉ ՄԻ ՀԱՐՈՒՍՏ ՄԱՐԴ ՄԵՆՔ ԱՅՍՏԵՂ ՉԵՆՔ ՏԵՍԵԼ ԵՒ ԱՌԱՋԻԿԱՅՈՒՄ ՉԵՆՔ ՏԵՍՆԻ» (Իգոր Մուրատեան, Գերագոյն Խորհուրդի Յունիս 5-ի նիստէն):

No comment !

Ա. Մ.

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՅՈՒՆԻՍ 13 / 17)

ԹՌԱՆԻ ԱՐԿԱԾ

Յունիս 14-ի առաւօտեան ժամը 11-ին քաղաքացիական օդուժի թռան մը յատուկ թռիչքի ընթացքին զարկած է մեծ ուժգնութեամբ ելեկտրականութիւն փոխադրող թելերու եւ ինկած կենդանաբանական պարտէզին շրջակայքը: Զոհուած են չորս հոգինոց անձնակազմին բոլոր անդամները:

**

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ՆԻՍՏԸ

Տեղի ունեցաւ Սահմանադրական յանձնաժողովի նիստը, ղեկավարութեամբ նոյն յանձնաժողովի եւ Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի:

**

ԼՂԻՄ-Ի ՄԱՐԶԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ԳՈՐԾԱԴԻՐ ԿՈՄԻՏԷԻ ՆԻՍՏԸ

Իր խնդրանքով ԼՂԻՄ-ի Մարզային Խորհուրդի Գործադիր Կոմիտէի նախագահ

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱՆՑԵԱԼԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԸ

ԴԵՌԱՀԱՍ ՏՂԱՔ ՄԱՅԹԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Իրիկուան ժամը 4-ին ալ, դպրոցէն անմիջապէս որ կ'արձակուէինք քանի մը տղաներս, տուն երթալէ առաջ, պայուսակները ձեռքերնիս, Քուռ Պէլզէօնսի անկիւնի կրպակէն երեք տեսակ իրիկուան թերթեր կ'առնէինք եւ մօտակայ սրճարաններուն առջեւը արագ-արագ շրջելով՝ կը պոռայինք «Radical», «Soleil», «Marseille Soir»: Երբ մեր յաճախորդները ճիշդ 50 սանթիմ տային, չա՛տ լաւ, բայց եթէ 1 ֆրանքնոց ցնծային եւ վերադարձը սպասէին, աջ ու ձախ գրպաններնուս խորերը փնտռելու եւ չգտնելու փորձեր կ'ընէինք մինչեւ որ գնորդը յուսահատէր եւ անձապարանքէն մեկնէր: Եւ հազիւ դեռ երկու հատ ծախած՝ համրելու կ'ելլէինք մնացեալը...

Մեր այս երկար տողանցքը մայթերուն վրայ կը ստիպէր մեզ ունենալ տոկուն ոտնամաններ, եւ այս մարզին մէջ, ամառը շատ սուղի չէր նստեր մեր քսակին: Փայտէ ներբաններ գնելով եւ անոնց կողքերուն զոյգ մը կաշիէ դիւրութեամբ փոխուող երիզներ գամելով, երեք-չորս ամիս կ'անցընէինք: Տարուան միւս եղանակներուն համար, բնականաբար իսկական կօշիկներու ալ կարիքը ունէինք: Համբաւաւոր կամարէն դէպի վար երկարող կիներու բանտին սահմանակից փողոցին երկու կողմերուն վրայ Յոյներու կողմէ շահագործուած կօշիկի կրպակներ կային, վերէն վար կախուած տեսակ մը կօշիկի վարագոյրներ ամէն ձեւի եւ գոյնի, խնամուած փայլունութեամբ անցորդին աչքերը շլացնելու աստիճան:

Մեր խնայասէր քսակները զանոնք ալ թանկարժէք նկատելով, մեր ծնողները մեր ձեռքէն բռնած՝ կը տանէին իրենց կողմէ յորջորջուած Կիրակի պազարը, Մառշէ օ փիւս, կամարէն անդին, ուր մայթերուն վրայ կը վաճառուէին ժամանակաւ կարկտան կօշիկներ եւ դեռ շատ մը ուրիշ բաներ: Եւ հայրիկին հետ Կիրակի առաւօտ մըն ալ զոյգ մը կօշիկ գտանք ոտքիս յարմար, բայց տարբեր ձեւերով: Ի՞նչ փոյթ ձեւը քանի ոտքերս բոպիկ չէին: Այժմ լսեցէք գլխուս գալիքը, այս պարագային՝ ոտքիս գալիքը:

Այդ տարին, 1930-ի գարնան մեր հայրը Հալէպէն բերել տուած էր Օննօն եւ Լինէն: Լուր տրուեցաւ նաեւ Վալանս՝ մեր փեսայ Նշան Թէպոյեանին եւ նորահարս Խաթունին, որոնք եկան Մարսէյլ իրենց նորածին Անդրանիկին հետ: Այսպէս, ծերունի Լինէս տասնեւհինգ տարի առաջ որբանոց զրած թոռները իրարու քով միացած պիտի տեսնէր...: Այդ օրուան բոլորիս ալեկոծեալ յուզումը եւ յաւելեալն հրճուանքը միայն զուրպէթին կրակովը այրուող հոգիներ կրնան ըմբռնել: Այս բարի լուրին արձագանգը նոյնիսկ մինչեւ հեռաւոր Նախիջեւան հասնելով՝ 1915-ին իր փախստական որդուն՝ Սողիկին քով ապաստանող Լինէին խնամի, հանեսկանց Եղսա պաճին, անկէ ալ կատարեալ երջանկութեան մաղթանքներ ստացանք ռուսահայերէնով:

Այլեւս ի՞նչու հարցնել թէ մենք՝ ինը հոգի այդ օր ի՞նչպէս գիշերեցինք: Միայն ականջներուս մէջ դեռ կը հնչէ սեղանին վրայ մանուկ Անդրանիկին մրափը հսկող՝ Լինէիս մտահոգ արտայայտութիւնը.

– Խաթո՛ւն, էկօ՛, չաղան արթնցաւ, ի՛նչ տենես նէ ըրէ՛:

Այդ մեր անցուցած գիշերուան մասին միակ մանրամասնութիւն մը: Մեր խոհանոցի առաստաղի կիսուն, հազիւ մէկ մէթր ցած երկրորդ առաստաղ մը կար, ուր եղբայրս աստիճանով մը ամէն իրիկուն կը բարձրանար պառկելու համար: Պառկիլ, այո՛, բայց նստիլ՝ անկարելի: Իր գալէն առաջ, մեր Օննօն Հալէպի մէջ, իմանալով որ իր տային Ֆրանսայի մէջ օթէլ ունի, անմիջապէս համեմատութեան կը դնէ իր ամէնօրեայ հմայքին առարկայ Օթէլ Պառոնի ապարանքը, բայց սահման չի դներ իր ուրախութեան: Եւ երբ նուէն վար իջնելով, իրիկունն ալ ստիպուեցաւ – ուրիշ յարմարութիւն չկար – իր երկար հասակովը առաստաղը բարձրանալ եղբօրս քով պառկելու համար, մէկ օթէլը միւսին հետ բաղդատելու մարզանքէն բոլորովին հրաժարած էր: Իր վաթսունեամեակին միայն խոստովանեցաւ ան իր երիտասարդի միամտութիւնը Հալէպի փողոցներուն մէջ:

Եւ ահա՛, մեր այդ երջանիկ Կիրակիի կէսօրուան ճաշէն ետք ամէնքս ալ հագուեցանք կոկուեցանք եւ հայրիկիս առաջնորդութեամբ ռիւ տը լա Ռէփիւպլիքի սկիզբը գտնուող Ֆրանսացի նկարիչի մը խանութէն ներս մտանք: Ան սկսաւ նախ քննութեան առնել հինգամսեայ Անդրանիկը մինչեւ ութսունամեայ Լինէս լէչէկը գլխուն կապած, ընտելացաւ մեր ազգականական կապերուն ինչպէս ֆիզիքական պայմաններուն: Աթոռի մը վրայ նստեցուց Լինէս, անոր գիրկը տալով թոռանը մանկիկը, քովն ալ մայրիկս նստաւ, գիրկը ունենալով մէկուկէս տարուան Երմօնը, զիս ալ կեցուց անոնց մէջտեղը, իսկ մեր ետեւն ալ շարուեցան հինգ մեծերը: Ասկէ աւելի յարմար բեմադրութիւն կարելի չէր երեւակայել:

Սակայն, երբ նկարիչը իր մեքենային առջեւ կենալով՝ փորձեց գոհունակութեան ընդհանուր ակնարկ մը նետել մեր արձանացած խմբակին վրայ, յանկարծ աչքին զարկաւ երկու կօշիկներուս զանազանութիւնը: Խեղճ մարդը աչքերը չփեց, ինծի մօտեցաւ իբրեւ խանգարողի եւ իր նկարահանի խղճմտանքին հնազանդելով՝ ստիպուեցաւ ամբողջ կարգադրութիւնը փոխել: Մենք ալ շուարած՝ կը սպասէինք ելքին: Համաչափութիւնը խանգարողը իմ այլազան կօշիկներս էին: Ի՞նչպէս անօրինել:

Ան մէկ ձեռքով ծածրակը քերեց, ցուցամատը քունքին դրաւ, սրահին մէջ շարուած կարասիներուն վրայ քննական ակնարկ մը նետելէ ետք, սեղան մը բերաւ, Լինէիս եւ մայրիկիս շարքին դեռեւ դեց, գունաւոր սփռոց մը անցուց եւ զիս վրան նստեցուց որպէս գրաստի մը մէջքին, ոտքիս մէկը իր կողմը, միւսն ալ՝ ետեւը: Այլեւս ո՞վ պիտի երեւակայէր անտես կօշիկիս տարբերութիւնը, եւ որպէսզի մեծ սեղանը պարապ չերեւար, բերաւ մեր քոյրիկն ալ առջեւս նստեցուց եւ որպէսզի աւելի բնական ըլլար, անոր ոտիկներն ալ մերկացուց: Մայրիկիս ալ ծունկերուն վրայ դրուած ձեռքերուն մէջ ոլորած ճերմակ թուղթ մը անցուց, այսպէս Ա – Բ – Գ-ը հազիւ զանազանողին գրոց – բրոցի հովեր տուաւ իսկոյն:

Այսքան երկարապատում բացատրութեան արժանի՞ էին այդ իմ խեղճ ու կրակ աջ եւ ահեակ նայող կօշիկներս, որ գոնէ տարի մը ծառայեցին ինծի:

Այդ չնաշխարհիկ կօշիկներս հագած, երբեմն Կիրակի առաւօտները, Հայոց Եկեղեցւոյ վայրը բաւական հեռու նկատելով ռիւ տը լ'Էքլիփս հաստատուած հա՛յ բողոքականներուն մանկանց մէկ ժամ տեւող հաւաքոյթներուն կը մասնակցէի, համբաւաւոր Օրիորդ Եսթերի ղեկավարութեան տակ: Այս երեւելի Եսթերը, Խարբերդի որբանոցներէն սկսեալ մինչեւ Փօմոն, գոնէ վաթսուն տարի «օրիորդութիւն ըրաւ» թոռանց թոռը դաստիարակելով, միշտ ալ այնպիսի երջանկութիւն բուրող դէմքով մը որ տօներու նշանակութեան եւ եղանակներու փոփոխութեան առթիւ ընտրուած իրեն բազմատեսակ գլխարկները եւս կուգային փայլը աւելցնել իր ընդհանրացած կերպարանքին: Օր. Եսթերի միակ սաստը չարաճճի տղոց հետեւեալն էր.

– Տղա՛ք, այլեւս comme il faut կեցէ՛ք:

Եւ ամէնքս ալ անոր զոյգ շարժուն ցուցամատներուն աչքերնիս յառած՝ գիլ ձայնով մը կ'երգէինք..

Յիսուսի եմ այսօր
Այսօր Յիսուսի եմ, այսօր,
Կը սիրէ մեզ այսօր...

Եւ այս մշտանորոգ հագներգը հազիւ աւարտած՝ կ'առնէինք.

Կայ երկինք պանծալի եւ փայլուն,
Եւ կրնանք հաւատով զայն տեսնել,
Հոն Աստուած պալատներ շողշողուն
խոստացաւ մեզ համար պատրաստել:
Ո՛հ սիրուն ապագայ, ե՞րբ պիտի
միանանք պերճ եզերքն:

Եւ երբ զանձանակն ալ սկսէր շրշնկալով շրջիլ մեր մէջ, գուշակելով արձակման ժամերնիս, արագ-արագ կ'երգէինք.

Կաթիլ կաթիլ, կաթիլ կաթիլ,
փոքրիկ լումաներ,
Տէր Յիսուսին համար կուտանք
նուէրներ:

Օր. Եսթերի ուսուցանելու կարողութիւնը այնքան ազդած ըլլալու է վրաս, որ այսօր, վաթսուն տարի ետք, դեռ կարող եմ զոց արտագրել այս հոգեւոր երգերուն գերմաներէն կամ անգլերէնէ հայերէն թարգմանուած բառերը:

Այսպէս, ժողովարան, եկեղեցի, դըպրոց, առեւտուր, տնային աշխատանքներ, հակառակ միջավայրի բարդութիւններուն, ձեռներեց հայ տղոց կողմէ շատ բնականօրէն կը կատարուէին: Միայն իմ պարագաս նկատի առնելով, տասուն ես ինքս կ'արթննայի, եւ քանի որ տնեցիները գործի գացած էին, դպրոցիս ճամբան բռնելէ առաջ, մեր պանդոկին չորս յարկերը կ'աւլէի ու կը սրբէի:

Շատ անգամ ալ, մայրիկիս հետեւողութեամբ, ջուր տաքցնելով երկամեայ քոյրս կը լոգցնէի եւ իր երկաթեայ պըզտիկ մահճակալին մէջ կը պառկեցնէի, եւ որպէսզի քնանար՝ դէմքը ճերմակ քողով մը կը ծածկէի: Բայց ան՝ յաճախ յաղթական ժպիտով մը իր թաթիկներով կը քաշէր զայն: Դարձեալ կը ծածկէի եւ մահճակալը շարժելով՝ մօրս գիւղական օրօրը կը մրմնջէի: Երբ արթննար, կը հագուեցնէի պուպրիկի պէս, գանգուր մազերը կը սանտրէի եւ ժապաւէնով մը շրջապատելէ ետք գլուխը, գիրկս առած փողոց կ'ելլէի. ուրիշ զբօսանքի տեղ չկար: Փողոցը մեզի, մենք ալ փողոցին: Եւ երբ պատահէր մեր դիմացի հացագործին խանութը մտնել, Ֆրանսացի կիներ կը փաղաքշէին անոր այտերն ու ծամերը եւ անոր ինքնաբուխ վառվռուն նայուածքէն հմայուած՝ կարկանդակ կամ սիւսէր գնելով՝ կը նուիրէին, որոնցմէ ես ալ կը համարձակէի օգտուիլ:

Իսկ երբ Լինէս Հալէպէն մեր քով եկաւ, ան սկսաւ զբաղիլ մանկիկով: Բոլորովին փտարանդի հողի մը վրայ, լեզու – բերան չունենալուն, մարդ մարդասանք չճանչնալուն, իր նահատակ եղբօր թոռը ծունկերուն վրայ առած՝ մեր օթէլի շէմին կը նստէր, ուղղակի մայթի եզերքին: Հազարումէկ տեսակ մարդիկ իր առջեւէն կ'անցնէին կը դառնային, բոլորն ալ իրեն համար օտար: Կը հանդուրժէր նաեւ կամարէն անդադար վար սուրացող հանրակառքերուն ազմկայոյզ ճռնչոցը: Ա՜խ, ան որքա՜ն հեռու ըլլալու էր իր խնկելի ծննդավայր Ամպրկայ գիւղէն, Ամատունիի խաղաղարոյր պախճաներէն, մանաւանդ իր անուրանալի սեփական ջաղջի ձորէն...

Դեռ ի՜նչեր չէին տեսներ «Զարմէն Հայկազուն» տղաքը այս համաշխարհական Մարսէյլի քաղաքի փողոցներուն մէջ:

Արջ, շուն, կապիկ, այծ խաղցնողներ, նորելուկ մեղեդիները երգողներ, քաշթանիէթի ընկընկոցով թէ՛ երգող, թէ՛ պարող խայտաբղէտ գնչուհիներ, ջախջախուած պատուհաններուն ապակի անցնողներ, կուրացած դանակ ու մկրատ սրցնողներ, փշրուած ճենապակի ամաններ փակցնողներ, փոթորիկէն պատռուած հովանոցներ կարկտողներ, խաբէ աթոռներ հիւսողներ, տաք-տաք եփուած բուրաւէտ խառով մանրիկ խխունջներ վաճառողներ եւ ամէն մէկն ալ իր մասնայատուկ եղանակով ու ոլորակով ինքզինք կը ցուցադրէր: Այս ամէն պոռացող-անցնողին համար, մեր ապշահար էնէն հարց կուտար:

– Զաղա՛ս, լաէ տեսնամ, աս մէկուն ուէրտը ի՞նչ է:

Բայց Մարսէյլի փողոցներուն մէջ, մեր հայ տղաքը ապշեցնող՝ ձիաքարշ յուղարկաւոր կառքերուն հետեւող սեւազգեստ, հաստ մոմ մը ձեռքերնին՝ պառաւ կիներու հոնդուր-հոնդուր լացն էր: Անոնք եղերամայրերն էին, մասնաւոր վարձուած, նախկին գաղթականներ, որոնք իրենց ետեւը, դանդաղօրէն յառաջացող սգաւորներուն փոխան, առատօրէն կը թափէին արցունք այս աշխարհէն յաւէտ հեռացողներուն վրայ...

Վերադառնալով մեր եղկելի վիճակին, ո՞ր ազգի եղերամայրեր պիտի որոնենք մեր ալ կորուսեալ դրախտը ողբալու համար...

ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

ԱՇԽԱՐՀԻ 200 ՄԻԼԻՈՆ ՄԱՆՈՒԿ ԳԵՐԻՆԵՐԸ

Հինգէն տասնըհինգի միջեւ է անոնց տարիքը. ոմանք օրը 12 ժամ կ'աշխատին աներեւակայելի պայմաններու մէջ, ուրիշներ քանի մը տոլարի համար ցոփութիւն կ'ընեն: Ո՞ւր: Պրազիլիա, Հնդկաստան կամ Թայլանտ ... բայց նաեւ Ամերիկա կամ Եւրոպա. նոյնիսկ Անգլիոյ կամ Գերմանիոյ նման երկիրներու մէջ:

Տելհիի ճամբէն երկու ժամ հեռաւորութեան վրայ քարահանքի մը մէջ հազարաւոր մուրճեր քար կը կոտրեն. հինգ հազար հոգի կ'աշխատի հոն. անոնցմէ հինգէն մէկը 15 տարեկանէն վար է:

Պրինտէր Նեփալցի պատանի մըն է. մաս կը կազմէ այդ հինգ հազարին: Ժայռերէն կտորներ կը փրցուին հոն ուժանակով: Փրթած կտորները փուշերուն նման սրածայր ցցուածքներ ունին. Պրինտէր ոչ ձեռնոց ունի, ոչ կօշիկ: Անոր ծնողքը 300 ռուբի (90 ֆրանք) պարտական են վաշխառուի մը ու պատանին իր աշխատանքով պէտք է վճարէ այդ գումարը: Ան երբեք դպրոց մը ներս մտած չէ. չի գիտեր նոյնիսկ թէ քանի տարեկան է. ութ տարեկանի մարմին մը ունի, իսկ նայուածքը ծերուկի մը նայուածքն է: Պրինտէր ութ ժամուան աշխատանքի փոխարէն 22 ռուբի (6,4 ֆրանք) կը ստանայ. եթէ յաջողի 12 ժամ դիմանալ, 31 ռուբի կ'ունենայ: Ան այս փոխվճարումէն պէտք է հոգայ իր սնունդը ու մասնակցի ուժանակ գնելու հիմնադրամին, ինչպէս միւս բանուորները, որովհետեւ պայթուցիկը գործատիրոջ կողմէ չի հայթայթուիր: Երբ վաշխառուին հերթական վճարումն ալ կատարեն իրեն գրեթէ ոչինչ կը մնայ: Շատ հաւանական է որ ան իր կարճատեւ կեանքին ընթացքին ոչինչի սիրոյն աշխատի, քանի որ վաշխառուին տոկոսները անդադար կը բարդուին իրարու վրայ ու պարտքը չի փակուիր: Եթէ դէշ տեղաւորուած ուժանակի մը պայթումէն չմեռնի ան, կամ հողի սահքի մը տակ չմնայ, հաւանաբար 40 տարեկանէն առաջ պիտի մեռնի թոքախտէ:

Պրինտէրի պէս տղոց թիւը կ'աճի անդադար 15 տարիէ ի վեր: Աշխատանքի միջազգային գրասենեակին վիճակագրութիւններուն համաձայն 10 - 14 տարեկան 56 միլիոն երախաներ կ'աշխատէին 1976-ին: 1991-ին այդ թիւը բարձրացած է 80 միլիոնի: Տակաւին այս թիւին պէտք է աւելցնել Ասիոյ եւ Լատինական Ամերիկայի 10 տարեկանէն վար միլիոնաւոր մանուկները որոնք տեղ չեն գրաւեր պաշտօնական վիճակագրութիւններու մէջ:

Վազիրպուր Տէլհիի մէկ արուարձանն է. 450 մետաղագործարաններ պողպատէ թերթեր կը պատրաստեն հոն: Ամէն մէկ աշխատանոց համեստ կառատուն մը չափ է. ստորգետնեայ այդ աշխատանոցները որոնք չափազանց տաքցուած են փուռերով, կը լուսաւորուին միայն հրաշէկ պողպատի շերտերով. օդը յագեցած է այրող թթուներով ու դարձած անշնչելի: Տեսարանը դժոխքը կը յիշեցնէ, ու հոն երախաներ կ'աշխատին. անոնք են որ պողպատէ ձողերը կը տեղափոխեն, զանոնք կը քշեն հարթող գլաններուն առանքը: Անոնց ձեռքերը միայն պաշտպանուած են քաթանէ ձեռնոցներով, երբ երկու մեթր երկարութեամբ պողպատի շերտերը գլաններէն դուրս կը քաշեն: Օրական 12 ժամ կ'աշխատին ամիսը 300 – 400 ռուբիի փոխարէն. գումար մը որ հազիւ կը բաւէ սովամահ չըլլալու: 11, 12, 13 տարեկան են այդ տղաքը որոնց մեծ մասը նոյնիսկ չէ արձանագրուած գործատիրոջ բանուորներու ցուցակ տետրակներուն մէջ:

Դժբախտութիւն է երբ անոնցմէ մէկը հիւանդանայ կամ վիրաւորուի: Աշխատանքը կորսնցնելէ զատ, ան ոչ բժշկական օժանդակութիւն, ոչ ալ հատուցում կը ստանայ:

Սէրհա, 13 տարեկան, անոնցմէ մէկն է. ընտանիքին հասոյթի միակ աղբիւրը. օր մը գլաններուն մէջէն դուրս նետուած պողպատի շերտ մը զայն գրեթէ երկուքի բաժնած է, մահուան պատճառ դառնալով, ծնողքը մէկ ռուբի հատուցում մը իսկ չէ կրցած ստանալ ոչ գործատիրոջմէն, ոչ ալ կառավարութենէն: Շաբաթներէ ի վեր ան մետաղէ պահպանակով աշխատանքի կաշիէ գօտի մը կը խնդրէր իր գործատիրոջմէն: Վազիրպուրի մէջ աշխատանքի եօթը քննիչներ կան որոնք ամէն օր պէտք է այցելեն

նման աշխատանոցներ. սակայն չեն հաւանիր, յետոյ, լաւագոյն պարագային, ալըուելիք տուգանքը ոչինչ է երախաներու քրտինքով միլիոններ շահողներու համար:

Հնդկաստանի ամէնէն թշուառ նահանգներէն Սիվաքասիի մէջ 50 հազար երախաներ կ'աշխատին լուցկիի գործատուներու թունաւոր կազերով յագեցած մթնոլորտին մէջ. անոնք ամենափոքրը երեք տարեկան է: Օրական 12 ժամ կ'աշխատին ու վեց տարեկանին արդէն իրենց մկանները թուլցած են, ոսկորները՝ ձեւազեղծուած, թոքերը փճացած:

Հակառակ անոր որ 1986–ի օրէնքով մը գորգագործարանները նկատուած են աշխատանքի վտանգաւոր վայրեր, Ութթար Փրատէշի մէջ 100 հազար երախաներ այդ մարզի բանուորներ են: Միայն մանկական մատներ կրնան նուրբ հանգոյցներ կապել, բարակ թելերը կտրատել այն հոյակապ գորգերուն որոնք առիթ տուին Հնդկաստանի որ ետին ձգէ մրցակից Իրանը: Այդ տղոց ամէնէն երիտասարդը 6, ամէնէն մեծը 15 տարեկան է: Փակ, առանց օդաւորումի աշխատանոցներու մէջ օրական 10 ժամ գորգ կը գործեն. մեծ մասը նոյնիսկ հոն կը գիշերէ: Գրեթէ բանտարկեալներ են. շատ դէպք կը սնանին ու կը ծեծուին, երբ կը դանդաղին կամ կը սխալին: Գոյներով ու գծագրութեամբ կատարուած մանրակրկիտ աշխատանքը կիսախաւարին մէջ, կը փճացնէ անոնց աչքերը: Բուրդին համար գործածուած քիմիական դեղերն ու ներկերը կը վնասեն անոնց մատներուն ու բուրդին փոշին զոր կը շնչեն թոքի բազմատեսակ հիւանդութիւններ կը պատճառէ: Այս գնով պատրաստուած գորգ մը 30 Ֆրանքի ապրանք կ'ըլլայ գործատիրոջ համար, մինչ այդ գորգը Լոնտոնի մէջ կրնայ 50 հազար Ֆրանքի յաճախորդ գտնել:

Եւրոպայի մէջ, ճարտարարուեստի յեղափոխութեան շրջանին մանուկներու աշխատանքը երկար ատեն թշուառութեան դժբախտ ճակատագիրը նկատուած է. հոն է նաեւ որ մանուկներու աշխատանքի առաջին օրէնքները քուէարկուած են. սակայն այսօր ո՞վ կրնայ պնդել թէ տասացի կերպով կը գործադրուին անոնք:

Արժանթինցի գրագէտ նոպէլեան մրցանակաւոր (1980) Էսքիվէլի համաձայն Լատին Ամերիկայի մէջ 100 միլիոն երախաներ փողոցը կ'ապրին, կ'ուտեն ու կը քնանան:

«Կուզէի դպրոց յաճախել, բայց չեմ կրնար. պէտք է աշխատիմ մօրս օգնելու համար որ փոքր եղբայրներս մեծցնէ: Հայրս ռմբակոծութեան մը ընթացքին մեռաւ ու ոչ ոք ունինք» կ'ըսէ Պէյրութի հարաւային մուտքին մօտիկ կառատան մը ութ տարեկան բանուորը: Ան ամիսը գրեթէ 100 Ֆր. կը շահի:

Անչափահասներու թիւը մեծ է նաեւ պոռնկութեան մէջ. Պանկոքի մէջ յաճախորդը գիտէ թէ քաղաքին կեդրոնի մէկ պանդոկին սրահին կամ ճաշարանին մէջ շրջան մը ընել կը բաւէ 12–13 տարեկան պատանուհիներ գտնելու համար:

Փիլիպպեաններու մայրաքաղաքին մէջ ամերիկացի, եւրոպացի մանկամոլներու համար մինչեւ 5 տարեկան մանուկներ կը ծախուին: Մանիլացի բժիշկ մը ըսած է թէ 9 տարեկան աղջնակներ բուժած է որոնք սեռային հիւանդութիւններ ունէին: Ընկերաբան մը որ Փիլիպպեաններու մէջ մանկական պոռնկութեան ու պոռնկաշրջիկութեան փոխ – յարաբերութիւնները կ'ուսումնասիրէր, ըսած է թէ յաճախ ծնողքները իրենք իրենց զաւակները կը ծախեն միջնորդներու: Ատիկա ապրելու միակ միջոցն է անոնց: Փեռուի մէջ տեղեր կան ուր թղթախաղի յաղթականներուն տրուած պարգեւը երիտասարդ կոյս մը կ'ըլլայ:

Պրազիլիոյ ընդարձակ կալուածներուն մէջ, խոհանոցի 12–15 տարեկան ծառայող պատանուհիները գիշերը վարձու կը տրուին հողամշակներու: Պանկլատէշի մէջ տասը տարեկանի շուրջ հազար մանուկներ Տաքքայի բոզանոցներուն մէջ փակուած են: Առաւօտէն մինչեւ կէս գիշեր «կ'աշխատին»: Անոնք որոնք կը թերանան իրենց «գործին» մէջ, սնունդ չեն ստանար, կը ծեծուին ու կը կախուին իրենց ձեռքերէն: Անոնց մեծ մասը իրենց ծնողքին կողմէ տրուած են, կամ առեւանգուած:

Կոլֆի ծոցին կարգ մը երկիրներուն մէջ, Ինթերփոլի պաշտօնեայի մը համաձայն, սախացի, փիլիպպեանցի ու թայլանտցի պատանիներ որոնք պաշտօնապէս որպէս ծառայ կը վարձուին, իրականին մէջ գերիներու կեանք կ'ապրին: Ժամանումի օրն իսկ անոնց անցագրերը կը գրաւուին ու գործատէրը ընել կու տայ ինչ որ յարմար դատէ: Պանկոքի, Մանիլայի թերթերը լեցուն են տնական պատանի ծառաներու պատմութիւններով, որոնք օր մը անհետացած են Քուէյթի, Սաուտի Արաբիոյ, Պահրէյնի կամ Քաթարի մէջ:

Հակառակ միջազգային կազմակերպութիւններու կացութիւնը բարելաւելու ջանքերուն, աշխարհի ամէն կողմը կը շարունակուի տեւել մանուկներու դժոխքը: Անոնք նոյնիսկ չեն գանգատիր. անոնք նոյնիսկ չեն գիտեր թէ իրենց ապրածէն տարբեր կեանքի ընթացք մը կրնայ գոյութիւն ունենալ:

ՔԱՂՀԱՆ

ԻՍԻԻ ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԱՇԱԿԵՐՏՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍԸ

Կիրակի, Յունիս 2–ին, Իսիի Փալէ տէ զ'Ար է տէ Քոնկրէի գեղեցիկ սրահին մէջ ժամը 15·30–ին տեղի ունեցաւ Իսիի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ աշակերտութեան տարեվերջի հանդիսութիւնը:

Հակառակ անցեալի սովորութիւն դարձած հոծ բազմութեան, միայն 250 ծնողք եւ շրջանի կրթասէր հասարակութիւնը ընդառաջելով հրաւէրին բարի եղած էին ներկայ ըլլալ, քանի նոյն օրը եւ նոյն ժամուն եւ միեւնոյն շրջանին մէջ, Ֆութպոլի հայկական ակումբը՝ Ա.Ս.Ա.–ն կը խաղար շատ կարեւոր վերջին խաղ մը, որ շահած է բարեբախտաբար եւ դասակարգ մը բարձրացած: Մեր սրտագին շնորհաւորութիւնները:

Նախ ելոյթ ունեցան մանկապարտէզի փոքրիկները որոնք օրիորդներ՝ Լիտա Մայիլեանի եւ Այտա Մայիլեանի տարուան աշխատանքին շնորհիւ, ներկայացուցին խմբային չորս երգեր եւ չորս արտասանութիւններ, հանդիսականները խանդավառելով ու արժանանալով ծափերու:

Տիկիններ Արմինէ Գէորգեանի, Հոփսիմէ Աֆարի, ուսուցչուհի եւ երգչախումբի ղեկավար Հերմինէ Երիցեան – Ոսկանեանի եւ դաշնակի ընկերակցութեամբ Օր. Անի Սվաճեանի «Քաջն Վարդան», «Մեսրոպ Մաշտոց» եւ «Սասունցի Դաւիթ» դասարաններու աշակերտները, ինչպէս միշտ վարպետութեամբ ու գեղարուեստական ճաշակով կատարեցին «Գարուն ա», «Ով դու բարեկամ», «Զէյթունցիներ...», «Հայրենիքիս հետ» եւ «Քեզի Համար Հայաստան – Փուր թուա Արմէնի» –հայերէն եւ ֆրանսերէն– երգերը եւ տասը արտասանութիւններ, իւրաքանչիւր երգի ոգիին ու խորհուրդին համապատասխանող եւ իւրաքանչիւր երգ թէ արտասանութիւն արժանացաւ ներկաներու ծափերուն ու «ապրիս»ներուն:

Յանուն աշակերտութեան ծնողական Մարմնի խօսք առաւ Ֆրանսերէնով Տիկին Սոնիա Զիլեան, որ ի մասնաւորի շնորհակալութիւն յայտնեց Պ. Անդրէ Սանթինիին որ 11 տարիներէ ի վեր առանց բացառութեան ներկայ կ'ըլլայ հանդէսներուն եւ իր աջակցութիւնը կը բերէ հայերէն դաստիարակութեան տարածումին: Ներկայ էր նաեւ Քլամառի ա. փոխ–քաղաքապետուհին: Ծնողաց Մարմինը հանդիսութիւնը նուիրեց Կարօ Քէհէյեանի յիշատակին, Քլամառի հայազգի փոխ–քաղաքապետին, որ վերջերս կորսնցնելու ցաւը ունեցանք:

Խօսք առնելով երեսփոխան–քաղաքապետ՝ Ա. Սանթինի, շնորհակալութիւն յայտնեց Հոգաբարձութեան ու Հոգեւոր Հովիւին, որ ամէն անգամ ազնուութիւնը կ'ունենան զինքը հրաւիրելու նման գեղեցիկ առիթներու, ուր եկեղեցին աւելի քան երբեք տէր է իր առաքելութեան, կրօնական ազգային կոչումին, Հայ նոր սերունդի դաստիարակութիւնը յանձն առնելով: Իր մտահոգութիւնը յայտնեց Հայաստանի եւ Լեռնային Ղարաբաղի մէջ կատարուած ցաւալի դէպքերուն պատճառաւ, եւ կրկին անգամ շեշտեց թէ ջանք ու ճիգ պիտի չխնայէ, իր կարելիութեանց սահմանին մէջ, իր քաղաքական ընկերներու եւ կուսակցութեան աջակցութեամբ յիշեցնելու Ֆրանսական կառավարութեան, որպէսզի իր բոլոր միջոցները ի գործ դնէ Հայ ժողովուրդի արդար պայքարին զօրավիգ կանգնելու ճանապարհին:

Կարճ ընդմիջումէ վերջ, ուր ներկաները ժամանակ ունեցան վիճակահանութենէ շահած նուէրները երթալ առնելու, երկրորդ բաժինը սկսաւ Տիկին Սեդա Հէլվաճեանի խօսքով որ Ծնողաց Մարմնի անունով շեշտեց կարեւորութիւնը ծնողքներուն, որոնք ամէն Չորեքշաբթի ներկայ ըլլալով ու մօտէն հետեւելով դասերուն եւ հսկողութեան, կը տեղեկանան նաեւ այն ամէն դժուարութիւններուն, զորս ունի միօրեայ դպրոց մը Ֆրանսայի տարածքին վրայ:

Եկեղեցւոյ Հոգեւոր Հովիւ Միւռոն Վարդապետ ըսաւ.– «Սիրելի աշակերտներ եւ յարգելի հանդիսականներ. 11–րդ անգամն է որ բոլորս միեւնոյն յուզումով, խանդավառութեամբ ու նուիրումով կը հաւաքուինք նման առիթով մը եւ կը յիշենք»: Իւրաքանչիւր Հայու սրբազան պարտականութիւնն է սորվիլ իր նախնեաց լեզուն, սորվիլ ու խօսիլ, զարգացնել ու փոխանցել գալիք սերունդին, ի մասնաւորի շեշտեց Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան գիտակից եւ օրինակելի զոհողութիւնը, տարեկան աւելի քան 150·000 Ֆր. ծախք ընելով, շրջանի հայ մանուկներուն տալով հայեցի կրթութիւն, վաղուան հաւատացեալը պատրաստելով: Շնորհաւորեց հինգ ուսուցչուհիները իրենց նուիրումին ու համբերութեան համար, քանի տարիներէ ի վեր միեւնոյն խանդավառութեամբ ու համոզումով կ'աշխատին խնամուած ծրագիրներով, հակառակ ամէն դժուարութիւններուն: Գնահատեց ծնողաց Մարմնի տարած գործունէութիւնը եւ հրաւիրեց միւս մայրերը եւս հետեւելու անոնց օրինակին, քանի այս օտար ափերու վրայ առաւել քան երբեք հայ մանուկը, օդի եւ հացի չափ պէտք ունի Մեսրոպի լեզուին:

Աշակերտութեան խօսքը կարդաց Սարգիս Թովմասեան. ըսաւ թէ հպարտ են Հայ ըլլալով. եւ թէ բոլորին կատարած նիւթական ու բարոյական զոհողութիւնները ի զուր չեն:

Ապա ելոյթ ունեցան պարախումբի 30 աշակերտ – աշակերտուհիները, փոքրեր, միջակներ ու մեծեր. պարուսոյց Տէր եւ Տիկին Արմենակ եւ Նունէ Աբրահամեանի ղեկավարութեամբ, յաջորդաբար ներկայացուցին 9 պարեր, ներկաներու մէջ ժպիտ եւ ուրախութիւն յառաջացնելով եւ միաժամանակ ծափերով գնահատեցին փոքրերու ձեռնարկը:

Որպէս եզրակացութիւն ըսենք. «դաստիարակել այսօր հայ նոր սերունդը կը նշանակէ անոնց մէջ վառ պահել հայ լեզուի անփոխարինելի դերը. ծանօթացնելով մեր նախնեաց հոգեկան, մտային ու բարոյական արժէքներուն: Դաստիարակել հայ նոր սերունդը կը նշանակէ եկեղեցւոյ հովանիին տակ տալ անոնց կրօնական հասկացողութիւն, դաստիարակել հայ նոր սերունդը կը նշանակէ արթնցնել անոնց մէջ սէր դէպի Մայր Հայրենիքին ու անոր հետ կապուած ազնիւ գաղափարները: Քանի մեր զաւակները այսօր, հայրենիքէ հեռու կղզիացած գաղութային կեանքի մէջ, կը վայելեն գրեթէ կեանքի բոլոր բարիքները եւ տէր կը դառնան նիւթական ամէն յարմարութիւններուն, բայց միշտ կը շարունակեն զուրկ մնալ հայ դպրոցէ եւ հայեցի դաստիարակութենէ:

Ուրեմն պարտաւոր ենք ու անհրաժեշտ է որ մեր ջանքերն ու ճիգերը համակարգուին, ստանան ծրագրուած կերպարանք ու չվախնանք կատարելու նիւթական ու ֆիզիքական զոհողութիւններ, որպէսզի մեր նպատակները կորսնցնելու վտանգին մէջ չմնանք, այլ ապրինք ու գործենք ամէնօրեայ հայ դպրոց մը ունենալու սրբազան յանկութեամբ: Որով եթէ հասնինք մեր նպատակին ու տանք մեր զաւակներուն պէտք եղած պակասը —դպրոց – լեզու— շատ աւելի պայծառ եւ յուսադրիչ պիտի տեսնենք մեր եւ մեր զաւակներու ապագան:

ՄԻՒՌՈՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութեան տարեկան ընդհանուր ժողովը տեղի ունեցաւ Մայիս 16–ին, Ընկերակցութեան կեդրոնին մէջ (77, Ռիւ Լա Ֆայէթ, Փարիզ 9–րդ), ի ներկայութեան բազմաթիւ անդամներու: Վարչութիւնը նախ անցեալ տարուան իր գործունէութեան հաշուետուութիւնը ներկայացուց, որմէ յետոյ, ընթացիկ տարուան պիւտճէն ժողովին ուշադրութեան յանձնուեցաւ որ միաձայնութեամբ վաւերացուեցաւ: Ստորեւ զայն հանրութեան կը ներկայացընենք:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ
ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

ASSOCIATION ARMENIENNE D'AIDE SOCIALE
BUDGET PREVISIONNEL DE 1991

DEPENSES OU CHARGES D'EXPLOITATION

Participation à caractère social		275.000
Secours réguliers	35.000	
Secours exceptionnels	70.000	
Bourses étudiants	75.000	
Bourses collèges	50.000	
Dons	45.000	
Charge de personnel		320.000
Appointements		
Sécurité sociale		
Caisse retraite		
Chômage		
Impôts, taxes et versement assimilés		25.000
Matières, fournitures, petits matériaux consommés		29.500
EDF-GDF	14.000	
Fourniture bureau	15.500	
Autres charges externes		102.500
Charges locatives co-propriété	40.000	
Entretien locaux	5.000	
Assurances	5.000	
Déplacements adm. et personnel	6.000	
Missions réceptions	9.000	
Documentation	4.500	
Affranchissements et taxes	10.000	
Téléphone	23.000	
Subventions accordées		3.000
Dotations aux amortissements		100.000
Total		855.000

RECETTES OU PRODUITS D'EXPLOITATION

Cotisations	30.000
Dons menuels	120.000
Subventions	2.000
Produits des manifestations	50.000
Quêtes et collectes	10.000
Participation frais de siège	236.000
Produits financiers	407.000
Total	855.000

Տիկին Ժագ Մուրատեան,
Զաւակները եւ Թոռները
Ընտանեկան բոլոր պարագաները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ-հօր եւ ազգականին՝

ԺԱԳ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ-Ի

Haut-Commissaire
de la France d'Outre-Mer
Inspecteur Général de l'Administration
Commandeur de la Légion d'honneur

յանկարծական մահը, որ պատահեցաւ Յունիս 13-ին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Յունիս 17-ին, Մէլրուս (Լուարէ), ընտանեկան շրջանակի մէջ:

***

Հանգուցեալին յիշատակին կրօնական արարողութիւն մը տեղի պիտի ունենայ Երեքշաբթի, Յունիս 25, ժամը 11-ին Փարիզի Ս. Յովհ.-Մկրտիչ եկեղեցին՝

15, rue Jean-Goujon, Paris 8e

Մասնաւոր մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Ընտանիքը ցաւակցական այցելութիւն չընդունիր:

10, rue de la Terrasse, 75017 Paris

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Հինգշաբթի օր Յունիս 20, Տօն է Սրբոց Թարգմանչացն Մեռոց՝ Սահակայ եւ Մեսրոպայ:

Այս առթիւ, ժամը 10-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Fête Champêtre à Grenoble

La Croix Bleue de Grenoble section « A N I » organise sa fête champêtre annuelle le Dimanche 23 Juin dans le Centre de Loisirs du MURIER (Saint Martin d'Hères) de 10h à 21h.
Ambiance assurée — Buffet — Buvette
TOMBOLA

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

60-ԱՄԵԱԿԻ ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԿԸ ՊԱՏԱՐԱԳԷ ԵՒ ԿԸ ՔԱՐՈԶԷ՝

ՊՈԼՍՈՅ ՀԱՅՈՑ ԳԱՐԵԳԻՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ

Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ 60-ամեակին նուիրուած տօնախմբութեանց ծիրին մէջ Պոլսոյ Հայոց Պատրիարք՝

ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐՔ. ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ

պաշտօնական այցելութիւն կուտայ Մարսէյլի հայ գաղութին Յունիս 22 - 24-ին: Սոյն այցելութիւնը տեղի կ'ունենայ հովանաւորութեամբ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆԻ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ
Արեւմտեան Եւրոպայի Հայոց
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ
եւ
ՀԱՅՑ. ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐՈՒ ԺՈՂՈՎԻՆ:

Այս առթիւ Պատրիարք Հայրը Կիրակի, Յունիս 23-ին, ժամը 10-ին կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, առընթերակից ունենալով ՏԱՐՕՆ եւ ՎԱԶԷ Ծ. Վարդապետները: Սուրբ սեղանին կը սպասարկեն Մովսէս Աւագ եւ Մակար Քահանայ Հայրերը:

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբը, Կոմիտասեան եղանակով, ղեկավարութեամբ Խաչիկ Երլմազեանի:

Յաւարտ պատարագի հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի երանաշնորհ՝

ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆԻ
Պոլսոյ Հայոց Նախկին Պատրիարք

Երեք օրերու ընթացքին Գարեգին Պատրիարք պաշտօնական այցելութիւն պիտի տայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ պետին Գերպ. Քոֆֆիին, Քաղաքապետին, Նահանգապետին:

Կիրակի, ժամը 20-ին ճաշ մը կը սարքուի Մայր Եկեղեցւոյ Ա. Զըրաշեան սրահին մէջ, ի պատիւ Պատրիարք Հօր:

Մայր Եկեղեցւոյ վարչական ժողովը սիրով կը հրաւիրէ մեր բոլոր եկեղեցիներու, կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչները, ինչպէս նաեւ մերազն ժողովուրդը խուռներամ մասնակցելու եւ իրենց ներկայութեամբ փայլք աւելցնելու հանդիսութեանց:

Ճաշի մասնակցիլ փափաքողներէն կը խնդրուի անպայման հեռաձայնել հետեւեալ թիւին.-

91 77 - 84 - 70

L'UNION
NATIONALE
ARMENIENNE
DE
VALENCE
organise une

SOIREE CULTURELLE ET THEATRALE

en l'église Saint-Sahag
Rue de la Cécile, Valence
Samedi 22 juin à 20 h 45

AU PROGRAMME

Projection d'un film sur la vie de «ROUBEN SEVAG» spécialement préparé pour la Télévision d'Arménie

Monodrame
«LA REINE PARANTSEM», interprété par la célèbre comédienne ANAHIT TOPDJIAN *de Erevan.*

Pour tous renseignements, téléphoner au 75. 42. 02. 30.

FETE DE L'ECOLE DE LA CBAF Section de Paris

Samedi 22 Juin à 20 heures
Mairie du 9e Arrt. — Salle Rossini
6, rue R. Drouot
Chants, danses, poèmes, théâtre
Partie artistique : *Ballets NAïRI*
— *Ensemble Instrumental ALLEGRETO*
— ENTREE LIBRE —
Venez nombreux!

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

ԱՆԻԷՌ - ՊՈՒԱ - ԳՈԼՈՄՊԻ ԵՒ ԳՈԼՈՄՊԻ
Գառնիկ Յովհաննէսեան
Միօրեայ Վարժարանի
Կիրակի, Յունիս 23, ժամը ճիշդ 16-ին
Salle Jean Renoir
35, rue du Général Leclerc — Villa des Aubépines
92270 BOIS-COLOMBES
Հովանաւորութեամբ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆԻ
Առաջնորդ Փարիզի Հայոց

Գեղարուեստական բաժին պիտի ցուցադրեն աշակերտներուն կողմէ՝ ղեկավարութեամբ, ուսուցչուհիներ՝ Օր. Մայտա Մարգարեանի եւ Տիկին Տէմերճեանի:

(Շար. Ա. էջէն)

Սիմէոն Բաբայեանի պաշտօնին վերջ տրուած է: Այդ պարտականութիւնը յանձնուած է փոխ - նախագահ Լէոնիտ Պետրոսեանի:

***

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

Բ. Արարքցեան ընդունեցաւ Մեծն Բրիտանիոյ Մոսկուայի դեսպանատան կցորդ Տէյվիտ Լոկանը: Գերագոյն Խորհուրդի փոխ - նախագահը ողջունելով իր հիւրը շեշտեց թէ ներկայի իրավիճակին մէջ շատ կարեւոր է որ օտար դիւանագէտներ ծանօթանան Հայաստանի կացութեան, քանի որ կեդրոնական լրատուները աշխարհին ապաւագուած պատկեր կուտան պատահարներու մասին: Բրիտանացի կցորդը պատասխանեց որ ինք ծանօթ է մամլոյ անցքերուն եւ այցելութիւնը առիթ մը կը նկատէ ծանօթանալու նաեւ վերջին օրերու անցուդարձին: Բ. Արարքցեան ներկայացուց Արցախի եւ Հայաստանի սահմանամերձ շրջաններու իրավիճակը, այն քայլերը որոնք կ'առնուին պատանդները ազատ արձակելու եւ տեղահանուած Հայերը իրենց գիւղերը վերադարձնելու նպատակով: Երկուստեք յոյս յայտնուեցաւ որ Սեպտեմբեր 21-ի հանրաքուէին Մեծն Բրիտանիա եւս դէտեր կ'ունենայ Հայաստան: Տէյվիտ Լոկան այցելեց նաեւ Վազգէն Ա. Կաթողիկոսին:

***

ԱՐՑԱԽ

ԼՂԻՄ-ի քաղաքական կացութեան մասին արտայայտուելով մամուլի ասպարէզութեան պատասխանատու Մարսէլ Պետրոսեան կը խօսի միութենական հակիչ դիտորդ յանձնաժողովի նախագահ Վլ. Ֆոտէեւի այցելութեան մասին. իրեն կ'ընկերանային Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի երեք երեսփոխաններ: Իրենց հետ հանդիպում ունենալու Արցախի հայութեան յոյսերը չարդարացան, քանի որ անոնք միայն կարճ ժամանակով մը Հադրութ գացին: Ֆոտէեւ ծանօթ է հարցին. իր խուսափողական վարմունքը կը մատնէ այն իրողութիւնը որ կեդրոնն ու ադրբէջանական իշխանութիւնը չկամութիւն ցոյց կուտան մարզի ներկայ ղեկավարներուն հետ երկխօսութիւն վարելու: Մ. Պետրոսեան համոզում յայտնելով որ առճակատման քաղաքականութիւնը շարունակել ապարդիւն է, կ'աւելցնէ թէ առկա չի նշանակեր ամէն բանով համաձայն գտնուիլ դիմացի կողմին պահանջքներուն հետ:

***

ԼՈՒՐԵՐ ՇԱՀՈՒՄԵԱՆԷՆ

«Արմէնփրէս»ի թղթակից Ալ. Գրիգորեանի հարցումին պատասխանելով Շրջանային գործադիր կոմիտէի պատասխանատու աշխատակիցը Վալերի Բաղեան կը պարզէ շրջանին կացութիւնը. Ապրիլ 13-էն ի վեր հայկական գիւղերու ելեկտրականութիւնը խզուած է. սպառելու մօտ են ուտեստեղէնի պաշարները: Չկայ նաեւ վառելանիւթ ու այս պատճառով գիւղատնտեսական արտադրութիւնը տեղքայլի մէջ է: Լարուած վիճակը կը շարունակուի. չեն դադրիր Բուզլուկ, Էրքէջ, Մանաշիդ, Բորիսի հայկական գիւղերուն դիշերային գնդակոծումները: Մայիսի առաջին տասնօրեակին հայեւադրբէջանական հանդիպումներով բռնութեան վերջ տալու փորձեր եղան, սակայն կարելի չեղաւ արդիւնքի մը հասնիլ, քանի որ այնպէս կը թուի որ Ադրբէջանի իշխանութիւնը շահագրգռուած չէ վիճակի կայունացմամբ: Վալերի Բաղեան կ'աւելցնէ որ մեծապէս կը տուժեն շրջանի երախաները ու կը գանգատի որ կեդրոնէն ոչ մէկ յանձնաժողով բարեհաճած է Շահումեան այցելել:

***

ԿՈՒՄԱՅՐԻԻ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԸ ՊՈՍԹԸՆԻ ՄԷՋ

Կումայրիի մանկական գեղարուեստական կեդրոնի երգի - պարի խումբը, ազգագրական երգչախումբը եւ դասական պարախումբը վերադարձած են Պոսթընէն ուր մեկնած էին Հայ Բժիշկներու Միութեան հրաւէրով: Անոնք համերգներ տուած են հոն, որոնցմէ առաջ կազմակերպուած վաճառքներուն ներկայացուած են կեդրոնի աշակերտներուն ձեռագործները: Անոնցմէ գոյացած է 18 հազար տոլար:

***

ՀՈԳԵՒՈՐ ՃԵՄԱՐԱՆԻ ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ

Մայր Աթոռ Էջմիածնի մէջ տեղի ունեցած է Հոգեւոր Ճեմարանի 1990-91 ուսումնական տարեշրջանի փակման հանդիսութիւնը նախագահութեամբ՝ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին: Ներկայ եղած են Մայր Աթոռի միաբանութիւնը, Հոգեւոր Ճեմարանի դասախօսական կազմը եւ ուսանողութիւնը, մայրավանքի պաշտօնէութիւնը եւ այլ հիւրեր, ինչպէս նաեւ Պարսկաստանէն Մայր Աթոռ գտնուող Անթիլիասի միաբաններէն՝ Արտակ եւ Կորիւն Արքեպիսկոպոսները: Տարեկան համապարփակ հաշուետուութեամբ հանդէս եկած է Մայր Աթոռի դիւանապետ՝ Ներսէս Արք. Պօզապալեան: Ճեմարանի տարեկան գործունէութեան մասին խօսած է ուսումնապետ՝ Գէորգ Բաղդիշեան: Վազգէն Ա. հրաւիրած է Արտակ Արք.-ը իր խօսքը ըսելու:

FETE CHAMPETRE ANNUELLE

DE TEBROTZASSERE

DIMANCHE 23 JUIN
à partir de 13h (entrée libre)
animée par
MARTEN YORGANTZ
et la participation du chanteur Raffi

- *Distribution de prix*
- *Jeux*
- *Chiche kébab*
- *Animation*

1, Boulevard du Nord, 93 LE RAINCY

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆԻՍ 20

JEUDI
20 JUIN
1991

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.562 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 66e ANNÉE — No 17.562

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

ԼԻԱԶՕՐՈՒԹԵԱՆ ԸՆԴԼԱՅՆՄԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

Սեպ. 21-ին նաեւ նախագահի ընտրութի՞ւն

Յունիս 17-ին եւ 18-ին բուռն վիճաբանութիւններով տեղի ունեցած են Գերագոյն Խորհուրդի նիստերը: Սահմանադրական յանձնախումբը ներկայացուցած է նախագիծ մը, պատրաստուած նախորդ շաբթուն եղած առաջարկներու հիման վրայ: Այս նախագիծին կէտերէն մէկը, օրինակ, կը նախատեսէ ընդլայնել Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան լիազօրութիւնները, որպէսզի ժամանակ չկորսուի շատ երկար վիճաբանութիւններով: Այլ խօսքով, նախագահութեան փոխանցել Գերագոյն Խորհուրդի իրաւասութիւնները: Այլ կէտով մը կ'առաջարկուէր ոչ թէ նախագահութեան, այլ՝ նախագահին փոխանցել այդ իրաւասութիւնները: Այս հարցերուն անդրադառնալով, Լեւոն Տէր - Պետրոսեան բացարձակապէս մերժած է որ նախագահին տրուին նման լիազօրութիւններ եւ իր այդ տեսակէտին պատճառանութիւններն ալ պարզած է Ելցինի եւ Գամսախուրդիայի օրինակներով: Լեւոն Տէր - Պետրոսեան կ'ըսէ թէ նման լիազօրութիւններ կ'օգտագործուին նախագահին կողմէ, երկրին նախագահութեան իր ընտրապայքարի ընթացքին եւ ինք այդ պատճառով գլխաւորաբար բացարձակապէս կը մերժէ: Իր ելոյթի աւարտին, Երեքշաբթի իրիկուն ուշ, Լեւոն Տէր - Պետրոսեան առաջարկած է նաեւ որ Սեպտեմբեր 21-ին հանրաքուէին հետ միաժամանակ կատարուի Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահի ընտրութիւնը: Հարցերը պիտի շարունակուէին ծեծուիլ Չորեքշաբթի, Յունիս 19-ին, ոչ մէկ որոշում տրուած ըլլալով:

**

Յունիս 19-ին, երբ կը խօսէինք Երեւանի հետ, կը տեղեկանայինք նաեւ որ միշտ առկախ կը մնար պատանդներու ազատ արձակման հարցը: Կիրակի օր, Յունիս 16-ին, արձակուած էին 84 հոգի, բոլորն ալ Ղարաբաղէն տարուած: Սկզբունքով 15 պատանդներ ալ, Հայաստանէն տարուած, պէտք է արձակուած ըլլային, բայց չէր եղած: Ըստ Երեւանի պատասխանին տուած տեղեկութեան նոյն օրը - Յունիս 19 - ցերեկին պէտք է յանձնուէին 15 պատանդ եւս:

Յունիս 18-ին, Ռուսաստանի հեռատեսիլը յայտագիր մը ներկայացուցած է, որ ընդհանրապէս, հարց մը երբ ծեծուի, կը ներկայացուին նաեւ երկու կողմերը: Այս անգամ, վերջին դէպքերու առընչութեամբ, բռնագաղթ, բըռնութիւններ եւայլն, եւայլն, ներկայացուած է միայն մէկ կողմը՝ ազերի: Հարցումներ ուղղուած են ազերի ՕՄՈՆականի մը, այլ գիւղացիի մը եւ ընդհանրապէս խուսափողական պատասխաններ տրուած են, մէկը ի վերջոյ ընդունած է որ աւեր գործուած է եւ միաժամանակ ցոյց տրուած է աւերուած հայաբնակ գիւղ մը (Գոլանլար) եւ խօսնակը ըսած է որ այնքան բացայայտ է կատարուածը որ հարկ չի մնար միւս կողմը ներկայացնելու:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՔԻՒՐՏ ՂԵԿԱՎԱՐ Պարզանիի ու Իրաքի իշխանութեան բանակցութիւնները համա-

ԵՐԵՒԱՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՅՈՒՆԻՍ 13 / 17)

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ Բ. ՆՍՏԱՇՐՋԱՆԸ

Գերագոյն Խորհուրդը քննարկեց խղճի ազատութեան եւ կրօնական կազմակերպութիւններու մասին օրէնքին երեք կէտերը: Որոշ պարզաբանումներէ ետք օրէնքը քուէարկութեան դրուեցաւ եւ ընդունուեցաւ:

Նոյն նիստին, վարչապետ Վազգէն Մանուկեան Խորհրդարանին տեղեկութիւն տուաւ տնտեսական քաղաքականութեան ծրագիրներուն պատրաստութեան մասին. իսկ փոխ - վարչապետ Հրանտ Բագրատեան երկրին տնտեսութեան ներկայ իրավիճակին մասին հակիրճ տեղեկութիւն տալէ ետք, ընդհանուր գիծերով ներկայացուց տնտեսական քաղաքականութեան հիմնադրոյթներուն նախագիծը:

**

ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ - ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՇՆՈՐՀԱՒՈՐԱՆՔՆԵՐԸ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահը հեռագիրով շնորհաւորած է Բորիս Ելցինը, Անատոլի Սոպչաքն ու Պոպովը: Առաջինը, ինչպէս ծանօթ է, Ռուսաստանի նախագահ ընտրուեցաւ, միւսները Ս. Պետերբուրգի եւ Մոսկուայի քաղաքապետերն են որոնք վերընտրուեցան իրենց պաշտօններու համար:

**

ՎԱԶԳԷՆ Ա.-Ի ՀՐԱՒԷՐՈՎ

Վազգէն Ա.ի հրաւէրով Յունիս 14-ին Հայաստան ժամանեց եկեղեցիներու համաշխարհային խորհուրդի պատուիրակութիւնը: Անոր մաս կը կազմեն Ամերիկայէն, Անգլիայէն, Գերմանիայէն ու այլ երկիրներէ անդամներ: Նոյն օրը պատուիրակութիւնը հանդիպում ունեցաւ Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի հետ, որուն յայտնեց Արցախ եւս այցելելու փափաք:

**

ԼՈՐԻՍ ՃԳՆԱՒՈՐԵԱՆԻ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ

Լորիս Ճգնաւորեան որ հայրենակիցներու հետ Երեւանէն քալելով ճամբայ ելած էր դէպի Կումայրի, աւերուած այս քաղաքին մէջ մշակութային կեդրոնի մը կառուցումին համար հանգանակութեան յանձնիր ձեռնարկով մը, Յունիս 8-ին մեծ խանդավառութեամբ դիմաւորուեցաւ Կումայրեցիներու կողմէ: Ան հոն այցելեց երկրաշարժի զոհերու յիշատակին կանգնած խաչքարը ու Անդրանիկի յուշարձանը: Ս. Աստուածածին Եկեղեցիին մէջ հայ ժողովուրդի զոհերու յիշատակին աղօթելէ ետք իրեն յանձնուեցաւ Կումայրիի պատուակալ քաղաքացիի վկայականը: Ապա բազմաթիւ կազմակերպութիւններ ու հազարաւոր անձեր մասնակցեցան հանգանակութեան: Ճգնաւորեանի խումբը Յունիս 9-ին ինը օրուան ուխտագնացութենէ մը ետք վերադարձաւ Էջմիածին: Հոն եւս մեծ խանդավառութիւն ընտեղծեց անոր ներկայութիւնը ու քաղաքապետ Երուանդ Աղամեան յայտարարեց թէ քաղաքի խորհուրդին գործադիր Կոմիտէի որոշումով խմբավարը Էջմիածնի եւս պատուակալ քաղաքացի ընտրուած է: Անցնելով Զուարթնոցէն, Մուսալեռէն, Փարաքարէն վերջապէս Ճգնաւորեան վերադարձաւ Երեւան ուր զինքը դիմաւորեցին Բաբգէն Արարքցեան, փոխ - վարչապետ Կորիճ Սարգսեան եւ պաշտօնական այլ անձեր:

**

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԱՏԱԽԱԶՈՒԹԵԱՆ ԴԻՄՈՒՄԸ

Հայաստանի գլխաւոր դատախազը խորհրդային ու Ռուսաստանի գլխաւոր դատախազութիւններուն դիմած է «Սովետսկայա Ռոսիա» եւ «Ռաբոչա տրիբունա» թերթերու միակողմանի ու խեղաթիւրուած հրապարակումներուն պատճառով: Անոնք Մայիսի իրենց թիւերով անպատասխանատու կեցուածք ցոյց տուած են, սխալ տեղեկութիւն հաղորդելով Հայաստանի վերջին դէպքերուն առթիւ: Հայաստանի դատախազութիւնը պահանջած է քրէական հետապնդումի ձեռնարկել թէ՛ յօդուածներու հեղինակներուն, եւ թէ պարբերականներուն գլխաւոր խմբագիրներուն դէմ:

**

ՆՈՒԷՐ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻՆ

Մ. Աբեղեան Գրականութեան Հիմնարկի գիտաշխատողներու ցանկէն Ալիս Մանուկեան աւելի քան 600 հատորէ բաղկացած իր անձնական գրադարանը -եւրոպական ու հայ դասական գրականութիւն, արուեստի մեծ արժէքով, վերածընունդի շրջանի նկարիչներուն նուիրուած ալպոմներ- նուիրեց Մատենադարանին: Տնօրէն Սէն Արեւշատեան այս արժէքաւոր նուէրին համար շնորհակալութիւն յայտնեց ու «Մեսրոպ Մաշտոց»ի յուշամետալ շնորհեց նուիրատուին:

ճայնութեան մը յանգած ըլլալ կը թուին. քրտական ժողովրդավար կուսակցութեան քարտուղարը յայտնած է թէ Քէրքիւքի հարցը որ գլխաւոր կռուախնձորն էր երկու կողմերու միջեւ, կարգադրուած է. քաղաքը երկու շրջանի պիտի բաժնուի. մէկը պիտի մնայ քրտական ինքնավարութեան, միւսը Արաբներու եւ Քիւրտերու կողմէ միասնաբար պիտի ղեկավարուի: Այս կարգադրութեան դէմ արտայայտուած է ՓՔՔ-ն (Քիւրտիստանի Բանուորական Կուսակցութիւնը) շատ վտանգաւոր քայլ մը նկատելով զայն: Հրապարակուած զեկոյցով մը ան յայտնած է թէ ինքնավար մարզի սահմանումը նպատակ ունի լռեցնելու քիւրտ ժողովուրդին պահանջքը, եւ թէ Պարզանի եւ միւս ղեկավարները ծախուած են Քիւրտիստանը: Իսկ Թուրք մամուլը անդրադառնալով այս կարգադրութեան, կը գրէ թէ կատարուածը անիրաւութիւն է տեղւոյն Թիւրքմէն փոքրամասնութեան հանդէպ:

ՔՈՒԷՅԹԻ զինուորական ատեանը ութ մահավճիռ եւս արձակած է «Իրաքի հետ գործակցութեան» յանցանքով: Դատավարութեան սկիզբէն ի վեր, մահապատիժներու թիւը 21-ի կը հասնի:

«LES NOUVELLES DE MOSCOU»
(9 Juin)

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԵՒ ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ԴԱՇՆԱԿԻՑ

ԱՆԿԱԽ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԸ ՀԱՄԱՐ

Շաբաթաթերթը այս խորագիրով երկու էջի վրայ, բաւական լայնօրէն կը ներկայացնէ Հայաստանի կացութիւնը: Ենթախորագրին մէջ կը շեշտուի թէ հողի բաշխումով երկիրը աշխատանքի պիտի լծուի, քանի որ միթինկներու եւ ցոյցերու հունձքը աղէտալի եղած է...: Հայաստանի պատասխանատու պանազան անձերու արտայայտութիւններէն առնուած մէջբերումները հիմ առնելով Տատիանա Եախլակովա կը ներկայացնէ տնտեսութեան ու քաղաքական կեանքի ամէնէն խնդրայարոյց մարզերը:

Նախ կը խօսի անտուն մնացած գաղթականին մասին որուն թիւը 800 հազար կը նկատուի (500 հազարը երկրաշարժէն, 300 հազարը Ադրբեջանէն տարագրութեան հետեւանքով) որոշ չափազանցութեամբ մը: Կը տրուի նաեւ 120 հազար անգործներու պարագան: Փոխ - վարչապետ Վարդան Ամիրբեկեանի խօսքերէն առնուած մէջբերումը կը շեշտէ վառելանիւթի սուր տագնապը: Անցեալ ձմեռ շատ ծանր էին պայմանները. տուները առաւելագոյն 5 աստիճան կը տաքցուէին. սակայն, այնպէս կը թուի որ յառաջիկայ ձմեռը աւելի դժուար պիտի ըլլայ: Ուժանիւթի աղբիւրները կը թուին սպառած ըլլալ: Թերեւս սխալ էր Սեւանէն արտահոսքը կասեցնել որով որոշ քանակութեամբ ելեկտրականութիւն ձեռք կը ձգուէր. կամ ատոմակայանին փակումը որ գլխաւոր աղբիւրն էր երկրին ուժանիւթին: Սակայն Սեւանի ջուրի մակարդակին նուազումին եւ երկրորդ Չեռնոբիլի մը սպառնալիքներն ալ ցնորք չեն եղա: Գերագոյն Խորհուրդը որոշած է Յուլիսին հանրաքուէով մը վճռել ատոմակայանը մասամբ վերաբանալու հարցը:

Հողերու բաշխումը եւ առեւտուրին սեփականումը դրական քայլեր կը նկատուին, սակայն Ապրիլի վերջաւորութեան Հայաստան այլ հարցեր ունէր. իր զոհերը կը թաղէր, կը բանակցէր պատանդները ազատ արձակելու համար, մինչ գրոյցներ կը շրջէին թէ Մոսկուա համաձայն գտնուած է Ադրբեջանի հայ բնակչութեան տեղահանութեան: Բարձր ատեաններու ճառախօսները հերքեցին այդ շշուկները, սակայն հայ ժողովուրդը որ արդէն մէկէ աւելի աքսորներ ապրած է, կը մերժէ հաւատք ընծայել կատարուած հերքումներուն, երբ կը տեսնէ գաղթականի նոր յորձանքներ որոնք կը դիմեն դէպի Հայաստանի սահմանները:

Երկրորդ մէջբերումը առնուած է Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի խօսքերէն, որոնք կը վերաբերին Հայաստանի ժողովուրդին գոյութիւնն ու ապահովութիւնը երաշխաւորելու Խորհրդային Միութեան անզօրութեան:

Տ. Եախլակովա կը կրկնէ թէ Հայերը «պատժուած են» նախ Ղարաբաղի, ապա անկախութեան իրենց վճռակամութեան համար: Ճիշդ է որ Միութենէն կախումնաւոր գիրքը (հաղորդակցութեան ճամբայ, վառելանիւթ եւայլն) եւ դրացի երկիրներու հետ բարդ յարաբերութիւնները եթէ նկատի առնուին, անձնապաշտական կամ գոնէ առանց հեռանկարի կը թուի անկախութեան որոշումը. սակայն պէտք չէ մոռնալ որ Հայաստան ընտրած է անկախանալու օրինաւոր ճամբան որ կը յարգէ Միութեան այս մասին օրէնքի տրամադրութիւնները. այս պարագան պէտք է առիթ տայ օտար երկիրներէ

(Շար.ը Դ. էջ)

ԿԱՏԱՐՈՒԱԾԻՆ ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՎԱԶԳԷՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ ԴԻՏԱՆԿԻՒՆԷՆ

Մայիսի սկիզբէն գինուորական ուժերու եւ աւազակային խմբակներու սանձարձակ խժդժութեան թիրախ եղան Ղարաբաղի ու Հայաստանի սահմանամերձ գիւղերը եւ Ազրպէյճանի հայաբնակ շըրջանները։ Գիւղեր աւերուեցան, գիւղացիներ սպաննուեցան, գերեվարուեցան. կրկնուեցաւ այն ամբողջը որ ալ նորութիւն չունի, չի կրնար ունենալ մեզի համար մինչեւ նոյնիսկ զօրքի մը ու աւազակային խմբակներու գործակցութիւն մը։ Նորութիւն կարելի է նկատել թերեւս այն պարագան որ այս անգամ կատարուածին արձագանգը որոշ չափով մը կարելի եղաւ հանել Հայաստանի սահմաններէն դուրս. այդ արձագանգը հասաւ նախ խորհրդային կարեւոր կեդրոններ, ապա Արեւմուտք։ Թէ այս պարագան բաւական միջոց պէտք է կտրէ տակաւին գործնական արդիւնքի հանդըրուանին հասնելու համար, ոչ մէկ կասկած։ Թէ մեր փորը չատոնց կուշտ է հայանպաստ խօսքերու, գրութիւններու, նոյնպէ՛ս։ Սակայն կարելի ալ չէ յամառիլ յապաղած մեր իրապաշտութիւնը միայն գործնական արդիւնքներով հիմնաւորելու տրամադրութեան մէջ, երբ արար աշխարհ կը խոստովանի լրատուութիւններու անժխտելի դերը, ու մեր ձայնին այդ ոլորտի թարգմանները կ'ըլլան, օրինակ՝ Բրիտանիոյ Լորտերու Ժողովին նախագահուհին կամ արեւմտեան ամէնէն հեղինակաւոր թերթեր։

Արդար դատի տէր անմեղ զոհի թշուառութեան ու միմիայն գործնականը, չօշափելին ակնկալողի այլամերժութեան միջեւ կայ «միջին եզր»ը սակայն. մէկ բեւեռէն լլուլի խրատուածի վճռակամութեամբ առանց այլեւայլի միւս ծայրը անցնելու եւ հոն քարանալու տեղ, շատ հաւանաբար ամէնէն ճիշդը կ'ըլլայ արժեւորել պատահածները, ճշդել անոնց մեզի բերածն ու մեզմէ տարածը։

Դժուար չէ հաշուեկշիռին տարածներու մասը արժեւորել. կեանքեր, տուն–տեղ, վերջապէս փոխուած դիմակով ներկայացուածներու հանդէպ հաւատք, նոր արժէքներով նոր շրջան մը ապրելու յոյս։ Գալով անոր բերածներու էջին, զայն լաւագոյնս կը ներկայացնէ Հայաստանի ղեկավարութեան մէջ քաղաքական ամէնէն սթափ ու տեղին վերլուծումներու հեղինակներէն մէկը՝ վարչապետ Վազգէն Մանուկեան։

Հայաստանի հեռատեսիլէն Մայիս 11ի իր հարցազրոյցին մէջ ան նախ ընդհանուր մօտեցումով մը երկու կէտ կը մատնանշէ, ըսելով. «Մեր ժողովուրդը խուսափեց երկու վտանգներից։ Վտանգ կար որ ժողովրդի մի մասը վախենալով հարուածներից, կարող էր ստրկութեան կոչ անել, թէ եկէք–հրաժարուենք մեր ազգ. նպատակներից, ծրագրերից, հրաժարուենք ազատութիւնից, նորից ստրուկ դառնանք, կուչ գանք, որպէսզի մի կերպ դիմանանք։ Այս բանը տեղի չունեցաւ։ ...Երբ հակառակորդը տեսնում է որ հարուածելով կարող է քեզ ետ պահել քո ծրագրերից, նա կարող է միայն ուժեղացնել հարուածները»։

Ապա կ'անդրադառնայ երկրորդ կէտին, «որ մեր ժողովուրդը, կորցնելով իր ողջամտութիւնը, զգացմունքներից ելնելով, տոտալ պատերազմ յայտարարէր բանակին։ ...Ուժեղ հակառակորդի հետ պայքարը կը բերէր նրան, որ մեր ժողովուրդը նորից կ'ընկնէր անդունդը։ Երկար ժամանակ կը պահանջուէր, որպէսզի նա նորից կարողանար ոտքի կանգնել»։

Այս երկու կէտերը կ'ամփոփուին հետեւեալ եզրակացութեամբ. «մենք կարողացանք անցնել այդ երկու վտանգների միջով»։

Հեռատեսիլի զրոյցը առիթ կու տայ Վազգէն Մանուկեանի անդրադառնալու նաեւ որոշ թերութիւններու զորս ինք կը նկատէ ներկայի իշխանութեան մէջ. «առաջինը այն է որ մեր Հանրապետութեան, իշխանութեան կառուցուածքը չի համապատասխանում այն խնդիրներին որոնք դրուած են մեր ազգի առջեւ»։ *Թէ ինչ է հարկաւոր ձեւը, Հայաստանի վարչապետը կը բացատրէ.* «Հայաստանում հիմա պէտք է միաձոյլ իշխանութիւն. նախագահական Հանրապետութիւն պէտք է դառնանք, որպէսզի կարողանանք եւ մանեւրել, եւ ճիշդ որոշումներ ընդունել նման բարդ իրավիճակում»։

Ցաւ պատճառող երկրորդ թերութիւնը երկրին քաղաքական կեանքին մէջ բացակայութիւն մըն է. «Հայաստանում կան բազմաթիւ կազմակերպութիւններ, կուսակցութիւններ, բայց չկայ այն կարեւորագոյն կուսակցութիւնը, այն հասարակական կազմակերպութիւնը որը այս պահին պէտք է յենարան լինէր իշխանութիւններին մեր ազգային գործը առաջ տանելու համար։ ...Չկայ մի կուսակցութիւն, մի կազմակերպութիւն որ յիշի մեր ազգի հզօրութիւնը, որ տեսնի այն հզօրութեան հատիկը, որը դրուած է մեր ազգի մէջ եւ մենք, ցաւօք սրտի, չենք կարողանում նրա ծիլերից օգտուել, զարգացնել այդ հատիկը»։

Այս հիմնական հարցերէն զատ, ամէնակարեւորը կը նկատէ Վ. Մանուկեան պատանդներու վերադարձը։

«Հայաստանի Հանրապետութեան» Մայիս 14–ի թիւին մէջ լոյս տեսած այս հարցազրոյցը խորագրուած է «Պէտք է առաջ գնանք»։ Ամէնէն էական կէտին մատնանշումը չէ՞ ասիկա առաւելագոյն խտացումով, որ իր մէջ կը ձուլէ այս պահուն նոյնիսկ բոլոր դրականներն ու ժխտականները։

ԱՐՓԻ ԹՈՐՈՑԵԱՆ

ՄԱՀՈՒԱՆ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ ԱՌԻԹՈՎ (ՅՈՒՆԻՍ 12)

Մ. ԻՇԽԱՆԻ ՎԵՐՋԻՆ ՄԱՏԵԱՆԸ

«ԻՐԻԿՆԱԼՈՅՍ ՌՈՒՄԲԵՐՈՒ ՏԱԿ» (*)

ԱՐԱՄ ՍԵՓԵԹՃԵԱՆ

Վերջին մատեանը նորոգ հանգուցեալ բանաստեղծին՝ կը թերթատեմ, կը կարդամ ու կը խորանամ անսովոր յուզումով մը, որ կ'առընչուի իր կեանքի «իրիկնալոյս»ին իրեն ընծայած անվերադարձ պահերուն եւ անկէ բխող իր խոհերուն հետ։ Մահը, – որ այնքա՜ն դժուար էր իրեն համար, – եկեր ու գտեր էր զինք, հակած՝ իր ձեռագիր քերթուածներուն . ու սա՝ այնպիսի մէկ շրջանին, երբ լիբանանեան երկնակամարին ներքեւ կրկին կը բռնկէին կիրքերը, առաւե՛լ վայրագ ու անգութ։ Արդարեւ, սոյն տաղարանին բովանդակութիւնը եղող քերթուածներուն յղացքը, երկունքն ու ծնունդը, անո՛նց ներաշխարհը մանաւանդ՝ կու գան իր կեանքի վերջին ութ ամիսներէն (Նոյեմբեր 1989 – Յունիս 11, 1990, իր մահուան վերջինթեր օրը) երբ կը դասաւորէր ու կը սրբագրէր զանոնք։ Վերջի՛ն պահի՛ն իսկ, իր աչքէն ճառագայթող լո՛յսը վերջին՝ ինկեր էր ա՛յն քերթուածին սրբագրութեան, զոր նուիրեր էր իր սիրելի գիրքերուն. –

«Գիրքեր սիրելի, գիրքեր մտերիմ,
Մենք տարիներով եղանք միասին.
Դուք պիտի մնաք, ես պիտի մեկնիմ»։

ստորագրուած՝ 1990 Յունուար 15–ին։ Վկայութի՛ւն մը բանաստեղծին, որ կը թելադրէ մեզի իր «անհաշտ մտերմութիւն»ը մահուան գաղափարին հետ, կը ցաւէր անորոշ ճակատագրովը անոնց, երբ ինք մեկնէր այս աշխարհէն... «Ո՞վ պիտի բանայ ձեր էջերը մունջ եւ պիտի կարդայ սիրով մտերիմ...» *հարց կուտար իր գիրքերուն. չէ՞ որ անոնք եղեր էին* «իր ծարաւին կաթնաղբիւր եւ իր մենութեան սրտակից ընկեր»։ *Սակայն, երբ կը զգայ իր մարմինին բոլոր մասնիկներով թէ* անխուսափելին *պիտի գայ ու բաժնէ զինք, պիտի անջատէ իր գիրքերէն, – կը յարէ՝*

«Ձեզ որբ կը ձգեմ ու կ'երթամ անյագ,
Հայոց դպրութեան դուք հա՛յ
մատեաններ,
Պիտի դուք, աւա՜ղ, մնա՛ք
անժառանգ...»։

Բանաստեղծի զգայնութի՞ւն ու խըռո՞վք... Մերձ ի մահ ապրուած յաւետ նախատեսութի՞ւն՝ կրկնօրինակովը հայ քերթողութեան զոյգ «վահան»ներուն... սակայն ի՛նչ ալ ըլլայ դրդապատճառը Մ. Իշխանեան այս մօտեցումին, անոր պատասխանը պիտի գայ գալիք ժամանակներու նորահաս սերունդներէն։

Մ. Իշխանի կեանքին իրիկնալոյսը անցաւ «ռումբերու տակ» ու խորշակահար Լիբանանի ներկայ վիճակին ի տես ան կը գոչէ զայրագին՝

«Նորէն արշաւն ըսպանդի կը թափէ
հուր եւ երկաթ
Մարդոց վրայ քաղաքին հազար
անգամ նահատակ,
Նորէն արիւն ու վէրքեր, նորէն
կեանքեր մահապարտ
Շէնք ու տանիք կիսաւեր ու տնակներ
փլատակ...»։

Համատարած չարիքի այս օրերուն (քերթուածը ստորագրուած է 1990 Փետրուար 2–ին) ճակատները վերստին բռնկեր էին ու հակադիր կողմերը կը մղէին իրենց լինել–չլինելու օրհասական պայքարը, որուն հետեւանք՝

«Երկիրն ամբողջ մխացող զոհասեղան
է(ր) դարձեր»

երկիրն ու ժողովուրդը կրկին անգամ եւս ողջակիզելով միատեղ, եւ այս՝ անո՛նց կողմէ, որոնք՝

«Երէկ եղբայր տակաւին, այսօր դարձեր
են գազան,
Հողին վրայ նոյն երկրին, մարդը
մարդուն գիշատիչ...»

եւ այս՝ երկրի մը մէջ, ուր՝

«Այս մանուկները բոլոր ծնան երբ
ռումբ կը տեղար,
Օրօրի տեղ լսեցին թնդանօթի գոռ
որոտ...»

երբ ահ ու սարսափի մթնոլորտ մը կը տիրէր վերջին տասնըհինգ տարիներուն։

Ի՞նչ է քերթուածը, եթէ ոչ ներանձնական կամ հաւաքական ապրումի մը –որ դատապարտուած է կորստեան– յաւերժացո՛ւմը թուղթին վրայ։ Կ'ուզէ՞ք վերականգնել մեր յիշողութեան պաստառէն առմիշտ ջնջուած հոգեվիճակ մը, քրքրեցէ՛ք մեր մատեաններուն էջերը։ Քերթուած թէ պատմուածք. վէ՛պ թէ յուշագրութիւն ու պիտի վերստին ապրիք ձեզմէ ներս կրկնայելութիւնը յոյզի՛ն, զգայնութեա՛ն խորհուրդի՛ն, բարեկամութեամբը գեղարուեստի՛ն, հեղինակութեա՛մբը՝ բանաստեղծին։ Ու որպէսզի վերեւի պատկերը ամբողջանա՛յ, այդ խորհուրդը («Մարդը Մարդուն Գիշատիչ») կ'աւարտեմ քերթուածին հետեւեալ քառատողով՝

«Թող գայ, ո՛վ Տէր, խաղաղութիւնն
այս օրհնեալ,
Թող սիրերգէ ամէն բարտի եւ սօսի,
Երկիրն ամբողջ կրկին դառնայ
յարուցեալ
Անկիւն մը լուռ Փիւլիսկան Եդեմի...»

Սակայն ներկայ հատորին բովանդակութեան փոքր մէկ մասն է լիբանանեան ողբերգութեան «բանաստեղծականացում»ը եւ որուն կը հետեւին բազմաթիւ այլ քերթուածներ, խմբուած՝ հանգուցեալ բանաստեղծին իսկ ձեռքով պատրաստուած կիսաւարտ էջի մը վրայ՝ հետեւեալ ենթաբաժանումներով, «Լիբանան», «Ցաւ», «Մանկութիւն», «Մահ», որոնք իրականին մէջ միայն մէկ–երրորդ պարունակութեան մը մասին կը խօսին մեզի, ու մենք՝ մեր կողմէ կրնանք «ընդհանրական» ենթախորագրին տակ համախմբել մնացեալ վաստակը սոյն քերթողագիրքին։

Մ. Իշխան մարդ–բանաստեղծին ճշգրիտ բնութագրումը կը գտնենք իր հետեւեալ տողերուն մէջ, որքա՜ն անկեղծ եւ իրա՛ւ, երբ կը խոստովանի՝

«Իմ կեանքս չեղաւ ջրվէժի շառաչ
Անզուսպ ու խելառ,
Այլ գետակներու մեղմաձայն կարկաչ
Դաշտերէն դալար...»

սակայն, որքա՜ն համեստ է ան (հակադրուելով ուրիշներուն) երբ կ'եզրակացնէ. –

«Մարդիկ հիացած նայեցան վերեւ
Ջրվէժին վարար,
Իսկ ես մոռցուած՝ եղայ յարատեւ
Ձմեռ ու ամառ...»

մինչ իր ընթերցողները, լաւ ծանօթ են իր տասնեակ մը քերթողագիրքերուն, վէպ–վիպակներուն, թատերգութեանց, յուշագրութեանց եւ կարեւորագո՛յնը՝ «Արդի Հայ Գրականութիւն» եռահատոր ու բազմերախտ աշխատանքին։ Արդարեւ, Մ. Իշխան եղաւ հանդարտ եւ ըզգաստ մտածողութեան արդաւանդ հողը իր հոգիին դաշտանկարին։ Ապացոյց՝ իր գրական ժառանգութիւնը։

Իր մանկութեան պարտէզին յիշատակները որքա՜ն ալ քանդակուած ըլլան ամենադառն ճակատագրի մը հարուածներով, ան, յար եւ նման իր սերնդակից միւս տղոց, կ'եղերերգէ «վաղաժամ մեռած (իր) հէք մանկութիւն»*ը եւ ապա՝ կը փարի իր երազի պարիկին ու հարց կու տայ՝*

«Քեզ ո՞ւր որոնեմ, դարձած ալեհեր,
Երբ ամբողջ սրտով կարօտ եմ քեզի...»

որուն կը հետեւի, «Ցաւ»ի հոգեվիճակը, մարմնականին հետ՝ հոգեկանի՛ն զուգընթաց...

«Ցաւը դաշոյն ու սուր գամ,
Ցաւը կրակ բորբոքուն»...

զոր կը կրէ իր վտիտ մարմինին մէջ, լուռ ու անտրտունջ՝ փոխանակ «խրելու կող»*ը* «ոխերիմ» *յօշոտուած իր Աստուծոյն, եւ այս՝ այնպիսի մէկ պահին, երբ իր* «ցաւերը խենթ»*՝ կը դառնան* «այրող բոց» *ու* «կը վառին, կը մխան կսկծանքով անարգել, սեւ կուպրի պէս թանձրահոտ»... *Ու երեւակայե՛լ, որ բազմաչարչար բանաստեղծը կը դիմէ իր մահամերձ հոգիով... բնութեան սա՛ հրաշքը ինքնաբոյժ...*

«Ծառը մօտիկ պարտէզի վէրքերը խոր
դարմանեց,
Սպեղանի իր խէժով
Փրկուեցաւ խոցերէն հէք շունն անգամ
մահամերձ,
Զանոնք մէկ–մէկ լիզելով...»։

* *

Մ. Իշխանի «Իրիկնալոյս»ը, անմիջապէս ետք իր «Արեւամար» քերթուածներու վերջինթեր հատորէն, կուգայ աւարտելու բանաստեղծին քերթողական ուղեծիրը։ Խտանուածքի հա՛րց է բանաստեղծութիւնը մարդկային հոգիին ներս։ Իրը՝ եթէ չեղաւ «ջրվէժի շառաչ՝ անզուսպ ու խելառ», *եթէ իր բառերուն պակսեցան շքեղանք ու թա՛փ ուժգնութեան, սակայն՝ ընթերցողը երբ հասած է իր իմացական «զգաստ» մէկ հանգրուանին, ու չի տարուիր «վարար ջրվէժ»ներու յորդահոսան եւ անզուսպ յորձանքով, անպայման պիտի գտնէ Մ. Իշխանի քերթուածներու «մեղմաձայն* կարկաչին մէջ» *իր ալ հանդարտած հոգիին պատկերը։*

Ներկայ հատորը յաւելում մըն է հեղինակին քերթողական վաստակին։ Անոր յոյսին չգալը, կրնար պակսեցնել իմացական բովանդակութեան ու մըտածման տարրերու բազմազանութիւնը իր գրականութեան մէջ։ Կեանքի ու մահուան գաղափարներու փոխասացութիւնը, Մարդ եւ Աստուած դեռ անլոյծ մնացած հարցականներու հանդէպ իր սեփական կեցուածքը, ներանձնական իր խոհերուն՝ համամարդկայինին հետ ներդաշնակումը կը կազմեն ընդհանուր գիծերն ու էատարրերը իր զուսպ քնարերգութեան։

Սոյն տաղարանը հաստատո՛ւմն է ասոնց, եւ իբր այդպիսին՝ ողջունելի, իբրեւ կարապի երգը սփիւռքահայ դասական մէկ քերթողին։

Ապու – Տհապի
1991 Յունիս 1

(*) *Իրիկնալոյս Ռումբերու Տակ»,* – Քերթուածներ Մ. Իշխանի, յառաջաբան՝ Գարեգին Բ. Կաթողիկոս Սարգիսեանի, հրատարակութիւն՝ Համազգայինի «Կոմիտաս» մասնաճիւղի վարչութեան, 144 էջ, Պէյրութ, 1991։

Compte rendu sur la mission d'aide psychologique aux enfants sinistrés d'Arménie

ԽՄԲ.– Տոքթ. Վ. Եղիշէեանի այս տեղեկատուութիւնը կը հրատարակենք իր բնագրին լեզուով, նկատի առնելով մանաւանդ անոր մասնագիտական բնոյթը եւ հոն բուժածներու լայն արձագանգ գըտնելու անհրաժեշտութիւնը, մեր ածուէն դուրս ալ: *Լա Մոնթաներ* օրաթերթն ալ Մայիս 24-ի իր թիւին մէջ լայն տեղ տըւած է Տոքթ. Եղիշէեանի վկայութեան (ան անգամ մը եւս Հայաստան գացած էր Մայիս 2-էն 9): Յօդուածագիրը՝ Ժ. Պ. Շըվալիէ լաւագոյնս կը պարզէ կացութիւնը, հայաբնակ գիւղերու քանդուածքը եւ ամբողջ ժողովուրդի մը ապրած ողբերգութիւնը: Կ'անդրադառնայ նաեւ Լ. Տէր-Պետրոսեանի փարիզ այցելութեան եւ անոր մեկնաբանութեան վերջին դէպքերուն առընչութեամբ:

***

Dès le séisme de décembre 1988 «Médecins du Monde» a charché à être présent sur le terrain.

Passées les premières urgences de secours aux blessés, apparaissait l'urgence de l'aide aux détresses psychiques et, plus particulièrement aux états de choc traumatique chez les enfants survivants dont certains avaient également subi le choc des massacres de Soumgaït, auxquels se sont rajoutés plus tard les survivants des massacres de Bakou...

Ce qui est classifié dans le DSM III comme Post Traumatique Stress Disorder cache en réalité un processus de déstructuration psychosomatique grave, par sidération du fonctionnement mental lié à l'effondrement du système pare-exitant, sous l'effet d'un traumatisme dépassant ses capacités de résistance et pouvant aboutir parfois à la mort, souvent chez les enfants: soit à des désordres somatiques, de type diabète grave, asthme grave, eczéma et autres dermatoses; soit à des désordres psychiques pouvant aller jusqu'aux processus de désorganisation schizophrénique.

Ces faits ont été bien étudiés et théorisés à l'Institut de Psychosomatique de Paris avec Pierre Marty et collaborateurs. (Cf. pour ceux que ça intéresse : «Les Mouvements Individuels de Vie et de Mort» ainsi que «L'Ordre Psychosomatique» de Pierre Marty à la Petite Bibliothèque Payot).

Monique Donabédian responsable de «Médecins du Monde» prit en charge l'antenne d'intervention en Arménie et fit appel à son cousin Diran Donabédian pédo-psychiatre et psychanalyste, membre de l'Institut de Psychosomatique (IPSO en abrégé) pour intervenir sur le terrain et mettre sur pied une Mission d'Aide Psychologique aux enfants sinistrés.

Dès Mars 1989 Diran et quelques collaborateurs se rendirent en Arménie avec un protocole d'évaluation des troubles mis au point par l'équipe de Pierre Marty. 1500 enfants purent ainsi être testés entre Mars et Mai 1989, notamment sur les zones sinistrées (Spitak, Nalband, Kirovakan et Léninakan). Il s'avéra à l'évidence que ces enfants présentaient tous les signes d'une névrose traumatique grave et que certains avaient développé déjà des diabètes, de l'asthme ou des eczémas (affection dont ils étaient indemnes avant le séisme) ou s'étaient enfermés dans un mutisme confinant à l'autisme! ce qui ne faisait que confirmer les prévisions de l'IPSO et l'urgence de l'intervention sur le terrain.

Diran fit donc appel à des volontaires, d'origine arménienne ou non, pour ce travail, en collaboration avec toute l'équipe de l'IPSO qui devait évaluer leur aptitude et leur capacité à prendre en charge ce genre de traumatisme, et à accepter de travailler suivant le protocole mis au point par l'équipe afin de constituer en final une étude cohérente de l'évolution sous traitement de ces cas.

C'est ainsi que je fus contacté dès Juin 1989, étant moi-même psychiatre-psychanaliste, ayant longtemps participé aux travaux de l'IPSO et, de plus, parlant suffisamment l'arménien.

D'autres psychiatres analystes ou psychologues furent également retenus malgré leur méconnaissance de la langue, du fait que nous avions sur place une équipe étoffée d'interprètes de l'Ecole Française de Erevan, auxquels je tiens à rendre hommage ici pour leur dévouement à la mission dans des conditions psychologiques et matériels parfois très difficiles notamment dans les zones sinistrées démunies de tout et pour des cas difficilement supportables sur le plan affectif...

Promu personnellement adjoint de Diran pour la coordination de l'action nous nous rendimes sur place dès Juillet 1989 où nous signâmes, au nom de «Médecins du Monde», un protocole d'accord avec le Ministre de la Santé de la RSS d'Arménie pour une période de trois ans et pour y créer : des structures de soin, plus particulièrement sur les zones sinistrées.

Sept structures ont vu ainsi le jour : Spitak Centre, Spitak Village Italien, Nalband, Kirovakan, Léninakan et Erevan où il y avait également beaucoup de réfugiés de Soumgaït et de Bakou. Sont venus se rajouter récemment les structures de Guérassar (véritable épicentre du séisme oublié des dieux et des hommes car loin de toutes les voies de communications, mais où vivent actuellement 200 familles survivantes dans des conditions de détresse totale encore sous la tente ou dans des bidonvilles 3 ans après le séisme), Djerachène et Léninakan village autrichien. Le travail se fait dans des préfabriqués mis à notre disposition par les autorités locales.

Se relaient sur place depuis cette date une cinquantaine d'intervenants français travaillant en collaboration avec autant de psychiatres et psychologues arméniens volontaires aidés par les interprètes pour la prise en charge des enfants déjà évalués : soit en thérapie individuelle, soit en thérapie de groupe (suivant les indications) dans un cadre adapté à ce genre de travail.

Le but étant :

1) Le traitement des enfants;

2) La formation pratique et théorique des intervenants arméniens à nos méthodes. Celà a consisté à travailler en collaboration étroite avec l'enfant, sa famille, le psy français, l'interprète, le psy arménien.

Ce qui semblait une gageure impossible devant la lourdeur de cet appareil de prise en charge, s'avéra très efficace et très opérationnel au fur et à mesure du développement de l'expérience faisant ainsi tomber les préjugés qui étaient les nôtres, avec nos normes d'enfants gâtés d'un pays nanti comme la France.

Comme le disaient nos maîtres de l'IPSO il nous fallait innover en situation de catastrophe.

Il s'agissait également de sensibiliser les psy arméniens à la dimension de leur inconscient et à leur propre mouvement contre transférentiel devant des cas très lourds, très émouvants et très éprouvants.

Je me chargais plus particulièrement avec Diran Donabédian de cette tâche en prenant en analyse individuelle ou en supervision de cas les psy arméniens qui travaillaient avec nous. En fait, nous l'avons dit : sensibilisation et non pas analyse classique du fait de la périodicité de nos interventions : une semaine par mois ou deux semaines tous les trimestres pour chacun d'entre nous.

Nous avions l'accord des instances enseignantes de la Faculté de Médecine ou de la Faculté de Psychologie qui étaient partie prenante pour ces méthodes révolutionnaires que nous leur amenions après 70 ans de psychiatrie pavlovienne pure et dure!...

Les résultats ont dépassé nos espérances :

1) Au niveau des enfants : une étude exhaustive faite par l'équipe des intervenantes françaises de Spitak, Nalband et Guérassar, qui ont traité à elles seules, avec les psy arméniens près de 600 enfants, en thérapie de groupe, révèlent, après un an et demi de travail un taux de 85% de reprise d'un bon fonctionnement mental avec disparition des symptômes de déstructuration.

2) Au niveau des psy arméniens un excellent niveau d'appréhension du processus inconscient tant chez eux que chez les enfants et une demande accrue de formation.

Chaque année un symposium théorique et pratique réunit psy arméniens et français à Erevan. Le dernier a eu lieu récemment en Mai 1991 : Le niveau des travaux exposés par nos collègues arméniens est plus qu'excellent et atteste de leur haut niveau de qualification en la matière malgré 70 ans de réalisme socialiste. Il faut préciser ici que certaines écoles comme celle de Léningrad où beaucoup de nos collègues arméniens ont été formés, se sont ouvertes, tout de suite après le stalinisme, aux courants psychologiques et psychiatriques modernes et beaucoup de livres occidentaux, dont les œuvres de Freud traduites en russe, circulaient sous le manteau.

Par ailleurs, chaque année nous avions commencé à faire venir en France, pour un stage de six mois à l'IPSO et dans les hôpitaux, deux collègues arméniens.

Seules ombres actuelles au tableau : la situation politico - économique catastrophique que vous connaissez.

L'arrêt de la Mission MdM fin Mai 91 alors qu'elle aurait dû se poursuivre jusqu'en Mai 92, sous prétexte que d'autres priorités sollicitaient l'intervention de MdM.

Michèle Barzach disait, à propos des Kurdes, au journal de 20h sur TF1 le 17/4/91 : «L'action humanitaire doit s'inscrire dans la durée, surtout lorsque les feux de l'actualité ne seront plus braqués sur elle!...». C'est le cas de la Mission en Arménie où, depuis longtemps les feux de l'actualité ne mobilisent plus sur ce problème qui est encore loin d'être résolu et malgré les exactions de l'Armée rouge depuis le 1/5/91 qui massacre, qui tue ou qui déporte tous les Arméniens des zones frontalières et du Karabagh, dont 3 jeunes médecins de Erevan qui s'étaient rendus sur place en mission humanitaire!...

De nouveaux rescapés, dont beaucoup d'enfants, affluent à nouveau vers Erevan et ont besoin de soins!...

Le Ministre de la Santé de la République d'Arménie nous a assurés lors d'une entrevue le 19 Février dernier, que du fait des excellents résultats obtenus auprès des enfants grâce à des méthodes révolutionnaires (sic) la mission se poursuivrait et qu'elle devait être assumée par nos collègues arméniens avec l'aide de quelques intervenants français qui continueraient à venir une à deux fois par an en Arménie.

Quant à la formation en France de nos collègues, elle incomberait aux Français dans la mesure où l'Arménie ne peut pas exporter de devises pour le moment.

Il nous faut donc trouver le financement nécessaire pour assurer la formation d'une douzaine de collègues arméniens afin qu'ils constituent, en Arménie, le noyau d'un Institut de Psychosomatique capable de dispenser une formation solide et ayant fait ses preuves grâce aux excellents résultats obtenus auprès des enfants sinistrés. Il reste encore de nombreux enfants à traiter, 30.000 environ, et de ce traitement dépend leur équilibre et leur avenir

Les méthodes classiques : chimiothérapiques, pavloviennes ou comportementalistes n'ont donné aucun résultat durable dans ce genre de traumatisme psychique!...

La formation d'un collègue arménien en France coûte 40.000 Frs. (dont le billet d'avion aller-retour via Moscou) deux ont déjà été formés.

Il reste 10 autres à former soit 40.000×10 = 400.000 Frs. à trouver. Le voyage aller-retour Paris-Erevan coûte 5000 Frs. pour un intervenant français, le séjour sur place étant assuré par le gouvernement arménien.

Cinq intervenants doivent se relayer sur place tous les deux mois, sauf Juillet et Août, et ceci pendant encore trois ans soit : 5000 Frs. × 5 × 3 = 75.000 Frs. à rajouter au 400.000 = 475.000 Frs. au minimum, à répartir sur 3 ans, pour terminer notre mission dans les meilleures conditions. Nous disposons au Rotary d'Aubusson d'environ 60.000 Frs.

Je suis en pourparler avec «Hôpital Sans Frontières», émanation du Rotary International pour relayer «Médecins du Monde» notamment en ce qui concerne la logistique, mais c'est à nous à leur trouver les fonds nécessaires pour assurer la part française de la Mission d'Aide Psychologique en Arménie.

Voilà la situation actuelle de cette mission.

Suivant la tradition de MdM, à chaque retour de mission, chacun de nous a témoigné également sur la situation du pays.

C'est ainsi que pour ma part j'ai organisé avec l'aide du Rotary Club et les Arméniens de la région de Clermont Ferrand des conférences publiques sur le sujet et fait paraître, avec des amis journalistes, des comptes rendus dans la presse locale (La Montagne en l'occurence, dont le dernier compte rendu dans le numéro daté du 24/5/91).

Le Rotary a ainsi financé l'achat d'un véhicule tout terrain pour le transport des intervenants dans les zones difficiles d'accès. Je tiens à les en remercier ici.

Nous devons briser, en France, par tous les moyens la conspiration du silence (à l'origine de l'arrêt de l'intervention de MdM!...) qui est en train de s'édifier autour de la situation actuelle en Arménie pour ménager Monsieur Gorbatchev, dont l'Occident a besoin!...

Depuis fort longtemps les Arméniens ont fait partie des minorités sacrifiées aux raisons d'Etat... Il ne faut plus que ce soit le cas cette fois-ci.

Chaque Arménien de la Diaspora devrait écrire en ce sens au Président de la République pour l'inonder de lettres suivant les méthodes efficaces utilisées par Amnesty International pour obtenir gain de cause.

Fait à Aubusson le 6/6/91

Dr. VAHAN YEGHICHEYAN
Co-responsable de la Mission d'aide psychologique aux enfants sinistrés d'Arménie
8, rue des Déportés
23200 AUBUSSON

ԹԻՊԷԹԻ ԳՐԱՒՄԱՆ ՔԱՌԱՍՆԱՄԵԱԿԸ

Մայիս 23ին չինացի համայնավարներու կողմէ Թիպէթի գրաւման քառասնամեակը լրացաւ. անոնք կը ջանան արդարացնել գաղթարարական իրենց արարքը երկիրը սորկական վարչաձեւէ մը փրկելու պատրուակով: Թիպէթի կրօնապետը Տալայ-Լամա կը դատապարտէ կատարուածը, սակայն Չինաստան կը շարունակէ իր տիրապետութեան տակ պահել երկիրը, յատկապէս աշխարհի այդ երդիքին աշխարհագրական – ռազմավարական դիրքին ու բնական հարստութիւններուն համար որոնք տակաւին լրիւ ծանօթ չեն: Չինական ընկերային դրութիւնը 1959-ին սկսած է գործադրուիլ հոն, ինչ որ պատճառ եղած է կրօնապետին աքսորին: 80-ական թուականներուն յարաբերական ազատամտութիւն մը զօրացուց անկախական հակումները:

1987 Հոկտեմբեր 1-ին, Ժողովրդական Չինաստանի 38-րդ տարեդարձին, Թիպէթի մայրաքաղաք Լհասայի լամաները ապստամբութիւն մը հրահրեցին որ աւարտեցաւ արիւնահեղութեան մէջ: Պաշտօնազրկուեցաւ Չինաստանի Համայնավար կուսակցութեան ընդհանուր քարտուղարը, որ Թիպէթցիներուն հետ երկխօսութեան քաղաքականութեան մը ձեռնարկած էր: Անոր մեկնումը, գաղափարաբանական խստացումի ու փոքրամասնութիւններու ճնշումի նոր ազդակ մը եղաւ: 1989-ին դէպքերը իրարու յաջորդեցին. Թիպէթի մուտքը փակուեցաւ օտարականներու առջեւ եւ տեղի ունեցաւ Փէքինի գարունը. ապա մահացաւ պաշտօնազրկուած ընդհ. քարտուղարը: Իսկ 1989 Յունիս 4-ին երբ Տէնկ Ցիաօփինկի հրասայլերը Փէքինի բնակիչներուն վրայ քալեցին, արիւնով կնքեցին այն մերժումը որ ուղղուած էր ինքնորոշման որեւէ իրաւունքի:

(Շար. Ա. էջէն)

ամտեսական օժանդակութիւն յուսալու: Յոյսի դուռ է նաեւ Սփիւռքը:

Հայաստանի անկախութեան օրինաւոր ընթացքը կը տարբերի պալթեան հանրապետութիւններէն որոնք ուղղակի առին այդ քայլը, պահանջելով որ 1940-ի կցումը ճանչցուի: Հայաստան դարերէ ի վեր կախում կ'ունենար կամ Թուրքիայէ կամ Ռուսիայէ. սակայն այս քաղաքականութիւնը չէր կրնար յաւիտեան տեւել, ոչ ալ արդիւնաւոր ըլլալ: Ու ներկայի ղեկավարները անկախ պետութեան կառոյցը կը հիմնեն բոլոր դրացիներուն հետ հաւասար բարեկամական յարաբերութիւններու վրայ:

Դժուար էր Թուրքիան ու Ազրպէյճանը կարելի ընկերակից դրացիներ նկատել երբ 1915-ի ու Սումգայիթի, Բաքուի վէրքերը դեռ սպիացած չէին: Սակայն ՀՀՇ-ի ընտրական յաղթանակը ապացոյցը բերաւ որ հայ ժողովուրդը իր ողջմտութիւնը կորսնցուցած չէ, քանի որ այդ շարժումը զօրավիգ էր այս նոր ըմբռնումին:

Հայաստանի նոր քաղաքականութիւնը Ռուսիայէն երես դարձնելու արարքով սահմանելու փորձերը տխուր քմծիծաղի մը պատճառ կ'ըլլան. Արարատեան շըրջանին մէջ բոլորովին տարբեր է ընկալումը. հոն մարդիկ կ'ըսեն թէ Միութիւնն է որ լքած է Հայաստանը դայն գլուխ-գլխի ձգելով իր խնդիրներուն հետ: Անոնք միայն Ղարաբաղէն չեն բողոքեր. կայ անպատիժ մնացած կոտորածներու հարցը, շրջափակումը, վերջապէս զէնքերու միակողմանի դրաւումը, որպէս թէ հայ գաղթականներ գոյութիւն չունենային...:

Դաւիթ Վարդանեան Արտաքին Յարաբերութիւններու Պետական Յանձնախումբի նախագահն է. կ'ըսէ թէ երբ մարդ բանծին ուշադրութիւն չըներ, լուրջի չառնուիր: Վերջին քննութիւնները ցոյց կուտան թէ հանրապետութիւնները չեն որ կեդրոնին պէտք ունին, այլ ընդհակառակն:

Միութիւնը դաշնակցութեան մը գլխաւոր հակառակորդն էր. երկու տարի առաջ կատաղօրէն կը դիմադրէր «համադաշնակցութիւն» ըմբռնումին: Ինչ որ հանրապետութիւնները երէկ կը պահանջէին կեդրոնէն, ան այսօր անոնց կը խոստանայ որպէս հեռաւոր ապագայ մը: Երբ բախումներ, կնճիռներ կը սաստկանան, կեդրոնը իր երէկուան սկզբունքները կը զոհէ, սակայն զիջումները ազդեցիկ կ'ըլլան այն ատեն երբ նախատեսումներու քաղաքականութեան մը կ'ընկերանան: Աւելի անհեթեթ բան կարելի՞ է երեւակայել, երբ կեդրոնը հանրապետութիւնները կամաւոր Միութեան մը կը հրաւիրէ, միեւնոյն ատեն չըլլալով միջամտութեան մը սպառնալիքը ընելով: Կեդրոնը միշտ հանրապետութիւններու համայնավար ուժերուն կը կռթնի, նոյնիսկ երբ այլ ուժեր ընտրութեամբ գործի գլուխ անցած են: Այս մօտեցումը հասկնալի է թէեւ, սակայն ի՞նչ կարելի է յուսալ կազմակերպութենէ մը որ ազգ. — ազատական շարժումներու դէմ կորսնցուցած է ընտրութիւնները: Փորձառութիւնը ցոյց տուած է թէ համայնավար կուսակցութիւններուն օգնելու կեդրոնի ձգտումը կը զօրացնէ նորայայտ ժողովրդավար ուժերը:

Մեկնելով Համայնավար կուսակցութեան Ա. քարտուղար Արամ Սարգսեանի խօսքերէն որ այսօր համայնավարութիւնը հանրապետութիւնը կայունացնելու միակ ուժը կը նկատէ, Տ. Եախլակովա կը յիշէ համայնավարներու կալուածներուն, բնակութեան պետականացումը, առկէ խուսափելու համար գործադրուած ջանքերը:

Այսօր Խորհրդարանին մէջ ՀՀՇ-ն մեծամասնութեան խմբակ չունի. մաս մը երեսփոխաններ իրենք զիրենք անկախ հռչակած են, ուրիշներ յարած տարբեր խմբաւորումներու որոնց ամէնէն կարեւորը կը նկատուի հանրապետականները: Անոնց նպատակն է անկախ ու ժողովրդավար Հայաստան մը, առանց ճշդելու Միութեան հանդէպ իրենց դիրքը: Այդ մասին արդէն ժողովուրդն է որ պիտի վճռէ Սեպտեմբեր 21-ին:

Կառավարութեան մէջ բազմաթիւ աթոռներ յանձնուած են համայնավարներու, անոնց փորձառութենէն օգտուելու նպատակով. այս կացութիւնը բաւականաչափ կը կայունացնէ Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան դիրքը: Կ'ըսուի թէ անդամակցութենէ հրաժարումներով այս կուսակցութիւնը անդամներու թիւին կէսը միայն պահած է, իջնելով 100 հազարի, այսուհանդերձ երկ-

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ
60-ԱՄԵԱԿԻ
ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԵԱՆՑ
ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԿԸ ՊԱՏԱՐԱԳԷ ԵՒ ԿԸ ՔԱՐՈԶԷ՝

ՊՈԼՍՈՅ ՀԱՅՈՑ
ԳԱՐԵԳԻՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ

Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ 60-ամեակին նուիրուած տօնախմբութեանց ծիրին մէջ Պոլսոյ Հայոց Պատրիարք՝

ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐՔ. ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ

պաշտօնական այցելութիւն կուտայ Մարսէյլի հայ գաղութին Յունիս 22-24-ին: Սոյն այցելութիւնը տեղի կ'ունենայ հովանաւորութեամբը՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆԻ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ
Արեւմտեան Եւրոպայի Հայոց
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ
եւ
ՀԱՅՑ. ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐՈՒ ԺՈՂՈՎԻՆ:

Այս առթիւ Պատրիարք Հայրը Կիրակի, Յունիս 23-ին, ժամը 10-ին կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, աընթերակից ունենալով ՏԱՐՕՆ եւ ՎԱՉԷ Ծ. Վարդապետները: Սուրբ սեղանին կը սպասարկեն Մովսէս Աւագ եւ Մակար Քահանայ Հայրերը:

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ Սահակ-Մեսրոպ երգչախումբը, Կոմիտասեան եղանակով, ղեկավարութեամբ Խաչիկ Երլմազեանի:

Յաւարտ պատարագի հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի երանաշնորհ՝

ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆԻ
Պոլսոյ Հայոց Նախկին Պատրիարք

Երեք օրերու ընթացքին Գարեգին Պատրիարք պաշտօնական այցելութիւն պիտի տայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ պետին Գերպ. Քոֆֆիին, Քաղաքապետին, Նահանգապետին:

Կիրակի, ժամը 20-ին ճաշ մը կը սարքուի Մայր Եկեղեցւոյ Ա. Ջրբաշեան սրահին մէջ, ի պատիւ Պատրիարք Հօր:

Մայր Եկեղեցւոյ վարչական ժողովը սիրով կը հրաւիրէ մեր բոլոր եկեղեցիներու, կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչները, ինչպէս նաեւ մեր ազգ. ժողովուրդը խումներամ մասնակցելու եւ իրենց ներկայութեամբ փայլը աւելցնելու հանդիսութեանց:

Ճաշի մասնակցիլ փափաքողներէն կը խնդրուի անպայման հեռաձայնել հետեւեալ թիւին.-

91 77 - 84 - 70

FETE DE L'ECOLE
DE LA CBAF
Section de Paris

Samedi 22 Juin à 20 heures
Mairie du 9e Arrt. — Salle Rossini
6, rue R. Drouot

Chants, danses, poèmes, théâtre

Partie artistique : *Ballets NAÏRI*
— Ensemble Instrumental ALLEGRETO
— ENTREE LIBRE —
Venez nombreux!

րին քաղաքական գլխաւոր կազմակերպութիւնն է:

Վերջին համագումարին հրապարակուած յայտնած է թէ կործանարար քաղաքականութիւն մը վարելու նպատակ չունի ու կ'ընդունի սեփականութեան զանազան ձեւեր:-

Սակայն արդեօք կեդրոնը եւ խորհրդային Համայնավար կուսակցութիւնը ի՞նչ յոյսեր կապած են Հայաստանի համայնավարներուն:

(Մնացեալը յաջորդով)

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Անթուան Կէլկէլեան 250 ֆրանք կը նուիրեն «Յառաջ»ին Յակոբիկ Սերոբեանի (Պուա - Քոլոմպ) մահուան առթիւ:

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ
ԱՆԻԷՌ - ՊՈՒԱ - ԳՈԼՈՄՊԻ ԵՒ ԳՈԼՈՄՊԻ

Գառնիկ Յովհաննէսեան
Միօրեայ Վարժարանի
Կիրակի, Յունիս 23, ժամը ճիշդ 16-ին
Salle Jean Renoir
35, rue du Général Leclerc —
Villa des Aubépines
92270 BOIS-COLOMBES

Հովանաւորութեամբ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆԻ
Առաջնորդ Փարիզի Հայոց

Գեղարուեստական բաժին դպրոցի աշակերտներուն կողմէ՝ ղեկավարութեամբ, ուսուցչուհիներ՝ Օր. Մայտա Մարգարեանի եւ Տիկին Տէմերթեանի:

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS DE FRANCE

Fête Champêtre à Grenoble

La Croix Bleue de Grenoble section « A N I » organise sa fête champêtre annuelle le Dimanche 23 Juin dans le Centre de Loisirs du MURIER (Saint Martin d'Hères) de 10h à 21h.

Ambiance assurée — Buffet — Buvette
TOMBOLA

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

FETE CHAMPETRE ANNUELLE
DE TEBROTZASSERE

DIMANCHE 23 JUIN

à partir de 13h (entrée libre)

animée par

M A R T E N Y O R G A N T Z

et la participation du chanteur R a f f i

- *Distribution de prix*
- *Jeux*
- *Chiche kébab*
- *Animation*

1, Boulevard du Nord, 93 LE RAINCY

L'UNION
NATIONALE
ARMENIENNE
DE
VALENCE

organise une

SOIREE CULTURELLE
ET
THEATRALE

en l'église Saint-Sahag
Rue de la Cécile, Valence
Samedi 22 juin à 20 h 45

——x——

AU PROGRAMME

Projection d'un film sur la vie de «ROUBEN SEVAG» spécialement préparé pour la Télévision d'Arménie

Monodrame
«LA REINE PARANTSEM», interprété par la célèbre comédienne
ANAHIT TOPDJIAN
de Erevan.

Pour tous renseignements, téléphoner au 75. 42. 02. 30.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ. — Սէն-Թ'Անթուանի Սուրբ Թադէոս Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուիրատուութիւնները. -

Իմաստուհի Խանի (ծնեալ՝ Նիքսարլեան) մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Յարութիւն եւ Երջանիկ Մէրէմէտճեան 200, Տէր եւ Տիկին Արթօ Պէքարեան 600, Տէր եւ Տիկին Ժան Նուրեան 100, Տէր եւ Տիկին Մինաս Իսքէնտէրօղլու 400, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Խանի 200, Տէր եւ Տիկին Մուրատ Նորայր Խանի 200, Տէր եւ Տիկին Մաքսուտ Խանի 200, Տէր եւ Տիկին Օրթագարակէօզ 200, Տէր եւ Տիկին Աւետիս Չէնճիրեան 200, Տէր եւ Տիկին Ազատ Պասմաճեան 200, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Զարդամ 150, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Պէքճեան (Պոլիսէն) 250 Ֆր., Պոլսահայ Մշակութային Միութիւնը 300, Տէր եւ Տիկին Երուանդ եւ Զարուհի Պալոյեան 100, Տէր եւ Տիկին Վարդգէս Մալճը 400, Տէր եւ Տիկին Նշան Կիւզէլեան 100, Տէր եւ Տիկին Տելէմաք Զօփուրեան 100, Տէր եւ Տիկին Շահէն Թանչան 200, Տէր եւ Տիկին Աւետիս Օհանեան, Տէր եւ Տիկին Եդուարդ Օհանեան եւ Տէր եւ Տիկին Աւետիս Գասպարճեան 1000 Ֆր.:

Անժէլ Յովսէփեանի (ծնեալ՝ Գույումճեան) մահուան առթիւ՝ Պր. Թորոս Յովսէփեան եւ զաւակները՝ Արման եւ Սերժ 1000 եւ 500 Մարսէյլի Մշակոյթի Տան, Օր. Արաքսի Գույումճեան 500, եւ 500 Մարսէյլի Մշակոյթի Տան, Տիկին Միշէլը Եավէր եւ զաւակները 500 եւ 200 Հ.Մ.Ը.Մ.-ի Արծիւի Միութեան, Տէր եւ Տիկին Վահան Յակոբեան 200 եւ 300 Մշակոյթի Տան, Գույումճեան եւ Կէչէճեան ընտանիքներ (Վալանսէն) 250, Տիկին Թագուհի Մաքսուտեան եւ զաւակները 1000, Պետրոս եւ Դաւիթ Մաքսուտեան եղբայրներ 400, Տիկին Վարդուհի Գալայճեան 300, Տէր եւ Տիկին Խորէն Մաքսուտեան 500 Ֆր.:

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒՆԻՍ 21

VENDREDI
21 JUIN
1991

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.563 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNEE — No 17.563

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

ԹԵՐ ՈՒ ԴԷՄ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ԼԻԱԶՕՐՈՒԹԵԱՆՑ

Չորեքշաբթի օր (Յունիս 19) շարունակուած էր Գերագոյն Խորհուրդի նիստը, ուր կը քննարկուէր նախագահութեան ընդլայնման եւ անոր տրուելիք նոր իրաւասութեանց հարցը: Նախորդ օրն արդէն, Սահմանադրական յանձնաժողովին ներկայացուցած օրէնքի նախագիծին դէմ եղած էին վեց կազմակերպութիւններ – Համայնավար, Սահմանադրական, Հանրապետական, Հ.Յ.Դ., ԱԻՄ, Քրիստոնեայ – Դեմոկրատ – որոնց անունով ելոյթ ունեցած էր Պարոյր Հայրիկեան: Յաջորդ օրն ուրեմն, Չորեքշաբթի, նիստը կը ձգէին կ'երթային այդ հոսանքներուն պատկանող երեսփոխանները, բայց՝ Համայնավարներէն: Հարցի քննարկումը կը շարունակուէր եւ կը յանգէր նախ սա ամփոփ հարցումին՝ «յանձնե՞լ նման լիազօրութիւններ նախագահութեան» առանց մանրամասնութիւնները ճշդելու եւ կ'ընդունուէր: Նստաշրջանը կ'ընդհատուէր մինչեւ Երկուշաբթի, Յունիս 24:

X Վեց երեսփոխաններ յայտարարած են թէ կը մեկնին Հ.Յ.Դ. խմբակէն, մէկը սակայն կը հրաժարի, ու կը մնան 5, ինչ որ 9-ի կը բարձրացնէ Հ.Յ.Դ.-ի խմբին անդամները Գերագոյն Խորհուրդի մէջ:

X Համլէթ Գրիգորեան որ ձերբակալուած էր (Ղարաբաղէն) ազատ արձակուած է:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԷՏԻԹ ՔՐԷՍՈՆ, որ Չորեքշաբթի, Յունիս 19-ին կրկին պիտի դիմէր 49/3 փրկարար յօդուածին, պարտադրելու համար հիւանդանոցային բարեփոխման օրինագիծը (որու դէմ էին ընդդիմութիւն եւ համայնավարները) ի վերջոյ կրցաւ առանց այդ յօդուածին կիրարկումին առաջարկը քուէարկել տալ: Ռոքար, առաջին ընթերցումով պարտադրած էր շնորհիւ 49/3-ին, մինչ եր յաջորդը պէտք չունեցաւ, այս երկրորդ ընթերցումին: Յայտնի կը դառնար որ նախորդ 48 ժամերու ընթացքին սակարկութիւններ եղած էին եւ Յունիս 19-ին, ընդդիմութիւնն իսկ անակնկալի կու գար: Քուէարկութենէն առաջ, կը ջանար առաջարկել որ քուէարկութիւնը յետաձգուի, բայց նախագահը (Ֆաբիուս) կը մերժէր խօսք տալ եւ այդ պատճառով ընդդիմադիրները կը ձգէին կ'երթային, մերժելով մասնակցիլ քուէարկութեան մը որ անկանոն կը նկատէին: Այսպէս է որ օրինագիծը «կ'անցնէր» 286 ձայնով (ամբողջ ընկերվարականները, 11 ոչ-արձանագրուած եւ մէկ կեդրոն) դէմ կը քուէարկէին 28 երեսփոխան (Համայնավարները եւ երկու կեդրոն): Մեծամասնութեան միացած էր Ռեմոն Պառ:

ԱԶԳ. ՃԱԿԱՏԻ ցոյցը արգիլուած էր Փարիզի ոստիկանապետին կողմէ, որ կը ճշդէր սակայն թէ ցոյցը չէ որ արգիլուած է, այլ վայրը՝ Օփերա: Լը Փէն համախմբեց 1500-էն 2000 հոգի Օփերա, բայց հոն չմնաց եւ նախընտրեց իր կողմնակիցներով դէպի Փալէ – Ռուայալ առաջնորդել: Ոստիկանապետը առաջարկած էր որ համախմբումը տեղի ունենայ Թրոքատերօ կամ Վիկտոր – Հիւկօ, ինչ որ ըսել կու տար Լը Փէնի՝ «Ոստիկանապետին չի յինար ինծի ըսել թէ ո՞ր դերձակին մօտ պէտք է հագուիմ կամ ո՞ր սափրիչին պէտք է երթամ»: Կը յիշէր նաեւ թէ ապօրինի կամ գաղտնաբար Ֆրանսա գտնուողները արտօնութիւն ունեցան ցոյց ընելու երկու շաբաթ առաջ:

ԹԱՂԱՊԵՏԱԿԱՆ ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ցոյցն ալ արգիլուած էր (արգելքները կը տրուին սա պատճառաբանութեամբ՝ կրնայ խանգարել հանրային կարգ ու կանոնը) ինչ որ բաւական դառնութիւն կը պատճառէր ոստիկաններուն, որոնք շրջափակուած մնացին Ռեփիւպլիքի հրապարակը, բոլոր ելքերը փակ պահելով ՍԷ – ԷՌ – ԷՍ-ներու կողմէ: 1500էն 2000 էին ըստ ոստիկանութեան (5000 ըստ կազմակերպիչներուն) եւ իրենց պահանջքն է՝ իսկական կառոյց մը (համագլխաւոր հարց, զէնք կրելու արտօնութիւն) եւ աշխատավարձքի յաւելում: Ներկայիս ամսական 6000 Ֆր. կը շահին, միջին հաշուով: Կ'ուզեն ազգ. ոստիկանութեան առաւելութիւններն ունենալ:

ԺԱՔ ՇԻՐԱՔ Օրլէանի մէջ ունեցած ելոյթով «Լը Փէնեան» ոճ մը սկսաւ ցուցաբերել: Ըստ երեւոյթին ԷՌ – ՓԷ – ԷՌ-ը կը ջանայ խլացնել Ազգ. Ճակատի պարզած կարգ մը փաստարկութիւնները, հաւանաբար Լը Փէնի ձայները կորզելու նպատակաւ: Արդարեւ Շիրաք ըսաւ. – «Երբ Ֆրանսացի մը որպէս դրացի ունի գաղթած անձ մը որ 3-4 կին ունի, մօտ 20 զաւակ եւ առանց աշխատելու անշուշտ, ամսական 50 հազար Ֆր. կը ստանայ, բնական է որ կը խենթենայ: Ասիկա ցեղապաշտութիւն չէ: Ցեղապաշտութիւն կայ այսօր, մեր երկրին մէջ սեւերու եւ Արաբներու միջեւ: Ինքնութիւն մը ունինք. չենք նետեր օտարները, բայց օվըրտոզ կայ»:

ՄԵՔՔԷԻ ուխտագնացութիւնը բաւական մտահոգութիւն կը պատճառէ այս տարի Պարսիկներու մասնակցութեան պատճառաւ: 135 հազար Պարսիկ արտօնութիւն ստացած են Սաուտի Արաբիա երթալու, ուր դեռ ամերիկեան բանակ կայ: Հակամերիկեան եւ հակիսրայէլեան ցոյցերը սկսած են արդէն: 1987-էն ի վեր Պարսիկները չէին եկած եւ ծանօթ է որ այդ տարին բախումներու հետեւանքով 400 մեռեալ կար:

ՓԱՐԻԶԻ 86 թիւ հանրակառքը (Սէն-Ժերմէն տէ - Փրէ / Սէն Մանտէ) «պառկեցաւ» մայթին վրայ, Չորեքշաբթի օր, չճզմելու համար անցորդ մը, հանրակառքերու վերապահուած անցքէն անցած ատեն. վարորդը ղեկը դէպի աջ դարձուցած էր ու բախած ճամբան բաժնող տափոցի մը եւ տապալած: 15 վիրաւոր կայ, որոնց երեքը՝ ծանր վիճակի մէջ:

«LES NOUVELLES DE MOSCOU»
(9 Juin)

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԵՒ ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ԴԱՇՆԱԿԻՑ

ԱՆԿԱԽ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԸ ՀԱՄԱՐ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Սամուէլ Գէորգեան երեսփոխան է ու «Ղարաբաղ» Կոմիտէի անդամներէն. կ'ըսէ թէ Կեդրոնը կողմնակալ դիրք բռնած չէ այնքան ատեն որ կրնար Ղարաբաղը ծղապործել որպէս Հայաստանի ու Ադրբեջանի ճնշելու միջոց:

Ճիշդ է որ քաղաքականութեան մէջ կարեւոր խաղաթուղթ մը եղաւ Ղարաբաղը, երբ ժողովրդավար միջազգայնականութեամբ վերջապէս այնքան ալ անկարելի բան չէր սահմաններու վերաձեւում մը նոյն եւ միեւնոյն երկրին տարածքին: Բայց այս նախնական տրամաբանութեան հետեւանքները դեռ երկար ատեն պիտի շարունակուին ու հարցը լուծելու ապարդիւն ջանքեր պիտի թափուին:

ՀՀՇ-ի եւ հայկական Խորհրդարանին դիրքորոշումը շատ յստակ է այս մասին. նախ՝ Հայաստան Ադրբեջանէն հողային

(Շար. ը Դ. էջ)

75-ԱՄԵԱԿ ՎԷՐՏԷՕՆԻ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏԻՆ

ՅՈՒՆԻՍ 22 ԵՒ 23-ԻՆ

Սիրելի ժողովուրդ մեր,

Որպէս Ֆրանսայի մէջ հիւրընկալուած զաւակներ, չենք կրնար չբաժնել ասպետական այս երկրին պատմութեան էջերով ներկայացուած վիճակները:

Այդ փառաւոր էջերէն մին մանաւանդ՝ անմիջականօրէն առընչուած է մեր ժողովուրդին ալ ճակատագրին:

Արդարեւ, Համաշխարհային Առաջին պատերազմի ամէնէն արիւնալի ճակատամարտներէն մին եղաւ Վէրտէօնի ճակատամարտը, ուր Ֆրանսացին արիօրէն դէմ դրաւ գերմանական յարձակումին:

Հայ ժողովուրդը չի կրնար անտարբեր մնալ այս յիշատակութեան նկատմամբ, քանզի Վէրտէօնի մէջ, Ֆրանսացիներու կողքին, Հայեր ալ իրենց կեանքը զոհաբերեցին Ֆրանսայի համար, որպէսզի Արդարութիւնն ու Խաղաղութիւնը յաղթանակեն:

Այսօր, Վէրտէօնի Տուօմոյին աւելի քան 400.000 «խաչերուն» տակ կը հանգչին նաեւ Հայեր, որոնք խօսուն վկայութիւնն են՝ մեր ժողովուրդին ունեցած անվերապահ փարումին եւ հիացումին՝ ասպետական Ֆրանսայի նկատմամբ:

Վէրտէօնի ճակատամարտի եօթանասունհինգամեակին առիթով, այս շաբաթավերջին, տեղւոյն վրայ Յիշատակի եւ Յարգանքի Աղօթք ու ոգեկոչումներ տեղի պիտի ունենան՝ կազմակերպութեամբ եւ մասնակցութեամբ Ֆրանսայի պետական բարձրագոյն իշխանութեանց եւ կրօնական բոլոր հոգեւոր առաջնորդներուն: Զինուորական պատիւներու, պատարագի ու այլ պաշտօնական արարողութիւններու կողքին, կայ նաեւ մասնակցութիւնը Հայրենիքէն ժամանած եկեղեցական երգչախումբի մը, որ իր մասնակցութիւնը պիտի բերէ յայտագրին հոգեւոր երգերու համերգով մը:

Հայաստանեայց Առաքելական մեր Սուրբ Եկեղեցին ալ, իր հոգեւոր Առաջնորդով կը մասնակցի յարգանքի եւ յիշատակի այս բոլոր արարողութիւններուն, աղօթքով եւ երկիւղածութեամբ:

Ներկայիս, սրտագին կոչ կ'ուղղենք Ֆրանսայի եւ Արեւմտեան Եւրոպայի անխտիր մեր բոլոր զաւակներուն, որպէսզի այս Շաբաթ եւ Կիրակի օրերուն անձամբ Վէրտէօն երթան, կամ՝ իրենց առանձնութեան մէջ պահիկ մը միայն աղօթքի եւ յարգանքի այս զգացումներուն ու զօտեպնդուելով Վէրտէօնի նահատակներու արութեամբ, նուիրուին արդարութեան եւ խաղաղութեան հետապնդումին:

Աղօթք եւ օրհնութիւն յիշատակին
բոլոր արդարութեան սիրոյն
զոհուածներուն

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԴԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ
Հայոց Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 54-ՐԴ ԱԽՈՅԵԱՆՈՒԹԻՒՆ

Յունիս 19-ի խաղերու արդիւնքներն են.–

Սպարտակ Մ. - Մետալիստ	2 - 0
Շախտեոր - Տորպեդո	2 - 2
Չերնոմորեց - Դինամօ Մն.	1 - 1
Դնեպր - Լոկոմոտիւ	2 - 0
Դինամօ Կ. - ԲԿՄԱ	2 - 2
Պամիր - Արարատ	2 - 1
Պախտակոր - Մետալուրգ	0 - 0

Այս հանդիպումներէն ետք, դասաւորման գլուխը հետեւեալ պատկերը կը պարզէր.–

	Կէտ
1.- ԲԿՄԱ	24
2.- Շախտեոր	17
3.- Սպարտակ Մ.	15
4.- ԱՐԱՐԱՏ	15
5.- Դինամօ Մն.	15

եւայլն, եւայլն:

ԵՐԵՒԱՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՅՈՒՆԻՍ 14/18)

ԱՆՁՆԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ ՇՈՒՇԻԻ ԲԱՆՏԻՆ ՄԷՋ

«Հայաստանի Հանրապետութիւն» օրաթերթին Արցախի թղթակից Կոմիտաս Դանիէլեան հաղորդեց որ 1988-89-ին ամբողջովին Հայերէ պարպուած Շուշի քաղաքի բանտին մէջ անձնասպան եղած է քաղաքազօրքի հրամանատար Հրաչիկ Շահպազեանը. ան Յունիս 2-3-ի գիշերը ազերի իրաւապահ մարմիններուն կողմէ ձերբակալուած էր երբ հերթապահութիւն կ'ընէր Ստեփանակերտի ներքին գործերու բաժնին մէջ:

* *

ԱՐՑԱԽ

Մարզային ձայնասփիւռէն հարցազրոյց մը ունեցաւ խորհ. Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխան Հենրիկ Պօղոսեան: Ան «ճըգնաժամային» որակեց Մարզին ներկայ կացութիւնը, իսկ գործադրուած ճնշումը՝ Հայաստանի անկախութիւնը արգիլելու միջոց: Արցախցի երեսփոխանը շեշտեց որ Մարզը պէտք է պահպանէ իր ազգային ինքնավարութիւնը: Ինք եւս անդրադարձաւ որ լուծումի համար անընդունելի է կեդրոնին հետ առճակատումը: Հ. Պօղոսեան ըսաւ թէ Մարզին մէջ այսօր քաղաքական ուժեր ծնունդ կ'առնեն որոնց կարծիքով ուշ չէ չինիչ երկխօսութիւն մը վարել Մարզին ու Ադրբեջանի, նաեւ Հայաստանի ու Ադրբեջանի միջեւ: Կեդրոնին հանդէպ յարգալից վերաբերումի մը ու Կովկասի մէջ փափաքելի ընթացքի մը պարագային նոր դաշնակցութեան գաղափարին Արցախի հաւատարմութեան յայտարարութեամբ Հ. Պօղոսեան ապահովելի նկատեց Մոսկուայի աջակցութիւնը: Ան աւելցուց որ երկխօսութիւնը կարելի է միայն եթէ Ադրբեջան հրաժարի Արցախի Հայերը ճնշումի տակ պահելէ: Ըսաւ թէ Արցախցիները պատրաստ են խորհ. Սահմանադրութեան շրջանակին մէջ գործակցիլ Ադրբեջանի հետ առանց որեւէ լրացուցիչ պայմանի, պաշտպանելով եւ պահպանելով Արցախի ինքնավար Մարզին սահմանադրական օրինավիճակը:

* *

ԱՌԱՋԻՆ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հրազդանի «Արարատ» միաւորման «Բերդ» մասնաճիւղը առաջին արտադրութիւնը տուած է. գունաւոր հեռատեսիլներու մասեր են անոնք: Արդէն պայմանագրեր կնքուած են միութենական փիրմաներու հետ:

* *

ԿԻԵՒԻ ԲԺԻՇԿՆԵՐՈՒՆ ԲԱՑ ՆԱՄԱԿԸ

Կիեւի բժիշկներէն խումբ մը դիմած է խորհրդային վերին ատեաններու, բողոքելով Գետաշէնի ու Մարտունաշէնի հայկ. գիւղերուն մէջ խորհ. զօրքին մասնակցութեամբ կատարուած վայրագութիւններուն մասին: Դիմումին մէջ ըսուած է որ ոչ մէկ բան, ոչ մէկ մեղադրանք կրնայ արդարացնել այն անհաւատալի դաժանութիւններն ու կոտորածները որոնց ենթարկուած է նշուած հայկ. գիւղերու անմեղ բնակչութիւնը:

ԿԱՅՍՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

– 1 –

Կար ու չկար, կայսրութիւն մը կար: Հռովմէական կայսրութիւնը: Հռոմը: Ծնաւ, ըստ աւանդութեան, իբր փոքր, ժողովրդավարական դրոյթով օժտուած, տոհմեր համախմբող գիւղաքաղաք մը, Ն.Ք. 750 թուականին, այն օրերու քաղաքակիրթ համարուող աշխարհի արեւմտեան, հեռաւո՛ր ծայրամասին մէջ: Քաղաքակիրթ տեղերը, այդ օրերուն, Յունաստան, Եգիպտոս, Բաբելոն եւ անոնց դրացի երկիրներն էին: Դարերով Հռոմը մնաց անկարեւոր, փոքրիկ Պետութիւն մը, որ դանդաղօրէն ընդարձակուեցաւ, իր լեգէոնական դրոյթն ու ռազմավարութիւնը եւ իր ներքին տնտեսական կապերը զօրացուց: Եւ ապա, երբ Մեծն Աղեքսանդրի մահէն ետք հին քաղաքակրթութիւններու կեդրոնը, Արեւելեան - Միջերկրականը եւ Միջին - Արեւելքը տկարացան, անոնց կռնակէն, արեւմուտքէն՝ քաղաքական կրկէս մտաւ Հռոմը, անդիմադրելին, որ նուաճեց Կարթագոնը, Մակեդոնիան, Միջին - Արեւելքը, Գաղղիան, Սպանիան, Անգլիան եւ եղաւ տիրապետող պետութիւնը՝ Եփրատէն՝ Նեղոս, Հռենոսէն՝ Ատլանտեան ովկիանոս:

– 2 –

Կար ու չկար, գաղթավայր մը կար: Այն օրերու քաղաքակիրթ համարուող աշխարհի արեւմտեան, հեռաւո՛ր ծայրամասին մէջ: Ատլանտեան ովկիանոս կը բաժնէր այս գաղթավայրը՝ Եւրոպա կոչուող ցամաքամասէն, որուն արեւմտեան եւ հարաւային մասերը Հռոմի պատմութիւնը ժառանգելով՝ կը տիրապետէին աշխարհին: Մանր անհամաձայնութիւններու պատճառաւ, այս գաղթավայրը ապստամբեցաւ, Եւրոպայի ներքին խռովութիւնները օգտագործեց, կրցաւ վերածուիլ անկախ պետութեան, եւ ինքզինք կոչեց Միացեալ - Նահանգներ: Մօտ երկու դար կիսանջատ մնաց աշխարհի կեդրոններէն, այսինքն՝ հեռու մնաց «19-րդ դարու մայրաքաղաքէն», ինչպէս Վալթըր Պէնիամին կոչեց Փարիզը, եւ 19-րդ դարու դրամատունէն՝ Լոնտոնէն: Ամերիկայի Մ.-Նահանգները մնացին համեմատաբար անկարեւոր, ընդարձակ, սակայն փոքրաթիւ բնակչութեամբ օժտուած: Այս Մ.-Նահանգներն իրենց տնտեսական կառավարական եւ զինուորական դրոյթը դրին հաստատուն հիմերու վրայ: Եւ ապա, 1914-էն եւ մանաւանդ 1945-էն ետք, երբ մեծ քաղաքակրթութիւններու կեդրոն Եւրոպան ահաւոր պատերազմներով անձնատուր եղաւ, կամ գոնէ՝ հաշմանդամ, ապա անոր կռնակէն, արեւմուտքէն, քաղաքական կրկէս մտան Միացեալ - Նահանգներն, մի քանի տասնամեակ մնացին անդիմադրելի, եւ հիմնեցին նոր կայսրութիւն մը, որուն տրուեցաւ «ազատ աշխարհ» անունը:

– 3 –

Կար ու չկար, անտառներու մէջ կորսուած գիւղաքաղաք մը կար, այն օրերու քաղաքակիրթ համարուող աշխարհի հեռաւո՛ր, հիւսիսային ծայրամասին մէջ: Անծայրածիր անտառներ ու տափաստաններ եւ ահաւոր ձմեռներ զինք կը բաժնէին Եւրոպա եւ Միջին - Արեւելք կոչուող քաղաքակիրթ աշխարհէն: Մինչեւ 16-րդ դար, քաղաքը եւ իր շրջակայքի անտառներուն մէջ ծուարած գիւղացիները մնացին տրորուած ու հնազանդ, զիրենք շրջապատող մեծ քաղաքներու, պետութիւններու եւ կամ արիւնարբու, պարպատակող ցեղախումբերու վախէն դողալով: Սակայն ցեղախումբերը վերածուեցան հարուստ արօտավայրերու մէջ տեղաւորուած թուլամորթներու, իսկ շրջապատող պետութիւնները արիւնաքամ եղան, իրարու հետ մանր բայց անվերջանալի պատերազմներ մղելով: Մինչ այդ, քաղաքը ընդարձակեց իր տարածութիւնը, աճեցաւ իր բնակչութիւնը, եւ զօրաւոր հիմերու վրայ դրուեցան տնտեսութիւն, կառավարութիւն եւ բանակ: Այնպէս որ, երբ շրջապատող պետութիւնները տկարացան բաւականաչափ, ապա անոնց կռնակէն, անգիտացուած անտառէն ու տափաստանէն դուրս եկաւ Մոսկուի արքան, Իվան կոչեցեալ Ահաւոր, եւ սկսաւ վարել նուաճողական քաղաքականութիւն մը որ 3 դարու ընթացքին ստեղծեց պետութիւն մը, աշխարհի ամէնէն ընդարձակը, որուն արեւելեան սահմանը Խաղաղական ովկիանոսն էր, արեւմտեանը՝ իսկական Եւրոպան, իսկ հարաւ - արեւմտեանը, ի միջի այլոց՝ Հայաստանի մէկ պատառը: Եւ այս պետութեան արքան կը կոչուէր Ցար, այսինքն՝ Սեզար, այսինքն՝ Կայսր: 1918-էն ետք, կը կոչուէր Համայնավար կուսակցութիւն, քանի որ կայսեր պէս՝ կը վարէր «համայն» աշխարհ:

– 4 –

Կար ու չկար, ժողովուրդ մը կար, Հայ ժողովուրդը: Տոհմական ազգականութեամբ իրարու կապուած համախմբումներու «ազգ» մը, որուն միութեան իսկական երաշխաւորը նախարարներու եւ թագաւորներու, այսինքն՝ տիրապետող դասակարգի հեղինակութիւնն էր: Քաղաքակիրթ աշխարհի, այսինքն՝ Յունաստանի, Միջագետքի, եւ Պարսկաստանի արեւելեան եւ հիւսիսային ծայրամասը գտնուող այս երկիրն ու ժողովուրդը օր մը ունեցան ղեկավար մը, անունը՝ Տիգրան, որ կրցաւ իր երկրի տնտեսութիւնն ու ռազմակարգը այնքան լաւ վարել, որ արժանացաւ «պետութիւն» ստեղծելու: Եղաւ թագաւոր: Տեսաւ որ դրացի մեծ պետութիւնները՝ Պարթեւներու եւ Հռոմէացիներու պետութիւնները, որոնց անկարեւոր այլ քիչ - թէ շատ հնազանդ եւ անտեսուած դրացին էր Հայաստանը, տկարացած էին, ներքին խռովութիւններու պատճառաւ: Եւ Տիգրան արքան, ճարպիկ ու պատեհապաշտ, ինչպէս եղած են «քաղաքագէտ» մարդոց մեծամասնութիւնը, որոշեց առիթը օգտագործել: Նուաճեց Պարթեւ աշխարհի մի քանի նահանգներ, զանոնք կցեց Հայաստանին: Դաշնակցելով Պոնտոսի Միհրդատ արքային հետ, իր թիկունքը ապահովեց, ապա նուաճեց կարգ մը անկարեւոր պետութիւններ ալ, եւ ինքզինքը կոչեց արքայից արքայ, «Պասիլէոս» պասիլէոններու: Գիտէր՝ որ իր նուաճած փոքր պետութիւնները (Կապադովկիա, Կոմագէն, հիւսիսային Սուրիա) կը վայելէին Հռոմի պաշտպանութիւնը: Թերեւս իր խորհրդատուներէն մէկը կամ միւսը համարձակած էր իրեն յիշեցնել թէ վտանգաւոր էր նման արարք:

Սակայն Տիգրանը, թերեւս, ըսած էր իր խորհրդատուին այն՝ ինչ որ 2050 տարի ետք, 1981-ին «Յառաջ»ի էջերուն մէջ, Գեղամ Ֆէնէրճեան ըսաւ Խաչիկ Թէօլէօլեանին, - «քաղաքական ռազմավարութեան կորիզը գիտնալն է թէ ե՞րբ պէտք է օգտագործել պատեհութիւնը»: Այդ տողերը կ'արտայայտէին ողբացեալ Ֆէնէրճեանի այն համոզումը՝ որ Խ. Թ. սխալ մը կը գործէր, իր «Սփիւռքի Մէջ» գրքին մէջ (1980, Մատենաշար «Յառաջ»), երբ կը քննադատէր Տիգրանի մեծամտութիւնը եւ յանդգնութիւնը, Հռոմի պաշտպանութեան տակ գտնուող երկիրներ գրաւելու որոշումը:

Եւ ուրեմն «օգտագործուեցաւ» պատեհութիւնը, Տիգրան գրաւեց ինչ որ կրնար: Երբ հռոմէական առիւծը հիւանդ էր, խայթեց անոր պոչը, ստանձնեց անոր դաշնակից մանր պետութիւնները: Միայն թէ, երբ առիւծը հիւանդ է, «պատեհութիւն» բառով կարելի է հասկնալ, մի՛այն ու միմիայն, առիւծը սպաննելը: Ան, որ չի կրնար սպաննել հիւանդ առիւծը, աւելի իմաստուն է, եթէ զայն համեմատաբար հանգիստ ձգէ որջին մէջ: Հոս - հոն կարելի է փոքրիկ փոփոխութիւններ կատարել, պատառիկներ ձեռք ձգել: Աւելին՝ ո՛չ: Տիգրան, ինչպէս կ'երեւի, շատ բան չէր հասկցած աշխարհին մէջ տիրապետող ռազմավարական իրականութիւններու մասին, ինչ որ ներելի է, քանզի բազմաթի՛ւ հայ պատմաբաններ, մանաւանդ 19-րդ դարէն ի վեր, նմանապէս չեն հասկցած անցեալը, եւ «Մեծն» Տիգրանի գովքը երգած են, մինչեւ ողբացեալ Ֆէնէրճեանը: Երկու դար գոված են ամբարտաւան ու մեծամիտ Արտաշատցի թագաւորը: Պատմութիւնը անոր ափին վրայ ընծայեց «անկրկնելի» առիթ մը՝ Հայաստանը հաստատուն հիմքերու վրայ դնելու: Բայց ան, կարճատես պատեհապաշտութեամբ, նախընտրեց թալանն ու ժամանակաւոր նուաճումը, եւ երբ առիւծը, առողջացած, որջէն դուրս եկաւ, անոր բանակին, անոր փոքրաթիւ այլ կարգապահ լեգէոններուն նայելով Տիգրան սրամտութիւն փորձեց, - «եթէ իբր դեսպան կուգան, շատ են: Եթէ իբր նուաճող բանակ կուգան, քիչ են», եւ այդ գոռոզ խօսքին յաջորդող ճակատամարտը կորսնցուց, եւ յետոյ՝ իր թագը: Կորսնցուց, որովհետեւ մոռցաւ իրականութիւնը, ապրեցաւ միրաժը: Մոռցաւ որ պաշտօնական դաշինքներու կողքին, կայսրութիւնները անպաշտօն, անգիր ու անխօս համաձայնութիւններով կը կառավարեն աշխարհը: Մոռցաւ որ Հռոմ շատո՛նց Հայաստանին ըսած էր, - «Եփրատէն արեւելք, ձեր ներքին հարցերով կ'ընէք ի՛նչ որ կ'ուզէք: Որքան ատեն որ բացայայտօրէն չէք դաշնակցիր Պարթեւներուն հետ ու պատերազմի ելլեր մեր դէմ, ձեզ հանգիստ կը թողունք»: Այս խօսքերը դաշինքի մը մէջ գրուած եւ նախարարներու կողմէ ստորագրուած չէին: Այս խօսքերը ներյայտ էին իրականութեան մէջ: Կայսրութեան սահմաններուն, սանկ ու նանկ կիսանկախութիւն եւ ինքնավարութիւն վայելող երկիրները կ'ապրէին ըստ այդ անգիր ու անխօս պայմանին, առանց պատրանքի: Միայն թէ՝ «Մեծն» Տիգրանը մոռցաւ իրականութիւնը՝ եւ մի քանի տարի ապրեցաւ մեծ պատրանքը, մինչեւ որ եկան լեգէոնները:

– 5 –

Կար ու չկար, Սատտամ Հիւսէյն անունով անթագ թագաւոր մը կար, միահեծան տիրապետողը իր կուսակցութեան (Պաասս), երկրին (Իրաք) եւ ժողովուրդին: Օր մը՝ դրացի պետութեան մը, Իրանի դէմ պատերազմ յայտարարեց: Հազարաւոր հազարաւորներ մեռան, միլիոններ ծախսուեցան, հոս - հոն մի քանի քարիւղի զտարան, խողովակ եւ հոր կործանեցան: Արեւմուտքի մեծ կայսրութիւնը, Միացեալ-Նահանգները զինք գովեցին: Հիւսիսի կայսրութիւնը, Մոսկուայի մէջ՝ աֆղան պատերազմով զբաղած, տակաւ հիւանդացող առիւծ մըն էր, ոչինչ ըսաւ: Մօտ տասնամեակ մը տեւող պատերազմէն արիւնաքամ դուրս եկած Սատտամը, պարտքերով բեռնաւոր, արեւմտեան կայսրութեան գովեստով փքուած եւ լռելեայն նեցուկին վստահ, մտաւ պատրանաց աշխարհը: Պատեհապաշտը պատեհ գտաւ դրացի մանր պետութիւն մը գրաւել: Գրաւեց Քուէյթը: Եւ յանկարծ Արեւմուտքի առիւծը, որուն ակռաները քիչ մը կոտրած էին Վիէթնամ կոչուող տեղ մը, որուն ստամոքսը դժուար կը մարսէր Ճափոնէն կլլած ապրանքը, եւ որուն ուղեղը տասնամեակ մը թմրած էր, Ռէյկըն անունով հեռատեսիլի դերասան մը գլխելէն, յանկարծ այդ առիւծը մռնչաց: Սատտամ նայեցաւ իր սահմաններուն ուղարկուող լեգէոններուն, Ամերիկացի եւ օժանդակ, «ազատ» կոչուող աշխարհի կարգապահ ուժերուն, եւ որոշեց թէ ի վերջոյ պիտի չհամարձակին յարձակիլ: Զինք պատրանաթափեցին՝ ի գին տասնեակ հազարաւոր անմեղ ու մեղաւոր մարդոց արեան:

Պատեհ առիթ փնտռող պատեհապաշտ Սատտամ, ոչինչ սորված էր անխօս ու անգիր դաշինքէն՝ որ ամերիկեան կայսրութիւնը կնքեց Միջին - Արեւելքի մէջ ու անոր պետութիւններուն հետ, 1953-էն 1957 թուականներուն, Մոսատեղէն՝ Սուէզ, երբ եկաւ փոխարինելու Եւրոպային: Ի՞նչ էին այդ դաշինքի պայմանները: Շատ պարզ ու յստակ: Չէք դպնար քարիւղին: Չէք դպնար Իսրայէլին: Չէք ձգեր որ հիւսիսի առիւծին կորիւնները, համայնավար կուսակցութիւնները զօրանան: Ասկէ անդին, կրնաք ունենալ փոքր ու մեծ կռիւներ, կրնաք ջարդել փոքրամասնութիւնները, կրնաք պետական հարուածներով տապալել ձեր ներքին իշխանութիւնները, այսինքն՝ կրնաք ըմբոշխնել «պետութիւն» ըլլալու բազմաթիւ իրաւունքներ: Միայն թէ չմոռնանք որ «ազատ աշխարհ», ոչ - համայնավար կոչուող մեր կայսրութեան հեռաւո՛ր, արեւելեան ծայրամասին մենք կ'արտօնենք, ինչպէս Հռոմ կ'արտօնէր Տիգրանի Հայաստանին, իսկական եւ լիակատար անկախութեան պատրանքը, ոչ իրականութիւնը: Զգո՛յշ եղէք, մի՛ փորձուիք «անկախ եւ գերիշխան» պետութիւն ըլլալու պիտակին հաւատալ:

– 6 –

Կար ու չկար, «Սովետական Հայաստան» անունով գաւառ մը կար, հիւսիսի կայսրութեան հարաւային ծայրամասին: Կ'ապրէր առիւծին թաթին տակ, երբեմն կը զգար անոր ճանկին ու ատամին ուժը, երբեմն՝ կը մրափէր, ինչպէս ինքը՝ առիւծը: Հանգիստ չէր, երջանիկ չէր, ունեւոր չէր, պետութիւն չէր: Սակայն, ինչպէս 1923-ին շատ իմաստուն մարդ մը, Յ. Քաջազնունին, ըսած էր, - «Պետութեան մը նախակարապետն էր»:

Եւ օր մը, առիւծը հիւանդացաւ: Ծանր, ծա՛նր հիւանդութեամբ մը: Եւ տարածուեցաւ լուրը անտառին մէջ, - «պիտի մեռնի՛»: Ցնծացին հնազանդները, եւ ոտքի ելան: Իմաստունները սկսան կարգի դնել իրենց գաւառները, պատրաստուեցան բարեփոխելու անտառները: Ի միջի այլոց՝ Հայաստանը: Դիւրին չէր: Եւ դժուարացաւ: Գեղեցիկ բաներ պատահեցան, ջարդեր ալ: Եւ ահա պետութեան նախակարապետին ղեկը ինկաւ Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի եւ Վազգէն Մանուկեանի ձեռքը: Սակայն անոնք տէրեր չէին ու չեն, «վարիչներ» էին ու ե՛ն: Իսկ վարորդը կը վարէ միայն այն, որ վարելու պատրաստ է, ինքնաշարժ մը կամ խոհեմ հանրութեան մը պէս: «Հայ» կոչուող հանրութիւնը, անած՝ Մեծն Տիգրանեան պատմութիւններով եւ երախայի երազներով, էր ու մնաց պատրանապաշտ:

Մոռցաւ որ առիւծը երբ կը հիւանդանայ, միւս առիւծները թերեւս իր պատառներէն մէկը կը գողնան, սակայն ընդհանրապէս իրար չեն սպաններ: Եւ հռչակուեցաւ «ինքնիշխան» Հայաստան, եւ կարդացուեցաւ ապարէկ՝ առիւծին, բարձրախօսով, որպէսզի ամէն մարդ գիտնայ թէ հոս ինքնիշխան Հայաստան մը կայ:

Չենք գիտեր թէ ո՞րը աւելի սարսափելի արդիւնքներ կրնայ ունենալ: Առիւծին մա՞հը, թէ անոր վերստին առողջանալը, Արեւմուտքի առիւծին օգնութեամբ: Մահուան կարելիութիւնը կայ, քանզի առիւծներն ալ քաղցկեղէ կրնան տառապիլ: Սակայն կայ նաեւ բուժուելու կարելիութիւնը:

Կը սպասենք՝ պատրանքներու սուգին:

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ՊՈՒԷՆՈՍ - ԱՅՐԷՍԻ Վահէ Զէնոգեան հայկական ուսուցչանոցը հայագիտական նիւթերով դասախօսութիւններու ութ ամսուան ծրագիր մը սկսած է կիրարկել: Ծրագրին մէջ ընդգրկուած են գրական, պատմական, մշակութային եկեղեցական եւայլն թեմաներ: Շարքի նախաջին դասախօսութիւնը տեղի ունեցած է Ապրիլ 30-ին, նուիրուած Հայկական Հարցին: Խաչիկ Տէր - Ղուկասեան խօսած է Հարցին ծագումին ու զարգացման ընթացքին մասին, ապա Սամօ Սարգիսեան՝ Ցեղասպանութեան մասին: Բ. դասախօսութիւնը, Մայիս 29-ին յատկացուած է հայկական Եկեղեցիին:

***

ՊՈՒԷՆՈՍ - ԱՅՐԷՍԻ Հ. Բ. Ը. Միութեան կեդրոնին մէջ Սփիւռքի Կոմիտէի փոխ նախագահ Ռոմէն Քոզմոյեան «Հայաստանի ներկայ կացութիւնը» խորագրուած դասախօսութիւն մը տուած է: Հ.Բ.Ը.Մ. ղեկավարներէն Ռուբէն Քէչիշեան ներկայացուցած է դասախօսը որ խօսած է Հայաստանի վերջին երեք տարուան ամէնէն կարեւոր պատահարներուն մասին: Ռոմէն Քոզմոյեան ապա պատասխանած է ներկաներու հարցումներուն:

***

ԳՈՐՏՈՊԱՅԻ Համազգայինի Լեւոն Շանթ թատերախումբը Ապրիլ 30-ին հոծ բազմութեան մը առջեւ ներկայացուցած Մօրիս Հէյնէքէնի 3 արարով «Պէպէ» թատերգութիւնը: Գործը թարգմանած է Կարօ Գէորգեան: Ընդմիջման ելոյթ ունեցած է ատենապետ Գրիգոր Ջօլեան, արտայայտուելով Համազգայինի կարեւոր դերին մասին: Շնորհակալութեան խօսք արտասանած է խումբին ղեկավարուհին Վարդուհի Քուսիկեան: Դերերը ստանձնած են Տիրան Արսլանեան, Ծովինար Աստուրեան, Քարլոս Ալիքեան, Սիլվանա Պոյաճեան, Սօսէ Քէօշկէրեան, Սանթի Փափազեան, Ֆրանսիսքօ Համբարձումեան, Ալիսիա Իսիտրօ, Սարգիս Տօնիկեան, Աւետիս Մարլեան: Բեմադրութիւնը կատարած է Մարթին Թօփալեան:

ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍ

ԵՐՐՈՐԴ ԱՇԽԱՐՀԻ ՆՈՐ ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔԸ

Լոս-Անճըլըս քաղաքը բիրտ առճակատումի մը մէջ է ինքն իրեն հետ: Շրջանը առեւտրական, շինութիւններու եւ ընդհանուր եկամուտի մարզերու մէջ յատկանըշական վերելք մը կ'արձանագրէ: Շրջանը, ինչպէս նաեւ ամբողջ Գալիֆորնիան, գաղթական փոքրամասնութիւններու թիւին մեծ յաւելում կ'ունենայ. անոնց մեծ մասը Ասիայէն, Մեքսիքայէն ու Կեդրոնական Ամերիկայէն կու գայ. երկիրներէ որոնք պատերազմներու զոհ են ու նաեւ թերաճ: Մեծամասնութեամբ բոլորը նոյն հմայքին կը կառչին. տնտեսական բարօրութեան հեռանկարին: Սակայն տարբեր ազգութիւններու պատկանողներու միջեւ վերջին շրջանին ծագած ծանրակշիռ բախումները մտածել կուտան թէ քաղաքին օրէ օր աճող բազմատարրութիւնը հետեւանք է թերի պատրաստութեան մը:

Լոս-Անճըլըսի բնակչութիւնը վերջերս ցնցուեցաւ ափրիկեան-ամերիկացի դպրոցականի մը քորէացի առեւտրականի մը կողմէ սպանութեան լուրով: Լատիններու եւ Քամպոճցիներու միջեւ հակամարտութիւնն ալ ծնունդ տուած է քաղաքի անհակակշռելի կեռիլլայի մը Լոնկ Պիչի մէջ: Անմեղ երախաներ կը զոհուին գրեթէ ամէն օր ազգային մրցակից խմբակներու բախումներուն ընթացքին, որոնք կը մղուին որոշ թաղի մը իշխանութիւնը ձեռք անցընելու համար:

Ամէն բան ցոյց կու տայ որ մարդկային այս ողբերգութիւնը պիտի շարունակուի, որովհետեւ Լոս-Անճըլըս Միացեալ-Նահանգներու այն քաղաքն է տակաւին ուր ցեղային խտրութիւնը ամէնէն զօրաւորն է:

Քաղաքին հարաւի շրջանը որ հարուստ թաղերէ հեռու է ու այլերակերպով բոլորովին տարբեր, այդքան գաղթականներու նախընտրելի վայրը եղած է: Հոն տասնամեակներով ափրիկեան-Ամերիկացիներ բոյն հաստատած էին, մինչ այսօր Լատիններ կը գետեղուին, իսկ առեւտրական թաղերը հետզհետէ կ'անցնին Ասիացիներու ձեռքը:

Այս խմբակները իրարու դէմ պայքար կը մղեն քաղաքական ներկայացուցչականութեան եւ հանրային հարստութեան եւ սպասարկութիւններէ օգտուելու հարցերուն համար ալ: Ընկերային աշխոյժ գաղութներու մաս չկազմելով, հանրային ու մասնաւոր վարչութիւններու կողմէ արհամարհուած ըլլալով: Հարաւային կեդրոնական շրջանի բնակիչները ազգային բախումներու պարարտ հող կը գտնեն:

Հետաքրքրուող իշխանութիւնները դարման մը գտնելու համար ստեղծուած կացութեան, կը փորձեն ընկերա-մշակութային արժէքները բազմացնել այդ ընկերութեան սպասարկութեան դնել: Սակայն, առայժմ այս ջանքերը սկիզբներու շրջանակին մէջ կը մնան: Ասիկա անշուշտ բաւարար չէ կացութիւնը հիմնովին դարմանելու: Ցեղամիջեան ու միջ-մշակութային յարաբերութիւններու բարելաւումի, զարգացումի ծրագիրները պէտք է մաս կազմեն տեղական ու ազգային իշխանութիւններու գործունէութեան ծրագիրներուն:

Կարեւորը այն է որ միջոց մը գտնուի մեծ կամ փոքր վէճերը խաղաղ միջոցներով հարթելու: Իշխանութիւնները քաղաքացիական կարգ մը միջոցառումներ ալ ծրագրած են այս նպատակին համար, ինչպէս՝ երթեւեկի փակ փողոցներ, փառատօներու եւ բնակիչներու, երիտասարդներու եւ տարեցներու, վարձակալներու եւ կալուածատէրերու, նորեկներու եւ հիներու միջեւ աւելի սերտ շփումներ որպէսզի կարելի ըլլայ լայնախոհ ընկերութիւն մը ձեւաւորել: Նման մօտեցում մը առիթ պիտի տայ լաւագոյնս օգտագործելու քաղաքը ու պիտի քաջալերէ բազմատարր մշակոյթը, Լոս-Անճըլըսը բարձրացնելու համար համաշխարհային քաղաքներու շարքին:

Երգահան՝ ՕՀԱՆ ՏՈՒՐԵԱՆ Երեւանի մէջ

17 տարուան բացակայութենէ մը յետոյ ծանօթ երաժիշտ-արուեստագէտ, նուագախումբի ղեկավար եւ երգահան՝ Օհան Տուրեան Հայաստան մեկնեցաւ Յունիս 6-ին, ներկայ ըլլալու համար Երեւանի Կոմիտաս Երաժշտանոցի երաժշտական փառատօնին, որ տեղի ունեցաւ Յունիս 5-էն 10:

Օհան Տուրեանի ոդիսականը եզակի է:

1973-ի Դեկտեմբերին, անձնական պատճառներով, կ'որոշէ ժամանակաւոր կերպով, երկու տարուան համար, հեռանալ Հայաստանէն: Անցագրի եւ «վիզա»ի ձեւականութիւնները կը տեւեն ամբողջ տարի մը, անցնելով զանազան փուլերէ, մինչեւ իսկ հացադուլի սպառնալիք:

1974 Դեկտեմբերին է որ Օհան Տուրեան կը ստանայ ելքի արտօնութիւն վեց ամսուան համար միայն, բայց երկարաձգումի կարելիութեան ապահովութեամբ: Կ'անցնի Վիէննա (Աւստրիա) եւ անմիջապէս կը մասնակցի երկրի երաժշտական կեանքին: Ժամանակաշրջանի աւարտին կը դիմէ «վիզա»ի նորոգման: Երկար ժամանակ կը մնայ անորոշ կացութեան մը մէջ: Մոսկուա եւ Աւստրիոյ Խորհրդային Միութեան դեսպանատունը կը քաշքշեն: Ծարահատ եւ իր կացութիւնը կանոնաւորելու հրամայական ստիպողութեան տակ, Օհան Տուրեան կը դիմէ աւստրիական իշխանութիւններուն եւ կը ստանայ քաղաքական ապաստանը, որմէ երկու օր ետք Աւստրիոյ Խորհրդային Միութեան դեսպանատունը կու տայ «վիզա»ի երկարաձգումը: Սակայն, քայլը առնուած էր եւ Օգան Տուրեան ակամայ կը դառնայ «այլախոհ մը»: Եւ կը սկսի իրեն համար «անապատի անցք» մը: Կը ստիպուի իր տաղանդը փոխադրել աշխարհի չորս ծագերուն:

Հայաստանի Հանրապետութեան Մշակոյթի նախարար՝ Պ. Զէյթունցեանի նամակը (1991 Մարտ 20) վերջ կը դնէ 17 տարիներու բացակայութեան մը: «Տարիներ շարունակ հայ հասարակութիւնը մեծ հետաքրքրութեամբ, հպարտութեամբ, յաճախ էլ ափսոսանքով է հետեւիլ ձեր գործունէութեանն ու ստեղծագործական յաջողութիւններին արտասահմանում: Ձեր տաղանդի բազմահազար երկրպագուներ միշտ բարձր են գնահատել այն մեծ ներդրումը, որ ունէք հայ երաժշտարուեստի զարգացման գործում...»: «Միայն ձեզ յատուկ մասնագիտական հմտութիւնը, ստեղծագործութիւնների մեկնութեան ինքնատիպ ու համոզիչ եղանակը, կատարման արտիստիզմը դաստիարակեցին երաժշտասէր ու արուեստի խնդիրներում պահանջկոտ հանդիսատեսի մի ամբողջ սերունդ...»: «Յարգելի Պր. Տուրեան, Հայաստանի Հանրապետութեան Մշակոյթի Նախարարութիւնը եւ Հայաստանի Պետական սիմֆոնիկ նուագախմբի ղեկավարութիւնը խնդրում են ձեզ նուագախմբի հետ հանդէս գալ Երեւանում՝ ձեզ ջերմօրէն սիրող, յիշող եւ գնահատող հանդիսատեսի առջեւ, ցանկացած յարմար ժամանակ»:

Յիշենք որ Օհան Տուրեան Հայաստանի Պետական սինֆոնիկ նուագախումբի, Ալ. Սպենդիարեան օփերայի եւ Պետական Ակադեմիայի Թատրոնի գեղարուեստական ղեկավարն ու գլխաւոր խմբավարն եղած էր:

Շատ տաղնապած Հայրենիքէն հեռու գտնուելուն համար երկար տարիներ, Օհան Տուրեան անհուն երջանկութեամբ, բայց նոյն ատեն շատ յուզուած մեկնեցաւ Երեւան: Հայաստանի երաժշտասէր հասարակութիւնը անմահ է, կ'ըսէ Օհան Տուրեան, ընկալող եւ խանդավառող. աշխարհի ոչ մէկ անկիւնը գտած է նման հասարակութիւն:

1973 Դեկտեմբերին, իր վերջին համերգին Երեւան, Օհան Տուրեան ղեկավարած էր Ժ. Վերտիի «Ռեքուիէմ»ը, որ ձեւով մը պիտի ըլլար նաեւ իրը: Վաղը ո՞ր երգահանի տաղը պիտի ձօնէ Հայրենիքին եւ պիտի ըլլայ նաեւ իրը որպէս (վերա)դարձի ողջոյն:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ ՄԻՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑԷՆ

Հայ լեզուի եւ մշակոյթի պահպանման ու տարածման նպաստող ու անոր արգասիքը հանդիսացող ձեռնարկ մըն է, Սփիւռքի դժուարին պայմաններու մէջ գործող, միութենական անսակարկ նուիրում ենթադրող, միօրեայ դպրոցներու պահպանումը, որուն կեդրոնական կրուաններէն է Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչը:

Ազգանուէր այլ միջոցառումներու կողքին այս մարզին մէջ եւս ան իր շինիչ ներկայութիւնը կը դրսեւորէ իր 21 մասնաճիւղերով, սփռուած Ֆրանսայի տարածքին:

Միութեան կարեւորագոյն մասնաճիւղերէն Փարիզի մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցի 1990-1991 տարեշրջանի անաչառ աշխատանքներն ու գոհութիւնները նոր դոյն տուին իր փորձառութեան, ու ան քիչ մը աւելի լիցքաւորուած, ճամբայ հարթելու որոշումով կը շարունակէ իր ուղին, հաւատալով իր աշխատանքի վեհութեան:

Հակիրճ ակնարկ մը 1990-1991 տարեշրջանի գործունէութեան պիտի փորձէ ցոլացնել իր կեանքը:

- Ներկայիս դպրոցը կը հաշուէ 55 աշակերտ, 4-18 տարիքի միջեւ. բաժնուած վեց դասարաններու, ուսումնասիրուած՝ տարիքի եւ լեզուի ծանօթութեան սահմանումով: Վեց դասարաններն են ... մանկապարտէզի երկու բաժիններ եւ 4-8 տարեկան եւ միջնակարգի երկու դասարաններ 8-14 տարեկան ինչպէս նաեւ Պաքալորէայի պատրաստական եւ երկրորդ տարի:

- Դպրոցի աշխատանքները կը վարէ եւ կը հովանաւորէ Փարիզի մասնաճիւղի վարչութիւնը, իսկ դասաւանդութեան աշխատանքը վստահուած է 6 ուսուցչուհիներու:

- Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Շաբաթ յետմիջօրէներուն Փարիզի «Հայ Մշակոյթի Տան» մէջ ժամը 15-18, որու ընթացքին առաջին 1,30-ը կը տրամադրուի հայ լեզուի ուսուցման. իսկ վերջին ժամը պարարուեստի, երգի, գծագրական եւ ձեռարուեստի զարգացման (արձակուրդները կը համընկնին ֆրանսական դպրոցներու արձակուրդներուն):

- Ձեռնարկներ.-

Ա.- Այս տարուան ընթացքին աշակերտութիւնը ունեցած է երկու այցելութիւններ. առաջինը՝ 1990 Նոյեմբեր 10-ին մանկապարտէզի փոքրերը զուարճացած են խամաճիկի ներկայացում մը դիտելով իսկ մեծերը այցելած՝ Palais de la Découverte: Երկրորդը, 1991 Ապրիլ 20-ին այցելութիւն հայկական թանգարան, ուր փորձ մը եղած է փոքրերուն մօտէն ծանօթացնել հայ մշակոյթը:

Բ.- Կաղանդի նախօրեակին, վարչութեան կազմակերպութեամբ տօնուած է հայ կաղանդը, ակումբէն ներս, ներկայութեամբ ծնողներու, որոնք ըմբոշխնած են իրենց զաւակներուն նոր սորված երգերն ու պարերը:

Գ.- 1991 Յունուար 13-ին Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութեան կողմէ կազմակերպուած միջ-մասնաճիւղերու «Մանուկներու Օր» ձեռնարկին, տօնուած Մխիթարեան վարժարանէն ներս, մասնաճիւղս իր մասնակցութիւնը բերած է պարերով:

Եւ վերջապէս, Շաբաթ, 1991 Յունիս 22-ին, տարեշրջանի աւարտին դպրոցիս աշակերտութիւնը կը փորձէ բեմ բարձրանալ համեստ յայտագրով մը՝ թատրոն, երգ ու պար, նոր խանդ ու աւիշ փոխանցելու միտումով ու հայութեան նոր ծիլերու ծաղկումը յուշելու տեսլականով:

Սոյն յայտագրին իրենց մասնակցութիւնը պիտի բերեն «Նայիրի» պարախումբն ու՝ «Ալլէկրէթօ» երաժշտական խումբը:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՎԿԱՅԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԲԱՇԽՈՒՄ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Ուրբաթ, Յունիս 7, երեկոյեան ժամը 8.30-ին Ազգային Տան սրահին մէջ հովանաւորութեամբ՝ Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեանին Հայկազեան Միօրեայ Վարժարանին աշակերտները ստացան իրենց վկայականները առաջին անգամ ըլլալով տարիներէ ի վեր:

Բացումը կատարեց Տիկին Գեղանոյշ Գայթանճեան լաւ պատրաստուած զրուցեամբ մը, ցաւ սրտի յայտնեց աշակերտներուն թիւին քիչ ըլլալը, կոչ ըրաւ ծնողներուն որ աւելի հաւատքով մղեն իրենց զաւակները հայ դպրոցը: Ապա աշակերտները բեմ հրաւիրուեցան եւ երգեցին քանի մը երգեր, մէկն ալ արտասանեց «Տիկնայք Փափկասուն Հայոց Աշխարհի»:

Աշակերտուհիներու կողմէ պատրաստուած էին երկու թատերգութիւններ, մէկը «Գիւղացին ու Քաղաքացին» իւրաքանչիւրը գովելով իր գիւղը, քաղաքը, երկրորդը շատ տպաւորիչ եղաւ որուն վերնագիրն էր «Կեցցէ Հայ Լեզուն»: Հայախօս ընկերուհիներու նպատակն էր լաւ դաս մը տալ իրենց Ֆրանսախօս ընկերուհիներուն: Եւ անոնք հասան իրենց նպատակին, վասնզի երկուքն ալ ամօթահար որոշեցին հայկական վարժարան յաճախել եւ սորվիլ իրենց լեզուն եւ պատմութիւնը: Խմբական պարով մը վերջացաւ տրամախօսութիւնը՝ Կեցցէ Հայ Լեզուն գոչելով:

Ժամը հասաւ վկայականներուն բաշխումին ձեռամբ Նորվան Եպիսկոպոսի, աշակերտներ իր Աջը համբուրելով ստացան իրենց վկայականները: Քաջալերանքի խօսք ըրաւ նախագահ Պր. Ռիչար Կազարեանը: Տարիներէ ի վեր չէր եղած այսպիսի վկայականներու բաշխում մը որ բոլորին երազն էր: Այս առթիւ Նորվան Եպիսկոպոս իրենց յաջողութեան մաղթանքներ ուղղեց որպէսզի ոչ թէ իրենց վկայականները առնելով վերջակէտ դրնեն իրենց հայկականութեան, այլ սկիզբ մը ըլլայ աւելի խորացնելու Հայ Լեզուն: Շրջանաւարտները 12 հոգի էին, 9 աղջիկ, 3 տղայ: Նորվան Եպիսկոպոս ակնարկութիւն մը ըրաւ Քրիստոսի 12 Առաքեալներուն, եւ ըսաւ որ «քանակը չէ կարեւորը այլ որակը»:

Աշակերտուհիներէն Թալին Պահատուրեան յանուն իր ընկերուհիներուն հրաժեշտի խօսքը արտասանեց, յայտնելով բոլորին շնորհակալութիւնը եւ այս առթիւ զեղեցիկ ծաղկեփունջ մը նուիրեցին շրջանաւարտները Տ. Գայթանճեանին որու յուզումը ակներեւ էր. ծնողներուն կողմէ պատրաստուած ճոխ կարկանդակներով մինչեւ ուշ ժամեր տեւեց հաւաքոյթը:

ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

LIVRES REÇUS

THE TRAVELLER AND HIS ROAD

GOSTAN ZARIAN

Translated by Ara Baliozian.

**

ARMENIA OBSERVED

Edited by ARA BALIOZIAN

Ararat Press.

(Շար. Ա. էջէն)

պահանջք չունի, երկրորդ՝ Ղարաբաղի կնճիռը կը ծագի անոր ժողովուրդին ինքնորոշման իրաւունքէն: Իսկ Համայնավար կուսակցութիւնը կը պաշտպանէ այն տեսակէտը որ Ղարաբաղ պէտք է ինքնավար հանրապետութեան մը վերածուի ու ստորագրէ Միութեան պայմանագիրը, որպէս ինքնավար ենթակայ: Ազրպէջանէն հողային պահանջքի բացակայութիւնը համաձայնութեան կարելիութիւն մը կը ստեղծէ: Երբ նկատի առնուին Գետաշէնի եւ Մարտունաշէնի պարագաները, համաձայնութեան շատ յոյս չի մնար: Հայաստան լրջօրէն կը վախնայ ահաբեկչութեան ալիքէ մը որ յաջորդեց 1915-ին, Թուրքիան թիրախ առնելով:

Եղուարդ Եղոբեան Անկախ պետականութեան հաստատման յանձնախումբին նախագահն է. Սփիւռքին հետ տնտեսական ու մշակութային համագործակցութեան մը կը վստահի: Սակայն կ՚ըսէ թէ զգոյշ պիտի ըլլան իրենց քաղաքականութեան վրայ ազդեցութիւն բանեցնելու Սփիւռքի փորձերուն դիմաց:

Այս փորձերը բոլորովին անհաւանական չի նկատեր Եախըլակովա, անդրադառնալով Հ. Յ. Դաշնակցութեան յեղափոխական պայքարի ու ազատականութեան գաղափարականին:

Պատմական քանի մը նշումէ ետք Եախըլակովա կը գրէ թէ Սփիւռքի կարեւորագոյն այս կուսակցութիւնը կրնայ նոյն դերը ունենալ նաեւ իր հայրենիքին մէջ: Անձնազոհ անձերու վիպապաշտ լուսապսակը կրնայ այսօրուան երիտասարդութեան մէջ խաղ մը խաղալ: Դաշնակցութիւնը, ծանօթ է նաեւ, որ ահաբեկիչներ զրկած է Թուրքիա, թէ իր կառոյցին մէջ զինուորական ենթակոմիտէներ կային անոնց անդամ Փէտայիներով, որոնք արդար դատի պաշտպաններ էին: Այսօր ալ բացառուած չէ որ յեղափոխական նման պայքարի մը ձեռնարկուի:

Գիտակից թէ այսօր անիրապաշտ բան պիտի ըլլայ Թուրքիայէն պահանջել որ գրաւուած հողերը վերադարձնէ, Դաշնակցութիւնը յարմար կը գտնէ որ Հանրապետութեան խորհրդարանը գոնէ հողային պաշտօնական պահանջք ներկայացնէ: Նման դիրք մըն ալ ունի Արցախի համար:

Դաշնակցութիւնը կ՚ըսէ թէ ներկայիս զինեալ ուժ չունի, սակայն Ֆէտայիներու հերոսութիւնը վարակիչ է:

Եախըլակովայի վերջին մէջբերումը կը պատկանի ՀՀՇ.-ի վարչութեան անդամներէն Դաւիթ Շահնազարեանի. հոն կ՚ըսուի թէ Դաշնակցային կեդրոնը չի հասկնար որ Հայաստանի վրայ կիրարկուած ճնշումը միայն կացութիւնը ապակայունացնելու կը ծառայէ. ատիկա ալ կրնայ միացեալ եւ արմատական ընդդիմութիւն մը ձեւաւորել ՀՀՇ.-ի եւ Խորհրդարանին հանդէպ:

Եթէ հանրաքուէն մերժէ Հայաստանի ապագան կապել Միութեան, Խորհրդարանը պէտք է նոր Սահմանադրութիւն մը պատրաստէ ու նոր ընտրութիւններ կազմակերպէ բազմակուսակցական հիմերով, 1992-ի համար:

Ինչպէս ժողովրդավար ամէն շարժում, ՀՀՇ-ը եւս միատարր չէ. երեք հոսանք կը նշմարուի. սոսիալ – ժողովրդավար, ազգ. – ժողովրդավար եւ ազատական – ժողովրդավար: Մօտ ատենէն, այս երեքէն հաւանօրէն ազգ. – ժողովրդավարը ամէնէ կարեւորը պիտի ըլլայ: Հ.Յ.Դ.-ի այս թեւի ներկայացուցիչները միւսներէն աւելի յստակօրէն կը սահմանեն ազգ. առաջնահերթութիւնները:

Աւելի հետաքրքրական է այն պարագան որ Հայաստան այսուհետեւ ազատական – ժողովրդավար գաղափարականը զարգացնելու ընկերային հիմ մը ունի: Ատիկա հետզհետէ կը կազմուի սեփականացումներով յայտնուած կալուածատէրերու դասակարգով: Ռամկավար Ազատական Կուսակցութիւնն ալ վերայայտնութեան ընթացքի մէջ է Հայաստան ու լաւատես՝ իր ապագային հանդէպ: Հ. Յ. Դ.-ի նման ան եւս կը հաւատայ որ ազդեցիկ ուժ մը ըլլալու բոլոր առիթները ունի: Աւելին. ՀՀՇ.-ի ազատական թեւը բաւական զօրաւոր է:

Այս ուժերը պիտի մրցակցին անմիջապէս որ Հայաստան ազգ. խաղաղութիւնը վերագտնէ: Մինչեւ այսօր քաղաքական բոլոր հակամարտութիւնները երկրորդ մակարդակի մղուած էին:

Ուժերու այլ յարաբերութիւն մըն ալ կարելի է. հակառակն ըլլալով ՀՀՇ.-ի, Համայնավար կուսակցութիւնն ու Դաշնակցութիւնը Հայաստանի ապագան Միութեան կ՚առնչեն: Դաշնակցականներու Կեդրոնական Կոմիտէի բառերը ըսաւ. «Աւելի լաւ է մեր անկախութիւնը կորսնցնել ու Արցախը պահել, քան Արցախը կորսնցնել ու անկախանալ»:

Ոչ ոք կը բաժնէ դաշնակցականներու այն միամիտ յոյսերը որ Միութիւնը Արցախը Հայաստանին պիտի նուիրէ եթէ ան անկախութեան պահանջքէն հրաժարի: Այսուհանդերձ, գլխաւոր այս հարցին մասին երկու կուսակցութիւններու կեցուածքին նոյնութիւնը կրնայ անսպասելի արդիւնքներու յանգիլ:

Համայնավարները, հանրաքուէէն առաջ Միութեան պայմանագրի աշխատանքին չմասնակցելու ամբաստանութիւնը կ՚ուղղեն խորհրդարանին. ուրեմն, կը յուսա՞ն որ նախատեսուածէն տարբեր արդիւնք մը պիտի տայ հանրաքուէն: Իրենց 100 հազար անդամէն շատ թերեւս դաշնակցականներուն կը վստահին: Սակայն ատիկա ալ մեծ նշանակութիւն մը պէտք չէ ունենայ, քանի որ նոյնիսկ Սփիւռքը նկատի առած, Հ.Յ.Դ.-ի ուժը նուազ է, քան Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան ունեցածը:

Այսուհանդերձ, սահմաններու վրայ տեղի ունեցած հրաձգութիւնները իշխանութեան հանդէպ վստահութիւնը ոչնչացուցին: Ինչ որ դաշնակցական հակումները զօրացուց: Նոր հրաձգութիւններ կրնան այս կացութիւնը ամրապնդել. այնքան որ, համայնավարները չէ որ պիտի օգտուին դաշնակցականներու քուէներէն, այլ իրենք պիտի օգնեն անոնց որպէսզի դառնան յեղափոխական ամենակարող կուսակցութիւնը, իշխանութեան փոխանցման հեռանկարի մը մէջ:

Մարդիկ ընտրութիւն պիտի չկատարեն համայնավար եւ ընկերվարական գաղափարականներուն միջեւ. ոչ ալ նոյնիսկ Միութեան եւ ինքնավարութեան միջեւ: Պիտի ընտրեն պայքարը կամ զիջումը: Ու պայքարի կոչ ընողներու ձայնը միշտ աւելի զօրաւոր պիտի հնչէ:

Այս բոլորէն ի՞նչ պիտի մնայ Միութեան. Հայաստան մը որ պատերազմի մէջ է Թուրքիոյ եւ Ազրպէջանի՞ հետ:

Իսկ Ղարաբա՞ղը. միշտ այս կարեւոր խաղին խաղաքարը պիտի չարունակէ՞ մնալ:

Տ. Ե.

LA LIBRAIRIE BOGHOSSIAN

présente

1.- LA FETE DE LA MUSIQUE ARMENIENNE

— Nouveautés de K7 et disques

— *Նոր ստացուած ձայներիզներ ու ձայնապնակներ*

2.- DES LIVRES «ARMENIENS»
en anglais, arménien et français
Անգլերէն, հայերէն ու ֆրանսերէն գիրքեր

3.- ENCYCLOPEDIES ET DICTIONNAIRES
Հանրագիտարաններ ու բառարաններ

4.- LIVRES ET JEUX EDUCATIFS - ENFANTS
Մանկական գրքեր ու մանկավարժական խաղեր

et à partir de la rentrée scolaire : «*Le Vidéotzayn*» se met en route avec des cours d'arménien.
Վերամուտէն սկսեալ հայերէն վիտէօ ժապաւէններ ու հայերէնի դասեր:

VISITEZ ou ECRIVEZ
à la LIBRAIRIE BOGHOSSIAN
117, avenue Jean-Jaurès, 94110 ARCUEIL RER — Gentilly ou Laplace

Tél: 47. 40. 81. 32 Fax: 47. 40. 34. 22

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ. – Պր. Կարպիս Ջրբաշեան 4000 Ֆր. («Յառաջ միտք եւ արուեստ»ի):

***

ՓԱՐԻԶ. – Տէր եւ Տիկին Բէպաճեան 700 Ֆր.:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԼՕՏՈՆ. - Տիկին Նուարդ Դարբինեան իր ամուսնոյն՝ Նշան Դարբինեանի մահուան 20-րդ տարելիցին ի յիշատակ 500 Ֆրանք կը նուիրէ Կապոյտ Խաչի Իսսի մասնաճիւղին եւ 500 Ֆր. «Յառաջ»ին:

***

ՄԼՕՏՈՆ. - Տիկին Ալիսի Տէրոտէրեան 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր նախնեացներուն յիշատակին:

ՍԵՆԵԱԿ ԿԸ ՓՆՏՌԻ

Հայ երիտասարդ մը սենեակ կը փնտռէ Փարիզ կամ արուարձան:
Հեռաձայնել՝ Յուերժ 47 - 94 - 34 - 16

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Fête Champêtre à Grenoble

La Croix Bleue de Grenoble section « A N I » organise sa fête champêtre annuelle le Dimanche 23 Juin dans le Centre de Loisirs du MURIER (Saint Martin d'Hères) de 10h à 21h.

Ambiance assurée — Buffet — Buvette
TOMBOLA

L'UNION NATIONALE ARMENIENNE DE VALENCE

organise une

SOIREE CULTURELLE ET THEATRALE

en l'église Saint-Sahag
Rue de la Cécile, Valence

Samedi 22 juin à 20 h 45

AU PROGRAMME

Projection d'un film sur la vie de «ROUBEN SEVAG» spécialement préparé pour la Télévision d'Arménie

Monodrame «LA REINE PARANTSEM», interprété par la célèbre comédienne ANAHIT TOPDJIAN *de Erevan.*

Pour tous renseignements, téléphoner au 75. 42. 02. 30.

FETE DE L'ECOLE DE LA CBAF
Section de Paris

Samedi 22 Juin à 20 heures
Mairie du 9ᵉ Arrt. — Salle Rossini
6, rue R. Drouot

Chants, danses, poèmes, théâtre

Partie artistique : *Ballets NAÏRI*
— Ensemble Instrumental ALLEGRETO

— ENTREE LIBRE —

Venez nombreux!

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ
ԱՆԻԷՌ - ՊՈԽԱ. - ԳՈԼՈՄՊԻ ԵՒ ԳՈԼՈՄՊԻ

Գառնիկ Յովհաննէսեան
Միօրեայ Վարժարանի
Կիրակի, Յունիս 23, ժամը ճիշդ 16-ին
Salle Jean Renoir
35, rue du Général Leclerc — Villa des Aubépines
92270 BOIS-COLOMBES

Հովանաւորութեամբ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆԻ
Առաջնորդ Փարիզի Հայոց

Գեղարուեստական բաժին դպրոցի աշակերտներուն կողմէ՝ ղեկավարութեամբ, ուսուցչուհիներ՝ Օր. Մայտա Մարգարեանի եւ Տիկին Տէմիրթեանի:

ՄԻՒՌՈՆԻ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՄԷՋ

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

Իր գահակալութեան 36-րդ տարեդարձին առթիւ, Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. ՎԱԶԳԷՆ Ա. Ամենայն Հայոց Վեհափառ Կաթողիկոսը, համաձայն մեր եկեղեցական աւանդական կարգի, Սեպտեմբեր 29-ին, կիրակի օր, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի մէջ, ՍՐԲԱԼՈՅՍ ՄԻՒՌՈՆ պիտի օրհնէ:

ՄԻՒՌՈՆՕՐՀՆՈՒԹԵԱՆ շնորհաբեր այս արարողութեան ներկայ գտնուելու առիթ ընձեռելու համար, ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ կը կազմակերպէ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ մը հետեւեալ կարելիութիւններով.

Սեպ. 26-էն Հոկ. 3, ՓԱՐԻԶ – ԵՐԵՒԱՆ – ՓԱՐԻԶ
ուղիղ թռիչքով, սակ՝ 6950 Ֆր.

Սեպ. 26-էն Հոկ. 10, ՓԱՐԻԶ – ԵՐԵՒԱՆ – ՓԱՐԻԶ
ուղիղ թռիչքով, սակ՝ 8750 Ֆր.

Սեպ. 26-էն Սեպ. 30, ՓԱՐԻԶ – ԵՐԵՒԱՆ ուղիղ թռիչքով
վերադարձ Մոսկուայի ճամբով, սակ՝ 7100 Ֆր.:

Վերոյիշեալ գիները կը պարփակեն օդանաւին տոմսը, առաջին կարգի պանդոկ, demi-pension, յատուկ շրջապտոյտներ, ապահովագրութիւն, վիզա:

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆԸ կը կազմակերպուի Փարիզէն SABERATOURS եւ Լիոնէն SEVAN ճամբորդական գրասենեակներու գործակցութեամբ:

ՏԵՂԵՐԸ ՍԱՀՄԱՆԱՓԱԿ ԵՆ: Վերջին պայմանաժամ՝ Յուլիս 31:

Արձանագրութեան եւ այլ տեղեկութիւններու համար դիմել Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ քարտուղարութեան՝ 15, Ռիւ Ժան-Կուժոն, Փարիզ 8, հեռաձայն՝ 43-59-67-03:

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒՆԻՍ 22-23

SAMEDI-DIMANCHE
22-23 JUIN
1991

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում) 950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.564 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 66e ANNEE — No 17.564

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՅՈՒՆԻՍ 13/20)

ԱՐՑԱԽ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի արցախցի երեսփոխան Համլէթ Գրիգորեանի հետ պատ արձակուեցաւ Ստեփանակերտի կարասիի գործատան արտադրամասի պետը Ռաֆիկ Գաբրիէլեան:

Արցախի մէջ կացութիւնը միշտ բարդ է. Շուշի - Ստեփանակերտ ճամբան ինքնաշարժի մը վրայ կատարուած յարձակումի մը հետեւանքով ռուս զինուոր մը սպաննուեցաւ, ուրիշ մը վիրաւորուեցաւ:

***

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Թալինի Սուսեր գիւղին մէջ զետեղուեցաւ Անդրանիկի կիսանդրի եւ խաչքար մը: Բացումը կատարուեցաւ հոծ բազմութեան մը ներկայութեան:

***

ՀՈՎԸ՝ ԵԼԵԿՏՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՂԲԻՒՐ

Արագածի լանջերուն վրայ երեք տարիէ ի վեր կ'աշխատին հայ եւ ամերիկացի մասնագէտներ, շրջանի հովի մշտական ուժը ելեկտրականութեան աղբիւր դարձնելու համար: Հովու ուժով աշխատող չորս արտադրիչներու միջոցով արդէն ելեկտրականութիւն կ'ապահովուի շրջանին: Մօտ օրէն շահագործումի կը յանձնուի Ամերիկահայերու նուիրած «Արագած» արտադրիչն ալ:

***

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻՉՆԵՐՈՒՆ ԴԻՄՈՒՄԸ

Մոսկուայի շարժանկարիչներու Միութիւնը խոր մտահոգութեամբ դիմում մը յղած է երկրին իշխանութեան, հայ բնակչութեան տեղահանութեան, կատարուած սպանութիւններու մասին. դիմումին մէջ ըսուած է որ Սումգայիթի ջարդը որ սկիզբ եղաւ բոլոր վայրագութիւններուն, մինչեւ այսօր քաղաքական տեսանկիւնէ արժեւորուած չէ ինչ որ ամօթալի արատ մըն է խորհ. Պետութեան պատմութեան վրայ: Դիմումը ուղղուած է երկրին նախագահին, զինեալ ուժերու հրամանատարին եւ պաշտպանութեան Կոմիտէին հրամանատարին, կոչով մը որ պէտք է անյապաղ վերջ տալ Ղարաբաղի մէջ արիւնահեղութեան եւ բռնութեան:

***

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՄԱՐՄՆԱՄԱՐԶՈՒԹԻՒՆ

Աշխարհի երիտասարդական առաջնութեան ընթացքին շարք մը պարգեւներու արժանացան Հայաստանի մարզիկները. խմբային մրցաշարքին մէջ անոնք երկրորդ տեղը գրաւեցին Ռուսաստանի կազմէն ետք:

ԿՈՓԱՄԱՐՏ

Սվերդլովսկի միջազգային մրցաշարքին երեւանցի Արթիւր Գեղամեան երկրորդ տեղը գրաւեց:

ՖՈՒԹՊՈԼ

Փոփոխութիւն «Կոտայք»ի մէջ

Արկադի Անդրէասեան ձգեց «Կոտայք»ի գլխաւոր մարզիչի պաշտօնը. իրեն յաջորդ նշանակուեցաւ Սամուէլ Պետրոսեան: Նոր մարզիչն է Եդուարդ Յարութիւնեան, պետը՝ Սուրէն Մարտիրոսեան:

ԹԷՆԻՍ

Տալինի միջազգային մրցաշարքին այրերու մենախաղերուն ախոյեան հանդիսացաւ երեւանցի Սարգիս Սարգսեան: Կիներէն երեւանցի Այտա Խալաթեան որ մենախաղերու երկրորդ տեղը գրաւեց, Կարինէ Կիւրեղեանի հետ առաջին տեղը բաժնեց զոյգերու միջեւ:

ԺԻՒՏՕ

Բրիանսկ քաղաքին միութենական ժիւտոյի մրցաշարքին Նայիրիի շրջանէն չորս պատանիներ առաջին, երկրորդ եւ երրորդ (2 հոգի) տեղերը գրաւեցին:

ՃԱՏՐԱԿ

Հրազդանի Տիգրան Պետրոսեան ճատրակի մրցաշարքին մասնակցեցան հինգ երկիրներէ 14 ճատրակ խաղացողներ. անոնցմէ երեւանցի Նարինէ Գարապաշեան առանց պարտութեան 9 կէտով առաջին տեղը գրաւեց երկրորդ անգամ ըլլալով:

***

Հայաստանի բարձր ուսման հաստատութիւններու ճատրակի առաջնութիւնը շահեցաւ Երեւանի Մարմնամարզական Հիմնարկի խումբը. 2-րդ եւ 3-րդ հանդիսացան Երեւանի պետական Համալսարանին եւ Փոլիթէքնիքի խումբերը:

ՍՈՒՍԵՐԱՄԱՐՏ

Խարկովի մրցումներուն Երեւանի Մարմնամարզական Հիմնարկին սաները երկու արծաթ եւ մէկ պրոնզ մետալ շահեցան. անոնց խումբը երրորդ տեղը գրաւեց:

ԾԱՆՐԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ

Գերմանիոյ Հալլէ քաղաքին «Պալթեան Բաժակ»ի մրցումներուն Էջմիածինէն Նուրիկ Սարգսեան եւ Կումայրիէն Խաչիկ Քափանակցեան ախոյեան հանդիսացան:

ՀԵԾԱՆԻՒ

Երեւանցի երեք մարզիկներ՝ Գր. Գրիգորեան, Մարինէ Քալաշեան եւ Մեսրոպ Շարոյեան Յուլիսին կը մասնակցին Աշխարհի երիտասարդական առաջնութեան մրցումներուն որոնք տեղի կ'ունենան Միացեալ-Նահանգներու մէջ: Անոնք այդ իրաւունքին տիրացան Մոսկուայի խորհրդային երիտասարդական առաջնութեան արձանագրած իրենց յաջողութեամբ:

ՊՈԼՍՈՅ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Ներկայիս կը ծանուցանենք մեր ժողովուրդին, թէ Պոլսոյ Հայոց Բարեխնամ Պատրիարքը՝

Նորին Ամենապատուութիւն
Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐՔ. ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ

գէպի Պոլիս վերադարձի ճանապարհին վրայ պիտի այցելէ Փարիզ:

Այս առթիւ, Ամենապատիւ Պատրիարքը պիտի պատարագէ եւ պիտի քարոզէ Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, Կիրակի օր, Յունիս 30-ին:

Կը հրաւիրենք մեր ժողովուրդը ներկայ գտնուիլ Պատարագին եւ մօտէն ի համբոյր Սրբազան Պատրիարքի Աջոյն:

ԴԻՒԱՆ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԲՆՈՒԹԵԱՆ ՁԱՅՆԸ

Կը սիրեմ Լա Ֆոնթէնի առակները, որովհետեւ միշտ կը սխալին: Դէմ կ'երթան մարդկային բնութեան որուն գոյութեան կը հաւատան: Փաստ է "Գորտն ու Եզը":

"Գորտը օր մը եզ մը տեսաւ
որ իրեն գեղահասակ թուեցաւ..." :

Գորտին ապագան ծանօթ է բոլորին, բացի հաւանաբար մեր քաղաքական մարդոց: Այլ հարց՝ որ բժշկագիտութիւնը սկսած է վաղուց արուները փոխադրել էգերու կալուածին մէջ եւ արտադրել՝ բէեւ ամուլ, բայց ըստ ցանկութեան արու կամ էգ մուկեր: Խորքին մէջ ան ուրիշ բան չըներ եթէ ոչ իրագործել ... բանաստեղծութեան վաղեմի երազանքը թռչունը վերածելու աստղի:

Այսքան հեռուները երթալու հարկը չկայ, անշուշտ, նկատելու համար մեր կենդանաբանական պարտէզին մէջ գոյատրող կերպարանափոխութիւնները: Որ՞քան յուզիչ են գորտերը, որոնք առօք փառօք յաջողած են դառնալ պատուական եզներ եւ թռչունները՝ որոնք կը կարծեն աստղեր ըլլալ: Հանդիպեցայ բարեկամի մը, որ ամենազօր Կոմկուսի որոշումով հռչակուած էր բանաստեղծ: Պաշտօնական բանաստեղծ մըն էր, թեւաւոր խօսքի վարպետ, յարգուած, սիրուած բոլորէն այնինքն անդադար կը տպուէր խորհրդային աշխարհին լայնքին ու երկայնքին: Բարեկամս վերադարձած էր "արտերկրային" ճամբորդութենէ մը, բնութիւն փոխած, վերածուած էր ... թունդ դաշնակցականի, ինձմէ քեզմէ աւելի: Ի՜նչ զովեստներ, ի՜նչ հայրենասիրութի՜ւն, նրման քիչ մը Երեւանի կոմկուսական «(խորհրդային) Հայաստան»ին, որ միայն Վրացեանով երդում կ'ընէ: Ուրիշ աստղի՞կ մը, որ տարիներով կը շրջէր "արտերկրի" մէջ եւ առիթը չէր փախցներ Եռագոյնին դէմ լուտանքներ թափելու, ճաշի մը ընթացքին Եռագոյնի մի քանի խորտիկ բարեմասնութիւնները կը ջատագովէր: Նոմենկլատուրայի մտաւորականներու արքշռանքը զորտային ազգայնականութեամբ հեշտին է եւ եկամտաբեր:

Առնէ՛ միայն իրձի ծանօթ հայրենական աստղերն են:

Ցետո՞յ:

Աղին՝ «արտերկրային» թերթի մը երջանիկ խմբագիրը «նախնական հակահամայնավարութենէ» վարանկուած կը նկատէր - աչքը լո՛յս ժորժ Մառշէին - բոլոր անոնք որոնք նախկին երկու հակառակորդ կուսակցութիւններու այսօրուան սիրաբանութիւնը կը դատապարտեն: Շատ կարեւոր խնդիր մը չէ ասիկա հարկաւ, քանի որ կերպարանափոխութեան մասին խօսք չկայ հոս, ոչ ալ ճաշակի. հարցը կը վերաբերի քանի մը գորտերու, որոնք իրբեւ թէ չեն գացեր լողալու Նեւայի ջուրերուն մէջ, բայց թէ կրնան երթալ եղեր, եթէ հայութեան շահը կը պահանջէ իրենցմէ, եզան մը նման պոչը ցցած՝ շունչը առնել կրեմլին: Երբե՛ք գորտերը չեն դառնանար հայրենիքին: Ձիաւատաք:

Կ'երդնում որ՝ բնութիւն բռնածը չաւարտել բան մըն է, երբ խնդրոյ առարկայ են կուսակցութիւնները, քաղաքականութիւնը եւ ստամոքսը՝ մա՛յր բնութեանց: Ուստի՝ լաւագոյն ձեւը հաւատարիմ մնալու համար բնութեան ձայնին, ուրիշ բան չէ եթէ ոչ, ըստ շրջապատին, գոյն փոխել ամենայն բնականութեամբ:

Թռչնային լեզուին մէջ ասիկա կը կոչուի՝ ախմախ պատեհապաշտութիւն, գորտերու լեզուին մէջ՝ յարմարուիլ պատմութեան տիպլեքտիկական ընթացքին: Իսկ ի՞նչ կրնայ կոչուիլ գետնառիւծի լեզուով ... :

ԴԻՏՈՐԴ

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԷՐԼԻՆ է որ Գերմանիոյ մայրաքաղաքը պիտի դառնայ, կրկին: Պունտըսթակի (Խորհրդարան) 337 երեսփոխանները այս որոշումը տուին 320-ի դէմ (Պոնի ի նպաստ): Փոփոխութիւնը չի կրնար մէկ օրէն միւսը կատարուիլ: Խորհրդարանին համար չորս տարի հարկաւոր է, տասը՝ կառավարութեան:

ԵԼՑԻՆ, Ռուսաստանի նախագահը ընդունուեցաւ Սպիտակ Տուն նախագահ Պուշի կողմէ: Նախքան տեսակցութիւնը, Ելցին յայտարարած էր որ դրամ ուզելու չէ եկած (այլ խօսքով՝ Գորպաչով չէ): Ուաշինկթըն կ'ուզէ Ելցինի մէջ Գորպաչովի ի նպաստ զէնք մը տեսնել եւ ոչ՝ մրցակից մը եւ երբ Ելցին կ'ըսէ. - Երբ Գորպաչով բարենորոգումներու համար է, երբ Գորպաչով ժողովրդավար փոփոխութեան համար է, երբ Գորպաչով անկախութեան համար է, Ելցին՝ Գորպաչովի համար է»: Այսքանը կը բաւէ գոհացնելու համար Ամերիկացիները:

ԼԻՏՈՒԱՆԻՈՅ նախագահը՝ Լանտըսպերկիս մէկ շաբթուան համար Ֆրանսա եկաւ եւ առաջին օրն իսկ մէկ ժամուան տեսակցութիւն ունեցաւ նախագահ Միթերանի հետ: Լանտըսպերկիս Նանսի, Սթրազպուրկ եւ Մարսէյլ ալ պիտի այցելէ: Փարիզ է նաեւ Ս. Պետերբուրգի (Լենինկրատ) քաղաքապետը՝ Սոբչակ:

ՏԻԿԻՆ ԷՏԻԹ ՔՐԷՍՈՆ ուզեց յարգել, ըստ իր բացատրութեան Միշէլ Ռոքարի յանձնառութիւնը եւ որոշեց 2,3%-ի յաւելում կատարել ՍՄԻՔ-ի վրայ (նուազագոյն աշխատավարձք): Այս յաւելումը, որ կը վերաբերի մէկ միլիոն 600 հազար աշխատաւորներու, պահանջքն էր Ընկերվարական կուսակցութեան եւ սենտիքաներու, բայց գործատիրութիւնը կը խորհի որ այս որոշումին հետեւանքով, մինչեւ Յունուար, 100 հազար նոր գործազուրկեր կ'աւելնան: Ներկայիս այդ աշխատավարձքը, ամսական 5397,86 է (պրիւթ):

ԺԱԿ ՇԻՐԱՔ բաւական նիւթ հայթայթեց քաղաքական շրջանակներուն եւ մեթիաներուն Օրլէան արտասանած իր խօսքերով: «Լը Փէնի պէս կը խօսի» արտայայտութիւնը ամէնէն ծանր ամբաստանութիւնը դարձած է արդէն եւ մնացեալը (ցեղապաշտ, վրդովեցուցիչ, եւայլն, եւայլն) շատ մեղմ կը թուի: Շիրաք կը մերժէ նման «դատավարութիւն» մը, ըսելով պարզապէս թէ իր ըսածը արձագանգն էր միայն Փարիզի «Կութ տ'Օր» թաղամասը ապրող մէկ Ֆրանսացի քաղաքացիի արտայայտութեան: Շիրաք կը շեշտէ թէ եթէ աւելի ծայրայեղ ան կը գործածէ, կ'ուզէ պարզապէս թարգմանն ըլլալ Ֆրանսացիներու մտահոգութեան: Ինչո՞ւ Լը Փէնի թողուլ, կ'ըսէ այդ հարցին մենաշնորհը:

ՎԱՒԵՐԱԿԱՆ ՍՓԻՒՌՔ, ԻՐԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ...

Վերջին տարիներու թաւալգլոր փոփոխութիւնները իրենց ուժեղ անդրադարձը ունեցան սփիւռքահայ մամուլին վրայ եւս։ Եւ Մինաս Թէօլէօլեանի հարցում-խորագիրը՝ «Ո՞ւր է Սփիւռքը՝ սփիւռքեան մամուլին մէջ...» («Յառաջ», Ապրիլ 26), արդէն կ'ենթադրէ տագնապին գիտակցութիւնը, քանի մը տեղին դիտողութիւններով շաղախուած։

(Միջանկեալ, պէտք է շնորհակալ ըլլալ յօդուածագրին, որ 1990 Փետրուար 16-ին հրատարակուած հրամանագիրը անտեսելով, հետեւողականօրէն օգտագործած է «Սփիւռք» եզրը, ամբոխավար եւ խժալուր «արտերկիր»ի փոխարէն, ապա թէ ոչ պիտի կարդայինք հետեւեալ «ուղղափառ» եւ «կարգապահ» խորագիրը. - «Ո՞ւր է Արտերկիրը՝ արտերկրեան մամուլին մէջ...»)։

Մեկնելով այդ հարցումէն, պիտի փորձենք ընդլայնել քննարկումի ծիրը քանի մը խորհրդածութիւններով։ Սկսելու համար, թերեւս կ'արժէ վերյիշել հայ մամուլի հիմնական նպատակը, մեր կարծիքով. - կապ ըլլալ տարասփիւռ հայութեան բոլոր կտորակներուն միջեւ։ Ամէն ոք ազատ է իր ուզած ենթանպատակները աւելցնելու, պայմանաւ որ այդ հիմնականը առաւելագոյնս պահպանուի։

Տասնամեակներու ընթացքին, սփիւռքահայ մամուլը ըստ կարելւոյն պահեց այդ սկզբունք-նպատակը, թէեւ ընդհանրապէս հորիզոնական մակարդակի վրայ, ինչպէս սպասելի էր աշխարհագրական, հողերանական, քաղաքական, գաղափարախօսական, նախապետական, յարանուանական, եւ այլ պէս-պէս բաժանումներով բնորոշուող «հաւաքականութենէ» մը։ Հորիզոնական, որովհետեւ - յարգելի բացառութիւններով հանդերձ - ամէն մէկը անդրադարձ է «իր» կողմին, համապարփակ կերպով, բոլորովին մէկդի ձգելով «անոր» կողմը, անտարբերութեան կամ անբարեացակամութեան (չըսելու համար թշնամութեան) ծածկի տակ թաղուած։ Հազուադէպ էր ուղղահայեաց («համահայկական», եթէ կ'ուզէք) յարաբերութիւններու հաստատումը, որ գանցէր բոլոր արգելքները, խրամատները եւ պատերը։ Մարդ պէտք է ազատամտութեան չեչտ հակում մը ունենար (եւ արհամարհէր ներքին թէ արտաքին ամէն ճնշում ու կապանք) որպէսզի յաջողէր պատնէշները շրջանցել։

Սերունդներ անցան նման պայմանակերպով, անոնց՝ «միւսներուն» վայրը չկոխելու կամ թերթը չկարդալու վճռակամութեամբ, եւ գաղութներս ամբողջ իրենց կեանքը թունաւորեցին ու մաշեցին գուգահեռ կառոյցներու պահպանումով, լրագրական անիմաստ ու անվերջանալի կռիւներով, միջոցներու եւ մարդուժի անխնայ վատնումով։

Եթէ հատուածական այդ մտայնութիւնը իր նկատառելի աւերը գործեց Սփիւռքի արդէն խաթարուած հոգեվիճակին մէջ, նոյն մխիթարութիւնը կար որ ամէն մէկ հատուած կրցած էր պահել քիչ թէ շատ ներքին կապը (ձեւական կամ իրական, այդ տարբեր հարց է), շնորհիւ, ի միջի այլոց, մամուլի կողմէ նըշուած դերի գիտակցումին։

Ի հարկէ, անթերի պաշտօն մը չէր ըսաւ. կը պակսէին քննադատական ոգի, առարկայականութիւն, արդիական մօտեցում, եւայլն, բայց, վերջապէս, այդ մամուլը ժողովուրդի հայելին էր, լաւ ու գէշ բոլոր կողմերով։

Թերեւս մեղանչելով գիտական կանոններու դէմ, զանց պիտի ընենք վերլուծումը բոլոր այն գործօններուն, որոնք իրենց ներգործութիւնը ունեցած են հանրային կեանքի, եւ հետեւաբար՝ մամուլի վրայ, եւ պիտի անցնինք ուղղակի անոնց արդիւնքին՝ այսօրուան իրավիճակին։

Այսպէս կ'ընենք, որովհետեւ համոզուած ենք որ այդ վերլուծումը եւ անկէ բխող եզրակացութիւնները բաւարար չեն արդարացնելու համար մերօրեայ կացութիւնը։ Ներքին գործօններ կան, որոնց չէզոքացումը կամ վերացումը համեմատաբար դիւրին է, անգամ մը որ նուազագոյն գիտակցումը ըլլայ անոնց։

Այսօր յարմար ժամանակն է հաստատելու համար ուղղահայեաց լայն ու ամուր կապեր, երբ բաւականին սկսած է մեղմանալ անցեալի լարուածութեան սաւաճնը եւ անոր տուն տուող պատճառները։ Եւ սակայն, կերպով մը պատասխանելու համար յօդուածագրի հարցումին, ստիպուած ենք ըսելու (յարգելի եւ սակաւաթիւ բացառութիւններ կ'արդարացնեն «գրեթէ»ն)։

Սփիւռքեան մամուլին մէջ, Սփիւռքը (գրեթէ) չկայ...

Չկայ Սփիւռքը, որովհետեւ հանրութիւնը հետաքրքրող անմիջական, բայց ազգագիտական նշանակութիւն ունեցող խնդիրները չկան մամուլին մէջ։ Այդ հարցերու անաչառ, լայնախոհ եւ թարմ քննարկումը բացակայ է։ Հետանկար բացող (կամ փակող) լուրերու հաղորդումը հազուադէպ է։ Լրատուութիւն ու անդրադարձ ընդհանրապէս հատուակ տեղիք են, պաշտօնական տեսակէտի չարադրանք, միտումնաւոր չեզոքակոյտ կամ ներբողական թուխչք։

Չկայ Սփիւռքը, որովհետեւ մամուլը կարծես բոլորովին կորսնցուցած է (կամ կորսնցնել տուած են) ներգործելու, հանրային կարծիք ստեղծելու իր ամբողջ ունակութիւնը։ Տասնամեակներու ընթացքին սպաննուած է տարբեր մտածելու իրաւունքը. մամուլը եղած է իշխանութեան լծակը։ Իսկ Սփիւռքի նախապայմաններէն մէկը տարբերութիւնն է։

Չկայ Սփիւռքը, որովհետեւ մամուլը չի գիտեր ի՛նչ կ'ուզէ ընթերցողը (կամ կը ձեւացնէ որ չի գիտեր) եւ կը հրամցնէ այն ինչ որ ի՛նք կ'ուզէ որ ընթերցողը ուզէ։

Չկայ Սփիւռքը, որովհետեւ անոր իրականութեան ցոլացումը պիտի ճաթեցնէր կեղծիքներու, պատրանքներու, նշանախօսքերու, նախապաշարումներու եւ խորհրդանիշներու վրայ հիմնուած համակարգ մը։

Չկայ Սփիւռքը, որովհետեւ անանց համար ... Սփիւռքը չկայ։

***

Սփիւռքահայ մամուլը, ճիշդ է, այսօր ողողուած է հայաստանեան նիւթերով, որոնք հեղձուցիչ ըլլալու աստիճան ներկայութիւն են։ Տարիներով վերացական Հայաստանի մը պատկերը կը պարզէր ամէնուր եւ լաւ է որ այսօր ան ոտքերը կպէ հողին։

Բայց գէշը այն է, որ մամուլը կը թուի անդրադարձած չըլլալ, որ Հայաստանը ո՛չ գաղութ է, ո՛չ ալ այս կամ այն հատուածի սեփականութիւնը։ Չէ անդրադարձած, որ Հայաստանը պետութիւն է, որ կարելի չէ անոր հանդէպ - եւ մանաւանդ՝ այսօր եւ հիմա - կիրարկել հատուածական չափերու գերակշռութեան անմիտ ու ամուլ խաղը (զայն «քաղաքականութիւն» կոչելը չափազանց մեծ պատիւ մըն է, ի հեճուկս մեր «քաղաքագէտներուն») որ տարիներով մեր հանապազօրեայ հացը եղաւ։ Որ, եթէ կ'ուզենք որ Հայաստանը «Ամենայն Հայոց» ըլլայ (իմա՝ պատկանելիութեան զգացում - յարաբերութիւն, առանց խրելու անորոշ կարգախօսներու եւ անբովանդակ կոչերու ճառաճախուտին մէջ), նախ պէտք է ստեղծել ատոր կարելիութիւնը, խորտակուած հոգեկան կամուրջի վերականգնումի երկարատեւ փորձով։

Կարելիութիւնը կը ստեղծուի, առաջին հերթին, տեղեկութեան (information) փոխանցումով։ Տեղեկութիւնը կը սահմանուի, ի պէտս անգիտաց եւ զարգացելոց, իբրեւ կարգաւորուած տուեալներու խումբ (ensemble des données mises en ordre) որուն յատկանիշներն են. Նշանակալիութիւն, առարկայականութիւն, պատեհութիւն, ճշգրտութիւն, յստակութիւն, բաւարարութիւն, համակարգայնութիւն, ստուգութիւն, վստահելիութիւն, եւայլն։ Այսօր, սփիւռքահայ մամուլի կարեւոր մէկ տոկոսը Հայաստանի մասին տուեալ կը հաղորդէ եւ ո՛չ՝ տեղեկութիւն, համակարգիչի ապիչ է եւ ոչ՝ վարիչ, խմբարհարար ենթակայ այս կամ այն միակ տեղեկատուական աղբիւրի մը։ (Ինչպէս յայտնի է, լրատուական մենաշնորհը յատուկ է ... ամբողջատիրական վարչակարգի մը)։

Իսկ եթէ տեղեկութիւն կը փոխանցուի, յաճախ վերոնշեալ յատկանիշներէն ո՛չ մէկուն հանդէպ տարրական յարգանքը կայ։ Այն աստիճան, որ երբ կիսկատար տեղեկութիւն մը նաեւ կ'արժանանայ ծամծուռ, քմահաճ կամ անպարկեշտ մեկնաբանութեան, դժուար է պատկերացնել Հայաստանէն հազարաւոր քիլոմեթր հեռու ապրող մարդուն գործը՝ որոնք դէպքերը մաքրագտելու համար։

Այս վարքագիծը՝ «այս» կողմին վրայ ուշադրութիւն սեւեռելու, գրեթէ անտեսելով «այն» կողմը եւ երբեմն մոռնալով որ, ի տարբերութիւն Սփիւռքի անտէրութեան, կա՛յ վերադաս իշխանութիւն մը (կամ զայն յիշելով երբ հարկ է լուանքներու հերթական տարափը տեղացնել), միայն կը ծառայէ անվստահութիւն սերմանելու, Հայաստանի նկատմամբ յաւելեալ օտարում ստեղծելու, ներսփիւռքեան պառակտումներ խորացնելու եւ, կամայ թէ ակամայ, ջուր լեցնելու անցանկալի ջաղացքներու։

Մէկ բան է շինիչ եւ արթնամիտ քննադատութիւնը, որուն այնքան կարիքը կայ, ուրիշ բան՝ կործանարար եւ բթամիտ մեծխօսիկութիւնը։ Դժբախտաբար, ինչպէս սովորութիւն է, այս վերջինը տիրականն է քիչ մը ամէն տեղ։

Եւ այս ընթացքով, ո՛չ լուրջ մամուլ կարելի է ունենալ եւ ոչ ալ ... ընթերցող։

***

Եւ ի՞նչ է մեր չգտած Սփիւռքը, մեր փնտռած Հայաստանը՝ սփիւռքահայ մամուլին մէջ։

Պատկեր մը ուր քով-քովի բերուին բոլոր կողմերը, բոլոր հարցերը, բոլոր երեւոյթները, բոլոր ձայները։ Որ բոլորին ըլլայ՝ բոլորին համար։

Պատկեր մը որ գգալի դարձնէ իր կենսունակութիւնը, որ հոգեկան կապի մը ճշմարիտ զգացողութիւնը բերէ, որ պատկեր ըլլայ եւ ոչ թէ ... պաստ։

Պատկեր մը որ իր մէջէն սրբած ըլլայ հռետորական արդուզարդը, անբովանդակ դարձուածաբանութիւնը, նեղմիտ կողմնակալութիւնը եւ չինծու կրապաշտութիւնը։

Պատկեր մը որ ըլլայ իրաւ, վստահելի եւ յստակ։

Այս բոլորը կապ չունի նիւթական միջոցներու, անձնակազմի, արհեստագիտական մակարդակի, անգամ՝ լեզուական իմացութեան հետ։

Հիմնականը նորոգ ու բաց մտածողութիւնն է։ Օրինակները, եթէ նոյնիսկ ոչ կատարեալ, չեն պակսիր։

Մեր ըսածը կրնայ մանկամիտ, բայց թուիլ ձակապաշտ կամ ճարտասանական թուիլ, բայց կը խորհինք, որ այլեւս ուրիշ ընտրութիւն չկայ։ Եթէ հայութիւնը անկիւնադարձային պահ մը կ'ապրի, վճռականը համընդհանուր է եւ բոլորս (մամուլը եւս) պարտաւոր ենք վար առնել պատերը, թարմացնել մտածելու կերպերը, վերջացնել սնափառ մրցակցութիւնները եւ խօսիլ ճշմարտութեան լեզուով։

Կամ պիտի դիմենք տրամաբանութեան ու փաստին, կամ պիտի շարունակենք դիմակահանդէսը՝ ինքնախաբ գոհունակութեամբ։

Եթէ մեր ընտրութիւնը այս վերջինը պիտի ըլլայ, գոնէ Հայաստանի ժողովուրդին խնայենք մեր մասին վարդագոյն երազներ հիւսելու տխուր դերը։

Եւ մեզի՝ լաւ թէ ինդալ չգիտնալու տառապանքը...

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

Պուէնոս – Այրէս

ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՄԱՐՍԷՅԼ

Յունիս 6-ին, Ֆրանսա ժամանեց Հայաստանէն քսան անդամներէ բաղկացած պատուիրակութիւն մը, որուն մէջ Հայաստանի Հանրապետութեան Գերագոյն Խորհուրդի վեց երեսփոխան, Երեւանի քաղաքապետական խորհուրդի երկու անդամ եւ ընդհանրապէս համալսարաններու մէջ աշխատող գիտնականներ, նաեւ լրագրող եւայլն...։

Այս այցելութիւնը կը մտնէ Հայոց Համազգային Շարժումի եւ Ֆրանսական Ընկերվարական Կուսակցութեան փոխ-յարաբերութիւններու, ոփխանակութիւններու ծիրին մէջ։ Ժան Ժօրէս Հիմնարկն է որ դրկած էր հրաւէրը եւ կազմակերպած ու ստանձնած կեցութեան ծրագիրը։

Այցելութեան նպատակն է ծանօթանալ պետական համակարգին, ընտելանալ քաղաքապետարաններու, Շրջանային եւ Ընդհանուր Խորհուրդներու, Առեւտրական Սենեակներու կառոյցներուն եւ աշխատանքի ոլորտներուն, ուսումնասիրել բաժանումները կեդրոնական եւ տեղական իշխանութիւններու միջեւ, ծանօթանալ նաեւ ընկերվարական կուսակցութեան աշխատանքներու կառոյցին եւայլն...։

Պատուիրակութիւնը մէկ շաբաթ մնաց Փարիզ, եւ Փարիզ-Մէկ Համալսարանը ունեցաւ հանդիպումներ, զրոյցներ, հետեւեցաւ դասախօսութիւններու՝ Ֆրանսայի պետական կառուցուածքի մասին, սէնաթքներու շարժումներու վերաբերեալ, ապա կեդրոնացման սկզբունքներու շուրջ...։

Ապա, պատուիրակութիւնը անցաւ գաւառ եւ ցրուեցաւ զանազան հայակեդրոն քաղաքներու մէջ։ Երկու հոգի Վալանս, չորս հոգի Վիէն, ութ հոգի Վիլէօրպան եւ վեց հոգի Մարսէյլ։

Մարսէյլի խմբակը հասաւ Յունիս 12-ին եւ ընդունուեցաւ քաղաքի «միսիոն էքթէռնասիոնալ»ի, քաղաքապետարանի եւ Հայ Մշակոյթի Տան վարչութեան կողմէ։ Մարսէյլ ժամանող պատուիրակութեան մաս կը կազմէին՝ Նաթալիա Մարտիրոսեան՝ Գիտութիւններու Ակադեմիայի տարրաբանական բնագիտական բաժնի գիտաշխատող, Մելինէ Սարգսեան՝ Գիտութիւններու Ակադեմիայի տեղեկատուութեանց բաժնի գիտաշխատող, Պերճուհի Տատուրեան՝ Երեւանի հեռատեսիլի լրագրող եւ արտադրիչ յատուկ հաղորդումներու, Յովիկ Իգիթեան՝ երեսփոխան, Շահէն Գարամանուկեան՝ խորհրդատու Հ. Հ.-եան Գերագոյն Խորհուրդի նախագահին եւ Ալպէռ Պաղտասարեան՝ ՀՀՇ.-ի փոխ-նախագահ, Երեւանի քաղաքապետին Ա. տեղակալ եւ երեսփոխան։

Բացի մէկ օրէն, Յունիս 14-էն, հարկ է ըսել որ ծրագիրը քիչ մը պատեհականութեան ձգուած էր ընդունող հիմնարկի եւ իշխանութիւններու կողմէ։

Յունիս 14-ի ամբողջ օրը, պատուիրակութիւնը անցաւ քաղաքապետարանի մէկ սպասարկութենէն, գրասենեակէն միւսը, հանդիպեցաւ կարեւոր գրասենեակներու տնօրէններու հետ, զրուցեց, այցելեց զանազան բաժինները եւ առարկայ եղաւ մասնաւոր ուշադրութեան։ Ընդունելութեամբ մը նաեւ պատուուեցաւ։

Յունիս 17-ի առաւօտուն, խումբին մէկ մասը արդէն մեկնեցաւ Փարիզ, միւսը շարունակեց իր կեցութիւնը մինչեւ Յունիս 19, այցելելով յատկապէս գիւղական, ընկերային հաստատութիւններ, համալսարան։

Անկասկած ներկայութիւնը պատուիրակութեան պէտք է ունենար գործնական բնոյթ։ Չենք գիտեր ինչ չափով անոր ակնկալութիւնները գոհացում գտան, հարցերը ստացան պատասխաններ, ամէն պարագային առնուազն տեսականօրէն հետաքրքրական եւ օգտակար պէտք է եղած ըլլայ այս այցելութիւնը։

***

Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը ջանք չխնայեց պատուիրակութեան կեցութիւնը դիւրացնելու, ցոյց տալու անհրաժեշտ ջերմութիւնը եւ մանաւանդ առիթներ ստեղծելու հայկական միջավայրին հետ հանդիպումներ, շփումներ ունենալու։

Այսպէս, Յունիս 14-ի երեկոյեան, Հայ Մշակոյթի Տան Վասպուրական սրահին մէջ հանդիպում-զրոյց տեղի ունեցաւ։ Քսանեւչորս ժամուան մէջ կազմակերպուած ձեռնարկ մը, առանց կարելիութիւնը ունենալու մամուլի մէջ յայտարարութիւններ տալու, հրաւէրներ ուղղելու այլ պարզապէս «հայկական» հեռաձայնով, ձեռնարկ մը որ համախմբեց աւելի քան հարիւր հոգի։ Բացման խօսքը ըրաւ եւ պատուիրակութիւնը ներկայացուց՝ Կարօ Յովսէփեան։

Ժան Քէհայեան խօսեցաւ Հայաստանի ապրած այս ճակատագրական շրջանի մասին եւ շեշտեց Սեպտեմբեր 21-ի վճռական հանգրուանը։ Մինչեւ հիմա եղածը, ըսաւ, նախերգանք մըն է, ամէն ինչ պիտի սկսի այդ թուականէն յետոյ։ Այդ օրը, աւելցուց Ժան Քէհայեան, անկախ պիտի դառնայ Հայաստան, ինչպէս Երեւան էր Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի ընտրութեան օրը։

Ելոյթ ունեցաւ Ալպէռ Պաղտասարեան։ Ողջոյնի խօսքերէն եւ գոհունակութեամբ հաստատելէ յետոյ թէ Մարսէյլի մէջ, հակառակ 70 տարիներու մաշումին, դեռ կ'ապրի լեզուն հայկական, սուր է ազգային գիտակցութիւնը, մեծ է կարօտը հայրենիքին հանդէպ եւ ցանկութիւնը օգնելու, ըրաւ հակիրճ վերլուծումը Հայաստանի այսօրուան կացութեան։ Նախ պարզեց քաղաքական իրադրութիւնը եւ առաւելապէս շեշտը դրաւ ժողովրդավարութեան գործընթացին վրայ թուելով քուէարկուած օրէնքները, արձանագրուած արդիւնքները եւ շօշափելի փոփոխութիւնները քաղաքական, տնտեսական եւ ընկերային կեանքէն ներս, ու եզրակացուց. - «կայուն քաղաքական վիճակ կայ Հայաստան, դէպի ժողովրդավարութիւն»։

ՓՐԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՎՆԱՍՈՒԱԾ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐԸ

Յունիս 14, Ուրբաթ երեկոյեան Հ. Բ. Ը. Միութեան կեդրոնին Ա. Մանուկեան սրահին մէջ [illegible]

փարիզ:

Դեկտեմբեր 7-ի յաջորդող ամիսներուն անոնք իրենց արձակուրդները անցուցած էին Հայաստանի աղէտեալ շրջանները, ասուելով պատմական յուշարձաններու

[illegible]

Թածրարներով անոնք դիմած էին ու կը դիմէին միջազգային զանազան կազմակերպութիւններու, մարմիններու որպէսզի կարելի ըլլար նորոգութեան անհրաժեշտ այլ սուղ միջոցներ ճարել անդարմանելին պատահելէ առաջ: Այս գործին կարեւորութիւնը յատկապէս կը շեշտուէր երբ նկատի առնէինք որ Հայաստանի նման չափազանց սահմանափակ կարելիութիւններու տէր երկիր մը դէմ - յանդիման էր իր կարողութենէն գերիվեր գործի մը: Սուրուզեանի եւ Համբիկեանի դիմումները դրական առաջին արդիւնքներ տուած էին արդէն, քանի որ գերմանական կազմակերպութիւն մը յանձն առած էր նորոգել Մակարավանքն ու Ամբերդը, իսկ Հ. Բ. Ը. Միութեան Նիւ - Եորքի կեդրոնն ալ վանական համալիր մը: Արդարեւ, առանց արտաքին օժանդակութեան, անկարելի է յուսալ որ Հայաստան կարենայ հասնիլ հազարաւոր յուշարձաններու նորոգութեան գործին որուն համար հակառակ նեղ միջոցներու, տրամադրուած երեք միլիոն ռուբլին չատ չնչին բան կը մնայ:

Հուրիկ Սուրուզեան եւ Նայիրի Համբիկեան արդէն ձեռնարկած են իրենց Գ. շրջաքննութեան աւարտելու համար մնացեալ յուշարձաններու եւս ցանկագրումը:

Երեկոյթը որ կազմակերպուած էր Հ. Բ. Ը. Միութեան, Փարիզի հայկական վաւերագրերու եւ հետազօտութեան կեդրոնին եւ Հայկական Տեսա - Լսողական ընկերակցութեան կողմէ, փակուեցաւ Ժ. Գ. Քէպապճեանի շնորհակալութեան խօսքով ու ներկաներու հարցումներով:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

Հպանցիկ ակնարկ մը նետեց Խորհրդային Միութեան քաղաքական իրադրութեան եւ օրինակներով ցոյց տուաւ Գորպաչովի հակասութիւնները եւ պարզեց անոր նենգամիտ քաղաքականութիւնը Հայաստանի հանդէպ ամէն գնով անկայունութիւն ստեղծելու եւ վարկաբեկելու դիտաւորութիւնը: Անցնելով Արցախին, բնաւ, մենք կը վարենք «ռէալ» քաղաքականութիւն նկատի առնելով, ամէն բանէ առաջ, ուժերու ծանրութիւնը: Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի ներկայացուցած առաջարկները Մոսկուա, բաղկացած չորս կէտերէ, կը մնան միակ փրկութիւնը կացութեան: Միայն վերահաստատելով տեղական իշխանութիւններն ու մարմինները, իրենց դերին մէջ ըստ օրէնքներու, կարելի կ'ըլլայ կեցնել Արցախահայութեան գաղթը դէպի Հայաստան: Հայ բնակչութեան թիւին պահպանումը հողին վրայ առաջնահերթ պայքարն է այսօր: Ապա, Ալպէռ Փաղտասարեան անդրադարձաւ անցեալ ամսուան արիւնալի դէպքերուն ու բացատրեց ռուսական հայակործան քաղաքականութիւնը ու աւելցուց՝ «Արցախի վիճակը միշտ լարուած է, բայց նոր ընդհարումներ չկան, այս օրերուն»:

Վերջապէս քանի մը խօսք ալ բաւ Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի այցելութեան շուրջ Ֆրանսա, մանաւանդ անոր հանդիպումը Նախագահ՝ Ֆրանսուա Միթերանի հետ, ու շեշտեց՝ «Լեւոն Տէր - Պետրոսեանը ընդունելով Ֆրանսուա Միթերան ճանչցաւ Հայաստանի Հանրապետութիւնը»: Ալպէռ Փաղտասարեան աւարտեց իր ելոյթը շնորհակալութիւններ յայտնելով Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութեան այս առիթը ստեղծած ըլլալուն եւ աւելցուց՝ «մենք այս հանդիպումէն հարըստացած կ'երթանք»:

Ալպէռ Փաղտասարեան պատասխանեց մի քանի հարցումներու որոնցմէ մէկն էր հայ կուսակցութիւններու (Հնչակեան, Ռամկավար, Հ. Յ. Դ.) վարած քաղաքականութիւնը Հայաստանի մէջ:

Պուչ - Տիւ - Ռոն-ի երեսփոխան՝ Միշէլ Փըզէ, որ ներկայ եղաւ հանդիպումին, խօսք առնելով ի մէջ այլոց ծանրացաւ տեղեկատուութիւններու կարեւորութեան եւ հարազատութեան վրայ որ մամուլին կոչումն իսկ է բնաւ, որպէսզի հոս եւ ընդհանրապէս արեւմտեան աշխարհի մէջ ճշդրտութեամբ կատարուի գնահատումը դէպքերուն եւ կացութեան: Յայտարարեց որ իբրեւ փոխ նախագահ Խորհրդարանէն ներս կազմուած «Ֆրանս - Արմէնի» խումբին, հաւանաբար Հայաստան պիտի մեկնի այս ամսուան վերջերը, եթէ վիզա տանայ, տրուած ըլլալով որ արդէն անգամ մը, երկրաշարժի վաղորդայնին, վիզան մերժուած է: Եւ վերադարձին, աւելցուց, բոլոր տեղեկատուութիւնները կը հաղորդեմ Խորհրդարանին:

***

Պատուիրակութեան այս այցելութիւնը նաեւ ծառայեց քիչ մը աւելի Հայաստանը ծանօթացնելու Ֆրանսացիներուն, աւելի սերտացնելու կապերը արտաքին աշխարհի հետ, նետելու կամուրջներ ապագայ աւելի սերտ եւ հետեւողական յարաբերութիւններու զանազան մարզերու մէջ՝ քաղաքական, տնտեսական, մշակութային, թէ ընկերային:

Հայաստանը անհրաժեշտ կարիքն ունի իր աշխարհագրական կղզիացումէն դուրս գալու, ինչ որ այսօրուան իշխանութիւնները ամէն գնով կը ջանան ընել:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՎԱՐԴԱՏՕՆ

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՄԱՆԿԱՆՑ ԲՈՅՆԻՆ ՄԷՋ

Արցախեան սրտաճմլիկ լուրերուն հետեւանքով՝ Հայ Կարմիր Խաչի վարչութիւնը յարմար դատած էր, այս տարի ջնջել Համբարձման չորս օրուան տօնակատարութիւնները, պահելով միայն Հոգեգալստեան երեք օրուան ուխտագնացութիւնը՝ Դէյլի Մոն Սէն Միշէլ:

Մեկնումի թուականէն -Մայիս 18- երեք ամիս առաջ, 1990-ի ուխտաւորներէն աւելի քան 40 հոգի, առանց որեւէ ծանուցումի սպասելու, պատրաստ էին արդէն եւ արձանագրած նաեւ իրենց մըտերիմները: Իսկ Մայիսի սկիզբը գրաւուած էին բոլոր բազկաթոռները հանրակառքին, որուն կը հետեւէին երկու ինքնաշարժեր, նաեւ Մանկանց Բոյնի սենեակները եւ 12 ուրիշներ շրջակայ պանդոկներու մէջ. ճիշդ 70 հոգի: Նոյն թըւականին, Կարմիր Խաչի հաւատարիմ բարեկամներէն մերժուողներուն թիւը 50ի կը հասնէր, տեղի չգոյութեան պատճառաւ:

Ընդհանուրին փափաքին համաձայն, Շաբաթ օր, 1991-ի ուխտագնացութեան առաջին հանդրուանը կը հանդիսանար, Տօվիլի ծովեզերեայ զբօսավայրը, իր հանրածանօթ խաղարանով ուր կը փութային Կարմիր Խաչի բարեկամները, ոչ թէ հարստանալու... այլ Մանկանց Բոյնի պակասները լրացնելու փափաքով:

Շնորհիւ սակայն գարնանային արեւափայլ երկինքին, չէին փոխուած տրամադրութիւնները զբօսաշրջիկներուն, երբ երեկոյեան մայրամուտին ոսկեթոյր շողերով ողողուած, վարդենիներով շրջապատուած ճաշարահին սեղաններուն շուրջ տեղաւորուելով, բարի գալստեան մաղթանքներէ վերջ կը թնդացնէին մըթնոլորտը հայրենասիրական եւ յեղափոխական երգերով, մինչեւ կէս գիշեր: Ներկաներուն մէջ կը նշմարուէին քանի մը զուիցերացի եւ աւստրիացի ազգայիններ:

Շատ աւելի ճոխ էր յայտագիրը Կիրակի օրուան, Մոն Սէն Միշէլի երթ ու դարձի ճամբուն վրայ, գրեթէ առանց դադարի: Ուխտաւորներէն շատեր որոնք մէկէ աւելի անգամներ այցելած էին աշխարհահռչակ Աբբայարանը, ի տես ծովածաւալ միջազգային բազմութեան, չէին համարձակեր մագլցիլ Սուրբ Լեւոն դագաթը, այլ հեռուէն անգամ մը եւս կ'ըմբոշխնէին անոր կախարդիչ գեղեցկութիւնը: Իսկ փոքրաթիւ նորեկները, այցելելէ եւ լսելէ վերջ տրուած բացատրութիւնները, աշխարհի 8-րդ հրաշալիքներէն մին դասուած ,բանտարկեալներու տաժանակիր աշխատանքով, կղերականներու մտրակին տակ եզակի ճարտարապետութեամբ կերտուած, յետադային թանգարանի վերածուած եկեղեցական հոյակապ համալիրը, կը յայտնէին իրենց հիացումը:

Երեկոյեան ընթրիքէն վերջ, բոլորին մասնակցութեամբ կը շարունակուէր Վարդատօնը, կատարեալ հայկականութեամբ, հետզհետէ դառնալով մշակոյթի եւ արուեստի հանդիսութիւն մը, հայ լեզուին եւ մտածումին ամբողջ վեհութեամբ: Արդար ըլլալու համար հարկ էր յիշել անունները ներկաներու մեծ մասին, որոնք զանազան ելոյթներով խանդավառութիւն ստեղծեցին:

Թող ներուի մեզի եթէ յիշենք միայն մեներգուհիները՝ Տիկին Գալայճեան, Նաւասարդեան, Դանիէլեան, Պօյաճեան իրենց հայրենաշունչ երգերով եւ Թադուրեան՝ արտասանութիւններով:

Ինչպէս միշտ, այս անգամ եւս, Հոգեգալուստի Երկուշաբթին վերապահուած էր՝ Համաշխարհային Բ. պատերազմի ցամաքահանման ընթացքին զոհուած ամերիկահայ զինուորներուն, որոնց շիրիմներուն վրայ զբօսաշրջիկները յարգանքով խոնարհելէ եւ ծովափերը այցելելէ վերջ, դարձեալ կը հաւաքուէին ճաշարահին վարդազարդ սեղաններուն շուրջ, ճաշակելու համար Կարմիր Խաչուհիներու Նորմանտիի համբաւաւոր չամփուրով խորոված:

Կէսօրէ վերջ, հաճելի անակնկալ մըն էր տարեդարձի տօնակատարութիւնը՝ Տիկին Վարսենիկ Դանիէլեանի որ կը մեծարէր Կարմիր Խաչի հիւրերը շամփանեով եւ կարկանդակով: Տարեդարձի եւ բաժանումի ծանօթ երգերով պիտի վերջանար նաեւ 20-րդ Վարդատօնը:

Հրաժեշտ առնելէ առաջ կազմակերպիչ տիկիններէն, շատերու վերջին խօսքն էր. - Ջմոռնաք մեզի տեղեկացնել թուականը ձեր յաջորդ Վարդատօնին:

ՍԱՐԴ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

«Փարիզ 7-րդ» Համալսարանին կից՝ Ուսողութեան Դասաւանդման Գիտահետազօտական Հիմնարկին (IREM) կազմակերպած մրցոյթին, Դպրոցասէրի աշակերտները ձեռք բերած են նկատելի յաջողութիւններ ստանալով քսան մրցանակներէն վեցը:

«A vos Stats» անուն մրցոյթին մասնակիցները, կենցաղային սովորութիւններու եւ կամ հրատապ ընկերային խընդիրներու մասին հարցախոյզներ պատրաստած, արդիւնքները վիճակագրական տուեալներով ներկայացուցած եւ եզրակացութիւն շարադրած են: Մասնակցողները այդ աշխատանքը կատարած են իրենց անմիջական շրջանակներէն քաղած տեղեկութիւններու հիման վրայ:

Մրցոյթին նպատակն էր աշակերտութեան հետաքրքրութիւնը ուղղել իրենց անմիջական շրջանակին (դպրոց, ընտանիք, ընկերներ) քննական դիտարկման եւ հաւաքուած տեղեկութիւններու քանակական արտայայտութեան:

Դպրոցասէրի 6-րդ եւ 5-րդ դասարանները մրցոյթին ներկայացուցած են 6 թղթածրարներ որոնք ստացած են 5-րդէն մինչեւ 10-րդ տեղերը:

Այս մրցոյթին մասնակցած են 274 թղթածրարներ: Լաւագոյնները ընտրուած են ուսողութեան ուսուցիչներէ, աքադեմիի ներկայացուցիչներէ բաղկացած դատակազմի մը կողմէ:

Մրցանակաբաշխութիւնը տեղի ունեցաւ Հինգշաբթի, Յունիս 20-ին:

ԳՈՂԳՈԹԱ
ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ
ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ ԹԷՈԴԻԿ

ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ ՊԱՐՏԻԶԱԿԻ

Ունէր 1888-ին վերաշինուած Ս. Աստուածածին մատուռ մը՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Մկրտիչ Ա. Քահանայ Նալպանտեան. Ծնած 1843-ին եւ ձեռնադրուած Խորէն Արք. Աշըգեանէ 1884 Մարտին:

Ընտանիքին բոլոր անդամներուն հետ 1915 Յուլիս 19-ին աքսորուելով՝ նախ կ'իջնէ Պէօյիւք Տէրպէնտի կայարանը. հոնկէ շոգեկառքով Գոնիա - Պօզանթի՝ անընդհատ ուղեւորութիւններէ վերջ կ'անցնի Տարսոն, ամիս մը վերջ ալ Օսմանիէ՝ ուր յիսուն օր կը մնայ, տարագրութեան գործին հսկող ոստիկաններէ քանիցս գանակոծուելով եւ նախատուելով: Անգամ մը առանց գլխաւորը Տ. Մկրտիչի մօրուքէն կը բռնէ եւ գրաստ քաշելու պէս կը խոշտանգէ զինք, եղբօրը զաւակին իրեն կնութեան տալու մասին դժկամակած ըլլալուն: Մօրուքէն փունջ մը պակսած՝ հէք երէցը կը քշուի Մամուրէ, որուն կայարանը երեք շաբաթ մնալէ ետք՝ հետիոտն կը կորէ տարագիր Հայոց մահու ճամբաները, Հասան Պէյլի, Րաճօ, Իսլահիէ եւ Գաթմա: Այս վերջին կայանը տասնեւմէկ օր կը մնայ, այնուհետեւ կը փախչի դէպի Հալէպի ուղղութեամբ, տաժանքի ու զրկանքի տոկալու այլեւս անատակ երիցուհին ու թոռները կորսնցնելով իրարու ետեւէ. իսկ Արար մը գնդակահար գետին կը փռէ իր որդեգրուհին Ազաւնի:

Քսանեւհինգ օր կը մնայ Ազազի մէջ: Ժանտարմաներ չեն ուշանար գանակոծութեան բաժին մը իրեն հրամցնել բուխսիրտ կերպով: Հուսկ ուրեմն կը տարուի Պապ՝ ուր հազիւ երկու ամսուան աքսորականի կեանք մը կը բոլորէ եւ նորէն կը դառնայ ծեծի առարկայ ու կ'ազատի բարբարոսներուն ձեռքէն 1916 տարւոյ Փետրուարին, կոտտամահ կորստեամբ: Օվաճըգցի Տ. Տաճատ Քհնյ. Արսլանեան - իրեն պէս հոն տարագիր - կը կատարէ անշուք թաղումը տարաբախտ իր պաշտօնակցին:

Աթանաս Քահանայ Տէր - Յովհաննէսեան. Ծնած 1865 Մարտ 4-ին եւ ձեռնադրուած Ստեփանոս Արքեպիսկոպոսէ 1898 Հոկտեմբեր 25-ին:

Տեղահանութենէն քիչ առաջ, Արսլանեանցիներու զէնքերը ժողվելու պաշտօն ունեցող Իպրահիմ Խայրի տեղւոյն դըպրոցին մէջ «Փալախա»յով անխնայ կը ծեծէ զինք: Ոտքերուն վրայ կենալու անկարող, Տ. Աթանաս չալակով կը փոխադրուի տուն: Ինքն ալ Տ. Մկրտիչի տարագրութեան բոլոր հանդրուաններէն անցած եւ չարչարանքի տեսակներէն մկրտըւած ըլլալով, բաւ կը համարինք յիշատակել Պապէն անդին իր քաշածները միայն: Պապ եւ Մէսքէնէ կ'ըլլան իր աքսորի ճամբուն վերջին թեր հանդրուանները, մինչեւ որ կը քշուի Տէր - Զօր՝ ուր կը դատապարտուի հինգ ամիս ապրիլ անապատի վայրենիներու կեանքը, մինչեւ իր եւ իրեններուն նահատակութիւնը 1916 տարւոյ Օգոստոսեան ահաւոր ջարդին, վեց բիւր ազգակիցներու եւ Խաչի ու Աւետարանի հարիւրաւոր պաշտօնէից հետ միասնաբար:

(Շար. 244)

Տոքթ. Անահիտ Մամաս,
Տէր եւ Տիկին Արսէն Մամաս եւ զաւակները՝ Րաֆֆի, Արա, Անի,
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր եւ մեծ-մօր՝

ՏԻԿԻՆ
ՄԱՐԻԱՄ ԱՍԼԱՆԵԱՆ – ՄԱՄԱՍԻ

մահը, որ պատահեցաւ Յունիս 19-ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Յունիս 24, ժամը 10.45-ին Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս-Պետրոս Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Մէզոն-Ալֆորի գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

***

Փոխան ծաղկեպսակի, նախընտրաբար նուէրներ ընել «UMAF»ին:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Տոքթ. Անահիտ Մամասի:

GALERIE ARIANE

112, rue de la Croix Nivert, Paris 15e

présente les œuvres de

Stephan

Mercredi 26 et Jeudi 27 Juin

de 15 à 22 heures

●

Ստեփան Թոփչեան ծնած է Երեւան 1937-ին եւ ծանօթ է նաեւ արտասահման որպէս գրական քննադատ: Վկայուած է Երեւանի Համալսարանէն (գրականութիւն), փիլիսոփայութեան դոքթոր, գեղագէտ, հեղինակ է պատմութեան եւ կերպարուեստի նուիրուած տասնեակ մը գործերու: Քսանամեակ տարի է կը նկարէ: Շնորհիւ վերացական արուեստի հանդէպ եղած քաղաքականութեան փոփոխութեան, Խորհրդային Միութեան մէջ իր գործերը կրցան հրապարակ հանուիլ: Առաջին անգամ ըլլալով կը ներկայացուին Ֆրանսա:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ, իր բոլոր ընկերուհիները Շաբաթ, Յունիս 29, ժամը 14.30-ին տեղւոյն եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը կարեւոր է:

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Այս ծանուցումով բացուած կը յայտարարենք 1991 / 1992 տարեշրջանի արձանագրութիւնները:

Արձանագրութիւններ կը կատարուին մանկապարտէզէն մինչեւ 5-րդ դասարան:

Երթեւեկի լայն սպասարկութիւն (Իսի, Անուվիլ...): Ամսավճարը կը ներառէ ճաշը եւ երթեւեկը: Յառաջիկայ տարեշրջանին՝

ՄԱՆԿԱՊԱՏԷՋԻ ՄԷՋ

– Կ'ընդունուին նախնական կարիքներու համար ինքնաբաւ մանուկներ՝ երկու ու կէս տարեկանէն սկսեալ:
– 4 տարեկանէն սկսեալ հայերէնի եւ ֆրանսերէնի կողքին, անգլերէնի հնչիւնային համակարգի հետ առաջին հանդիպում:

ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆԻ ՄԷՋ

– Կրթական Նախարարութեան ծրագրին կիրարկումը (Ակադեմիի հսկողութիւն):
– 6 տարեկանէն սկսեալ կը դասաւանդուին անգլերէն եւ տեղեկատուութիւն (էնֆորմաթիք):
– Նոյնպէս՝ կը կատարուին թատերական, երաժշտական, նկարչական աշխատանքներ:
– Հայերէնի եւ ֆրանսերէնի անբաւարարութեան պարագային՝ (գաղթական ընտանիքներու զաւակներուն) մասնաւոր դասաւանդութիւն:
– Կրթական ծրագրի իրականացման գծով, ամբողջացուցիչ հանդամանքով, ժապաւէններու եւ լսողա-տեսողական միջոցներու օգտագործ:
– Գիտական նիւթերու կիրառական ուսուցումը արհեստանոցի մէջ:
– Արձակուրդի շրջաններուն, գիտելիքներու ամրապնդման եւ իւրացման յատուկ աշխատանք թերացող աշակերտներու հետ:
– Աշխատանքի այս բազմազանութիւնը կազմակերպել հնարաւոր կը դառնայ շնորհիւ՝

● Ուսուցչական լայն կազմին (18 ուսուցիչներ 127 աշակերտներու համար)
● Փոքրաթիւ դասարաններուն (առաւելագոյն՝ 15 աշակերտ)

Յաւելեալ տեղեկութեան համար հեռաձայնել.–

43. 81. 01. 72 թիւին:

Հասցէ՝
1, Bld. du Nord — 93340 Le Raincy

ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆ

U.G.A.B.-LYON

5e TOURNOI DE TENNIS

sous la présidence de
M. et Mme AGOP KASSARDJIAN
Président du Comité Européen des Jeunes de l'UGAB
les 29 et 30 Juin
au Tennis Club des Quatre Saisons
11, Chemin des Pins - 69570 Dardilly

SOIREE DANSANTE
Samedi soir 29 Juin
autour de la piscine
à partir de 20 h 30

Réservation :

UGAB Lyon :
12, rue Emile Zola
Tél. : 72. 40. 90. 14

l'U.G.A.B. – JEUNES

présente

Le Dimanche 30 Juin à 15 heures
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e

LA CHORALE DE L'ENSEMBLE

Daron

dirigée par Stépan YORGANCIYAN

— Entrée libre —

A. P. A. C. A.

EXPOSITION

L'Association pour la promotion des Arts Contemporains Arméniens «APACA» a le plaisir de vous inviter à l'exposition des toiles des peintres arméniens, qui aura lieu

du 27 au 29 Juin
au Centre Culturel Alex Manoogian de l'UGAB
118, rue de Courcelles, Paris 17e

Ces œuvres seront vendues prochainement aux enchères à la Salle Drouot, au profit de la création et de l'aménagement d'un atelier et d'un studio qui seront mis à la disposition des artistes arméniens, par la Fondation de la *Cité Internationale des Arts à Paris.*

Le vernissage suivi d'un cocktail aura lieu le 27 Juin à 20 heures.

CROIX ROUGE ARMENIENNE
CENTRE DE VACANCES

SAINTE-HONORINE-DES-PERTES
Situé au bord de la Manche

vacances pour nos compatriotes de tous âges

Les enfants sont acceptés uniquement accompagnés de leurs parents.

Du 7 Juillet au 26 Août

Renseignements et réservations :

Jusqu'au 5 Juillet Tél: 39. 85. 36. 53
à partir du 6 Juillet 16 - 31. 21. 77. 63

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille **tél. : 42. 89. 27. 47**

“Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն”

SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél.: 78.60.13.66 Fax: 78.60.92.26.

SABERATOURS
31, Rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél.: 42.61.51.13 Fax: 42.61.94.53

VOUS PROPOSENT

Voyages Arménie 91

PROGRAMME

1er jour :
● PARIS - EREVAN (vol direct)
● accueil et transport à l'hotel

2ème au 14ème jour :
● séjour en demi-pension à l'hôtel ARMENIA ou similaire
● 4 excursions guidées : visite de la ville de Erevan, Etchmiadzine et Zvartnotz, Garni et Gueghart, lac Sevan et Haghartzine

15ème jour :
● transfert à l'aéroport; assistance à l'enregistrement.
● envol pour PARIS

PRIX PAR PERSONNE : 8 800 FFR
● supplément chambre individuelle **1 950 FFR**
● réduction enfant de 2 à 12 ans partageant la chambre des parents —40 %

NOTRE PRIX COMPREND
● transport aérien par le vol Charter direct PARIS — EREVAN — PARIS
● l'hébergement dans un hôtel de 1ère catégorie, en demi-pension
● les transferts aéroport / hôtel / aéroport
● les visites guidées mentionnées dans le programme
● l'assurance, assistance, annulation

NOTRE PRIX NE COMPREND PAS
● les frais de visa **par personne 200 FFR**
● les frais de nature personnelle

CALENDRIER DES DEPARTS

Du 04 juillet au 18 juillet 1991
Du 18 juillet au 01 août 1991
Du 08 août au 22 août 1991
Du 29 août au 12 septembre 1991
Du 19 septembre au 03 octobre 1991
N.B.: Départ garanti pour un groupe minimum de 16 participants.

VOL DIRECT EN CHARTER
PARIS - EREVAN - PARIS

DEPART ALLER ET RETOUR : **TOUS LES JEUDIS**

Nous consulter pour les conditions d'utilisation
PRIX PAR PERSONNE : 4 600 FFR
Réduction enfant de 02 à 12 ans —50% soit 2 300 FFR
Réduction bébé de 0 à 02 ans —90% soit 460 FFR
Frais de visa en supplément

Ce prix (comprenant le vol uniquement) est réservé aux détenteurs de visas d'invitation et de passeport soviétique.

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆԻՍ 25

MARDI
25 JUIN
1991

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925 - 1957)

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.565 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 66e ANNÉE — No 17.565

ԳԸՆԱԼԸԻ ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ՍՐԱՀԻՆ ՓԼՈՒԶՈՒՄԸ

Պոլսոյ Գընալը կղզիի յարակից սրահին փլուզումը արձագանգ գտած է «Իքիպինէ Տօղրու» շաբաթաթերթին մէջ. Յունիս 9-ի թիւը պատկերազարդ էջ մը ունի այս հարցին մասին, ուր կը նշուին պատահարին հաւանական մէկ - երկու պատճառներն ալ: Շաբաթաթերթին թղթակիցը ճշդելէ ետք թէ շինութեան համար միայն բերանացի արտօնութիւն առնուած էր կղզիներու քաղաքապետէն, հարց կուտայ թէ ինչ պատճառով այս վերջինը կառուցումը աւարտելու մօտ արձակած է նաեւ փլցնելու հրամանը: Նախ կ՚ըսուի թէ օրինաւոր արտօնութիւն պիտի չտրուէր փոքրամասնութեան մը կալուածին շինութեան կամ նորոգութեան համար: Անպատասխան կը մնայ նաեւ այն հարցումը թէ ինչո՛ւ հայկական եկեղեցիին սրահը փլցուած է, մինչ կղզիներու մէջ աւելի քան 800 ապօրինի շինութիւն կայ: Լրագրողը՝ Թունչ Ռասկէլսի կը բացատրէ այս մասին իր տեսակէտը, ըսելով թէ փլուզումին բուն պատճառը ներկուսակցական բախում մը եղած է: Հոն ազատականներու եւ պահպանողականներու - որոնց մաս կը կազմէ նաեւ նախկին վարչապետ Աքպուլութի եղբայրը - բախումը վերջ գտած է պահպանողականներու յաղթանակով, ինչ որ բուն պատճառն է փլցնելու որոշումին:

Լրագրողը կ՚աւելցնէ թէ Թուրքիոյ մէջ եկեղեցիներու եւ Մզկիթներու օրինականները տարբեր են ու եկեղեցիները իրաւունք չունին որպէս նուէր անշարժ կալուածներ ստանալու, կամ նոր աղօթավայրեր կառուցանելու: Տարբերութեան այլ պարագայ մըն ալ այն է որ մինչ միւս վաքըֆները չեն վճարեր, եկեղեցական վաքըֆներէ 5% համեմատութեամբ եկամուտի չահարաժին կը գանձուի:

ՖՈՒԹԲՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 54-ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

ԴԱՐՁԻ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐ

«ԱՐԱՐԱՏ»Ի ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐՈՒ ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑԸ

ՅՈՒՆԻՍ	
Արարատ – Սպարտակ Մ.	27
ՅՈՒԼԻՍ	
Արարատ – ԲԿՄԱ	19
Դնեպր – Արարատ	26
Սպարտակ – Արարատ	30
ՕԳՈՍՏՈՍ	
Արարատ – Դինամօ Մ.	3
Արարատ – Մետալուրգ	7
Արարատ – Շախտեոր	17
Չերնոմորեց – Արարատ	21
Դինամօ Կ. – Արարատ	31
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ	
Արարատ – Պամիր	8
Պախտակոր – Արարատ	14
Արարատ – Մետալիստ	28
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ	
Արարատ – Տորպեդօ	19
Լոկոմոտիւ – Արարատ	27
ՆՈՅԵՄԲԵՐ	
Դինամօ Մն. – Արարատ	2

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՊԱՏԱՆԴՆԵՐՈՒ ՀԱՐՑԸ ՉԻ ԼՈՒԾՈՒԻՐ

ՂԱՐԱԲԱՂԷՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԳԱՂԹԱԿԱՆԻ ԳԱՂԹ

Յունիս 24-ի առաւօտը, Երեւանէն մեր առած լուրերը խրախուսիչ բնոյթ չունէին, դժբախտաբար: Նախ պատանդներու հարցը, որ սուր բնոյթ առած է: Ադրրպէջանցիք ոչ մէկ ձեւով կ՚ուզեն ազատ արձակել Հայաստանի պատանդները եւ ինչպէս ըսինք արդէն, շատ հաւանաբար Մոսկուայի ճնշումին տակ, որպէսզի Հայաստանի Ժողովուրդը զայրանայ իր իշխանութիւններուն դէմ, ինչ որ բնական հետեւանք մըն է: Նոյեմբերեանի շրջանը օրինակ, պատանդներու հարազատները փակած են երկաթուղիի գիծը եւ քանի մը կառախումբեր կուտակուած են: Կիրովականէն 11 պատանդ ազատ արձակուած են:

Ասկէ զատ, զինուորական թռաններով Ղարաբաղէն Հայեր կը տեղահանուին, աւելի ճիշդ կը փոխադրուին իրենց իսկ կամքով Հայաստան: Կը թուի որ Յունիս 5-էն ի վեր, զինուորական 16 թռաններ արդէն, գաղտնաբար, Հայեր - շուրջ 300 - փոխադրած են Հայաստանի անբնակ շրջանները (Գորիսի շուրջ) փոխան որոշ վճարումի: Այս գործողութիւնները, որոնք անշուշտ ապօրինի են, կը կատարուին զինուորականներու կողմէ հապճեպ ձեւով:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՐՈՔՑԻ ԳՐԱԳԷՏԸ՝ Ապտէլմունէն Տիուրի «զատական սովորական կարգադրութեան» հիման վրայ արտաքսուեցաւ դէպի Կապոն Հինգշաբթի իրիկուն: Մինչեւ Կիրակի լուր չկար, բայց Յունիս 23-ին արտայայտուեցաւ Լիպըվիլի հեռատեսիլէն ապահովութիւն տալով որ բանտարկուած չէ եւ լաւ պայմաններու մէջ է: Այս կարգադրութիւնը, սակայն մեծ աղմուկ հանած է Ֆրանսայի բոլոր շրջանակներուն մէջ, ներառեալ ընկերվարական կուսակցութիւնը, քանի որ Տիուրի «քաղաքական ապաստան» կը վայելէր 17 տարի է: Արդարեւ, միայն մէկ պարագայի Ներքին Նախարարութիւնը կրնայ հրամանագրով արտաքսում մը որոշել, այն ալ կը վերաբերի Ֆրանսայի հանրային ապահովութեան, որու դէմ ենթակային ներկայութիւնը պէտք է սպառնալիք մը ըլլայ, ինչ որ չի թուիր համապատասխանել իրողութեան: Ընդհանուր կարծիքն այն է թէ արտաքսումը կը վերաբերի նոր հատորի մը, զոր գրագէտը գրած է եւ որ լոյս պիտի տեսնէր ի մօտոյ Լ՚Հարթման հրատարակչականին կողմէ: Գիրքը ամբաստանագիր մըն է Մարոքի Հասան Բ. Թագաւորին դէմ եւ ցարդ շատ ճնշում եղած էր Տիուրիի վրայ, որ հրաժարի այդ հատորէն, բայց մերժած էր: Ընդհանուր ձեւով կը կարծուի որ սակարկութիւններ եղած են Մարոքի Թագաւորին հետ ոչ միայն խնդրոյ առարկայ գիրքին կապակցութեամբ, այլեւ արուարձաններու խաղաղութեան առընչութեամբ: Հասան Բ. բաւական ազդեցիկ է խուլամ երիտասարդ Մաղրեպցիներու մօտ եւ ֆրանսական իշխանութիւնները շատ մտահոգ են «տաք ամրան» մը մտավախութեամբ: Ամէն պարագայի մէջ կատարուածը աննախընթաց է եւ ըստ Միշէլ Ժոպերի, հրամանը «շատ վերէն» եկած պէտք է ըլլայ, ինչ որ կը բացատրէ Ներքին նախարարութեան նեղ կացութեան մատնուած ըլլալը: Երկուշաբթի, Յունիս 24-ին, շուրջ 30 կազմակերպութիւններ (Համայնավար կուսակցութիւն, Ս.Օ.Ս. - Ռասիզմ, ՄՐԱՓ, ՖԷՆ, Երիտասարդ Ընկերվարականներու Շարժում, Սէ - Ժէ - Թէ, Սէ - էՖ - Տէ - Թէ եւայլն, եւայլն) բողոքի ցոյց մը կ՚ընէին:

ԲԱՔՈՒԻ մէջ բացուած ապրանքներու սակարանը կառավարութեան որոշումով բազմաթիւ սրահներ վարձած է քաղաքին Լենինի թանգարանի շէնքէն: «Բաքու» թերթին լուրին համաձայն, առեւտրական գործառնութիւնները այսուհետեւ պիտի կատարուին այն ցուցասրահներուն քով որոնք կ՚ոգեկոչեն Լենինի կեանքին ու գործունէութեան դրուագները:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԲԱՆԱԿԻ սպայ Օլեկ Քրայեւսկի վերջ տուած է Երեւանի Ազատութեան հրապարակին վրայ սկսած հացադուլին: Ան 12 ամիս առաջ դիմում կատարած էր որ ազատ արձակուի բանակի ծառայութենէն ու հացադուլի դիմած էր պաշտօնական ձեւակերպութիւններու դանդաղութեան եւ նաեւ Հայաստանի ու Արցախի դէմ շղթայազերծուած պատերազմին դէմ բողոքելու համար:

ՄԱՆԻ 24 ԺԱՄԵՐՈՒՆ յաղթեց ճափոնական կառք մը՝ Մազտա, մեծ անակընկալ պատճառելով: Փէօժօ կանուխէն քաշուած էր եւ այն համոզումը կար որ յաղթանակը Մերսէտէսին կամ Ժակուարին վերապահուած էր, մինչ Եւրոպացիք պարտուեցան, ինչ որ անգամ մը եւս յուսախաբ պիտի ընէ նոր Նախարարապետը:

ՆԱՌՊՈՆՆԻ մէջ է, այս անգամ, որ բուռն բախումներ տեղի ունեցան ապահովութեան ուժերու եւ հարքիներու զաւակներուն միջեւ: Ծանօթ է որ Հարքիները այն Ալժերացներն են, որոնք ֆրանսական բանակին յաւելեալ ուժերը կը կազմէին Ալժերիոյ պատերազմին ատեն եւ սոխպուեցան Ֆրանսա ապաստանիլ անկախութեան վաղորդայնին եւ շատ զառնութիւններ ալ կրեցին: Կիրակի գիշեր նոր ցոյցեր եղան, երիտասարդները կը պահանջէին իրենց մէկ ընկերոջը ազատ արձակումը (ձերբակալուած էր նախորդ միջադէպերու ընթացքին): Քարկոծելով եւ քոքթէյլ մոլոթովներ նետելով, ցուցարարները 30 ոստիկան վիրաւորած են (3-ը՝ ծանր): Ընդհանրապէս, Ներգաղթածներու միութիւնները եւ Ալժերիայէն վերադարձած ու յուսախաբ՝ բոլոր Ֆրանսա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ASSEMBLEE NATIONALE
GROUPE D'ETUDES
SUR LA QUESTION ARMENIENNE

COMMUNIQUE A LA PRESSE

Le groupe d'études sur la question arménienne s'est réuni le mardi 18 juin sous la présidence de M. René Rouquet, Président. Il a procédé à l'audition d'une délégation de députés au Parlement d'Arménie composée de MM. Edvard Yegorian, Khosrov Haroutiounian, Hovanès Iguitian, Archag Sadoyan, Valéry Boghossian, Viguen Khatchadrian, Albert Baghdassarian et accompagné par M. Chahen Karamanoukian, Conseiller du Président d'Arménie, M. Levon Ter-Petrossian.

Le Président Rouquet a, tout d'abord, présenté à la délégation arménienne les activités du groupe d'études depuis sa création en 1986 et aux membres du groupe, le programme du séjour en France des députés arméniens. Il a annoncé que la mission de députés français en Arménie, envisagée il y a déjà plusieurs semaines, devrait pouvoir être organisée rapidement.

M. Albert Baghdassarian a décrit la situation actuelle en Arménie. Le projet démocratique y est progressivement mis en œuvre. D'importantes lois ont été adoptées: sur la liberté de la presse, la redistribution des terres, la libéralisation de l'économie. Des liens économiques et culturels ont été tissés avec l'extérieur. Le multipartisme a été institué. Mais le pouvoir central utilise le problème du Haut-Karabagh pour destabiliser l'Arménie et bloquer le processus démocratique.

En réponse à une question du Président Rouquet sur les relations de l'Arménie avec la Turquie et l'Azerbaïdjan, M. Edvard Yegorian a constaté qu'il existait des sentiments hostiles à la Turquie, très puissants notamment dans la Diaspora, les Arméniens revendiquant traditionnellement des terres en Turquie. Il a toutefois noté que les préoccupations actuelles des Arméniens d'Arménie avaient évolué et étaient aujourd'hui centrées sur la constitution d'un véritable Etat. Certes, le génocide arménien doit être reconnu et pas seulement par la Turquie. Mais il ne s'agit pas là d'une condition au développement de nouvelles relations avec la Turquie. D'ailleurs, l'Arménie souhaite l'établissement de bonnes relations avec tous ses voisins afin de préserver la sécurité du nouvel Etat.

S'agissant des rapports avec l'Azerbaïdjan, M. Edvard Yegorian a regretté que le pouvoir central se soit posé en intermédiaire obligatoire pour bloquer toute évolution. Il a estimé que Moscou avait choisi l'Azerbaïdjan contre l'Arménie et donné des gages à la première pour obtenir sa signature du Traité de l'Union et la maintenir au sein de l'URSS.

En réponse à plusieurs questions de Mme Martine David, MM. François Rochebloine et René Rouquet sur le référendum d'indépendance du 21 septembre, M. Albert Baghdassarian a insisté sur le caractère constitutionnel de la question qui sera posée aux électeurs et dont il a précisé le libellé : «Souhaitez-vous que l'Arménie soit un Etat indépendant et démocratique hors du cadre de l'Union soviétique?».

Après le référendum devrait suivre, en vertu de la loi soviétique, une période de transition de trois à cinq ans consacrée à des négociations avec Moscou.

Interrogé par M. François Rochebloine sur la mise en place du multipartisme, M. Albert Baghdassarian a précisé que deux partis, le parti social-démocrate et le parti républicain, s'étaient d'ores et déjà constitués, le Dachnak venant de demander son inscription. Le mouvement national arménien demeure, pour l'instant, une association mais ses statuts, actuellement en discussion, pourraient être transformés.

Abordant le problème de la reconstruction de l'école française de Léninakan, détruite par le tremblement de terre, M. François Rochebloine a regretté l'absence d'engagement financier véritable du gouvernement français et espéré que la visite de la délégation arménienne en France puisse faire avancer le dossier. Il a enfin souhaité que la délégation de l'Assemblée nationale, qui se rendra en Arménie, pourra visiter Stepanakert afin de manifester la solidarité des députés avec la communauté arménienne, très éprouvée, qui y réside.

Paris, le 18 Juin 1991

ԿԻԼԻԿԻՈՅ ՎԵՐԱԲԵՐԵԱԼ ՔԱՆԻ ՄԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Գրեց՝ ԱՐՄԷՆ ՄՈՒԹԱՖԵԱՆ

Երկրորդ Համաշխարհային պատերազմին նախօրեակին լոյս տեսած 6 հատորնոց նշանաւոր «Larousse du XXe siècle»-ին մէջ, «Կիլիկիա» յօդուածը հայկական ոչ մէկ հետք կը պարունակէր: Այսինքն, քանի մը տասնամեակներ առաջ, երեք դարու Կիլիկեան Հայաստանի Պետութիւնը փաստօրէն մոռցուած էր. ընդհանուր առմամբ, Կիլիկիան ինքը շատ քիչ ուսումնասիրուած էր: Հակառակ ձգտում մը երեւցաւ 1976-ին, երբ լոյս տեսաւ գերմանացի պատմաբան (այժմ Քէօլնի հռոմա - գերմանական թանգարանին տնօրէն) Հէլլէնքէմփէրի գիրքը Կիլիկիոյ բերդերուն մասին (1): Այդ նոյն տարին Վիէննայի (Աւստրիա) Գիտութեան կաճառը հրատարակեց առաջին հատորը իր ծրագրած հսկայ ձեռնարկին՝ բիւզանդական կայսրութեան վերաբերեալ (2). շարք մը կը հրատարակուի որուն ամէն մէկ հատորը այդ կայսրութեան մէկ գաւառին պատմական աշխարհագրութեան հանրագիտարանը պիտի ըլլայ: Արդէն վեց հատորներ լոյս տեսան, ու հայագիտութեան համար չափազանց կարեւոր են հետեւեալները. - «Կապադովկիա» (Թիւ 2, 1981), «Գաղատիա եւ Լիկաոնիա» (Թիւ 4, 1984), «Փռիւգիա եւ Պիսիդիա» (Թիւ 7, 1990), ու մանաւանդ քանի մը ամիս առաջ հրատարակուած երկու հատորնոց «Կիլիկիա եւ Իսաւրիա» (Թիւ 5, 1990): Այս վերջինին հեղինակներն են նոյն Հէլլէնքէմփէրը եւ աւստրիացի գիտնական Հիլտը: Իրենց կը պարտինք արդէն այդ շարքին յարակից երկու շատ հետաքրքրական ուսումնասիրութիւններ. «Կապադովկիայի բիւզանդական ճանապարհացոյց ցանցը» (Հիլտ, 1977) եւ «Նոր հետազօտութիւններ Կիլիկիոյ մէջ» (Հիլտ - Հէլլէնքէմփէր, 1986): Այնպէս որ «Կիլիկիա եւ Իսաւրիա»ին այս երկու հեղինակները, որոնք ի միջի այլոց բազմաթիւ ճամբորդութիւններ կատարեցին Փոքր Ասիա, անկասկած Կիլիկիոյ անուանի մասնագէտներ են:

* *

Friedrich Hild — Hansgerd Hellenkemper
Kilikien und Isaurien (Tabula Imperii Byzantini 5)

Գերմաներէն, Վիէննա, 1990: Հատոր Ա., 465 էջ – հատոր Բ. 96 էջ, + 402 լուսանկար + 3 քարտէզ: Ըստ վերնագրին, հեղինակներուն հետաքրքրութիւնը կեդրոնացած է բիւզանդագիտութեան վրայ: Ուսումնասիրութեան ժամանակաշրջանը՝ հետեւաբար՝ կը սկսի մօտաւորապէս Դ. դարու վերջը: Կիլիկիոյ արեւելեան մասը գրաւուեցաւ Արաբներուն կողմէ Է. դարուն կիսուն, Բիւզանդիոնը ամբողջ երկրամասը վերագրաւեց Ժ. դարու կիսուն, յետոյ անընդհատ պայքարեցաւ Թուրքերուն, Խաչակիրներուն եւ Հայերուն դէմ ու վերջնականօրէն ամէն իշխանութիւն կորսնցուց Կիլիկիոյ վրայ 1160-ի շուրջ: Այդ թուականէն ի վեր Կիլիկիան հայկական հողամաս մնաց, մինչեւ եգիպտացի Մէմլուքներուն գրաւումը 1375-ին, որոնց պիտի յաջորդէին Օսմանեան Թուրքերը 1516-ին: Շատ տրամաբանօրէն՝ հեղինակները որդեգրեցին ոչ զուտ բիւզանդական շրջանը, այլ ամբողջ յետ - հռոմէական ու նախաթրքական շրջանը, այսինքն Դ. դարէն մինչեւ ԺԴ. դարուն վերջը: Այդ պայմաններուն մէջ, պարզ է որ գործին մեծ մէկ տոկոսը ուղղակի հայագիտութեան առընչուած է:

* *

Հատոր Ա.ը երկու մասէ բաղկացած է: Առաջինը (150 էջ) ընդհանուր աշխարհագրական ու պատմական ներկայացում մըն է. շատ լուրջ գործ է, բայց համեմատաբար մեծ նորութիւններ չի բերեր, բացի քանի մը կէտերէ: Սկիզբին, հեղինակները իրենց գործին սահմանագիծը կ՚որոշեն. հարաւը՝ ծովափը, հիւսիսը, Ալանիա (Պամֆիլիա) – Կարաման (Լիկաոնիա) - Կէօքսուն (Կապադովկիա) գիծը, իսկ արեւելքին՝ Մարաշ - Անթաքիա առանցքին չհասած, էջ 20-ին վրայ յիշուած է որ այս հողամասը յաճախ ալ «Արմէնիա», «Հայաստան» կոչուած է հայկական իշխանութեան ժամանակ: Գրուած է նաեւ որ «Փոքր Հայք» անունը միայն լատինական ու արեւմտեան աղբիւրներուն մէջ կը գտնուի, ոչ հայկականներուն մէջ. սա ճիշդ չէ, քանի մը բացառութիւններ կան (օրինակ՝ Ներսէս Պալիենց) (3):

Այս հողամասին աշխարհագրական համառօտ ներկայացումը (էջ 22 - 29) շատ հաւատարիմ է: Իրեն կը յաջորդէ պատմական ակնարկը (էջ 30 - 84) հինգ շրջանէ բաղկացած, որոնց վերջինը (էջ 63 - 84) խորագրուած է. - «Հայկական իշխանութիւնը Կիլիկիոյ վրայ (ԺԱ. - ԺԴ. դար)»: Ընդհանրապէս՝ հեղինակներուն ոճը շատ չէզոք է, դէպքերուն առջեւ ոչ մէկ կարծիք կամ անձնական մեկնաբանութիւն կ՚արտայայտեն: Մէկ կողմէն գովելի սկզբունք մըն է, բայց միւս կողմէն այսպէսով կարեւորութեան յարաբերութիւնները լոյսի չեն գար, հիմնական դէպքերը մանրամասնութիւններուն միջեւ քիչ մը խեղդուած են: Երկրորդ դիտողութիւն մըն ալ այստեղ հարկ է ընել, որ ի զօրու է ամբողջ գործին ընթացքին: Որոշ հաստատումներ լրիւ ընդունուած են, ուրիշներ պարզ ենթադրութիւններ են, սակայն այս գիրքին մէջ նոյն ձեւով ներկայացուած են՝ ենթադրութիւնները իբր վերջնական եզրակացութիւններ: Նոյնիսկ յաճախ՝ փաստարկները կամ թոյլ են կամ պարզապէս բացակայ: Օրինակ՝ էջ 65-ին վրայ, խօսելով 1097-ին Տանկրի եւ Պաղտին խաչակիրներուն մուտքին մասին Կիլիկիա, հեղինակները կը գրեն որ առաջինը գտական «Կիլիկիոյ դուներ»էն մտաւ, իսկ երկրորդը՝ Լամբրոն բերդի դժուարին ճամբան օգտագործեց. ես ալ այդ տեսութիւնը կ՚որդեգրեմ (4), բայց չեշտելով որ միայն հաւանական ենթադրութիւն է: Քիչ մը անդին (էջ 76), գալով Լեւոն Մեծագործի թագադրութեան, որուն թուականը դեռ վիճարանութեան առարկայ է (1198 կամ 1199), հեղինակները կտրուկ ձեւով 1199 կ՚ընտրեն, այս թուականին նպաստաւոր փաստարկները տալով եւ մոռնալով Սիրարփի Տէր - Ներսէսեանի կողմէն շեշտուած (5) հակառակ փաստարկները, ի միջի այլոց 1198-ի քանի մը յիշատակարաններ որոնք արդէն Լեւոնը «Թագաւոր» կ՚անուանեն (6): Այս Թագադրութեան առիթով «Վենետիկի անանուն ժամանակագրութիւն»ը կը ներկայացնէ (7) մեծ ցուցակ մը՝ նոր Թագաւորութեան աշխարհական ու կրօնական երեւելիներուն անուններով՝ որուն մէջ կը նշուէին յաջորդաբար Կապանի իշխանը եւ Ճանճիի իշխանը: Առաջին բերդին դիրքը ծանօթ է (8), երկրորդինը՝ ոչ (9): Ըստ մեր հեղինակներուն, այս երկու անունները նոյն բերդին կը համապատասխանեն: Աւելի ճիշդ, էջ 77-ին մէջ կը գրեն որ Ճանճին «Կապնիսբերդ»ն է, ու էջ 287-ին մէջ կը բացատրուի որ այս «Կապնիսբերդ»ը այն անունն է որ յոյն պատմաբան Կիննամոսը «սխալմամբ» գրած է «Kapniskert» (10): Առաջին հերթին, նկատենք որ այստեղ Կիննամոս չի սխալիր, իր գտածը ճիշդ հայկական «Կապնիսկերտ» անունին տառադարձութիւնն է: Ըստ մեր հեղինակներուն, այս «Կապնիսկերտ = Կապանի բերդ»ը կը համապատասխանէ Ճանճիին, իսկ Թագաւորական ցուցակին «Կապան»ը բերդին համանուն գիւղը կ՚ըլլայ, այժմեան «Geben»ը, չորս քիլոմեթր դէպի հարաւ: Դեռ աւելին. այս Ճանճի բերդը, անկասկած, հնչումով նման է Ֆրանսացի Շառլ Թէքսիէ-ին 1836-ին նկարած «Tchinchine» բերդին (11): Այս բոլոր փաստարկները շատ թոյլ են՝ կտրուկ կերպով եզրակացնելու համար՝ Կապան բերդ = Ճանճի = «Tchinchine» (էջ 287):

Դառնանք Թագաւորութեան վերջին տարիներուն: Կոստանդին Գ.ը 1363-ին կը մեռնի, իսկ Կոստանդին Դ.ը 1365-ին կը Թագաւորէ: Այդ երկու տարուան ընթացքին, ժամանակակից պատմութիւնները ոչ մէկ Թագաւոր կը նշեն. բայց դրամագիտական ապացոյց կայ որոշ «Լեւոն Թագաւոր»ի մը (12): Ցայտնի է: Սակայն էջ 84-ին մէջ կը կարդանք որ այս Լեւոնը վերջին Լեւոն Ե. Լուսինեանն է, որ պիտի Թագաւորէր 1374-ին, եւ այդպէս արդէն երկու տարի Թագաւորած կ՚ըլլար 10 տարի առաջ: Ոչ մէկ աղբիւր, ոչ մէկ ապացոյց կայ այս ենթադրութեան շուրջ:

Պատմական ակնարկէն վերջ, կարգը կուգայ կրօնական գլուխին (էջ 85 - 97): Հեղինակները իրաւունք ունին պնդելու որ Իսաւրիան եւ երկու մասի բաժնուած Կիլիկիան փոքր Ասիոյ միակ մասերն են որոնք վերագրուեցան Անթաքիոյ, ոչ Պոլսոյ Պատրիարքարանին (էջ 85): Այդ փաստը դժբախտաբար չեն մեկնաբաներ: Մի՞թէ Տաւրոսը աւելի բնական սահման է, քան թէ Ամանոսը, ու հետեւաբար Կիլիկիան տրամաբանօրէն պէտք է նկատուի իբր Սուրիական աշխարհի մաս մը, եւ ոչ Փոքր Ասիական: Երանի թէ 1920-ին ու 1939-ին Ֆրանսան այս նրբութեան գիտնար...: Երկու էջ (96 - 97) հայկական եկեղեցիին նուիրուած են. միակ սխալը դասական սխալն է, այս կրօնքը միաբնութենական (monophysite) անուանելն է, փոխանակ ոչ - Քաղկեդոնականի:

Առաջին մասին վերջին գլուխները չափազանց հետաքրքրական են, որովհետեւ աւելի հազուադէպօրէն ուսումնասիրուած են. Կիլիկիոյ ազգագրական բաղադրութիւնը, տնտեսական պայմանները, ցամաքային ու ծովային ճանապարհները, պաշտպանողական ճարտարապետութիւնը: Թուագրելու համար այս ճարտարապետութեան բուն հայկական շրջանը, արձանագրագիտութեան վրայ կը յենուի, հայկական արձանագրութիւններու ցանկ մը կուտայ (էջ 149) ու կ՚եզրակացնէ որ «ծանր շրջանը» (schwerpunkt) ԺԳ. դարն է:

* *

Առաջին հատորին երկրորդ մասը (էջ 153 - 465) գրքին կորիզն է, հիմնական գործ մը կիլիկիագիտութեան համար. այս աւելի քան 300 էջնոց բառարանը Կիլիկիոյ գրեթէ կատարեալ պատմական աշխարհագրութիւնը կը պարունակէ: Այբբենական կարգով բոլոր գիւղերու, բերդերու, գետերու, անցքերու ... անունները դասաւորուած են: Իւրաքանչիւր յօդուած կը ներկայացնէ համապատասխան վայրին զանազան անունները, աշխարհագրական դիրքը, պատմական բոլոր աղբիւրներէ քաղուած տեղեկութիւնները, յուշարձանները, սկզբնական ու երկրորդական աղբիւրներուն լրիւ ցանկը, ու լրացուցիչ գրականութիւնը:

Անշուշտ՝ չմոռնալով որ հիմնապէս բիւզանդագիտական գործ է առիկա, իւրաքանչիւր նիւթ իր յունական անունով այբբենական կարգով դասաւորուած է, լատինատառ գրուած. երբ յունական անունը անծանօթ է, առաջնութիւնը տրուած է հայկական անունին, «Revue des Etudes Arméniennes»ի կանոնով լատինատառ գրուած, իսկ եթէ ոչ յունական, ոչ ալ հայկական անուն ծանօթ է, թրքական կամ արաբական անունը կ՚որդեգրուի բառարանին մէջ գտնելու համար: Բաւական տեղին օրէնք է, քանի որ երկրորդ հատորին անուանացանկը բազմալեզու է:

Ընդհանուր արդիւնքը իսկական ոսկերչական աշխատանք է, գիտական շատ մեծ որակով: Փոխանակ արժանի գովասանքները շարելու, նախընտրելի է փոքր Թերութիւններուն վրայ ուշադրութիւնը գրաւել, առանց որեւէ կերպով այս անբաղդատելի գործին նշանակութիւնը նուազեցնելու: Այս Թերութիւնները նոյն տեսակի են, ինչպէս՝ նախապէս նշուած օրինակները. ենթադրութիւններն ու հաստատումները երբեմն չեն զանազանուած: «Լամբրոն» յօդուածին մէջ յիշուած է (էջ 329) որոշ 1376ի յիշատակարան մը ուր Լամբրոնի կողոպուտը նկարագրուած է (13): Այս հիմքի վրայ եզրակացնել որ «բերդը մինչեւ 1375 - Սիսի պէս – Հայերուն ձեռքը մնացած էր» շատ համարձակ է. ընդունուած է որ 1375-ին, Հայոց Թագաւորութիւնը միայն Սիսի շրջանին վրայ կ՚իշխէր, ու Լամբրոնը շատ հեռու է: Դառնանք «Անաւարզա» յօդուածին (էջ 178-էն), շատ համոզիչ փաստարկներով հեղինակները նոր տեսութիւն մը կը ներկայացնեն. պարիսպը հիմնականապէս ոչ բիւզանդական, ոչ ալ հայկական է, այլ՝ արաբական (էջ 182): Բայց նոյն յօդուածին մէջ սխալմամբ կը գրեն, Ուռհայեցիին սխալը արտագրելով (14), որ առաջին Խաչակիրներէն մաս մը այդ բերդաքաղաքէն անցաւ (էջ 180):

Մնացած դիտողութիւնները աշխարհագրական նոյնացումներուն հարցին կը վերաբերին: Օրինակ՝ Իսոսի դիրքը առանց որեւէ ապացոյցի յստակօրէն սահմանուած է (էջ 277), ինչպէս նաեւ արաբական Սիզու քաղաքը (էջ 427), իսկ Հրաշալի Ալահան յունական վանքը, այստեղ, ինչպէս միշտ, առանց որեւէ աղբիւրի Պրոկոպիոսի Ապադնա (15) վանքին հետ նոյնացուած է (էջ 193):

(Մնացեալը յաջորդով)

1.- Hansgerd Hellenkemper — Burgen der Kreuzritterzeit in der Grafschaft Edessa und im Königreich Kleinarmenien, Bonn, 1976.

2.- Tabula Imperii Byzantini. Verlag des österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien.

3.- Վ. Յակոբեան — Մանր ժամանակագրութիւններ, հատ. Բ., Երեւան, 1956, էջ 178:

4.- Claude Mutafian — La Cilicie au Carrefour des Empires, Paris, 1988, t. I, p. 156.

5.- In The Crusaders, ed. Setton, vol. 2. Madison (Wisconsin), 1969, p. 648, n. 23.

6.- Գարեգին Ա. Կաթողիկոս — Յիշատակարանք ձեռագրաց, հատ. Ա., Անթիլիաս, 1951, թիւ 283, սիւնակ 624:
– Ա. Մաթեւոսեան — Հայերէն ձեռագրերի յիշատակարաններ, Ե.–ԺԲ. դարեր, Երեւան, 1988, թիւ 299, 300, էջ 300, 302:

7.- Gérard Dédéyan — La chronique attribuée au Connétable Smbat. Paris, 1980, n° 35, pp. 73 ss.

8.- R. Edwards — The fortifications of Armenian Cilicia, Washington, 1987, pp. 124 ss.

9.- Mutafian, t. I, p. 301.

10.- Jean Kinnamos — Chronique, trad. J. Rosenblum, Paris, 1972, p. 27.

11.- In Revue Française, 6, 1838, p. 338 - Mutafian, t. 2, repr. 98.

12.- Paul Bedoukian — Coinage of Cilician Armenia, Danbury (Conn.), 1979, p. 20, pp. 395 ss.

13.- Լ. Խաչիկեան — ԺԴ. դարի հայերէն ձեռագրերի յիշատակարաններ, Երեւան, 1950, թիւ 647, էջ 521:

14.- Մատթէոս Ուռհայեցի — Ժամանակագրութիւն, Վաղարշապատ, 1898, էջ 257:

15.- Procopius, De ædificiis, V, 9.

ԵՐԵՒԱՆ

ԳՈՐԾԱՐԱՐ ՄԱՐԴՈՑ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎ

ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ - ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Խորհրդային Միութեան հանրապետութեան մը մէջ կազմակերպել եւ գումարել գործարար մարդոց համաժողով մասնակցութեամբ աւելի քան երեսուն տարբեր երկիրներէ եկած անձերու աննախընթաց դէպք մըն է, անօրինակ երեւոյթ մը: Եւ միայն Հայաստանի Հանրապետութիւնը կրնար կազմակերպել նման ձեռնարկ:

Անկասկած, Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի տեսակցութենէն յետոյ՝ նախագահ Ֆրանսուա Միթերանի հետ եւ այս բացառիկ համաժողովով Հայաստանի հանրապետութիւնը կարեւոր կէտեր կ՚արձանագրէ Խորհրդային Միութեան կեդրոնական իշխանութիւններուն մօտ: Նոյն ատեն, երկրէն ներս կը սատարէ կառավարութեան քաղաքական դիրքին ամրապնդման:

Դեռ կանխահաս է եզրակացութիւններ հանելու համար: Տնտեսական գետնի վրայ կարելի չէ ըսել թէ այս համաժողովը շօշափելի ի՞նչ արդիւնքներ կրնայ տալ: Այժմ, ըսենք թէ գումարուիլն իսկ իր առաջին արժանիքն է:

Գործնական կերպով մօտենալու համար հայկական շուկային հարկ է ստեղծել պայմանները: Նախ եւ առաջ Հայաստանը պէտք է դառնայ իրաւունքի երկիր մը իր յստակ օրէնքներով: Ունենայ դրամագլուխ ներածելու օրինագիծ: Յետոյ, անհրաժեշտօրէն հաստատել հեռահաղորդումներու ցանց մը երկրին մէջ, կեր-

[illegible] մեծագոյն կեդրոն մը [illegible] բոլոր յարմարութիւններով օժտուած՝ [illegible] Երեւանի հետ: [illegible]

Հիմնական դեր ունի նաեւ [illegible] 70 տարիներու ընթացքին [illegible] «անցեալ» մը: [illegible] քանդել: Օրինակ մը տուած ըլլալու համար, հազիւ շինութիւն մը, գործատուն կամ շէնք վերջացած, արդէն կը սկսի քայքայուիլ մանաւանդ հասարակաց բաժինները ամէնէն տարրական խնամքի պատասխանատուութեան պակասէն:

Անժխտելիօրէն, օգտակար նախաձեռնութիւն մըն է Հայրենիքին շուրջ համախմբել աշխարհի զանազան բնակավայրերէն եկած գործարարներ, տնտեսագէտներ, խորհրդականներ, փորձագէտներ, այլ խօսքով գործի աշխարհին պատկանող մասնագէտներ:

Յուսադրիչ կէտ մը եղաւ ստեղծել համաժողովին Հայ գործարար մարդոց միջազգային ընկերակցութիւն մը, որուն տուած առաջին որոշումները դրական են: Գնել շէնք մը, Հայաստանի մէջ, որպէս մնայուն կեդրոն: Երկրորդ համաժողով մը գումարել յառաջիկայ Նոյեմբերի սկիզբը քննելու եւ վաւերացնելու համար ընկերակցութեան կանոնագիրը ու ընտրել նախագահ մը: Գոյացնել հիմնադրամ մը:

Այս ազգաքաղաքական ընկերակցութիւնը բաղկացած յատկապէս համոզուած եւ վճռակամ մարդոցմով կրնայ դառնալ ճնշումի միջոց արտասահմանի կառավարութիւններուն մօտ եւ վերածուիլ պաշտօնական խօսակիցի մը:

Մինչեւ որ այս ընկերակցութիւնը սկսի գործել, եւ երկրի փոփոխութիւնները կատարուին, ինչո՞ւ փորձառու եւ իրենց ասպարէզին վերջաւորութեան հասած Հայեր չերթան Հայաստան, ժամանակի մը համար, եւ իրենց ձեռնհասութիւնները չդնեն ի սպաս Հայրենիքին: Անոնց ներկայութիւնը կրնայ մեծապէս նպաստել բնակիչներու մտայնութիւններուն աւելի արագ հոլովոյթին եւ պատշաճեցումին շուկայի տնտեսութեան մը հրամայականներուն:

Այս Ա. համաժողովը լաւ կազմակերպուած էր: Ծառայեց մանաւանդ մտքերու փոխանակութեան եւ գործարար մարդոց փոխադարձ ճանաչման, ինչպէս նաեւ ոմանց համար ծանօթանալ առաջին անգամ ըլլալով Հայաստանին: Բ. համաժողովը պէտք է ըլլայ գործնական, ամէն բանէ առաջ:

ԱԼՊԷՐ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Մարսէյլ

Տօնախմբութեան օր կաթողիկէ հայ համայնքին մէջ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - («Յառաջ»). -

Յունիս 15-ի թուականին դիմաց Հայ Եկեղեցւոյ տօնացոյցին վրայ կը կարդանք «Տօն Գիւտի Նշխարաց Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին»:

Գրիգոր Լուսաւորիչ պաշտպան Սուրբն է Մարսէյլի Հայ Կաթողիկէ ժողովրդապետութեան, որ յաջորդ օրը, Կիրակի, Յունիս 16-ին հանդիսաւոր կերպով նշեց այս տօնը՝ պատարագով մը եւ սիրոյ սեղանով մը:

Եկեղեցին լեցուն էր, երբ ժամը 11-ին պատարագիչը՝ Նշան Ծ. Վարդապետ Գարաքէհեան թափօրով խորան բարձրացաւ, իր կողքին ունենալով հիւրաբար Մարսէյլ գտնուող Գրիգոր Վարդապետ Միքայէլեան՝ Մխիթարեան Միաբանութեան անդամ: Պատարագի երգեցողութիւնը կատարեց Եկեղեցւոյ երգչախումբը ղեկավարութեամբ՝ Վարուժան Պառուհանեանի եւ մասնակցութեամբ Անարատ Յղութեան Հայ Քոյրերու՝ քոյր Արտեմիս Աշըքեանի եւ քոյր Մատլէնի:

Հայերէն եւ ապա Ֆրանսերէն ընթերցումը ընելէ յետոյ օրուան Աւետարանին, Նշան Ծ. Վարդապետ Գարաքէհեան, միշտ երկու լեզուներով, քարոզեց: Ծանրացաւ հաւատքի զօրութեան եւ զոհողութեան գաղափարին վրայ օրինակը բերելով Գրիգոր Լուսաւորչին որ Խոր Վիրապի մէջ 15 տարի չարչարուեցաւ, տանջուեցաւ բայց տոկաց շնորհիւ մարդը ազնուացնող եւ իր կեանքը արժեւորող վերոյիշեալ առաքինութիւններուն: Այս տօնին զուգադիպութիւնը Հայրերու Տօնին հետ, շարունակեց Նշան Ծ. Վրդ. Գարաքէհեան, առաւել կը պատկերացնէ հօր մը նուիրումը, զոհողութիւնը, ջանքերն ու քրտինքը փոխանցելու իր զաւակներուն աւանդութիւնները, սրբութիւնները, ինքնուրոյն նկարագիրը, մարդկային եւ ազգային արժէքները: Կրկնակի օրն է, ըսաւ Վարդապետը, հիւսելու փառքը Գրիգոր Լուսաւորչին որպէս՝ Նախահայրը մեր հաւատքին, արտայայտելու երախտագիտութիւն մեր նախնիքներուն որոնք դարերու ընթացքին ապրեցուցին միտք եւ ոգին, մեր ժողովուրդին փոխանցեցին ջահը ազգին յաւերժութեան, դրսեւորելու սէրը հանդէպ մեր ընտանիքներուն, Հայերուն որոնք օրինակովը Գրիգոր Լուսաւորչին մեզ կը զօրացնեն հաւատքի եւ զոհողութեան գաղափարներով որպէսզի չխզուի կապը մեր պատմութեան, մանաւանդ այս օրերուն երբ մայրենի հողին վրայ մեր ժողովուրդը կ'ապրի ճակատագրական պահեր:

Պատարագէն յետոյ, ժամը 13-ին, Սուրբ Գրիգոր ժողովրդապետական եւ մշակութային կեդրոնի սրահին մէջ տեղի ունեցաւ հացկերոյթ պատրաստուած Տիկնանց Յանձնախումբին կողմէ: Մասնակցողները բազմաթիւ էին եւ մինչեւ երեկոյեան ժամը 17, հոգեկան ուրախութիւնը ունեցան ապրելու հաւաքական եւ հայկական օր մը, բարեկամական ջերմ մթնոլորտի մը մէջ: Համաձայն աւանդութեան՝ խօսք, բաժակաճառ, երգ, արտասանութիւն, վիճակահանութիւն գեղեցիկ նուէրներով զբաղեցուցին ներկաները:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Հ. Բ. Ը. Մ. 85 ԱՄԵԱԿ

ՎԱԼԱՆՍ. -

Հ. Բ. Ը. Մ.-ի հիմնադրութեան 85-րդ տարեդարձին առթիւ, միութեան Վալանսի մասնաճիւղը կազմակերպած էր երկօրեայ հանդիսութիւններ, Յունիս 14 եւ 15-ին:

Յունիս 14-ի գիշերը, Վալանսի Հ. Բ. Ը. Մ.-ի սրահը կը յորդէր ընտրանի բազմութեամբ մը, ուր բացումը կը կատարուէր հանդիսութեանց բանախօսութիւն-ճաշով մը:

Վալանսի եւ շրջակայից գրեթէ բոլոր կազմակերպութեանց ներկայացուցիչներուն ներկայութեան, նաեւ ներկայ էին հայրենի երկու երեսփոխաններ, պարոններ՝ Խոսրով Յարութիւնեան եւ Վիգէն Խաչատրեան, որոնք հիւրաբար Վալանս կը գտնուէին:

Մասնաճիւղի նախագահ՝ տոքթոր Ժան Ն. Կօչկարեանի բացման խօսքով սկսաւ հանդիսութիւնը, որ իր խօսքին աւարտին, կարդաց հանդիսութեանց Նախագահի Պր. Լեւոն Քէպապճեանի ողջոյնի եւ շնորհաւորութեան նամակը, զոր ուղարկած էր իր ակամայ բացակայութեան պատճառաւ:

Միութեան, մշակութային եւ ընկերային պատուիրակ Անդրանիկ Բէքչէեան, իր ողջոյնի խօսքը [illegible] հանդիսութեան խանդավառ մթնոլորտ մը ստեղծելով:

Օրուան բանախօսն էր [illegible] Հ. Բ. Ը. Մ.-ի հիմնադրութեան եւ 85 տարիներու [illegible]

[illegible] Վալանսի փոխ-քաղաքապետ, Պր. Մանուէլ [illegible] ողջոյնի խօսքերով, Միութեան 85-ամեակին առթիւ:

Նաեւ խօսք առին հայրենի երեսփոխանները եւ յուշանուէրով մը պատուեցին միութեան Վալանսի մասնաճիւղը:

Կատարուեցան երգեր եւ արտասանութիւն, Պ.Պ. Վարդգէս Վարդանեանի, Յարութ Ժամագործեանի, Մանուէլ Թաշճեանի եւ Տիկին Հ. Քէշիշեանի կողմէ:

Այս շատ յաջող ձեռնարկին մանրամասնութեանց բծախնդիր պատրաստութեան համար, Վալանսի մասնաճիւղին Տիկինները երկար ծափահարուեցան:

Այս առթիւ, տրուած ըլլալով որ Յունիս 15-ը «Հայերու Օր» է, մասնաճիւղը պատուեց վեց պատուոյ հայրեր, յանձինս Պ.Պ. Գ. Մանուկեանի, Ա. Գանձեանի, Մ. Տէր-Սարգիսեանի, Գ. Գոճիկեանի, Կ. Եազմաճեանի եւ Մ. Մարտիկեանի:

85-ամեակի կարկանդակը, մասնաճիւղի երիտասարդներուն կողմէ, Միութեան քայլերգին կուռ երգեցողութենէն ետք՝ խանդավառ մթնոլորտի մէջ բաշխուեցաւ առատօրէն շամպանեայի ընկերակցութեամբ:

Մասնաճիւղին պատուոյ նախագահ եւ հոգեւոր հովիւ Նարեկ Խչկր. Քահանայ Վարդանեանի հուսկ-բանքով եւ աղօթքով վերջացաւ հանդիսութիւնը ուշ գիշերին:

Յունիս 15, Շաբաթ օր կէսօրին, Վալանսի Ռատիօ-Ա.-ի տնօրէնութիւնը, 85-ամեակի առթիւ եղած հայկական աշխուժութիւնը գնահատելով, կազմակերպած էր ռատիօ-ասուլիս մը տոքթոր Ն. Կարապճեանի հետ:

Ռատիօ Ա.-ի անխոնջ եւ աշխոյժ տնօրէն, Պր. Ժագ Աբրահամեան վարեց հետաքրքրական հարցազրոյցը:

Նոյն օրը յետ-միջօրէին, ժամը 4.30-ին, Հ. Բ. Ը. Մ.-ի սրահին մէջ տեղի ունեցաւ տիկնանց հանդիպում մը տոքթոր Ն. Կարապճեանի հետ, ուր եղան կարծիքներու փոխանակում:

Եւ այսպէս ահա, վերջ գտաւ Հ. Բ. Ը. Մ.-ի 85-ամեակի վալանսեան երկօրեան, անշուշտ չմոռնալով ըսել որ՝ մանաւանդ «Յառաջ»ի սիւնակներուն մէջ եւ օրինակ այլոց, 98%-ով հայերէն լեզուով եւ հայկական ոգիով:

Ա.

LIVRES REÇUS

DIE KINDER
VON LENINAKAN
ROBERT KLEMENT
Jugend und Volk Verlagsges
Vienne (Autriche), 1991.

ԳՈՂԳՈԹԱ
ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ
ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ ԹԷՈԴԻԿ

ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ ՊԱՐՏԻԶԱԿԻ

Բարսեղ Քահանայ Թորոսեան. - Ծնած 1865 Մայիս 16-ին: Օծուեց Տ. Աթանասէ: 1915 Ապրիլ 27-ին, յաւարտ առաւօտու ժամերգութեան՝ տուն դարձին, Ահմէտ կը ձերբակալէ զինք եւ հսկողութեան տակ կ'ուղարկէ Նիկոմիդիա: Հոն բանտ մնալէ վերջ, տեղացի, պարտիզակցի, օվաճըգցի, արմաշցի եւ ադաբազարցի 45 Հայերով կ'առաջնորդուի կայարան, երբ սուիններնին ցցած տասը ոստիկաններ շուրջպատած էին թափօրը: Ամէնքն ալ շոգեկառքով կը փոխադրուին Կէյվէէն Տարագլը՝ ուր երեք ամիս կը մնան եւ ուրկէ կը քշուին դէպի Էսկի Շէհիր, իրենց դատապարտութիւնը չեղող մասնաւոր թուղթով մը: Այդ մահաբեր «էվրագ»ն էր ահա զոր կը յաջողի պատռել տալ ճամբուն ընթացքին՝ կաշառամոլ ոստիկանին, խումբն ամբողջ փրկելով: Նոյն միջոցին սկսած էր ընդհանուր տեղահանութիւնը: Իրենք կը ներկայանան այլեւս իբր հասարակ տարագրեալներ եւ կը խառնուին գաղթականական հոսանքին: Գոնիա հասնելուն, Տ. Բարսեղ կը գտնէ չորս զաւակներն ու վեց թոռները, որոնց հետ միասին կը մեկնի Էրէյլի եւ չորս հեղ կ'արժանանայ ոստիկանական տակալի ափոցներու, պարզապէս անոր համար որ էրմէնի փափազ մըն էր: 42 օր յետոյ, երթ դէպի Պօզանթի, ուր ոստիկան մը ձեռքէն կը վիրաւորէ զինք, վէրք որ չորս ամիսէն հազիւ կը բուժուի: Ժողովրդեան ու սիրելիներուն հետ՝ իրե՛ն եւս կը վիճակի ուղին աւելի հեռաւոր տարագրութեան, մինչեւ Օսմանիէ՝ ուր հրոսապետ Ալի սոսկալի ծեծ մը կը հրամցնէ իրեն, մի՛շտ իբր «կեավուր բուհանի»ի: Մամուրէ կը մնայ 42 օր, երբ Գանըը Կէչիթի կառավարիչը կուգայ եւ «հոս ի՞նչ բան ունիս» ըսելով՝ կը սկսի ձեռքի արջառաջիլը փակցնել անոր չորս դին, եւ խարազանին կարելէն գայրագնած՝ պակաս թողուած մասը կ'ամբողջացնէ ապտակահարութեամբ: Հետիոտն երթ վերստին՝ Հասան Պէյլի, Րաճօ, Գաթմա, Կէօլ կայարան, Րաքքա եւ Տէր Զօր, ուր 14 օր կը մնայ եւ Դեկտեմբեր 14-ին ճամբայ կը հանուի դէպի Մուսուլ, անվերջ տաժանքներու հետեւանօք կորսնցնելով 2 զաւակ եւ 3 թոռ. իսկ թուրք հազարապետէ մը կ'առեւանգուի Վարդանոյշ անուն թոռնուհին (զոր Զինադադարէն վերջ կը կորզէ նոյն հրէշին ճիրաններէն ի Պոլիս, ազգային իշխանութեան աջակցութեամբ):

Մուսուլ հասնելու 12 ժամ մնացած, Թէլէֆար կոչուած արաբական գիւղին մօտերը ոստիկաններ կը ժտին բռնաբարել իր Սանդուխտ դուստրն ու Կիւլխանէ թոռնուհին: Ընդդիմութիւն պատուախնդիր Երէցին, որ անխնայ կը ծեծուի սակայն եւ երկու օր հիւանդ կը մնայ: Տէր Զօրէն Մուսուլ 44 օրէն կը հասնին, այնուհետեւ կրկին երթ դէպի Քէրքիւք: Ծանրապէս հիւանդ Եպրաքսէ դուստրը կառքին մէջ տեղաւորելու զբաղած միջոցին, բոլոր սիրելիներէն իր քով մնացած միակ խլեակը՝ Վարդուհի թոռնուհին լացուկոծով կը յափշտակուի Արաբներէ: Տ. Բարսեղ չնայելով իր յոգնաբեկ կազմին՝ կը խոյանայ անոնց վրայ եւ կը խլէ ձեռուընուն իր մխիթարութեան այդ բաբախուն առհաւատչեան: Ոստիկանք այդ հերոսական ժեսթին չեն հանդուրժեր սակայն, փութալով անոր դասը տալ «մավզէր»ի բուներով եւ աքացի հարուածներով: Չորս դին ճմլուած, իրանն ողջոյն պարկ մը ոսկոր, Տ. Բարսեղ թախծալից աչքերով կը հետեւի կարաւանին որ կը հեռանար, միակ թողլով զինք իր ցաւին ու քուքին: Նոյն գազանները անգամ մըն ալ կը մօտենան իրեն, եւ բիրի քանի մը հարուածներէ վերջ՝ իրենցմէ մին յանկարծ կարեկցութեան շնորհ մը կ'ունենայ գոչելով Պըրաք, քէնտի հալինէ կէպէրսին քէաֆիր...»: Գիշերը հիւանդ աղջիկը հոգին աւանդած էր կառքին մէջ, Վարդուհին տարուած անդարձ, իսկ ինք՝ օրհասական եւ լքուն՝ ազգակիցներու ջանքերով Մուսուլի հիւանդանոցը կը փոխադրուի եւ հինգ ամիս շարունակ կը խնամուի: Հոնկէ ելլելուն՝ կ'երթայ Հայոց եկեղեցին, ուր կը մնայ 1916 Յունուար 27-էն մինչեւ քաղաքին գրաւումը Բրիտանական բանակէն: Այնուհետեւ կը մեկնի Հալէպ, Պոլիս, Նիկոմիդիա, հուսկ ուրեմն ծննդավայր, վերստին քահանայագործելով հոն: Տարագրութենէն իր դարձին էր որ Տէր Հայրը կը հանդիպի Սուվար եւ Շէտտատիէ-եղեռնավայրեր 60 հազար Հայոց, որոնք փոսերու մէջ լեցուած՝ ողջակիզուեր էին: Իրեն հետ հայրենադարձ եղող 150 ազգակիցներու հեծկլտուքին մէջ, Տ. Բարսեղ հոգեհանգիստ կը կատարէ վրանին եւ կ'ուղէ «վերջին հողւոց»ը. յետոյ խանձած ոսկորներ եւ հող տոպրակ մը լեցնելով՝ կը բերէ յանձնել Ս. Պատրիարք Հօր, իբր նուիրական խորհուրդ բիւրաւոր նահատակաց: Կը վերադառնայ ծննդավայր, իբր միակ երէց, մինչեւ Միլլի ուժերուն գրաւումը. ժողովուրդին հետ կը փախի, իսկ 1925-ի ամրան կը մեկնի Ֆրէզնօ՝ հոն հարսնացնելով իր թոռնուհին:

(Շար. 245)

(Շար. Ա. էջէն)

ցինները զօրավիգ են այս երիտասարդներուն, որոնք գործադրկութենէ եւ «դուրս ձգուելէ» կը տառապին: Մնաց որ ծընողքներուն զառնութիւններն ալ աւելի խեղ կը լեցնեն կրակին վրայ: Ներկայիս երեք երիտասարդ մեղադրանքի տակ առնուած են: Ապահովութեան տեղական ուժերը կը յայտարարեն թէ կը գործադրեն կառավարութեան հրահանգները, որոնք վճռականութիւն կը պահանջեն:

«ԵՐԿԻՆՔԻ ՈՒՂԵՎԱՐՆԵՐՈՒ» ազգային գործադուլը շատ ծանր կշռեց օդանաւային երթեւեկին վրայ Յունիս 24-ին: Իտալիոյ ընկերութիւնը ջնջած էր իր թռիչքներու 65%-ը: Նոր կանխազգարարութիւններ ալ կան Ուրբաթ, Յունիս 28-ի համար, ինչ որ մեծ խառնակութիւն կրնայ ստեղծել արձակուրդներու մեկնումներու պատճառաւ:

ԻՐԱՔԻ հիւսիսային շրջանի քրտական գօտին պաշտպանելու համար ՄԱԿ-ը կը ծրագրէ շտապօգնութեան կայան մը հիմնել: Ներկայիս այս գօտին արեւմըտեան զինակից ուժերու հսկողութեան տակ է ու անոնք կը պատրաստուին աստիճանաբար մեկնելու: ՄԱԿ-ի ծրագրած կայանը պիտի հիմնուի Թուրքիոյ Իրաքի սահմանակից մարզին մէջ. կը սպասուի որ Թուրքիա եւս մասնակցութիւն բերէ միջազգային այս ուժին որուն պատասխանատուութիւնը պիտի պատկանի ՄԱԿ-ին: Այս կարգադրութեան նպատակն է ներկայ ուժերու մեկնումէն ետք իրաքեան հաւանական յարձակումի մը պարագային պաշտպանել քիւրտ ժողովուրդը:

ԿԱՐՍԻ մէկ գիւղին մէջ հաւաքական գերեզման մը բացուած ու ժողովուրդին ցոյց տրուած է Հայերու կողմէ կոտորուած 570 Թուրքերու ոսկերոտիքը: Թուրք մամուլը ականատես մըն ալ վկայութեան կը կանչէ աւելի համոզիչ դարձնելու համար Թուրքերու ջարդին յերիւրանքը: Այդ ականատեսը 1918 Ապրիլ 25-էն վերապրող մըն է, ներկայիս 95 տարեկան որուն ամբողջ ընտանիքը ջարդուած է ջարդարար Հայերու կողմէ որոնք ոչ երախաներու, ոչ ալ ծերերու կամ կիներու խնայած են...: Հողի, ջուրի խուրացումէն ետք, այս մէկն ալ պատմութեան խուրացում կ'երեւի, Թրքական տարբերակով:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Երեւանէն Վրէժ Վարդանեան կը փնտռէ իր հայրը՝ Մկրտիչ Պետրոսի Վարդանեան, ծնած 1911-ին Սարդարապատ գաւառակի Ղուլիկլիղան գիւղը (այժմ՝ Հոկտեմբերեանի Այգեշատ): Հոն աշխատած է մինչեւ – 1941, ապա պատերազմի մեկնած: 1942-ին գերի ինկած է: Մօրը անունը՝ Մարգարիտ, կնոջը՝ Երանուհի (երկուքն ալ մեռած), զաւակները՝ Վրէժ, Վարդգէս, Գրիգոր, Ամբիկ: Եթէ ենթական նորէն ամուսնացած ու ընտանիք կազմած է եւ զաւակներ ունեցած, կը խնդրուի տեղեկացնել այդ մասին, հետեւեալ հասցէին:

Վ. Վարդանեան
Դաւիթ Մալեանի փողոց
շէնք 2, բնակարան 12
375096 ԵՐԵՒԱՆ
Հեռաձայն. – 61 – 64 – 27

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի եւ Շրջակայից Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.–

Տէր եւ Տիկին Փիէռ Թումաճեան 200, Տէր եւ Տիկին Գուրգէն Սահաֆեան Նուպար Միքաէլեանի մահուան առթիւ՝ 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Դանիէլ Քիւրքճեան՝ իրենց աղջկան Ալեքսանդրա - Սոնայի մկրտութեան առթիւ՝ 2000 ֆրանք, Սէփիլապիա ընկերութիւն 200 Ֆր. Պր. Քլօտ Սոփոկլեան 5000 Ֆր., Խուպէսէրեան ընտանիքէ տոքթ. Փաթրիք Խուպէսէրեանի մահուան առթիւ 5000 Ֆր., Տիկին Ալիս Պագալեան 500 Ֆր.:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԵՐԵՒԱՆ — ՓԱՐԻԶ

ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՅՈՒՆԻՍ 21)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ ՎՐԱՍՏԱՆԻ

Հայկական Միացեալ Ֆոնտի օդանաւը վերադարձաւ Թիֆլիսէն ուր գացած էր օժանդակութիւն փութացնելու երկրաշարժէն վնասուածներուն: Զվիադ Գամսախուրդիայի օժանդակութեան կոչին պատասխանելով Հայկական Ֆոնտը 100 հազար տոլար արժողութեամբ բժշկական միջոցներ տրամադրած է Վրաստանի:

⁂

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԱՐՏԱՔԻՆ ԿԱՊԵՐ

Կիրովականի կարի արտադրութեան կեդրոնը կը մասնակցի Յուլիսին Մալթայի տօնավաճառին: Ձեռնարկութիւնը առեւտրական կապեր հաստատած է անգլիական, հոլանտական եւ իտալական կարգ մը գործատուներու ներկայացուցիչներուն հետ: Գործարար մարդոց երեւանեան ժողովին գանատացի եւ վենեզուէլացի գործատէրեր փափաք յայտնած են կիրովականցիներու հետ գործակցելու:

⁂

ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Հայաստանի ու Ազրպէջանի փախստականներու հարցերուն յատկացուած Մոսկուայի ապրիլեան բանակցութիւններուն քննարկուած էին 1988–90 թուականներուն գաղթածներու փոխանցումներուն վճարումները կազմակերպելու հարցերը: Որոշումի յանգած կէտերուն մէջ կար բընակութեան մշտական վայրերը ձգած քաղաքացիներէն հատուցումի դիմումնագրեր ընդունելու պարագան: Յաջորդ հանդիպումին կը փոխանակուին այն անձերու ցուցակները որոնք չեն ստացած դրամատուն մը ի պահ դրուած գումարները, աշխատանքի տետրերը, հանդըստեան թոշակի եւ այլ փաստաթուղթեր:

Ներկայիս Ռուսաստանի տարածքին վրայ կան 49 հազար տարագրուած Հայեր. անոնց թիւը քիչ չէ նաեւ Բելոռուսիա, Ղազախստան, Լիտվա, Քիրկիզստան, Մոլդովա, Թիւրքմէնիստան, Ուկրանիա: Ազրպէջանէն աքսորուած Հայերու թիւը մօտ 318 հազար է: Ասոր մէջ առնուած չեն Գետաշէնէն, Մարտունաշէնէն, Բերդաձորէն եւ Հադրութէն տարագրուածները:

⁂

ՀԱՅՐ ՈՒ ՏՂԱՅ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒԱԾ

Մոսկուայի մէջ աւարտեցաւ էսդրատային եւ զանգուածային ներկայացումներու բեմադիրներու մրցումը: Երեւանի կրկէսին ղեկավար Սօս Պետրոսեան եւ որդին Սօս Պետրոսեան կրտսեր արժանացան վկայագրերու: Ս. Պետրոսեանի «Հայկ. ժողովրդական խաղեր» ներկայացումը լաւագոյնը ընտրուեցաւ 150 գործերու մէջ:

⁂

ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳԻՐ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՀԵՏ

Յունիս 13-ին Մոսկուայի Հայաստանի ներկայացուցչական տան մէջ պայմանագիր մը ստորագրուեցաւ Ռուսաստանի Կրթական նախարարութեան եւ Հայաստանի Լուսաւորութեան նախարարութեան միջեւ, առիթ տալով համագործակցութեան մը, որակաւոր մանկավարժներ պատրաստելու համար: Համաձայնագիրը առիթ կու տայ որ Ռուսաստանի մէջ հայկ. եւ Հայաստանի մէջ ռուսական դպրոցը բաց ըլլան այն մշակոյթին որուն մէջ կը գտնուին:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը կը տեղեկացնէ, թէ Յունիս 30-ին, Կիրակի օր, յաւարտ պատարագի, հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ՝

ԲԱԶՄԱՎԱՍՏԱԿ ՀԱՅԱԳԷՏ, ԼԵԶՈՒԱԲԱՆ՝

ՓՐՈՖ. ՖՐ. ՖԷՅՏԻԻ

մահուան քառասունքին առիթով:

l'U.G.A.B. – JEUNES

présente

Le Dimanche 30 Juin à 15 heures
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e

LA CHORALE DE L'ENSEMBLE

Daron

dirigée par Stépan YORGANCIYAN

— Entrée libre —

GALERIE ARIANE
112, rue de la Croix Nivert, Paris 15e

présente les œuvres de

Stephan

Mercredi 26 et Jeudi 27 Juin
de 15 à 22 heures

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մարսէյլի Հայաստանի Որբերու Համակարգումը (COA) Վարդան Քիւփէլեանի մահուան առթիւ շնորհակալութեամբ ստացած է. – Միրէյ եւ Վարուժան Քիւփէլեան եւ Աննա Քիւփէլեան 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ա. Գուզուզեան 200, Տէր եւ Տիկին Ա. Ֆայիկեանց 600, Այրի Տիկին Սուքիասեան 100, Տէր եւ Տիկին Թորոս Քիւփէլեան, Տէր եւ Տիկին Քէշիշեան, Տէր եւ Տիկին Պիչօ 200-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ա. Սեմերճեան 100 Ֆր.:

U.G.A.B.-LYON

5e TOURNOI DE TENNIS

sous la présidence de
M. et Mme AGOP KASSARDJIAN
Président du Comité Européen des Jeunes de l'UGAB
les 29 et 30 Juin
au Tennis Club des Quatre Saisons
11, Chemin des Pins - 69570 Dardilly

SOIREE DANSANTE
Samedi soir 29 Juin
autour de la piscine
à partir de 20 h 30

Réservation :

UGAB Lyon :
12, rue Emile Zola
Tél. : 72. 40. 90. 14

A. P. A. C. A.

EXPOSITION

L'Association pour la promotion des Arts Contemporains Arméniens «APACA» a le plaisir de vous inviter à l'exposition des toiles des peintres arméniens, qui aura lieu

du 27 au 29 Juin
au Centre Culturel Alex Manoogian
de l'UGAB
118, rue de Courcelles, Paris 17e

Ces œuvres seront vendues prochainement aux enchères à la Salle DROUOT, au profit de la création et de l'aménagement d'un atelier et d'un studio qui seront mis à la disposition des artistes arméniens, par la Fondation de la Cité *Internationale des Arts à Paris.*

Le vernissage suivi d'un cocktail aura lieu le 27 Juin à 20 heures.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Շաբաթ, Յունիս 29, ժամը 14.30-ին տեղւոյն եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը կարեւոր է:

ՄԻՒՌՈՆԻ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՄԷՋ

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

Իր գահակալութեան 36–րդ տարեդարձին առթիւ, Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. ՎԱԶԳԷՆ Ա. Ամենայն Հայոց Վեհափառ Կաթողիկոսը, համաձայն մեր եկեղեցական աւանդական կարգի, Սեպտեմբեր 29–ին, Կիրակի օր, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի մէջ, ՍՐԲԱԼՈՅՍ ՄԻՒՌՈՆ պիտի օրհնէ:

ՄԻՒՌՈՆՕՐՀՆՈՒԹԵԱՆ շնորհաբեր այս արարողութեան ներկայ գտնուելու առիթ ընձեռելու համար, ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ կը կազմակերպէ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ մը հետեւեալ կարելիութիւններով.

Սեպ. 26–էն Հոկ. 3, ՓԱՐԻԶ – ԵՐԵՒԱՆ – ՓԱՐԻԶ
ուղիղ թռիչքով, սակ՝ 6950 Ֆր.

Սեպ. 26–էն Հոկ. 10, ՓԱՐԻԶ – ԵՐԵՒԱՆ – ՓԱՐԻԶ
ուղիղ թռիչքով, սակ՝ 8750 Ֆր.

Սեպ. 26–էն Սեպ. 30, ՓԱՐԻԶ – ԵՐԵՒԱՆ ուղիղ թռիչքով
վերադարձ Մոսկուայի ճամբով, սակ՝ 7100 Ֆր.:

Վերոյիշեալ գիները կը պարփակեն օդանաւին տոմսը, առաջին կարգի պանդոկ, demi-pension, յատուկ շրջապտոյտներ, ապահովագրութիւն, վիզա:

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆԸ կը կազմակերպուի Փարիզէն SABERA-TOURS եւ Լիոնէն SEVAN ճամբորդական գրասենեակներու գործակցութեամբ:

ՏԵՂԵՐԸ ՍԱՀՄԱՆԱՓԱԿ ԵՆ: Վերջին պայմանաժամ՝ Յուլիս 31:

Արձանագրութեան եւ այլ տեղեկութիւններու համար դիմել Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ քարտուղարութեան՝ 15, Ռիւ Ժան–Կուժոն, Փարիզ 8, հեռաձայն՝ 43–59–67–03:

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆԻՍ 26

MERCREDI
26 JUIN
1991

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.566 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.566

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ Ի՞ՆՉ ՆՊԱՏԱԿՈՎ

Բացայայտ կը թուի որ Հայաստանի իշխանութիւնները շատ լուրջ մտահոգութեանց դէմ յանդիման կը գտնուին, մասնաւորաբար այս վերջին երկու շաբաթներու ընթացքին։ Նախագահութեան կամքի փոփոխութեան եւ անոր լիազօրութիւններու ընդլայնման հարցը օրեբու երկայնքին բաւական բուռն վէճերու դուռ բացած է, ինչպէս գրեցինք արդէն եւ կը պարզուի որ հարցերը հարթուած չեն, ընդհակառակն։ Արդարեւ, մինչ, Յունիս 19-ի նիստին («Յառաջ», Յունիս 21) Գերագոյն Խորհուրդը 132 ձայնով կ'ընդունէր Նախագահութեան յանձնել յաւելեալ լիազօրութիւններ, առանց մանրամասնելու անոնց բնոյթը, Յունիս 24-ին սակայն, երկու երեսփոխաններ կ'առարկէին թէ քուէարկութեան արդիւնքներու մէջ, իրենց անուններու դէմ արձանագրուած է որ «կողմ» քուէ տուած են, ինչ որ սխալ էր։ Նոր քուէարկութեան ընթացքին, նոյն հարցումը բացասական պատասխանի կը բախէր (117 ձայն, որ չի բաւեր) եւ ուրեմն հարցը կը մնար առկախ։ Այժմ, Յունիս 24-ին, կը քննարկուէր այլ հարց մը՝ հա՞րկ է ստեղծել նախագահի պաշտօն Հայաստանի Հանրապետութեան։

Ասկէ զատ, սակայն, աւելորդ չէ թերեւս քիչ մը ետ երթալ, որոշ գաղափար մը կարենալ կազմելու համար տեղւոյն անցուդարձերուն, այն չափով որ կրնանք, հեռուէն, ի լուր կարգ մը եղելութիւններու։ Առնուազն ամէնէն յատկանշականներն են ՀՀՇ.-ի Նախագահ՝ Վանօ Սիրադեղեանի եւ վարչապետ Վազգէն Մանուկեանի արտայայտութիւնները Յունիս 18-ի նիստին։

Վանօ Սիրադեղեան բառերը չի ծամծմեր չեչտելով.- «Այսօր Հայաստանում իշխանութիւն չկայ։ Մինչեւ հիմա չկար Գերագոյն խորհուրդի իշխանութիւն։ Գերագոյն Խորհուրդը արդէն 7 - 8 ամիս ոչ մի իշխանութիւն չունի Հանրապետութիւնում, ինչը շատ բացասական եմ համարում մեր պառլամենտի համար։ Բայց այս վերջին 2 - 3 ամիսը պարզուեց որ իշխանութիւն չունի նաեւ Մինիստրների խորհուրդը, իշխանութիւն չունեն նաեւ իրաւապահ մարմինները, ստեղծուել է իշխանութեան երկու կեդրոն հիմնական՝ Մինիստրների խորհուրդը եւ Գերագոյն խորհուրդը։ Ոչ մէկը ռէալ իշխանութիւն չունի եւ այդ անիշխանութեան երկիշխանութեան վիճակում կայ մի ստուերային կարինէտ, ստուերային մինիստրութիւն կամ ստուերային իշխանութիւն, որը իշխում է ամբողջ հանրապետութեան։ Դա մինիստրների կամայականութիւնն է, դա պահեստապետների իշխանութիւնն է, դա մութ ճանապարհով փող աշխատած մարդկանց իշխանութիւնն է։ Գերագոյն խորհուրդը անխոհեմ զոհեց ժամանակին իր լիազօրութիւնները, այն լիազօրութիւնները, որով կարող էր ինչ - որ ձեւով հսկել Հանրապետութեան կեանքին, տալ Մինիստրների խորհրդին, այսինքն մէկ մարդու...», եւայլն, եւայլն։

Այլ խօսքով, օրէնսդիրի (Խորհրդարան) եւ գործադիրի (կառավարութիւն) իշխանութեանց սահմանները եւ բնոյթը յստակ չեն, այսօր, Հայաստանի ղեկավարութեան համար եւ ինչ որ կայ, ուրիշ բան չէ եթէ ոչ՝ իշխանութեան հարց։ Այս եղելութին, որ ուղղակի ամբաստանութիւն մըն է վարչապետ Վազգէն Մանուկեանի

(Շար.ը Դ. էջ)

ՖՐԱՆՍԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ

ԻՐԼԱՆՏԱՑԻՆԵՐՈՒ ՀԱՐՑԸ

Իրլանտացիներու դատավարութիւնը բացուեցաւ Փարիզի 17-րդ պատժական ատեանի առջեւ։ Կը բացակայի սակայն գլխաւոր վկան՝ հարիւրապետ Պարիլ, Ժ-Ի-Ժ-Էն-ի զինուորական ոստիկաններու պետը։ 1982, Օգոստոս 28-ին էր, որ խուզարկութեան կը ձեռնարկուէր Վէնսէն Փլիւքեթի բնակարանը, ուր կը գտնուէին պայթուցիկներ եւ զէնք ու կը ձերբակալուէին երեք «վտանգաւոր» նկատուած ահաբեկիչներ։ Քիչ ետք կը պարզուէր որ խուզարկութիւնը անկանոն էր եւ երեք բարձրաստիճան ոստիկաններ դատի քաշուած են ինչպէս նաեւ ոստիկանապետ՝ Փրութօ, Ելիզէի զինուորական ոստիկաններուն պետը։ Իրականին մէջ զէնքերը տեղաւորուած էին խուզարկութեան ընթացքին։ Պարիլ, որ գլխաւոր պատասխանատուն կը նկատուէր այս «կեղծ յայտնութեան» եւ որ մեղադրանքի տակ իսկ չէ, այլ միայն վկայութեան կը կանչուի, Քաթարէն նամակով մը կ'արդարացնէ իր բացակայութիւնը բայց, 17-րդ ատեանին Նախագահը պահանջեց որ ներկայանայ, ի հարկին «մանու միլիթարի», յաջորդ օրն իսկ Յունիս 25-ին։

***

ՄԱՐՈՔՑԻ ԳՐԱԳԷՏԻՆ ԱՐՏԱՔՍՄԱՆ ՀԱՐՑԸ

Մարոքցի գրագէտ Տիուրիի արտաքսումը բացարձակապէս կ'արդարացուի, յայտարարեց Նախագահ Միթերան Տէօնքէրքի մէջ տուած մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին։ Նախագահը հոն կը գտնուէր Ֆրանքեւանգլիական 15-րդ վեհաժողովին առթիւ։ Քաղաքական ապաստանեալը, բնաւ, պարտաւորութիւններ ունի եւ Տիուրիի գործունէութիւնը հանդուրժողութեան սահմանը անցած էր։ Աւելի յստակ էր, Երեքշաբթի, Յունիս 25-ի առաւօտը, Ներքին նախարար՝ Ֆիլիփ Մառշան, որ կը թուէր բոլոր անընդունելի տարրերը Մարոքցիին, զոր չէր վարանէր իսկ «աֆէռիսթ» մը որակել, որ արդէն 18 ամսուան յետաձգումով բանտարկութեան ալ դատապարտուած էր դրամական հարցերու առնչութեամբ, 250 ք. մեթր յարկաբաժին մը կ'ապրէր Նէօյի, երկու ծառայով, հոս - հոն ալ (Թունուզ, Սպանիա եւայլն, եւայլն) ապարանքներ ունէր եւ եկամուտի յայտարարուած ոչ մէկ աղբիւր։ Կապեր ունէր ծայրայեղ տարրերու հետ, Ծոցի պատերազմին Իրաքի դրացած էր։ Կը տեսնուէր նաեւ ծայրայեղ Պաղեստինցիներու հետ, Լիբիա ալ գացած էր, կարճ՝ արտաքսումը իրականին մէջ յապաղած արարք մըն էր։ Նախորդ իրիկունը Պերնար Քուշնէր դէմ արտայայտուած էր (Անթէն 2), ինչ որ բնել տուաւ Մառշանի, որ մարդասիրական հարցերու ենթանախարարը ծանօթ չէ թղթածրարին եւ իրեն կը պակսի կառավարական համախոհութիւնը։

Նոյն օրը, Յունիս 24ին, ձախակողմեան շարժումներ ցոյց մը կազմակերպած էին (շուրջ 2000 հոգի)։ Սէն - Օկիւսթէնէն թափօրը կ'երթար Ներքին նախարարութիւն, որ շրջափակուած ըլլալով, կը շեղէր դէպի Սէն - Լազարի կայարանը։ Ցուցարարներու կողմէ Մուլուտ Աունիթ (ՄՌԱՓ) եւ Հարլէմ Տէզիր (Ս.Օ.Ս. - Ռասիզմ) կ'ուզէին ընդունուիլ Ներքին նախարարութիւն, բայց կը մերժուէր։ Ցուցարարներու մէջ էր ընկերվարական երեսփոխան մը։ Ապահովութիւն կը

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԵՐԿՈՒ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒՀԻՆԵՐՈՒ ԱԿԱՄԱՅ ԱԲԻՍՈՂՈՄԵՐԷՆԸ

Երկու հայուհիներ որոնք Հայաստանի երկրաշարժէն վնասուած յուշարձաններու հոգատարութիւնը ստանձնած են, Փարիզէն անցան։ Երեկոյթի մը ընթացքին պարզեցին իրենց այդ ստանձնումին դրդապատճառները. պէ՛տք էր, անհրաժեշտ էր ժամանակին ու բնութեան աւերներէն փրկել մեր պատմական տաճարներն ու վանքերը։ Հ. Սուրուզեան եւ Ն. Համբիկեան այս մասին համոզում գոյացնելու համար իրենց ունկնդիրներու մտքին մէջ, բրին ամէն բան. մէկը խօսեցաւ, միւսը լուսապատկերներ ցոյց տուաւ խնդրոյ առարկայ յուշարձաններէն, մատնանիշ ընելու համար սպառնացող վտանգը. ու ամէն մէկուն պարագային կրկնեցին թէ այդ վտանգը շատ աւելի մեծ էր ու իրական, քան Հայաստանի նման երկրի մը, նոյնիսկ լաւագոյն պայմաններու մէջ տրամադրելի առաւելագոյն միջոցները։

Փարիզէն առաջ բազմաթիւ այլ կեդրոններու մէջ եւս անոնք նոյն ահազանգը հնչեցուցած էին. Փարիզէն ետք ալ պիտի շարունակէին, միշտ այն յոյսով որ աննախատեսելի հանդիպում մը, անակնկալ հետաքրքրութիւն մը դարմանի շիթեր կրնար կաթեցնել Հայաստանի յուշարձաններու լայնաբաց վէրքին։ Կարճ խօսքով, անոնց թիրախը ներկաներու կամ անոնց շրջապատին նիւթական կարողականութիւնն էր զոր կը փափաքէին մասնակից դարձնել իրենց ձեռնարկին։

Երկու Հայուհիներէն ան որ ստանձնած էր հարցը ներկայացնելու բաժինը, կ'երեւի վարժուած էր լուռ ներկաներու ջախջախիչ մեծամասնութիւն մը ունենալու դիմացը, որոնք միայն "ա՜խ" ու "վա՜խ"երով կը մասնակցէին վիրաւոր յուշարձաններու ցաւակից ըլլալու հրաւէրին։ Ուստի այդ փորձառութիւնը իրեն զգնել տուած էր ամէն խնդրանքէ, կոչէ աւելի ազդեցիկ միջոց մը, կոտրելու համար ներկաներու "լռութիւն"ը։ Հ. Սուրուզեան մանրամասն իր զեկուցումը աւարտեց ալ անով. գրեթէ որոշ ամօթխածութեամբ, կամացուկ մը աւելցուց թէ այն անձերուն, որոնց նուիրատուութիւններով պիտի նորոգուէր այսինչ կամ այնինչ եկեղեցին, անունները պիտի գրուէին տուեալ յուշարձանին վրայ...։

Ուրախալի էր տեսնել Հ. Սուրուզեանի ու Ն. Համբիկեանի նուիրումը, աշխատանքը ու խոր ճանաչումը աբիսողոմական յաւէտ անպարտելի հոգեբանութեան։

Թ. ԱՐՓԻ

տրուէր որ պատուիրակութիւն մը կ'ընդունուի Ելիզէ, Երեքշաբթի, (Յունիս 25) առտու։

Կը հաստատուի որ Տիկին Տանիէլ Միթերան (Ֆրանսա-Ազատութիւններ) անձնապէս միջամտած է Նախագահ Միթերանի մօտ, որպէսզի յետաձգուի արտաքսումը, բայց՝ ապարդիւն։ Հեռատեսիլի «5» կայանը իր լրատուութեան ընթացքին կը հաղորդէր թէ Տիկին Միթերան իր կազմակերպութեան անունով պիտի դիմէր ՄԱԿ-ի եւ Լա Հէյի միջազգային ատեանին, ինչ որ առնուազն տարօրինակ պիտի ըլլար։

***

«ՔԱՌԸՖՈՒՌ»Ի ՀԱՐՑԸ

Պէտք է ըսել թէ նոյն օրերուն, երեք հարցեր - եւ այս երրորդը ամէնէն թեթեւն ալ չէ - բաւական կը ցնցեն իշխանութիւնը։ Ճիշդ է որ ամէն իշխանութիւն իր պզտոր հարցերն ունի, բայց, որո՞ւ պէտք է ապաւինիլ այն ատեն, երբ բարոյականի մենաշնորհ քարոզող ձախի օրով է որ այսքան ապականած է մթնոլորտը։

Համագործակցութեան նախկին նախարար՝ Քրիսթիան Նուչիի դրասենեակի պետն է՝ Իվ Շալիէ, որ «հաշուեցոյց» մը կը վճարէ, քանի միւս 11 մեղադրեալները, ներառեալ Նուչի ներման օրէնքէն օգտուեցան։ Փարիզի վերաքննիչ ատեանի ամբաստանութեան Սենեակն է որ որոշեց դատի՛ քաշել Շալիէն, «հանրային ինչքերու չարաշահութեան եւ հանրային գիրերու գեղծարարութեան» յանցանքով ոճրային ատեանին առջեւ։

Տրամաբանական չէ, անշուշտ, որ Շալիէ չվայելէ նաեւ ներումի օրէնքը եւ իր մեղադրութիւնը փաստէ որ երկու տեսակ արդարութիւն կայ երկրին մէջ։

Քառըֆուռ տիւ Տեվլոփըմանի հարցը ծանօթ է, 1984-ին է որ նախարարութենէն 50 միլիոն ֆրանք «անցած էր» Քառըֆուր տիւ Տեվլոփըման ընկերակցութեան մը, եւ այդ գումարները ծառայած էին նախարարին ընտրապայքարին եւ այլ զանազան նպատակներու, որոնք կապ չունէին Պետութեան հետ։ Շալիէի «հոգերը» սկըսան, երբ 1986 Ապրիլ (Համակեցութեան շրջան) Շիրաքի նախարարը հրապարակ հանեց ամէն ինչ, բայց Ներքին նախարար Փասքուա «իրական կեղծ անցագրով մը» Շալիէն Պրազիլ ղրկեց...։

ԵՐԵՒԱՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ - ՅՈՒՆԻՍ 18 / 24)

ՎՐԱՑԻՆԵՐԷՆ ՄԻՋՆՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՋԱՐԿ

Վրացական ազգային լրատու գործակալութեան - Սաքինֆորմ - տնօրէնը նամակ մը ղրկեց «Արմէնփրէս»ի եւ Ազրպէջանական Ազերինֆորմ գործակալութեան, որպէսզի երկուքին միջեւ ծայր տուող բանակցութիւններու, միջնորդութեամբ Սաքինֆորմի։ «Արմէնփրէս»ի տնօրէնը ընդունեցաւ առաջարկը, Ազերինֆորմը՝ ոչ։

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՆԵՐԸ ՎՐԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Թիֆլիսի մէջ տեղի ունեցաւ հայ համայնքին հայրենակցական - բարեսիրական միութեան համագումարը որ միութեան նախագահ ընտրեց «Վրաստան» թերթին խմբագիր Վան Բայբուրդը։ Համագումարին մասնակից Լրատուութեան հարցերու յանձնաժողովի Նախագահ Մերուժան Տէր - Գուլանեան եւ Առողջապահութեան ու Ընկերային հարցերու յանձնաժողովի փոխ Նախագահ Բագրատ Եսայեան հանդիպում ունեցան Ջվիադ Գամսախուրդիայի հետ, երկու երկիրներու փոխ յարաբերութիւններուն մասին։

***

ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Մոսկուայի մէջ Ռուսաստանի Գերագոյն Խորհուրդի Մարդկային Իրաւանց Կոմիտէն շարունակած է Գետաշէնի, Մարտունաշէնի, ԼՂԻՄ-ի եւ Ազրպէջանի սահմանամերձ շրջաններու մէջ մարդկային իրաւանց ոտնահարման դէպքերուն մասին ունկնդրութիւնները։ Արտայայտուած են տասնեակ մը վկաներ։

ԿԻԼԻԿԻՈՅ ՎԵՐԱԲԵՐԵԱԼ ՔԱՆԻ ՄԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Գրեց՝ ԱՐՄԷՆ ՄՈՒԹԱՖԵԱՆ

Բ.

Դեռ աւելի զարմանալի է տեսնել որ նշանաւոր Սկեւռա հայկական վանքը (էջ 417) ներկայացուած է որպէս «ճիշդ դիրքը անծանօթ», սակայն աշխարհագրական տուեալներ կը կրէ. Նոյնպէս, Բաղխմօ կոչուած հռոմէական կայանը (էջ 205), կամ նշանաւոր հայկական ուրիշ վանք մը, Դրազարկ (էջ 243)։

Մասնաւորապէս հայկական վանքերը եւ բերդերը պատմաբաններուն համար շարք մը դեռ անլոյծ մնացած հարցեր կը ներկայացնեն։ Այս գրքին մէջ որոշ պարագաներ լաւ լուծուած նկարագրուած են, բայց այստեղ ալ արդիւնքը միշտ համոզիչ չէ։ Անուղղակի կերպով սխալելու հաւանականութիւնը կ'ընդունին հեղինակները։ Այսպէս՝ «Կապադովկիա» հատորին մէջ Մաղոտ Խաչ քաղաքը Հաճընի հետ նոյնացուցած էին (16), յենելով անունի որոշ նմանութեան վրայ (հայերէն՝ Խաչ = թուրքերէն՝ Haç, հենց Haçin). հիմա այդ հաստատումը սխալ կը նկատեն (էջ 345) անյայտ ձգելով Մաղոտ Խաչի դիրքորոշումը։

Սակայն այս հատորին մէջ ուրիշ քանի մը վճիռներ անհիմն կ'երեւին. Օշինի ամրոցը Սինափ Քալէսիի հետ նոյնացնելը (էջ 203) (17), Սմբատայ Կլան Սամպաս Քալէսիին հետ (էջ 418), (18), ու Կոպիտառը Պոսթան քալէսիին հետ (էջ 309), Կոմարդիասը Օվաճըքի գիմաց գետեզերը (էջ 309), բնաւ համոզիչ փաստեր չեն։ Իսկ կարեւոր Շողական բերդը (19) այստեղ որակուած է իբր «heute (այժմ) Azgit Kalesi» (20), պարզապէս մեկնելով Սմբատ սպարապետին կողմէն նշուած մօտակայ Եէզտի (21) վայրին նման հընչումէն. կրկին շատ տկար փաստարկ մը։ Նոյնպէս՝ Չէմքալէ (22) բերդին վրայ գտնուող առիւծի քանդակներ չեն արտօներ այս բերդը նոյնացնել Առիւծ բերդին հետ (էջ 197)։ Սիմանակլային մասին (էջ 411) հեղինակները աւելի զգոյշ են. կը գրեն որ այս թերթը «vielleicht» (գուցէ) Պապաօղլան քալէսին է, (23), սակայն քարտէզին վրայ այս հաւանականութիւնը իրականութիւն կը դառնայ։ Նոյն դիտողութիւնը պէտք է կրկնել Համուս = Զարտաք (էջ 269) աւելի համոզիչ նոյնացման պարագային (24)։

***

Ա՛լ աւելի կարեւոր է երեք հետեւեալ բերդերուն հարցը, որոնք մեծ դեր կատարեցին Կիլիկեան Հայաստանի պատմութեան մէջ. Նեղիր, Ըրլանը քալէ եւ Բարձր բերդ։

Նեղիրը վերջին երկու բնիկ Հայ թագաւորներուն աւատն էր։ Իր դիրքին մասին զանազան տեսութիւններ կան (25)։ Մեր հեղինակները կ'օգտագործեն գերմանացի Կանոնիկոս Վիլ Պրանտին 1211-ին ուղեւորութիւնը, ուր կը կարդանք, հարաւէն դէպի հիւսիս հետեւելով Ալեքսանդրետայի ծոցի ափին՝ Ալեքսանդրետա, Պորտելլա, ու (լատիներէն է գրութիւնը) «աջին ձգելով Թագաւորական Nigrum բերդ մը եւ անցնելով որոշ գետակ մը, կարծես Canamella կոչուած, հասանք Մամիստրա» (26). բաւական համոզիչ կերպով հեղինակները Canamella-ն կը գտնեն Բայաս նաւահանգիստին մօտ (27), ու կը պնդեն որ «nigrum» բառը «սեւ»ի իմաստ չունի, այլ «Նեղիր» բառին կը համապատասխանէ (էջ 365)։ Հետեւաբար Նեղիր բերդը կը նոյնացնեն Մանճընիք քալէսիին հետ, Բայասէն քիչ մը դէպի հիւսիս - արեւելք։ Այս եզրակացութեան դէմ երկու առարկութիւններ կ'ըլլան. Մանճընիք քալէն Բայասէն աւելի անդին է, հակառակ Կանոնիկոսին գրած կարգին, ու այդ բերդը ճանապարհէն բաւական հեռու է եւ գրեթէ անտեսանելի։ Ծովափնեայ դիրք մը աւելի հաւանական է, ու Կանոնիկոսին նշած բերդը կրնայ «սեւ» բերդ մը ըլլալ որ Նեղիրին հետ կապ չունենայ։

Անցնինք այժմ ամէնէն լաւ պահպանուած հայկական բերդին, դաշտային Կիլիկիոյ մէջ հպարտօրէն կանգնած, Ճէյհան քաղաքի մօտ, Ըրլանը քալէն (այսինքն Օձերու բերդը (28)։ Այս բերդը Լեւոն Ա. Թագաւորին հետ կապուած է, բայց հայկական պատմական անունը անծանօթ է («Լեւոնի բերդ» անունը բուն երեւակայական է)։ Մեր գրքին մէջ հետաքրքրական տեսութիւն մը ներկայացուած է։ Այս բերդին նոյնացումը «Կովառա»յին հետ, (29), հիմնապէս յենելով Սմբատի ժամանակագրութեան չարունակութեան որոշ նախադասութեան մը վրայ, Ալիշանէն արտագրուած «Հեծեալն իջեալ էր առջեւ Կովառայ՝ կամուրջ կապեալ էին նաւերով» (30), սակայն Տիւլօրիէի արտագրութեան մէջ՝ «Կովառա»յի տեղ «Կռուոյ» բառն է (31)։ Այս անգամ եւս, նախընտրելի է, մինչեւ նոր ապացոյցներ յայտնաբերելը, այս նոյնացումը նոյնպէս իբր ենթադրութիւն մը համարել։

Գուցէ, անծանօթ դիրք ունեցող հայկական բերդերուն երկար ցուցակին մէջ ամէնէն պատմական նշանակութիւն ունեցողը Բարձրբերդն է, վասնզի որոշ կերպով եղաւ Ռուբինեան հարստութեան բոյնը։

Ոչ մէկ յունական անուն ծանօթ է, այնպէս որ մեր բառարանին մէջ՝ Բարձր թերթը ուսումնասիրուած է Barjrberd գլխուն տակ (էջ 210)։ Հոն անմիջապէս կը կարդանք որ «Wahrscheinlick» (հաւանականօրէն) Մէյտան քալէսին է, Ատանայէն 58 քիլոմեթր դէպի հիւսիս։ Իբր ապացոյց, հեղինակները երեք փաստարկներ ունին։ Առաջինը՝ բուն աշխարհագրական՝ կրնայ վերաբերիլ ուրիշ բազմաթիւ բերդերու (32). Վարդանի Աշխարհացոյցին վրայ հիմնուած երկրորդ փաստարկը՝ («մօտ ի Մօլեւոն») (33), Մէյտանին չի նպաստեր որպէս լաւագոյն թեկնածու։ Երրորդը միայն Մէյտանի նպաստաւոր է, Անանուն ժամանակագրութենէն առնուած է, ուր Բարձրբերդին ներքեւ Ակնէրը նշուած է (34)։ Մէկ խօսքով, նորէն հարկաւոր տոկոս ապացոյց չկայ։

***

Վերջապէս, մշտական խնդիր մը կայ Կիլիկիոյ վեց ամենակարեւոր մուտքի եւ ելքի լեռնանցքներու անուններուն մասին։ Ամէնէն նշանաւորը, Տաւրոսի մէջ, Տարսոնէն դէպի հիւսիս, յունարէն Pylai Kilikias-ն է (էջ 387), հայերէն «Դրունք Կիլիկիոյ»։ Ասկէ զատ կան երկու անցքեր բուն Ամանոսին մէջ, ու երեք՝ Ալեքսանդրետայի ծոցին շուրջ։ Այս վերջին շարքին ամէնէն արեւելեանը Քսենոփոնի «Սիւրիոյ եւ Կիլիկիոյ դուռն» է, (35), միջնադարեան «Պորտելլա»ն, որ այս գրքին մէջ անուանուած է Kilikiai Pylai (էջ 302), այսինքն գրեթէ Տաւրոսի նախորդ մեծ անցքին պէս, հետեւելով միայն երկու յոյն հեղինակներու՝ Ստրաբոնի եւ Զոզիմոսի։ Ինչո՞ւ այս շփոթութեան աղբիւրը։ Այս անցքին մօտ կայ Ամանոսի հարաւային լեռնանցքը, Պէյլանի անցքը, կամ «Դրունք Սիւրիոյ» (էջ 212)։ Մնացած իրաքանչիւր երեք անցքերը թեկնածու են «Դրունք Ամանոսի» անուան համար։ Առիանոսը (36), այդ անունը կուտայ ծոցին դէպի հիւսիս Թօփրաքքալէ բերդին մօտ գտնուող անցքին (էջ 445), իսկ Ստրաբոնը (37) ափին մօտ Գարագափըն այդպէս կը մկրտէ. այս տարբերակն է որդեգրուած մեր գրքին մէջ (էջ 174)։

Իմ կարծիքով, նախընտրելի է «Փիլ ամանիք» անունը տալ Ամանոսի հիւսիսի անցքերուն խիտ փունջին, Սարւանդիքար բերդին ճիշդ արեւելքին (38)։ Ասոնցմէ մէկը Մառիի անցքն է, ուր 1266-ին Հայերը ջախջախիչ պարտութիւն կրեցին Մէմլուքներուն դէմ. տռիկս Եգիպտացիներուն առաջին ներխուժումն էր Կիլիկիայէն ներս։ Ինչո՞ւ հեղինակները կ'որոշեն որ Մառին այս փունջին երրորդն է, հիւսիսէն սկսեալ (էջ 343) եւ ոչ աւելի դասական երկու առաջիններէն մէկը։

Այստեղ զադրեցնենք այս վիճաբանութիւնները, կրկնելով որ անոնք չեն նըւազեցներ այս հսկայ գործին անհրաժեշտութիւնը. ապագայ Կիլիկիաբաններուն համար նման «գործիք» մը հրաշք է։

***

Դառնանք երկրորդ հատորին։ Ան կը սկսի քանի մը ցանկերով. յապաւումներուն ցանկ, մատենագրութիւն, անուանացանկեր (շատ թանկարժէք, քանի որ նոյն վայր մը բազմաթիւ անուններ կը կրէ), նկարացանկ։

Յաջորդաբար կան 402 սեւ ու սպիտակ լուսանկարներ։ Բացառիկ ալպոմ մը, որ շատ լաւ գաղափար կուտայ ժամանակակից Կիլիկիոյ բարդ աշխարհագրութեան եւ յուշարձաններուն վիճակին մասին։ Գրեթէ բոլոր լուսանկարները քաշուած են հեղինակներուն կողմէն, 1968-էն 1989։ Երեսունի շուրջ նկարներ ուրիշներէ փոխ առնուած են, որոնց չորսը այս դարուն սկիզբը քաշուած են Կերդրուտ Պէլի կողմէ։ Անգլիացի գաղտնի սպասարկութեան այս աշխատակցուհին արտակարգ հաւաքածոյ մը ունի, որ Նիւքասըլի համալսարանը պահուած է եւ դժբախտաբար դեռ հրատարակուած չէ։

Վերջապէս, այս հատորին մէջ, բայց զատ ու ծալուած, կը գտնուին երեք մեծ քարտէզներ։ Մէկը կը ներկայացնէ Սիլիֆքէի շրջանը իր յուշարձաններով (1:200·000, սեւ ու սպիտակ)։ Միւս երկուքը գունաւոր (1:800·000) լրիւ Կիլիկիան եւ Իսաւրիան կը պարունակեն։ Մէկը բուն տեղեկագրական է, ցոյց տալով մակերեւոյթի կազմութիւնը, ժամանակակից ճանապարհները ու քաղաքները, թրքական անուններով։ Երկրորդը՝ այս հիման վրայ կ'աւելցնէ միջնադարեան երթուղիները եւ լատինատառ յունական, կամ անոնց բացակայութեան պարագային, հայկական վայրերուն եւ յուշարձաններուն անունները։ Ուղղակի ապշեցուցիչ գործ մը. իւրաքանչիւր յուշարձան նշուած է որոշ նկարով մը, որ կը համապատասխանէ իր բնոյթին (բերդ, վանք....) եւ որոշ գոյնով մը, որ ցոյց կուտայ ժամանակաշրջանը։

Այս վերջին քարտէզը երկու հատորներուն արժանի վերջաբան մըն է. երկու գերմանախօս գիտնականները մեծ աշխատանք տարած։

16.- F. Hild und M. Restle — Kappadokien (TIB 2), Wien, 1981, p. 233.

17.- Edwards — The Fortifications..., p. 231.

18.- The Cilician Kingdom of Armenia, Ed. T.S.R. Boase, Edinburgh, 1978, p. 180.

19.- Mutafian, t. I, p 301, t. II carte 13.

20.- Boase, pp. 85 ss.

21.- Recueil des Historiens des Croisades, Documents Arméniens, t. I, Paris, 1869, p. 644.

22.- Edwards, pp. 113 ss.

23.- Edwards, pp. 84 ss.

24.- Edwards — Ecclesiastical architecture in the fortifications of Armenian Cilicia, Dumbarton Oaks Papers, 36, 1982, p. 166.

25.- Mutafian, t. I, p. 331.

26.- J. C. M. Laurent — Peregrinatores Medii Aeri Quatuor, Leipzig, 1873, p. 175.

27.- Hellenkemper - Hild — Neue Forschungen in Kilikien, Wien, 1986, pp. 104 ss.

28.- Հ. Միքայէլ Յովհաննէսեան— Հայկական Կիլիկիոյ բերդերն ու բերդաքաղաքները, Վենետիկ, 1988, էջ 249 ss.:

29.- Հ. Յովհաննէսեան, էջ 309,
- Boase, p. 166,
- Edwards, pp. 41, 276.

30.- Հ. Ղեւոնդ Ալիշան – Սիսուան Վենետիկ, 1885, էջ 538:

31.- Recueil des Historiens des Croisades, Documents Arméniens, t. I, p. 668.

32.- Edwards, p. 241, n. 3.
- Boase, pp. 175 ss.

33.- Տե՛ս. Հ. Յովհաննէսեան, էջ 115:

34.- Dédéyan, p. 123.

35.- Xénophon. Anabasis, I 4, 4.

36.- Arrien, Anabase dAlexandre II 4.

37.- Strabon, Géographie, XIV, 5, 18.

38.- Mutafian, t. I, pp. 321 ss., t. II carte 14.

ԱՈՒՇՎԻՑ ԽԱՂԱԼ

Ժամանակին յառաջընթացով կատարուած փոփոխութիւնները հակամէտ ենք ընդհանրապէս զարմանքով ու հիացումով ողջունելու, յատկապէս երբ անոնք նոր ապացոյցներ կուտան գիտութեան մեծ զարգացումին։ Այդպէս եղաւ 1960-ին երբ Կակարին մարդկային չունչը տարածութիւն անջրպետ, կամ նոյնպէս, 1969-ին, երբ ամերիկացի երեք աստղանաւորդները հասան լուսին։

Կայ անշուշտ այս հրաշալի զարգացումին ահարկու երեսակն ալ. ամէն օր ա՛լ աւելի ազդեցիկ մահարեր միջոցներու յայտնութիւնը այդ էջը կը բանայ։ Աշխարհի չորս կողմը առօրեայ բախումներ, մարդասպանութեան գերհզօր միջոցներու վկայութիւնը կուտան։

Սակայն երբ գիտութեան այս յառաջընթացը սողոսկում պատճառող իր ուժականութեամբ կ'արշաւէ նաեւ մանկական խաղերու աշխարհէն ներս, ի՞նչպէս մեկնաբանել երեւոյթը։

Այսօր ծանօթ է որ համակարգիչները մուտք գործած են երախաներու սենեակները. անոնք արդի թէքնիքին ընտելանալու միջոցներ են պատանիներու համար։ Դպրոցական ծրագիրներ տեղ կուտան անոնց գործածութեան, գիտութեան, որպէս վաղուան երիտասարդութեան անհրաժեշտ միջոց մը։ Անոնք կարելիութիւն կ'ընծայեն նաեւ խաղ խաղալու, կամ խաղի ճամբով սորվեցնելու երախային որ յաճախ իր տարեկիցներու խումբէն կը նախընտրէ համակարգիչը։ Համակարգիչներու խաղերը ձեռքէ ձեռք անցնելով արագօրէն կը տարածուին պատանիներու, երիտասարդներու շրջանակներուն մէջ։ Մինչեւ հոս ուշագրաւ ոչինչ. իսկ անկէ անդին պատահածները կ'արձագանգէ Վիէննայի թերթերէն մէկը։

Համակարգիչի խաղերուն մէջ կան հետեւեալ խորագիրը կրողներ. - «Կեդրոնացման ճամբարին մէջ», «Աուշվից», «Թուրքերու աղբիւսը», «Հիթլեր՝ Թիւ 1 բռնակալը», կամ «Արիական հարցախոյզ»։

Իւրաքանչիւր խաղի տեսերիզ, պատանիին կը ստեղծէ չարժանկարի սրահի մը մէջ գտնուելու պատրանքը։ Համակարգիչին պաստառին վրայ կը յայտնուի Հիթլեր իր բազուկը առաջ երկարած ու միաժամանակ նացիական փառերգը կը հնչէ 150 հոգինոց նուագախումբի մը ներկայութեան տպաւորութիւնը ձգելով։ Քիչ ետք խաղին տեսերիզը առաջին հարցումը կ'ուղղէ. - «Ո՞ւր կը գտնուին Հըրեաները»։ Հետեւեալ երեք պատասխաններէն մէկը պէտք է ընտրել. Ա) Տան մը մէջ, Բ) Կեդրոնացման ճամբարի մը մէջ, Գ) Աղբանոցը։ Ասոնցմէ առաջինը ընտրելու պարագային կարճ ու կտրուկ է համակարգիչին հակազդեցութիւնը. «դուն արժանի չե՛ս այս խաղը խաղալու»։ Երկրորդ պատասխանը «շատ լաւ» է, երրորդին կ'ըսուի՝ «ճի՛շդ, նաեւ կեդրոնացման ճամբարին մէջ»։

«Ի՞նչ կ'ընես երբ Հրեայի մը հանդիպիս» հարցումին պատասխանել «կը բաբեմ» կամ «կը խօսիմ հետը», սխալ պատասխան է. պահանջուածը «զայն կը դաշունահարեմ»ն է...։ Այս երկու «ճիշդ» պատասխաններու պարագային խաղացողը մետալ մը կը ստանայ համակարգիչին կողմէ, ապա պաստառին վրայ կը յայտնուի Հիթլերը որ կը հրամայէ գինուորա-

PUBLICATIONS REÇUES

VOICES OF FEAR
ARA BALIOZIAN

Impressions Publishers.

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՀԱԼԷՊԻ Կիլիկեան շրջանակի ուխտանց վարչութիւնը Մայիս 9-ին Համբարձման առնդական ձեռնարկով խմբած է աւելի քան 500 հիւներ: Հանդիսավար Խօժէնի Պարսումեան պարզած է Համբարձման տօնին խորհուրդն ու նպատակը, ապ. – աւանդական բնոյթը: Կատարուած է վիճակախաղ, ապա Կարօ Պէրճէճիկլեանի երգով ու «Ախթամար» նուագախումբին ընկերակցութեամբ խանդավառութիւնը շարունակուած է երկար ատեն:

⁂

ՓԼՈՎՏԻՒԻ փրոֆ. - միութիւններու Մշակոյթի Տան մեծ դահլիճին մէջ նըշուած է Մայիս 28-ի տօնը: Ներկայ եղած է պուլկարահայ թեմի առաջնորդ Տիրայր Արք. Մարտիկեան: Բանախօսած է Ա. թենքի «Ազատ Օր» օրաթերթին խմբագիր Յովսէփ Պարազեան, շեշտելով որ անհրաժեշտ է նոր սերունդներու մէջ հայրենասիրական զգացումները հրահրել: Գեղարուեստական բաժինը կատարած են «Երեւան» կազմակերպութեան «Արամ Խաչատրեան» երգչախումբը, «Էրեբունի» նուագախումբը եւ հայկական վարժարանի մանկական երգչախումբը: Ապա շքերթ մը կատարուած է դէպի խորհրդային հիւպատոսարանը, ուր կրկին խօսք առած է Յովսէփ Պարազեան:

⁂

ՍՈՖԻԱՅԻ հայութեան սաուար խումբ մը Մայիս 28-ին գացած է Անծանօթ զինուորի յուշարձանը, խոնարհած Պուլկարիոյ եւ Հայաստանի համար զոհուած հայ մարտիկներու յիշատակին. ապա՝ «Երեւան» կազմակերպութեան փոխ - նախագահ՝ Յակոբ Մելքոնեան ճառով մը թարգման եղած է ներկաներու զգացումներուն. խօսած է Հայաստանի ներկայի դժուարին պայմաններուն մասին: Նոյն երեկոյ «Զօրավար Անդրանիկ» երիտասարդական բաժինը կազմակերպած է կլոր սեղան մը «Հայաստանի Հանրապետութեան (1918 - 1920)՝ նոր էջ Հայոց պատմութեան մէջ» նիւթով:

⁂

ՍՈՖԻԱՅԻ Մշակոյթի ժողովրդական պալատին մէջ Յունիս 1-ին Պուլկարիոյ զանազան ազգային խմբաւորումներու մանուկները երգ ու պարի փառատօնի մը մասնակցած են. փառատօնը խորագրուած է «Աշխարհ պէտք ունի մեր երգին»: Փըլովտիւի հայկական վարժարանին աշակերտները երգած ու պարած են ջերմ ծափերու արժանանալով:

⁂

ԼՈՍ - ԱՆՃԸԼԸՍԻ Համազգայինի Գուսան երգչախումբին 25-ամեակը նշուած է Յունիս 2-ին Կլէնտէյլի Հայ ակումբի մէջ տրուած համերգով մը: Արա Մանիշի հիմնադրած ու ղեկավարած երգչախումբը 80 անդամներով մօտ երեք ժամու տեւողութեամբ երգած է Կոմիտասի, Տ. Չուխաճեանի, Ա. Տիգրանեանի, Թ. Ալթունեանի գործերէն: Որպէս մենակատար մասնակցած են Նիկօ Արանեան, Անի Գրիգորեան, Արա Կիրակոսեան: Երկրորդ մասին գլխաւոր գործը եղած է Կանաչեանի Նանօրը, յետոյ Գ. Սիւնիի, Ա. Մայիլեանի, Մ. Եկմալեանի, Ա. Մանաշի, Մակարովի ստեղծագործութիւնները:

⁂

ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ միջազգային քոլէճի Թահանկայի Ալեք Մանուկեան կեդրոնին մէջ Մայիս 29-ին տեղի ունեցած է մամուլի ասուլիս մը Հայաստանի Խորհրդարանին երեսփոխան եւ լրատուական յանձնաժողովի նախագահ Մերուժան Տէր - Գուլանեանի հետ: Զինքը ներկայացուցած է Քոլէճին տնօրէնը Կարպիս Տէր Եղիայեան: Մերուժան Տէր - Գուլանեան բացատրած է Ամերիկա գալուն իր դրդապատճառները որոնց առաջինն եղած է Սարոյեանի դրոշմաթուղթին տըպագրութիւնը: Ըսած է թէ իր նպատակն էր ուղղակի շփում հաստատել ամերիկեան մամուլի անուններուն հետ, որպէսզի յառաջիկային կարելի ըլլայ թղթակիցներ փոխանակել: Անդրադառնալէ ետք Հայաստանի քաղաքական կեանքի այլ պարագաներուն, Մերուժան Տէր - Գուլանեան պատասխանած է ներկաներու զանազան հարցումներուն:

⁂

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ մէջ Մայիս 26-ին նշուած են Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի ընտրութեան ու օծման 14-րդ տարեդարձը եւ Մայիս 28-ը: Պատարագի ընթացքին Հայրապետական մաղթանք կատարուած ու յատուկ աղօթքներ, քարոզներ, ընթերցուածներ կարդացուած են ու շարականներ երգըւած: Օրուան պատարագիչը, Դպրեվանքի տեսուչ Արշակ Ծ. Վրդ. Գափուճեան իր քարոզով անդրադարձած է Գարեգին Բ.ի գահակալութեան 14 տարիներու յառաջդիմութեան ու նուաճումներուն, հոկտ. լիբանանեան պատերազմին անապահովութեան: Պատարագէն ետք տեղի ունեցած է հանդիսաւոր հոգեհանգիստ, 1918-ին անկախութեան կերտումի պայքարին մէջ ինկած Հայերու յիշատակին: Կրօնական արարողութենէն ետք միաբանները եւ սաներէ բաղկացած թափօրը յառաջացած է Վեհարան ուր յանուն ուսանողութեան Աբրահամ սարկաւագ Թըթըլեան ուղերձով մը շնորհաւորած է Կաթողիկոսին գահակալութեան տարեդարձը: Շնորհակալութեան խօսք արտասանած է Գարեգին Բ.:

ԼՈՒՐԵՐ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԷՆ

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒՈՂ ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐԸ

Մայիս 25 թուակիր Սիւտտոյչէ Ցայթունկը կ'անդրադառնար կովկասեան պատերազմի հետաքրքրական մէկ երեսակին. Խորհ. Միութեան ԹԱՍ մամուլի պաշտօնական գործակալութիւնը՝ ի տես մամուլի անսպասելի արտայայտութիւններուն, կը հաճի հետեւեալ շահեկան առաջարկը ներկայացնել. «Շրջանի իրական կացութիւնը Խորհ. Միութեան եւ աշխարհի հասարակութեան պարզելու համար Ազրպէջանի Արտաքին նախարարութիւնը անմիջական պատկեր մը կազմել փափաքող բոլոր անձերը Հանրապետութիւն հրաւիրելու իր պատրաստակամութիւնը կը յայտնէ»: Բաքուի մէջ լոյս տեսնող Բակինսքի Րապոչի թերթին համար ձեռնարկին բուն նպատակը հետեւեալն է. «Սուտը փարատել, իրականութիւնը պատմել»: «Ամենաժողովրդական եւ ամէնէն ազդեցիկ թերթերու» թղթակիցները կը մասնակցին Մութալիբովի մամուլի ասուլիսին, առնուազն վերոյիշեալ թերթի աշխատակիցը ինքզինքը կը զգայ իբրեւ «զարդ»: Գալով խոստացուած «անմիջական» տպաւորութիւններուն, կը ստացուի հետեւեալը. անկարելի կ'ըլլայ Գետաշէնէն ներս մտնել, քանի որ «կարելի չէ եղած գիւղը մաքրել ականներէ: Գրոհայինները նոյնիսկ եկեղեցին ականած են», կ'ըսէ կիրովապատի երբեմնի ոստիկանապետը: Իսկ Ղարաբաղը՞: Ցաւօք սրտի հոն ալ նոյն պատկերը կը պարզուի: Ղարաբաղի հարցերով զբաղող յատուկ յանձնախումբի վարիչ Վիկտոր Պոլեանիչկօ, նոյն ատեն Բ. քարտուղարը Ազրպէջանի համայնավար կուսակցութեան, «ամենաժողովրդական եւ ամէնէն ազդեցիկ թերթերու մեծայարգ թղթակիցներուն» Ղարաբաղ երթալը «անպատեհ» կը նկատէ, տրուած ըլլալով որ «շրջանը դեռ ամբողջութեամբ գրոհայիններէ չէ մաքրուած, որոնք որեւէ անկիւնէ մը կրնան կրակ բանալ» հիւրերուն վրայ: Սպայ մը «իբրեւ մարդ, զինուոր եւ Ռուս» կը խոստովանի թէ, «դեռ երէկ Ստեփանակերտ տանող ճամբուն վրայ կառք մը օդը ելած է»: Միակ անմիջական, բայց մեծ հաւանականութեամբ՝ չնախատեսուած, հանդիպումը Ազրպէջանի ժող. ճակատի համակիրներէն մէկուն հետ կ'ըլլայ: Այս վերջինը Խորհրդարանի Մարտ 17-ի հանրաքուէի կապակցութեամբ կը գործածէ «խարդախութիւն» բառը: Ըստ իր տուեալներուն հանրաքուէին ընտրողներուն միայն 15 տոկոսը մասնակցած է: Շատ յատակ է իր եզրակացութիւնը. «Որքան ատեն որ խորհ. կայսրութիւնը գոյութիւն ունենայ, մենք, Ազրպէջանցիներս եւ Հայերը, ճատրակի տախտակի զինուորներն ենք»:

Նովոստի մամուլի գործակալութեան պատրաստած եւ անգլիախօս Սիւփէր Չէնըլ հեռատեսիլի կայանի սփռած «Ռուսիա 11» հաղորդաշարի Յունիս 11-ի հերթական թողարկումներու նիւթերէն մին Կովկասի կացութիւնն էր: Ակներեւ էր միակողմանի ամբաստանութիւններէ խուսափելու միտումը: Հայերը, կ'ըսէր խօսնակը, պէտքը կը զգան արտաքին ուժերու, նախ եւ առաջ ՄԱԿ-ի, բան մը որ կը խրախուսուի երբեմնի արտաքին նախարար Շեւարնածէի կողմէ: Այս վերջինը ՄԱԿ-ի խաղաղարար ուժերու ուղարկումը տագնապի շրջանները, ներառեալ Ղարաբաղ, յարմար կը նկատէ: Եթէ այս պատահի, կը շարունակէր խօսնակը, Խորհ. Միութիւնը քայլ մը եւս պիտի մօտենայ Երրորդ Աշխարհի վիճակին: Խօսք կը տրուի Մութալիբովին, ան կը պահանջէ որ այլեւս պատուիրակներ չղրկուին Ղարաբաղ: Եւ, կ'ըսէ ան, Ղարաբաղի Հայերէն, որոնք Ազրպէջանցիներու պէս զգուած են այս բոլորէն, հեռու պէտք է պահուին աւերիչ տարրերը: Գիտ մը եւս: Հուսկ կը խօսի Լ. Տէր-Պետրոսեան. եթէ Կրեմլինը դադրեցնէ իր միջամտութիւնը, կ'ըսէ նախագահը, Հայաստան եւ Ազրպէջան համաձայնութեան մը պիտի յանգին: Ազրպէջանի ժողովրդավար ուժերն ալ այս կարծիքին են:

Ա. ԷԿՈՅԵԱՆԻ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐՆԵՐԸ

Գերմանիոյ հեռատեսիլի երկրորդ գիծը՝ Ցէտ - Տէ - Էֆ-ը Ապրիլ եւ Մայիս ամիսներու ընթացքին սփռեց Գանատայի շարժանկարներու նուիրուած փոքր շարք մը, որուն մէջ յատուկ տեղ տրամադրուած էր երբեմնի եգիպտահայ (ծընած 1960-ին Գահիրէ) Ատոմ Էկոյեանի շարժանկարներուն, իսկ արբանեակային կայան 3 Սաթ-ը ներկայացուց անոր 1984-ին պատկերահանած «Մօտիկ ազգականները», փակագիծի մէջ ըսենք որ հոն կը տեսնէինք շատերուն ծանօթ՝ հին պոլսեցի Պ. Ֆազըլեանը եւ իր կինը՝ գլխաւոր դերերով:

Ապրիլ 26-ին, Ֆրանքֆուրթեր Ալկեմայնէ Ցայթունկը կ'արտայայտուէր իր «Ընտանեկան պատկերներ»ուն մասին, շարժանկար որով կը սկսէր վերոյիշեալ շարքը: Էկոյեան, կ'ըսէ ան, նախ եւ առաջ լսատեսողականի դարաշրջանի մարդոց՝ նօսրացած զգացականով կը հետաքրքրուի... գիտակցութեան տարբեր շերտերը ճարպիկ կերպով շաղախելով դիտողը կը ստիպէ իր չէզոք կեցուածքը լքելու:

Էկոյեան իր մասնակցութիւնը բերաւ նաեւ այս տարուան Քաննի միջազգային փառատօնին: Ֆրանքֆուրթեր Րունտշաու, Սիւտտոյչէ Ցայթունկի նման հեղինակաւոր թերթեր անդրադարձան հոն ներկայացուցած իր չորրորդ շարժանկարին: Պետեր Բուխկա Սիւտտոյչէ Ցայթունկին (18. 5. 1991) մէջ կը գրէր նաեւ հետեւեալը. «...Էկոյեան ամենախիզախ, ամէնէն անխիղճ եւ նորարարական երիտասարդ բեմադրիչն է: Ան անդադար աշխարհի մը նոր պատկերները կը հնարէ, ուր մարդիկ ինքզինքնին կորսնցուցած են: Կը ցուցադրէ զանոնք իրենց միջակութեան, համակերպումի՝ առօրեայ եւ բնական վիճակի մը ընդմէջէն, որոնք իրենց սուղ կուտակումով սարսափ կը պատճառեն մեզի... իր շարժանկարներն իսկ դիմադրութիւն են, ապստամբութեան կոչ՝ ընդդէմ սպառումի: Այս է հիմնական տարբերութիւնը իր եւ Սոտերպերկի երկու տարիներ առաջ ջատագովուած եւ նոյն ատեն՝ տղայական «Sex, Lies and Videotapes»ի միջեւ: Անշուշտ որ երիտասարդ գանատացին, որուն աշխարհընկալումը ազդուած է թէ Եւրոպայէն եւ թէ Ամերիկայէն, մրցանակ պիտի չկարենայ ստանալ հոս»: Այդպէս ալ եղաւ:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ՝ ՀԵՌԱԽՕՍԷՆ

Վերջին քանի մը տարիներու ընթացքին Գերմանիոյ մէջ զարգացած է գրականութիւնը հեռախօսի միջոցով ծանօթացնելու եղանակը եւ կարեւոր կարգ մը քաղաքներ կը քաջալերեն զայն: Յունիս 10 – 24 թուականներուն Օսնապրիւքի այսպէս կոչուած Գրականութեան Հեռախօսը կը ներկայացնէ Րաֆֆի Քէպապճեանի (Քանդեան) մէկ պատմուածքը, զոր կը կարդայ հեղինակը ինքը:

Ր. Ք.

կան ուժով երկիրներ գրաւել, կեդրոնացման ճամբարներ հիմնել հոն ու կազմակերպել Հրեաները:

«Կեդրոնացման ճամբար» կոչուած ուրիշ ծրագիր մը տնտեսական գիտութեան դասեր կուտայ. մեկնելով տուեալ դրամագլուխէ մը ու որոշ քանակութեամբ կազէ, պատանին պէտք է հաշուէ թէ քանի՛ կեդրոնացման ճամբար կրնայ հիմնել առաւելագոյն թիւով Հրեայ եւ Թուրք սպաննելու համար:

Այս խաղերը գլխաւորաբար Գերմանիայէն կուգան քանի մը տարիէ ի վեր. Հրեայ դիմադրականներու վաւերագրական կեդրոնին մէկ պաշտօնեան կը բացատրէ թէ նոր նացիական խմբաւորումներ իրենց շարքերուն մէջ նախընտրաբար կ'ընդունին այն երիտասարդները որոնք վարժ են համակարգիչ գործածելու եւ ծրագիրներ պատրաստելու:

Բազմաթիւ խաղեր կուգան նաեւ Ամերիկայէն. անոնցմէ մէկը կը կոչուի «Արիական հարցախոյզ» որուն հարցումներէն է հետեւեալը.– «Ենթադրենք որ թաղի մը ատար, որուն շարժավարը Թուրք է. ի՞նչ կ'ընես»: Կարելի պատասխաններէն ամէնէն վայրագները «ճիշդ» են, ինչպէս՝ «ռումբ մը կը նետեմ թաղին մէջ», կամ «կը սատկեցնեմ այդ խոզը» որոնք կը նկատուին «հարազատ գերմանական լուծումներ»:

«Երիտասարդ Թուրք մը դէպի բեզի կուգայ. ի՞նչ կ'ընես» հարցումին պէտք չէ պատասխանել. «կը յարձակի՛մ»: Ասիկա «շատ, չափազանց մեծ ազնուութիւն է այդ շուներուն համար»: Ճիշդ պատասխանը՝ «անոր սիանիւրի դեղահատ մը կուտամ, ըսելով թէ շաքար է» կ'արժանանայ հետեւեալ քաջալերութեան, «շա՛տ լաւ: Սպաննե՛նք այդ գարշելիները»:

Այնքան շուտով կ'ընդօրինակուին ու կը ցրուին այս խաղերու տեսերիզները որ դժուար է անոնց հնարիչը գտնել: Շատ անգամ ապսպրանքները պէտք է ընել թղթատարութեան միջոցով. դժուար է նաեւ զանոնք հետապնդել, որովհետեւ տրուած հասցէները յաճախ կը փոխուին, ապա թղթատարութիւնը կը պահէ այս կարգի հասցէներու գաղտնիքը:

Գերմանիոյ մէջ երբ առաջին անգամ երեք տարի առաջ յայտնուեցան նացիական այս խաղերը, մեծ մասը միայն քանի մը նման հարցումներ կը պարունակէին: Յետոյ հետզհետէ զարգացան անոնք: Սակայն ոչ մէկ լուրջ միջոցառումի դիմեցին իշխանութիւնները: Ոչ իսկ «սեւ ցանկ» մը պատրաստուեցաւ: Թէեւ օրէնքի որոշ տրամադրութիւններ կը դատապարտեն այս կարգի խաղերը: Նոյնիսկ անոնց հեղինակները կրնան դատապարտուիլ ազգային - ընկերվարական գաղափարներ ցրուելու յանցանքով, մինչեւ 15 հազար ֆրանքի: Իսկ որովհետեւ այս խաղերուն հեղինակները անստորագիր են, ոչ մէկ դատապարտում տեղի ունեցած է:

1990 Նոյեմբերին Աւստրիոյ երիտասարդութեան մէկ պատասխանատուն այս կարգի խաղերուն դէմ պայքարելու միակ միջոցը նկատած է երիտասարդներու պատմական ծանօթութեան ամրապնդումը, քանի որ անոնք բաւական տեղեկութիւն չունին պատմութեան ամէնէն մութ էջերուն մասին: Կարծիք մը զոր կը բաժնեն նաեւ Կրացի եւ Սալցպուրկի իրերօգնութեան խումբերը: Կրացի մէջ արդէն ուսուցիչներ, ծնողքներ եւ աշակերտներ հանդիպում ունեցած են նոր – նացիական խաղերու տարածումին արգելք ըլլալու համար:

Համակարգումի բազմաթիւ մասնագէտներ կը խորհին թէ հարցը ինքնաբերաբար կը լուծուի: Կը հաւատան թէ այս խաղերը որոնք այսօր լայն տարածում ունին երիտասարդ Աւստրիացիներու միջեւ, վաղը նոյն խանդավառութիւնը պիտի չվայելեն այլեւս:

Արդեօք չափազա՞նց լաւատես են այս մասնագէտները:

(Շար. Ա. էջէն)

դէմ, այս վերջինը պատասխանած է եւ ընդունած թէ սխալներ գործուած էին ու հարց կուտայ ինքն իրեն՝ «Հարց է կարող յառաջանալ թէ ես կարողացա՞յ օգտուել այդ լիազօրութիւններից: Ես ասեմ որ, ես ընդունում եմ որ քաղաքային քաղաքականութեան մէջ մինիստրեր նշանակելու եւ ազատելու մէջ սխալներ են տեղի ունեցել: Ես աւելի լաւ գիտեմ այդ սխալները, քան ձեզանից շատերը, որովհետեւ աւելի մօտիկից եմ այդ աշխատանքին ծանօթ: Պրոպլէմները մեծ էին, ամէն անգամ պէտք էր լինում ընտրութիւն կատարել փրոֆէսիոնալիզմի եւ ազնւութեան միջեւ, որի՞ն գերապատուութիւն տալ: Անհրաժեշտ էր գտնել մարդիկ որոնք աշխատած լինէին պետական կառուցուածքներում, ծանօթ լինէին այդ կառուցուածքներին եւ միաժամանակ ազնիւ մարդու համբաւ ունենային, իսկ դա այն դժուարութիւնն է որ ես կ'իրականացնեմ այդ լիազօրութիւնները, թէ մէկ ուրիշը, մինչնոյնն է այդ փրոպլէմը կայ, դա հնարուած փրոպլէմ չէ եւ մօտակայ 2 - 3 տարուայ ընթացքում, ես կարծում եմ, այդ փրոպլէմը չի լուծուի»:

Վազգէն Մանուկեան իր կառավարութեան համար պէտք ունէր ձեռնհաս եւ լաւ մարդոց միաժամանակ, այսինքն՝ ազնիւ Համայնավարներու: Վազգէն Մանուկեան չի ծածկեր նաեւ այլ մտահոգութիւններ. - «Եւ եթէ ես Սեպտեմբերին ասում էի որ զորշ մթնոլորտ է տիրում Հայաստանում, եթէ այսպէս շարունակուի ես կ'ասեմ, որ մռայլ մթնոլորտ կը լինի Հայաստանում»: Կ'ակնարկէ «Թայֆայութիւններու» որոնք քաղցկեղի պէս կ'ուտեն այս ամբողջ իշխանութիւնը:

Պէտք չէ, կ'ըսէ, բոլոր անյաջողութիւններուն քաւութեան նոխազ դարձնել կառավարութիւնը: Կը յիշէ որ իշխանութիւնը ազգային յենարան չունի.— "ՀՀՇ. իսկապէս շարժում էր, որն իր մէջ ներգրաւել էր ամբողջ ժողովուրդին, որը ցաւօք սրտի բաւականին փոքրացաւ եւ եթէ այսպէս գնայ, նա կարող է աղանդ դառնալ...»:

Վարչապետը դեռ կ'ընդգծէ. - «Ես անկեղծ ասեմ, որ Գ. Խ.-ի եւ Նախարարների խորհուրդի յարաբերութիւնները այնքան էլ լաւ չդասաւորուեցին: Այդտեղ մի զգալի մեղք իմն է»:

Իր երկար ելոյթի վերջաւորութեան Վ. Մանուկեան կ'ըսէ թէ որոշած են «պետական վերհսկողութեան տեսչութիւն» ստեղծել, որպէսզի կառավարութիւնը իր իսկ աշխատանքը հսկակշռէ:

Դեռ առիթ կ'ունենանք, անշուշտ, կըրկին անդրադառնալու այս մասին: Ըսենք նաեւ թէ Վազգէն Մանուկեան, Յունիս 25-ին, վստահութեան քուէ ուզած էր Գերագոյն Խորհուրդէն, բայց առարկըւած էր թէ Սահմանադրութիւնը չի նախատեսեր: Հարկ է նախ որ կառավարութիւնը իր հաշուետուութիւնը կատարէ, տայ իր ըրածին (կամ չըրածին) տեղեկատուութիւնը, որպէսզի կարելի ըլլայ գաղափար կազմել: Վարչապետը ինք, եթէ ուզէ, կրնայ հրաժարիլ:

U.G.A.B.-LYON

5e TOURNOI DE TENNIS

sous la présidence de
M. et Mme AGOP KASSARDJIAN
Président du Comité Européen des Jeunes de l'UGAB
les 29 et 30 Juin
au Tennis Club des Quatre Saisons
11, Chemin des Pins – 69570 Dardilly
SOIREE DANSANTE
Samedi soir 29 Juin
autour de la piscine
à partir de 20 h 30

Réservation :

UGAB Lyon :
12, rue Emile Zola
Tél. : 72. 40. 90. 14

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը կը տեղեկացնէ, թէ Յունիս 30-ին, Կիրակի օր, յաւարտ պատարագի, հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ՝

ԲԱԶՄԱՎԱՍՏԱԿ ՀԱՅԱԳԷՏ, ԼԵԶՈՒԱԲԱՆ՝

ՓՐՈՖ. ՖՐ. ՖԷՅՏԻ

մահուան քառասունքին առիթով:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ, իր բոլոր ընկերուհիները Շաբաթ, Յունիս 29, ժամը 14.30-ին տեղւոյն եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը կարեւոր է:

***

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պուրժար Օտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը, ընդհանուր ժողով կը գումարէ Շաբաթ, Յունիս 29, ժամը 14.30-ին սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ: Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

GALERIE ARIANE

112, rue de la Croix Nivert, Paris 15[e]

présente les œuvres de

Stephan

Mercredi 26 et Jeudi 27 Juin
de 15 à 22 heures

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուիրատուութիւնները.-

Տիկին Դաւիթեան, Տիկին Տէր - Խաչատուրեան, Տիկին Սոֆիկ Ցակոբեան 100-ական ֆրանք Տիկին Նունիկ Ուստուլիքեանի մահուան առթիւ:

U.G.A.B. COMITÉ SUISSE

SYMPOSIUM A GENEVE
du 7 au 10 NOVEMBRE 1991

LE ROLE DE LA FEMME ARMENIENNE A TRAVERS L'HISTOIRE

Conférenciers :

Dr. Akabie EKMEKDJIAN (Chypre)
Mme Silva GABOUDIKIAN (Arménie) *poétesse*
Mme Anahid PAYANDUR (Arménie)
Dr. Mariam TER-KRIKORIAN (Arménie)
Mme Martine HOVANESSIAN (France)
Dr. Dicran KOUYOUMDJIAN (France-U.S.A.)
Mme Rita BALIAN (U.S.A.)

PARTICIPATION : Prix forfaitaire (compris) 4 jours
Arrivée : 6/11 Départ : 10/11 (conf.-séjour-déjeuner-dîner-dîner gala)
Hôtel 5 étoiles : 1 pers. 1 400 F. suisse — 2 pers. 2 100 F. suisse
Hôtel 3 étoiles : 1 pers. 900 F. suisse — 2 pers. 1 600 F. suisse

IMPORTANT : DATE LIMITE DES INSCRIPTIONS : 15 AOUT

Renseignement : U.G.A.B. Genève/Suisse : Case postale 429
Tél. : 22-735-93-02 (de 14h à 18h)
Fax : 22-786-84-30
U.G.A.B. Paris/France : M. Arto Hampartzoumian. Tél : 40-50-88-09

ՄԻՒՌՈՆԻ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՄԷՋ

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

Իր գահակալութեան 36-րդ տարեդարձին առթիւ, Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. ՎԱԶԳԷՆ Ա. Ամենայն Հայոց Վեհափառ Կաթողիկոսը, համաձայն մեր եկեղեցական աւանդական կարգի, Սեպտեմբեր 29-ին, Կիրակի օր, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի մէջ, ՍՐԲԱԼՈՅՍ ՄԻՒՌՈՆ պիտի օրհնէ:

ՄԻՒՌՈՆՕՐՀՆՈՒԹԵԱՆ շնորհաբեր այս արարողութեան ներկայ գտնուելու առիթ ընձեռելու համար, ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ կը կազմակերպէ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ մը հետեւեալ կարելիութիւններով.

Սեպ. 26-էն Հոկ. 3, ՓԱՐԻԶ – ԵՐԵՒԱՆ – ՓԱՐԻԶ
ուղիղ թռիչքով, սակ՝ 6950 Ֆր.
Սեպ. 26-էն Հոկ. 10, ՓԱՐԻԶ – ԵՐԵՒԱՆ – ՓԱՐԻԶ
ուղիղ թռիչքով, սակ՝ 8750 Ֆր.
Սեպ. 26-էն Սեպ. 30, ՓԱՐԻԶ – ԵՐԵՒԱՆ ուղիղ թռիչքով
վերադարձ Մոսկուայի ճամբով, սակ՝ 7100 Ֆր.:

Վերոյիշեալ գիները կը պարփակեն օդանաւին տոմսը, առաջին կարգի պանդոկ, demi-pension, յատուկ շրջապտոյտներ, ապահովագրութիւն, վիզա:

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆԸ կը կազմակերպուի Փարիզէն SABERA-TOURS եւ Լիոնէն SEVAN ճամբորդական գրասենեակներու գործակցութեամբ:

ՏԵՂԵՐԸ ՍԱՀՄԱՆԱՓԱԿ ԵՆ: Վերջին պայմանաժամ՝ Յուլիս 31:

Արձանագրութեան եւ այլ տեղեկութիւններու համար դիմել Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ քարտուղարութեան՝ 15, Ռիւ Ժան-Կուժոն, Փարիզ 8, հեռաձայն՝ 43-59-67-03:

[illegible]
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կիրակի, Յունիս 30-ին Եկեղեցւոյս մէջ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Սոֆիայի Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ՝

ՄԵՍՐՈՊ ԱԻԱԳ ՔՀՆՅ. ՊԵՆԼԻԵԱՆ
որ հիւրաբար կը գտնուի քաղաքս:

l'U.G.A.B. – JEUNES

présente

Le Dimanche 30 Juin à 15 heures
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17[e]
LA CHORALE DE L'ENSEMBLE

Daron

dirigée par Stépan YORGANCIYAN

— Entrée libre —

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԴՊՐՈՑԱՍԵՐ ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Այս ծանուցումով բացուած կը յայտարարենք 1991 / 1992 տարեշրջանի արձանագրութիւնները:

Արձանագրութիւններ կը կատարուին մանկապարտէզէն մինչեւ 5-րդ դասարան:

Երթեւեկի լայն սպասարկութիւն (Իսի, Աղնուվիլ...): Ամսավճարը կը ներառէ ճաշը եւ երթեւեկը: Յառաջիկայ տարեշրջանին՝

ՄԱՆԿԱՊԱՏԷԶԻ ՄԷՋ
– Կ'ընդունուին նախնական կարիքներու համար ինքնաբաւ մանուկներ՝ երկու ու կէս տարեկանէն սկսեալ:
– 4 տարեկանէն սկսեալ հայերէնի եւ ֆրանսերէնի կողքին, անգլերէնի հնչիւնային համակարգի հետ առաջին հանդիպում:

ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆԻ ՄԷՋ
– Կրթական նախարարութեան ծրագրին կիրարկումը (Աքատէմիի հսկողութիւն):
– 6 տարեկանէն սկսեալ կը դասաւանդուին անգլերէն եւ տեղեկագիտութիւն (էնֆորմաթիք):
– Նոյնպէս՝ կը կատարուին թատերական, երաժշտական, նկարչական աշխատանքներ:
– Հայերէնի եւ ֆրանսերէնի անթարգմանութեան պարագային՝ (դաստիարակութեան ընտանիքներու զաւակներուն) մասնաւոր դասաւանդութիւն:
– Կրթական ծրագրի իրականացման գծով, ամբողջացուցիչ հանդամանքով, ժապաւէններու եւ լսողա-տեսողական միջոցներու օգտագործ:
– Գիտական նիւթերու կիրառական ուսուցումը արհեստանոցի մէջ:
– Արձակուրդի շրջաններուն, դիտելիքներու ամրապնդման եւ իւրացման յատուկ աշխատանք թերացող աշակերտներու հետ:
– Աշխատանքի այս բազմազանութիւնը կազմակերպել հնարաւոր կը դառնայ շնորհիւ՝
● Ուսուցչական լայն կազմին (18 ուսուցիչներ 127 աշակերտներու համար)
● Փոքրաթիւ դասարաններուն (առաւելագոյն՝ 15 աշակերտ)

Յաւելեալ տեղեկութեան համար հեռաձայնել.—
43.81.01.72 թիւին:

Հասցէ՝
1, Bld. du Nord — 93340 Le Raincy

ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆԻՍ 27

JEUDI
27 JUIN
1991

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TÉL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.567 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 66e ANNEE — No 17.567

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 16-ԻՆ

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԼԻԱԶՕՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԿԸ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՆ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի Յունիս 25-ի նիստը գրաղած է գլխաւորաբար Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահի պաշտօնի հաստատման քննարկման հարցով :

Քուէարկութիւնը տուած է հետեւեալ արդիւնքը .-

Թեր՝ 154
Դէմ՝ 8 (Հ.Յ.Դ.)
Ձեռնպահ՝ 11 :

Ապա, երեսփոխանները պարտէին որոշել թուականը : Այս առընչութեամբ եղած են երեք տարբեր առաջարկներ : Պարոյր Հայրիկեան կ'ուզէր որ ընտրութիւնը տեղի ունենայ Սեպտեմբեր 21-էն (անկախութեան վերաբերեալ հանրաքուէ) առաջ : Երկու միւս առաջարկներն էին Սեպտեմբեր 21-ին կամ Սեպտեմբեր 21-էն յետոյ, մինչեւ տարուան վերջ :

Երեք առաջարկները հետեւեալ արդիւնքները տուած են .-

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 21-ԷՆ ԱՌԱՋ .-

Թեր՝ 24
Դէմ՝ 133
Ձեռնպահ՝ 20

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 21-ԻՆ

Թեր՝ 80
Դէմ՝ 79
Ձեռնպահ՝ 20

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 21-ԷՆ ԵՏՔ

Թեր՝ 128
Դէմ՝ 16
Ձեռնպահ՝ 23

Նախագահի պաշտօնի հաստատումը որոշուած ըլլալով, երկու յանձնախումբերու (Գերագոյն Խորհուրդէն դուրս) յանձնուած է մինչեւ քանի օր պատրաստել եւ Գերագոյն Խորհուրդին ներկայացնել համապատասխան օրինագիծը : Այսինքն, օրինագիծ մը, որ կը ճշդէ այդ պաշտօնին բնոյթը, պատասխանատուութիւնը, պարտականութիւնները եւայլն, եւայլն :

Այդ երկու յանձնախումբերն են .- Սահմանադրականը եւ Անկախ Պետականութեան Յանձնախումբը :

Կը մնար անշուշտ ճշդել նաեւ ընտրութեան թուականը : Կային ուրեմն երկու առաջարկներ՝ Սեպտեմբեր 21-ին, կամ յետոյ : Առաջինը հետեւեալ արդիւնքը տուաւ .- Թեր՝ 76, դէմ՝ 72, ձեռնպահ՝ 25. երկրորդը՝ թեր՝ 151, դէմ՝ 10, ձեռնպահ՝ 13 : Ապա, Հոկտեմբեր 16-ի թուականը որոշուեցաւ հետեւեալ քուէարկութեամբ. - Թեր՝ 155, դէմ՝ 2, ձեռնպահ՝ 9 : Եւ որովհետեւ Հոկտեմբեր 6-ին համար նախատեսուած էր նաեւ ընտրութիւնը Գերագոյն Խորհուրդի դեռ թափուր մնացած քանի աթոռներուն, այդ ընտրութիւնն ալ փոխադրուեցաւ նախագահի ընտրութեան օրը, այսինքն՝ Հոկտեմբեր 16-ին :

**

Այս նոյն նիստին, վարչապետ Վազգէն Մանուկեան կրկին դրած է վստահութեան քուէի իր պահանջը եւ անգամ մը եւս յայտարարուած է թէ նման բան չի կրնար տեղի ունենալ, քանի չէ նախատեսուած Սահմանադրութեամբ : Այն ատեն, երկու երեսփոխաններ՝ Սամսոն Ղազարեան եւ Հրանտ Խաչատրեան առաջարկած են օրակարգի նիւթ դարձնել անվստահութեան քուէի հարցը եւ այդ ալ հետեւեալ արդիւնքը տուած է.- Թեր՝ 39, դէմ՝ 113, ձեռնպահ՝ 15, այլ խօսքով կը մերժուէր նման հարց մը օրակարգի նիւթ դարձնել :

Ծեծուած է սակայն այլ հարց մը, որ կը վերաբերի այն բացառիկ լիազօրութիւններուն, որոնք կը տրուէին Վազգէն Մանուկեանի, անցեալ Նոյեմբերի վերջ, մէկ տարուան համար : Հոս, վիճաբանութիւններ եղած են այդ լիազօրութիւնները ետ առնելու մասին եւ այդ պարագային՝ որո՞ւ տալ, Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեա՞ն, նախագահի՞ն թէ ինչպէս որ էր անցեալին՝ վերադարձնել Գերագոյն Խորհուրդին : Նկատի առնըւած է թէ առաջին պարագան արդէն չէր կրնար ըլլալ, քանի որ առջի օր իսկ մերժուած է երկրորդ քուէարկութեամբ մը, քանի որ առաջինը ապօրինի հռչակուեցաւ, երկու երեսփոխաններու բողոքին հետեւանքով (տե՛ս. «Յառաջ», Յունիս 26) : Գերագոյն Խորհուրդին վերադարձնելն ալ բարդութիւն մը կը ստեղծէր, որովհետեւ արձակուրդ հռչակուած էր Օգոստոսի համար : Կային ուրեմն երկու հնարաւորութիւններ. այդ լիազօրութիւնները տալ նախագահին կամ Գերագոյն Խորհուրդին, ջնջելով այդ պարագային արձակուրդի որոշումը : Բուռն վիճաբանութիւններէ ետք կառավարութեան լիազօրութիւնները կը վերադարձուէին իր նախկին տիրոջ՝ Գերագոյն Խորհուրդին, քուէարկութեան հետեւեալ արդիւնքով.– Թեր 138, դէմ 5, ձեռնպահ 18 : Կը ջնջուէր Օգոստոսի արձակուրդը : Գերագոյն Խորհուրդն է այլեւս որ կը նշանակէ կամ կը պաշտօնազրկէ նախարարները : Նախապէս (մինչեւ 1990 Նոյեմբերի սկիզբը) միայն նշանակումի հարց կար, այժմ աւելի բարդ է, քանի պաշտօնէ հանելու հարցը կը ծագի :

Գաղտնիք չէ անշուշտ թէ այս վերջին լարուածութիւնը ծագած է նախագահական ընտրապայքարի հեռանկարէն : Իշխանութեան յաւիտենական հարցն է, որ գարկ կու տայ մարդոց կիրքերուն :

Ակնկալուած բնական թեկնածուէն –Լեւոն Տէր–Պետրոսեանէ– զատ, այլեւս պարզ է որ թեկնածու է Վազգէն Մանուկեան : Երրորդ թեկնածուն է Պարոյր Հայրիկեան –անխուսափելին– որ ըսած է սակայն թէ թեկնածու կ'ըլլայ այն պարագային, եթէ իր կուսակցութիւնը Ա.Ի.Մ.ը (Ազգային Ինքնորոշման Միաւոր) վաւերացնէ իր թեկնածութիւնը :

× Վարդենիսի շրջանը բախումներ պատահած են Յունիս 25-ին, երբ Ազրպէյճանցիներ եւ զինուորական համազգեստով անձեր մուտք գործած են Հայաստան : Տեղւոյն հայկ. քաղաքագօրքը ետ մղած է, զոհ չկայ :

× Նոյեմբերեանի երկաթուղիի դրաւումը վերջ գտած է Յունիս 25-ի իրիկունը եւ երթեւեկը վերսկսած :

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԹԱԼԱՊԱՆԻԻ ԽՕՍՈՒՆ ՀԱԿԱՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ընկերվար միջազգայնականին Պոլսի համագումարին ներկայ էր նաեւ քիւրտ ղեկավար Թալապանի : Այդ առիթէն օգտուելով «Ճումհուրիյէթ» օրաթերթը հարցազրոյց մը կատարած է իրեն հետ, որ հրատարակուած է թերթին շաբաթական թիւին մէջ :

Ան նախ կը պատասխանէ Քիւրտիստանի բանուորական կուսակցութեան (ՓՔՔ) մղած զինեալ պայքարին մասին ուղղըւած հարցումի մը. ինչպէս ծանօթ է, այդ պայքարը տարածուած է Անատոլուի հարաւ - արեւելեան շրջանին մէջ : Թալապանի կը հրջանցէ ՓՔՔ-ի ահաբեկչական նկարագիր մը վերագրող արտայայտութիւններ ու կը գոհանայ շեշտելով որ բազմաթիւ տարակարծութիւններ կան իրենց միջեւ, նաեւ բազմաթիւ հարցեր : Կը թելադրէ նոյնիսկ որ անոնք հրաժարին զինեալ պայքարէն, ընդունելով Թուրքիոյ նոր զարգացումներն ու իրականութիւնը :

Երկրորդ հարցում մը կը վերաբերի Իրաքի քրտական ինքնավարութեան ու որոշ Թուրք շրջանակներու այն մտավախութեան թէ այդ քայլին իրականացում մը կրնայ վարակիչ օրինակ մը ծառայել նաեւ Թուրքիոյ քիւրտ զանգուածին : Թալապանի նախ կ'ըսէ թէ որեւէ առնչութիւն չի տեսներ երկու պարագաներուն միջեւ. մինչեւ իսկ կասկած կը յայտնէ թէ այդ արտայայտութիւններու տէրերը նպատակ ունին արդելակելու Թուրքիոյ ժողովրդավարութեան ընթացքը : Սակայն նոյն պատասխանին մէջ ան կ'ըսէ նաեւ. «Ասիկա կրնայ Թուրքիոյ Քիւրտերն ալ նոյն ճամբուն հետեւելու մղել, բայց ատիկա չի նշանակեր Թուրքիոյ մասնատումը : Ընդհակառակն, կը զօրացնէ Թուրքիոյ միութիւնը : Երկիրներու միութիւնն ու ամբողջականութիւնը ոչ թէ բռնակալութիւններով, այլ ժողովրդավար վարչաձեւերով կ'երաշխաւորւի : Նայեցէք եւրոպական երկիրներուն. անոնց մէջ բազմաթիւ դաշնակցութիւններ կան. Գերմանիա նոյն լեզուն գործածելով հանդերձ դաշնակցութիւն մըն է. Աւստրիան, Պելժիան, Զուիցերիան, Սպանիան բոլորը դաշնակցային երկիրներ են...» :

**

Նոյն թիւին մէջ կեսէջ ալ յատկացուած է խորհրդային - թրքական հանրապետութիւններու ներկային ու հաւանական հեռանկարներուն : Հոն, ի միջի այլոց, կ'ըսուի. - «Ադրբեջանի համայնավար կուսակցութիւնը դրական պատասխանելով միութեան նոր ծրագրին, կրցած է Մոսկուայի նեցուկը ապահովել.

(Շար.ը Դ. էջ)

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓՕԼ ՊԱՐԻԼ յանկարծ մէջտեղ ելաւ եւ Յունիս 25-ին ներկայացաւ Փարիզի դատարանին առջեւ : Ըստ երեւոյթին Քաթարէն չէր գար, բայց չուզեց յայտնել թէ ո՞ւր էր : Իր փաստաբան՝ Վերժէսի հետ, դատարան մուտքը բաւական զգայացունց եղած է : Ըստ իր յայտարարութիւններուն ոչ մէկ յանցանք ունի, զէնքերը չեն գետեղուած նախապէս, այլ գտնուած են : Գործուած անկանոնութիւններն ալ այնքան մեղադրելի չեն, զինուորական դեր-ստիկան մը գործադիր անձ մըն է, ոչ՝ դատական հարցերով զբաղող : Ոճրափորձ մը նախատեսուած էր, տեղի չունեցա՞ւ, աւելի լաւ, նախընտրելի է սուտ ահազանգ մը, քան արիւնահեղութիւն : Մնաց որ, շատ գիւրին ճամբայ մը գտած է, երբ նեղը կը մնայ : Ո՞րմէ հրահանգ առած է, որո՞ւ հետ խօսած է, մէկ պատասխան՝ ողբացեալ Շ. Հէռնիւ, այդ տարին պաշտպանութեան նախարար, այսինքն՝ իր «փաթրոնը»... : Դատարանը, այս անգամ, պարտի անհրաժեշտ վկան բերել տալ ոչ թէ Քաթարէն, այլ՝ անդենականէն :

ՍԼԱՎՈՆԻԱ ԵՒ ԽՐՈՒԱԹԻԱ անկախութիւն հռչակեցին, բայց Եուկոսլավիոյ Դաշնակցային Խորհուրդը անմիջապէս հրահանգեց կառավարութեան եւ բանակին, որ առաջքն առնեն երկրին մասնատումին : Նոր անկախ Խրուաթիան յայտարարեց թէ ետ կը կանչէ իր երեսփոխանները Դաշնակցային Խորհրդարանէն, Սլավոնիան ալ յայտնած է, իր կարգին, թէ, դաշնակցային բանակէն ետ պիտի կանչէ բոլոր սլավոնցի զինուորները : Եւրոպա, մինչեւ իսկ Միացեալ Նահանգները շատ մտահոգ են :

ԱԼԺԷՐԻ մէջ նոր բախումներ տեղի ունեցան, պաշարողական վիճակի հռչակումէն երեք շաբաթ ետք : Մէկ մեռեալ եւ 12 վիրաւոր կայ :

ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻ փոխ նախագահը 18 հոգինոց պատուիրակութեամբ մը այցելած է Թուրքիա ու ըսած թէ տնտեսական, թեքնոլոժիք, ընկերային, մշակութային մարզերու մէջ պէտք ունին Թուրքիոյ նեցուկին : Ռամազանօղլու յայտնելով թէ իրենք զօրավիգ են Գորպաչովի վարած քաղաքականութեան, բացատրած է այս կեցուածքին պատճառներն ալ. խորհրդային ժողովուրդը քաղաքականութեան մասին շատ յետամնաց ըմբռնում մը միայն ունէր ու չկրցաւ արժանի ձեւով գնահատել գորպաչովեան շարժումը : Մինչդեռ ինք հասկցած է թէ եթէ անհատներու եւ հաւաքականութիւններու նոր ազատութիւնները չըլլային, ինք չէր կրնար Թուրքիա այցելել... :

ՄԵՍՈՒՏ ԵԸԼՄԱԶԻ կազմած կառավարութիւնը կը բաղկանայ 29 անդամներէ, որոնց 19-ը նորեր են եւ իրենց ներկայութիւնը կոչուած է «երիտասարդացնելու» կուսակցութեան պատկերը : Կարեւոր պաշտօնները յանձնուած են սակայն փորձառու անձնաւորութեանց : Ելմտական նախկին նախարար՝ Փաքտէմիրլի կը վերադառնայ կրկնակ պաշտօնով՝ փոխ-վարչապետ եւ տնտեսութեան նախարար : Արտաքին նախարար կը դառնայ Սաֆա Կիրայ, Պաշտպանութեան նախկին նախարար : Նոր կառավարութիւնը վստահութեան քուէ պէտք է ապահովէ Ազգ. Ժողովին մէջ, ուր Անավաթանը 450-ի վրայ 275 երեսփոխան ունի : Նախկին վարչապետին բարեկամները յայտարարած են որ դէմ կը քուէարկեն (Յուլիսի սկիզբն է քուէարկութիւնը) եթէ որոշ հոսանքներ –իսլամապաշտ եւ պահպանողական– հարկ եղածին չափ ներկայացուած չըլլան կառավարութեան ծոցը :

ԿԻԼԻԿԻՈՅ ՎԵՐԱԲԵՐԵԱԼ ՔԱՆԻ ՄԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱԶԱՏ ԲՈԶՈՅԵԱՆ
(Երեւանի Գիտութիւններու Ակադեմիայէն)

Կիլիկիոյ վերաբերեալ ներկայ հոսքի մէջ իրենց ուրոյն տեղն ունեն Կիլիկիա երկրամասի տարածքում յայտնաբերուած յունարէն ու լատիներէն վիմագիր արձանագրութիւնների հրապարակումները։ Այդ ուսումնասիրութիւններից միայն երկուսը ներկայացնելու նպատակն է հետապնդում ներկայ հրապարակումը։

Ա) Gilbert Dagron et Denis Feissel, Inscriptions de Cilicie, avec la collaboration de Antoine Hermary, Jean Richard et Jean-Pierre Sodini, Paris, 1987 (Travaux et mémoires du centre de recherche d'histoire et civilisation de Byzance, Collège de France, Monographies 4), 297 p., LXVI planches.

Ժիլպէռ Տակրոնը եւ Տընի Ֆէյսէլը այս ուսումնասիրութեան յառաջաբանում (էջ 7 – 16) հպանցիկ անդրադառնում են Կիլիկիայի անցեալին, այնուհետեւ շարադրում են Կիլիկիայի վիմագիր արձանագրութիւնների վերծանութիւնների եւ հրապարակումների համառօտ պատմութիւնը։ Յառաջաբանից տեղեկանում ենք, որ այս աշխատութեան գաղափարը եւ նախաձեռնութիւնը պատկանում է նշանաւոր բիւզանդագէտ Ժիլպէռ Տակրոնին, որը սուրբ Թեկղի վարքի եւ սքանչելիքների ուսումնասիրութեան նպատակով, սկսած 1972 թուականից ձեռնամուխ է եղել այդ գործին եւ 1973 թ. Օլիվէր Կալոյի եւ Ժան Մարսէլ-Ժոպէրի, իսկ 1975 թ. միայն վերջինիս հետ համատեղ այցելել է Կիլիկիա եւ հաւաքել ներկայ ուսումնասիրութեան հիմնական նիւթը, իսկ 1977, 1980 եւ 1982 թուականներին Կիլիկիայում կատարած մէկ-երկու շաբաթուայ գիտարշաւների ընթացքում ընդլայնել է արձանագրութիւնների քանակը, ու տեղի բնակչութեան եւ յառաջաբանում անուն առ անուն թուարկուած մի շարք թուրք գիտնականների օգնութեամբ եւ աջակցութեամբ ամբողջացրել ու ճշգրտել է վերծանութիւնները։ Նշուած տարիներին աշխատութիւնը պատրաստողները Թուրքիայի գիտական շրջանների բարեհամբոյր աջակցութեամբ մուտք են գործել եւ աշխատել են Սելեւկիայի, Ատանայի, Տարսոնի եւ Էրէէմլիի թանգարաններում։ Յառաջաբանում հեղինակներն ընդգծում են, որ իրենք նպատակ չեն ունեցել հրապարակել Կիլիկիայում յայտնաբերուած բոլոր արձանագրութիւններն անխտիր, այլ միայն նրանք, որոնք հնարաւորութիւն են տալիս ամբողջացնել մեր գիտելիքները առանձին կիլիկեան քաղաքների պատմութեան եւ ներքին կառուցուածքի վերաբերեալ եւ հաւաստիացնում են, որ հրապարակուած 125 արձանագրութիւններից 74-ը առաջին անգամ են հրապարակւում։ Ժամանակագրական առումով բերուած արձանագրութիւնները փաստագրում են Կիլիկիայի հելլէնիստական, հռոմէական եւ բիւզանդական դարաշրջանների մշակութային, կրօնական, վարչատարածքային, տնտեսական եւ քաղաքական կեանքի առանձնայատկութիւնները։

Այնուհետեւ հեղինակները գրքի 15 գլուխներում ըստ յայտնաբերման եւ պահպանման վայրերի վերծանում եւ պատմաբանասիրական հետազօտութեան են ենթարկում մասնաւորապէս Կալիկադնոսեան Սելեւկիայի (էջ 17–26), Տիօկեսարիայի եւ Օլպայի (էջ 27–41), Կոռիկոսի (էջ 43–48), Էլայուսա – Սեբաստիայի (էջ 49–56), Սոլօ-Պոմպէյոպոլսի (էջ 57–63), Տարսոնի եւ նրա թանգարանի (էջ 65–86), Ատանայի թանգարանի եւ քաղաքի մերձակայքի (էջ 87–110), Պիռամ-Մազարոսեան Անտիոքի եւ Մալոսի (էջ 111–116), Այգեայի (էջ 117–127), Մոպսուեստիայի (էջ 129–156), Անավարզայի եւ նրա շրջակայքի (էջ 157 - 201), Հիերապոլիս-Կաստաբալայի (էջ 203–208) եւ Իսոսի դաշտի (207–211) արձանագրութիւնները։

Գիրքն ունի հինգ յաւելուած, որոնցից երկուսի հեղինակն է Տընի Ֆէյսէլը, միւս երեքինը ըստ հերթականութեան՝ Անթուան Հերմարին, Ժան-Փիէռ Սոտինին եւ Ժան Ռիշարը։ Յաջորդաբար բերենք նաեւ բոլոր յաւելուածների վերնագրերը, ուր Կիլիկիայում յայտնաբերուած մի շարք արձանագրութիւնների նիւթերը մեկնաբանւում են աւելի լայն պատմաաշխարհագրական միջավայրի ընդգրկմամբ, գիտական շրջանառութեան մէջ են դրւում երկրամասի մշակոյթի նոր յուշարձաններ.

– Նոր տեղեկութիւններ «Քաղաքի Հայր» հաստատութեան վերաբերեալ (էջ 215–220)։

– Արհեստների անունները եւ անձնանունները բիւզանդական տապանագրերում (էջ 221–225),

– Սոլոյում յայտնաբերուած ատտիկեան մի նոր մահարձան (էջ 227–229)։

– Վաղ քրիստոնէական եւ բիւզանդական դարաշրջանների ճարտարապետական քանդակը, աղիւսները, մետաղեայ իրերը (էջ 231–258) եւ

– Լատինական արեւելքի մէկ տապանագիր եւ երկու սալիկ-զինանշաններ (էջ 259–261)։

Գրքի համառօտ յաւելուած – լրացումներում կատարուած են հիմնականում մատենագիտական լրացումներ եւ ճշգրտումներ (էջ 263–264), իսկ ցանկերում (էջ 265–287) առանձին-առանձին եւ ամենայն բարեխղճութեամբ դասուած են. ա) յունարէն եւ լատիներէն անձնանունները, բ) յունարէն եւ գ) լատիներէն բառերը, դ) աշխատութեան մէջ օգտագործուած յատուկ անուններն ու եզրերը, ե) ուսումնասիրութեան մէջ օգտագործուած յունարէն եզրերը։ Աշխատութեան վերջում տրուած են նաեւ վերահրատարակուած արձանագրութիւնների թուահամարները՝ նախորդ հրատարակութիւնների հերթական համարների մատնանշումով, օգտագործուած օրականութեան համառօտագրութիւնների բանալի – ցանկերը։ Վերջում բերուած են բոլոր վերծանուած արձանագրութիւնների լուսանկարները։ Գրքում հրապարակուած է նաեւ Կիլիկիոյ քարտէզ, արձանագրութիւններում օգտագործուած՝ հելլէնիստական, հռոմէական, մասամբ բիւզանդական դարաշրջանների եւ ժամանակակից տեղանունների մատնանշումով։

Բուն աշխատութեան իւրաքանչիւր գլխի սկզբում բերուած է այդ վայրի վիմական արձանագրութիւնների հրատարակութիւնների մատենագիտութիւնը, տրւում են տեղեկութիւններ վիմագրերի պահպանման վայրի, յայտնաբերման թուականի եւ նախորդ հրապարակումների մասին, ըստ տողերի հերթականութեան բերւում են արձանագրութիւնների վերծանութիւնները եւ տրւում են բոլորի ֆրանսերէն թարգմանութիւնները, ապա ծանօթագրւում են ընթերցման տարբերակ ունեցող վերծանութիւնները։ Եթէ անգամ արձանագրութեան բնագրից չի բխում նրա գրման դարաշրջանը, հեղինակները թուագրել են դրանք մօտաւորապէս, հաշուի առնելով վկայուած երեւոյթների մօտաւոր ժամանակը, տառերի ձեւերը արձանագրութեան եւ օգտագործուած ճարտարապետական ձեւի ինքնատիպութիւնները, նշելով նաեւ արձանագրութեան համար օգտագործուած քարի կամ այլ նիւթի տեսակը, վիմագրի չափերը եւ լուսանկարի կատարման թուականը։ Այս առումով միակ պահանջը, որ կարելի է ներկայացնել ուսումնասիրողներին հրատարակութիւնն աւելի կատարեալ տեսնելու մտահոգութեամբ այն է, որ չեն բերուած արձանագրութիւնների գծանկարները, մանաւանդ որ հրապարակուած լուսանկարներից շատերում փորագրուած բնագրերը գրեթէ հնարաւոր չէ ընթերցել։

Գրքում տեղ գտած արձանագրութիւնները ըստ բովանդակութեան հարցադրում կամ նոր հնչողութիւն են տալիս մի շարք պատմամշակութային երեւոյթների, որոնք բնորոշ էին Կիլիկիա երկրամասին եւ նրան մերձակայ շրջանների քաղաքակրթութեանը։ Յայտնաբերուած արձանագրութիւնների մի նշանակալի մասն ունի պաշտամունքային նշանակութիւն։ Դրանց մէջ յատուկ յիշատակութեան են արժանի հնագոյն կրօնական կենտրոններ Օլպայում եւ նրան սահմանակից Տիօկեսարիայում յայտնաբերուած քրմերի եւ քրմապետերի ցանկերը (մ.թ.ա.Ա. եւ մ.թ. Բ. դարեր), որոնք Կոռիկոսում գտնուած հելլէնիստական դարաշրջանի (մ.թ. 209 – 211) աստուածութիւնների (կոռիկոսեան Զեւս եւ Հերմէս) զոհասեղանների, մի շարք վայրերում (Մոպսուեստիա եւ այլուր) պահպանուած նոյն եւ յետագայ դարաշրջանի ընծայական արձանագրութիւնների, տապանագրերի եւ հռոմէական կայսրերի պաշտամունքին ձօնուած վիմագրերի հետ միասին ընդլայնում են մեր պատկերացումները հեթանոսական պաշտամունքային կենտրոնների, երկրպագուող աստուածութիւնների, քրմական դասի եւ այլեւայլ երեւոյթների մասին։ Մեծ արժէք են ներկայացնում նաեւ քրիստոնէութեան պաշտօնական ընդունման շրջանի եւ դրանից յետոյ գրուած տապանագրերը, եկեղեցիների եւ եպիսկոպոսական մականների վրայի արձանագրութիւնները, որոնք ուսումնասիրութեան անգնահատելի նիւթ են տալիս արեւելեան քրիստոնէութեան այս օճախի կեանքի որոշակի խնդիրների վերաբերեալ։

Երկրամասի քաղաքական պատմութեան ուսումնասիրութեան տեսանկիւնից բազմանշանակ է Կիլիկիայի հնագոյն քաղաքական կենտրոններից մէկում՝ Տարսոնում յայտնաբերուած տեղական արքայիկ Տարկոնդիմոսի որդու պատուին փորագրուած արձանագրութիւնը (մ.թ. Ա. դար)։ Հռոմէական կայսրերի պատուանունների շարքերը ճշգրտելու տեսանկիւնից կարելի է բազմաթիւ արձանագրութիւններ գտնել գրքում զետեղուած գրեթէ բոլոր աշխարհագրական շրջաններից։ Երկրամասի վարչական բաժանման պատմութեան տեսանկիւնից ուշագրաւ են Կիլիկիայի, Իսաւրիայի եւ նրանց առանձին քաղաքների կառավարիչներին յիշատակող հռոմէական եւ բիւզանդական դարաշրջանների վիմագրերը, Մոպսուեստիայի ուշ հռոմէական կարգավիճակը բնորոշող (թ. 86), առանձին հողատիրոջ տիրոյթի սահմանաքարը (թ. 20), եւ Սոլօ-Պոմպէյոպոլսի ամրոցի վերականգնման (թ. 24) մասին յիշատակող արձանագրութիւնները։ Այս տեսանկիւնից ուշագրաւ է գրքի առաջին յաւելուածը (հեղինակ՝ Տ. Ֆէյսէլ), ուր հետազօտողը Մերձաւոր Արեւելքի նիւթի հիման վրայ քննութեան է առնում Քաղաքի Հայր հաստատութիւնը, որոշում դրա տարածման շրջանակները եւ դերը վաղ բիւզանդական քաղաքի կառավարման գործում։ Կիլիկիայի Ժ. – ԺԱ. դարերի պատմութեան եւ մշակոյթի ուսումնասիրութեան համար ուրոյն հետաքրքրութեան են արժանի Մոպսուեստիայում յայտնաբերուած տապանագրերը։

Այս ցանկը թերի կը լինէր, եթէ չյիշատակէինք գրքում զետեղուած, երկրամասի տնտեսական կեանքը, արհեստները եւ առեւտուրը ներկայացնող վաւերագրերը։ Դրանց մէջ յատուկ ուշադրութեան է արժանի Անաւարզայի մաքսատան սակագների ցանկի (Ե.–Զ. դարեր) մեզ հասած հատուածը, ուր թանկարժէք տեղեկութիւններ են յայտնւում չափման միաւորների, արտահանուող (կամ ներմուծուող) ապրանքների եւ դրանց գների վերաբերեալ (թ. 108)։ Վիմագրերում վկայուած արհեստների եւ մարդկանց անուններին է նուիրուած գրքի երկրորդ յաւելուածը (հեղինակ՝ Տ. Ֆէյսէլ)։

Եթէ հետազօտութեան երրորդ եւ չորրորդ յաւելուածները նուիրուած են երկրամասում յայտնաբերուած ուշ հռոմէական եւ վաղ բիւզանդական դարաշրջանների պաշտամունքային եւ մշակութային նշանակութեան առարկաներին եւ նիւթերին, ապա հինգերորդում՝ Լատինական Արեւելքի քաղաքակրթութեան նշանաւոր գիտակ Ժան Ռիշարի գրած յաւելուածը նուիրուած է Կիլիկիայի հայկական թագաւորութեան ժամանակաշրջանի երեք յուշարձանների հրապարակմանը, որոնք պահպանւում են Ատանայի եւ Էրէէմլիի թանգարաններում։ Դրանցից առաջինը այն ժամանակուայ մայրաքաղաք Սսի (այժմ՝ Կոզան) մօտակայքում յայտնաբերուած, 1233 թ., Սեպտեմբերի 20-ով թուագրուող մի լատինագիր տապանաքար է, որը դրուած է ոմն Ստեփանոս Կրեսոնի դստեր գերեզմանին։ Հետազօտողի կարծիքով, ցայսօր գիտութիւնը անյայտ այդ անձնաւորութիւնը եւ նրա ընտանիքը ըստ վկայուած անուան պէտք է Ֆրանք լինի, թէեւ այդ անունը երբեք յիշատակուած չէ Երուսաղէմի թագաւորութեան, Տրիպոլիի կոմսութեան, Անտիոքի դքսութեան եւ Կիլիկիայի հայկական թագաւորութեան պատմութիւնից յայտնի անձնաւորութիւնների եւ աւատատիրական տների մասին յիշատակող վկայութիւններում։ Շարունակելով իր ենթադրութիւնների շարքը Ժան Ռիշարը պարզաբանում է Կիլիկիայում Լատինների հաստատուելու երկու հիմնական շրջան։ Նա ընդգծում է, թէ նշուած ընտանիքի անդամները կարող են լինել ե՛ւ ԺԲ. դարի առաջին կէսին Կիլիկիայում բնակութիւն հաստատած Ֆրանքներից, ե՛ւ նրանցից, ում օգտագործում էր Լեւոն թագաւորը կազմակերպելու համար իր տէրութեան կառավարումը։ Ըստ հետազօտողի պնդման, այն իր կառուցուածքով կրկնում էր լատինական Ասորիքի երկրների պետական կառոյցը։ Հեղինակը զուգահեռ է անցկացնում այս եւ Կիպրոսում գտնուած, եւ 1268 թուականով թուագրուած մի տապանագրի հետ, եւ ենթադրում է, որ Զիպիլ (Զապէլ) Կրէսոնի տապանաքարը կարող է կիպրոսեան ծագում ունենալ։ Ժան Ռիշարի գրչի տակ քիչ աւելի առեղծուածային երանգ են ընդունել Կոռիկոսի մերձակայքում գտնուած եւ Էրէէմլիի թանգարանում պահպանուող երկու սալիկ-զինանշանները, որոնց զուգահեռները յարգելի հեղինակը կրկին ենթադրաբար գտնում է միայն Կիպրոսում, գրեթէ բացառելով Կիլիկիայի Հայոց թագաւորութեան կապերը Կիպրոսի Լուսինեանների հետ մինչեւ 1360 թ., անտեսելով նաեւ այդ զինանշաններից մէկում պատկերուած թռչուն-խորհրդանշանների անվիճելի նմանութիւնը հայկական որոշ զինանշանների հետ։ Եւ ինչն է կարեւորը. Խաչակրաց Արեւելքի պատմութեան նշանաւոր գիտակը ելնելով ներկայացուող գրքի ընդգծուած ուղղութիւնից, հետեւելով Ժիլպէռ Տակրոնի եւ Տընի Ֆէյսէլի յառաջաբանին, ուր Կիլիկիայում ծաղկած քաղաքակրթութիւնների շարքում մոռացուած է անգամ ԺԱ.-ԺԴ. դարերում Հայոց թագաւորութեան եւ հայկական հոծ բնակչութեան գոյութեան մասին յիշատակումը, առանց այդ դարաշրջանի Կիլիկիային յատուկ էթնիկական եւ քաղաքական դէմքին բացայայտման է քննում Կիլիկիայի Հայոց թագաւորութեան սահմաններում յայտնաբերուած նիւթական մշակոյթի արժէքները։ Հանգամանք, որը երբեք յարիր չի եղել ֆրանսիական եւ միջազգային պատմագրութեանը։ Այնուամենայնիւ, գրքում հրապարակուած նիւթը ուսումնասիրութեան փայլուն առիթ կարող է հանդիսանալ հելլէնիստական, հռոմէական, բիւզանդական, լատին արեւելքի երկրներով եւ Կիլիկիայի Հայոց թագաւորութեան պատմութեամբ եւ մշակոյթով զբաղուող մասնագէտների համար։

Այս հրատարակութիւնը մէկ անգամ եւս գալիս է հաստատելու, թէ որքան կարեւոր է Կիլիկիա երկրամասի քաղաքակրթութեան բազմակողմանի ուսումնասիրութիւնը, հասկնալու համար ողջ հելլէնիստական Մերձաւոր Արեւելքի յետագայ պատմական ճակատագիրը, նրա տեղն ու դերը մարդկութեան մշակութային գանձարանում։

**

Բ) Mustafa Sayar, Peter Siewert, Hans Taeuber, Inschriften aus Hierapolis-Kastabala, Bericht über eine Reise nach Ost-Kilikien, Mit einem Beitrag von James Russel, Wien, 1989 (Osterreichische Akademie des Wissenschaften, Philologisch-historische Klasse. Sitzungsberichte, 547. Band) 40 S., 39 Abbildungen.

Ի տարբերութիւն նախորդ աշխատանքի, ուր փորձ էր կատարուած հրապարակել Կիլիկիայի ողջ տարածքի յունարէն եւ լատիներէն արձանագրութիւնները, այստեղ հրապարակուած են միայն երկրամասի միայն մէկ բնակավայրում՝ Հիերապոլիս – Կաստաբալայում վերջին տարիներին յայտնաբերուած, սակայն դեռեւս չհրապարակուած վիմագրերը։ Փեթեր Զիվերթը աշխատութեան թռուցիկ ներածութիւնում անդրադառնում է Վիէննայի գիտնականների կողմից Կիլիկիայում կատարուած գիտարշաւներին, նշում է, որ ներկայ հրապարակման ուսումնասիրութեան նիւթ դարձած արձա-

ԱՆԴՐՇԻՐԻՄԵԱՆ ԳԻՐ
ԽՐԻՄԵԱՆ ՀԱՅՐԻԿԷՆ

«Հէ՜յ Գարեգին Վարդապետ Սրուանձտեանց, դուն որ ապաքէն, ի մէտ ունենալով իմ խորհուրդ՝ Վարագայ վանքին ձեռագրաց արտադրութեամբ մարդ դարձար, ա՛ռ եկ, այս մէկ փափաք գիրս ալ ուղարկէ յաշխարհ, մեր աչքի լոյս հայկազուն զաւակաց: Երկուքիս ալ սրտիկները միալար բախեցին ի խնդիր ժողովուրդի խաղաղ կենցաղին, եւ երկուքով ալ, բանիւ ու գործով ջատագովեցինք գանձերը մեր բազմալար մշակոյթին:

Ես որ կեանքիս ընթացքին, խրտչեր եմ որեւէ բանի մը տէր ըլլալէ, այդ աշխարհը զիս տէր չըրեց: Քրիստոս տեղ չունէր գլուխը դնելու, առաքեալներ անտուն ու բոպիկ ման կուգային, բայց հիմա մենք՝ անոնց ժառանգորդները՝ վեհարաններու մէջ կ'ապրինք:

Ինձ համար խիստ գուրեկան էր սակայն, ձիւնապատ Արարատին նայող սենեակիս մէջ, ծալապատիկ նստիլ բըդէ կակուղ բազմոցին վրայ, գիրք կարդալու համար, երբ իմ սիրելի «Վանիկ» մեծ կատուն կողքիս անոյշ - անոյշ կը մրմըռար: Տարուինի նման, ես ալ կը խորհիմ որ մարդը անասնական ծագում ունի, քանզի մարդուն մէջ շա՛տ անասնական բան կայ: Քրիստոս անոր հետ կռուելու էր եկեր: Ան կ'ուզէր մարդուն՝ որ անասունի որդի է, Աստուծոյ որդի դարձնել:

Երբ այսպէս գիտութեան հրաշքներուն մասին է խօսքը, ինձ համար շատ քաղցր է յիշել ինչպէս՝ 1895-ի Կաղանդին, Նորահնար սկաւառակի վրայ, իմ ողջոյնը ուղարկեցի Ամերիկայի մեր զաւակաց եւ մեծ հնարիչ Էտիսոնին, որ իմ կենդանի ձայնը առաւ ու տարաւ անոնց կարօտեալ ականջներուն: Յաւերժ կեցցէ՛ Էտիսոն եւ իր գիւտին յիշատակը:

Բայց, ի՞նչպէս կարող էի երեւակայել որ հարիւր տարի չանցած, ուղղակի անոնց հետ խօսակցութեան մէջ մանելու հնարաւորութիւն պիտի ստեղծուէր նաեւ հեռախօսի միջոցաւ, եւ ապա, զանոնք ալ տեսնելու՝ հեռատեսիլի մեքենային առջեւ:

Եւ երբ այդ օրը գալու ըլլար, հաւանականօրէն, Հայաստանէն բազմակաթողներու վրայ երկարած, պատանդերներով եւ տարաշխարհիկ մրգերով բեռնաւոր սեղաններուն շուրջ, իմ մտերիմ խորհրդականներով շրջապատուած՝ ափիս մէջ ունենալով հրաշագործ տուփ մը տափակ, որուն կոճակներուն վրայ ցուցամատով մի միայն կոխելէ ետք, խելքին փախցած երկրիս կայանէն սփռուած պատկերները՝ հրապուրուած նայուածքով պիտի տեսնէի եւ աչքերուս առջեւ պարզուած երեւոյթէն՝ «քանչանա՛յի»: Եւ անտարակոյս, առաջին հերթին ալ, պիտի ուզէի դիտել եւ լսել նախկին Օսմանեան-ծննդավայրի սրտիս խօսող ազու մեղեդիները, վերյիշելով ժամանակուայ մեր Վանայ եւ Մուշի երգերը գեղջկական, զորս սորված էի վաղուց, Վարագայ վանքի եւ Ս. Կարապետի ուխտաւորներէն:

Ս. Կարապետը ոգեկոչած պահուս, սրտաուչ մի դէպք կ'անցնի մտքէս: Երբ 1869-ին, Թրքահայոց Պատրիարք ընտրուելով՝ ճամբայ ելայ դէպի Կ. Պոլիս, Մշոյ դաշտին Աւագ Աղբիւր գիւղին մօտեցած ժամանակ, տեսայ որ գիւղին կիները, աղջիկները, ծերերը եւ տղաները, կիսամերկ, մօտեցան ինծի եւ ըսին. - «Հայրի՛կ, դու Ստամպոլ կ'երթաս, թագաւորին պիտի ներկայանաս, մեր հալը իմացո՛ւր անոր, մերկ ենք, անօթի ենք...»:

Կ. Պոլիս հասնելէս մի քանի օր ետք, Նոր Խանի դարուփերի ծայրը հանդիպեցայ Մշեցի պանդուխտ մարդկանց, որոնք ձողիններու զարկած ահագին բեռան մը տակ ընկճուելով՝ կը յառաջանային քրտնաթոր: Թեթեւ հանգիստի մը պահուն, անոնց որպիսութիւնը հարցուցի.

- Հայրի՛կ, ահա՛ մեր որպիսութիւնը, բեռներու տակ կը հեծենք եւ կը թափենք մեր դառն քրտինք այս քարայատակներուն վրայ:

Աչքերս լեցուեցան եւ ըսի անոնց.

- Խեղճ զաւակներ, այս բեռը պիտի կրէք, մինչեւ կարդալ - գրել սորվիք, մինչեւ ճանչնաք ձեր գիւղին ու հողին արժէքը, ուր եթէ թափէիք ձեր այդչափ աշխատութեան քրտինքը, երբե՛ք պանդխտութեան երես չէիք տեսներ:

Զայս պատմելով, ըսել չէի կրնար խելաբերել որ Թուականէս հարիւր տարի ետքն ալ, մեր հայրենակիցները դունդ - առ դունդ գաղթելու ողբերգ ախտէն դեռ բուժուած պիտի չըլլային:

Իմ ատենին, Էջմիածնի միաբանութիւնը Հայրիկն չէին սիրեր եւ կ'ըսէին. - «Վանքը քանդում է ան ու գաղթականներին է տալիս»: Արդեօք այդ միաբանութիւնը համարձակարար նոյն կարծիքը կը սնուցանէ՞ ի տես այն նորագոյն բիւրհազար գաղթականութեան: Բարեբախտաբար, Շահ Ապասի բնաշխարհը ոգեկոչող արհիապատու մ'ալ, պահելով հանդերձ խոյր, փորուրար եւ բազպաններ, չայլ բառին հոլովները շրթներուն, միջազգային գործավարներու ոսկեձոյլ փադոնդը գլխաւորած՝ կը ճգնի ճարակել զանոնք անձնուիրաբար...

Բայց ո՞ւր են ժառանգորդները Րաֆֆիի (Խաչագողի յիշատակարան) Յակոբ Պարոնեանի, Երուանդ Օտեանի, ո՞ւր են, ո՞ւր...

Կ'իմանամ նաեւ որ Սեւանայ լճեալ վանքն ալ կենդանացման ճամբուն վրայ է: Շատ լաւ կը յիշեմ, իմ կաթողիկոսութեան տարիներուն, այցելութիւն մը տուած ըլլալ այդ, այժմ, ափսո՜ս, ցամաքին մնացած կղզին եւ հարցուցած միտքերուն.

- Ի՞նչպէս կ'անցնին ձեր օրերը:
- Աղօթելով օրն ի բուն Վեհափառ:
- Անմիտնե՛ր, միթէ կարելի՞ է օրն ի բուն աղօթել: Կարդացէ՛ք նաեւ երբեմն ու յաճախ գործեցէք: Հո՛ղը մշակեցէք, ձեռքի փոքր արուեստներ սորվեցէ՛ք: Հին ճգնաւորներն անգամ ամբողջ օրը չէին աղօթեր: Աստուած չի սիրեր շատախօսութիւնը...

Ո՛վ իմ ջանասէր վարդապետ Գարեգին, գրէ՛ նո՛յնպէս որ իմ երկրային կեանքի ընթացքին, արծաթն ու ոսկին այնքան ալ յօժարութեամբ չէին մտերմացած ինծի հետ: Լաւ կ'ուշաբերեմ, Պատրիարք ընտրուած օրս, երբ տոքթոր Սէրվիչէն եւ Գրիգոր Օտեան, նկատելով եպիսկոպոսական մատանի չունենալս, իրենց կողմէ իբրեւ նուէր մատանի մը տուին զոր դժկամեցայ ընդունիլ: Սակայն, անոնց պնդումին վրայ թէ՝ Պատրիարքի մը մատանի չունենալը անպատշաճ մի բան կը համարուի հասարակութեան կողմէ, ստիպուած համակերպեցայ:

Եւ երբ հազիւ շաբաթ մը ետք, նշանաւոր Միսաք Ամիրայի զաւակը՝ Վարդերես աղա ներկայացաւ ինծի եւ իր կարօտ վիճակը պարզելով, օժանդակութիւն խնդրեց, մատանիս անոր տուի ըսելով.

- Քու հայրդ եկեղեցիներ շինեց, բարիքներ ըրաւ: Կը ցաւիմ որ դժբախտ վիճակի մը ենթարկուեր ես: Սակայն ի՞նչ ընեմ, դրամ չունիմ որ տամ. ա՛ռ սա մատանին, գնա՛ ծախէ եւ պէտքերդ հոգա: Վերջը Աստուած ողորմած է:

Սակայն, երբ ռուսական անծայրածիր սահմաններուն մէջ ապաստանած՝ մեր պատմական Վաղարշապատի սուրբ հողին վրայ՝ իբրեւ Հայոց Հայրապետ, ընտրուեցայ, 1828ին Նիքոլա Ա.ի Ցարին ձեռքով Ներսէս Աշտարակցիի հնազանդութեան փոխադարձ՝ ադամանդեայ Խաչը վեղարիս ճակատին՝ արդէն սովորական եւ անդառնալի խորհրդանշանի մ'էր վերածուած: Բայց մատնեմատս Թողուցի անզարդ, ինչպէս լուսանկարները կը վկայեն, եւ դրասենեակային պարզունակ փակեղս ալ մնաց խաչազուրկ:

Մեր Փրկչին գիրկը փոխադրուելէս դեռ տարի մը առաջ, 1906-ի աշնան, ինծի հիւանդ տեսի եկող՝ պարմանի քնարերգակ Աւետիք Իսահակեանին ըսի որ Հայրիկը շատ ապրելու չէ: Ի՛հ, անհամար մարդիկ պառկած են հողին տակ, փարաւոններ, արքաներ, հերոսներ, Խորենացի, Նարեկացի, Վիքթոր Հիւկօ ... վաղն ալ ես կը պառկիմ հողին քով: Դուն վանք կուգաս, Ս. Ներսէսի լիճը շրջապատող պուրակի հովանիին տակ, կը զբօսնուս, արարատեան դաշտի մատնեհատ խաղողը կը ճաշակես, եւ Հայրիկին շիրիմը կը տեսնես, կուլաս չես լար - այդ չեմ կրնար ըսել - բայց յանկարծ կ'զգաս հայրիկին կարօտը եւ անոր կատակները...

Գրէ՛, գրէ՛, Հայր Գարեգին, որ շիրիմս ալ արդէն տափարակ քար մ'է միայն, հողին հաւասար, անցնող - դարձողի ոտքերուն ենթակայ, որմէ, ութսունեւչորս տարիէ ի վեր, վրաս ուխտի եկող Վասպուրականցի եւ Տարօնցի անոյին բարեկամներ եւ անոնց ալ թոռներ, բըթուճ - բըթուճ կոտրտելով՝ հետերնին կը տանին, մասնատուփերու մէջ պահելու համար:

Աւա՜ղ, ընդէ՞ր չխորհեցայ Միքէլ Անճելոյի նախասիրած մարմարէն կառուցանել տալ, ինձ համար մի գեղակերտ շիրիմ եւ զետեղել մի բարձր պատուանդանի վրայ, մարդկանց անմատչելի...

Գրէ՛ նաեւ վարդապետ, որ մեր Մատենագրութեան մէջ, ամենից շատ սիրեր եմ Խորենացիի ողբը, անոր մի եղանակ ալ շինած՝ երգելու համար: Ինծի կը թուայ, թէ այդ ողբը հայ ազգի ճակատագիրն է, ամէն դարու ողբը: Ինծի այնպէս կ'երեւայ որ քերթողահայրն Մովսէս այս օրերուն համար է գրեր...

Ողորմի՛մ քեզ, Եկեղեցի
Հայաստանեայց,
վարդապետք տխմարք եւ ինքնահաւանք,
վիճակաւորք հպարտք եւ դատարկակայք,
Աշակերտք հեղգք առ ի ուսումն
Եւ փոյթ առ ի վարդապետել...

Ո՛վ Սրուանձտեանց Հայր Սուրբ, թերեւս մի բարեդէպ ժամանակի պահուն, դարձեալ մտաբերեմ քո սահուն գրչիդ դիմելու: Վաղեմի Հայոց Հայրիկը, հոգւով սեղանակից յարուցեալ Քրիստոսին, իւր հրեշտակաթեւ օրհնութիւնն՝ իբրեւ ցօղիկն յամպէն վերին Երուսաղէմի՝ կը հեղու իւր սիրեցեալ զաւակաց վերայ, տարածնուած ի սփիւռս աշխարհի...»:

ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Փարիզ
1991 Յունիս 18

նագրութիւնները հետազօտուել են 1988 թ. Հոկտեմբերին Կիլիկիայում ձեռնարկուած գիտարշաւի ընթացքում: Շնորհակալութիւն է յայտնում գիտարշաւը ֆինանսաւորած եւ աջակցութիւն ցոյց տուած Վիէննայի եւ Թուրքիայի գիտական բոլոր կենտրոններին, թանգարաններին եւ նրանց ղեկավարներին: Ճշգրտում է, թէ որտեղ են յայտնաբերուել հրապարակուած 31 յունարէն արձանագրութիւնների հիմնական խմբերը:

Ըստ արձանագրութիւնների բովանդակութեան, հեղինակները դրանք դասել են հետեւեալ ենթավերնագրերի տակ.

ա) Հռոմի կայսրերին ընծայուած եւ նրանց յիշատակող արձանագրութիւնները (3 միաւոր),

բ) Ընծայական այլ արձանագրութիւններ (1 միաւոր),

գ) Հեթանոսական աստուածութիւններին ձօնուած արձանագրութիւններ (3 միաւոր),

դ) Ուշ շրջանի՝ Բ. եւ Գ. դարերի կայսերական պաշտամունքի կլոր զոհասեղաններ (12 միաւոր),

ե) Տապանագրեր (11 միաւոր),

զ) Ջրմուղ Պիւամոսի վրայ:

Գրքի վերջում կազմուած եւ հրապարակուած է նաեւ արձանագրութիւնների ողջ բառապաշարի եւ լուսանկարների առանձին ցանկեր: Արձանագրութիւնների լուսանկարների տախտակի սկզբում վերահրատարակուած է նաեւ Հիերապոլիս-Կաստաբալայի (այժմ՝ Պոտրում ամրոց) մերձակայքի բաւական մանրամասն միկրոտեղանուններով հարուստ, ժամանակակից Թուրքական քարտէզը:

Գրքում հրապարակուած արձանագրութիւնները վերաբերում են մ.թ. Ա.- Գ. դարերին: Դրանք հետաքրքիր նիւթ են պարունակում հռոմէական կայսրական ընտանիքի անդամների (Ֆաւստինա Բ., Կարակալա, Գորդիան Գ.) և նրանց տիտղոսաշարերի, Կիլիկիայում կայսեր պաշտամունքի, Հիերապոլիս - Կաստաբալայում երկրպագուած հեթանոսական տեղական աստուածութիւնների (Ասկլեպիոս, Իգիէյա, Հելիոս, Պիւռետոս եւ այլն), քաղաքի ներքին կառուցուածքի եւ այդ ժամանակ շրջանառութեան մէջ եղած անձնանունների վերաբերեալ:

Թւում է, թէ վերծանուած արձանագրութիւնների արժէքն աւելի կը մեծանար եւ միւս հետազօտողների համար համեմատելու նիւթ կը լինէր, եթէ հեղինակները լուսանկարի հետ միասին տային նաեւ իւրաքանչիւր վիմագրի գծանկարը, որը տրուած է միայն երկու դէպքում, առաւել եւս, որ լուսանկարների մի նշանակալի մասից դժուար է ենթադրել պատճէնուած արձանագրութեան ընթերցումը:

Գիրքը հրապարակուած է մեծ խնամքով եւ ընդլայնում է հռոմէական կայսրութեան տիրապետութեան ներքոյ ծաղկող Հիերապոլիս-Կաստաբալայի նշանակութեան եւ դերի մասին մեր պատկերացումները:

Ա. Բ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԱՀ՝ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ ՆՈՐԱՅՐ ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆԻ

Յունիս 14-ի «Գրական Թերթ»ը կը հաղորդէ բանաստեղծ, թարգմանիչ Նորայր Բաղդասարեանի վաղահաս մահը: Ծնած 1951-ին Ղուկասեանի շրջանը, 1978-ին աւարտած է Երեւանի պետական համալսարանի բանասիրական ճիւղի հայ լեզուի եւ գրականութեան բաժինը:

Ուսումը շարունակած է Մոսկուայի Մ. Գորկի գրականութեան հիմնարկը: Իր առաջին բանաստեղծութիւնները լոյս տեսած են «Գարուն» ամսագրքի մէջ 1971-ին: Հրատարակած է քանի մը ժողովածու:

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ՆԻՒ - ԵՈՐՔԻ Ս. Վարդան տաճարին Գալուքճեան սրահին մէջ Մայիս 17-ին 300 հոգիի ներկայութեան կատարուած հանդիսութեամբ մը Ալեք Մանուկեանի յանձնուած է Էլլիս Այլընտ շքանշանը: Այս առիթով բանախօսած է Լոնկ Այլընտի հեմսթէտի քաղաքապետ Կրեկըրի Փիթըրսըն: Խօսք առած է նաեւ Սուրէն Ֆէսճեան որ երկու տասնեակ տարի աշխատակցած է մեծարեալին Հ. Բ. Ը. Միութեան վարչական ժողովին մէջ: Գեղարուեստական յայտագրին մասնակցած է ջութակահար Անի Գավաֆեան, ընկերակցութեամբ դաշնակահար Շահան Արծրունիի: Հանդիսութեան աւարտին խօսք առած է Ա. Մանուկեան ու ըսած թէ ինքզինքը բախտաւոր կը նկատէ իր ժողովուրդին օգտակար եղած ըլլալով: Երեկոյթը փակուած է առաջնորդ Խաժակ Եպիսկոպոսի խօսքով:

***

ԼՈՍ - ԱՆՃԸԼԸՍԻ մէջ «Ռոզ եւ Ալեք Փիլիպոս» վարժարանի 28 աշակերտներ մասնակցած են «Գաղթականներու Օր»-ուան փառատօնին, Մայիս 21-ին: Անոնք Անժինէ Մուրատեանի ղեկավարութեամբ հայկական տարազներով կէս ժամուան պարի յայտագիր մը ներկայացուցած են մեծ խանդավառութիւն ստեղծելով: Վարժարանը արժանացած է մասնաւոր գնահատագիրի ու պատուանշանի:

***

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հ. Բ. Ը. Միութեան Ալեք Մանուկեան սրահին մէջ, Մայիս 29-ին, Հ. Բ. Ը. Միութեան Արմէն - Քէպէք Ա. Մանուկեան վարժարանին երկրորդական բաժինը, առաջնորդութեամբ հայերէնի եւ հայ գրականութեան ուսուցիչ Մանուէլ Քէօսէեանի, ցերեկոյթ մը կազմակերպած է նուիրուած՝ զօրավար Անդրանիկի յիշատակին: Բացման խօսքը արտասանած է ցերեկոյթին առաջնորդը, ապա աշակերտներ յաջորդաբար արտասանած են Անդրանիկի ձօնուած գործեր:

***

ՄՈՆՐԷԱԼԻ մէջ Յունիս 1-ին ճաշով մը նշուած է «Ապագայ» շաբաթաթերթին հիմնադրութեան 15-ամեակը: Գեղարուեստական բաժինէ մը ետք օրուան գըլխաւոր բանախօսուհին հրապարակագիր Անահիտ Օրջանեան - Պասմաճեան շեշտած է մամուլի առաքելութիւնը ու ողջունած «Ապագայ»ն որպէս գաղութին առաջին շաբաթաթերթը: Խօսք առած է նաեւ ՌԱԿ-ի կեդրոնական վարչութեան ատենապետը Ա. Կէօնճեան որ նոր վերադարձած էր Հայաստանէն:

Տիկին Էլիզ Կէլիպոլեան, զաւակներն ու թոռները,

Տէր եւ Տիկին Համազասպ Մոմճեան, զաւակներն ու թոռները,

Տիկին Շուշան Հէրփէներ եւ զաւակը

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ-մօր եւ նանիին՝

ՏԻԿԻՆ ԳԱՌՆԻԿ ՄՈՄՃԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Վիրժինի Ունեեան)

մահը, որ պատահեցաւ Յունիս 25-ին, յետ երկարատեւ հիւանդութեան։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Յունիս 28, ժամը 16-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին,

15, rue Jean Goujon — Paris 8e

ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Բուրպըվուայի գերեզմանատունը ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը։

Որեւէ մահազդ գրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

«ՅԱՌԱՋ». - Մեր ցաւակցութիւնները Տէր եւ Տիկին Համազասպ Մոմճեանի եւ զաւակներուն։

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ԴԷՊԻ ՊԵԼՖՈՆԹԷՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի «Պելֆոնթէն» կայանին այցելութիւնը տեղի պիտի ունենայ՝ Կիրակի, Յուլիս 21։ Այս առիթով Կապոյտ Խաչի Քլիշի-ի մասնաճիւղը կը կազմակերպէ այցը հանրակառքով մը

- Մեկնում՝ Շաբաթ Յուլիս 20, ժամը 9-ին՝ Square Montholon։

- Պանդոկի ապահովութեան համար հեռաձայնել թիւ 47 - 99 - 41 - 19, մինչեւ Յուլիս 6։

- Երթեւեկութեան գին՝ երթ եւ վերադարձ 350 Ֆր.։

- Պանդոկի գին՝ 150 / 180 ֆրանք (երկու հոգիի համար)։

(Շար. Ա. էջէն)

ամէն զատ, Ղարաբաղի Հայերն ալ խումբ խումբ գաղթի մղելով, ժողովուրդին մէջ որոշ վարկի տիրացած է»։

«Ճումհուրիյէթ»ի թղթակիցը կը գրէ թէ Բաքուի վերջին դէպքերուն հետեւանքով օտարներու թիւը նուազած է. անցեալ ձմեռ Հայերու մեկնումէն ետք, որոնք մեծ մասով թէքնիք տարրեր էին, մայրաքաղաքին կեդրոնական ջեռուցումի ցանցը որոշ ժամանակ մը անգամալուծուած է. եւ թէ ռուս բնակչութիւնն ալ հետզհետէ կը լքէ քաղաքը, ինչպէս շուրջ 100 հազարնոց հրեայ համայնքը։

Արձագանգելով երկխօսարդութեան մօտ համաթրքական որոշ տրամադրութեան մը գոյութեան, լրագրողը կը ծանրանայ անգործութեան լուրջ հեռանկարի մը վրայ որ կը սպառնայ յատկապէս երիտասարդ սերունդին։ Այս պարագան նոյնիսկ մտածել կու տայ Միջին - Ասիայէն դէպի Թուրքիա գաղթուածային յորձանքի մը հաւանականութեան մասին։

Նոյն էջին մէջ տեղ տրուած է տակաւին Ազրբէջանի վարչապետ Հասանովի յուսախաբ տրտունջներուն. ան յիշեցնելով թէ Թուրքիա տրամադրութիւն յայտնած էր Ազրբէջանի մէջ գործի կեդրոն մը հիմնելու եւ 10 միլիոն տոլար պիտի տրամադրէր այդ նպատակին համար, կ'ըսէ թէ ոչինչ եղած է այդ ուղղութեամբ, մինչ Իրան արդէն բացած է կեդրոն մը։ Ան հարց կու տայ. - «Ներդրումներու համար Ամերիկայէն, Ֆրանսայէն ձեռնարկութիւններ կուգան, իսկ Թուրքիայէն ոչինչ։ Ինչո՞ւ։ Ո՞վ պիտի պատասխանէ այս հարցումին»։

Ամերիկայի, Անգլիոյ հետ 4 - 5 միլիառ տոլարնոց համաձայնութիւններ գոյացած են քարիւղի արտադրութեան համար։ Իտալացիները 170 միլիոն տոլարի քիմիական գործատուն մը, իսկ Ֆրանսացիները 40 միլիոնի ելեկտրոնիկի գործատուն մը հիմնելու յանձնառու եղած են, իսկ Թուրքիոյ հետ շօշափելի ոչինչ կայ տակաւին։

Անշուշ, մարդ պէտք է, յատկապէս Թալապանիի հակասական արտայայտութիւնները կարդալէ ետք, երկմտակարդակ ընթերցումի մը նիւթ ընելու Հասանովի յուսախաբութեան արտայայտութիւնն ալ։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պր. Աշոտ Սերճանեան, Պր. Յովհ. Սերճանեան, Տէր եւ Տիկին Վահագն Սերճանեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Րաֆֆի Սերճանեան եւ զաւակները հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տան իրենց կնոջ, մօր եւ մեծ-մօր՝

ՎԻՔԹՈՐԻԱ ՍԵՐՃԱՆԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Խտրշեան)

մահուան Դ. տարելիցին առթիւ, ինչպէս նաեւ՝ Սերճանեան, Խտրշեան, Յովհաննէսեան, Նարլեան, Շահրիկեան, Ճիւհերեան, Սահակեան եւ Պերթուլծի գերդաստաններու համայն ննջեցելոց յիշատակին։

Կիրակի, Յունիս 30, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին։

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Le Camp Itinérant de la Croix Bleue des Arméniens de France aura lieu cette année à VERCORS (un parc régional au sud-ouest de Grenoble) du 7 au 28 Juillet.

— La capacité d'accueil se limite à 26 adolescents de 14 à 17 ans.

— Le prix de participation : 3500 Frs.

— Des randonnées et d'autres activités sportives sont au programme (escalade, canyoning, spéologie, équitation, etc...)

Pour les inscriptions s'adresser à la section de la CBAF la plus proche de votre domicile.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի եւ Շրջակայից Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները (խղաղին) .—

Օրիորդ Անիկ Սարգիսեան 500, Տիկին Արաքսի Յարութիւնեան 300, Պր. Ժագ Մուրատեան 300 Ֆրանք, Տիկին Սրբուհի Տիւյմէճեան 100, Տիկին Մարի Այվազեան 400, Պր. Ժերար Մուրատեան 300, Տէր եւ Տիկին Սերգօ Պէրպէրեան 2000, Տէր եւ Տիկին Կարպիս Զրբաչեան 5000 Ֆրանք, Պր. Էլի Քուքուրահլեան 600, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Բէաէնթօղլու՝ 200, Պր. Միշէլ Բագումեան 200, Պր. Հանրի Գօղիդ 300, Տիկին Մօրենօ 500 Ֆր., Պր. Ռոպէր Գափամաճեան 250, Տէր եւ Տիկին Պէրնար Սայրիմ 100, Պր. Սարգիս Պասմաճեան 50, Տէր եւ Տիկին Ա. Գասպեան 150, Տէր եւ Տիկին Անահիտ Տիւքլօ 50, Տիկին Մարգրիտ Ոնճեան 100, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Կարապետեան 300, Տէր եւ Տիկին Սերժ Գալանթարեան 1000 Ֆր., Տիկին Վերոնիկ Վան Լօվ 100, Պր. Յովհաննէս Սարգիսեան 200, Օրիորդ Սիրան Յարութիւնեան 200, Տիկին Մէրի Զայլնեան 100 Ֆր.։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը կը տեղեկացնէ, թէ Յունիս 30-ին, Կիրակի օր, յաւարտ պատարագի, հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ՝

ԲԱԶՄԱՎԱՍՏԱԿ ՀԱՅԱԳԷՏ, ԼԵԶՈՒԱԲԱՆ՝

ՓՐՈՖ. ՖՐ. ՖԷՅՏԻԻ

մահուան քառասունքին առիթով։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կիրակի, Յունիս 30-ին Եկեղեցւոյս մէջ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Սոֆիայի Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ՝

ՄԵՍՐՈՊ ԱԻԱԳ ՔՀՆՅ. ՊԵՆԼԻԵԱՆ

որ հիւրաբար կը գտնուի քաղաքս։

U.G.A.B.-LYON

5e TOURNOI DE TENNIS

sous la présidence de
M. et Mme AGOP KASSARDJIAN
Président du Comité Européen des Jeunes de l'UGAB
les 29 et 30 Juin
au Tennis Club des Quatre Saisons
11, Chemin des Pins - 69570 Dardilly

SOIREE DANSANTE
Samedi soir 29 Juin
autour de la piscine
à partir de 20 h 30

Réservation :

UGAB Lyon :
12, rue Emile Zola
Tél. : 72. 40. 90. 14

l'U.G.A.B. - JEUNES

présente

Le Dimanche 30 Juin à 15 heures
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e

LA CHORALE DE L'ENSEMBLE

Daron

dirigée par Stépan YORGANCIYAN

— Entrée libre —

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Տէր եւ Տիկին Մուսաեանէ 500 Ֆր.։

ՊՈԼՍՈՅ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Կիրակի, Յունիս 30-ին, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցւոյ մէջ, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐՔ.

Պատրիարք Հայոց Թուրքիոյ

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Սէն - Ժերոմի Կապոյտ Խաչի Զ. Շանթ մասնաճիւղի բոլոր ընկերուհիները խորին ցաւակցութիւն կը յայտնեն Պր. Զաւէն Նահապետեանին, Տէր եւ Տիկին Թաթուլ Նահապետեանի եւ զաւակներուն եւ համայն ընտանեկան պարագաներուն իրենց կնոջ, մօր, մեծ-մօր եւ ազգականին՝ Թագուհի Նահապետեանի մահուան առթիւ։

Այս առթիւ շնորհակալութեամբ ստացած է. - Նօթըր Տամ Տը Գօնսօլասիոնի ընկերներէն 250, Պր. Տօնիկեանէ, Տէր եւ Տիկին Պասմաճեանէ եւ Տէր եւ Տիկին Չիչէքեանէ 100-ական, Սիրարփի Մարգարեանի հոգեհանգստեան առթիւ՝ Մարգարեան եղբայրներէ 500։

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE VILLEURBANNE

126, avenue Roger Salengro
69100 Villeurbanne

Tout comme l'an passé, aux beaux jours, la MCA de Villeurbanne a renoué avec la tradition des repas-kebab du samedi soir. Chaque samedi, vers 20 h une repas vous est proposé en plein air, dans une ambiance arménienne chaleureuse. Repas à partir de 30 F. Réservation au 78. 94. 37. 36, après-midi.

Venez en famille ou entre amis, vous serez servis !

L'activité chorale de la MCA Villeurbanne va prochainement débuter. Nous vous proposons d'explorer ensemble le répertoire classique et traditionnel arménien. L'encadrement prévu est à la hauteur de vos ambitions. Si vous êtes intéressés, veuillez nous contacter au plus vite au 78. 94. 37. 36 après-midi.

La MCA de Villeurbanne recherche sur la base d'un Contrat Emploi Solidarité (ex TUC), une jeune femme 20/25 ans pour effectuer diverses tâches ménagères à mi-temps (20 heures). Veuillez prendre contact au 78.94.37.36 après-midi.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Շաբաթ, Յունիս 29, ժամը 14.30-ին տեղւոյն եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ։

Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը կարեւոր է։

***

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պուրվար Օտտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը, ընդհանուր ժողով կը գումարէ Շաբաթ, Յունիս 29, ժամը 14.30-ին սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

***

ՖՐԱՆՍ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Շրջանային Վարչութիւնը միջմասնաճիւղային ժողովի մը կը հրաւիրէ փարիզեան մասնաճիւղերը Երեքշաբթի, Յուլիս 3, ժամը 20.30-ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ

17, rue Bleue — Paris 9e

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՌՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՍՑԷԹՈՒՂԹ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»

83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville. 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒՆԻՍ 28

VENDREDI
28 JUIN
1991

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

LE NUMERO : 4,00 F

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.568 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.568

Ի՞ՆՉ Կ'ԸՍԷ ԳՈՐԲԱՉՈՎԻ ՄԻՈՒԹԵՆԱԿԱՆ ՆՈՐ ՆԱԽԱԳԻԾԸ

«Ֆայնէնշըլ Թայմզ» թերթը Յունիս 26-ի թիւով, Մոսկուայի եւ Կիեւի իր երկու թղթակիցներուն ստորագրութեամբ կը ներկայացնէ Գորբաչովի միութենական նոր նախագիծին տրամադրութիւնները: Հոն ուշադրութիւն կը գրաւէ Հանրապետութիւններու քաղաքական ընթացքը կեդրոնի հակակշիռէն դուրս ձգելու հակում մը, ինչ որ կ'ենթադրէ օրինականացում մը պէտք տալ անդամ հանրապետութիւններուն: Նախագիծին անգլիական թերթին ձեռքն անցած օրինակին մէջ որոշակի նշուած են տեղական եւ կեդրոնի իշխանութեան տրուելիք իրաւասութիւնները:

Ծրագիրը կը նախատեսէ պաշտպանութեան, արտաքին գործերու եւ ելմտական մարզերը բաժնել Մոսկուայի եւ Հանրապետութիւններու միջեւ. Հանրապետութիւնները պիտի ունենան ընտրուած նախագահ մը որ առաւելագոյն երկու շրջան պիտի կարենայ գործի գլուխ մնալ. Նախագիծը Հանրապետութիւններուն իրաւունքը կու տայ նաեւ օտար կառավարութիւններու հետ դիւանագիտական յարաբերութիւններ հաստատելու:

Նախագիծը քննարկումի առարկայ կ'ըլլայ նոր Միութեան անդամակցելու տրամադիր եղող Հանրապետութիւններու խորհրդարաններուն կողմէ: Միջին Ասիայէն Ղազախստանը գայն առաջին ստորագրողը եղաւ Յունիս 24, Երկուշաբթի օր, թեթեւակի ուղղումներէ ետք:

Վրաստան, Հայաստան, Էստոնիա, Լիթուանիա, Լատվիա եւ Մոլդովա չեն մասնակցիր նոր Միութեան կազմաւորումին: Նախագիծը կ'ըսէ թէ անոնց դէմ տնտեսական պատժամիջոցներ պիտի կիրարկուին. յատկապէս պիտի պարտադրուին բարձր գին վճարելու քարիւղի ու այլ նախանիւթերու համար:

Նախագիծը կ'ըսէ թէ այդ վեցին հետ ապագայ յարաբերութիւնները յետագայ խորհրդածութեան նիւթ պիտի ըլլան, եւ անոնց բացակայութիւնը պիտի չազդէ Միութեան նոր պայմանագրութեան ստորագրութեան: Այսուհանդերձ, անջատ կերպով աշխատանք կը տարուի 15 Հանրապետութիւններուն հետ ալ, գոնէ տնտեսական համաձայնութիւն մը գոյացնելու համար:

Այս նախագիծով Գորբաչով քաղաքական բաւական փափուկ դիրքի մը վրայ կը գտնուի. ան կրնայ պահպանողական թեւին յասումին դէմ յանդիման գտնուիլ Հանրապետութիւններու տրուած իշխանութեան եւ տնտեսական արմատական այն ծրագրին համար որ պատրաստուած է խորհրդային ու ամերիկացի մասնագէտներու կողմէ:

Նախագիծին ամբողջական բնագիրը ցոյց կու տայ թէ ինչպէս խնդրոյ առարկայ են պահպանողական եւ նոյնիսկ չափաւոր թեւերը:

- Հոն, պաշտպանութեան, արտաքին գործերու, միութենական ելմտէի եւ հաղորդակցութեան, երթեւեկի գիծերու հսկողութիւնը կը յանձնուի խորհրդային իշխանութեան: Իւրաքանչիւր պարագայ պէտք է քննարկուի Հանրապետութիւններուն հետ:

- Ընտրովի նախագահ մը մէկ կամ երկու շրջան (հինգ տարի) պիտի պաշտօնավարէ: Ան պէտք է միութենական Հանրապետութիւններու մեծամասնութեան կողմէ քուէներու նուազագոյն 50% համեմատութիւնըստանայ:

- Միութեան Գերագոյն Խորհուրդը պիտի պահէ իր երկու ատեանները, սակայն Ազգութիւններու ներկայ ժողովը պիտի վերածուի Հանրապետութիւններու ժողո-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԼԱՐՈՒԱԾ ՄԹՆՈԼՈՐՏ

Մթնոլորտը լարուած կը մնայ, գլխաւորաբար պատանդներու հարցին պատճառաւ: 64 է թիւը անոնց որոնք Ազրպէյճանի բանտերու մէջ են եւ ենթակայ անորակելի չարչարանքներու: Ասոնք, Նոյեմբերեանի շրջանէն են եւ ինչպէս բնինք, պատ չեն արձակուիր ճիշդ այն պատճառաւ որ Հայաստանէն են եւ պատանդներու ընտանիքներու կիրքերը հրահրելը իշխանութեանց դէմ Մոսկուայի հացին իւղ կը քսէ: Այդպէս ալ կ'ըլլայ արդէն, քանի Յունիս 27-ի առաւօտը, մեր առած լուրերը կը հաստատէին այդ լարուածութիւնը: Եթէ Նոյեմբերեանի երկաթուղիի երթեւեկի արգելքը վերցած է, պատանդներու հարազատները Երեւան եկած են եւ, օրինակ Հինգշաբթի օր ձեւով մը «գրաւած» Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան շէնքը, Լեւոն Տէր-Պետրոսեան եւ Բաբգէն Արարքցեան երկար խօսած են ենթականերուն: Ոմանք ալ գացած են Ներքին Նախարարութիւն եւ անոնցմէ երկու հոգի տեղաւորուած տեղակալի սենեակը, յայտնելով թէ ոչինչ կ'ընեն, բայց չեն մեկնիր:

× Ֆրանսացի երեսփոխաններու (Ընկերվարական) վեց հոգինոց պատուիրակութիւն մը Երեւան հասած է: Հինգշաբթի օր կը մեկնէին Գորիս, այցելելու համար Հադրութի գաղթականներու ճամբարը:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՐՏԵՐԿՐԱՅԻՆ ԱԽՈՐԺԱԿՆԵՐ

Քանի մը ամիս առաջ մեր մամուլին մէկ մասը մէկ օրէն միւսը որոշեց ջնջել "Սփիւռք" բառը եւ անցաւ "արտերկրին": Բառային այս անցքը խոշոր իրադարձութիւն մըն էր անկասկած, որ դարադարձի մը, լեռնանցքի պէս քանի մը նմանցաւ քանի մը գրիչներու մեյանով: Ի՞նչ զեղումներ, ի՞նչ թեւածումներ: Ինքզինքս զգացի մէկէն հայրենի հողի սրբազան շունչին դիմաց. այլեւս անգոյն, անկեդրո՞ն չէի: Հեղինակներէն մին չվարանեցաւ սկսելու Յովհաննու աւետարանէն.

"...Եւ բանն էր Աստուած:

Բանը՝ ամենակալ ու տիրական:

Բանը՝ սուրբ հայրենիք, հող սրբազան, բանը՝ "Երկիր":

Եւ եթէ Երկիր կայ, ապա կայ նաեւ, ցաւօք՝ Արտերկիր. կայ ու պիտի ըլլայ - Արտերկրէն Երկիր նայող, Երկրին ձեռք երկարող հայութիւն. հայութեան մասհարազատ ժողովուրդ...

Արտերկիր, որ Երկրի սահմանները կ'ընդլայնէ, կը հասցնէ մինչեւ հեռաստան...

Սփիւռք էիր, պիտի ըլլաս Արտերկիր...

"Սփիւռք"էն՝ "Արտերկիր", որպէսզի հուսկ ըլլաս "Երկիր" միայն, ըլլաս մէկ, ըլլաս նոյնը. ամբողջակա՛ն, լիիրաւ":

Ես որ սովորական մահկանացու մըն եմ, եւ կը նախընտրեմ որ Բանն ու Աստուածը երբեք չզբաղին մեզմով, չհասկցայ տակաւին թէ ինչո՞ւ, մոգական ի՞նչ գաւազանով, ինչպէ՞ս Սփիւռքը Արտերկրի վերածելով որեւէ բան փոխուեցաւ: Քանի որ կեդրոն ու գլուխ ունեցանք կարծողները միշտ կեդրոն կը դիմեն: Թերեւս հասկնալիք ոչինչ կայ, ինչպէս որ, էր երբեմն՝ "խորհրդային"ը կը դառնար "սովետական", "հանրապետութիւն"ը "Ռեսպուբլիկա", ընկերվարականը՝ "սոցիալիստական", եւայլն: Ամէն ինչ յստակ էր, մեկին: Նոյն հրա՛շքն է նորէն, անպարտութիւնը՝ պետական կամ կուսակցական հրամանագրով:

Հոյակապը անշուշտ այն է որ, ինչպէս ամէն ինչ մեր մէջ արտակարգ ձեւափոխումի կ'ենթարկուի, Սփիւռքէն "Արտերկիր" թեւածումները շատոնց ծանօթ ու տափակ ճշմարտութիւն մը կը թարգմանեն. ղեկավարները ու ղեկավարել ուզողները կը կարծեն իշխանութեան տիրանալ կամ իրենք զիրենք պարտադրել ... բառեր փոխելով: Կը խորհին որ բառերը ամենակարող են: Ամերիկեան հեռատեսլային ֆիլմի հերոսին նման, որ մէկ կոճակով դուրս կը թռչի անելէն:

Ես, որ իբրեւ մահկանացու չեմ ուզեր երբեք դառնալ "արտերկրային" բնակիչ, - թող ներուի ինծի այս զեռնաճարշութիւնս - աւելի մտահոգ՝ լեզուով, կը մըտածեմ որ բառերուն կեանքը հարկաւոր է ոչ միայն իմաստին, աւանդութեան, իրողութեան, այլեւ բարեհնչունութեան եւ իր ունեցած ածանցման ու բարդացման հնարաւորութիւններուն: "Արտերկիր" զուրկ է առոգէ, բացի եթէ Բանն Աստուծոյ, այսինքն՝ ամենակալ ու տիրական զրոցբրոցներ միջամտեն մեր խօսքերուն եւ մէկ շունչով Երկրի սահմանները ընդլայնեն մինչեւ Գալիֆորնիա: Արտերկի՛ր, բուկդ եմ ... Հողահաւաք, քեզ կը տենչամ: Բայց յո՞րդ՝ որքա՞ն մեր քաղաքագէտները նման են եղեր մեր բանաստեղծներուն, սահմանները ընդարձակող բառ կամս, եւ պոռացող. "հրաման՝ վերջ տալու ցրուումին...": Եւ մենք բոլորս կազմ ու պատրաստ շարքի կը կենանք, կը միաւորուինք ու կը զուգուինք:

Ցրուումին վերջ տալէ առաջ՝ թերեւս լաւ պիտի ըլլար արտն ու երկիրը ձգել մշակին, գլխի գալ եւ խորհիլ իմաստակութեան անպատեհութիւններուն մասին:

ԴԻՏՈՐԴ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԻՒՆԸ, Ֆրանսայի մէջ, իր բոլոր մրցանիշները կոտրեց Մայիսին 52.200 նոր գործազուրկներով, այսինքն 2%, հասնելով «պատմական» իր բարձրագոյն աստիճանին: Անցեալ տարուան բաղդատմամբ 200 հազար աւելցած է գործազուրկերու թիւը, որ երկու միլիոն 688 հազարի կը հասնի պաշտօնապէս: Տիկին Քրէսոնի «սակը» գծալի անկում մը արձանագրած է: Արդարեւ գոհերու համեմատութիւնը հազիւ 27% է, 16 կէտի նուազումով: Ոչ նոյն համեմատութեամբ, բայց եւ այնպէս նախագահ Միթերան ալ 48%-ով 9 կէտի նուազում կ'արձանագրէ: Այն տպաւորութիւնը կը տիրէ թէ նախագահը գոհ է նախարարապետի իր ընտրութեան, որ այս անգամ քաղաքական ոչ մէկ բնոյթ ունէր, այլ՝ անձնական էր եւ կը թուի որ շատ յաջող բան մը չէր:

ՀԱՇՈՒԵՔՆՆԻՉ ԱՏԵԱՆԸ, ինչպէս ամէն տարի, հրապարակեց իր տեղեկագիրը, ուր անգամ մը եւս կը մատնանշուին Պետութեան մսխումները: Ասկէ կը պարզուի որ Ելմտական Նախարարութեան Պերսի հաստատուիլը, որ նախահաշիւին համաձայն պէտք է արժէր 3,3-էն 4,7 միլիառ Ֆրանք, արժած է 7,5 միլիառ, որուն վրայ կը բարդուին քանի մը տասնեակ միլիոններու այլ ծախքեր, որոնք պարզապէս նետուած դրամ են: Օրինակ արձանագործութիւն մը, որ 1,2 միլիոն վճարուած է եւ որ պէտք է զետեղուէր պատուոյ բակը. ներքնայարկը անկիւն մը տարուած է, որովհետեւ Պերեկովուա չէ հաւնած: Դեռ կան նման բազմաթիւ պարագաներ, Նախարարութիւններ որոնք հեռաձայնի իրենց հաշուեցոյցերը չեն վճարեր եւլն. եւլն.: Այս ամբողջը կ'ըսուի, կ'արձանագրուի ու ...կը շարունակուի նոյն ձեւով: Ոեւէ անհատ, որեւէ անհատական ձեռնարկութիւն եթէ նոյնը ընէր, անկասկած դատական հետապնդումներու կրնար ենթարկուիլ, բայց Պետութիւնը կրնայ իր ուզածին պէս մսխել հարկատուին դրամը հանգիստ սրտով:

ԼԻՒՔՍԱՆՊՈՒՐԿԻ մէջ 12 Եւրոպացիները չկրցան համաձայնիլ 1993ին կիրարկուելիք ազատ երթեւեկութեան շուրջ, մինչ կը կարծուէր որ հարցը լուծուած է Շէնկէնի համաձայնագրով: Գլխաւորաբար Մեծն-Բրիտանիա եւ Սպանիա բուռն վէճ ունեցան Ճիպրալթարի շուրջ եւ հարցը յետաձգուեցաւ Երկուշաբթի օրուան (Յուլիս 1):

ՎԻԼՆԻՈՒՍԻ մէջ, խորհրդային Ներքին նախարարութեան ուժերը, Զորեքշաբթի օր, գրաւած են հեռաձայնի կեդրոնը քանի մը ժամ, մինչ նախագահ Լանտսպերկիս Փարիզ կը գտնուէր: Ընդունուեցաւ նաեւ Շիրաքի կողմէ, որ յայտնեց իրեն թէ Պալթեան երկիրներու տրամադրութեան տակ վայր մը պիտի դնէ, որպէսզի տեղեկատուութեան գրասենեակ մը բանան:

ՄԱՐՈՔԻ Թագաւորը թելադրած է Կապոնի նախագահին, որ արտաքսէ մարոքցի ընդդիմադիրը՝ Տիուրի, զոր Ֆրանսա Կապոն ղրկած էր անցեալ շաբթու: Հասան Բ.ի բանագնացը դիտել տուած է թէ երկու երկիրներու յարաբերութիւնները կրնան վնաս կրել, եթէ Տիուրի երկար ատեն մնայ:

ԳԱՂԹՈՂ ԲՆԱԿՉՈՒԹԵԱՆ թիւը բաւական կայունացած է Ֆրանսայի մէջ, ըստ ԻՆՍԷԷ-ի հրատարակած վիճակագրութեան, հիմնուած 1990-ի մարդահամարին վրայ: 1982-ի բաղդատմամբ ընդհ. բնակչութիւնը 4,3% յաւելում արձանագրած է հասնելով 56 միլիոն 625 հազարի: Ասոնց մէջ կան 3 միլիոն 580 հազար օտար եւ 4,1 միլիոն գաղթող, վիճակագրութեան հիմնարկը զատորոշում մը կը կատարէ երկուքին միջեւ, այսինքն՝ օտարները որոնք ֆրանսահպատակութիւն չունին, ուր ալ ծնած ըլլան եւ գաղթած բնակչութիւնը, որ կ'ընդգրկէ Ֆրանսայէն դուրս ծնածները եւ թէ անոնք որոնք յետագային Ֆրանսացի դարձած են: Պատկերը հետեւեալն է. - ծագումով կամ Ֆրանսա ծնած Ֆրանսացիներ՝ 51,7 միլիոն, Ֆրանսայէն դուրս ծնած, բայց ֆրանսահպատակ՝ 1,3 միլիոն, ինչ որ Ֆրանսացի քաղաքացիներու թիւը 53 միլիոնի կը հասցնէ: Ֆրանսայէն դուրս ծնած օտարներ՝ 2 միլիոն 840 հազար, Ֆրանսա ծնած օտարներ՝ 740 հազար, 6,3%-ը բնակչութեան: 4,1 միլիոն գաղթածներուն մէջ են թէ՛ ֆրանսահպատակները, երկրէն դուրս ծնած (1,3 միլիոն) եւ թէ օտարահպատակները (2,84 միլիոն):

ՆԱՐՊՈՆԻ մէջ, Զորեքշաբթիէն Հինգշաբթի լուսնալիք գիշերն ալ խռովութիւնները շարունակուեցան հարքիներու զաւակներու եւ ապահովութեան ուժերու միջեւ: Ցոյց մըն ալ նախատեսուած է Շաբաթ, մինչ Էտիթ Քրէսոն վարկեր կը խոստանայ...:

ՄԵԹՐՕ ԵՒ ՀԱՆՐԱԿԱՌՔ գործադուլի զոհ կ'ըլլային Ուրբաթ օր, Յունիս 28, գանազան սենդիքաներու որոշումին պատճառաւ: Եօթը կազմակերպութիւններ կը պահանջեն որ Ռեժիին պիւտճէն 188 միլիոնի նուազում չկրէ: Միւս կողմէ, Յունիս 27-ին անակնկալ գործադուլի շարժում մը ծայր տուած էր Թղթատարի սպասարկութեանց մէջ եւ ցրուիչները ծանր անկանոնութիւններ կը կրէին արդէն Հինգշաբթի օր:

ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ «ԵԼՈՅԹ»Ի ՄԸ ԴԻԱԶՆՆՈՒԹԻՒՆԸ

Յունիս 5-ին Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդին մէջ Իկոր Մուրատեանի արտայայտութիւնը շատ միակողմանի արժեւորում մը ունեցաւ Սփիւռքի մամուլին մէջ. գայն «ելոյթ» որակումով որպէս պատուական ապրանք ներկայացնողներն ալ, անոր տուած երեք քուէով հասակը չափել կարծողներն ալ հաւասարապէս վրիպեցան. շատ բան չի փոխուիր եթէ նոյնիսկ նկատի առնուի որ առաջիններուն կամաւոր, գիտակից մոլորում ու մոլորեցնելու փորձ էր, երկրորդը՝ արգար մտահոգութիւններ փարատելու անհամբեր գոհունակութիւն։

Նախ, սա «ելոյթ»ի անգօր պերճանքը թօթափած, Իկոր Մուրատեանի խօսքը անկախ՝ իր պարունակութեան - բառին ամէնէն միամակարդակ, տարրական իմաստով - ծուռէն ու շիտակէն, բաւական ստուգ կը հայթայթէ քաղաքական գիտութիւններու խառնուած վարժընթացի մը։

Մուրատեանի խօսքը կը սկսի զարտուղութեամբ մը որ դժուար է գետեղել խորհրդարանական կեանքի ընկալեալ սովորութեան մէջ. ալ չխօսինք գայն բացատրելու մասին։ Ան կ'ըսէ. - «Ես մասնակիօրէն յատուկ կարծիք ունեմ, որը տարբերւում է կարծիքից այն մարդկանց որոնց հետ ես կապել եմ իմ հասարակական գործունէութիւնը եւ որոնց հետ կը լինեմ մինչեւ վերջ»։ Խորհրդարանի մը մէջ կը գտնուին անկախ երեսփոխաններ ու խմբակի մը մաս կազմողներ. երկուքին միջեւ նետուած լարի մը վրայ թառելու Իկոր Մուրատեանի ընտրութիւնը հետաքրքրական է գիտնալ թէ ի՞նչպէս կը մարսէ այն խմբակը որուն հետ ան կապուած է իր «հասարակական գործունէութիւնը եւ որոնց հետ կը լինի մինչեւ վերջ»։ Յատկապէս, գիրենք չի վրդովեր ինքն իրեն հետ տարակարծութեան այսքան բացայայտ օրինակ մը։

Անկէ անդին, ոչ մէկ նորութիւն կամ նոյնիսկ հետաքրքրութիւն կը ներկայացնէ Գերագոյն Խորհուրդի գործընթացը քննադատելու անոր փորձը, բացի ընտրուած օրինակէն. Հայաստանի իշխանութիւն, ինչպէս աշխարհի ամէնէն անթերի նկատուած մէկ իշխանութեան պարագային իսկ պիտի ըլլար, զուրկ չէ քննադատելի, խոցելի կէտերէ. մեծ արթնամտութիւն կամ քաղաքական փորձառութիւն մը անհրաժեշտ չէ բնաւ զանոնք որսալու համար, յատկապէս երբ մարդ մղուած է ամէն գնով քննադատելու բնազդը գոհացնելու մարմաջէն։ Այս կացութեան մէջ, իր խմբակը բարենիշ մը տուած պէտք չէ ըլլայ իրեն, երբ որպէս քննադատութեան նիւթ գտածը կ'ըլլայ... սեփականաշնորհումը։ Առանց այլընտրանք ներկայացնելու իջած մուրճի այս հարուածը վճռապէս կը յայտարարէ. «սեփականաշնորհումը անկասկած կործանման կը յանգեցնի մեր հանրապետութիւնը» եւ վե՛րջ. որո՛ւ հոգ թէ նման երբեր, ըմբռնումներ, գործելակերպեր կուգան «գիտութեան աշխարհ» կոչուած ոլորտէ մը ուր կան օրէնքներ, սահմանումներ, յարաբերակցութիւններ ու դեռ հազարումէկ բան։ Չէ՛, Իկոր Մուրատեան ժամանակ չունի այդ տեսակի մանրուքներ նկատի առնելու. եռանդի հերթը իրն է ու բոլոր մարգարիտները պէտք է շարէ զարմանալին լարերուն վրայ։

Մարգարիտներու շարանին երեք խոշորագոյն հատիկները կուգան տրամաբանութեան ցամքած ծովակի մը շեղջակոյտէն. առաջինը «կը նուիրուի» Սփիւռքին. ան կը պատգամէ այս անգամ յուսախաբութեան դիմակ մը անցուցած. «ակնկալիքներ կային Սփիւռքից, սակայն, թող ներող լինեն, մեզ մօտ եկել են աղքատ զբօսաշրջիկներ, ո՛չ մի հարուստ մարդ մենք այստեղ չենք տեսել եւ առաջիկայում չենք տեսնի»։ Աւելորդ է հարցնել թէ ուրկէ՛ յանկարծ այս շեշտ էջքը Սփիւռքին քիթին, բերնին։ Դէպի Արեւմուտք անցեալ տարի կատարած այցելութիւնը այնպէս կը թուի թէ գոհ չէ ձգած Իկոր Մուրատեանը, հակառակ անոր որ ոչ միայն այդ այցելութիւնը արձագանգ գտաւ մամուլին մէջ, այլեւ ի պատիւ իրեն, իր մէկ գրութիւնը շրջեցաւ կուսակցութեան մը գրեթէ բոլոր թերթերուն մէջ։

Սփիւռքէն ակնկալուածը կրնա՛յ լիագոհացում գտած չըլլալ. Սփիւռքը կրնար անշուշտ աւելին ընել եւ ընել աւելի կատարեալ ձեւով։ Սակայն հօս, եղածին ու «աղքատ զբօսաշրջիկներ» արտայայտութեան միջեւ ինկած տարածութիւնը լեցնելու որեւէ փորձ աւելորդ աշխատանք է մուրատեանական այս շրջանակին մէջ։ Միայն հետաքրքրական պիտի ըլլար սա մէկ հարցումին պատասխանը ունենալ. ինչո՞ւ Իկոր Մուրատեան փոխանակ Գերագոյն Խորհուրդի բեմին, ուղղակի Սփիւռքի մէկ առեանը չօգտագործեց այս արժեւորումը հրամցնելու համար, երբ Սփիւռքի մէջ կը գտնուէր ու կը վայելէր որոշ խմբակի մըն ալ յատուկ գուրգուրանքը։

Անկէ անդին, այսքան մը ընտելանալէ ետք Մուրատեանի մտամարզական հոլովոյթին, դժուար չէ չափել միւս մարգարիտները։ Ա՛լ անակնկալ ալ չըլլար կարդալ թէ «Մենք ըստ արժանոյն չգնահատեցինք ռուս ժողովրդի դիրքորոշումը, քանզի դրա շուրջ պիտի դառնայ Ասիայի եւ Եւրոպայի ողջ քաղաքականութիւնը»։ Հարցնե՞լ, յիշեցնե՞լ թէ ո՞վ, ի՞նչ առնելիք կամ տալիք ունի «ռուս ժողովուրդին». ի վերջոյ քաղաքական գիտութեան համալսարան մըն ալ աւարտելու պէտք չկայ կարենալ փնտռելու համար ժողովուրդ մը եւ վարչաձեւ մը։ Անօգուտ է սակայն։ Իկոր Մուրատեանի խօսքին նմոյշի արժէքը իր մանրամասնութիւններուն մէջ չի կայանար, այլ անոնցմով կազմուած ամբողջութեան վեբարերող հանդամանքներուն։

Հոն հասնելէ առաջ, կ'արժէ սակայն պահ մը դանդաղիլ երրորդ մարգարիտի մը առջեւ եւս. ան դանդաղելով երկուտարուան ընթացքին «իստերիկօրէն տարածուած հակառուսական, հակամոսկովեան քարոզչութիւն»էն, կը մանրաչափէ անկախութեան մեր կարած ուղին... գտնելով որ «այս ուղղութեամբ մենք ոչ մի քայլ առաջ չենք գնացել, եթէ հաշուի չառնենք որ դատախազութիւնը գործում է կառավարութեան հետ համատեղ եւ Մոսկուայից անկախ»։ Իկոր Մուրատեանի հանճարեղ խօսքին ամէնէն դժուար մարսելին է այս կէտը. Սփիւռքի նիւթական, բարոյական ու ֆիզիքական ներկայութիւնը, նեցուկը Հայաստանին թէ կը գնահատուի, կ'անտեսուի կամ նզովուի Մուրատեանի մը կողմէ, բան չի փոխեր. Սփիւռքի Հայը տասնամեակներէ ի վեր ի՛նչ անիրաւումներ, անտեսումներ տեսեր է։ Ռուս ժողովուրդին հանդէպ որդիական յանցանքի զղջումն ալ ոեւէ մարդ կրնայ ունենալ, եթէ առիկա անկեղծ է իր սրտին, կամ օգտակար՝ իր հաշիւներուն։ Սակայն որպէս Գերագոյն Խորհուրդի աթոռի մը արժանի տեսնուած ներկայացուցիչ այդքա՛ն արհամարհանքով, քծիծաղով խօսիլ նոյն առեանին գլխաւոր առաքելութեան մասին, ոչ իսկ թշնամիին քով վարկ կը շահեցնէ մարդու։ Այդ արհամարհանքին հասցէն, Ի. Մուրատեան չանդրադառնար որ Լեւոն Տէր - Պետրոսեան կամ Մոսկուա չէ, այլ ամբողջ ժողովուրդը որ հիացնող արիութեամբ ու ողջմտութեամբ կուրծք կուտայ կաթին, միսին, կրակին պակասին, փաստերուն զաւին ու թշնամիին յարձակումներուն։

Այս բոլորին քով, չարժեր անգամ մը եւս տեղ տալ նոյն խօսքին աւարտին, Գերագոյն Խորհուրդի նախագահին ուղղուած մասին, որ ինչպէս ծանօթ է, պսակուեցաւ երեք քուէներու ջախջախիչ պարտութեամբ։

Կ'արժէ՞ր այս դիագննութիւնը պէտք է հարց տալ թերեւս, ո՛վ գիտէ։ Իկոր Մուրատեան չի կրնար պատեհապաշտ քաղաքական մարդու պիտակին տակ դասուիլ. մօտէն կամ նոյնիսկ հեռուէն հետաքրքրուող մը գիտէ թէ ան ի՛նչ վաստակ ունեցած է Արցախի հարցին սկզբնական շրջանին։ Ու դիագննութիւնը կ'արժէր նոյնիսկ մատնանշելու համար թէ անցեալի վաստակ մը որքա՛ն դիւրին կարելի է մսխել նոր սէրերու քմայքին։ Մուրատեաններ կան քիչ մը ամէն տեղ. հոն թէ հոս։

Յետոյ... կ'արժէր նաեւ քիչ մը ընդլայնուած կերպով շեշտել իրաւացիութիւնը այն մեծ ուսուցիչին որ ժողովրդական իմաստութիւն կը կոչուի. անոր, որուն թարգմանը կ'ըլլար Սեւեան Յարութիւնեան անուն գիւղատնտես մը, «Հայաստանի Հանրապետութեան» Յունիս 7-ի թիւին մէջ, ուր արժեւորելով Յունիս 5-ի վերոյիշեալ նիստը, կ'ըսէր. - «Մեր ժողովուրդը արտակարգ իրավիճակներում աւելի խելացի է գտնւում եւ գտնուելու, քան նրա ընտրեալներն են»։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՍԷՐ ՈՒ ԱՏԵԼՈՒԹԻՒՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻՉՆԵՐՈՒ ՀԱՆԴԷՊ

Մարդ արարածին ու համակարգիչին միջեւ յաճախ մտերիմ յարաբերութիւն մը ծագում կ'առնէ։ Կարելի է ժպտիլ այդ մտերմութեան, սակայն փորձառու անձեր կը թելադրեն խոհեմ մնալ։ Արդարեւ մետաղէ եւ փլասթիքէ շինուած այդ տուփերը յաճախ բիրտ հակազդեցութիւններու պատճառ կ'ըլլան գիրենք գործածողներու մօտ։ Ամերիկայի մէջ պատահած է որ համակարգողներ ատրճանակի հարուածներ տեղացնեն իրենց համակարգիչին վրայ. Ֆրանսայի մէջ մէկը կտոր - կտոր ըրած է իր գործիքը, իսկ համալսարկցի քարտուղար մը չիչ մը կարեջուր պարպած է անոր վրայ։ Տեսնուած են յաճախ նաեւ պաշտօնեաներ որոնք գայրոյթի պահերու առանց ուզելու, իրենց սուրճը թափած են գործիքին վրայ։

Խափանարարական մեղմ արարքներու այս հեղինակները որոնք ի վերջոյ կը կորսնցնեն իրենց պաղարիւնը ու կը պոռթկան, ձեռնարկատէրերուն միլիոններով վնաս կը պատճառեն։

Գերմանացի հոգեբան մը այս մարզին մէջ կատարուած ուսումնասիրութիւններէ ետք յայտնած է թէ գործիքներուն սկզբնական դիւրութիւնը պատճառ կ'ըլլայ որ յետագայի մանրակրկիտ ծրագրումներուն համար գործածողներուն համբերութիւնը սպառի։ Նոյնն է նաեւ սխալելու պարագային. այնքան սխրուած ընկերակիցը շատ անդթօրէն կը պատասխանէ թէ սխալ է եւ այդքան։ Այս չոր «կեցուածք»ը պատճառ կ'ըլլայ որ համակարգող անձը փորձէ զարմանել սրխալը, հետզհետէ աւելի արագ սպառող համբերութեամբ մը։ Այնքան որ գործը կը հասնի շատ անգամ համակարգիչը ապտակելու հանգրուանին։

Սկսնակները միշտ որոշ անձկութեան մը մէջ են, մտածելով որ սխալմամբ կրնան կոճակի մը վրայ կոխել որ բոլոր համակարգները փճացնէ. իսկ փորձառուները հետաքրքրութենէ մղուելով կ'ուզեն աւելին փորձել միշտ. համակարգող պաշտօնեայ մը խուսափելու համար գործին միօրինակութենէն, ուզած է աւելի մօտէն ճանչնալ դրութիւնը ու այս ու այն կոճակին վրայ կոխելով պատճառ եղած է որ հաստատութեան ամբողջ հաշուակալութիւնը դուրս գայ. տպիչը ժամերով բանած է աշխատաւորներու անվերջանալի ցանկեր ու ամսավճարներու թերթիկներ դուրս տալով։

Ուրիշ փորձութիւն մը կը մղէ քարտուղարուհիներն ու նոյնիսկ փորձառու մասնագէտներ գիտնալու թէ մինչեւ ո՞ւր կրնան ընդլայնել փորձարկումներու դաշտը, առանց նեղացուցիչ հետեւանքներ ունենալու. այսպէս է որ քարտուղարուհիները հազար անգամ կ'ընդօրինակեն իրենց անձնական նամակագրութիւնը իսկ համակարգողները անկարելին կը փորձեն, հասնելու համար կատարեալ ծրագիրներու։ Ժամերու այս ջանքէն անշուշտ ոչ մէկ հետք կը մնայ, երբ կոճակի մը վրայ կոխելով ամէն բան կը նետուի ոչնչութեան անդունդը։

Այս հանգրուանին, համակարգողները կը դառնան գործիքով առաջարկուած դրութեան գրեթէ գերին ու համակարգիչին հետ գլուխ - գլխի ժամեր, օրեր կ'անցընեն կատարեալին հասնելու յոյսով։ Կ'անտեսեն իրենց ընտանիքը, իրենց հագուստ - կապուստը, պատշաճութիւններ։ Ու մինչ գործիքը կը շարունակէ բանիլ ամենայն ճշգրտութեամբ, համակարգողը հետզհետէ յոգնութեան նշաններ ցոյց կուտայ, կեդրոնացումը կը պակսի եւ ֆիզիքական տկարութիւն կը զգայ։

Աշխատանքը վերջացնելու հանգրուանն ալ միշտ գոհունակութիւն չի պատճառեր. ամերիկացի մասնագէտ մը այդ կէտին վրայ երբ ծրագրին մէջ սխալ մը նշմարած է, կատաղութենէն այլքոլ թափած է գործիքին ու թղթածրարներուն վրայ ու բոլորը կրակի տուած։

Այն պարագային ուր ներդաշնակ յարաբերութիւն մը կը հաստատուի համակարգողին ու գործիքին միջեւ, մտահոգութիւններու տեղ չի մնար։ Հետեւեալ հաստատումը թերեւս օգնական ըլլայ ցանկալի ներդաշնակութեան. «Հակառակ վառնուած էներժիին ու թեքնոլոժիք գիտութեան, կատարելագործումը անհասանելի կը մնայ, նոյնիսկ համակարգիչներով»։

Ի՛ՆՉ Կ'ԸՆԵՆ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՆՈՐ ՍԱԿԱՐԱՆՆԵՐԸ

Սաշան սակարանի մարդ է. բազմամիլիոնատէր։ Կը նախընտրէ չխօսիլ հարստութեանը մասին։ Սակարան մտած է գրեթէ դիպուածով, երբ կը պատրաստէր իր թէզը գիտական ուղղութիւն մը տալու համար իր ապագայ կեանքին։ Ուսանողի մը քսակը միայն Խորհ. Միութեան մէջ չէ որ չի բաւարարեր երիտասարդներու բոլոր փափաքները։ Ո՞վ չուզեր լաւ, սուղնոց զգեստներ ունենալ երբ երիտասարդ է։ Ու Սաշան խնդրած է իր մէկ բարեկամէն որ զինքը կոոպերատիւի մը անդամ դարձնէ։ Ելեկտրոնիկ ելեկտրական առարկաներ ծախող կոոպերատիւի մը անդամ կ'ըլլայ։ Առաջին շահած հազար ռուբլին աներեւակայելի բան է իրեն համար։ Կը վախնայ նոյնիսկ այդքան մեծ գումարով մը տուն վերադառնալու։ Յետոյ քիչ քիչ կը վարժուի, այսօր կէս միլիոնն իսկ յատուկ տպաւորութիւն չի գործեր իր վրայ. մարդ լաւ բաներու շուտ կը վարժուի։

Իր «սակարան» կոչածը քանի մը հարիւր ընկերութիւններու եւ կազմակերպութիւններու հիմնարկ մըն է։ Ան ինք ոչինչ կ'արտադրէ. միջնորդ է պարզապէս, դրամ կամ ապրանք ունեցող յաճախորդներու միջեւ։ Իրենց պարտականութիւնն է վաճառքը կազմակերպել. ատոր համար նախապէս կ'որոշուին ապրանքին ամենացած ու ամենաբարձր գիները, ապրանքին քանակը։ Մէկ օրուան մէջ բազմաթիւ ապրանքներու համար վաճառքի պայմանագրութիւն կը կնքուի, աճուրդներէ ետք։ Միջնորդներու գլխաւոր շահը կու գայ գնումի եւ վաճառքի գիներու տարբերութենէն. օրինակ, Սաշան հատը 100 ռուբլիի գործիքներ եթէ կը ծախէ 120-ի, այս տարբերութեան մէկ մասը իր շահաբաժինը կ'ըլլայ։

Կը պատահի անշուշտ նաեւ որ խոստացուած ապրանքը առեւնին չհասնի. անախորժ զարգացումներու դուռ կը բանայ ատիկա. դատ, դատարան։

Սաշա խօսելով յաճախորդներուն մասին կ'ըսէ թէ անոնք կու գան թէ պետական միջավայրէն, եւ թէ անհատական ձեռնարկներէ։ Ինք կը նախընտրէ առեւտրական կազմակերպութիւնները որոնք ամէնէն ճկուններն են։ Ամէնէն դըժուարին յարաբերութիւնները կը մշակուին պետական ձեռնարկներու, անոնց ներկայացուցիչներուն հետ որոնք կանխակալ կարծիքներով կը շարժին. միշտ մութ գործեր կ'առաջարկեն։

Ամէնէն հետաքրքրականը տուրքերու հարցն է. Խորհ. Միութեան մէջ 50%էն աւելի շահաբեր գործերու եկամուտին 90%-ը պետութիւնը կը գանձէ։ Սակայն իրենց գործին մէջ դժուար է բուն շահը հաշուել. ոչ ոք այս մասին յստակ գաղափար մը ունի. ոչ իսկ հարկային գրասենեակները։ Երբ հոն կը դիմեն մարդիկ, անոնք կը պատասխանեն թէ պէտք է թերթերուն հետեւին ու իրենց գլխուն ճարը գտնեն։ Այնպէս որ ամէն մարդ կը հնարէ ի՛ր տուրքի դրութիւնը։ Մինչեւ այսօր ոչ մէկ հաշուեքննիչ եկած է ստուգում կատարելու թէ որքանով իրականութեան կը համապատասխանեն իրենց ներկայացուած հաշիւները։ Առանց առարկելու կամ վէճի կ'ընդունին ինչ որ իրենց կը տրուի։

Առկէ զատ Պետութիւնը չի քաջալերեր գիրենք. աւելի լաւ պայմաններ կ'ընծայէ Մոսկուայի սակարանին, ան աւելի մօտ ըլլալով հեղինակաւոր անձերու։

Հակառակ որ մեծահարուստ է Սաշա, չի մտածեր իր դրամով գործատուն մը բանալու մասին։ Գիտէ որ նախանիւթ ճարելը միշտ դիւրին չէ ու ապա երկրին քաղաքական անկայուն վիճակը չի քաջալերեր արեւմուտքցի գործատէրերու ներդրումները։ Յետոյ կան նաեւ տեղական վարչարարութեան անյաղթահարելի խոչընդոտները։ Ներկայի պայմաններուն մէջ ինք նախամեծար կը նկատէ մնալ գտնուած վիճակին մէջ ու շահիլ ամէն օր աւելի։

ՔԱՂՀԱՆ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՊԱՏՐԻԱՐՔՈՒԹԻՒՆԸ ԲԱՐԵԿԱՐԳԵԼ Կ'ՈՒԶԷ ԻՐ ՀԱՇՈՒԱՊԱՀԱԿԱՆ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԼԱՒ ԹԵԿՆԱԾՈՒՆԵՐ ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻՆ ՍՈՅՆ ՊԱՇՏՕՆԸ ՍՏԱՆՁՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարք Ամեն. Տ. Թորգոմ Արք. Մանուկեան, յայտարարեց թէ անհրաժեշտ կը գտնէ փոխել Պատրիարքութեան ներկայ անբաւարար տոմարապահութիւնը եւ հաշուապահական դրութիւնը:

Դրամական գործառնութիւնները որոնք տարնչուած են Պատրիարքութեան զանազան հաստատութեանց հետ չեն արձանագրուիր հաշուապահութեան տոմարներուն մէջ:

Պատրիարքութիւնը օրակեալ հաշուեքննիչ մը չունի իւրաքանչիւր բաժանմունքի հաշիւներով զբաղելու, որոնք առանձին եւ անկախ կը գործեն:

Պատրիարք Հայրը իր պաշտօնավարութեան առաջին տարիէն իսկ նկատեց որ իւրաքանչիւր հաստատութեան նուէրներն ու նուիրատուութիւնները կը պահուին բաժանմունքի տեսուչին մօտ եւ դրամատուն կը պահուին իր անուան տակ: Ոչ նուիրատուին անունը եւ ոչ ստացուած գումարները արձանագրուած են Պատրիարքութեան տոմարներուն մէջ: Հաշուեկշիռներ չկան, մուտքի եւ ելքի հաշիւներ կամ դրամատան տեղեկագիրներ գիւանատուն չեն ներկայացուիր: Կարգ մը բաժանմունքներ իրենց անձնական ստացագիրները տպած են:

Նման դրութեան մը մէջ անհնարին է ծախքերը ստուգել կամ արդարացնել, որոնք կը կատարուին առանց նախապէս արտօնութեան: «Մեր հարցումներուն ի պատասխան, կ'իմանանք որ նախորդ տասնամեակներուն, Պատրիարքութիւնը իր հաստատութեանց տեսուչներուն ազատ ձգած էր, այնքան ժամանակ որ անոնք վնաս չէին պատճառեր Պատրիարքութեան եւ ի վիճակի էին հոգալու իրենց ծախքերը» ըսաւ Պատրիարք Հայրը:

Կայուն հաշուապահական դրութիւն մը ստեղծելու համար, Պատրիարքութեան բոլոր բաժանմունքները եւ պաշտօնեաները պէտք է որ համարատու ըլլան կեդրոնական հաշուապահական դրութեան ուր ոչ միայն հետաքննութիւններ կատարելու այլ նաեւ բացատրութիւններ պահանջելու իրաւունք պիտի ունենայ հաշուեքննիչը:

Պատրիարքութեան բաժանմունքները տասնեակ մը հաստատութիւններ են: Կան հայկական սրբավայրերուն, դպրոցներուն, դարմանատան, Ս. Երկրի զանազան տեսչութիւններուն, տպարանին, թանգարանին, մատենադարաններուն եւ վանքի մատակարարութեան համարատու պաշտօնեաները: Այս բոլորը պէտք է որ Պատրիարքութեան կողմէ պահպանուին, ծանր նիւթական միջոցներու գնով:

Անցեալ տարուան Նոյեմբեր ամսուն, Միացեալ Ազգերու Նպաստաբաշխման Հաստատութեան (UNRWA) հայ հաշուապահ մը որ աշխատանքի բերումով Երուսաղէմ կը գտնուէր, Պատրիարք Հօր թելադրութեամբ հաշուապահական քննութիւն մը կատարեց եւ իր եզրակացութիւնը յայտնեց:

Ան կ'ըսէ. «Վերոյիշեալ գործը ի կատար ածելու համար, հաշուապահական դրութիւն մը պէտք է որ ստեղծուի խոր եւ մանրազնին ուսումնասիրութենէ մը ետք, ուսումնասիրելու համար հաստատութեան բոլոր ծախքերն ու պէտքերը: Այս գործողութիւնը երկար ժամանակ կ'առնէ: Այնուամենայնիւ նախագիծը ամբողջութեամբ պէտք է որ վաւերացուի Պատրիարք Հօր կողմէ: Կեդրոնական հաշուապահական մարմինը լիազօր պէտք է ըլլայ բոլոր ծախքերու շուրջ իր հարցաքննումները կատարելու, բացատրութիւններ պահանջելու, նոյնիսկ պաշտօնական վաւերացումէն ետք»:

Թորգոմ Պատրիարք Մանուկեան «կարիքը կը զգայ անմիջապէս Վանքի մէջ կանոնաւոր հաշուապահական դրութիւն մը ստեղծելու, որը խիստ անհրաժեշտ կը համարուի»:

Հետեւաբար Պատրիարքութիւնը կը փնտռէ մէկ կամ երկու օրակաւոր հաշուապահ/հաշուեքննիչներ, նախընտրելի է որ Հայ ըլլան եւ լաւ տիրապետեն անգլերէն լեզուին, որոնք իրենց յանձնարարուած աշխատանքի ընթացքին հարկաւոր է որ Երուսաղէմ մնան եւ խոր ուսումնասիրութիւն ընեն հաշուապահութեան բոլոր ընազաւառներուն մէջ, եւ հաստատեն ինքնուրոյն տոմարապահական դրութիւն մը:

Այսպիսի ձեռնարկ մը վերջին անգամ կատարուած է 1932-ին, տնտեսագէտ Ոսկան Պէյ Մարտիկեանի ջանքերով, որու յանձնարարութիւնները որդեգրուած էին Պատրիարքութեան հաշուապահութեան դրութեան մէջ:

Անոնք որոնք այս գործը կրնան ստանձնել, թող հաճին գրել Պատրիարք Հօր (Պատրիարքութեան հասցէով, փոստարկղ 14235) կամ ալ Պ. Սուրէն Ֆէսճեանին, նախագահ Երուսաղէմի Պատրիարքութեան Բարեկամներու Ընկերակցութեան, Նիւ-Եորքի հասցէով (Mondial Building, 661 Hillside Road, Pelham Manor, NY 10803): Այս ընկերակցութեան հետ նաեւ կարելի է կապ հաստատել հեռաձայնով (914) 738 7411:

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ ԴԻՒԱՆ

Երուսաղէմ

Ս. ԽԱՉ ԴՊՐԵՎԱՆՔԻ ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎԸ

Պոլսոյ Ս. Խաչ Դպրեվանքի նախկին սաներու Ֆրանսայի Միութիւնը այս տարի եւս Հոգեգալուստի օրը, Մայիս 18-ին գումարեց տարեկան ընդհանուր ժողովը: Ներկայ էր Միութեան անդամներուն ստուար մէկ մասը որոնց մէջ կը գտնուէին Եւրոպայի զանազան երկիրներէ հասածներ: Ժողովը տեղի ունեցաւ Իսիի Սուրբ Մարիամ - Աստուածածին Եկեղեցիին Ն. Ֆրէնկեան սրահը:

Նախ վարչութիւնը երկու տարուան նիւթական ու բարոյական գործունէութեան տեղեկագիրը ներկայացուց որ միաձայնութեամբ վաւերացուեցաւ ժողովին կողմէ: Յետոյ կատարուեցաւ կեդրոնական վարչութեան ընտրութիւն, Փարիզէն անդամներով:

Յաջորդ օրը, նոյն եկեղեցիին մէջ պատարագ ու հոգեհանգստեան պաշտօն տեղի ունեցաւ հիմնադիր վանահայրերու, խնամակալներու, ուսուցիչներու, աշակերտներու եւ Դպրեվանքին ծառայած անձերու յիշատակին: Պատարագեց ու քարոզեց Միութեան նախկին ատենապետ Գարեգին Վարդապետ Պեքճեան:

Կրօնական արարողութենէն ետք Ն. Ֆրէնկեան սրահին մէջ սիրոյ ճաշ մը տրուեցաւ անդամներու ընտանիքներուն եւ միութեան համակիրներուն: Խանդավառութիւն ստեղծեցին Խ. Երլմազեանի, Մ. Էլմայեանի երգերը եւ Ա. Եշիլչիմէնի երաժշտութիւնը:

ԴՊՐԵՎԱՆՔՑԻ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԿԾԻԾ

ՈՐՏԵ՞Ղ ԻՋՆԵՄ

Տիգրանը Երեւանում բարձրանում է հանրակառք: Կանգառներին մօտենալիս վարորդը բարձրախօսով յայտնում է.
- Արովեան..., Թումանեան..., Աղայեան....

Տիգրանը մօտենում է վարորդին.
- Ծօ, իմ ազգանունն էլ Պետրոսեան է, որտե՞ղ իջնեմ:

**

ԻԴԻԿ ՍՈՒՏ Է

Կարոյի կինը հարցրեց.
- Երէկ որտե՞ղ էիր:
- Իդիկ սուտ է, քեզի վո՞վ ըսաւ:

**

Լենինականի կայարանը լեփ-լեցուն էր: Պատերազմ էին ճանապարհում երիտասարդներին: Գնացողների մէջ էր նաեւ Սերոժը: Մայրը համբուրեց նրան, լաց եղաւ ու հրաժեշտի պահին ասաց.
- Սերոժ ջան, մահեհան չանես, եա գալուց Թիֆլիսից ակերմ կը բերես:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԼԻԲԱՆԱՆԻ Հայոց առաջնորդ Արամ Արք. Քէշիշեան Ժընեւի Եկեղեցիներու համաշխարհային խորհուրդի կեդրոնատեղին մէջ Յունիս 3-6 աշխատանքի հանդիպումներ ունեցած է ընդհանուր քարտուղարին եւ զանազան բաժիններու տնօրէններուն հետ: Այս աշխատանքով քննուած է Խորհուրդին վերջին ամիսներու գործունէութիւնը եւ պատրաստուած գործագիր եւ կեդրոնական վարչութիւններու յառաջիկայ հանդիպումները:

**

ՊԷՅՐՈՒԹԻ մէջ Յունիս 8-12 Կաթողիկոսարանի, Առաջնորդարանի եւ Հայ Կաթողիկէ պատրիարքարանի սրահներուն մէջ հայկական դրամներու ցուցահանդէս մը սարքուած է. Ներկայացուած են Արտաշէսեան եւ Կիլիկեան թագաւորութիւններու 22 արծաթէ եւ 3 պղինձէ դրամներ: Այս առիթով հրատարակուած է նաեւ գրքոյկ մը, ուր տեղեկութիւններ տրուած են Լիբանանեան եւ Հայկական հնագիտական միութեան մասին որ հովանաւորն էր ցուցահանդէսին:

**

ՊԷՅՐՈՒԹԻ «Կոլտըն Պիչ»ի սրահին մէջ, Մայիս 24-ին, Ս. Դ. Հ. Կ. «Մարօ Նազարբէկեան» մասնաճիւղը կազմակերպած է Մայրերու Օրուան տօնակատարութիւն մը: Օրուան բանախօսուհին՝ Ազատուհի Սիմոնեան անդրադարձած է հայ կնոջ դարաւոր դերին եւ կեցուածքին՝ հայութիւնը յուզող հարցերու մէջ: Յետոյ պարզած է ներկայի պահանջքները ու անոնց բերած պարտադրանքը՝ հայ կիներուն: Գեղարուեստական բաժնին մասնակցած են երգիչ Վահէ Տաքէսեան, Անի Եփրեմեան, Վիքի Ճապրայեան եւ Արուսեակ Պարսամեան, Արաքսի Պարսամեան:

**

ՊՈՍԹԸՆԻ մէջ Յունիս 10-ին համաձայնութիւն մը ստորագրուած է տեղւոյն համալսարանին եւ Երեւանի բժշկական համալսարանին միջեւ: Այդ առիթով Պոսթըն գացած են Հայաստանի առողջապահութեան նախարար տոքթոր Միհրան Նազարէթեան, բժշկական յետ-ասպարական հիմնարկի տնօրէն տոքթ. Եղուարդ Պաղտասարեան եւ Երեւանի բժշկական համալսարանի տնօրէն Տոքթոր Վիլէն Յակոբեան: Համաձայնութիւնը կը նախատեսէ ծրագրերու համակարգում եւ ամերիկացի մասնագէտներու այց եւ բանախօսութիւններ Հայաստանի մէջ: Նշելու համար այս համաձայնութիւնը, նախորդ օրը Արլինկթընի Հայ Մշակութային հիմնարկին մէջ ընդունելութիւն մը տեղի ունեցած է:

ԳՈՂԳՈԹԱ
ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ
ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՈԴԻԿ

ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ ՊԱՐՏԻԶԱԿԻ

8.- Տաք Գիւղ.- Արմաշտէկի գիմացը՝ զուտ հայաբնակ գիւղ. 57 տնուոր: Եկեղեցին Ս. Նշան՝ ուր կը պաշտօնավարէր խաչատուր Քահանայ Յակոբեան. - Ծընած 1859 Դեկտեմբեր 28-ին եւ ձեռնադրուած Ստեփաննոս Արքեպիսկոպոսէ 1894 Հոկտեմբեր 23-ին:

Պէյ Շէհիր կ'ըլլայ իր աքսորի վերջին կայքը: Հայամերժ այդ տաճկնոցին մէջ ընտանիքին հետ կը բոլորէ զրկանքի ամենադառն օրեր, մինչեւ իր վախճանումը հոն՝ անսուաղութենէ: Թաղումը կը կատարուի առանց եկեղեցական արարողութեան: Երիցուհին եւ 8 մանչ զաւակները կը վայելեն հոգածութիւնը սրբախնամ եւ այրիախնամ ամերիկուհի Միս Գուշմանի, եւ կը դառնան յետոյ Նիկոմիդիա:

ԱՐՄԱՇ

Կեդրոն համանուն գիւղախումբի (Նահիէ): Նիկոմիդիայէն վեց ժամ հեռու՝ հիւսիս - արեւելք, երեք դարու հնութեամբ զուտ հայաբնակ աւան, 300 տուն, նշանաւոր «Զարխափան Ս. Աստուածածին» մենաստանով եւ 1889-ին հաստատուած Կ. Պոլսոյ պատրիարքութեան կղերանոցով, որ մինչեւ 1914, Օրմանեան եւ Դուրեան սրբազաններու, նաեւ Թորգոմ, Բաբգէն եւ Մեսրոպ Ծ. Վարդապետներու յաջորդական տեսչութեամբ՝ Ազգին նուիրեց բազմաթիւ լուսամիտ եկեղեցականներ եւ կրթական գործիչներ: Աստնցմէ շատերուն պիտի վիճակուէին ահա՛ ահաւոր աքսորն ու նահատակութիւնը: Եղեռնի բաբախտ այդ օրերուն անոնները թուած ըլլալով իրենց առաջնորդական վիճակներու շուրջին, յիշենք նոյն Դպրեվանքէն ուսումնաւարտ վանեցի Մաշթոց Վարդապետը (Ներսէս Փափազեան) եւ Մեհրուժան Վարդապետը (Տիգրան Գօնտօլեան - Աշխարհունի), որոնք իբր աշխարհական - մտաւորական՝ Պոլսէն տարագրուելով, խժաբար նահատակուեցան Անատոլուի խորերը:

Փափազեան Այաշ տարուած է, իսկ Աշխարհունի՝ Խարբերդ: Իսկ Արմաշու շրջանէն երեք անմեղ բնիկներ Պոլսէ տարուելով կախուած են:

Աղէտի տարին, Դպրեվանքէ եւ համանուն մենաստանին վերատեսուչի եւ փոխ-վանահօր իր կրկնակ պաշտօնները կը շարունակէր բազմարդիւն Մեսրոպ Եպիսկոպոս Նարոյեան. - Ծընած 1875 Յունիս 6-ին Մուշի Յարդերդ գիւղը, աշխարհական անունը Խաչատուր: Քսան տարեկանին դպրեվանք մըտնելով՝ 1901-ին վարդապետ կը ձեռնադրուի Դուրեան Սրբազանէ: Ծայրագոյն Վարդապետութեան աստիճան կը ստանայ Մատթէոս Արք. Իզմիրլեանէ 1909 Մայիս 10-ին՝ Դուրեան եւ Պալագեան վարդապետներու հետ, իսկ եպիսկոպոս 1913-ին՝ Գէորգ Ե. Կաթողիկոսէ:

Պոլսահայ մամուլին մէջ «Հարմակ» ծածկանունով գրուած ունի ուշագրաւ յօդուածներ՝ կրօնական եւ իմաստասիրական հարցերու շուրջ: Առաջնորդական պաշտօններու նուազ թեկնածու, եւ օժտուած դաստիարակելու եւ դաստիարակելու կարողութեամբ, Մեսրոպ Եպիսկոպոս չէ հեռացած երբեք իր «լուսոյ վառարան»ին կեդրոնէն, 1902-էն 1904 իբր փոխ-տեսուչ, 1904-էն 1909 տեսուչ վարժարանի, իսկ 1909 Յուլիսէն ցվերջ, իբր փոխ-վանահայր եւ վերատեսուչ՝ սրտեռանդ պաշտօնավարելով հոն եւ հասցնելով բազմաթիւ սաներ եւ եկեղեցականներ, որոնցմէ ոմանց ալ վիճակուեցաւ չկօթակի եւ մարտիրոսութեան արհաւիրքը:

1915 Օգոստոս 7-ին, Կ. Պոլսոյ Կեդրոնական Բանտի տնօրէն Իպրահիմ Խայրի այս գիւղն ալ կ'այցելէ՝ իր սխրագոր-ծութիւնները սկսելու, աքսորելով Նարոյեան սրբազանը՝ որ անըմբռնելի ճամբորդութենէ մը վերջ կը հասնի Գոնիա, հետն ունենալով երեք վարդապետ եւ նոյնքան վարդապետացու՝ զորս յիշած ենք առանձնակի իրենց կարգին: Իսկ վանքին ժառանգաւորաց 15 աշակերտները հոնկէ ուղղակի կը ղրկուին Պատրիարքարան. առոնց միւս դասընկերները մերձակայ վայրերէն ըլլալով՝ արձակուրդի առթիւ իրենց ծնողաց քով գացած էին, որոմ՝ մեծ մասը տեղահանութեան ընթացքին կորած: Նարոյեան սրբազան տարիի մը չափ վախճանական Գոնիա ապրելէ վերջ, գրպարտութեան մը հետեւանօք իր աքսորավայրէն Պոլիս կը բերուի հսկողութեան տակ եւ «Գրամը Սիտաի»ի մէջ բանտի եւ փուրսիչի սեւ քառասունք մը բոլորելով՝ հազիւ կ'ազատէ օձիքը, մինչեւ Զինադադար՝ երբ առժամեայ քարոզիչ Պէշիկթաշի՝ տրամադրելի կեանք մը քաշկռտելով մայրաքաղաքիս մէջ, ուրկէ այնքան վերջաբաններ վտարանդի եղած էին Երուսաղէմ:

(Շար. 246)

Տիկին Էլիզ Կէլիպօլեան, զաւակներն ու թոռները,
Տէր եւ Տիկին Համազասպ Մոմճեան, զաւակներն ու թոռները,
Տիկին Շուշան Հէքիմեան եւ զաւակը

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ-մօր եւ նանիին՝

ՏԻԿԻՆ ԳԱՌՆԻԿ ՄՈՄՃԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Վիրժինի Ուճեան)

մահը, որ պատահեցաւ Յունիս 25-ին, յետ երկարատեւ հիւանդութեան:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Յունիս 28, ժամը 16-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին,

15, rue Jean Goujon — Paris 8e

ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Բուրժ-լա-Ռէյնի գերեզմանատունը՝ ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել:

ՊՈԼՍՈՅ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Կիրակի, Յունիս 30-ին, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցւոյ մէջ, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐՔ.
Պատրիարք Հայոց Թուրքիոյ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կիրակի, Յունիս 30-ին Եկեղեցւոյս մէջ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Սոֆիայի Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ Հոգեւոր Հովիւ՝

ՄԵՍՐՈՊ ԱՒԱԳ ՔՀՆՅ. ՊԵՆԼԻԵԱՆ

որ հիւրաբար կը գտնուի քաղաքս:

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

ՍԷՆ - ՇԱՄԱՆ.–

Եսթեր Ասլանեան 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր մօր Տիկին Աբրահամ Ասլանեանի (ծնեալ՝ Նուարդ Խաչատուրեան) յիշատակին:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը կը տեղեկացնէ, թէ Յունիս 30-ին, Կիրակի օր, յաւարտ պատարագի, հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ՝

ԲԱԶՄԱՎԱՍՏԱԿ ՀԱՅԱԳԷՏ, ԼԵԶՈՒԱԲԱՆ՝

ՓՐՈՖ. ՖՐ. ՖԷՅՏԻԻ

մահուան քառասունքին առիթով:

U.I.D.A.

UNION INTERNATIONALE POUR LE DEVELOPPEMENT DE L'ARMENIE

Nous avons l'honneur de vous informer de la fondation de l'*UNION INTERNATIONALE POUR LE DEVELOPPEMENT DE L'ARMENIE — UIDA.*

Avec un groupe d'universitaires, nous avons pris l'initiative de fonder un organisme qui a pour vocation de resserer les liens entre l'Arménie et la communauté internationale.

Aujourd'hui encore le rôle de la Diaspora s'avère indispensable aussi bien sur le plan de l'instauration d'un Etat de Droit en Arménie, que sur le plan de l'aide au passage à une économie de marché.

Après plusieurs missions d'évaluation sur le terrain, nous préconisons les domaines de la formation, de l'information, de la culture d'une part, et les secteurs économiques primaire et tertiaire d'autre part.

D'ores et déjà, et avec la collaboration de plusieurs maisons d'édition françaises, nous avons entrepris l'installation d'une bibliothèque occidentale à Erevan. En outre, une Université d'été sera également organisée au mois d'août.

Le Président
SHAHEN AVAKIAN

PREMIERE BIBLIOTHEQUE OCCIDENTALE A EREVAN

Enrichissez la bibliothèque dans ces domaines :

— Politique, Economie, Droit, Sciences Humaines, Arts, Littérature, autres...
— Premiers donateurs : *Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, Calmann-Lévy, Assimil,* d'autres maisons d'édition ainsi que des individus.

Renseignements supplémentaires :
42. 23. 73. 19 — 45. 88. 51. 52
45. 88. 22. 57.

LA LIBRAIRIE BOGHOSSIAN

présente

1.- LA FETE DE LA MUSIQUE ARMENIENNE

— Nouveautés de K7 et disques
— Նոր ստացուած ձայներիզներ ու ձայնապնակներ

2.- DES LIVRES «ARMENIENS» en anglais, arménien et français
Անգլերէն, հայերէն ու ֆրանսերէն գիրքեր

3.- ENCYCLOPEDIES ET DICTIONNAIRES
Հանրագիտարաններ ու բառարաններ

4.- LIVRES ET JEUX EDUCATIFS ENFANTS
Մանկական գրքեր ու մանկավարժական խաղեր

et à partir de la rentrée scolaire : «*Le Vidéotzayn*» se met en route avec des cours d'arménien.
Վերամուտէն սկսեալ հայերէն վիտէօ ժապաւէններ ու հայերէնի դասեր:

VISITEZ ou ECRIVEZ
à la LIBRAIRIE BOGHOSSIAN
117, avenue Jean-Jaurès, 94110 ARCUEIL
RER — Gentilly ou Laplace
Tél: 47. 40. 81. 32 Fax: 47. 40. 34. 22

(Շար. Ա. էջէն)

վի եւ պիտի բաղկանայ միութենական խորհրդարաններու պատուիրակներէն:

- Միութենէն անջատուելու իրաւունքը բացորոշ նշուած է, սակայն անոր ձեւը կը յղուի Սահմանադրութեան որուն ներկայիս նախագիծը կը պատրաստուի, նաեւ միութենական օրէնքներու:

- Նախագիծը հանրապետութիւններուն կուտայ իրենց հողատարածքին տէր ըլլալու, անոր հարստութիւններն ու ջուրերը մատակարարելու իրաւունքը: Կեդրոնի հակակշիռին ենթակայ կը մնան միայն ոսկիի եւ ադամանդի հանքերը:

Այսպէս, ներկայիս կերպով հանրապետութիւններուն կը տրուի իրենց տարածքին տիրելու իրաւունքը: Միութիւնը կրնայ միայն վերապահել պաշտպանութեան կառոյցներու, ատոմական կեդրոններու, հաղորդակցութեան, երկաթուղիի եւ պաշտօնական կարգ մը շէնքերու հակակշիռը, տեղական իշխանութեան հետ գործակցաբար:

- Տեղական օրէնքները գերիշխան պիտի ըլլան տուեալ հողատարածքին վրայ, բացի այն պարագայէն որ Միութիւնը ընդունուած իշխանութեան մը տէր ըլլայ:

Սահմանադրական ատեան մը պիտի հիմնուի Միութեան եւ հանրապետութիւններու, կամ հանրապետութիւններու միջեւ ծագելիք հարցերը կարգաւորելու համար:

Պիտի պահպանուին ժողովրդավար քուէարկութեան եւ գերիշխանութեան բակզբունքները:

Հիմնական առաջին սկզբունքը կը հաստատէ թէ «Խորհրդային հանրապետութիւններու միութիւնը խորհրդային դաշնակցային, ժողովրդավար միասնութիւն մըն է որ կազմուած է որպէս հաւասարազօր հանրապետութիւններու դաշնակցութիւն մը»:

Չորրորդ սկզբունքը կ'ըսէ թէ հանրապետութիւնները սեփականատիրութեան եւ տնտեսական մեթոտներու ազատ ընտրութեան հիմերով պիտի ջանան գոհացընել իրենց ժողովուրդին պահանջքները:

Հինգերորդ սկզբունքը կը ճշդէ. «Հանրապետութիւնները որպէս հիմնական բակզբունք կ'ընդունին ժողովրդավարութիւնը, հիմնուած՝ ժողովրդական ներկայացուցչութեան եւ ընակչութեան փափաքներուն ուղղակի արտայայտութեան վրայ: Անոնք հետամուտ կ'ըլլան իրաւական պետութիւններ դառնալու, ինչ որ երաշխիք կը ծառայէ ամբողջատիրական եւ կամայականութեան հակումներու դէմ:

Եօթներորդ սկզբունքը իրաւունք կը ճանչնայ հանրապետութիւններուն, միջազգային համայնքին լիիրաւ անդամներ ըլլալու, օտար երկիրներու հետ դիւանագիտական, ներկայացուցչական, առեւտրական կապեր հաստատելու եւ պայմանագրեր ստորագրելու:

ԵՐԵՒԱՆ

ՀԵՌԱՏԻՊ

ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՅՈՒՆԻՍ 25)

ԳԻՒՂԵՐՈՒ ԳՆԴԱԿՈԾՈՒՄ

Հակառակ անոր որ Արցախցիները ստորագրած են բանակցութեան սկսելու, ազրպէջանական կողմը կը շարունակէ գինեալ բախումներով հրահրել հակամարտութիւնը: Աղդամի շրջանի ազրպէջանական Գիւլաբլու բնակավայրին կողմէ գնդացիրներէ, ինքնաշխատ զէնքերէ բացուած կրակով գնդակոծուեցան Հայկ. Ասկերանի եւ Միւրիշէն գիւղերը: Ներքին գործի խումբին ժամանումով դադրեցաւ կրակը:

***

ԱՐՑԱԽԻ ՏՆՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ՃԳՆԱԺԱՄԸ

Մարզին մէջ նուազած է ազգ. բնոյթով բախումներու քանակը, սակայն տնտեսապէս անկայուն վիճակը թոյլ չի տար ընկերային կեանքի լարուած կացութեան վերջ տալու: Տագնապի մէջ են շինարարութեան, փոխադրամիջոցներու, առեւտուրի, արդիւնաբերական արտադրութեան մարզերը: Վառելանիւթի պակասի հետեւանքով Ստեփանակերտի ելեկտրաթեքնիքի եւ մետաքսի գործատուններուն աշխատանքի ժամերը կրճատուած են: Շարք մը ձեռնարկութիւններու աշխատաւորները արդէն քանի մը ամիսէ ի վեր չեն վճարուիր. սպառելու մօտ են ձաւարեղէնի, բրինձի, մաքարոնեղէնի եւ հրուշակեղէնի, շաքարի, թէյի եւ այլ սննդամթերքներու պաշարները:

Շինարարական նիւթերու եւ վառելիքի պաշարներու սուր պակասին պատճառով միայն 25–30 տոկոսով կը գործեն շինարարական կազմակերպութիւնները. ու այս տագնապալի վիճակը կը վերաբերի մարզին միայն հայաբնակ շրջաններուն:

***

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԸՄԲՇԱՄԱՐՏ
Բելոռուսիայի մայրաքաղաք Մինսկի մէջ տեղի ունեցած ըմբշամարտի մրցաշարքին անմրցելի հանդիսացած է կիրովականցի Հովիկ Մանուկեան: Աշխարհի կրկնակի ախոյեան Գագիկ Ղազարեան երրորդ հանդիսացած է:

***

Ուկրանիոյ Զապորոժիէ քաղաքի ազատ ոճի ըմբշամարտի մրցումներուն Հայաստանէն երկու մարզիկներ պրոնզէ մետալներ շահած են:

***

ԿՌՓԱՄԱՐՏ
Երեւանցի կռփամարտիկ Ալեքսան Նալբանտեան Բուլղարիայի մէջ արծաթ, իսկ Գանատայի մէջ ոսկէ մետալի արժանացած է:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Շաբաթ, Յունիս 29, ժամը 14.30-ին տեղւոյն եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը կարեւոր է:

***

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պուրվար Օտտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը, ընդհանուր ժողով կը գումարէ Շաբաթ, Յունիս 29, ժամը 14.30-ին սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ: Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

***

ՖՐԱՆՍ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Շրջանային Վարչութիւնը միջմասնաճիւղային ժողով մը կը հրաւիրէ փարիզեան մասնաճիւղերը Երեքշաբթի, Յուլիս 3, ժամը 20.30-ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ

17, rue Bleue — Paris 9e

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

U.G.A.B.-LYON

5e TOURNOI DE TENNIS

sous la présidence de
M. et Mme AGOP KASSARDJIAN
Président du Comité Européen des Jeunes de l'UGAB
les 29 et 30 Juin
au Tennis Club des Quatre Saisons
11, Chemin des Pins - 69570 Dardilly

SOIREE DANSANTE
Samedi soir 29 Juin
autour de la piscine
à partir de 20 h 30

Réservation :

UGAB Lyon :
12, rue Emile Zola
Tél. : 72. 40. 90. 14

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ԴԷՊԻ ՊԵԼՖՈՆԹԷՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի «Պելֆոնթէն» կայանին այցելութիւնը տեղի պիտի ունենայ՝ Կիրակի, Յուլիս 21: Այս առիթով Կապոյտ Խաչի Քլիշի-ի մասնաճիւղը կը կազմակերպէ այցը հանրակառքով մը

- Մեկնում՝ Շաբաթ Յուլիս 20, ժամը 9-ին՝ Square Montholon:
- Պանդոկի ապահովութեան համար հեռաձայնել թիւ 47 - 99 - 41 - 19, մինչեւ Յուլիս 6:
- Երթեւեկութեան գին՝ երթ եւ վերադարձ 350 Ֆր.:
- Պանդոկի գին՝ 150 / 180 ֆրանք (երկու հոգիի համար):

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒՆԻՍ 29-30
SAMEDI-DIMANCHE
29-30 JUIN
1991

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.569

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

66e ANNEE — No 17.569

ԵՈՒԿՈՍԼԱՒԻԱ

ԿՌԻՒՆԵՐ ԵՒ ՋՈՀԵՐ

Սլովենիոյ Պաշտպանութեան նախարարը յայտարարեց թէ իր երկիրը, որ անկախութիւն հռչակեց առջի օր, պատերազմի մէջ է։ Ըստ իրեն, արդէն 100 մեռեալ եւ վիրաւոր կայ, մինչ Պելկրատի իշխանութիւնները միայն հինգ մեռեալի մասին կը խօսին։ Եուկոսլաւիոյ նախագահը հրահանգ տուաւ Համդաշնակցային բանակին որ գիրք բռնէ առժամանակեայ կէտերու վրայ, կոչ ընելով Սլովենիոյ եւ Խրուաթիոյ որ երեք ամսուան համար առկախեն անկախութեան իրենց որոշումը։

Մինչ այդ սակայն, բախումները ծանր էին դաշնակցային բանակի եւ Սլովենիոյ տեղական ուժերու միջեւ։ Մէջը ըստ Սլովենիոյ Պաշտպանութեան նախարարին դաշնակցային բանակի 15 հրասայլ եւ 6 թռիչ փճացած են, մէկը Սոլ-էր հրթիռով մը ձիշդ մայրաքաղաքին՝ Լուպլեանայի վրայ։

Քիչ չեն անոնք, որոնք զուգահեռ մը կ'ընեն Խորհրդային Միութեան հետ, քանի հոս ալ, ինչպէս հոն, ամբողջ դաշնակցութիւնն է որ կը կազմալուծուի։ Ժաք Ռիփոնիք, օրինակ, մասնագէտ արեւելեան Եւրոպայի կը բացատրէ («Ֆիկարօ», Յունիս 28) որ երկու տեղերն ալ (Խորհ. Միութիւն եւ Եուկոսլաւիա) կրնան տագնապ մը կը յայտնուի՝ սխեմէջ մին տագնապը եւ բազմազգ Պետութեան մը տագնապը եւ մէկը չի կրնար կարգադրուիլ առանց միւսին։

X Սլովենիան մէկն է Եուկոսլաւիոյ վեց Հանրապետութիւններէն. - Պոսնիա - Հերցեկովինա (4,4 միլիոն բնակիչ), Խրուաթիա (4,7), որ բաւական կարեւոր սերպ փոքրամասնութիւն մը ունի (11,5%), Մակեդոնիա (2,1), Մոնթենեկրո (630 հազար բնակիչ) փոքրագոյնը Հանրապետութեանց, Սերպիա (9,8 միլիոն բնակիչ), որ իր կարգին ինքնավար երկու գաւառ ունի (Քոսովօ եւ Վոյվոտինէ), հուսկ՝ Սլովենիա, ամէնէն «արեւմտեան» եւ միատարր, 1,9 միլիոն բնակիչով (90,5%-ը՝ Սլաւոն)։

Երկու այբուբեն կը գործածուին. - լատինականը (Սլովենիա, Խրուաթիա, Պոսնիա - Հերցեկովին) եւ կիւրեղեանը (Սերպիա, Մոնթենեկրո, Մակեդոնիա), երեք կրօնք կը տիրապետեն՝ կաթողիկէ (Սլովենիա եւ Խրուաթիա), օրթոտոքս (Սերպիա՝ սերպ եւ մակեդոնական՝ Մակեդոնիա) եւ մահմետական (Պոսնիա եւ Քոսովօ)։

X ՄԱԿ-ի ընդհ. քարտուղարը՝ Տէ Քուէյար յայտարարեց թէ Եուկոսլաւիոյ ներքին մէկ հարցն է։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՐԳՈԹԱՆԻ (Ժերի նահանգ) ջերմուկը պատահած արկածի մը հետեւանքով, քանի մը վայրկեանէն 20 հոգի խեղդամահ եղած է։ Հինգշաբթի առաւօտ, Յունիս 27-ին, ջերմուկային դարմանումի դիմողները, ընդհանրապէս տարեց, հաւաքուած են ցեխի լոգանքի մը համար, որ պէտք է ժամ մը տեւէ։ Նոյնատեն, բանուորներ նորոգութեան աշխատանքներ կը տանին չէնքին տանիքին վրայ։ Քիչ ետք պիթիւմ կը թափի տանիքի վրայ, կը թափանցէ կեղծ ձեղունէն, կրակ կ'առնէ նախքան վազելը հոն ուր քիւրիսթներ կը սպասեն որ լողաւազան երթան։ Ծուխի սեւ հաստ շերտեր կը տարածուին եւ անմիջապէս 20 հոգի խեղդամահ են, ծանր վիրաւոր մըն ալ կայ։ Քննութիւն բացուած է ճշդելու համար պարագաները։ Անընական կը նկատուի որ նման աշխատանքներ տարուին, երբ ջերմուկը կը բանի։

ՊԵՐՆԱՐ ԹԱՓԻ, երեսփոխան եւ նախագահ Մարսէյլի Օլէմփիքին, յայտարարեց թէ աւելի պիտի նուիրուի քաղաքականութեան եւ որոշած է Փրովանս - Ալփ - Քոթ - տ'Ազիւրի տեղական ընտրութեանց ներկայանալ դէմ դնելու համար Ժան - Մարի Լը Փէնի։

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՅՈՒՆԻՍ 27)

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

Յունիս 26-ին Լ. Տէր - Պետրոսեան ընդունեց Ֆրանսական խորհրդարանին հայկական հարցերու յանձնախումբին նախագահ Ռընէ Ռուքէն ու ընկերացող պատուիրակութիւնը։ Զրոյցը շօշափեց երկկողմանի հետաքրքրութիւն ներկայացնող հարցեր։ Պատուիրակութեան անդամները հաւաստիացուցին որ իրենց վերադարձին համապատասխան զեկուցում կը ներկայացնեն Ֆրանսայի իշխանութիւններուն եւ տպաւորութիւնները կը փոխանցեն միջազգային հանրութեան (*)։

(*) «ՅԱՌԱՋ». - Աւելցնենք թէ Ֆրանսայի Ազգ. Ժողովի 6 երեսփոխաններէ կազմուած այս յանձնախումբին անդամներն են. - Ռընէ Ռուքէ, ընկերվարական, Ալփօրվիլի քաղաքապետ, Շ. Հերման (Իւ - Տէ - Էֆ), Պ. Իզաաք - Սիպիլ (Իւ - Տէ - Սէ), Միշէլ Փըզէ (Ընկերվարական), Փիէր Հիար (Ընկերվարական), Ռ. Քազընաւ (Էռ - Փէ - Էռ)։ Այս պատուիրակութիւնը, Հինգշաբթի օր, Յունիս 27-ին, Գորիս գնաց տեղւոյն վրայ տեսնելու համար Ազրպէյճանէն բռնագաղթած Հայերու վիճակը, ճամբարներուն մէջ։ Ուրբաթ, Յունիս 28-ին, կրկին տեսակցութիւն կար Երեւան Հայաստանի ղեկավարներուն հետ։

**

ԱԶՆԱՒՈՒՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

Վեց բնանատարով Հայաստան հասան այն գործատան կազմածները զոր «Ազնաւուր Հայաստան համար» կազմակերպութիւնը ծրագրած էր կառուցանել, 6 ամսականէն 2,5 տարու երախաներու սընունդեղէն պատրաստելու համար։ Ձեռնարկը կ'արժէ 15 միլիոն ֆրանք։ Անոր գաղափարը ծնած էր անցեալ տարի երբ Փարիզի մէջ Լեւոն Տէր - Պետրոսեան եւ Բարգէն Արարքցեան հանդիպած էին Շառլ Ազնաւուրին ու առաջարկած որ իր հանգանակած գումարը այս նպատակին յատկացնէ։ Գործատան բացումը կը կատարուի Օգոստոս 20-ին Ազնաւուրի ալ ներկայութեամբ։

**

ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑ ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.-Ի ՀԵՏ

Կիլիկիոյ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը երկու շաբթուան այցելութեան աւարտին անոր արժեւորումը կատարեց, պատասխանելով «Արմէնփրէս»ի թղթակիցին։ Իրեն համար կարեւոր պարագայ մըն է այն որ երկու կաթողիկոսներու միասնութիւնը առիթ կուտայ խորհրդակցելու հայ եկեղեցւոյ զօրացման, համագոր - ծակցութեան, եկեղեցիին հայրենիքին բերելիք նպաստին, ստանձնելիք դերին եւ ժողովուրդին վերանորոգուած ուժերով օգտակար ըլլալու հեռանկարներուն մասին։

**

Գարեգին Բ. որ գտնուեցաւ Կումայրի, Սպիտակ, տեսնելու վերաշինութեան ընթացքը, դիտել կուտայ թէ լուրջ աշխատանք կը տարուի, սակայն ընդհանուր ծրագիրը այնքան լայն ու գանդուածային բռնուած է որ աւարտի փուլը կ'ուշանայ։ Ինչ որ յատկապէս տպաւորած է զինքը, ժողովուրդին բարոյական կորովն է որ բաւական տարբեր է երկրաշարժին յաջորդած օրերէն։

Աղէտի գօտիէն զատ, Գարեգին Բ.-ի այցելութիւնները ընդգրկեցին Սիւնեաց աշխարհը, Գուգարքի թեմը, Դիլիջանի թեմը, ուր եկեղեցական քարոզչութեան ծաւալուն գործունէութիւն կը տարուի։

Հողերու բաշխումը, Գարեգին Բ. ժողովուրդին տրուած սքանչելի ծառայութիւն մը կը նկատէ։ Այդ քայլը կ'ըսէ թէ տնտեսական մտահոգութիւններէ անդին, գարկ կուտայ հայութեան իր հողին, ճակատագրին, ապագային տէր նկատուելու գգացումին։

Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը Խնձորեսկի մէջ կը տեսնէ Արցախէն տարագրուածները որոնց եւ պատանդներու համար հարկաւոր կը նկատէ միացեալ ջանքով պայքար մղել։

**

ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ՀՐԱՊԱՐԱԿԻՆ ՀԱՑԱԴՈՒԼԸ

Երեւանի Ազատութեան հրապարակին վրայ հացադուլ ընողներու վրաններ գետեղուած են. անոնք կը պահանջեն որ Հայաստանի իշխանութիւնը վճռական ձեռնարկումներու դիմէ Արցախի հարցը կարգադրելու համար։ Վրաններուն քով պարզուած պաստառներուն վրայ գրուած է «Արցախը մահուան օղակի մէջ է», «Չկայ անկախութիւն առանց Արցախի», «Այսօր Արցախը, վաղը Զանգեզուրը, միւս օրը...»։

**

ԱՐՑԱԽ՝ ԿԵԱՆՔԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

Զինուորական հրամանատարութեան արտօնութեամբ, Ստեփանակերտի մէջ վերսկսած են երեւալ թատերական ներկայացումներու եւ համերգներու ազդագրեր։ Տրամաթիկական թատրոնին մէջ ելոյթ ունեցան «Արցախ», «Ուրարտու», «Վարարակն», «Նոր դար» եւ այլ խումբեր։ Երեկոյթը նուիրուած էր արցախցի գիտարար Գառնիկ Աւանէսեանի յիշատակին որ անցեալ տարի մահացաւ օդանաւի արկածով մը։

**

ՆՈՐ ԹԵՐԹ

Մոսկուայի մէջ լոյս տեսաւ համառուսական «Փրօ Արմէնիա» ամսագրին առաջին թիւը Աշոտ Հայրապետեանի խմբագրութեամբ։ Ա. թիւին մէջ կարեւոր տեղ կը գրաւեն Բաքուի հայկական կոտորածներուն տարեդարձին, Արցախի յուշարձաններուն ողբալի վիճակին յատկացուած թղթակցութիւններ։

Ֆ. ՖԷՅՏԻ
ՄԱՀՈՒԱՆ ՔԱՌԱՍՈՒՆՔԻՆ ԱՌԹԻՒ

ԳԻՐԸ ՄՆԱՑ ՅԻՇԱՏԱԿՈՂ

Կեանքի 83-րդ տարում իր մահկանացուն կնքեց Ֆրանսիայի նշանաւոր հայագէտ, մեր ժողովրդի լաւ բարեկամ Ֆրէտէրիք Ֆէյտին։

Նա մէկն էր Արեւմուտքի այն հայագէտներից, որոնք իրենց բազմակողմանի աշխատանքը հայագիտութեան ասպարէզում կատարել են խանդավառ նըւիրումով, ներքին ջերմ սիրով՝ հանդէպ հայ ժողովուրդը, նրա լեզուն, պատմութիւնը, մշակոյթը։

Ծնուել է 1908 թ., Փարիզում։ Միջնակարգ կրթութիւնն ստացել է Վէրսալում, ապա 1931-33 թթ. սովորել է նշանաւոր Արեւելեան կենդանի լեզուների ճեմարանում (Փարիզ), որտեղ աշակերտել է ժամանակի մեծ հայագէտ Ֆ. Մաքլէրին։ Այստեղ Ֆէյտին հիմնաւոր գիտելիքներ է ստացել Հայոց հին ու նոր լեզուների եւ հայ մատենագիտութեան վերաբերեալ։ Ապա սովորել է Սորբոնի համալսարանում։

Դեռեւս ճեմարանում սովորելիս Ֆէյտին ֆրանսերէն է դասաւանդել Սեւրի հայկական դպրոցում, ապա հրաւիրուել է Վենետիկ, ուր 1933-36 թթ. Մուրատ-Ռափայէլեան վարժարանում դասաւանդել է ֆրանսերէն։

Հայկական դպրոցներում կատարած աշխատանքը, մշտական շփումը Հայերի հետ Ֆէյտին օգնել են կատարելապէս տիրապետելու կենդանի հայերէնին։ Ի դէպ, այդ բանում կարեւոր դեր է կատարել նաեւ այն հանգամանքը, որ նրա կեանքի ընկեր դարձաւ Հայուհի տիկին Հերմինէն։

Ֆէյտին Փարիզում հայ մտաւորականութեան առջեւ հանդէս էր գալիս հայերէն դասախօսութիւններով։ Նրա զեկուցումներից մէկը՝ նուիրուած Հեթում պատմիչի «Ծաղիկ պատմութեանց աշխարհին» մեծարժէք երկին, Ա. Զօպանեանը 1938-ին տպագրում է իր «Անահիտ» հանդէսում։ Դրանից առաջ Վենետիկում 1935-ին լոյս էր տեսել Ֆէյտիի մի աշխատութիւնը՝ «Քերականութիւն ժամանակակից Հայոց լեզուի արեւմտեան բարբառի»։ Սա հայերէնի ուսուցման եւ ինքնուսուցման մի ձեռնարկ էր, որ յետոյ հեղինակի կողմից աւելի կատարելագործուեց ու դարձաւ հայերէնին նուիրուած ֆրանսերէն յաւագոյն ձեռնարկը (այն վերահրատարակուեց երկու անգամ)։

Երեսնական թուականների երկրորդ կէսին Ֆէյտին արդէն ճանաչուած հայագէտ էր, միջազգային գիտական համաժողովներում պարբերաբար հանդէս էր գալիս հայագիտութեանը նուիրուած արժէքաւոր զեկուցումներով։ 1937-ին ընտրւում է Վենետիկի Մխիթարեան կաճառի անդամ, 1949-ին ստանում է հայագիտութեան փրոֆեսորի կոչում եւ շատ չանցած՝ ստանձնում է Արեւելեան լեզուների ազգային ճեմարանի հայագիտական ամպիոնի վարիչի պաշտօնը։ Շատ տարիներ վարելով այդ ամպիոնը՝ Ֆէյտին մանկավարժական աշխատանքը զուգորդում է գիտահետազօտական գործունէութեան հետ։ Նա հայագիտական գիտելիքներ է հաղորդել եւրոպացի շատ երիտասարդների, պատրաստել բարձրորակ հայագէտներ, ինչպիսիք են Ջարլզ Թաուսէթը, Ժան-Պիէռ Մահէն եւ ուրիշներ։

Ֆ. Ֆէյտիի գիտական հետազօտութիւնները վերաբերել են Հայոց լեզուին, հայ գրականութեանն ու բանահիւսութեանը, հայ ժողովրդի պատմութեանը։ Տասնամեակներ շարունակ թղթակցում էր հայագիտական աւանդներ ունեցող այնպիսի հանդէսների, ինչպէս Վենետիկի «Բազմավէպ»ը, Վիեննայի «Հանդէս ամսօրեան»։

Արժէքաւոր են ուսուցչապետի հրապարակած ուսումնասիրութիւնները՝ նըւիրուած դասական հայերէնի՝ գրաբարի յօդերին, բայական ու հոլովական համակարգերին եւ այլն։

Հայագիտական շրջաններում աշխոյժ հետաքրքրութիւն յառաջացրեց Ֆէյտիի զեկուցումը (1957 թ.)՝ նուիրուած Փաւստոս Բիւզանդի «Հայոց Պատմութեանը»։ Նրանում հեղինակը հայ պատմիչի այդ երկի խրթին մի հատուածը նորովի ընթերցելու ուշագրաւ եւ սրամիտ առաջարկ է անում, ինչպէս եւ համոզիչ կերպով ապացուցում է, որ այդ երկը մեզ հասել է ամբողջութեամբ եւ ոչ թէ կըրճատ, ինչպէս ենթադրել են այլ հայագէտներ։

Ուշագրաւ են Ֆէյտիի ուսումնասիրութիւնները՝ նուիրուած հեթանոսական եւ

ՌԱՖԱՅԷԼ ԻՇԽԱՆԵԱՆ

(Շար.ը Դ. էջ)

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻՆ ՄՕՏԵՑՈՒՄԸ ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՆԿԱՏՄԱՄԲ

ՀՐԱՆԴ ԱՃԷՄԵԱՆ

Յաճախ կը խօսուի մեր վարժարաններուն մէջ հայերէն նիւթերու նկատմամբ աշակերտներուն ունեցած մօտեցումին մասին, գոյութիւն ունեցող թերութիւնը բարդելով հայ ուսուցիչներու վզին: Կ'ըսուի, թէ հայ ուսուցիչները եկած ըլլալով Միջին - Արեւելքէն, անոնց դասաւանդութիւնը ունի աւանդական՝ պահպանողական բնոյթ: Մինչդեռ ամերիկեան դպրոցներու մէջ դասաւանդումը արդիական է եղեր, իսկ մեր ուսուցիչներն ալ այդ ուղղութեամբ պատրաստուած չեն: Այսպէս մտածողներ կը թելադրեն նաեւ որ հայերէնի ուսուցիչները հետեւին ամերիկեան մանկավարժական դասընթացքներու, որպէսզի անոնք պատրաստուին ամերիկեան մակարդակով ու ոճով դասաւանդութեան, որովհետեւ անհրաժեշտ կը նկատեն հայերէն նիւթերու մատուցման ձեւն ու ոճը արդիականացնել, ուսուցումը աւելի արդիւնաւէտ դարձնելու համար:

Նորութիւն մը բացած չեմ ըլլար, եթէ յիշեցնեմ մեր մէջ բոյն դրած օտարամոլութիւնը: Յանուն արդիականութեան ամէն ձեւի արտառոց մօտեցումներ հրապարակ կը նետուին՝ առանց իսկ հարցերուն խորը թափանցելու: Միջին - Արեւելքէն եկած ծնողքները, հազիւ ոտք դրած ամերիկեան հողի վրայ, արդէն իրենք զիրենք Ամերիկացի կը զգան եւ, բնականաբար, անոնց զաւակներն ալ՝ ինկած ըլլալով ովկիանոսին մէջ եւ քշուելով հոսանքէն, աւելորդ բեռ կը նկատեն մայրենին, անտարբեր մօտեցում կ'ունենան եւ այս բոլորի արդիւնքը այն կ'ըլլայ, որ աշակերտը յաջող արդիւնք չի կրնար ձեռք բերել հայերէն նիւթերու մէջ: Ո՞վ է յանցաւորը: Ուսուցիչը: Որովհետեւ Միջին - Արեւելքէն եկած ըլլալով, անոր դասաւանդման ոճը հնաբոյր է եւ պահպանողական բնոյթ ունի: Շատ դիւրութեամբ կը մոռցուի այն իրողութիւնը, որ Միջին - Արեւելքի «պահպանողական» եւ «աւանդական» միջավայրի մէջ, շատ աւելի պահպանողական ուսուցիչներ էին այսօրուան՝ տակաւին տոկո՛ւն՝ հայ սերունդները պատրաստողները:

Ամերիկեան մակարդակով եւ ոճով դասաւանդելու «արուեստ»ին տիրացած ուսուցիչներու պատրաստած սերունդները այսօր տակաւին չեն կրնար տարբերել Միացեալ - Նահանգներու մայրաքաղաքը եւ անոնցմէ կարեւոր մէկ տոկոսը կը վարանի Ուաշինկթընի եւ Նիւ - Եորքի միջեւ: Շատեր նոր իմացան, թէ ո՞ւր կը գտնուի Քուէյթը, Ամմանը կամ Ղարաբաղը: Ալ չեմ խօսիր ափրիկեան ծանօթ երկիրներու մայրաքաղաքներու կամ հռչակաւոր այլ անուններու մասին: Եթէ մեր աշակերտները, հակառակ այլազան դժուարութիւններու, կը յաջողին որոշ տաւել գիտելիքներ ամբարել, այդ մէկը անվարան կը պարտին «պահպանողական» նկատուած ուսուցիչներուն:

Այլ առիթով նշած եմ, թէ հայերէնի ուսուցիչ ըլլալ ամերիկահայ վարժարանի մը մէջ՝ կը նշանակէ ամէնօրեայ տագնապ ու հոգեկան ապրումներ ունենալ: Հետեւաբար, անպատասխանատու եւ աժան խօսքեր միայն կրնան աւելի խորացնել տագնապը եւ թեւաթափ ընել արդէն իսկ գերմարդկային ճիգ թափող Հայ ուսուցիչը:

Թէ ի՞նչ է հայ աշակերտին մօտեցումը հայերէնի նկատմամբ, միայն կարելի է ճշմարտութիւնը իմանալ նոյնինքն ենթակայէն, այսինքն՝ աշակերտէն:

Ամբողջ դասապահ մը կը յատկացնեմ խնդրոյ առարկայ հարցի քննարկումին եւ կը թելադրեմ աշակերտներուս գրի առնել իրենց մտածումները հետեւեալ հարցերու մասին՝ ինչո՞ւ տկար են հայերէնի մէջ, ինչո՞ւ անտարբեր են հայերէնի նկատմամբ, ինչո՞ւ հայերէնի հարց մը կայ մեր կեանքին մէջ, եւայլն:

Հետեւինք քանի մը հատուածներու այդ շարադրութիւններէն, ուր կը ցոլան որոշ ճշմարտութիւններ, ինչ կը վերաբերի նոր սերունդի ունեցած մօտեցումին հայերէնի նկատմամբ:

Լիզ Հոկտանեան կը գրէ. – «Իմ ընկերուհիներէս շատերը մտածում են որ հայերէնը կարեւոր լեզու չէ եւ իմանանք թէ չիմանանք՝ տարբերութիւն չի անի: Այդ պատճառով չեն սովորում հայերէնը: Այդ թերութեան, իմ կարծիքով, նոյնիսկ մաս կը կազմեն այդպիսի աշակերտների ծնողները: Երբ ծնողները կը տեսնեն, որ հայերէնի մէջ թոյլ չեն իրենց երախաները, շատ ուշադրութիւն չեն դարձնիր եւ միայն կ'ասեն՝ «միւս անգամ փորձիր աւելի լաւ անել», այս ձեւով աշակերտը չի մտահոգուիր, որ աւելի լաւ փորձի սովորել եւ կը մտածէ, որ եթէ իմ ծնողները չեն ջղայնանում վրաս, ես ինչո՞ւ մտածեմ լաւ նիշեր բերելու մասին»:

Շահէ Մազմանեան կ'անդրադառնայ այն հարցին, թէ հայ ծնողքը ի՞նչ բանէ դրդուած իր զաւակը կը ղրկէ հայկական վարժարան. «Իմ կարծիքով աշակերտներուն յանցանքն է որ անոնք հայերէն դասը չեն սորվիր: Շատ մը ծնողքներ իրենց զաւակը հայկական դպրոց կը ղրկեն, որովհետեւ օտար վարժարաններու աղտոտութիւնները չունին: Ասոր համար ծնողքները աւելի ապահով կը զգան իրենց զաւակը հայկական դպրոց ղրկելով»:

Նշելէ ետք իր ընտանեկան յարկէն ներս տիրող հայերէնախօսութեան իրականութիւնը, Զարեհ Փիրջանեան կը գրէ. – «Անցնելով ուսուցիչին, ես տեսնում եմ թէ նա մի սխալ չի անում, որ պատճառ դառնայ իմ եւ շատերի տկարութեան: Ընդհակառակն, ես իրեն գնահատում եմ, որ կարողացել է մեզ հասցնել մի տեղ, որը կատարել է շատ դժուարութեամբ»:

Ամերիկեան արդիական մանկավարժութեան հարցին դիպուկ պատասխան մըն է Քարոլին Բաբախանեանի հետեւեալ մտածումը. «Ամերիկեան դպրոցներում ուսուցիչները չեն հոգար իրենց աշակերտների մասին, բայց հայկական դպրոցներում կը մտածեն ամէն մի աշակերտի մասին, որ Հայի նման մեծանանք եւ կրթուած Հայեր լինենք»:

«Ուսուցիչները բնաւ աշակերտի մը տկար ըլլալուն պատճառը չեն, այլ դուրսի եւ տան մթնոլորտն է» գրել կուտայ Յակոբ Ալաճաճեան, իսկ Էլսա Ազգայեանի թիրախը կը դառնայ ազգը. «Այս խնդիրը հայկական դպրոցների մեղքը չի, այլ՝ ազգի: Ծնողները անփոյթ են, երբ հարցը գալիս է երեխէքին հասկցնելու Հայ ազգի կարեւորութիւնը: Այս հարցը հայ ուսուցիչներին չի վերաբերում, այլ այն մարդկանց, որոնք անուշադիր են իրենց ազգի կարիքի հանդէպ»:

Յիշեալ եւ միւս աշակերտներու գրութիւններէն երեւան կուգայ հասարակաց յայտարար մը, այն է՝ որ աշակերտներէն ոչ ոք յանցանք կը բեռցնէ ուսուցիչի վզին, իբրեւ պատճառ նկատելով հայերէնի նկատմամբ իրենց տկար, անտարբեր վերաբերումին եւ ոչ ալ կը մատնանշեն ուսուցչի պահպանողական կամ աւանդական բնոյթով դասաւանդման ձեւն ու ոճը: Մեղքը կ'առնեն իրենց վզին: Ուրեմն, ո՛ւր է ճշմարտութիւնը: Թերութիւնները եւ յանցանքը կը վերագրուին ծնողքին, միջավայրին, ազգին, այսինքն՝ գաղութային ղեկավարութեան: Հարկ է լուրջի առնել հարցը եւ լուծումներ գտնել...

Աշակերտներէս մէկը՝ Ալին Մաճառեան, հարցի քննարկումը կը կատարէ հրապարակագրական շունչով մը, որ մտածումի կը մղէ ընթերցողը: Փակենք սոյն մտորումները՝ աշակերտուհիիս տողերով.

«Հայերէնի «հարց»ը:

«Կ'ուզեմ նախ բացատրել, թէ ինչո՞ւ չակերտներու մէջ առի հարց բառը: Վստահ եմ, որ ինչպէս ինծի, նաեւ ձեզի կրնայ զարմանալի թուիլ, թէ ինչո՞ւ հայկական վարժարան յաճախող աշակերտներու համար հարց պիտի ըլլայ հայերէնը: Պատասխանը՝ թէ՛ պարզ է, թէ՛ ալ բարդ: Պարզ է՝ եթէ կարենանք հարիւր առ հարիւր իբրեւ հայ մտածել, իբրեւ հայ ապրիլ եւ հայերէնը մեր առօրեայ գործածական լեզուն դարձնել ամէն տեղ՝ տան մէջ, շուկայի մէջ, ակումբի մէջ եւայլն, ինչպէս կ'ընէին Լիբանանէն, Սուրիայէն, Պարսկաստանէն, Եգիպտոսէն եկած մեր ծնողները:

«Բարդ է՝ եթէ նկատի ունենանք անգլերէն լեզուի եւ ամերիկեան կենցաղի ու մշակոյթի ունեցած ազդեցութիւնները մեր մտքին, յարաբերութիւններուն եւ ճաշակին վրայ:

«Ճիշդ է որ մենք, հայ աշակերտներս, կը տարուինք այս բոլորէն եւ այդ պատճառաւ հայերէնը տեղի կուտայ, սակայն ասիկա չի նշանակեր, որ մենք վերջնապէս յանձնուած ենք, պարտուած ենք եւ ընդունած այս կացութիւնը:

«Երեւութապէս այդպէս կրնայ թուիլ շատերուն (մանաւանդ ծնողներուն), սակայն, ընդհակառակն, մենք գիտակից ենք մեր հայութեան եւ ամերիկեան կեանքի բոլոր ձեւերը ընդօրինակելով մէկտեղ (որուն մէջ մենք անպատեհութիւն մը չենք տեսներ), զօրաւոր կերպով մենք մեզ կապուած կը զգանք մեր լեզուին եւ մեր ժողովուրդին: Հիմա կը հասկնաք, թէ «հարց» բառը ինչո՞ւ չակերտեցի»...

ԺԱՄԲՈՐԴԱԿԱՆ ՆՈԹԵՐ

ՀԱՅՈՑ «ԿՌՈՒՆԿ»ՆԵՐԸ ԱՊԻՃԱՆԷՆ... ՓԱՐԻԶ

Գրեց՝ ՅԱԿՈԲ ՎԱՐԴԻՎԱՌԵԱՆ

Թորոս Սիրանոսեանի անունը հանրածանօթ է: Ան էր որ անցնող աւելի քան երեսուն տարիներուն ծանօթացուցած էր Եւրոպայի մեծ աստղերը Միջին - Արեւելքին: Անոր միջոցով սիրած էին Արեւմուտքի երգը, նուագը, պարը, երաժշտութիւնը: Յատկապէս Ֆրանսայի մշակոյթը տարածուած էր հին երբեմնի գաղութատիրական Լիբանան - Սուրիոյ մէջ: Իրեն միջոցով էր, օրինակի համար Լիբանանցին ու լիբանանահայ լսած ու սիրած էր մեր Ազնաւուրը: Այսպէս Թորոսի անունը կապուած մնաց արդի մշակոյթի, հայ մշակոյթի ալ արտայայտութեանց հետ:

Բարեկամներ էին «Զարթօնք»ի գիծով ընկեր Նազարէթ Թօփալեանի հետ: Առիթով մը երբ միասին էինք, տարիներ առաջ ապուար Պէյրութի օրերուն, հարց կուտայի թէ Լիբանան եթէ շարունակէ ապրիլ այսպէս անորոշութեան օրեր, դժուար որ այլեւս օտար մեծ երգիչներ գան ու ելոյթներ ունենան Պէյրութի մէջ: Ու այն ատեն կը պատասխանէր. - «Վնաս չունի, եթէ ներածումը կենայ, կը սկսիմ ղրկել մեր կռունկները արտասահման ծանօթացնելու մշակոյթ մը աշխարհին»:

***

Ու այդ աշխարհէն բաժին ինկաւ ինծի երբ այցելաբար կը գտնուէի Ապիճան՝ Լիբանանցիին Սփիւռքի ամէնէն բազմամարդ գաղութը: Ապիճան լեցուն լիբանանեան ճաշարաններով, վաճառականական տնտեսական ուժով կը նոյնանայ Ափրիկէի մէջ այն ուժին ինչպէս Հրեաները կը կազմեն Նիւ - Եորքի մէջ: Ու եթէ օր մը Լիբանանի համար վիճակուի խաղաղ հանրաքուէ, այն ատեն շիի խումբը հարաւային Լիբանանը ունենալով տնտեսական նեցուկը Ափրիկէի իր արենակիցներուն պիտի դառնայ մնայուն, մշտական ուժ, ներկայութիւնը եւ ղեկավարը Լիբանանի: Ուժ մը, որ քանամեակ մը առաջ հաշուի իսկ չէր առնուեր քրիստոնեայ թէ սիւննի խմբերուն կողմէ:

Ու Թորոսին ձեռքը կը հասնի մինչեւ Ապիճան:

Ըստ սովորականին, դարձեալ կ'այցելենք արաբ բարեկամներով, հին ծանօթներով այդ գիշերային զբօսավայրերը: «Օրիանթալ» ճաշարանը համարուած է ամէնէն որակեալ ճաշարաններէն մէկը: Տէրը՝ Ժօզէֆ, քրիստոնեայ մարոնի մը, Անթիլիասէն է, ու իր տունը մօտիկ մեր Կաթողիկոսարանին, Սսոյ մեր Աթոռին...:

Եւ ըստ յայտագրին, որ սովորաբար կ'ընթանայ այդ երկրի մէջ, պարտապարէն ետք հանդէս կուգայ օրուան գլխաւոր երգիչը կամ երգչուհին:

Մալաք Մաճառ կը յայտարարուի:

Անմիջապէս ինծի դառնալով քովս նստած Քամալը, որ գիշերային կեանքը լաւ կը ճանչնայ, կը պոռայ երգչուհիին ցոյց տալով զիս. «ասիկա Հայ է»: (Հատա արմանի): Խեղճ աղջիկը սկիզբը կը շփոթի, Ապիճանի մէջ Հա՞յ: Ապա սեղանակիցները կը հաստատեն իմ հայ ըլլալս:

Ու Ապիճանի մէջ, բեմէն կը լսեմ... «Հա՞յ ես, իրակա՞ն, Հա՞յ»:

Երաժշտութիւնը արդէն սկսած է: Գլխու շարժումով, Հայու աչքերով, ու Հայու պէս կը հաստատեմ: Ու կը ժպտի Հայուհին, Հայու տաքուկ աչուկներով:

Մալաք կը ներկայանայ լիբանանեան (արաբական) մշակոյթի տարածման աշխատանքով մինչեւ հոս այս Ափրիկէի Փղոսկրեայ Ափը:

Հայ երգչուհին որ սահմանուած էր դեռ տասնամեակ մը առաջ երգելու ու տարածելու հայ գաղթականութեան մեր «Կռունկ»ը, «Սեւ աչեր»ը, «Որպէս արծիւ»ը, «Իմ թշուառ հայրենիք»ը եւ «Տալուորիկ»ը, ահա այսօր կ'երգէ «Եալէյլ»ը, Ֆէյրուզէն, Ում Քալթումէն, Սապահէն, որքան հեռու մեր Կոմիտասէն, Կանաչեանէն ու Սայաթ - Նովայէն:

Կ'երգէ լիբանանցի ժողովուրդին նուիրուած հայրենասիրական, սիրային, աշուղական երգեր: Կ'երգէ ինչ քնքշութեամբ, Լիբանանցիի մը հայրենասիրութեամբը, ու կ'երգէ անոնց, որոնք լաւ գիտեն թէ բեմին վրայ եղողը Հայ է:

Տղաքը վարէն կը պոռան. - «Հայերէն, հայերէն»...: Ու ի՞նչ կրնայ երգել յարմարելով նուագախումբին բացի - Աւախ «Գարուն, գարուն, գարուն է» երգը: Լիբանանցին ալ գիտէ այս երգը. կը ձայնակցին: Կը մօտեցնէ միքրոֆոնը ինծի: Կը ձայնակցիմ: Սեղանակիցները ուրախ են: Բարձր, շատ բարձր տրամադրութեան մէջ են... Վերջապէս արտախացուցին զիս: Այս հաճոյքը տուած եղան ինծի:

Ու լռութիւն:

«Այս երգը կը նուիրեմ այս իրաւ Հայ տղուն, ու վստահ եմ թէ լաւ գիտէ այս երգին իսկական իմաստը: Վստահ եմ գիտէ»:

- Կռունկ, ուստի՞ կուգաս, խապրիկ մը չունի՞ս մեր աշխարհէն...:

Ո՞ր աշխարհէն... Հայոց աշխարհէն, թէ մեր ծննդավայր Լիբանանէն:

Այդ գիշեր, այդ ամբողջ սրահին մէջ միայն մեր երկուքս էինք որ կը հասկնայինք այս երգին բուն իմաստը:

Թագուհի Մաճառեան հայկական դպրոց ու հայեցի կրթութիւն ստացած է: Բայց կեանքը զինք հոս նետած է: Մեր ճակատագրին մէկ ուրիշ տխուր երեսը:

Ալ չե՞ս սիրեր այս աղջիկը:

***

Դէպի Նիւ - Եորք ճանապարհին կ'անցնիմ Փարիզէն: Երազային Փարիզէն: Ուրիշ համ մը սկսած է ունենալ Փարիզը: Որքան կը մնաս Նիւ - Եորք ու հեռացած կը զգաս Ֆրանսական մշակոյթէն, այնքան կը սկսիս փնտռել զայն, որ ծննդավայրիդ մէջ քու առօրեայդ էր: Կը փնտռես Փարիզը ոչ թէ Ֆրանսա ըլլալուն, այլ Լիբանանը յիշեցնելուն:

Հին, շատ հին ու սիրելի մտերիմ ծանօթի մը հետ կ'երթանք «Ռասփութին» ռուսական ճաշարանը, ոչ այնքան հեռու Շան զ'Էլիզէէն: Նախապէս ժամադրուած, բարեկամի մը հետ, որուն հետ աւելի քան քսան տարիներու հին մտերմութիւն մը մեզ բերած է քով - քովի: Ջերմ, շատ անհատական ու զգացական կապ մըն է որ բերած է այս գիշերային վայրը: Վստահ էինք թէ վերանորոգուած համակրութիւն մը վերահաստատէինք իրարմէ այնքան հեռու բացակայութենէ մը ետք:

Դուրսը ուսանողական ցոյցեր սկսած էին: Քիչ մը անախորժ մթնոլորտ կը տիրէր գիշերային այլապէս ալուար Փարիզի մայթերուն վրայ: Ճաշարանը գրեթէ պարապ էր: Ու մեր ժամանումէն քիչ մը ետք ամբողջութեամբ պարպուեցաւ:

«Ռասփութին» կը մնայ ամէնէն հարազատ մէկ միջավայրը հին ցարական Ռուսերու որպէս ժամադրավայրը: Մթնոլորտն ալ այդ կը բուրէ:

Երաժշտական յայտագիր մը, 20 - 30 նուագածուներով ու երգիչներով պիտի տան յայտագիր մը մեր երկուքին: Դժուար պիտի ըլլար զիրենք պահել մակարդակի մը որ ձանձրոյթ չզգային մեզմէ: Փորձառու՝ կը տեսնէին թէ այս սեղանը կրնար գնահատել նոյնքան որքան ամբողջ սրահ մը: Գնահատել մանաւանդ անոնց ելոյթը ու ժողովրդային մակարդակը: Անոր վստահեցան ու ապահովեցին մեզ որ պէտք չէինք ելլել, հոգ չէ թէ սրահը պարպուած էր, ու մենք միայններս էինք այդ սրահին:

«Ցիկան»ներու նուագը չեմ գիտեր ինչո՞ւ մեզ կը տանի ռոմանթիկ պահերու: Տղայ մարդ մը մօրուքով, սեւ հաստ մօրուքով ու պէխով ու կին մը յիշեցնելով իսկական հունգարացի Ցիկանը կը ներ-

ՊԵՌԼԻՆԻ ՎՐԷԺԸ

Գերմանիոյ Ազգ. Ժողովը որոշեց Պեռլինի վերադարձնել մայրաքաղաքի հանգամանքը: Այս քայլը Գերմանիաներու վերամիաւորման ամէնէն կարեւոր ու յատկանշական հանգրուանը կը նկատուի: Պատմական այս որոշումը առիթ մը կ՚ըլլայ անդրադառնալու չարչրկուած այս քաղաքին անցեալին:

Վիլի Պրանտ իր յուշերուն մէջ կը գրէ թէ 1945 Ապրիլ 11-ին Ամերիկացիները եթէ փոխանակ կանգ առնելու Էլպայի ափին վրայ, անցնէին գետը, Ռուսերը քաղաք առաջին մուտք գործողները ըլլալու մենաշնորհը պիտի չունենային: Սակայն հարցը հոն էր որ Այզընհաուըրի համար որ դաշնակից ուժերու հրամանատարն էր, Պեռլինը քարտէսին վրայ կէտ մըն էր միայն, պատերազմի դաշտին մէկ անկիւնը, արդէն քանդուած՝ յամառ ռմբակոծումներով:

Պեռլինի մայրաքաղաքի հանգամանքը կուգայ Փրուսիական իշխանութեան շրջանէն. զայն նաեւ Գերմանիոյ Հանրապետութեան մայրաքաղաք հռչակեց Պիսմարք:

Պատերազմին վէրքերը համատարած ներկայութիւն մը ունին հոն. պատմութեան ծանրութիւնը կը զգացուի ամէն անկիւնէ: Նացիական ու Ժողովրդավար գերման հանրապետութեան շրջաններու կառոյցները աչքառու հակասութեան մէջ են Թանգարաններու կողքին նման բանաստեղծական անկիւններու հետ: Այս այն քաղաքն է որ 1933-ին 70% համեմատութեամբ դէմ քուէարկած է Հիթլէրի:

Ֆրանսայի դէմ Փրուսիացիներու տարած յաղթանակէն ետք գերմանական միութեամբ երբ մայրաքաղաք հռչակուեցաւ, 800 հազար բնակիչ ունէր Պեռլին. 1914-ին այդ թիւը 2 միլիոնի բարձրացած էր: 1920-ին երբ շրջակայ համայնքներն ալ մաս կազմեցին քաղաքին, բնակչութիւնը կրկնապատկուեցաւ:

1924 - 1929-ի բարօրութեան շրջանը գերմանական մայրաքաղաքը վերածեց Եւրոպայի ճարտարարուեստի կեդրոնին: Ասոր քով ան եղաւ նաեւ մշակութային, գիտական կեդրոն մը. հոն ապրեցան ու գործեցին Այնշթայն, Մաքս Փլանք, Պրեխթ, Պրունօ Վալթէր եւ շատ ուրիշներ: Երեսնական թուականներու սկիզբին Ֆրանսայի երիտասարդ մտաւորականներ - Արոն, Սարթր - լուրջ պատրաստութիւն մը ստացած չէին նկատեր իրենք զիրենք, առանց մէկ - երկու տարի անցընելու Պեռլինի համալսարանին մէջ: Ասոնցմէ առաջինը իր յուշերուն մէջ կը պատմէ թէ սոսկումով ականատես եղած է 1933 Մայիսին, նացիներու կողմէ արգիլուած գիրքերու հրկիզումին. «հատորները կը մխային ինչպէս անցեալին Աղեքսանտրիոյ մէջ. բոցերը բարբարոսներու իշխանութիւնը կը խորհրդանշէին» կը գրէ ան: Արդիական ժամանակներու մեծագոյն դաժանութիւններէն մէկը պիտի մնայ այն մեծ եռանդը որով Ի. դարու ամբողջատիրական վարչաձեւերը ամէն բան ըրին այս քաղաքին ոգին քանդելու եւ պատկերը ձեւազեղծելու համար: Ատոնց մաս կը կազմէ յատկապէս նացիական շրջանի ճարտարապետ ու նախարար Ալպէր Սփէրի գործունէութիւնը. ան 1937-ին Հիթլէրէն հրահանգ ստացաւ իր փառքին բարձրութեան համապատասխան մայրաքաղաքի մը վերածելու Պեռլինը: Ու Սփէր անմիջապէս կտրել տուաւ աշխարհի ամէնէն նշանաւոր պողոտաներէն մէկուն՝ Ունթէր տէն Լինտէնի դարաւոր ծմբիները, անոնց տեղ արձաններ կանգնելու համար:

«Պեռլինի մէջ ռուս երիտասարդուհիի մը օրագիր»ին մէջ Մարի Վասիլչիկով կը պատմէ թէ պատերազմին վերջին երկու տարիներուն Պեռլինցիները ինչպէս դէմ դրին անդադրում ռմբակոծման եւ թէ փրուսիական քաղքենիութեան զինուորական շրջանակները ինչպէս դիմադրութիւն կազմակերպեցին Հիթլէրի դէմ: Ցայտնապէս, 1945 Ապրիլին Այզընհաուըր ճակատագրական սխալ մը գործեց թոյլ տալով որ խորհրդային ուժերը առանձին գրաւեն Պեռլինեան շրջանը:

Ասոր հետեւանքը եղաւ քառակուսի կառավարութիւն մը - ռուսական, ամերիկեան, անգլիական, ֆրանսական - եւ չորս մասի բաժնուած մայրաքաղաք մը:

1949-ին Արեւմտեան Պեռլին պատկանեցաւ Արեւմտեան Գերմանիոյ, իսկ Արեւելեանը՝ Գերման Ժողովրդավար Հանրապետութեան: Տարի մը ետք, շրջանի վարչապետն ու իր օգնականը գետնին հաւասարեցուցին Հոհենցոլերներու ԺԸ. դարու դղեակը, անոր գտնուած վայրին մէջ բանալու համար Մարքս - Էնկէլս հրապարակը:

1953 Յունիս 16-ին Արեւելեան - Պեռլինի շինարար բանուորները գործադուլ մը սկսան որ տարածուեցաւ ամբողջ երկրին տարածքին եւ զոր խորհրդային հրասայլերը խեղդեցին արիւնի մէջ: Պողոտայ մը որ Պրանտէպուրկի դրան վրայ կը բացուի, կը պահպանէ այդ յիշատակը: 1958-ին Խրուշչով յուսահատած՝ արեւմուտքէն արեւելք անցնողներու յարաճուն թիւէն, որուն հետեւանքով քաղաքին արեւելեան մասը օրէ օր կը պարպուէր, արեւմուտքցիներուն ազդարարեց որ իրենց ուժերը քաշեն իր գօտին ու քաղաքը ինքնավար օրինավիճակ մը ունենայ: Արեւմուտքցիներուն մերժումը պատճառ եղաւ որ 1961 Օգոստոս 13-ին բարձրանայ 150 քիլոմեթր երկարութեամբ Ամօթի պատը, քաղաքը երկու մասի բաժնելով:

Այսօր ծանօթ է որ Խրուշչով պիտի գոհանար փշալարերու պարզ ցանցով մը. սակայն արեւելեան մասին բնակչութիւնը դէպի արեւմուտք մղող ճնշումը մեծ էր. յետոյ 1971 Սեպտեմբերի համաձայնութիւնը որ Վիլի Պրանտի վարած քաղաքականութեան մէջ պիտի մեղմացնէր արեւմուտքէն արեւելք այցելելու պայմանները, շատ անհաւասար կերպով կիրարկուեցաւ: Միայն Կրեմլինի անզօրութիւնը կրնար ազատութեան կապանքները խորտակել, ինչ որ եղաւ 1989 Նոյեմբեր 9-ին որ Ի. դարու չինական պարիսպին քանդումի թուականն է: Այսօր միացեալ Գերմանիոյ մայրաքաղաքն է Պեռլին, դաշնակցային տարածքի օրինավիճակով:

Ամէն բան, անգամ մը եւս, վերաշինութեան, վերակազմակերպումի անհրաժեշտութիւն կը ներկայացնէ. Արեւմուտքը պէտք ունի զօրակցութեան ոգիի ամրապնդումին, իսկ Արեւելքը՝ նախաձեռնարկ տրամադրութեան: Ասոնցմով, Պեռլինի ապագան Գերմանիոյ համար չափանիշ մը պիտի ըլլայ ցոյց տալու թէ ան կրնա՞յ կապերը վերանորոգել փրուսիական իր ժառանգութեան հետ որ լաւագոյնն է անոր պատմութեան հանգրուաններէն:

ՔԱՂՀԱՆ

կայանը մեր առջեւ: Քանի մը ծանօթ երգեր ետք յանկարծ կը դադրեցնեն իրենց նուագը: Կը դիտեն մեզ: Ուշի - ուշով: Ու Հայու մեր աչքերէն կը կարդան մեր Հայ ըլլալը. Հայու աչքեր: Մեր երկուքին աչքերն ալ Հայու աչքեր, մէկերնիս Զէյթունցիի աչքեր, միւսս Ամասիացիի ... վերջապէս Հայու աչքեր: Կ՚ըսենք մեր Հայ ըլլալը:

Ու ... «Կռունկ մեր աշխարհէն խապրիկ մը չունի՞ս» ... :

Ունիմ շատ խապրիկներ, մանաւանդ մեր Արցախէն, այս օրերուն:

Երգիչը Ռուսաստան ծնած, Հայ է, գիտէ հայերէն խօսիլ քիչ մը, կինը իրաւ ցիկան է:

Ու կ՚երգեն մեր «Կռունկ»ը մեզի, մենք որ օտար ենք իրենց նման:

Մէկ շաբթուան մէջ այս երկրորդ անգամն է որ ահա Հայոց Թռչունը մեզ կը տանի անցեալը մեր: Անգամ մը շրջապատուած արաբ բարեկամներով ու այլեւս կրնանք ըսել նոյն հարազատներով, ու անգամ մըն ալ հայ հարազատով, շատ մտերիմ ծանօթով:

Փարիզի այդ սրահին մէջ առանձինն կը լսենք Հայոց «Կռունկ»ը, որ կուգայ հիւսիսէն, Ռուսաստանէն:

Տխուր ենք: Միասին կը տխրինք: Խօսելիք բան չկայ: Ատլանտեանի այս ափին ու ինք՝ միւս ափին Հայու կռունկով կ՚ապրինք մեր տարիները օտարութեամբ համեմուած:

Օտարութիւն էր պէտք սիրելու Հայոց կռունկը:

Փարիզ
Մարտ, 1991

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ
ՀԱԼԷՊԻ
«ՕԹԷԼ ՊԱՐՈՆ»Ի
եւ
ԱՐՄԷՆ ՄԱԶԼՈՒՄԵԱՆԻ (Պարոն)
ՆԱՄԱԿԻՆ
ԹՈՐՈՍ ԹՈՐԱՆԵԱՆ
Պէյրութ

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ ««Գոլոլեան» նախակրթարանի «Կռունկ» երգչախումբը ելոյթ ունեցած է Մայիս 30-ին, Հայ կեդրոնի սրահին մէջ. երեկոյթը նուիրուած էր Հ.Յ.Դ.-ի 100-ամեակին, յեղափոխական, ազատագրական եւ հայ ֆետայիներու քաջագործութիւնները պանծացնող երգերու յայտագիրով մը: Փակման խօսքը արտասանած է Ս. Աստուածածին Եկեղեցիին հոգեւոր հովիւը Խաժակ Ծ. Վարդապետ Յակոբեան:

***

ՎԱՆԳՈՒՎԸՐԻ «Ակատէմի օֆ միւզիք»ի սրահին մէջ Յունիս 2-ին երեկոյթ մը տուած է Երեւանի «Թ. Ալթունեան» պետական երգի ու պարի խումբը, ղեկավարութեամբ Արմէն Մանդակունեանի: Ա. մասին մէջ Մայիս 28-ի մասին բանախօսած է Ժիրայր Ճիրամեան, ապա աւելի քան երկու ժամուան հայ երգի փառատօն մը ներկայացուած է «Թ. Ալթունեան» խումբի կողմէ:

***

ՍԷՆԹ ԳԱԹՐԻՆԶԻ (Գանատա) միջազգային մշակութային փառատօնին (Մայիս 18 - Յունիս 2) մասնակցած են նաեւ Հ.Յ.Դ.-ի Երիտասարդական Միութեան «Յառաջ» մասնաճիւղին անդամները: Յունիս 1-ին Հայ Կեդրոնին մէջ փառատօնին մասնակից քսան համայնքներու «Թագուհի»ները ներկայ եղած են հայկական ճաշի մը ուր ելոյթ ունեցած են Թորոնթոյի Սթիւ Իսկենտէրեանի նուագախումբը ու Արփի Մերասի պարախումբը:

***

ԳԱՆԱՏԱՅԻ Հայ առեւտրական խորհուրդը նոր շրջանի վարչութիւնը եւ տասը յանձնախումբեր կազմած է. անոնց մէջ տեղ գրաւած առաջին անգամ ըլլալով «Հայաստանի հետ յարաբերութիւններու» յանձնախումբը:

***

ՕՐԸՆՃ ՔԱՈՒՆԹԻ «Ղուկասեան» սրահին մէջ Մայիս 9-ին Համբարձման տօնին առթիւ ճաշ մը տեղի ունեցած է Հ.Օ.Մ.-ին եւ Ս. Քառասնից Մանկանց Եկեղեցիին Տիկնանց Միութեան կազմակերպութեամբ: Ձեռնարկին բացումը կատարած է Արուսեակ Քէչէճեան, իսկ կազմակերպիչ վարչութիւններուն կողմէ խօսք առած է Շաքէ Սիմոն: Գեղարուեստական բաժինով ելոյթ ունեցած է Աննա Նշանեան երգելով հայերէն երգեր: Նոյն սրահին մէջ Մայիս 11-ին ալ ճաշ - պարահանդէսով մը նշուած է Մայրերու Օրը:

ԳՈՂԳՈԹԱ
ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ
ԵՒ
ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՈԴԻԿ

ԱՐՄԱՇ

Պատերազմէն վերջ, Մեսրոպ Եպիսկոպոս շարունակելով հանդերձ Պէշիկթաշի քարոզչութիւնը, մինչեւ Ս. Պատրիարք Հօր աքսորէ եւ Եւրոպայէ վերադարձնելը՝ երկիցս վարած է Պատրիարքական Տեղապահի պաշտօնը: Իր օրով էր որ պատահեցան Մարաշի վերջին ջարդերը (1920 Յունուար - Փետրուար), որոնց հետեւանօք մայրաքաղաքիս բոլոր եկեղեցիները Զատիկէն սկսեալ մինչեւ Բ. տարեդարձ Հ. Հանրապետութեան՝ մնացին փակ, իբր արտայայտութիւն բողոքի եւ դառն յուսախաբութեան:

Գալով Արմաշու ընծայարանին եւ տաճարին, բոլոր սպասները, թանկագին գոյքերն ու իրեղէնները (մօտաւորապէս 80,000 ոսկւոյ (*) արժողութեամբ) կ՚ափշուին Իպրահիմի, տեղւոյն «միւտիր» Ֆախրէտտինի, Ահմէտի եւ վերջնոյս եղբայր՝ Օսման Սուտիի կողմէ, որ կը գրկէ զայս Ադա Փազար: «Էյվալը Մէթրուքէ»ն առնելէ 20.000 մը իւրացնելով, մնացածն ալ կը բաժնուի մէջերնին: Կը փճանայ վանքին ճոխ մատենադարանը, կ՚անհետին իւղաներկ պատկերներ սուրբերու եւ վանահարց, զանգակատունը կը վերածուի «մինարէ»ի, տաճարն ալ մզկիթի, աւագ դուռը փոխադրուելով հիւսիսային կողմը. սեղան եւ խաչկալ ի բաց կը քանդուին, շէնքն ալ ի ներքուստ կը ձեւափոխուի: Նոյնպէս կը քանդուին վանքին հիմնադիր Պօղոս Արքեպիսկոպոս Գարագաշի մարմարակերտ շիրիմը, Զարխափանի սեղանը, հանգուցեալ վանահարց գերեզմաններով միասին:

Պղնձեղէն անօթներ, աշտանակներ եւայլն կը փոխադրուին Պոլիս, անգլիական Պօն ընկերութեան գրաւեալ գործարանին մէջ ձուլուելով, - ինչպէս կը վկայէ այն ատենի գործաւորապետ Պօղոս Սանճեան՝ որ ատոնց վրայ Արմաշու սեփական գոյքեր ըլլալուն արձանագրութիւններ տեսած է:

Հետեւեալ վեց եկեղեցականներն էին Սրբազան Հօր հետ Գոնիա փոխադրուողները:

Եղիա վարդապետ Վանլեան. - Ծնած 1866 Մարտ 20-ին եւ վարդապետ ձեռնադրուած Ստեփանոս Արքեպիսկոպոսէ 1910 Յունիս 6-ին, աքսորուած Տարսոն, ուր հիւանդութեամբ վախճանած:

Հմայեակ վարդապետ Պաղտասարեան.- Ծնած է 1886 Ապրիլ 14-ին, աշխարհական անուամբ Թորոս, 1903 Սեպտեմբերին մտած Դպրեվանք եւ վարդապետ ձեռնադրուած 1910 Յուլիս 4-ին Ստեփանոս Արքեպիսկոպոսէ՝ երեք ընկերներու հետ: Կ՚ուղարկուի Պոլիս, ապա Երուսաղէմ, ուրկէ ողջամբ կը դառնայ մայրաքաղաք՝ յաւարտ պատերազմի:

Հրանդ վարդապետ Յովսափեան.- Ծնած 1888 Ապրիլ 1-ին Ռոտոսթօ գիւղ (Թորղում), աշխարհական անուամբ Արմենակ Տուրունեան, ուսած Խասյեան Վարժարան (Բերա), արմաշական, դասընկեր եւ օծակից Հմայեակ Վարդապետի, քարոզիչ եւ տեսուչ ի Պէշիկթաշ, 1914-ին թեմական փոխանորդ Իզմիրի:

Կ՚ուղարկուի Պոլիս, ուր կը մնայ՝ զերծ տարագրութենէ: Հիմա կարգաթող:

Արշամ Սարկաւագ Սիրունեան (ապա Մամբրէ վարդապետ), կարնեցի, իր հոգեւոր ծնողքէն՝ բանտէն ապա արձակուող Նարոյեան Սրբազանէ ձեռնադրուած ի Պոլիս. Բախտակից Հմայեակ Վարդապետի: 1916 - 1917 կառավարիչ Երուսաղէմի «Հոգեւոր Դպրանոց»ին, 1918-ին մեկնած Եգիպտոս, այժմ տեսուչ Մէրսինի որբանոցին:

Կարապետ Սարկաւագ Թաշճեան (ապա Խորէն Վարդապետ), գիլեցի, օծակից եւ բախտակից Մամբրէ Վարդապետ Սիրունեանի: Ս. Տեղեաց մէջ հոգեւոր պաշտօններ վարելէ վերջ, Ամերիկա մեկնելու պատրուակին տակ, 1919 Նոյեմբերին կը մտնէ Երուսաղէմի մերձակայ լատին վանք մը:

Լեւոն Սարկաւագ Բաղըկեան. - Ծնած 1894-ին Օվաճըգ: 1914-ին Մեսրոպ Եպիսկոպոսէ սարկաւագութեան աստիճանը ստանալէն վերջ՝ աքսորի բռնագոյն հարկը կը դրկէ զինք օծակից ըլլալէ ընկերներուն՝ Մամբրէ եւ Խորէն Վարդապետներուն: Գոնիա հասնելուն, իր ընկերներն ու հոգեւոր ծնողքը պանդոկ մը կ՚օթեւանին, ոստիկանական հետապնդումէ զերծ մնալու յոյսով, պահ մը կղզիացած ապրելով հոն, բայց Լեւոն սարկաւագ որ - ի բնէ եռանդուն եւ այլասէր - ամէն օր կը դեգերի կայարան ու փողոց, նոր գաղթականներու ժամանումին ի տես՝ սիրտը խլխլելով, ամէնուն ցաւակից ու կարեկից, առանց նոյնիսկ փոյթն ընելու որ ատանկ փափուկ ատեն մը իր ցոյց տուած ազգային նախանձայուզութեամբը կրնար անձը վտանգել, ինչ որ կը պատահի շատ չանցած:

(*) Ձեռագրին վրայ յետագային ուրիշի մը կողմէ եւ մատիտով գրուած է 130,000, փոխան 80,000 – Ա. Գ.:

(Շար. 247)

(Շար. Ա. էջէն)

քրիստոնէական ժամանակաշրջանների Հայոց դիւցազնավէպերին:

Վերլուծելով «Սասնայ ծռերը»՝ Ֆէյ-տին ցոյց տուեց նրա խաղաղասիրական, մարդասիրական խոր փիլիսոփայութիւ-նը, որ հայ դիւցազնավէպը դարձնում է բացառիկ եւ որով այն տարբերւում է այլ ազգերի հերոսավէպերից:

1964-ին Փարիզում լոյս տեսաւ «Սա-սունցի Դաւիթը»՝ ֆրանսերէն թարգմա-նութեամբ, որն իրականացրել էր Ֆէյ-տին:

Նա առանձին ուսումնասիրութիւն է նուիրել Հայոց երկու մեծագոյն երգիծա-բաններին՝ Յ. Պարոնեանի եւ Ե. Օտեա-նի ստեղծագործութիւններին, իսկ վեր-ջինի «Ընկեր Փանջունի» երգիծավէպի ա-ռաջին գիրքը թարգմանել է ֆրանսերէն եւ լոյս ընծայել Վենետիկում:

Ֆէյտին բանաւոր եւ գրաւոր ուշա-գրաւ ելոյթներ է ունեցել Հայոց գրերի գիւտի եւ առհասարակ Մեսրոպ Մաշտոցի գործունէութեան վերաբերեալ: Նա հա-մոզիչ կերպով ցոյց էր տալիս գրերի գիւտի դերը ազգային ինքնահաստատման գործում՝ դրսեւորելով հայ պատմու-թեան խոր իմացութիւն: Միաժամանակ այդ ելոյթներով նա դրսեւորում էր իր սրտաբուխ սէրը հայ ժողովրդի ու նրա մշակոյթի, հայ գրերի ստեղծողի ու մեծ ուսուցչապետ Մաշտոցի, նրա հրաշափառ գիւտի հանդէպ: Հանդէս գալով գիտա-կան տարբեր համաժողովներում եւ այլ առիթներով՝ Ֆէյտին արժէքաւորել է հայերէնի հարուստ բառապաշարը, նրա բառաստեղծական հնարաւորութիւնները: «Հայերէնը ունի չափազանց մեծ բառա-պաշար,– գրում է նա,– որը դեռ ամբող-ջովին չի արտայայտուել բառարաննե-րում: Բառապաշարի հարստութեամբ քիչ լեզուներ կարող են մրցել Հայոց լեզուի հետ: Հայերէնի միւս հարստութիւնը բա-ռակազմութիւնն է՝ բառածանցումը եւ բառաբարդումը, որոնք շատ ճկուն են: Մասնաւորաբար, գիտական նոր եզրեր ստեղծելու գործում հայերէնը եւրոպա-կան լեզուների համեմատ առաւելութիւն ունի: Հայերէնի միւս արժանիքներն են նրա պարզ քերականութիւնը, հրաշալի ներքին տրամաբանութիւնը»:

Ֆ. Ֆէյտին տարբեր առիթներով ար-տայայտուել է Հայութեան դէմ գործը-ւած մեծ ոճիրի՝ 1915 թ. ցեղասպանու-թեան վերաբերեալ: 1965-ին ֆրանսերէն գրած նրա ծաւալուն յօդուածը հրապա-րակուեց ֆրանսիական «Մոնտ» թեր-թում եւ թարգմանուեց այլ լեզուներով: Եւրոպայի հասարակութեանը ներկայաց-նելով նահատակուող ժողովրդի մշակու-թային արժէքները՝ նա գրում է. «Եղեռ-նի զոհերուն մէջ կը գտնուէին երկու բա-նաստեղծներ՝ Սիամանթօ եւ մանաւանդ Վարուժան, որոնք արժանի են դասուե-լու 20-րդ դարուն սկզբի աշխարհահռչակ ամենամեծ բանաստեղծներուն կար-գին»:

Ականաւոր հայագէտը մի շարք անգամ-ներ եղել է Հայաստանում, մասնակցել է գիտաժողովների, հանդէս է եկել զեկու-ցումներով: Նա միշտ յարգանքով է ար-տայայտուել Հայութեան ստեղծած ար-ժէքների մասին: Երեւանում ունկնդր-րելով Տ. Չուխաճեանի «Արշակ Երկրորդ» օփերան՝ նա յայտարարել է. «Ասիկա հայկական հրաշալիքներէն մէկը կը դի-տեմ»:

Հայ ժողովուրդը իր սրտում երախտա-գիտութեամբ կը պահի անունն հայա-գէտի, հայասէրի, մեր ժողովրդի սրտա-գին բարեկամի պայծառ յիշատակը:

Ռ. Ի.

«Հայրենիքի Ձայն» – Յունիս 5

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ԴԷՊԻ ՊԵԼՖՈՆԹԷՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի «Պելֆոն-թէն» կայանին այցելութիւնը տեղի պիտի ունենայ՝ Կիրակի, Յուլիս 21: Այս առի-թով Կապոյտ Խաչի Քլիշի-ի մասնաճիւղը կը կազմակերպէ այցը հանրակառքով մը

- Մեկնում՝ Շաբաթ Յուլիս 20, ժամը 9-ին՝ Square Montholon:
- Պանդոկի ապահովութեան համար հե-ռաձայնել թիւ 47 - 99 - 41 - 19, մինչեւ Յուլիս 6:
- Երթեւեկութեան գին՝ երթ եւ վերա-դարձ 350 Ֆր.:
- Պանդոկի գին՝ 150 / 180 ֆրանք (երկու հոգիի համար):

Դր. Նորիկ Ամիրխանեան,
Տէր եւ Տիկին Ֆրէտ Յովսէփեան,
Փեկի եւ Էրիք Յովսէփեան,
Տիկին Անելկա Սայաթեան,
Տէր եւ Տիկին Համլէթ Զրախճեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Լեւոն Սայաթեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Հրայր Կարապետեան, զաւակները եւ թոռները,
Տիկին Արշիկ Ամիրխանեան, զաւակներն ու թոռները,
Տիկին Էմմա Ամիրխանեան, զաւակներն ու թոռները,
եւ ընտանեկան համայն պարագաները

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր, մեծ-մօր, քրոջ, հարսին, քեռկինին եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ՆՈՐԻԿ ԱՄԻՐԽԱՆԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Աստղ Գասպարի Պաղտասարեան)

մահը, որ պատահեցաւ Յունիս 27-ին, Փարիզ, (16-րդ) 71 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Յուլիս 1, ժամը 16-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին:

15, rue Jean Goujon — Paris 8e

ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Մոնփար-նասի գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Փրոֆ. Ֆր. Ֆէյտիի մահուան քառա-սունքին ի յիշատակ Տիկին Մ. Ալեքսան-եան 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

DEMANDE D'EMPLOI

Une dame arménienne, d'âge moyen cherche pour les mois de Juillet et Août un emploi auprès d'une personne âgée.
Tél. : 39. 64. 33. 10

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ
ՍԷՆ - ԺԷՌՄԻ ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ ԵՐԿՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑԻՆ

Սէն - Ժէռմի եւ Շրջակայքի Ս. Սա-հակ - Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղական խորհրդոյ հովանաւորած Մեսրոպեան երկօրեայ վարժարանի Ամավերջի հանդէ-սը Յուլիս 6, Շաբաթ կէսօրէ ետք ժամը 9-ին, Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Աշակերտներուն կողմէն պիտի ըլլան խմբերգներ, չարականներ, արտասանու-թիւններ եւ վերջաւորութեան՝ աշակերտ-ները կը ներկայացնեն ծիծաղաշարժ պա-տկեր մը՝ (մէկ արար) ԴԴՈՒՄԻ ՎԱՃԱ-ՌԱԿԱՆԸ ՎԱՐՏԱԼԱՊՈՆՊԱ:

Հանդէսը պատրաստեցին դպրոցիս ու-սուցիչները. - ԵՂԻՇԷ ԱԻԱԳ ՔԱՀԱՆԱՅ ՓԱՆՈՍԵԱՆ եւ Պր. ԽԱՉԻԿ ԵԸԼՄԱՋԵԱՆ:

Տեղի կ'ունենայ նաեւ հիւրասիրութիւն Սէն - Ժէռմի Կապոյտ Խաչի մասնա-ճիւղի տիկիններուն կողմէն:

Ձեր ներկայութեամբ քաջալերեցէք ա-շակերտները:

l'U.G.A.B. – JEUNES

présente

Le Dimanche 30 Juin à 15 heures

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e

LA CHORALE DE L'ENSEMBLE

Daron

dirigée par Stépan YORGANCIYAN

— Entrée libre —

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՖՐԱՆՍ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Շրջանային Վարչութիւնը միջմասնաճիւղային ժողո-վի մը կը հրաւիրէ փարիզեան մասնա-ճիւղերը Երեքշաբթի, Յուլիս 3, ժամը 20.30-ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ

17, rue Bleue — Paris 9e

SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél.: 78.60.13.66 Fax: 78.60.92.26.

SABERATOURS
31, Rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél.: 42.61.51.13 Fax: 42.61.94.53

VOUS PROPOSENT

Voyages Arménie 91

PROGRAMME

1er jour :
- PARIS - EREVAN (vol direct)
- accueil et transport à l'hotel

2ème au 14ème jour :
- séjour en demi-pension à l'hôtel ARMENIA ou similaire
- 4 excursions guidées : visite de la ville de Erevan, Etchmiadzine et Zvartnotz, Garni et Gueghart, lac Sevan et Haghartzine

15ème jour :
- transfert à l'aéroport; assistance à l'enregistrement.
- envol pour PARIS

PRIX PAR PERSONNE : 8 800 FFR
- supplément chambre individuelle 1 950 FFR
- réduction enfant de 2 à 12 ans partageant la chambre des parents —40 %

NOTRE PRIX COMPREND
- transport aérien par le vol Charter direct PARIS — EREVAN — PARIS
- l'hébergement dans un hôtel de 1ère catégorie, en demi-pension
- les transferts aéroport / hôtel / aéroport
- les visites guidées mentionnées dans le programme
- l'assurance, assistance, annulation

NOTRE PRIX NE COMPREND PAS
- les frais de visa **par personne** 200 FFR
- les frais de nature personnelle

CALENDRIER DES DEPARTS

Du 04 juillet au 18 juillet 1991
Du 18 juillet au 01 août 1991
Du 08 août au 22 août 1991
Du 29 août au 12 septembre 1991
Du 19 septembre au 03 octobre 1991
N.B.: Départ garanti pour un groupe minimum de 16 participants.

VOL DIRECT EN CHARTER
PARIS - EREVAN - PARIS

DEPART ALLER ET RETOUR : TOUS LES JEUDIS

Nous consulter pour les conditions d'utilisation

PRIX PAR PERSONNE : 4 600 FFR
Réduction enfant de 02 à 12 ans —50% soit 2 300 FFR
Réduction bébé de 0 à 02 ans —90% soit 460 FFR
Frais de visa en supplément

Ce prix (comprenant le vol uniquement) est réservé aux détenteurs de visas d'invitation et de passeport soviétique.

U.G.A. ARDZIV - MARSEILLE

GRANDE FETE CHAMPETRE ANNUELLE

DIMANCHE 7 JUILLET, TOUTE LA JOURNEE

Parc des Loisirs de VALABRE

Concours de boules ● Jeux

Animation ● Ambiance et musique arménienne

Buffet ● Chich-Kébab

— Entrée libre —

ԲԱՆԱԿՈՒՄ

Մարսէյլի հայ-արենայշներու սկաուտական բանակումը տեղի կ'ունենայ Յուլիս 7-էն Յուլիս 30, ղեկավարութեամբ Դաշնակեան քոյրերու, Ժիզէլ Կոստեանի եւ Մարալ Տիրատուրեանի: Խիստ օգ-տակար յայտագրով՝

Հայեցի դաստիարակութիւն
– մայրենի լեզու – Հայոց պատմութիւն – հայկ. պար եւ երգ:

Սկաուտական գիտելիքներ՝
– Մարզանք – Շինարարութիւն – Խաղ – Պար – Պտոյտ – Լողանք:

Մանրամասն տեղեկութիւններ ունենալու համար հեռաձայնել, ժամը 19-էն վերջ՝

Խմբապետուհի Ժիզէլ	91 · 89 · 37 · 59
Խմբապետուհի Մարալ	91 · 34 · 51 · 98
Խմբապետուհի Շահմիրեան	91 · 93 · 36 · 30

Imprimé sur les Presses du Journal «HA RATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris